BIBLIOTECA NAZ.E
XXII
A
13
NAPOLI
13
BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXII
A
13
NAPOLI

Digitized by Google

ARNOLDI CORVINI
à BELDEREN, JC.

VENATORIUS ILLUSTRATUS,

hoc eſt,

DANIELIS VENATORII, JC.
METHODICA
CODICIS JUSTINIANEI
ENARRATIO;

Ita emendata ut planè nova videatur.

Regulis & ſententiis ad calcem annexis.



BIBLIOTECA NAZIONALE DI NAPOLI

LUGDUNI BATAVORUM.
Ex Officinâ HENRICI VERBIEST.

CIƆIƆCLVI.



C

Digitized by Google

Ampliſſimo, Clariſſimo,
Conſultiſſimo Viro;

DOMINO, JOANNI à WEVELICHOVEN, J. U. D. Reipublicæ Leydenſis Conſiliario & Syndico;

ET

Illuſtribus Dominis

CURATORIBUS, Almæ Academiæ Leydenſis Batavæ à Secretis.

Ampliſſime Domine,

OFfero A. T. primum Typographiæ meæ fœtum. Movent me beneficia quibus dum A. T. à manu fui, A. T. me affecit: Iis quidem me

fuiſſe indignum fateor, victum diffiteor. Quod publicè conſtare volo. Eligo ergò Te, & doctrina, & dignitate inclytum, fœtus mei & commendatorem, & quaſi patronum. Quo & ſingularis meæ erga A. T. obſervantiæ ſtudio; & exiſtimationi Authoris, ejuſque Methodicæ Codicis Enarrationi, conſultum judico. Cui enim potius legalia dicanda, quam Legum Myſtagogo? Tuæ inſignis humanitatis erit animi mei deditiſſimi reverentiam inſpicere; majora daturi, ſi deſiderio reſponderet facultas, & vires ſuppeterent.

T. A. Obſervantiſs.

HENRICUS VERBIEST.

INDEX
TITULORUM CODICIS
ORDINE ALPHABETICO.

Primus numerus Librum, ſecundus Titulum, indicant.

A.

Abigeis.	9. 37
Abolitionibus.	9. 42
Acceptilationibus.	8. 44
Accuſationibus, & inſcriptionibus.	9. 2
Acquirenda, & retinenda poſſeſſione.	7. 32
Actionibus empti, & venditi.	4. 49
Actore à tutore ſeu curatore dando.	5. 61
Ad exhibendum.	3. 42
Ad legem Corneliam de falſis.	9. 22
Ad legem Corneliam de ſicariis.	9. 16
Ad legem Fabiam de plagiariis.	9. 20
Ad legem Falcidiam.	6. 50
Ad legem Juliam de adulteriis & ſtupro.	9. 9
Ad legem Iuliam de ambitu.	9. 26
Ad legem Iuliam de vi publica, ſeu privata.	9. 12
Ad legem Iuliam Majeſtatis.	9. 8
Ad legem Iuliam Repetundarum.	9. 27
Ad legem Viſelliam.	9. 21
Adminiſtratione tutorum, vel curatorum, & pecunia pupillari fœneranda, vel deponenda.	5. 37
Adoptionibus.	8. 48
Ad S. C. Macedonianum.	4. 28
Ad S. C. Orphitianum.	6. 57
Ad S. C. Tertullianum.	6. 56
Ad S. C. Trebellianum.	6. 49

Ad

Ad S. C. Turpillianum. 9. 45
Ad S. C. Velleianum. 4. 29
Adſertione tollenda. 7. 17
Advocatis diverſorum judiciorum. 2. 7
Advocatis diverſorum judicum. 2. 8
Advocatis fiſci. 2. 8
Ædificiis privatis. 8. 10
Ædilitiis actionibus. 4. 58
Aleæ luſu, & aleatoribus. 4. 43
Alendis liberis, ac parentibus. 5. 25
Alienatione judicii mutandi cauſa facta. 2. 54
Alimentis pupillo præſtandis. 5. 50
Alluvionibus, & paludibus, & paſcuis, ad alium ſtatum tranſlatis. 8. 41
Annali exceptione Italici contractus tollenda, &c. 7. 40
Annonis, & capitatione adminiſtrantium, &c. 1. 53
An ſervus pro ſuo facto poſt manumiſſionem teneatur. 4. 14
Apoſtatis. 1. 7
Appellationibus, & conſultationibus. 7. 62
Arbitrium tutelæ. 5. 51
Aſſertione tollenda. 7. 17
Aſſeſſoribus, & domeſticis, & cancellariis judicum. 1. 52
Auctoritate præſtanda. 5. 59

B.

Bonis auctoritate judicis poſſidendis, &c. 7. 72
Bonis eorum, qui mortem ſibi conſciverunt. 9. 50
Bonis libertorum, & jure patronatus. 6. 40
Bonis maternis, & materni generis. 6. 60
Bonis proſcriptorum, ſeu damnatorum. 9. 49
Bonis quæ liberis in poteſtate conſtitutis ex matrimonio, vel aliter acquiruntur, &c. 6. 61

Bono-

Bonorum poſſeßione contra tabulas liberti, quæ patronis, liberiſque eorum datur. 6. 13
Bonorum poſſeßione contra tabulas, quam prætor liberis pollicetur. 6. 12
Bonorum poſſeßione ſecundum tabulas. 6. 11

C.

Caducis tollendis. 6. 51
Calumniatoribus. 9. 46
Carboniano edicto. 6. 17
Codicillis. 6. 36
Collationibus. 6. 20
Colluſione detegenda. 7. 20
Commerciis, & mercatoribus. 4. 63
Comminationes, epiſtolas, programmata, ſubſcriptiones, auctoritatem rei judicatæ non habere. 7. 57
Commodato. 4. 23
Communi dividundo. 3. 37
Communi ſervo manumiſſo. 7. 7
Communia de legatis & fideicommißis. 6. 43
Communia de manumißionibus. 7. 15
Communia de ſucceßionibus. 6. 59
Communia de uſucapionibus. 7. 30
Communia utriuſque judicii, &c. 3. 38
Communium rerum alienatione. 4. 52
Compenſationibus. 4. 31
Concubinis. 5. 26
Condictione ex lege, &c. 4. 9
Condictione furtiva. 4. 8
Condictione indebiti. 4. 5
Condictione ob cauſam datorum. 4. 6
Condictione ob turpem cauſam. 4. 7
Conditionibus inſertis, &c. 6. 46
Confeßis. 7. 59
Confirmando tutore. 5. 29

Conſortibus ejuſdem litis. 3. 40
Conſtituta pecunia. 4. 18
Contractibus judicum, &c. 1. 54
Contrahenda emptione & venditione. 4. 38
Contrahenda & committenda ſtipulatione. 8. 38
Contrario judicio tutelæ. 5. 58
Creditorem evictionem pignoris non debere. 8. 46
Crimine expilatæ hæreditatis. 9. 32
Crimine peculatus. 9. 28
Crimine ſacrilegii. 9. 29
Crimine ſtellionatus. 9. 34
Curatore furioſi, vel prodigi. 5. 70
Cuſtodia reorum. 9. 4

D.

DEbitorem venditionem pignoris impedire non poſſe. 8. 29
Dediticiâ libertate tollenda. 7. 5
Defenſoribus civitatum. 1. 56
Depoſiti, vel contra. 4. 34
Dilationibus. 3. 11
Diſtractione pignorum. 8. 28
Diverſis reſcriptis, & pragmaticis ſanctionibus. 1. 23
Dividenda tutela, &c. 5. 52
Divortio facto, apud quem liberi morari, vel educari debeant. 5. 24
Dolo malo. 2. 20
Donationibus. 8. 54
Donationibus ante nuptias, &c. 5. 3
Donationibus cauſa mortis. 8. 57
Donationibus inter virum, & uxorem, &c. 5. 16
Donationibus quæ ſub modo, &c. 8. 55
Dote cauta non numerata. 5. 15
Dotis promiſſione, vel nuda pollicitatione. 5. 11
Duobus reis ſtipulandi & promittendi. 8. 40

E. *Eden-*

E.

EDendo.	2. 1
Edicto Divi Hadriani tollendo, &c.	6. 33
Emancipationibus liberorum.	8. 49
Emendatione propinquorum.	9. 15
Emendatione ſervorum.	9. 14
Eo, qui pro tutore negotia geſſit.	5. 45
Epiſcopali audientia, &c.	1. 4
Epiſcopis, & clericis, &c.	1. 3
Errore advocatorum, &c.	2. 9
Errore calculi.	2. 5
Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri.	8. 27
Etiam per procuratorem cauſam in integrum reſtitutionis agi poſſe.	2. 48
Evictionibus.	8. 45
Eunuchis.	2. 42
Exceptionibus, ſeu præſcriptionibus.	8. 36
Excuſationibus tutorum, &c.	5. 62
Excuſationibus veteranorum.	5. 65
Ex delictis defunctorum in quantum hæredes conveniantur.	4. 17
Executione rei judicatæ.	7. 53
Exhibendis, & tranſmittendis reis.	9. 3
Ex quibus cauſis infamia irrogatur.	2. 11

F.

FAlſa cauſa adjecta legato, vel fideicommiſſo.	6. 44
Falſa moneta.	9. 24
Familiæ erciſcundæ.	3. 36
Famoſis libellis.	9. 36
Feriis.	3. 12
Fideicommiſſariis libertatibus.	7. 4
Fideicommiſſis.	6. 42

Fide inſtrumentorum, &c. 4. 21
Fideiuſſoribus & mandatoribus. 8. 41
Fideiuſſoribus minorum. 2. 23
Fideiuſſoribus tutorum, vel curatorum. 5. 57
Filiofamilias minore. 2. 22
Finium regundorum. 3. 39
Formulis, &c. 2. 57
Fructibus, & litium expenſis. 7. 51
Fundo dotali. 5. 23
Furtis, & ſervo corrupto. 6. 2

G.

GEnerali abolitione. 9. 43

H.

HÆredibus inſtituendis, &c. 6. 24
Hæredibus tutorum, vel curatorum. 5. 54
Hæreditariis actionibus. 4. 16
Hæreditate, vel actione vendita. 4. 39
Hæreditatibus decurionum, &c. 6. 62
Hæreticis, &c. 1. 5
His quæ pœnæ nomine in teſtamento vel codicillis ſcribuntur, vel relinquuntur. 6. 41
His quæ ſub modo legata ſeu fideicommiſſa relinquuntur. 6. 45
His quæ vi metuſve cauſa geſta ſunt. 2. 19
His qui accuſare non poſſunt. 9. 1
His qui ad eccleſiam confugiunt, &c. 1. 12
His qui ad ſtatuas confugiunt. 1. 25
His qui à non domino manumiſſi ſunt. 7. 10
His qui ante apertas tabulas hæreditatem tranſmittunt. 6. 52
His qui in priorum creditorum locum ſuccedunt. 8. 19
His qui latrones, vel alius criminis reos occultaverunt. 9. 39

His qui parentes, vel liberos occiderunt. 9. 17
His qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, &c. 2. 14
His qui propter metũ judicis non appellaverunt. 7. 67
His qui ſibi adſcribunt in teſtamento. 9. 23
His qui veniam ætatis impetraverunt. 2. 44
His, quibus ut indignis hæreditates auferuntur. &c. 6. 35

I.

IMpuberum, & aliis ſubſtitutionibus. 6. 26
Incertis perſonis. 6. 48
Inceſtu, & inutilibus nuptiis. 5. 5
Indicta viduitate, &c. 6. 40
Infantibus expoſitis, &c. 8. 52
Informandis pœnis cœlibatus, &c. 8. 58
Ingenuis manumiſſis. 7. 14
Ingratis liberis. 8. 50
In integrum reſtitutione minorum. 8. 21
In integrum reſtitutione poſtulata, ne quid novi fiat. 2. 49
Injuriis. 9. 35
In jus vocando. 2. 2
In litem dando tutore, vel curatore. 5. 44
In litem jurando. 5. 53
Inofficioſis donationibus. 3. 29
Inofficioſis dotibus. 3. 30
Inofficioſo teſtamento. 3. 28
In quibus cauſis ceſſat longi temporis præſcriptio. 7. 34
In quibus cauſis in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt. 2. 40
In quibus cauſis militantes fori præſcriptione uti non poſſunt. 3. 25
In quibus cauſis pignus tacitè contrahitur. 8. 15
In quibus cauſis tutorem vel curatorem habenti tutor vel curator dari poteſt. 5. 36

Inſtitoria & exerc. 4. 25
Inſtitutionibus, & ſubſtitutionibus, & reſtitutionibus ſub conditione factis. 6. 25
Inter alios acta, vel judicata, aliis non nocere. 7. 60
Interdictis. 8. 1
Interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem, &c. 5. 6
Inutilibus ſtipulationibus. 8. 39
Iudæis, & cælicolis. 1. 9
Iudiciis. 3. 1
Iure aureorum annulorum, &c. 6. 8
Iure deliberandi, &c. 6. 30
Iure dominii impetrando. 8. 34
Iure dotium. 5. 12
Iure emphyteutico. 4. 66
Iure liberorum. 8. 59
Iureiurando propter calumniam dando. 2. 58
Iuriſdictione, &c. 3. 13
Iuris & facti ignorantia. 1. 18

L.

Latina libertate tollenda, &c. 7. 6
Legatis. 6. 37
Lege Aquilia. 3. 35
Lege Fuſia Caninia tollenda. 7. 3
Legibus, &c. 1. 14
Legitima tutela. 5. 30
Legitimis hæredibus. 6. 58
Liberali cauſa. 7. 16
Liberis exhibendis, &c, 8. 8
Liberis præteritis, vel exheredatis, 6. 28
Libertis, & eorum liberis. 6. 7
Litigioſis. 8. 37
Litis conteſtatione. 3. 9
Locato & conducto. 4. 65

Longi

Longi temporis præſcriptione, quæ pro libertate, non adverſus, libertatem, opponitur. 7. 22
Luitione pignoris. 8. 33

M.

MAgiſtratibus conveniendis. 5. 75
Magiſtratibus municipalibus. 1. 57
Maleficis, &c. 9. 18
Mandatis Principum. 1. 15
Mandati, vel contra. 4. 35
Modo multarum, quæ à judicibus infliguntur. 1. 55
Monopoliis, &c. 4. 59
Mortis cauſa donationibus. 8. 56
Mulieribus, quæ ſe propriis ſervis junxerunt. 9. 11
Mutatione nominis. 9. 25

N.

NAturalibus liberis, &c. 5. 27
Nautico fœnore. 4. 33
Neceſſariis ſervis hæredibus inſtituendis, &c. 6. 27
Ne Chriſtianum mancipium hæreticus, vel Iudæus, &c. 1. 10
Ne de ſtatu defunctorum poſt quiennium quæratur. 7. 21
Ne fidejuſſores vel mandatores dotium dentur. 5. 20
Ne filius pro patre, &c. 4. 13
Ne fiſcus, vel reſpublica procurationem alicui, &c. 2. 17
Negotiis geſtis. 2. 18
Ne liceat in una eademque cauſa tertiò provocare, &c. 7. 70
Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, &c. 2. 13
Nemini licere ſignum Salvatoris Chriſti humi vel in ſilice, &c. 1. 8

Ne pro dote mulieri bona quondam mariti addicantur. 5. 22
Ne quis in ſua cauſa judicet, vel jus ſibi dicat. 3. 5
Ne rei dominicæ, vel templorum vindicatio temporis præſcriptione ſummoveatur. 7. 38
Ne rei militaris comitibus vel tribunis lavacra præſtentur. 1. 48
Ne ſanctum baptiſma iteretur. 1. 6
Ne ſine juſſu principis certis judicibus liceat confiſcare. 9. 48
Ne tutor vel curator vectigalia conducat. 5. 41
Ne uxor pro marito, &c. 4. 12
Nili aggeribus non rumpendis. 9. 38
Non numerata pecunia. 4. 30
Novationibus & delegationibus. 8. 42
Novi operis nuntiatione. 8. 11
Noxalibus actionibus. 3. 41
Nudo jure Quiritum tollendo. 7. 25
Nundinis, & mercatibus. 4. 60
Nuptiis. 5. 4

O.

Obligationibus & actionibus. 4. 10
Obſequiis patrono præſtandis. 6. 6
Officio Civilium judicum. 1. 44
Officio comitis Orientis. 1. 36
Officio comitis rerum privatarum. 1. 33
Officio comitis ſacrarum largitionum. 1. 32
Officio comitis ſacri patrimonii. 1. 34
Officio diverſorum judicum. 1. 49
Officio ejus, qui vicem alicujus judicis vel præſidis obtinet. 1. 51
Officio juridici Alexandriæ. 1. 58
Officio magiſtri militum. 1. 29
Officio magiſtri officiorum. 1. 31

Officio

Officio militarium judicum. 1. 46
Officio præfecti annonæ. 1. 44
Officio præfecti auguſtalis. 1. 37
Officio præfecti prætorio Africa, &c. 1. 27
Officio præfecti prætoriorum Orientis, & Illyrici. 1. 26
Officio præfecti vigilum. 1. 43
Officio præfecti Vrbi. 1. 28
Officio prætorum. 1. 39
Officio proconſulis & legati. 1. 35
Officio quæſtoris. 1. 30
Officio rectoris provinciæ. 1. 40
Officio tribuni, & comitis rei militaris. 1. 47
Officio vicarii. 1. 38
Operibus publicis. 8. 12
Operis libertorum. 6. 3
Ordine cognitionum. 7. 19
Ordine judiciorum. 3. 8

P.

PActis. 2. 3
Pactis conventis tam ſuper dote, &c. 5. 14
Pactis inter emptorem & venditorem compoſitis. 4. 54
Pactis pignorum, &c. 8. 35
Paganis, & ſacrificiis & templis. 1. 11
Partu pignoris, & omni cauſa. 8. 25
Patria poteſtate. 8. 47
Patribus, qui filios ſuos diſtraxerunt. 4. 43
Peculio ejus, qui libertatem meruit. 7. 23
Pedaneis judicibus. 3. 3
Periculo & commodo rei venditæ. 4. 48
Periculo venditorum vel curatorum. 5. 38
Per quas perſonas nobis acquiritur. 4. 27
Petitione hæreditatis. 3. 31
Pigneratitia actione. 4. 24
Pignoribus & hypothecis. 8. 14
Plus petitionibus. 3. 10

Plus

Plus valere, quod agitur, quam quod ſimulate concipitur. 4. 22
Pœna judicis, qui male judicavit, &c. 7. 49
Pœnis. 9. 47
Poſtliminio reverſis, &c. 8. 51
Poſtulando. 2. 6
Poſtumis hæredibus inſtituendis, &c. 6. 29
Prædiis, & aliis rebus minorum, &c. 5. 71
Præſcriptione longi temporis. 7. 33
Præſcriptione triginta, vel quadraginta annorum. 7. 39
Prætorio pignore, &c. 8. 22
Precario, & Salviano interdicto. 8. 9
Precibus Imperatori offerendis, &c. 1. 19
Privatis carceribus inhibendis. 9. 5
Privilegio dotis. 7. 74
Privilegio fiſci. 7. 73
Probationibus. 4. 19
Procuratoribus. 2. 12
Prohibita ſequeſtratione pecuniæ. 4. 4
Pro quibus cauſis ſervi pro præmio libertatem accipiunt. 7. 13
Pro ſocio. 4. 37

Q.

QVadriennii præſcriptione. 7. 37
Quæ res exportari non debeant. 4. 42
Quæ res pignori obligari poſſunt, vel non, &c. 8. 17
Quæ res venire non poſſunt, &c. 4. 40
Quæ ſit longa conſuetudo. 8. 53
Quæſtionibus. 9. 41
Quando civilis actio criminali præjudicet, &c. 9. 31
Quando decreto opus non ſit. 5. 72
Quando dies legati vel fideicommiſſi cedat. 6. 53
Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel

vel conveniri poſſunt. 5. 39
Quando fiſcus, vel privatus, debitoris ſui debitores exigere poßit, vel debeat. 4. 15
Quando Imperator inter pupillos, & viduas, &c. 3. 14
Quando libellus principi datus litis conteſtationem faciat. 1. 20
Quando liceat ab emptione diſcedere. 4. 45
Quando liceat unicuique ſine judice ſe vindicare, &c. 3. 27
Quando mulier tutelæ officio fungi poteſt. 5. 35
Quando non petentium partes petentibus accreſcant. 6. 10
Quando provocare non eſt neceſſe. 7. 64
Quando tutores, vel curatores eſſe deſinant. 5. 60
Quemadmodum teſtamenta aperiantur, &c. 6. 32
Qui accuſare non poſſunt. 9. 1
Qui admitti ad bonorum poſſeßionẽ poſſunt, &c. 6. 9
Qui ætate ſe excuſant, &c. 5. 68
Qui bonis cedere poſſunt. 7. 71
Qui dari tutores vel curatores poſſunt, &c. 5. 34
Qui & adverſus quos in integrum reſtitui non poſſunt. 2. 41
Qui legitimam perſonam ſtandi in judiciis habeant, vel non. 3. 6
Qui manumittere non poſſunt, &c. 7. 11
Qui morbo ſe excuſant, &c, 5. 67
Qui non poſſunt ad libertatem pervenire. 7. 12
Qui numero liberorum ſe excuſant. 5. 66
Qui numero tutelarum ſe exc. 5. 69
Qui petant tutores, vel curatores. 5. 31
Qui potiores in pignore habeantur. 8. 18
Qui pro ſua juriſdictione judices dare, darive poſſunt. 3. 4
Qui teſtamenta facere poſſunt, vel non. 6. 22
Qui-

Quibus ad libertatem proclamare non licet, &c. 7. 18
Quibus ex cauſis majores in integrum reſtituantur. 2. 53
Quibus non objicitur longi temporis præſcriptio. 7. 35
Quibus res judicata non nocet. 7. 6
Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum, eſſe dicetur, &c. 4. 26
Quod Legatorum. 8. 3
Quomodo, & quando judex ſententiam proferre debeat, &c. 7. 43
Quorum appellationes non recipiuntur. 7. 65
Quorum bonorum. 8. 2

R.

Aptu virgin. &c. 9. 13
Raciocinijs operum publ. &c. 8. 13
Re judicatâ. 7. 52
Rebus alienis non alienandis, &c. 4. 51
Rebus creditis. 4. 1
Receptis arbitriis. 2. 55
Rei vendicatione. 3. 32
Rei uxoriæ actione in ex ſtipulatu, &c. 5. 13
Relationibus. 7. 61
Religioſis & ſumpt. 3. 44
Rem alienam gerentib. &c. 4. 53
Remiſſione pignoris. 8. 26
Repudiandâ bonorum poſſ. 6. 19
Repudiandâ vel abſt. hæred. 6. 31
Repudiis, & judicio de morib. ſubl. 5. 17
Reputationibus, quæ fiunt in judic. in integr. 2. 47
Requirendis reis. 9. 40
Rerum amotarum, 5. 21
Rerum permutatione. 4. 64
Reſcindenda vendit. 4. 44
Revocand. donationibus. 8. 56
Revocandis his, quæ in fraud. credit. 7. 75

S. *Sacro-*

S.

SAcroſanctis eccleſiis, &c. 1. 2
Satiſdando. 2. 56
Secundis nuptiis. 5. 9
Seditioſis, &c. 9. 30
Senatusconſultis. 1. 16
Senatusconſulto Claudiano tollendo. 7. 24
Sententia quæ ſine certa quantitate prolata eſt. 7. 46
Sententiam paſſis & reſtitutis. 9. 51
Sententiam reſcindi non poſſe. 7. 50
Sententiis & interlocutionibus omnium judicum. 7. 45
Sententiis ex periculo recitandis. 7. 44
Sententiis præfectorum prætorio. 7. 42
Sententiis quæ pro eo quod intereſt proferuntur. 7. 47
Sepulcro violato. 9. 19
Servis fugitivis, &c. 6. 1
Servis reipublicæ manumittendis. 7. 9
Servitutibus, & aqua. 3. 34
Servo pignori dato manumiſſo. 7. 34
Si adverſus creditorem. 2. 37
Si adverſus creditorem præſcriptio opponatur. 7. 36
Si adverſus delictum. 2. 34
Si adverſus donationem. 2. 29
Si adverſus dotem. 2. 33
Si adverſus fiſcum. 2. 36
Si adverſus libertatem. 2. 30
Si adverſus rem judicatam. 2. 26
Si adverſus ſolutionẽ à tutore, vel à ſe factam. 2. 32
Si adverſus tranſactionem, &c. 2. 31
Si adverſus venditionem. 2. 27
Si adverſus venditionem pignorum. 2. 28
Si adverſus uſucapionem. 2. 35
Si aliena res pignori data ſit. 8. 16
Si à non competente judice judicatũ eſſe dicatur. 7. 48

Si

Si antiquior creditor pignus vendiderit. 8. 26
Si certum petatur. 4. 2
Si communis res pignori data ſit. 8. 21
Si contra jus, vel utilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid poſtulatum, vel impetratum. 1. 22
Si contra matris voluntatem tutor datus ſit. 5. 47
Si de momentanea poſſeſſione fuerit appellatum. 7. 69
Si dos conſtante matrimonio ſoluta fuerit. 5. 19
Si ex falſis inſtrumentis, vel teſtimoniis judicatum ſit. 8. 58
Si ex pluribus tutoribus vel curatoribus omnes vel unus agere pro minore, vel conveniri poſſint. 5. 40
Si in cauſa judicati pignus captum ſit. 7. 23
Si in communi eademque cauſa in integrum reſtitutio poſtuletur. 2. 25
Si in fraudē patroni à libertis alienatio facta ſit. 6. 5
Si major factus alienationem factam ſine decreto ratam habuerit. 5. 74
Si major factus ratum habuerit. 2. 45
Si mancipium ita fuerit alienatum, ut manumittatur, vel contra. 4. 57
Si mancipium ita venierit, ne proſtituatur. 4. 56
Si mater indemnitatem promiſerit. 5. 46
Si minor ab hæreditate ſe abſtineat. 2. 38
Si minor ſe majorem dixerit, &c. 2. 42
Sine cenſu vel reliquis fundum comparari non poſſe. 4. 47
Si nuptiæ ex reſcripto petantur. 5. 8
Si omiſſa ſit cauſa teſtamenti. 6. 39
Si pendente appellatione mors intervenerit. 7. 66
Si per vim, vel alio modo abſentis poſſeſſio perturbata ſit. 8. 5
Si pignoris conventionem numeratio pecuniæ ſecuta non ſit. 8. 33

Si.

Si pignus pignori datum ſit. 8. 24
Si plures una ſententia condemnati ſint. 7. 55
Si propter publicas penſitationes venditio fuerit celebrata. 4. 46
Si quacumque praditus poteſtate, vel ad eum pertinentes, ad ſuppoſitarum juriſdictioni ſuæ adſpirare tentaverint nuptias. 5. 7
Si quis aliquem teſtari prohibuerit vel coëgerit. 6. 34
Si quis alteri, vel ſibi, ſub alterius nomine, vel aliena pecunia, emerit. 4. 50
Si quis eam, cujus tutor fuerit corruperit. 9. 10
Si quis ignorans rem minoris eſſe, ſine decreto comparaverit. 5. 73
Si quis imperatori malè dixerit. 9. 7
Si rector provinciæ, vel ad eum pertinentes, ſponſalia dederint. 5. 2
Si reus vel accuſator mortuus fuerit. 9. 6
Si ſæpius in integrum reſtitutio poſtuletur. 2. 43
Si ſecundo nupſerit mulier, cui maritus uſumfructum reliquit. 5. 10
Si ſervus exportandus veneat. 4. 55
Si ſervus extero ſe emi mandaverit. 4. 36
Si tutor vel curator falſis allegationibus excuſatus ſit. 5. 63
Si tutor vel curator intervenerit. 2. 24
Si tutor vel curator non geſſerit. 5. 55
Si tutor vel curator reipubl. cauſa aberit. 5. 64
Si vendito pignore agatur. 8. 30
Si unus ex pluribus appellaverit. 7. 68
Si unus ex pluribus hæredibus creditoris vel debitoris partem ſuam debiti ſolverit, vel acceperit. 8. 32
Si ut omiſſam hæreditatem, vel bonorum poſſeſſionem, vel quid aliud acquirat. 2. 39
Si ut ſe ab hæreditate abſtineat. 2. 38
Solutionibus, & liberationibus. 8. 43

Solu-

Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur. 5. 18
Sponſalibus. &c. 5. 1
Sportulis, &c. 3. 2
Statuis, & imaginibus. 1. 24
Succeſſorio edicto. 6. 16
Suffragio. 4. 3
Suis & legitimis liberis, &c. 6. 55
Summa trinitate & fide Catholica, &c. 1. 1
Suſpectis tutoribus, vel curatoribus. 5. 43

T.

TAbulis exhibendis. 8. 7
Temporibus & reparationibus appellationum, &c. 7. 63
Temporibus in integrum reſtitutionis, &c. 2. 52
Teſtamentaria manumiſſione. 7. 2
Teſtamentaria tutela. 5. 28
Teſtamentis, & quemadmodum teſtamenta ordinentur. 6. 23
Teſtamento militis. 6. 21
Teſtibus. 4. 20
Tranſactionibus. 2. 4
Tutore, vel curatore, qui ſatis non dedit. 5. 42
Tutoribus & curatoribus illuſtrium, vel clariſſimarum perſonarum. 5. 33

V.

VBi cauſa fiſcales, vel divina domus, &c. 3. 26
Vbi cauſa ſtatus agi debeat. 3. 22
Vbi conveniatur, qui certo loco dare promiſit. 3. 18
Vbi de criminibus agi oporteat. 3. 15
Vbi de hereditate agatur, &c. 3. 20
Vbi de poſſeſſione agi oporteat. 3. 16

Vbi

Vbi de Ratiociniis tam publicis, quam privatis agi oporteat. 3. 21
Vbi & apud quem cognitio in integrum reſtitutionis agitanda ſit. 2. 46
Vbi fideicommiſſum peti oporteat. 3. 17
Vbi in rem actio exerceri debeat. 3. 19
Vbi petantur tutores, vel curatores. 5. 32
Vbi pupilli educari debeant. 5. 49
Vbi quis de curiali, vel cohortali, aliave condit. conveniatur. 3. 23
Vbi ſenatores, vel clariſsimi civiliter vel criminaliter conveniantur. 3. 24
Vectigalia nova inſtitui non poſſe. 4. 62
Vectigalibus, & commiſsis. 4. 61
Verborum ſignificatione. 6. 38
Vetere jure enucleando, &c. 1. 17
Vi bonorum raptorum. 9. 33
Vindicta & apud conſilium manumiſsione. 7. 1
Vnde legitimi, & unde cognati. 6. 15
Vnde liberi. 6. 14
Vnde vi. 8. 4
Vnde vir & uxor. 6. 18
Vſucapione pro donato. 7. 27
Vſucapione pro dote. 7. 28
Vſucapione pro emptore, vel tranſactione. 7. 26
Vſucapione pro hærede. 7. 29
Vſucapione transformanda, &c. 7. 31
Vſufructu, &c. 3. 33
Vſuris. 4. 32
Vſuris & fructibus legat. & fideicom. 6. 47
Vſuris pupillaribus. 5. 56
Vſuris rei judicatæ. 7. 54
Vt actiones ab hæredibus, & contra hæredes incipiant. 4. 11
Vt cauſæ poſt pubertatem adſit tutor. 5. 48

Vt

Vt in poſſeſſionem legatorum ſeu fideicommiſſorum ſervandorum cauſſâ mittatur, &c. 6. 54
Vt intra certum tempus criminalis quæſtio terminetur. 9. 44
Vt lite pendente, vel poſt provocationem aut definitivam ſententiam, nulli liceat Imperatori ſupplicare. 1. 21
Vt nemini liceat ſine judicis auctoritate ſigna rebus imprimere, quas alius tenet. 2. 16
Vt nemo invitus agere, vel accuſare cogatur. 3. 7
Vt nemo privatus titulos prædiis ſuis, vel alienis imponat, &c. 2. 15
Vt nulli patriæ ſuæ adminiſtratio ſine ſpeciali permiſſu Principis permittatur. 1. 41
Vt omnes judices, tam civiles, quam militares, poſt adminiſtrationem depoſitam &c. 1. 50
Vt, quæ deſunt advocatis, vel partibus, judex ſuppleat. 2. 10
Vti poſſidetis. 8. 6
Vxoribus militum, &c. 2. 51.

F I N I S.

CODI-

CODICIS DOMINI JUSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS Liber Primus.

De Summa Trinitate & fidè Catholica, ut & nemo publicè de ea contendere audeat.

TITUL. I.

IUSTINIANUS, volens tradere Principum Conſtitutiones, jus publicum, & privatum concernentes, declarationem juris publici, quod ad ſtatum Reipublicæ Romanæ benè inſtituendæ ſpectare dicitur, præponit. Et cum religionis ſincerioris, & juxta Apoſtolorum traditiones rectè reformandæ & fovendæ ratio (cui Chriſtiana Catholicaque fides nititur) nobilior ſit juris publici pars, ab hac Princeps Sacratiſſimus exordium ſumens, omnibus Imperio ſubjectis Catholicæ religionis cultum devotiſſimè præcipit; & quo magis omnium ſalus promoveatur, conventicula tam publica, quàm privata, quibus errores pravi & veræ religioni adverſantes foventur, ſub pœnis legitimis ſeverè interdicit. Hac ratione: Cunctus populus qui Romano Imperio ſubjectus eſt, illam religionem ſinceritate quadam animi amplecti, debitoque cultu ſectari debet, quam & Apoſtolica diſciplina, & Euangelica doctrina,

Patris ſcilicet, Filij, & Spiritus Sancti, unam Deitatem, ſub pari Majeſtate, & pia Trinitate eſſe commonſtrat: *l. 1. Sic.* & Nicæna fides dudum à majoribus quaſi per manus tradita, divinæque religionis teſtimonio ſtabilita affirmat. Nam is Nicænæ fidei & Catholicæ religionis verus cultor dicitur, qui Omnipotentem DEVM & Chriſtum Filium Dei vno nomine confitetur, Deum de Deo, Lumen de Lumine: qui Spiritum Sanctum, quem ex Summo rerum Parente ſperamus & accipimus, negando non violat, apud quem intemeratæ fidei ſenſus viget, incorruptæ Trinitatis indiviſa ſubſtantia: quæ Græco verbo ὁμοȣσία recté credentibus dicitur. Hæc nobis probanda & veneranda ſunt. *L. nullus hæreticis. 2. eod.* Illi autem qui huic diſciplinæ Apoſtolicæ & Euangelicæ diſconvenientia afferunt, & de religione fideque Catholica perperam judicant, ut dementes vesanique hæretici dogmatis infamia, divina humanaquè ultione coërcentur; auferenda illis omnis ad exercendam animi obſtinatioris dementiam occaſio, & ab illicitis congregationibus, & omni eccleſiarum limine prohibendi. *l. 2. eod.* Verùm, ſi quis ex tumultu perfidiæ occaſionẽ quærens turbis coadunatis & audientibus de fide Chriſtiana, vel his quæ per Concilium Calcedonenſe & Nicænum juxta Apoſtolicas expoſitiones ſtatuta & diſpoſita ſunt, publicè tractare & contendere auſus fuerit, ſi Clericus, conſortio clericali removebitur, ſi militia præditus, cingulo expoliabitur: cęteri verò hujus criminis Rei, ſi liberi, ſint exilio; ſi verò ſervi, ſeverioribus animadverſionibus plectentur. *l. vemo Clericus 4. eod.*

Ad

De ſacroſanctis Eccleſiis, & de rebus ac privilegiis earum,

TIT. II.

AD jus publicum res ſacræ ſpectant, ut eſt Eccleſia. Cauſa efficiens Eccleſiæ eſt, authoritas ſuperioris. Cauſa impulſiva, pietas, utilitas, neceſſitas. Modus extruendæ, ut ſuperioris authoritate, deputatis eidẽ certis miniſtris, & privilegiis rebusq; tam ad officia ſacra peragenda, quàm ſuſtentationem miniſtrorum neceſſariis unius privati, vel communibus ſumptibus ædificetur. Finis, ut cultus divinus foveatur. Adiacentia ſunt, privilegia & res, tam Eccleſiæ quàm ejusdem perſonis & miniſtris conceſſæ. Affinia, omnia alia loca ſacrà & religioſa, vel Collegia ex pia cauſa extructa; ut ſunt Orphanotrophia, Xenodochia, Oratoria, Monaſteria, &c. Contraria ſunt, omnia Collegia illicita, conſpirationes, conventicula privata, & omnes actus & alienationes quæ damno eccleſiæ cedunt.

Quo enim commodius religionis ſynceritas ab omni macula illæſa conſervetur, cultuſque divinus debita reverentia latiús propagetur, in honorem adorandæ Trinitatis Sacroſanctæ Eccleſiæ debito modo ſunt inſtituendæ, quibus tam pro promovenda inſtitutione cultus divini, qui finis extructarũ eccleſiarum eſt, quam ſuſtentatione miniſtrorum eccleſiæ unicuique morienti pro libitu relinquere licet. Nec talia judicia vllâ ratione ſunt ſubverten-

 da;

da; cum nihil ſit quod magis hominibus debeatur, quàm ut ſupremæ voluntatis, poſtquam jam aliud velle non poſſunt, liber ſit ſtylus, & licitum] quod iterum non redit arbitrium. *l.* 1. *hic.* Adeò ut in talibus ultimis voluntatibus favore piæ cauſæ, ſolennitates, vel obſervationes jure civili introductæ non conſiderentur. Ideò captatoriæ inſtitutiones, defectus teſtium, & aliæ certæ ſolennitates jure civili ad ultimam voluntatem requiſitæ omiſſæ, relictum non remorantur; nec traditio poſſeſſionis rerum Eccleſiæ aſſignatarum ad translationem dominij deſideratur; nec temporis longi vel longiſſimi vſque ad centum annorum decurſum legitima præſcriptio; vel exceptio temporis contra primas perſonas, ſive hæredes, vel ſucceſſores obijcienda, impedimento eſt, quo minus actionibus tam perſonalibus quàm realibus, pro legatis, fidei; commiſſis, alijsque ex ultima voluntate relictis competentibus, uſque ad longiſſimum vitæ hominum tempus, quod ad centum annorum curriculum extenditur, experiri liceat. *l. fi. eod.* Et licèt *d l. fin.* hoc generaliter accipiat, ut procedat in rebus cuivis loco religioſo relictis; tamen *Novel.* 131. *& Auth. Quas actiones. eod.* illam reſtringendo declarat, ut ille actiones, quas decennalis, vicennalis vel tricennalis præſcriptio excludit, ſi loco religioſo competant 40. annis excludantur, ſolâ Eccleſiâ Romanâ gaudente 100. annorum privilegio *.d. Nov.* 131. *Auth. Quas actiones. Ex quibus privilegia & jura ſingularia circa acquiſitionem rerum conſtituta, & Eccleſiæ pijs religioſiſque locis conceſſa patent.* Scire nunc convenit quæ perſonæ, & quo

& quo genere ultimæ diſpoſitionis relinquere poſſint, & quibus privilegijs res in eccleſias translatæ munitæ ſint. Et primò Imperiales Conſtitutiones, non tantùm de perſonis ſæcularis conditionis, verum etiam de Clericis, Monachis, & mulieribus Deo dicatis intelligendæ ſunt. *l. generali lege.* 13. *eod.* Quamvis idipſum Novella conſtitutione corrigatur. *Auth. ingreſſi, eod.* quâ cavetur, ingreſſos monaſteria ipſo ingreſſu ſe ſuaque dedicare Deo, ideo de his teſtari non poſſe, quaſi amplius domini rerum ſuarum non ſint. Et hoc cum temperamento accipiendum eſt, puta: liberis ante ingreſſum monaſterij ex legitimo matrimonio procreatis non extantibus. Nam ſi exiſtant, & antequám de rebus ſuis inter eos diſponat vir vel mulier, monaſterium intret, licet illi poſteà inter eos dividere legitimâ non diminutâ; & quod filijs non dederit, monaſterio competet; ſed ſi omnem ſubſtantiam inter filios dividere voluerit, ſuâ perſonâ filijs connumerata, partem ſibi, quæ monaſterio, quod filij loco eſt, adjudicabitur, retinebit: ſed ſi poſt ingreſſum non diviſis bonis hæreditarijs humanis eximatur, filij legitimam tantùm, reliquâ ſubſtantia ad monaſterium jure devolutâ, percipient, *Authent. ſi qua mulier. C. eod.* Relinqui autem quovis titulo poteſt, ſcilicet: Inſtitutionis, legati, fidei commiſſi, donationis cauſâ mortis, vel inter vivos, in teſtamento vel extra teſtamenti cauſam. *l. final. eod.* Sed obſervandum, quod donatio facta pijs locis & pauperibus, valeat uſque ad quingentos aureos vel ſolidos ſine aliqua inſinuatione, ſin verò amplioris quantitatis donatio ſit (exceptâ Imperiali

riali donatione) non aliter valebit, niſi actis debito modo intimata fuerit. *l. illud quod.* 13. *eod.* Porrò hæ res quæ ex munificentia & ſingulari affectione dantis Eccleſiæ piiſque locis adiudicantur, certis privilegijs cum ipſa eccleſia munitæ ſunt. *l. placet.* 5. *eod.* Quamvis ordinarium onus agnoſcant: *d. l. placet. & l. ad inſtructiones* 7. *eod.* nec à muneribus incumbentibus propter Principis expeditionem, ut ſunt: angariæ, parangariæ, plauſtra, & alia, &c. & propter ſubitũ Principis adventum, non ſint immunes: *l. neminem*, 11. *& d. l. placet.* ita, ut nec navis eccleſiæ ab onere ferendarum rerum vel perſonarum pro Republica prætextu alicujus privilegij, dignitatis, religionis, oraculi, vel pragmaticæ ſanctionis, contra providentiſſimæ legis regulas eximatur. Nam & generaliter conſtitutum eſt, quod contra jus vel utilitatem publicam in quolibet negotio proferatur, nullius eſſe momenti. *l. jubemus.* 10. *eod.* Ab extraordinario autem gravamine Eccleſia reſque ejus habet immunitatem. Nam & utilitatis, neceſſitatis, pietatiſquè ratio ſuadet, nè prædia uſibus cœleſtium ſecretorum deſtinata, ſordidorum munerum fece vexentur. *d. l. placet, & l. ſancimus.* 2. *eod.* Pari ratione nec contractus qui alienationem rei eccleſiaſticæ immobilis inducit, ſuper ea celebratus jure ſubſiſtit; quia nec aliquo titulo ſub colore officij colorati hæ res alienari poſſunt. *d. l. jubemus.* 14. *eod.* Quod ſi secùs fiat, omnimodò res immobilis alienata ab Eccleſia revocatur, nec eò magis, revocatione ſecutâ, authores celebrati contractus excuſantur. Siquidem œconomus qui rem diſtraxit, praviâ adminiſtrationis

ſuæ

ſuæ privatione, ad reſarciendum damnum (ad quod etiam hæres ejus tenetur) obſtringitur: tabellio, qui hujusmodi contractuum vetitorum auſus fuerit inſtrumenta conſcribere, irrevocabilis exilij animadverſione plectitur: Iudices authoritatem geſtis accommodantes dignitatis propriæ, & bonorum omnium privatione damnantur: nec emptor, etiam prætextu juſti tituli, pretium ſolutum recuperat. *d l. jubemus. § ſanè. eod.* Et animadvertendum quod Imperatores Leo & Anthemius, quoad imponendam pœnam ob alienationem rei Eccleſiaſticæ non legitimé factam, inter contractus gratuitos & non gratuitos non diſtinguant. Licèt *Novell. 7. & Auth. qui res. eod.* pœnas hoc diſtinctionis moderamine explicet. Ait enim; Qui res Eccleſiæ non gratuitò alienationis titulo, citra formam legis accepit, rem quidem cum omni incremento medij temporis reſtituat, ejus autem quod dedit, nullam actionem contra venerabilem locum, ſed adverſus eum, qui alienavit, habet. Donatarius autem & rem cum omni cauſa, & fructus reſtituat, & aliud tantundem. Creditor quoque reſtitutâ re pignoratâ, crediti actionem contra ſolum pignoris datorem habeat. Emphyteuſis acceptor & ab ea cadat, nec quod dedit, repetat. Imò ſtatim ſolvet, quod ſoluturus eſſet in unoquoque anno, ſi jure contraxiſſet. Sed melius dicitur omni modo denegandas eſſe actiones hujuſmodi acceptori. Et hæ pœnæ in alienatione rerum immobilium procedunt; ſi nulla neceſſitas alienandi urgeat, & mobilia ſint, quibus debitis eccleſiæ ſatisfieri poſſit; aliàs & immobilium diſtractio juxta formam in *Aut. Hoc jus porrectum*

 eſt,

eſt. eod. præſcriptam, impunè permittitur; mobiles verò res alienari poſſunt, adeò ut & res ſacræ ſimpliciter cultui divino dedicatæ; ut ſunt; vaſa ſacra, veſtes & alia, &c. pignori dari, alienarique tempore neceſſitatis, non prohibeantur. *l. ſancimus.* 21. *eod.* Imo ſi Eccleſia ſuperflua habeat vaſa, & ære alieno prematur, nec aliunde ſolvere poſſit, ne quid immobile diſtrahatur *ſecundum formam Authen. prætereà. eod.* harum ſacrarum rerum alienatio celebranda erit, *d. Auth. prætereà.* Quæ jura non tantùm in Eccleſia, verùm etiam omni venerabili loco & Collegio quod pia actio conſtituit, cum quibus Eccleſia affinitatem habet, procedunt. *Novell. 7. & d. Authen. hoc jus porrectum. & l. illud quod. 19. eod.*

De Epiſcopis & Clericis, &c.

TIT. III.

CÆterum ſicuti Eccleſia, ejusdemque res ad juris publici conſtitutionem, ita etiam perſonæ Eccleſiaſticæ, quæ publico muneri obeundo in Eccleſia præficiuntur, pertinent. Quibus etiam varia privilegia tam perſonæ, quàm rebus earum conceſſa, cura, diligentia, ſynceritas, probitas, gravitas, in munere injuncto perſungendo adiacent. Hæ enim ne Eccleſiæ conſtitutæ Rectoribus fidelibus careant, quod in totius Religionis rerumque eccleſiaſticarum vergeret pernitiem & detrimentum, Epiſcopi & clerici quibus Eccleſiæ gubernacula, adminiſtratio rerum ad Eccleſiam ſpectantium, cura & inſtitutio fidelium ad excitandum

dum

dum & augendum fervorem erga divinum cultum committantur, ſunt diligendi. Scire igitur convenit, qui & quomodò muneri eccleſiaſtico præficiantur & conſtituantur. Et primò Epiſcopus præeminenti dignitatis gradu legitimè conſtituitur, non per ambitum, ſimoniam, pretio & precibus intervenientibus, ſed ob virtutum ornamenta, quibus decoratur: alioquin tam electus, quàm eligens infamia notati à munere ſacerdotali arceantur. *l. ſi quenquam.* 31. *hic.* Poteſt ad illam dignitatem evehi, cujuſcunque conditionis perſona virtutibus ornata, ſive alterius poteſtati vel juri ſubjecta& obſtricta ſit, ſive non ſit, ut ſunt: liber homo, ſervus, adſcriptitius, Curialis, Officialis. Licèt in effectu inter hos ſit quædam differentia Nam Epiſcopalis quidem dignitas liberat à patria poteſtate, à fortuna ſervili vel adſcriptitia; ſed non à curiali vel officiali:. Per ſubſtitutam igitur perſonam officium ſuppleri oportet. *Auth. epiſcopalis. cod. & Auth. & epiſcopalis. cod.* Pari ratione clerici ad ordines admittuntur, non tantum liberi homines, qui ſui juris ſunt, verùm etiam qui patriæ vel dominicæ poteſtati ſunt ſubjecti, vt ſunt: filii familias & ſerui in poteſtate dominorum conſtituti. Intereſt tamen; Quia filiusfamilius etiam invito patre ad ſtatum eccleſiaſticum ſe dare, & regulæ alicui monaſticæ ſe ſubjicere poteſt, nec ob hoc committit erga Parentes ingratitudinis culpā, ob quam exhæredari mereatur; cùm retineat & jus ſuccedendi ex teſtamento, vel ab inteſtato, *l. Deo nobis.* 56. *§. hoc etiam.* 1. *cod.* & poſſit de bonis occaſione clericatus provenientibus (quę peculium quaſi caſtrenſeclericorum con-

ſtituunt) pro arbitrio diſponere, tam in vltima voluntate, quàm actibus inter vivos: *l. ſacroſancta orthodoxa.* 34. *eod.* Nec querela inofficioſi teſtamenti à parentibus vel filijs illius qui ordines ſuſcepit ordinatæ diſpoſitiones ſubvertuntur; quamvis condictio ex lege, uſque ad legitimam, parentibus & filijs jure naturæ debitam, conſequendam competat. *l. cum lege Leonina* 58. *eod. & Auth. presbyteros. eod.* Verùm. inteſtato morienti, poſt liberos, uxorem & ſanguine junctos, eccleſia ſuccedit, ſalvo jure curiæ, ſi erat curialis; jure patrônatus, ſi libertus; & jure dominii, ſi adſcriptitius erat. *l. ſi quis presbyter.* 20. *eod.* Licet, ſi quid vel parſimonia, vel proviſione, vel mercatura, honeſtè congeſſerit, id uſui pauperum, & egentium inſervire oporteat, quaſi id ex ipſius ergaſterijs vel tabernis collectum religionis exiſtimetur lucrum. *l. omnis à clericis* 2 *eod.* Servus invito domino ad ordines promoveri non poteſt; ſed in eo, *ut in Auth. ſi ſervus. eod.* diſtinguitur, ſcilicet: Si ſervus ſciente domino & non contradicente in clericum ordinatus ab Epiſcopo fuerit; ex hoc ipſo quod ordinatus eſt, liber & ingenuus erit; ſi tamen relinquendo miniſterium eccleſiaſticum ad ſtatum ſecularem tranſierit, ad ſervitutis jugum, quod per ordinationem evaſerat, redactus, ſervire iterum compellitur; Quod ſi domino ignorante ordines ſuſceperit; intra unius anni ſpatium ſervilem fortunam probandi, & ſervum revocandi facultas domino conceditur. *d. Authen. ſi ſervus. eod.* Tertium autem genus hominum, ſervilis conditionis imaginem quandam referentium, quos adſcriptitios & cenſitos

cenſitos appellant, ſine expreſſa voluntate dominorum ordinibus ſuſceptis, ad ſtatum eccleſiaſticum ſe dare jure codicis non potuerunt: *l. jubemus.* 35. *eod.* ſed correctione inducta *per Novellam constitutionem.* 123. *& ex illa deſumptam, Auth. adſcriptitios, eod.* id ipſum permiſſum eſt; ita tamen ut ruralia obſequia ſubrogato aliquo præſtent, onusque impoſitum ſaltem per ſubſtitutum ferant. *d. Auth. adſcriptitios. & l. quisquis cenſibus.* 16. *eod.* Curiales verò & Officiales, qui curiæ & muneribus publicis obeundis ita ſunt addicti, ut finito tempore, in quod operam ſuam collocarunt & obſtrinxerunt, vel redditis rationibus liberationem nondum ſunt conſecuti, ob evitandam injuriam quæ clero inferri poſſet, ordinari prohibentur. *Auth. ſed neque. l. ſi quis curialis.* 12. *l. officiales.* 4 *& l. quisquis emenſis.* 27. *eod.* Atqui annotatis his qui ordinari poſſunt, videndum nunc quæ ſint ordinatorum officia, munera, & privilegia, quæ illis adiacent. Debent igitur clerici in ordinibus conſtituti, non tantum caſtitati, verum etiam honeſtati, & divinis miniſterijs diligenter invigilare, ſe negotijs ſecularibus non immiſcere, nec ijs rebus quibus à divinis abſtrahi poſſint incumbere, ſed omnes animi vires, conatusque muneris injuncti functioni, ad quam ſe ſancta fide data obſtrinxerunt, impendere. *l. cum qui probabilem.* 19. *l. ſi quemquam.* 31. *Auth. interdicimus. & Auth. multò magis. eod. & Novel.* 123. Ob id quo commodius his omnibus vacare poſſint, varia privilegia & perſonis & rebus eorum Imperialibus conſtitutionibus ſunt conceſſa. *l. generaliter.* 52. *l. ſi qua per calumniam.* 22. *& l. omnia privilegia.* 35. *eod.* Rebus quidem; quoniam

quoniam à ſolutione exactionum, penſitationum ex prædijs ſuis facienda, exceptis provincialibus, immunes ſunt. *l. omnis. 2. l. de his Clericis. 3. eod.* Perſonis autem: quia nec perſonali munere onerantur. *l. presbyteros. 6. eod.* Vndé omnis generis tutelæ & curę ſunt expertes, *l. generaliter. 52. eod,* Niſi cognationis jure ad tutelam vel curam vocati, ultro tale munus ſuſcipiant, & idipſum intra ſpatium 4. menſium ex quo vocati ſunt, apud judicem, competentem, in ſcriptis declaraverint, talem ſcilicet adminiſtrationem propria voluntate ſe ſuſcepiſſe. *Auth. presbyteros, eod.* Citra injuriam quęſtionis teſtimonium non dicunt, *l. presbyteri, eod.* Nec ad juramenti pręſtationem obſtringuntur: *l. cum clericis. 25. eod.* tamen teſtimonij ab ipſis perhibiti falſitas legitimâ pœnâ vindicatur, *juxta d. l. preſbyteri 8. & Auth. preſbyteri. eod. & Novell. 123.* Sordida munera nō ſubeunt: *l. omnis. 2. eod.* Publicis actibus vel ad curiam pertinentibus non gravantur; nec coram laico judice, ſed ordinario ſuo citante comparere coguntur. Quandoquidem & legibus & juri naturali conſentaneum eſt, quemlibet litigatorem citatum ad judicem competentem & ordinarium venire debere. *l. jubemus. 37. §. omnes. 2. eod.* Eſt autem judex clericorum ordinarius & competens Epiſcopus in cujus diocęſi clerici divinis miniſterijs dediti fixam ſedem habent, ad quem cauſarum cognitio & diffinitio etiam ſpectat; niſi actionis inſtitutæ qualitas, vel cauſæ controverſæ ratio, aliud ſuadeat, *Novel. 83. & Novel. 79. Auth. clericus. Auth. Cauſa quæ. l. cum clericis. 25. & l. omnes. 33 eod* Cauſa enim ſi civilis ſit, & obſit legitima ratio, cur judici eccleſia-

cleſiaſtico committi non poſſit, ea per civilem judicem, obſervatis clericorum privilegijs, abſque ulla mora decidenda eſt: Sin autem ſit criminalis; vel crimen eſt civile, vel eccleſiaſticũ: ſi civile, Iudex civilis intra duos menſes de eo cognoſcere, non tamen, etiamſi reus inventus, priuſquam per Epiſcopum degradatio facta ſit, pœnam legitimam imponere poteſt: ſi verò eccleſiaſticum ſit crimen, nullius niſi ſolius Epiſcopi cognitio & punitio erit, *Novel.* 83. *& ex illa ſumpta, Auth. clercus quoque. eod* Et cum id ipſum in favorem eccleſiaſtici ſtatus, nè clerici ad ſecularem judicem inviti trahantur, ſit introductum, quivis hoc priuilegium (juxta regulam generalem omnibus eſſe permiſſum iis quæ pro ſe introducta ſunt renunciare) à ſe per renunciationem abdicare poteſt; Nam hæc regula omnibus caſibus, qui nedum per judicialem ſententiam vel amicabilem compoſitionem ſopiti ſunt, accommodatur. *l. ſiquis in conſcribendo.* 51. *eod.* Si quis verò alius qui jus renuntiandi non habet, temeritate ductus, hoc vel alia jura ex ſingulari privilegio his perſonis rebuſque conceſſa, violare auſus fuerit, pro qualitate delicti commiſſi quod ad violationem privilegii tendit, graviſſimis pœnis ſubijcitur. *juxta l. ſi quis in hoc genus.* 10. *l. ſi venerabilis.* 13. *l. conventicula.* 15. *l. raptores virginum.* 54. *l. ſi quis non dicam.* 5. *& Auth. ſed novo jure. eod* Pari modo Epiſcoporum qui aliis præficiuntur, munus eſt, ut exemplo populum ſibi ſubjectum, erudiant & doceant, vitam caſtam pudicam & honeſtam ducant; *Novell.* 6. *& Novel.* 123. *Auth. epiſcopo. & Auth. interdicimus. eod. quæ ex prædictis Novellis conſtitutionibus ſumpta ſunt.* Sicuti

cuti & ipſe foro ſeculari eximitur, ita non patiatur clericos ſuæ diocæſeos, ad alienum forum judicis laici trahi, ſed controverſias & lites coram ſe à litigatoribus propoſitas, audiat, examinet, componat, & dirimat; *Novel.* 123. *& Auth. nullus epiſcop. eod* Relinquendo bona ſua poſt obitum plus faveat Eccleſiæ, quàm alij, quia & Eccleſiæ in hereditate Epiſcopi, alteriusque eccleſiaſtici miniſtri jus ſuccedendi competit; Sub diſtinctione tamen: Nam aut Epiſcopus & miniſter eccleſiæ ſine teſtamento, & ſucceſſore legitimo vel legitima decedit, & ſucceſſio competit eccleſiæ in qua conſtituti ſunt: *Auth. licentiam. eod.* Aut condito teſtamento teſtatus vult mori, & poteſt per teſtamenti cauſam ad quos voluerit bona quæcunque ante Epiſcopatũ probatus fuerit habuiſſe, vel poſt Epiſcopatum jure cognationis uſque ad quartum gradum ad eum pervenerunt, tranſmittere; cæteris rebus alio modo adquiſitis dominio Eccleſiæ reſervatis; niſi in utilitatem Eccleſiæ, vel operibus pietatis conſumptæ ſint: *d. Auth. licentiam, & Novell.* 131. Curabit etiam Epiſcopus, ut ultimæ diſpoſitiones teſtatorum volentium bona ſua pauperibus & egentibus inſervire poſt mortem legitimè exequantur, diſtribuantur vel conſerventur, & ex eorum reditibus redactis egentium neceſſitati ſuccurratur. Siquidem Epiſcopus, ubi teſtator ad pias cauſas aliquid relinquit, oriundus eſt, res mobiles & ſe moventes, *ſecundum præſcriptum, l. nulli licere.* 28. *& l. ſi quis ad declinandam.* 49. *eod.* diſtrahet, & in captivos, pauperes, & ægrotantes qui in Xenonem repoſiti, & ſuis corporibus laborantes neceſſaria ſibi parare

non

non poſſunt, pauperibus pauperiores ſunt. *d. l. ſi quis ad declinandam*, §. 4. 5. 6 eò loci, cum diſcretione erogabit. Nam ſi quis pro redemptione captivorum, ſublevatione pauperum, & ægrotantium, legatũ vel fidei-commiſſum, vel inſtitutionem perſonis certis, vel locis expreſſis fecerit, Epiſcopus illius civitatis ex qua teſtator oriundus, pium defuncti propoſitum, ſine ulla cunctatione impleturus facultatem habet exigendi, & abſque ulla diminutione quartæ diſtribuendi illis quos teſtator in ſpecie deſignavit; *d. l. nulli licere, &c. d. l. ſi quis ad declinandam, eod.* ſi certas perſonas non expreſſit; tunc illis qui eò loci detinentur vel degunt ubi teſtator larem fovet: nec ob incertitudinem aliquam illud relictum evaneſcit, ſed ratum firmumque conſiſtit: *l. id quod pauperibus* 24. *& d l. nulli licere.* 28. Quod ſi in illa civitate ampliores ſint Xenones vel Ptochia, magis egenti deliberatione & conſideratione facultatum cujuſvis ab Epiſcopo vel clericis habitâ adſignatur. *d. l. ſi quis ad declinandam*, Quamvis ſanguine juncti redemptionem captivorum, cognatorumve negligere non debeant. Aliàs exhæredari, & legitima ſucceſſione privari poſſunt. Adeò ut nec in teſtamento ſcripti hæredes aliquid capiant, ſed quoad hoc teſtamentum concidat, eo in aliis capitulis remanente ſalvo. *Authen. ſi captivi, eod.* Et cùm difficile ſit ut Epiſcopus omnibus quæ ad utilitatem egentium ſpectant præeſſe poſſit, conſtituet adminiſtratores collegiorum vbi orphani, pauperes, & egentes ſuſtentantur & aluntur, qui inſtar tutorum vel curatorum ſuſceptâ adminiſtratione, authoritate ſuperiorum & inventario ſuper rebus per publicam

blicam perſonam confecto, perſonas & negotia pupillorum vel egentium (niſi quod abſque ulla cautionis præſtandæ, & rationis reddendæ neceſſitate legitimè curabunt & defendent; *l. orphanotrophos.* 32. *eod.*) nec alienationis contractum quo res immobiles neceſſitati egentium inſervientes collegio adimantur (niſi urgens neceſſitas hoc flagitet, quod utique defenſor ejus loci perpendet) curabit. *d. l. orphanotrophos.* 32. *eod.* Quandoquidem illi adminiſtratores & res collegijs pijs adſignatæ, cum perſonis rebusque eccleſiæ magnam affinitatem habent, & ob id jure Eccleſiæ utuntur.

De Epiſcopali audientia, &c.

T I T. IV.

Et ſanè Epiſcopus pro ſua juriſdictione in illos qui licitis honeſtisque mandatis non parent, animadvertit, ſceleratos punit, pœnis jure conceſſis, & multa alia peragit, providere etiam debet, ut pauperibus & conſtitutis in neceſſitatibus ſublevamen præſtetur, & ita curentur, ne vel egeſtate pereant, vel cum jactura rerum ſuarum indefenſi permaneant. *l.* 1. *hic.* Unde furioſo, vel qui huic ratione defectus comparari poteſt, curatorem dabit, qui perſonæ rerumque diligentem curam habeat, modo in teſtamento, pater nulli tutelam vel curam ejus mandaverit; vel nullus ſit ex ſanguine junctis qui tutelæ geſtioni ſe ingerere, vel ejus defenſionem ſuſcipere velit. *l. de creationibus.* 27. *eod.* Quamvis parentes liberorum furioſorum, & è con-

è contra liberi parentum furioſorum, non tantum pietatem, verùm etiam, naturali dictante ratione, maximam curam habere debeant, adeò ut, ſi execranda improbitate depravati, eam negligant, non tantum exhæredationis culpam committant, verùm etiam aliis legitimis pœnis ſubijciantur; *Auth. liberi furioſi. eod.* Nè tamen furor parentum quorum in ſacris conſtituti ſunt obſit illis etiam immeritis, quòad hunc effectum jus patriæ poteſtatis quadam ratione relaxatur, ut liberi etiam non attento hoc jure patriæ poteſtatis, poſſint nuptias contrahere, dotem & donationem propter nuptias de bonis paternis conſtituere, &c. *l. tam dementis.* 28. *eod.* Quia & conſtitutum eſt, adverſario abſente, in infantia, furore, vel maxima poteſtate conſtituto, qui res alicujus detinet, & verendum ne intra legitimi temporis decurſum dominium illarum ſibi adjiciatur juxta diſpoſitionem juris civilis, poſſe dominum ad interrumpendam præſcriptionem, ſi nec tutor curator, vel procurator ſit, contra quem agi poſſit, libello porrecto, & denuntiatione legitimé factâ, coram judice competente, vel Epiſcopo ſibi conſulere. *l. ſancimus ut ſi.* 3. *de Epiſcopali audientia.* Quod & in querela non numeratæ pecuniæ obſervandum ſanxit Iuſtinianus. *l. ſi præſens.* 21. *de Epiſcop. aud.* Epiſcopus enim contra æquitatem, rebus domini, diligenter res ſuas conſervere volentis, tale periculum non admittit; Uti etiam inhumanũ eſſet, quod illi qui expoſitos pueros commiſerationis & humanitatis gratiâ tollunt & alunt, ſuæ poteſtati ſibi vindicent, vel in ipſis ſibi aliquid juris competere prætendant. Ad curam igitur &

officium.

officium religioſiſſimi Principis ſpectat, pro ſua juriſdictione cavere, ut hi, ſive liberis & ingenuis parentibus ſive libertinis, vel ſervilis conditionis procreati ſint, ex poteſtate dominorum in libertatem, vel ingenuitatem vindicati, fœliciter ſibi quæſita bona in poſteritatem ſuam, & extraneos hæredes, nihil juris ſuſcipienti, aut nutritori relicto, tranſmittant. *l. nemini.* 24. *eod.* Pari diligentia attendet vigore juriſdictionis ſibi conceſſæ Epiſcopus, ne carcerum cuſtodes (qui commentarienſes dicuntur) in captivos aliquam ſævitiam vel immanitatem exerceant, ſed humaniter illos tractent, donec vel liberentur, vel ſupplicio addicantur. *l. judices.* 9. *de Epiſcop. audien.* Liberantur autem diebus paſchalibus, quo tempore nullus carcere incluſus detineri debet captivus; niſi ſit vel enorme delictum, ob quod æterna lex punitionem præcipit, vel captivus delinquere conſueverit. *l. nemo.* 3. *eod.* Damnatos autem ad ſupplicium nullus in Ordinibus conſtitutus liberare debet; ſed intra tempora legibus conceſſa, à lata ſententia ad judicem ſuperiorem qui ad exactius examen eam repetet, appellare permittitur. *l. addictos.* 6. *eod.* Quamvis in cauſis in quibus ex prorogata juriſdictione cognovit Epiſcopus ad ſuperiorem judicem impermiſſa ſit provocatio, ſed remotâ appellatione ſententia lata executioni legitimè mandetur *l. epiſcopale.* 8. *eod.* Hujus enim juriſdictionis effectus eſt quod ſententia per judicem Eccleſiaſticum lata, à qua non eſt appellatum, vel appellari non poteſt, jure ſubſiſtat, mandataque executioni legitimum ſortiatur effectum. Denique curabit Epiſcopus ut illi qui

agendis

agendis audiendisque cauſis incumbunt; ut ſunt, Advocati, civitatum defenſores, & Rectores, orthodoxam teneant fidem, nec à rectæ religionis tramite in ſcandalum aliorum deflectant, nec permittet ut cum aliis orthodoxis, beneficiis & privilegiis gaudeant, ſed iis quorum participes facti ſunt, privabit, ab officio removebit, & pœnam exilij imponet. *l. jubemus.* 19. *& l. nemo.* 15. *eod.*. Nam privilegia quæ contemplatione religionis inducta ſunt, Catholicæ tantum legis obſervatoribus prodeſſe oportet, hæretici autem non tantum ab his alieni, ſed etiam adverſis muneribus conſtringendi & ſubijciendi ſunt. *l.* 1, *inf. de hæreticis,*

De Hæreticis, &c.

TIT. V.

Quia maximè Catholicæ fidei & Religioni, dogmatibusque adprobatis Eccleſiæ contrariatur hæreſis; ideo ut commodius hoc crimen puniatur, & hæreſeos execrandæ ulterius latiusque manandæ occaſio auferatur, permiſſum eſt cuilibet ad coërcendum crimen hæreſeos publicè accuſationem inſtituere. Quia quod in religionem divinam committitur, in omnium fertur injuriam. Probato crimine, confiſcatione bonorum, & privatione ſucceſſionis, omniſque liberalitatis reus punitur, & facultatem celebrandi contractus & actus inter vivos amittit, quamvis ad teſtimonia in ultimis voluntatibus, nè probationum facultas anguſtetur, admittatur, *l. quoniam,* 21. *hic.* & inſtar rei commiſſi criminis læſæ maje-

ſtatis

ſtatis, ejusdem ultima elogia irrita ſunt, ſive teſtamento, ſive codicillis, ſive quolibet alio genere ultimæ voluntatis diſpoſuerit; nec filii hæredes eſſe poſſunt, niſi à paterna pravitate diſceſſerint; tunc enim non tantum jus ſuccedendi, verùm etiam dotes, donationes propter nuptias, & alimenta in bonis parentum ſibi vindicant, *l. Manichæos*.4. *& l.cognovimus*.19.*C. eod. & l.ſi qui Orthodoxæ*.10. *Authen.idẽ de Neſtorianis eod. & Novel.* 115. Hæreticorum autem appellatione, generaliter ſumpto vocabulo, continentur, qui vel levi argumento à judicio Catholicę religionis & tramite detecti fuerint deviare.*l omnes*.2.§.*hæreticorum*.1.*eod.&* horum varia genera recenſentur *in l.Ariani*.5 *l.damnato*.6 *& l.quicunque*,8.*eod.*eorumq conventicula quæ Catholicæ Eccleſiæ contrariantur, ſub pœnis ſeverioribus prohibentur. *l. cuncti & l.Ariani* 5. *eod.*

Ne ſanctum Baptiſma iteretur.

TIT: VI.

HÆreticę pravitati adhęrent qui ſanctum baptiſma reiterant, & hoc non per errorẽ, ſed dolum, & in contemptum eccleſiæ. Unde ſcienter rebaptizans, & rebaptizatus ultimo ſupplicio plectuntur.*l.ſi quis*.2.*hic*.impoſitâ pœnâ exilii & decem librarũ auri, illis, qui ſub alia lege quam catholica eccleſia probavit, baptiſmi ſacramentum conferunt. *l. nulli hæreticorum*. 5. *eod.*

De

De Apoſtatis.
TIT. VII.

PAri ratione qui à recta fide deficiunt, errores & ſuperſtitiones ſectantur, hæreticis aggregantur, & apoſtaſiæ crimen, quod publicum eſt, committitur; unde apoſtatæ dicuntur, & accuſari poſſunt poſt mortem ad quinquennium: *l. apoſtatarum. 4. & l. ſi qui. 2. hic.* facultates eorum confiſcantur. *l. 1. eod.* vel proximioribus fidelibus applicantur. *d. l. apoſtatarum*, omnibus juribus & privilegiis privantur. & à corpore fideli, ut putrida membra, ſegregantur & reſecantur: *l. hi qui ſanctum. 3. & d. l. apoſtatarum. eod.* & ſi clerici vel monachi ſint, qui orthodoxæ religionis cultu relicto in hæreſin prolabuntur, pœnis legitimis ſubjecti, ſacro imperio expelluntur. *l. eos qui catholicarum. 6. eod.*

Nemini licere ſignum Salvatoris Chriſti &c.
TIT. VIII.

POrrò ſuſpecti hæreſeos videntur, qui ſignum Salvatoris Chriſti conſpurcando vel fœdando expreſſè contemptui habent, vel tacitè collocando eo loci, quo pedibus à deambulantibus conculcetur & ſupprimatur. Cum igitur per omnia Supremi Numinis religionem tueri diligens nobis cura eſſe debeat, ſub graviſſima pœna prohibetur nè quis

quis ſignum ſalvatoris Chriſti,vel in ſolo vel in marmoribus humi poſitis inſculpere vel pingere præſumat, ſed quocunque locorum id reperitur,tollat. *l. unica hic.*

De Iudæis & Cælicolis.

TIT. IX.

COElicolæ qui,relictoDei cultu,creaturas ſcilicet, ſolem & lunam adorant,pro hæreticis reputantur,ideò iiſdem pœnis coërcentur. *l. cælicolarum* 12. Quorum numero etiam illi qui in veteri Iudaiſmo pertinaciter perſiſtunt, habentur. Certũ enim eſt,quicquid à fide Chriſtianorum diſcrepat,Chriſtianæ contrarium eſſe. *d. l. cælicolarum*. Non tamen propriè hæretici ſunt, cum chriſtiana fide imbuti non fuerint. In hoc differentes à cœlicolis, qui receptam chriſtianam fidem impiis ſuperſtitionibus aliiſque figmentis violant & corrumpunt. Et licèt collegium Judæorum ita reprobetur, ut nec illi aliquid relinqui, nec ut aliquis judæorum dignitatis gradum conſcendat, vel munere publico fungatur, permittatur; *l.* 1. *& l. ſi eod.* tamen mitius,tam quò ad commercia humana & judicia,quàm religionis cultum cum ipſis agitur. Siquidem judæi, ea quæ ſunt civium Romanorum habent, contrahere vel paciſci aliter non quàm ſecundum legum civilium præſcriptum coguntur:*l.nemo* 7.*eod.*Et ne quis bona judæorum propria authoritate invadat, vel ipſos offendat prohibetur: *l. nullus unquam.*14. *eod.* Actores ſive rei ſint,forum ſequuntur chriſtianum. *l. ſi qua* .15.*eod.* Nam coram

ram judicibus chriſtianis, jure privilegiato feriarum quibus conveniri non poſſunt, aliiſque exceptionibus legitimè competentibus ſalvis, litigant; *l. die ſabbathi.* 13. *eod.* & in illos pro libito compromittunt, eritque eorum cauſa juxta jus commune decidenda, & executioni, legitimis modis obſervatis, mandanda. *l. judæi,* 8. *eod.* Adeò ut judęorum matrimonia juxta leges quę in deciſionibus cauſarum matrimonialium inter chriſtianos ſervantur, ſuâ lege ceſſante, dijudicentur. *l. nemo judæorum.* 7. *eod.* Non tamen ob id chriſtianis & judæis inter ſe promiſcuè matrimonia contrahere conceſſum eſt; ſed ſi hoc fiat, accuſatione publicè cuivis conceſſâ, & pœnâ adulterij impoſitâ, matrimonium reſcinditur. *l. ne quis chriſtianorum.* 6. *eod.* Quoad cultum ſuæ ſuperſtitionis ſynagogam è fundamentis extruere novam judæis non licet; *l. fin. eod.* ſed tantum ſynagogam ubi antiquitus miniſteria ſua peragere conſueverunt abſque chriſtianorum moleſtatione habere permittitur: *l. in ſynagogam.* 4. *eod.* modò abſque contemptu chriſtianæ fidei ſua ſolemnia celebrent, nec cultum veræ religionis importunè turbent: *l. judæos.* 11. *eod.* alioquin legitimè puniuntur. In tantum ut judæi irruentes in converſum ad Chriſti cultum ſint incendio conflagrandi. *l. judæis.* 3. *eod.* Et exilio perpetuo cum præſcriptione omnium bonorum damnandi ſi chriſtianum circumcidant. *l. judæi & bonorum.* 16. *eod.* Nec intereſt an liber homo ſit vel ſervituti obnoxius

Ne chriſtia-

Ne chriſtianum mancipium hæreticus vel Iudæus, &c.

TIT. X.

ET ſub pœna capitis interdictum eſt nè chriſtianum mancipium hæreticus, vel judæus, vel paganus habeat, poſſideat, vel circumcidat *l. unica. hic.*

De Paganis & ſacrificiis & templis.

TIT. XI.

PAriter hæreticis ſunt aggregandi Pagani qui peculiares Deos ſibi fingunt, & qui ex inſpectione jecoris, extorumque præſagio vanæ promiſſionis ſpem concipiunt; & alii, alias gentilium ſuperſtitiones ſequentes. Omnes illi à ſuis ſacrificijs, quibus ſyncerioris fidei cultui injuria infertur, ſunt arcendi & miniſtri ſacrificiorum in tali errore etiam pertinaciter perſeverantes, gladio ultore è medio tollendi: *l.* 1. *l.* 2. *hic.* loca quibus hæc flagitia patrantur fiſco applicanda: *l. omnia loca.*3 *.eod.* & illi qui horum conſcii ſunt, & aliis opem & auxilium præſtant, legitima pœna plectendi. *l. nemo.*7. *& l. fin. eod.* Et quamvis pagani ſimul cũ judæis id privilegii habeant, quod à chriſtianis tam in perſonis, quã rebus eorũ offendi ſub legitima pœna non poſſint: *l. chriſtianis.*6*. eod.* tamẽ ſtatutũ eſt ut omnino à templis univerſis, urbibus, eò loci ubi conſiſtunt, vel alibi ædificatis, ne perditis major pateat delinquendi licentia, arceantur,

arceantur, aditusque pręcludatur. *l.* 1. *eod.* Nam ſicuti nec contra privatam perſonam, in civilibus, ita multò minus in cauſa religionis conventicula; conſpirationes, ſeditiones vel tumultus concitari permittitur.

De his qui ad eccleſias confugiunt.

TIT. XII.

QUod nè fiat judici Eccleſiaſtico ſummoperé cavendum eſt; Imò contra privatum in ſacra ęde coadunatis hominibus excitans tumultum, ultimi ſupplicij pœna punitur. *l. denuntiamus* 5. *hic.* Cum quaſi crimen læſæ majeſtatis committere videantur, qui Eccleſiam, cui Divorum oracula id majeſtatis tribuunt, ut puræ manus, omni injuria, & violentiâ propulſatis, ibi ſervari debeant, morum petulantia violat, ex quo ſecuritas immunitasque (quæ omnibus ad ſacram ædem confugientibus, imperialibus conſtitutionibus præſtatur) proficiſcitur, & prohibitio illa, nè quis invitus ab eccleſiis extrahatur. Neque ob hoc eccleſia defenſæ iniquitatis redargui poteſt, quaſi præſtitâ ſecuritate contra æquitatis rationem impediat legis effectum; cùm lex ordinarium contra illos qui ad eccleſias confugiunt procedendi modum ſub diſtinctione quadam præſcribat. *d. l. denuntiamus.* 5. Qui diverſos producit effectus: Aut enim Iudæus ad eccleſias confugit, aut Criſtianus: Si judæus; ſive ob æs alienum contractum, ſive ob crimen commiſſum, ab eccleſia non ſuſcipitur niſi vel perſolutis debitis, vel innocentiam ſuam oſten-

derit; Si verò chriſtianus; aut liber aut dominicę poteſtati, vel alieno juri obſtrictus eſt; liber ſi confugerit, intereſt an ob debiti oppreſſionem, vel patratum delictum; Primo caſu: Confugiens quidem tutus eſt, quo minus extrahi, & obtorto collo ad judicem vel carcerem duci poſſit; ſed legitimè citatus, ſi neque per ſe, vel per procuratorem compareat, contra eum ut contumacem per miſſionem in poſſeſſionem rerum ſuarum pro modo debiti in libello declarati ex primo & ſecundo decreto proceditur: *l. præſenti.* 6. §. 1. *&* §. *cum autem.* 3. *eod.* Altero caſu: in conſiderationem venit qualitas delicti; nam ſi atrox fuerit, impium eſſet, ſi ad ſacra loca confugienti ſecuritatem darent, quem ob flagitia ſtudio & forſitan ſub impunitatis ſpe commiſſa, æterna lex legitimis pœnis ſubjicit; ſecus autem ſi delicti inconſultò patrati levitas veniam mereatur; tunc enim ſub ultimi ſupplicii animadverſione, nè quis eos extrahat prohibetur: cùm nec illis victualia, veſtes, requies, & ſimilia denegari debeant. *d. l. præſenti. eod.* Quæ etiam procedunt in perſonis quæ juri alieno ſunt obſtrictæ, ut ſunt colonus, adſcriptitius, famililiaris ſive libertus, & aliæ perſonæ domeſticæ; quamvis ſtarim ſub impunitate ſint liberandi: Et hoc ob duas cauſas: Primò, né patronis ſeu dominis per ipſorum abſentiam obſequia debita & juſta denegentur. Secundò, nè ipſi præjudicio & incommodo eccleſię, egentium & pauperum, alantur expenſis. *d. l. præſenti.* § *ſanè ſervus. eod.* Servus autem ſi confugerit; Aut ob ſævitiam & auſteritatem domini confugit, aut ob gravia ſervitia, aut ex petulantia armatus irruit in Eccle-

Eccleſiam ; ſi ob ſævitiam & immititatem domini , ſervus malè tractatus authoritate Præſidis eximitur dominicæ poteſtati , compelliturque dominus per alienationem contra juris civilis regulas : *Ne quis invitus, &c.* à ſe abdicare ſervum , & ſua poteſtate dimittere ; Intereſt enim Reipublicæ nè quis re ſua malè utatur ; ſi ob ſervitia ; Nè dominus fraudetur operis debitis , ſtatim domino eſt reſtituendus ; præſtitâ tamen ſatiſdatione, ne durius tractetur , quam humanitatis æquitatiſquè ratio admittit : *d. l. præſenti. §. ſi. eod.* Si verò inopinatus in Eccleſiam cum armis irruerit , vel clericis ejiciendi , vel domino cui hoc nunciatum eſt abſtrahendi, facultas conceditur, in tantùm ut etiam cum armata manu, impreſſa violentia ipſum cogere poſſit, & ſi re ſiſtentem trucidet, impunè ferat. *l. ſi ſervus.* 4. *eod.*

De his qui in eccleſiis manumittuntur.

TIT. XIII.

EX dictis perſpicuè patet , ſervum quocunque modo ad eccleſiam confugerit libertatem non conſequi; Licèt dominus in eccleſia ſub Antiſtite, plebis aſpectu , & interpoſita qualicunque ſcriptura, actorum vice ſervis ſuis libertatem præſtare poſſit *l.* 1. *hic.* Epiſcopus autem quocunque pacto voluerit, dummodò voluntatis evidens appareat teſtimonium , concedere libertates poteſt ; (quod ad voluntariam non contentioſam Eccleſiaſticam juriſdictionem, pertinet) ſicuti , & clerici cum ſervis ſuis libertatem tribuunt, non ſolùm in conſpectu eccleſiæ,ac religioſi populi, plenum fru-

ctum libertatis conceſſiſſe dicuntur, verum etiam cum poſtremo judicio, quibuſcunque verbis dederint, vel dari præceperint ex die publicatæ voluntatis, ſine aliquo juris teſte, vel interprete competit directa libertas. *l. 2. eod.* Et hæc per Imperatores ex ſingulari privilegio, ſicuti & alia multa in jure favore ſtatus Eccleſiaſtici, introducta ſunt, quæ ad alios non extenduntur. *l. qua ex relationibus .2. inf. de legibus, &c.*

De Legibus, conſtitutionibus principum & edictis.

TIT. XIV.

NAm privilegia perſonam, cui ſpeciali favore conceſſa ſunt non tranſgrediuntur, nec faciunt jus ſpeciale, ſed in ſuis terminis ſunt ſervanda: *l. qua ex relationibus 4. hic.* adeò ut nec favore alicujus ſint amplianda, multò minus per interpretationem, quæ perſonæ cui privilegium indultum eſt, præjudicare poſſit, reſtringenda: Quod enim favore quorundam introductum eſt, quibuſdam caſibus ad læſionem eorum inventum videri non debet. *l. quod favore. 6. eod.* Leges autem generales, quæ juxta præſcriptum condendarum legum promulgatæ ſunt. (*ut in l. humanum eſſe. 8. eod.*) ad debitam obſervantiam omnes obligant, omnibusque negotijs quibus formam dant nullâ perſonarum vel temporis ratione habitâ, accommodantur. *l. leges ut generales. 3. eod.* Quamvis leges & conſtitutiones futuris negotiis dent formam, nec ad facta preterita revocentur; niſi nominatim & de præterito tempore, & adhuc pendentibus negotijs cautum ſit. *l. leges & conſtitutiones. 7.*

nes. 7. *eod.* Omnes igitur legibus generalibus obligantur, omniaque negotia ſecundùm legis tenorem tractari debent, ita ut negotia quæ contra leges celebrantur vigoris non habeant firmitatem; ſed pro infectis judicentur, *l. non dubium.* 5. *eod.* Et princeps, penes quem eſt condendę legis poteſtas, de authoritate legis pendeat, ipſeque legibus parere debeat; Cum digna vox ſit majeſtate regnantis, legibus alligatum ſe principem profiteri. *l. digna vox.* 4. *eod.* Et judex, qui publico munere fungitur, in judicando leges attendere, nec propter æquitatem non ſcriptam à jure ſcripto recedere teneatur. *l.* 1. *eod.* Illa enim interpretatio inter æquitatem & jus ſcriptum, juriſque dubij & perplexi, facienda ſoli Summę Majeſtati permittitur. *l. cum de novo.* 11. *& l. leges ſacratiſſima.* 9. *eod.* Cum melius nemo quàm is qui legem condidit eam interpretari poſſit. Habet autem ſummus Princeps facultatem rogandi legem. Ergo ſi quid ambiguitatitis in illa ſit, quod nec conſuetudine, vel alia ſcripta lege declaretur, ex maturo conſilio principis, non cujuslibet opinione, qua leges clarę quandoque obfuſcantur, ratio & explicatio conditæ legis petenda erit. *l. ſi Imperialis majeſtas.* 12. *& d. l. cum de novo.* 11. *eod.* Ex his legis cauſa efficiens, materia, forma, effectus, & alia patent. Cauſa efficiens eſt, authoritas principis ſummi. *l.* 1. *eod.* Materia, perſona, res, & negotia. *l. leges.* 7. *eod.* Forma habetur, in *l. humanum.* 8. *eod.* Finis, eſt Reipublicæ ſalus, Effectus, eſt obligatio quę omnes ad ejus obſervantiam obſtringit. *l. leges.* 9. *eod.* Affinia ſunt æquitas non ſcripta, *l.* 1. *eod.* privilegia. *l.* 2. *eod.* ſententia definitiva principiis

pis habita plena cauſæ cognitione, *l. ſi Imperialis.* 12. *eod.* conſuetudo, interpretatio principis, *l. cum de novo.* 11. *eod* & aliæ juris partes; ut ſunt mandata principum, Senatuſconculta, Reſcripta, pragmaticæ ſanctiones, de quibus infra, &c. Contraria ſunt, obſcuritas, duritia legis, *d. l. leges.* 9. *eod.* omnia reſcripta, ſtatuta, & alia quæ ſunt contra expreſſam legem, *l. non dubium.* 5. *eod.* &c.

De mandatis principum.

TIT. XV.

MAndata quoque principum quæ condendæ legis animo fiunt, nec cum jure naturali, recto rationis dictamine, & honeſtatis formula pugnant, Conſtitutionibus Imperialibus comparantur, & legis generalis ad obligandum omnes qui Imperio ſubjecti ſunt, habent vigorem. Quæ tamen ad evitandam omnem fraudis committendæ ſuſpicionem ſcriptis probari debent. *l. unica. hic.*

De Senatuſconſultis.

TIT. XVI.

PAriter eadem quæ ampliſſimus Senatorum ordo unanimiter cenſuit, & Senatuſconſulta appellantur, vim legis habent, & pro lege, vi poteſtatis per Senatum in ferendis legibus dudum uſurpata; obſervantur: Adeò ut obtenta reſcripta ab Imperiali culmine, quibus ſubvertitur id, quod per Senatum de-

cretum

cretum eſt, nullam habeant firmitatem. *l. unica.*

De vetere jure enucleando, & de autoritate juriſprudentium qui in digeſtis referuntur

TIT. XVII.

NOn minorem authoritatem habent Prætorum edicta, reſponſa prudentium, conſilia Juriſperitorum, leges que à veteribus latæ, de quibus omnibus, cum duo penè millia librorum conſcripta, & plus quàm tricies centena millia verſuum à veteribus nulla ordinata ſerie effuſa exiſterent, Imperator Juſtinianus ea omnia, opera & ſtudio Triboniani, viri excelſi, magiſtri officiorum, Exquæſtoris Sacri Palatii & Exconſulis, aliorumque virorum celeberrimorum, divino adiutorum adminiculo, multis inutilibus uſque ad centum quinquaginta fere millia verſuum reſecatis, in quinquaginta libros pandectarum, qui ſeptem partibus ordine naturæ & artis ſervato, comprænhenduntur, principaleſque conſtitutiones duodecim libris codicis digeſſit. *l.* 1. *& l.* 2. *hic.* Ex quibus Iuſtiniani Imperatoris juſſu Inſtitutiones, quibus quaſi elementis legitimæ ſcientiæ, incipientibus via plana ad difficiliora jura perdiſcenda præſtruatur, continuatæ ſunt. *d. l.* 1. *§. ideoque.* Cum igitur ad hanc formam totum jus civile, quod ante mille quadringentis annis confuſum extitit, divino auxilio accedente per viros celeberrimos redactum ſit: *d. l.* 1. *§. cùm hac materia.* nè denuò in immenſum excreſcat, vel ad eandem

eandem confuſionem, per diſſentientium forſitan interpretetum ſententias, redigatur, vel verboſis contrariarum opinionum allegationibus, ut antiquitùs factum eſt, jus univerſum conturbetur, nulli Iuriſperitorum commentarios, ſed tantum παραπίτλα vel κατὰ πόδας ſcribere & legibus annectere licet. *d. l.* 1. §. *noſtram autem.* & *l.* 2. §. *hoc autem quod ab initio.* 21. Si quid forſitan prætermiſſum fuerit, & negotia contingere poſſint, quæ certis legibus non comprehenduntur, (Cùm res divinæ ſint perfectiſſimæ & ſtabiles, humani verò juris conditio viciſſitudini obnoxia ſemper in infinitum decurrat. *d. l.* 2. §. *ſed quia divina.* 18. non tamen hæc opera Juſtiniani Imperatoris ſacratiſſimi in ordinem certum redigendo & compilando jure collocata alicujus repræhenſionem incurrere debet. Et hoc potiſſimum certas ob cauſas; Nam omnibus perſpicuum eſt, tantam eſſe ingenii mortalis infirmitatem, ut tam exactè, & omni ſua parte perfectè, ne quid deſideretur, rem expedire non liceat. Deinde obſtitit hujus rei vitium, quo totum jus ita involutum & intricatum fuit, ut diligens lector vitioſa perplexitate rei anceps detentus, ſe ex obſcuris & difficilibus involucris extricare minus potuerit. Accedit, quod & ſatiùs ſit, pauca idoneè tradere quibus intellectus humanus ad compræhendendam rem propoſitam delectatur & incitatur, quàm multa inutilia quibus ut denſiſſimis tenebris ejus acies obducitur & impeditur, effundere. *d. l.* 2. §. *ſed & ſi quod.* 16. Denique, quod ſi caſus ambigui, quorum deciſiones in legibus certæ omiſſæ ſint, frequenter contigerint, Imperator penes quem vigore legis Regiæ & in Impe-

& in Imperatoriam majeſtatem tranſlatæ poteſtatis, & legis condendæ jus, poſſit hunc defectum maturo conſilio ſupplere. Quia ideò Imperialem fortunam rebus humanis Deus prępoſuit, ut poſſit omnia quæ noviter contingunt, & emendare, & conponęre, & modis ac regulis competentibus tradere. Cum & ipſe Iulianus, legum & edicti perpetui ſubtiliſſimus conditor, ſuis libris hoc retulerit: ut ſi quid imperfectum inveniatur, ab Imperiali ſanctione hoc repleatur. Imò & divus Hadrianus in compoſitione edicti, & Senatuſconſulto, quod eam ſecutum eſt, hoc aptiſſimè definivit ut ſi quid in edicto poſito non inveniatur, hoc ad ejus regulas ejusque conjecturas & imitationes poſſit nova inſtruere authoritas. *d. l.* 2. §. *ſed quia divinæ.* 18. *cod.*

De juris & facti ignorantia.

TIT. XVIII.

Harum autem legum omnium, quæ vel promulgatæ ſunt, vel in poſterum per principes promulgabuntur, parem eandemque authoritatis firmitatem ex authoritate principali habentes, ignorantiam, nemo, niſi juſta ex cauſa, prætendere debet. *l. Conſtitutiones.* 12. *hic.* Juris enim ignorantia in acquiſitione lucri non prodeſt, ita ut nec fœminis proficiat. *l. quamvis.* 11. *eod.* Niſi ratione ætatis, *d. l. quamvis.* vel alio privilegio, legibus fragilitati muliebri conceſſo, defendantur. *l. ne paſſim.* 13. *eod.* vel quivis alius ſingulari gaudeat privilegio; ſicuti Antoninus Imp. militi negotiis militaribus diſtento, ne juris ignorantia illi obſit, ſingulare conceſ-

ſit privilegium. Exceptis hujuſmodi caſibus ſingularibus, pro regula traditur, quod in lucris juris ignorantia non proſit. Undè major 25. annis ſi hæreditati maternæ oblatæ renunciavit vel emancipata à patre intra annum bonorum poſſeſſionem petere ceſſavit, prætenſa juris ignorantia non excuſantur. *l. cùm ignorantia.* 2. *& l. ſi emancipata.* 3. *eod.* Sed in damnis vitandis juris ignorantiam excuſationis juſtam cauſam præſtare ratio æquitatis ſuadet; ideò ei qui indebitam pecuniam ignorantia ſoluit juris, competit repetitio, niſi ſaltem civiliter illa pecunia fuerit indebita; naturaliter ſi debita, hoc caſu ſolvens id quod naturali obligatione debuit, ſolutum non repetit. *l. cùm quis jus ignorans.* 10. *C. eod.* Pariter facti ignorantia tam in lucris quam damnis non nocet. *l. ſi non tranſactionis.* 6. *& d. l. cùm quis.* 10. Quia errantis in facto voluntas vel conſenſus nullus eſt. *l. cùm teſtamentum.* 8. *& l. non idcircò.* 9. *eod.* Si igitur hæres bona pro hæreditariis quæ hæreditaria non ſunt, vel pro paternis materna, & è diverſo, dividat, non oberit celebrata diviſio, quin comperta rei veritate retractari poſſit; Cum falſa demonſtratione mutari ſubſtantia veritatis non poſſit. *l. cum falſa.* 5. *eod.* Et juris ſit manifeſti, Errorem facti in cauſis ſententia diffinitiva, tranſactione, vel alio legitimo modo, non deciſis & finitis, poſſe uſque ad ſententiam revocari. *l. error facti.* 7. *eod*

De

De precibus Imperatori offerendis.

TIT. XIX.

Reſcripta etiam inter partes quibus conceduntur, vim conſtitutionis & legis habent. In qua materia ſcire convenit, quis offerre preces poſſit; Super quibus rebus: Quis oblationis & donationis effectus: Quandò: An quocunque tempore: Quis reſcriptorum effectus: Quæ reſcriptorum forma: Et quæ ſpecies. Et primò: Offerre Imperatori preces poſſunt liberi homines; non autem illi qui ſervituti obnoxii ſunt; niſi ſuper vindicanda nece domini ſupplicent. *l.* 1. *hic.* Nec inter liberos intereſt cujus ſint conditionis; Quia non refert à quo ſit impetratum, dummodo à principe ſit conceſſum. *l. univerſis.* 6. *eod.* Res verò tales debent eſſe, quæ non ſint fiſco damnoſæ, vel juri contrariæ. *l. nec damnoſa.* 3. *eod.* Nam reſcripta contra jus elicita ab omnibus judicibus refutari debent; niſi fortè ſit aliquid, quod non lædat alium, & profit petenti, vel crimen ſupplicanti indulgeat, *l. reſcripta.* 7. *eod.* Unde exceptio peremptoria quæ totius negotii cognitionem tollere, vires principalis negotij exhaurire, & non niſi gravi partis alterius diſpendio convelli poſſit, per reſcriptum non conceditur: *l. quoties.* 2. *eod* ſed dilatoria; Et hæc in debitorum cauſis nou facilè; niſi præſtitâ fidejuſſione ſuper debiti ſolutione facienda idoneâ. *l. univerſa.* 4. *eod.* In aliis autem cauſis ſi jus ita ambiguum, & perplexum ſit, ut Judex anceps in diverſas partes diſtrahatur, declaratio, vel

ſi per ſententiam Præfecti Prætorio à quo appellari non poteſt, controverſia deciſa ſit, retractatio ſemel, juxta formam præſcriptam in *Auth. Quæ ſupplicatio. eod.* à Principe ſupplicando peti poteſt. *l. inſtrumentorum.* 8. *& l. ſi quis adverſus,* 5. *eod.* Et *Novel.* 115. forma ſupplicandi retractionem poſt ſententiam latam à Præfecto Prætorio eſt, ut ſupplicatio glorioſiſſimis Præfectis, vel eorum conſiliariis, vel cauſas introducentibus, intra decem dies poſt ſententiam offeratur, quo ſubſecuto ſententia non aliter executioni mandetur, niſi victrix pars dignam fidejuſſionem præbuerit tantùm reſtituendi cum legitimis augmentis, quantum fuerit in condemnatione, ſi legitima retractatione ſententia reſolvatur. Niſi ſub hac forma ſupplicatio porrigatur executio cauſę, ſine fidejuſſione procedet: retractationis jure illi ſervando, qui ſe gravatum putaverit, ut intra biennium ſupplicare poſſit Imperatori. *d. Authen. quæ ſupplicatio. eod.*

Quando libellus principi datus &c.

TIT. XX.

EFfectus precum principi oblatarum eſt, quod prętorię actiones ad unius anni ſpatium coarctatę per oblatas principi preces perpetuantur. *l. temporales.* 2. *hic.* Secundò: quod per oblationem precum, inducatur litis conteſtatio, transmittaturque lis in hęredes impetrantis, & ejus contra quem preces porrectæ ſunt. *l. dubium non eſt.* 1. *eod.*

Vt lite-

Ut lite pendente vel poſt provocat, &c.
TIT. XXI.

Quamvis autem tantùm ſemel contra ſententias præfectorum prætorio, à quibus non conceditur appellatio, ſupplicare liceat. *l. ſi quis adverſus. 5. ſupr. de. precib. Imper offer.* Contra aliorum tamen judicum ſententias ſupplicare non permittitur. Cum certa remedia juris ad corrigendam iniquitatem ſententiæ, victo competant; & potiſſimum, (quod hujus loci eſt) appellationis remedium. Nam aut appellationem fatalibus interponendę provocationis præterlapſis omiſit; & ſententiam pronunciatam approbaſſe videtur, eaque tranſit in rem judicatam, ut nec, niſi juſtiſſima & jure expreſſa cauſa ſubſit, poſſit retractari: Aut victus legitimé appellavit, pendetque lis ratione interpoſitæ provocationis, & provocationi adhærere; nec inani ſupplicatione & recitatione cauſæ controverſæ principem moleſtare debet, niſi vel actorum communium, vel pronunciationis editio denegetur. *l. ſupplicare. 2. hic.* Qui contra fecerit cum ignominiæ pœna notatus deſiderio ſuo carebit, & in omnem litis æſtimationem adverſario ſuo protinus condemnabitur. *l. qui licitam. 3. & l. qui ſupplicare. 2. eod.*

Si contra jus vel utilitatem publicam, &c.

TIT. XXII.

EFfectus reſcriptorum eſt varius; nam aut ſunt impetrata contra jus, utilitatem publicam, per mendacium, vel ad jus, & declarandi juris cauſa: Primo caſu reſcripta impetrata nullius ſunt momenti; quia reſcripta, ſub conditione (ſi preces veritate nitantur) conceſſa videntur. Imo tantum abeſt, ut valeant, quod mendax precator non modo carere debeat impetratis, verum etiam pœnis legitimis ſubijci. *l. etſi legibus.* 5. *hic.* Nec quis ad obſervantiam illorum obſtringitur. *l. omnes* 6. *eod.* Et exceptione falſitatis legitimè oppoſitâ, quodque reſcriptum per mendacium ſit impetratum querelâ factâ, inquirere iudex diligenter debet, de veritate & falſitate precum. *l. & ſi non cognitio.* 4. *& l. praſcriptione.* 2. *eod.* Adeo, ut decem librarum auri pœna puniantur judices, qui precum argui falſitatem vetuerint. *l. puniri.* 3. *eod.*

De diverſis reſcript. & pragmat. ſanct.

TIT. XXIII.

QUod ſi reſcripta ſint ad jus per preces quæ veritate nituntur impetrata, perpetuæ legis habent firmitatem; niſi in eis certum tempus definiatur: *l. falſo adſeveratur.* 2. *hic.* in tantum ut ſacrilegii crimen committat, qui his pertinaciter refragatur, *l. ſacrilegii.* 5, *eod.* & ſi in com-

in communi cauſa fuerit obtentum, quamvis vni appareat conceſſum, utrique tamen proſpectum videtur. *l.* 1. *eod.* Forma reſcriptorum eſt, ut nomen Imperatoris, dies, conſul, indictio, locuſque, literis inſerantur, faciantque mentionem, inter quos, ad quem judicem, & per quam perſonam fuerit dictitata juſſio, & de his, que proceſſum negotii cauſamque principalem contingunt, & ſi hæc prout narrantur, veritate nitantur, mandetur aliquid fieri vel omitti, debetque purpurea ſcriptura ſcribi, ſignarique ardore cocti muricis, & triti cochilii, manusque Imperatoris ſubſcribi. *l. ſacri affatus.* 6. *l. ſi qua beneficia.* 4. *& l. univerſa reſcripta.* 7. *eod.* Reſcripti duæ ſunt ſpecies, Annotatio ſcilicet & Pragmatica ſanctio. Annotatio, eſt reſcriptum quod Princeps vltrò & proprio motu indulget, & concedit. *d. l. univerſa. eod.* Pragmatica ſanctio eſt principis juſſio, ſuper rebus non privatis, ſed publicis & univerſitatum, ad petitionem collegii, ſcholæ, curiæ, civitatis, provinciæ, vel cujuſdam univerſitatis, ob publicam cauſam emiſſa. *d. l. univerſa. eod.*

De ſtatuis & imaginibus.

TIT. XXIV.

CUm igitur divinis quaſi oraculis princeps conſervandæ ſocietatis cauſa omnibus proſpiciat; non indecorum eſt, ut in excelſæ hujus Majeſtatis honorem ſtatuæ abſque ulla collationis exigendæ neceſſitate, vel adorationis cultu erigantur. *l. ſi quando.* 2. *& l. in noſtra.* 3. *hic.*

De his

De his qui ad ſtatuas confugiunt.

TIT. XXV.

NOn autem tanta majeſtas illis ineſt ut adorationis cultus illis debeatur; ſed majeſtas ſtatuis principum, cum confugientibus prȩſtent ſecuritatem, & illas lȩdentes majeſtatis teneantur judicio, ineſſe videtur. Unde qui ex certa juſtaque cauſa ad principalia ſimulachra confugiunt, jure & legibus vindicantur. Qui vero invidiȩ alicui concitandȩ causâ id fecerint abrepti legitimis pœnis puniuntur. *l. unica. hic.* Judicibus autem, etſi prȩeminenti dignitatis gradu conſtituti ſint, tamen ſine Principis conceſſione, ſub pœna exiſtimationis amittendæ, & quadrupli emolumentorum in dignitate vel officio perceptorum fiſco applicandi ſtatuas erigi, interdicitur. *l. 1. ſup. de ſtat. & imag.* Varii autem ſunt Judices, & illorum officia varia, de quibus vide uſque ad finem hujus libri primi.

FINIS

LIBRI PRIMI.

CODI-

CODICIS DOMINI JUSTINIANI IMPERATORIS ET Principis Sacratiſſimi, Liber Secundus.

De edendo.

TIT. I.

JUdicia coram magiſtratibus & judicibus exercentur. Quorum initium eſt ipſa actionis editio. Nam actor litigaturus edere actionem ipſi judici & reo debet. Judici quidem, ut ſpeciem futuræ litis perſpiciat. *l. edita actio.* 3. *hic.* Reo vero, ut perinde ſcire poſſit, utrum cedere ultrò, an contendere debeat. Eſt autem editio quadruplex; ſcilicet, libelli, rationum, inſtrumentorum, & actorum. Et primum produci debet libellus, ut judex & reus ſpeciem futuræ litis cognoſcant. Nam edita actio ſpeciem futuræ litis demonſtrat. Cujus mutatio uſque ad litis conteſtationem, & emendatio uſque ad ſententiam, vel prout edicti perpetui monet auctoritas, & jus dicentis decernit æquitas, permittitur. *d. l, edita actio. eod,* Ita acta publica, ſive criminalia, ſive civilia, ad inveſtigandam veritatis fidem ſunt officio judicis partibus petentibus exhibenda. *l. is apud quem.* 2. *eod.* Sic & rationes & inſtrumenta publica à Notario qui ea mandato domini confecit, vel alia perſona publica, penes quam reperiuntur, domino petenti

petenti edi debent. *l. juſtum eſt. 6. & l. procurator. 7. eod*, Non autem ad hoc privatus tenetur; multò minus ſi is ſit reus conventus. Hic enim inſtrumenta ad fundandam intentionem actori exhibere non tenetur, Cum qui accuſare vel agere volunt probationes promptas ſuæ intentionis habere debeant; nec juris vel æquitatis ratio alienorum inſtrumentorum inſpiciendorum poteſtatem permittat. Actore enim non probante, qui convenitur & ſi nihil præſtiterit, obtinebit. *l. qui accuſare.4. eod. l. fin. eod.* Niſi vel ex perpenſa æquitatis ratione judex editionem faciendam juſſerit; *l 1. eod.* Vel talia inſtrumenta ſint, quorum uſus communis ſit. *l. procurator. 7. eod.*

De in jus vocando.

TIT. II.

Edito igitur libello ab ipſo actore judici, judex ſi videat æquam eſſe actoris petitionem, citationem contra illum quem actor in jus vocari vult, decernit. Vocantur autem in jus omnes, exceptis illis, inter quos naturalis ratio ob reverentiam debitam, lites exerceri non permittit. Quare filius in poteſtate patris conſtitutus patrem iu jus non vocat, niſi per emancipationem patria poreſtate dimiſſus ſit: tunc enim petitâ edicti veniâ hoc facere non prohibetur. *l. qui in poteſtate. eod.* 3. *hic.* Sicuti & liberti patronos, eorum parentes, & hæredes ſuos & extraneos, ob reverentiam qua his ratione conceſſi beneficii obſtricti manent, ſine venia in jus non vocant *l. venia. 2. eod.* Et hæc quæ de pa-

de patre & patrono dicta ſunt, locum etiam in matre & uxore patroni habent *l. libertus.* 15. *ff. & l. qui in poteſtate.* 3. *C. eod.* Finis autem vocationis in jus eſt, ut reus conventus intentioni actoris reſpondeat, & auditis juribus utriuſque, judex litem ſua ſententia dirimat. Cum igitur litis ſit dubius eventus, contingit quandoque ut litigatores odio litium pactis & tranſactionibus controverſiam motam componant.

De pactis.

TIT. III.

PActum eſt duorum vel plurium in idem placitum conſenſus. Ejus cauſa efficiens eſt conſenſus paciſcentium expreſſim, declaratus vel tacitus: *l. poſt venditionem.* 2. *hic.* ſcilicet illorum, qui vel ſui vel alieno nomine paciſcantur, modo alteri ex tali conventione non inferatur detrimentū. Unde ſervus domini ſui meliorem cauſam facere, in deterius autem novo pacto obligationem rectè conſtitutā reformare non poteſt. *l. ſervus.* 3. *eod.* Et pactum curatoris de minore quantitate recipienda, quam debeatur pupillo, cujus bona adminiſtrat, non nocet. *l. pactum curatoru.* 22. *eod.* Nec filius paciſcendo aut debitum accipiendo detrahit patris obligationi. *l. filius.* 23. *eod.* Pactum enim cum quibuſdam celebratum ad alios non porrigitur. *l. ſi actionem.* 24. *& l. ex conventione.* 11. *eod.* Ideo debitorum pactionibus creditorum petitio nec tolli nec mutari poteſt, *l. debitorum.* 25. *& l. pacto ſucceſſorum.* 26. *eod.* Materia, eſt res mobilis, immobilis, corporalis, incorporalis, quæ in commercium humanum venit; niſi expreſſa

preſſa lege eximatur. Paciſci autem de hæreditate viventis non licet. Quia hoc pactum continet votum captandæ mortis alienæ, auferetque teſtandi libertatem, quæ per pactum impediri non poteſt, *l. pactum quod dotali*. 15. *eod.* Niſi is de cujus hæreditate agitur conſenſerit, & in eodem conſenſu uſque ad ultimum vitæ exitum volens perſtiterit. *l. de quæſtione. fin. eod.* Nam & fidei-commiſſum conditionale pendente conditione per pactum remitti poteſt, & datum non repetitur etiam conditione defecta. *l.* 1. *eod.* Et fide-commiſſi perſecutio ceſſat. ſi præcaria ſubſtitutio pacto ſit remiſſa. *l. cum proponas*. 21. *eod.* Forma, in ſimplici conceptione verborum, abſque ſolenni interrogatione & reſponſione, interventione ſcripturæ & traditione rei conſiſtit. *l. pactum quod bona fide*. 15. *& l. legem quam*. 10. *eod.* Effectus pactorum varius eſt; Nam aut nudum pactum per ſe ſtat, aut traditione vel cohærentia contractus veſtitum eſt. Si nudum; tantum parit exceptionem, non autem actionem. *d. l. legem. eod.* Sin traditio rei ab altera parte intervenerit, utilis datur condictio. *d. l. legem. eod.* licèt invalidum pactum præſtatione longi temporis non confirmetur. *l. ſi certis annis*. 28. *eod.* Quod ſi pactum accedit contractui, diſtinguitur: Vel accedit contractui bonæ fidei, vel ſtricti juris: Si bonæ fidei, tunc in continenti adjectum in accidentalibus ipſius contractus informat actionem competentem ex ipſo contractu, ut trahatur etiam ad ea, quæ per pactum deducta ſunt. *l. in bonæ fidei*. 13. *eod.* Quia pactum in continenti factum, contractui ineſſe, id eſt, pars contractus eſſe dicitur. & ex conſequenti producit actionem:

ſecùs

ſecùs ſi ex intervallo adiiciatur, tunc enim tantum parit exceptionem. Nam lex ait pactum ex intervallo celebratum ſi contractui detrahat, ineſſe in ipſo contractu, non ut actionem, ſed ut exceptionem pariat; Siquidem ſi petatur quod detractum eſt, pacti exceptione actor repelletur, ſi ex intervallo aliquid adderet, ipſi contractui non ineſſet; quia quod additum eſt, peti non poteſt; Cum pacta ex intervallo in accidentalibus contractus adjecta actionem non pariant, ſed tantum exceptionem. *d. l. bonæ fidei. eod.* Aliud tamen dicendum eſt, ſi pactum ſubjunctum ſubſtantiam contractus reſpiciat. Hoc enim caſu contractum reformare dicitur, & actionem, ſi modo hinc inde nihil traditum eſt, parit, etiam ſi ex intervallo adjectum ſit, & ita priorem contractum ipſo jure tollit. Quod ſi pactum ſtipulationi, quæ ſtricti juris contractus dicitur, ſubjiciatur, ſive præcedat, ſive ſequatur, vel ſtipulatio ad pactum accedat, Actio ex ſtipulatione competit. *l. ſi pacto. 14. & l. petens. 24. eod.* Quia illud pactum quaſi præfatio in ſtipulatione repetitum videtur, & in ipſam ſtipulationem tranſmutatum. Nunquam igitur hoc caſu novam à ſtipulatione actionem diverſam parit, cum ſtipulationi ineſſe dicatur, & ab ea ſuperari non poſſit. Idem dicendum eſt, ſi contractui innominato, qui ſtricti juris etiam eſt, adjiciatur; parit enim actionem præſcriptis verbis, cùm cauſam ſemper contineat, quæ tamen prius adimpleri debet, & ſic licét duo ſint negotia, unus tamen eſt contractus innominatus à pacto non ſeparatus. *l. debitori tuo. 7. eod.* Denique pacta noviſſima hac ratione ſervantur & prioribus derogant;

quæ

preſſa lege eximatur. Paciſci autem de hæreditate viventis non licet. Quia hoc pactum continet votum captandæ mortis alienæ, auferetque teſtandi libertatem, quæ per pactum impediri non poteſt, *l. pactum quod dotali.* 15. *eod.* Niſi is de cujus hæreditate agitur conſenſerit, & in eodem conſenſu uſque ad ultimum vitæ exitum volens perſtiterit. *l. de quæſtione. fin. eod.* Nam & fidei-commiſſum conditionale pendente conditione per pactum remitti poteſt, & datum non repetitur etiam conditione defecta. *l.* 1. *eod.* Et fide-commiſſi perſecutio ceſſat. ſi præcaria ſubſtitutio pacto ſit remiſſa. *l. cum proponas.* 21. *eod.* Forma, in ſimplici conceptione verborum, abſque ſolenni interrogatione & reſponſione, interventione ſcripturæ & traditione rei conſiſtit. *l. pactum quod bona fide.* 15. & *l. legem quam* 10. *eod.* Effectus pactorum varius eſt; Nam aut nudum pactum per ſe ſtat, aut traditione vel cohærentia contractus veſtitum eſt. Si nudum; tantum parit exceptionem, non autem actionem. *d. l. legem. eod.* Sin traditio rei ab altera parte intervenerit, utilis datur condictio. *d. l. legem. eod.* licèt invalidum pactum præſtatione longi temporis non confirmetur. *l. ſi certis annis.* 28. *eod.* Quod ſi pactum accedit contractui, diſtinguitur: Vel accedit contractui bonæ fidei, vel ſtricti juris: Si bonæ fidei, tunc in continenti adjectum in accidentalibus ipſius contractus informat actionem competentem ex ipſo contractu, ut trahatur etiam ad ea, quæ per pactum deducta ſunt. *l. in bona fidei.* 13. *eod.* Quia pactum in continenti factum, contractui ineſſe, id eſt, pars contractus eſſe dicitur, & ex conſequenti producit actionem: ſecùs

ſecùs ſi ex intervallo adiiciatur,tunc enim tantum parit exceptionem.Nam lex ait pactum ex intervallo celebratum ſi contractui detrahat, ineſſe in ipſo contractu, non ut actionem, ſed ut exceptionem pariat; Siquidem ſi petatur quod detractum eſt, pacti exceptione actor repelletur, ſi ex intervallo aliquid adderet, ipſi contractui non ineſſet; quia quod additum eſt, peti non poteſt; Cum pacta ex intervallo in accidentalibus contractus adjecta actionem non pariant, ſed tantum exceptionem. *d. l. bonæ ſidei. eod.* Aliud tamen dicendum eſt, ſi pactum ſubjunctum ſubſtantiam contractus reſpiciat. Hoc enim caſu contractum reformare dicitur, & actionem, ſi modo hinc inde nihil traditum eſt, parit, etiam ſi ex intervallo adjectum ſit, & ita priorem contractum ipſo jure tollit. Quod ſi pactum ſtipulationi, quæ ſtricti juris contractus dicitur, ſubjiciatur, ſive præcedat, ſive ſequatur, vel ſtipulatio ad pactum accedat, Actio ex ſtipulatione competit. *l. ſi pacto.* 14. *& l. petens.* 24. *eod.* Quia illud pactum quaſi præfatio in ſtipulatione repetitum videtur, & in ipſam ſtipulationem tranſmutatum. Nunquam igitur hoc caſu novam à ſtipulatione actionem diverſam parit, cum ſtipulationi ineſſe dicatur, & ab ea ſuperari non poſſit. Idem dicendum eſt, ſi contractui innominato, qui ſtricti juris etiam eſt, adjiciatur; parit enim actionem præſcriptis verbis, cùm cauſam ſemper contineat, quæ tamen prius adimpleri debet, & ſic licét duo ſint negotia, unus tamen eſt contractus innominatus à pacto non ſeparatus. *l. debitori tuo.* 7. *eod.* Denique pacta noviſſima hac ratione ſervantur & prioribus derogant;

quæ

quæ verò contra leges, conſtitutiones, vel contra bonos mores fiunt, nullam habent vim, nec actionem, nec exceptionem pariunt. *l. pacta quæ contra*, 6. *& l. pacta noviſſima*, 12. *eod.*

De Tranſactionibus.

TIT. IV.

Tranſactio per pactum fit. *l. ſive apud acta.* 28. *hic.* eſtq; ſpecies pacti tranſactio. Differt tamen. Nam qui paciſcitur, rem certam & indubitatam liberalitate remittit; ſed qui tranſigit, quaſi de re dubia, & lite incerta neque deciſa vel judicata tranſigit. *l. ſi cauſa.* 32. *eod.* Hujus cauſa efficiens eſt conſenſus eorum qui paciſci poſſunt. *l. cùm donationis.* 15. *& l. interpoſitas.* 13. *eod.* Vnde tranſactiones cauſa juſti metus, qui ſalutis periculum vel corporis cruciatum continet, interpoſitæ, nullius ſunt momenti. Quia quæ metus causâ fiunt conſenſum non habent. *l. interpoſitas.* 13. Non tamen tranſactio amicis intervenientibus celebrata metu videtur facta. *l. tranſactionem.* 35. *eod.* Et tranſigere poſſunt, liber homo, ſui vel alieni juris, & ſervus, nec intereſt ægritudine corporis, dummodo ſani mente ſint, laborent. *l. ſanum mente.* 27. *eod.* Pupillus enim ſui juris, etiam cum curatore tranſigit; ſed probata læſione etiam contra hæredem curatoris reſtituitur. *l. age cum Geminiano.* 3. *eod.* Secùs ſi legitimæ fuerit ætatis; tunc enim tantum actio de dolo, omni aliâ actione per celebratam tranſactionẽ ſublata, ſupereſt. *l. actione adminiſtrata.* 4. *eod.* Quamvis actio contra alios tutores vel curatores

ratores cum quibus nôn eſt tranſactum, maneat; Cum tranſactio cum quibusdam facta aliis neque proſit, neque obſit. *l. 1. in fin. eod.* Illi autem qui alienarum rerum adminiſtrationem gerunt; ut ſunt tutores, curatores, procuratores fiſci, &c. quamvis cauſâ dubiæ litis tranſigere poſſint, non tamen permittitur litem ambitioſe remittere, & donationis cauſâ tranſactionem inire: *l. præſes provinciæ 12. eod.* multò minus procurator; quia hic tranſigendo domino non præjudicat, niſi à quo ſpeciale ad hoc habeat mandatum. *l. tranſactionis placitum. 7. eod.* Materia: ſunt res dubiæ de quibus lis mota eſt, *l. ſi cauſa. 32. eod.* vel moveri poſſit. Quia tranſactio etiam metu litis facta, valet. *l. 2. eod.* Non res certæ, quæ per jurisjurandi delati præſtationem vel ſententiam ſunt deciſæ. *l. ſi cauſa. eod.* Quia tranſactio imponit finem litibus, non autem litem ſopitam exuſcitat. *l. fratris tui. 10. eod.* Nec de alimentis futuris ſine prætore ſeu præſide & cauſæ cognitione interpoſita tranſactio valet; ſed de alimentis præteritis ſi quæſtio ſuboriatur. *l. de alimentis. 8. eod.* Nec de crimine capitali, excepto adulterio, tranſigere vel paciſci prohibitum eſt. In aliis aut publicis criminibus quæ ſanguinis pœnam non ingerunt tranſigere non licet, citra falſi accuſationem. *l. tranſigere. 18. eod.* Forma: quod tranſactio fiat aliquo dato, vel retento, vel promiſſo, *l. tranſactio. 8. eod.* per nudum pactum, *l. tranſactionis placitum. 7. & l. ſive apud acta. 28. eod.* vel per aquilianam ſtipulationem, *l. age cum Geminiano. 3. l. ut reſponſum. 15. & l. ubi pactum. 40. eod.* adjecta pœna, *l. promiſſis. 37. eod.* vel juramento, *l. ſi quis major. 41. & l. ſi ex falſis. 42. eod.*

Vel

Vel clauſula rato manente pacto, *l. cum proponas.* 17. *eod.* in ſcriptis vel ſine ſcriptis. *l. cum te tranſegiſſe,* 5. *eod.* noctu vel interdiu. *l. non minorem.*20.*eod.*Effectus, quod cauſę vel lites tranſactionibus legitimis finitæ, imperiali reſcripto reſuſcitari non oporteat.*l.cauſas.*16.*eod.* Nec prætextu inſtumentorum poſtea repertorum. *l. ſub pratextu inſtrumenti.* 19, *eod.* Nec prætextu ſpecierum noviter repertarum. *l. ſub pratextu ſpecierum.* 29. *eod.* Quia tranſactiones non minorem auctoritatem habent quam res judicatæ.*l. non minorem.*20. *eod.*Tollit enim tranſactio priorem actionem, ut nulla alia remaneat, quàm actio de dolo. *l. actione adminiſtrata.*4.*& l.ſub pratextu inſtrumenti.*19.*eod.*inducitq; actionem & exceptionem quæ ſit litis finitæ. *l. fratris tui. eod. d l.ſub pratextu.* 19. Quod quidem verum eſt ſi tranſactio per aquilianam ſtipulationem celebrata ſit; ſecùs ſi tantum per nudum pactum. Hoc enim caſu prior actio non tollitur jure conventionis, ſed tantum exceptionis ope. *l. cum proponas.* 17. *eod.* Nec alia nova inducitur, ſed competit tantum tranſactionis exceptio, & adverſus exceptionem replicatio: *l. ſive apud acta.*18. *eod.* qua priſtina actio intentata eliditur. Imo datur etiam actio præſcriptis verbis agenti, qui pro ſua parte fidem contractus implevit.*l.cum mota.*6.*& l.ſi pro fundo* 33. *eod.*ad id ut vel promiſſa ſerventur, vel reſtituto eo, quod remiſſum eſt, à tranſactione recedatur, & priſtina actio ſuis viribus reſtituatur. Verum ſi conventioni ſubdita ſit ſtipulatio, priſtina, vel actione ex ipſa tranſactione competente, ad reſciſſionem tranſactionis non agitur, ſed ad præſtationem ejus quod præſtari vel fieri

fieri vigore conventionis habitæ debet, & ad intereſſe, vel pœnam tranſactione comprehenſam; quam utilius eſt ſubjicere, cùm difficile ſit intereſſe probare. Quod ſi ab alterutra parte quid dolo factum fuerit, ſiquidē actio ſupereſt, eo quod nudo pacto tranſactio inita ſit, & replicationis auxilio doli mali, pacti exceptio removebitur; ſi verò jam perempta eſt; ut putà per ſubditam aquilianam ſtipulationem, hoc caſu intra conſtitutum legitimum tempus tantum actio de dolo exerceri poteſt. *l. ſub prætextu inſtrumenti.* 19. *& l. actione adminiſtrata.* 4. *eod.* Alioquin ſi nulla doli commiſſi prætenditur quæſtio, promiſſa pacti conventi ſervanda ſunt; cùm nihil ita fidei humanæ congruat, quàm ea quæ placuerunt conſtodiri *d. l non minorem.* 20. Nec ab iis niſi juxta ſupra traditam diſtinctionem tranſactionis per pactum & aquilianam ſtipulationem celebratæ, per pœnitentiam recedendum. *l. quamvis.* 39. *eod.* Adeò ut contraveniens, ſi tranſactio juramento confirmata, non tantum notetur infamiâ; ſed etiam privetur actione, & reſtituta pœna, quæ actioni probatur inſerta, & rerum proprietate, & emolumento, quod ex illa pactione vel tranſactione fuerit conſecutus, careat. *l. ſi quis major.* 41. *eod.* Et hoc ita ſi ex falſis inſtrumentis tranſactio non probetur inita & ſuper falſo non fuerit tranſactum. *l. ſi ex falſis inſtrumentis.* 42. *eod.*

De errore calculi.

TIT. V.

NAm & ſi ſuper errore calculi fuerit tranſactum & judicatum, rationes conſtitutæ non retractantur. Cùm alioqui error calculi, ſive ex uno contractu, ſive ex pluribus emerſerit, veritati non adferat præjudicium. Sæpè enim conſtitutum eſt rationes bene conſtitutas denuò retractari poſſe. Vnde ſi per errorem calculi quis velut debitam quantitatem, cùm eſſet indebita promiſiſſet, condictio liberationis illi competit. *l. unica. hic.*

De poſtulando.

TIT. VI.

QUod ſi celebratis tranſactionibus & pactis lis exorta non ſopiatur, ſed judicantis definitioni committatur, litigatores utrinque opera Advocatorum, qui patrocinium litigantium in jure ſuo deducendo & defendenda cauſa ſuſcipiunt, uti ſolent. Scire igitur operæ precium eſt, qui poſſint patrocinium præſtare, quod advocatorum officium, & quæ privilegia. Et primum patrocinium in cauſa defendenda advocati litigatoribus præſtant. Advócatus eſſe poteſt, qui orthodoxam fidem religionemque catholicam profitetur, non Judæus, Paganus, hæreticus, vel quivis alius à rectæ religionis tramite deflectens; in tantum, ut ſi quis horum talem præſtandi patrocinii functionem ſuſcipere auſus fuerit, centum librarum auri jacturam

jacturam pro condemnatione ſuſtineat. *l. nemo. fin. hic.* Nec ſufficit orthodoxam habere fidem, ſed requiritur etiam, ut ita literis ſit imbutus & in jure peritus, ut cauſam deducendo jure, quo ſua intentio confirmetur, & refutando adverſarii argumenta, ipſiusque deſiderio contradicendo, defendere poſſit: Nec intereſt, liber, an libertus ſit, ſui, vel alieni juris inter liberos homines. *l. nec cæterorum.* 2. *eod.* Munus advocatorum eſt, ut patrocinium litigatorum lubenti animo ſuſcipiant, neque id, potiſſimum ſi à judice moneantur, partibus petentibus denegent: *l. providendum,* 7. *eod.* cauſam ex induſtria non protrahant: *l. quiſquis.* 6. *eod.* nec de quota litis, etiam ſub pœna privationis officii, paciſcantur: *l. ſi qui advocatorum,* 5. *eod.* ſe invicem petulanti procacitatis lingua non conſectentur; injuria laceſſant; vel probris certent; nec non niſi quantum litium poſcit utilitas in conviciandi maledicendique temeritatem ſub exiſtimationis jactura prorumpant; *d. l. quisquis. eod.* merita cauſæ inutilibus penitus omiſſis diligenter obſervent; nullum cum parte ſua ſub victoriæ obtinendæ ſpe ineant contractum, licèt honorarium laboribus impenſis (quos tamen ipſi ad turpe compendium ſtipemque deformem transferre non debent.) commenſuratum percipere poſſint: *l. ſi ſub ſpecie.* 3. *& l. quisquis.* 6. *eod.* judicandi munere abſtineant; quoniam inter patronos & arbitros aliquem oportet eſſe delectum: *d. l. quiſquis.* aſſiduò adſint cauſæ: quamvis prætextu abſentiæ patroni cauſæ, quæſtiones legitimè deciſæ ad examinis rigorem denuò non revocentur. *l. velamento.* 4. *eod.*

De advocatis diverſorum judiciorum.
TIT. VII.

NEc debent prævaricationis crimē, adjuvando adverſarium proditā cauſa ſuà, committere. *l. ſi patronum.* 1. *hic.* Hoc enim omnem exiſtimationem, famam, nomenque advocati evertit, cujus præcipua cura haberi debet. Quo enim nomen laudabilius, eò majorem conſervationi laudis induſtriam diligentiamque adhibere advocatus debet, quod magis omnium de ſe concepta opinio confirmetur. Præſtantiſſima enim advocati in republica præſtant, &, ut Imperatores tradiderunt, advocati qui dirimunt ambigua facta cauſarum, ſuæque defenſionis viribus in rebus ſæpè publicis ac privatis lapſa erigunt, fatigata reparant, non minus provident humano generi, quàm ſi præliis ac vulneribus patriam, parentesque ſalvarent. Nec enim ſolos noſtro imperio militare credimus illos, qui gladiis, clipeis, & thorace nituntur; ſed etiam advocatos: militant namque patroni cauſarum, qui glorioſæ vocis confiſi munimine, laborantium ſpem, vitam & poſteros defendunt. *l. advocati.* 14. *eod.* Cum igitur ipſorū munus ita præſtans ſit, æquum eſt, ut privilegiis, meritis, dotentur, nullum perſonale munus quod conſulendi, arbitrandi, & judicandi facultati impedimento eſſe poſſit injungatur: *l. ſancimus.* 6. *eod.* conquiſita præſtatione patrocinij, quaſi caſtrenſe peculium filiorum familias peculiare ſibi habeant: *l. fori tui.* 4. *eod,* in quo nec patri vel avis paternis aliquod commodum quæritur: *l. cum advocatio.* 8. *eod.* et ſi contingat

gat ad vocatum nondum percepto ſalario vitam cum morte commutare, ſalarium totius anni in quo moritur tranſmittit ad hæredem; *l. poſt duos.* 15. *eod.*

De advocatis diverſorum judicum.
TIT. VIII.

SEd hæc privilegia non tantum advocatis diverſarum provinciarum conceſſa ſunt. *l. quicquid.* 5. *l. iiſdem.* 7. *tit. prac. l. laudabile. hic.* verùm etiam multa alia. Quibus potiſſimum juxta legum præſcriptũ, gaudent, advocati comitis rerum privatarum, principis, præfecti prætorio, proconſulum, & alii, &c. *de quibus hoc toto titu. legitur.*

De advocatis fiſci.
TIT. VIIII.

ADvocatorum fiſci, qui aliis præeminent, ſingulare munus eſt, ut citra alterius calumniam fiſci commoda pro publico ſalario procurent, *l. fiſci advocatus* 3. *hic.* nec poſſunt cauſam fiſcalem ſemel ſuſceptam prætextu ſalarii non exoluti deſerere: *l. cum te fiſci. eod.* Sed ut propriam defendere tenentur.

De errore advocatorum & libellos ſeu preces concipientium.

TIT. X.

Quicquid enim advocatus in judicio facit, & dicit, hoc ipſe litigator feciſſe & dixiſſe præſumitur: *l. ea quæ advocati. hic.* nec ob errorem advocatorum admiſſum cauſæ legitimo modo deciſæ revocantur; Cum nec ſententiis finita negotia reſcriptis imperialibus revocare oporteat, habeatque dominus litis intra legitima tempora appellandi facultatem: quâ omiſſa ſententia cui litigator adquieviſſe præſumitur, tranſit in rem judicatam. *l. ſententiis. cod.* Cæterum errores illorum qui libellos ad oblatas Principi preces concipiunt, veritati pręjudicium non adferunt, nec parti probatione erroris facta, nocent. *l. errores. eod.*

Vt quæ deſunt advocatis partium judex ſuppleat.

TIT. XI.

An autem judex ea quę ab advocatis negliguntur ſupplere ex officio debeat? Et quę facti ſunt, deduci probarique à judice debent. Judex enim ea quæ facti ſunt non ſupplet, ſed de iis quę corâm propoſita ſunt omiſſa propria conſcientia judicat: quamvis defectum vel errorem admiſſum in jure, judex corrigat, & emendet; cùm dubitandum non ſit, ſiquid à liti-

gatoribus,

gatoribus, vel iis qui negotiis adſiſtunt, minus fuerit dictum, & in allegationibus jurium neglectum; quia judex id ſuppleat & proferat, quod ſciat legibus & juri communi convenire. *l. unica. hic.*

Ex quibus cauſis infamia irrogatur.
T I T. XII.

NEc ob id advocatus ſi quid in officio neglexit notatur infamia, advocandique munere, à quo conſtat infamiam removeri, privatur. Sunt enim certæ cauſæ irrogandi infamiam, & potiſſimum crimen in genere quod dolo patratur; utpută, crimen furti, *l. ſi furti.* 8. *C. ex quib. cau. infam. irrogat.* injuriarum, *l. decuriones.* 5. *& l. injuriarum,* 10. *eod.* expilatæ hæreditatis. *l. ſi te expilaſſe.* 12. *eod.* prævaricationis, *l. ſuſtibus.* 16. *eod.* uſurarum, & improbi fœnoris exerciti, *l. improbum.* 20. *eod.* condemnatio in opus metalli etiam ad tempus. *l. ad tempus.* 6. *eod.* condemnatio in actione pro ſocio de fide rupta, *l. fidem rumpens.* 22. *eod.* Condemnatio autem dupli, ob exactionem indebiti non inurit infamiæ notam. *l. neque furti.* 2. *eod.* neque receptatio illius qui crimen patravit ignoranter facta, *d. l. furti,* 8. *eod.* neque conjectio in carcerem vel vincula; *l. infamiæ: eod.* neque ceſſio bonorum *l. debitores* 11. *eod.* neque quæſtio etiam per tormenta habita, *l. nullam exiſtimationis, eod.* neque objurgatio patris; *l. in qua pater. eod.* neque objurgatio judicis, etiam per contumelioſa verba, potiſſimum ſi corrigendi & monendi animo ut ad meliorem vitam quis redeat, fiat. *l. verbum.* 17. *& l. inter-*

locutio. 19. *eod.*

De Procuratoribus.

TIT. XIII.

INfamia procuratorem ab officio ob vilitatem ejus non removet; Cùm etiam infamis eſſe poſſit procurator; non autem reus criminis conſtitutus; nam hic defenſionem cauſæ, antequam purget innocentiam ſuam, ſuſcipere prohibetur. *l. reum criminis.*6. *hic.* Quod ad cauſam efficientem ſpectat, poteſt conſtituere procuratorem quivis qui liberam rerum ſuarum adminiſtrationem habet. Pupilli autem & adulti tutore vel curatore interveniente procuratorem ordinare poſſunt. *l. neque tutores.* 11. *eod.* Imò ipſi tutores vel curatores poſt litis conteſtationem à ſe factam tam ad agendum, quàm defendendum, ad exemplum procuratorum, qui lite conteſtatâ domini litis effecti, procuratores conſtituunt; dare non prohibentur. *d l. neque tutores. & l. quod quis ſibi.* 8. *eod.* Conſtitui autem procuratores poſſunt, voluntarii, non inviti, quia invitus procurationem ſuſcipere nemo cogitur. *l. invitus.* 17. *eod.* Filius juſtus & idoneus defenſor patris eſt. *l. exigendi.* 12. *eod.* Et maritus in rebus uxoris etiam citra mandatum, præſtita tamen legitimâ ſatiſdatione. *l. cum rem pecuniariam,* 21. *& l. maritus.* 21. *eod.* Mulier verò ne contra pudicitiam ſexui congruentem virilibus fungatur officiis, vel in conventu virorum judiciis interſit, procurationem alieno nomine ſuſcipere prohibetur. *l. quia abſente.* 4. *eod.* Quamvis in rem ſuam & ſuo

& ſuo nomine poſſit.*l.alienam ſuſcipere.* 18. *eod.* Sicuti & miles, nè à militaribus negotiis abſtrahatur; niſi pro conjuncta perſona, vel cauſam ſuam propriam agere velit, procurator eſſe non poteſt. *l. militem.*7.*&l. qui ſtipendia.* 9. *eod.* Ex his patet cauſam efficientem procuratoris conſtituendi eſſe voluntatem conſtituentis & conſtituti. *juxta l. invitus.* 17. *eod.* Materia:ſunt lites & negotia in judicio vel extra judicium. *l. in pecuniariis.* 26.*l. procuratorem.* 16. *l. ſi procurator.* 10. *eod.* Vnde procuratores bifariam dicuntur, vel ad lites vel ad negotia; Inter hos tamen intereſt: quia geſta ſine mandato à procuratore negotiorum ipſo jure nulla ſunt, *d l. ſi procurator. d. l. procuratorem.& d.l. ſi pretium.* 19. *eod.* licèt à procuratore ad litem geſta etiam ſine mandato firmitatis habeant vigorem, modò cautionem de rato vel judicato ſolvendo præſtiterit. *l. cautio.* 1. *eod.* Quod ita intelligitur ſi dubitetur de mandato; Si enim certum ſit ipſi cauſam à domino non eſſe mandatam, ob exceptionem falſi procuratoris oppoſitam retrò geſta nullius erunt momenti; cum nec dici controverſia, nec judicium hoc caſu eſſe potuerit. *l. licet in principio.* 24. *eod.* Forma conſtitutionis: ut perſona ad defendendum idonea, ultrò, non per coactionem, domini mandato, vel præſtitis legitimis cautionibus, ſuſcipiat procurationem, cauſamque ſuſceptam, vel litigatorem principalem pro quo conſiſtit, fideliter & pro viribus defendat, *l. actionem.* 5. *l. invitus.* 17. *& l.* 1. *eod.* nec iniquis pactionibus, ut eſt de quota litis, & ſimiles &c. dominum ſibi obſtringat. *l. litem te redemiſſe.* 15. *eod.* Effectus: actio mandati, quæ domino contra procura-

Procuratorem, & econtrà datur; & quod procurator lite conteſtata efficiatur dominus litis, ita ut nec dominus ipſum, quaſi re non integra revocandi habeat poteſtatem; niſi capitales inimicitiæ, vel morbus, vel alia legitima cauſa interceſſerit: *l. procuratoribus.* 21. *& l. nullâ dubitatio.* 25. *eod.* nec adverſarius eum revocare poſſit; cum exceptio contra procuratorem objicienda ante litem conteſtatam opponi debeat. *l. ita demum.* 13. *eod.* Quamvis exceptio falſi procuratoris; cum reddat judicium retrò nullum, quandocunque opponi poſſit. *l licet.* 24. *eod.*

Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre.

TIT. XIV.

DEbent autem procuratores ita eſſe conſtituti, ut potius defenſioni cauſæ incumbant, & pro æquo ſalario deſerviant, quam redemptis litibus, & actionibus in ſe tranſlatis, pauperiores forſan potentia qua pollent opprimant. Nam edicto divi Claudii cautum eſt, ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre, pœnâ amittendę cauſę contra facienti impoſitâ. *l.* 1. *hic.* Et hoc potiſſimum ob duas rationes: Primò, ut judiciariæ lites potius ſuo marte decurrant, quam potentum opibus nitantur. Dein, ne tenuiores iniquis potentium vexationibus opprimantur. *l.* 1. *eod.* Non immeritò igitur conſtitutio divi Claudii jactura cauſæ punit eos qui vel potentioribus actiones ſuas cedunt, vel ab

iiſdem formidoloſum patrocinium acceſſunt. *d. l.* 1. *& l.* 2. *eod.*

De his qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt.

TIT. XV.

PAriter prohibitum eſt nè quis injuſtarum cauſarum deſperatione potentium titulos, vel eorundem privilegia, adverſarii deterrendi cauſa, & in fraudem legum in judicio opponat: *l. unica. hic.* graviſſimâ pœnâ impoſitâ illi, qui hoc fecit. Diſtinguitur tamen: Nam aut litigator titulum, aut nomen potentioris cujuſdam in hoc conſentientis ad terrorem adverſarii, & in fraudem legum prætendit, & amiſſione cauſæ, etiam juſtæ & probabilis: potentior autem qui conſentit, ut calumniarum redemptor, exiſtimationis, & bonæ famæ jactura plectitur: ſi quis tertius abſque horum ſcitu hoc patraverit, affectus plumbo perpetuis metallorum ſuppliciis deputatur. *l. unica eod.*

Ut nemo privatus titulos prædiis ſuis imponat, vel vela regalia ſuſpendat.

TIT. XVI.

NAm & ſub capitali pœna Imperialibus Conſtitutionibus vetitum eſt, ne quis alienis prædiis titulos, tabulas, ſigna characteres ſuos imponat, vel in terrorem adverſarii imponi ſinat, vel nè prædia ſua, vel aliena mu-

niat quis falſo titulo principis, vel ſuſpenſo velo regio. *l. nequis vela regia.* 2. *& l.* 1. *hic.*

Vt nemini liceat ſine judicis auctoritate, ſigna rebus imponere alienis.

TIT. XVII.

VEl ne quis rei detentæ ab alio de qua cum eo litigat, ante ſententiam ſigna ſua imprimat, etiamſi contendat eſſe ſuam, vel ſibi obligatam. *l.* 1. *& l.* 2. *hic.* de *his Novell. Conſtitutio Tyberii, quæ eſt,* 164. *& Iuſtiani,* 17.

Ne fiſcus vel Reſpublica procurationem alicui patocinii cauſa illicitè præſtet.

TIT. XVIII.

ET obſervandum quod de potentioribus, nè litigantibus patrocinium præſtent, vel actiones in ſe transferant, dictum eſt, etiam ad fiſcum & Rempublicam extendi. Si quidem nec propter debiti remiſſionem fiſcus patrocinii cauſâ procurationem còntra alium ſuſcipere; nec in defenſionem Rei conventi etiam prætextu debiti ſui proſilire debet. *l. ad fraudem. & l. abhorret. hic.* Nec actio litigioſa vel dubia ex cauſa donationis vel titulo aliquo oneroſo fiſco vel Reipublicæ cædi ab actore poteſt. *l,* 1. *& l.* 2. *eod.*

De

De negotiis geſtis.
TIT. XIX.

NEgotiorũ geſtores procuratoribus comparantur, quia defenſioni & adminiſtrationi rerum alienarum (licet ſine mandato) incumbunt. Cujus geſtionis cauſa efficiens eſt voluntas gerentis aliena negotia. *l. tutori.* 20. *& l. curatoris.* 17. *hic.* Undè geſtores à Tutoribus & Curatoribus diſtant, quod horum munus neceſſitatem habeat, non autem illorum. *d. l. Tutori. eod.* Materia, ſunt omnia negotia, tam in judicio, quàm extra judicium. *l. ob negotium.* 18. *eod.* Forma, ut ſine mandato, non contradicente domino, in judicio, vel extra judicium, repetendi animo quòd impenſum eſt, negotia utiliter gerantur. *l. ſi negotium.* 16. *l. final. l. alimenta.* 11. *& l. ſi paterno.* 15. *eod.* Effectus, eſt actio negotiorum geſtorum, quæ dicitur eſſe in perſonam & non in rem. *l. negotiis.* 23. *eod.* Competit hæredibus & contra hæredes. *l. curatorem.* 6. *l. curatoris.* 17. *eod.* Qua conſequitur geſtor ejusquè hæres id quod in rem alienam impendit, ejusque uſuras. *l. ob negotium.* 18. *eod.* Et contraria actione cogitur ad reſtitutionem ejus quod malè geſſit. Caſum tamen fortuitum præſtare non compellitur, niſi ſpeciali pacto ad hoc ſe adſtrinxerit. *d. l. negotium.* 22. *eod.* Vt autem hæc actio competat, forma ſupra præſcripta ſervanda eſt. Nam ſi mandatum interceſſit, mandati datur actio. *d. l. ſi negotium.* Nec ſi dominus contradicat, vel geſtor ex affectionè, non animo repetendi, alterius

terius negotia gerat, datur negotiorum geſtorum actio. Hinc filius ſolvens debitum paternum vivente patre, non repetit. *l. ſi filius*. 12. *eod.* Nec quod vitricus in privignum paterno affectu contulit. *d. l. ſi paterno*. 13. *eod.* Nec quod mater in alimenta filii expendit; videtur enim pietate materna expendiſſe. *l. alimenta*. 11. *& l. cum tutoros*. 1. *eod.* Niſi in res filii, utilitate & probabili neceſſitate ſuadentibus, fuerit impenſum. *d. l. alimenta*. Nec quod maritus in uxorem ægram erogat, ob affectionem qua ſubveniſſe videtur, à ſocero repetit, quamvis ad recuperandum id, quod in funus ejus quaſi recepturus impendit, patrem ad quem dos redit, jure convenire poſſit. *d. l. quod in uxorem*. 13. *eod.* Et durat hæc actio triginta annis: quæ longi temporis præſcriptione non tollitur. *l. adverſus eos*. 8. *eod.*

De his quæ vi metusque cauſa fiunt.

TIT. XX.

Porrò ſciendum, quod licet perſonæ quæ pro aliis in judicio interveniunt muneri ſuo perfungendo idoneæ ſint, juſtaque ſit actoris contra Reum petitio, tamen ex altera parte ſit iniqua adverſus eum cum quo agitur, ſuadeatque æquitatis ratio, ut impedito judicio, per in integrum reſtitutionem ei ſuccurratur; quia videlicet lapſus aut circumſcriptus ſit, vel per metum, vim, vel dolum, vel minorem ætatem, vel ſexus fragilitatem, vel denique per abſentiam. Metus duplex eſt: ſcilicet, juſtus & non juſtus. Metus juſtus eſt, qui in conſtan-

tem

tem virum cadit; ut eſt metus mortis, cruciatus corporis, capitalium minarum. *l. ſi donationis.* 7. *& l. ſi per vim.* 4. *hic.* Et hic non tantum jactationibus, vel conteſtatione metus, ſed atrocitate facti probatur. *l. metum.* 3. *eod.* Metus non juſtus eſt, qui ex vano timore incutitur; ut ſi quis vereatur, nè invidiam vel odium concitet, ſi cum eo qui in dignitate conſtitutus eſt non contrahat, *l. ad invidiam.* 6. *eod.* vel ob aliam cauſam, puta: Ne ad civilia munera vocetur, vel contra ipſum accuſatio inſtituatur. *l. cum te domus.* 8. *& l. accuſationis.* 10. *eod* Hujus effectus eſt, quod negotia ita contracta prætextu metus non poſſint reſcindi: *d. l. ad invidiam. l. accuſationis. & l. cum te domus. eod.* Sed rata permaneant, ſi alio vitio non laborent. Licet venditiones per impreſſionem officialium condictione, *ex l. ſi per impreſſionem.* 11. *eod.* reſcindantur. Juſti verò metus cauſâ contracta juris robur habere non poſſunt. Undè venditiones, tranſactiones, donationes, quæ per vim & metum extortæ ſunt, jure actionis (quæ intra annum in quadruplum, poſt annum in ſimplum, ad conſequendum omne intereſſe & damnum datum cômpetit) ſi alia actio non ſit, infirmantur: *l. ſi per vim.* 4 *l. venditiones.* 11. *& l. perſecutionem.* 1. *eod.* niſi metum vel vim paſſus contracto negotio poſteà accommodaverit conſenſum. Quia conſenſus actionem quod metus cauſa, tollit, & metum negotio adhibitum purgat. *l. cum te non ſolum.* 2. *eod.*

De

De dolo malo.

TIT. XXI.

IN integrnm reſtitutio fit etiam ratione doli ab adverſario commiſſi, quia dolus ſuus nemini debet patrocinari. Committitur autem variis modis, & probatur ex indiciis perſpicuis. *l. dolum. 6. hic.* Cujus effectus eſt actio de dolo, quæ contra eum qui dolo quid egit, intra biennium ex die commiſſi doli computandum competit. *l. optimum duximus. fin. eod.* Quod ita accipiendum eſt, ſi alia nulla actio ordinaria præſto ſit, (Nam ad extraordinarium remedium quale eſt hæc actio, non eſt confugiendum, ſi ordinarium detur. *l. de dolo actio. 2. eod.*) nec parentis loco ſit, qui dolum admiſiſſe fertur; quia contra patrem famoſa actio (ut eſt doli) non datur, ſed in factum actio hujus loco competere poteſt. *l. ſi ſuperſtite. 5. eod.*

De in integrum reſtitutionibus minorum 25. annis.

TIT. XXII.

ALia reſtitutionis in integrum cauſa juſta eſt imbecillitas ætatis. Minoribus enim viginti quinque annis in his, quæ vel prætermiſerunt, vel ignoraverunt, innumeris auctoritatibus conſtat eſſe conſultum. *l. minoribus. 5. hic.* Ideò minor habens curatorem ſi abſque ejus auctoritate celebret contractum, hoc ipſo non obſtringitur; ſed ſi curatorem non habeat, contractus quidem jure ſubſiſtit, ſed ſi læſio inde

inde ſequatur, officio judicis implorato reſtituitur. *l. ſi curatorem. 3. & d. l. minoribus. eod.* Is igitur, impetrare volens reſtitutionem, duo potiſſimum probare tenetur, ſcilicet, minorem ætatem & damnum datum. *d. l. ſi minorem. 5. eod.* Deceptionem verò probari non oportet; cùm hæc ſit difficilis probationis, & obiici poſſit quod jure communi fuerit uſus, nec videatur circumſcriptus minor, qui jure ſit uſus communi. *l. non videtur. fin. eod.*

De filiofam. minore.
TIT. XXIII.

ET hæc ita procedunt ſive minor ſit ſui juris, vel alieni; quia filiusfamilias adverſus mutuum non interveniente patris juſſu, vel contra Senatuſconſultum Macedonianum contractum reſtituitur. *l. ſi frater. hic.* Et ſi pro extraneo fideiubendo ſe obligavit, vel etiam pro patre, niſi eidem ſucceſſerit, reſtitui poteſt. *l. filiusfa. eod.*

De fidejuſſoribus minorum.
TIT. XXIIII.

QUod tamen reſtitutionis beneficium ætatis imbecillitati conceſſum, fidejuſſoribus minorum; niſi circumventionem adverſariorum prætendant, non competit. *l. 1. & l. 2. hic.*

Si

Si tutor vel curator intervenerit.
TIT. XXV.

SEd quid ſi tutor vel curator intervenerit, an minor læſus excluſo reſtitutionis beneficio damni dati reparationem à tutoribus vel curatoribus petere poſſit? Et habere facultatem vel agendi contra tutores & curatores, vel petendi reſtitutionem, nec præjudicare ſibi per electionem voluerunt Imperatores. *l. etiam.* 3. *& l. fin. l.* 1. *hic.* Minori enim reſtitutionis auxilium non denegatur, etſi jus ſuum vel indemnitatem à curatore vel tutore conſequi poſſit. *d. l. etiam. cod.*

Si in communi eademque cauſa in integrum reſtitutio poſtuletur.
TIT XXVI.

SEd ſi cauſa cum adulto communis ſit, vel cum minore qui tamen poſt lapſum 25. annorum contractui quo læſus eſt accommodavit conſenſum, reſtitutio per minorem petita, ad ſocium quaſi in cauſa communi non porrigitur. *l. unica. hic.*

Si adverſus rem judicatam reſtitutio poſtuletur.
TIT. XXVII.

REſtituitur autem in quovis negotio quo læſus eſt; adeò ut adverſus ſententiam in quacun-

quacunque cauſa, imò etiam pro parte ſuper patria poteſtate latam, reſtituatur. *l. ſi cùm pater.* 2. *& l. minus ex tutela.* 1. *hic.* Quod latius ita accipitur, ſive ſententia contra minorem pronuntiata ſit, ſive contra quemcunq; alium; dummodo in detrimentum ejus redundet, & læſionem illi adferat. *l. in rem pupilli.* 5. *eod* Nec intereſt ſive minores legitimè in judicio defenſi ſint, vel non ſint; nam ſuſcepta defenſio, quæ non præcavet læſionem in conſiderationem non venit; cum parum ſit defenſum dici pupillum, qui rerum ſuarum jacturam patitur. *l. cùm & minores.* 4. *eod.*

Si adverſus venditionem, &c.

TIT. XXVIII.

VNde & minor adverſus venditiones, præſentibus tutoribus vel curatoribus fucosè celebratas, reſtituitur. *l. in integrum hic.* Niſi jurisjurandi religione contractum confirmaverit. Tunc enim ob religionis vinculum, quo ſe obſtrinxit, petendo reſtitutionem, reſilire non permittitur. Ne leges ſacroſanctæ perfidiæ vel perjurii auctoritatem præſtare videantur. *l. ſi minor.* 1. *eod.*

Si adverſus venditionem pignorum.

TIT. XXVIIII.

VEl niſi res jure pignoris per patrem minoris conſtituto diſtracta ſit, *l. rem. quam. hic.* Hoc enim caſu minor non reſtituitur. Cum æs illud alienum per patrem contractum ſit, & credi-

creditor jure pignoris, quod illi contra jus commune, in utilitatem minorum, qui facilitate ſua læſi non videntur, aufferri non debuit, ſecurè ſibi providerit. Si tamen minor ex diſtractione enorme damnum paſſus fuerit, reſtitutio non denegatur. *l. etiam adverſus. 1. eod.* Imò liberam habet facultatem vel conveniendi tutores & curatores, vel creditorem, ſi in diſtrahendo pignore creditor bona fide verſatus non fuerit. *l. rem quam. fin. verſ. nam ſi creditor. eod.*

Si adverſus donationem.

TIT. XXX.

MUltò magis adverſus donationem, qua ſubſtantia minoris perdi dicitur, à ſe, vel à patre factam, reſtitutio conceditur. Diſtinguitur tamen. Aut donationis titulo alienantur res quæ Senatusconſulto de rebus minorum abſque decreto judicis non alienandis, alienari prohibentur; & reſtitutio neceſſaria non eſt; Cum alienatio etiam per patrem vel alium celebrata, ipſo jure non ſubſiſtat: *l. ſi in te & fratrem. 2. hic.* Aut prohibitioni Senatusconſulti res alienatæ non includuntur; & intra legitima tempora reſtitutionis implorandæ minori datur facultas. *d. l. ſi in te. eod.* Donatio verò ſponſalitia à ſponſo minore viginti quinque annis collata ſponſæ, niſi immoderata ſit, quæ magnam læſionem afferat, reſtitutionis adminiculo non reſcinditur. *l. ſi quæres. 1. eod.*

Si

Si adverſus libertatem.

TIT. XXXI.

ET, licet libertatis conceſſio gratuita donationis ſpecies ſit, tamen adverſus libertatem, in cujus favorem multa ſingularia legibus introducta ſunt, reſtitutio non datur: *l. ſi poſt decretum.* 1. *hic.* adeò ut nec ſententia in judicio liberali pro libertate lata prærogativa minoris ætatis ſine appellatione reſcindatur. *l. in judicio.fin.eod.* Nè tamen minor facilitatis & imprudentiæ ſuæ pœnam immeritam ferat, damnum quod ob eam cauſam illatum eſt, judicio negotiorum geſtorum à curatoribus conſequetur. *d. l. ſi poſt decretum. verſ. quod ſi libertatem. eod.* Vel ſi quid dolo manumiſſi, vel curatoris in concedenda libertate commiſſum, actione contra manumiſſum vel curatorem inſtitutâ, apud eum qui juriſdictioni præeſt indemnitati ſuæ conſulet.

Si adverſus tranſactionem vel diviſionem in integrum minor reſtitui velit.

TIT. XXXII.

SI verò minor adverſus tranſactionem vel diviſionem reſtitutionis auxilium imploret, reſciſſâ tranſactione reſtituitur actio priſtina, quæ videbatur per acceptilationem vel tranſactionem perempta. *l.* 1. *& l.* 2. *hic.*

Si

Si adverſus ſolutionem à tutore vel à ſe factam, &c.

TIT. XXXIII.

PAriter reſtituitur adverſus ſolutionē indebiti per errorem juris facti. *l. indebito. 2. hic* Imò etiam contra ſolutionem à quocunque alio ſibi vel etiam curatoribus ſuis factam. Si ſolutio minori damnoſa ſit, tamen interveniente judicis authoritate, ſolutio facta ſit, debitor cui incubuit ſolvendi neceſſitas, pleniſſimam conſequitur ſecuritatem, nec reſtitutionis prætextu talis ſolutio periclitatur. *l. exemplo. 1. eod.*

Si adverſus dotem.

TIT. XXXIIII.

QUod & in datione dotis procedit. Si enim uxor minorennis circumventa omnia bona ſua in dotem dederit, propinquis hæredibus petendæ reſtitutionis facultas competit. *l. quoniam. hic.*

Si adverſus delictum.

TIT. XXXV.

IN criminibus autem ætatis ſuffragio minores non juvantur, quandoquidem malorum mores infirmitas animi non excuſat. *l in criminibus. 1. hic.* Si tamen delictum facilitate magis inconſulta, quam dolo & propoſito patretur, competit reſtitutionis auxilium

lium. *d. l. in criminibus.* Vndè matri quę filiis tutorem ætatis lubrico lapſa non petiit, minimè legitimam ſucceſſionem denegari convenit; cum hoc in majoribus 25. annis tantum obtineat. *l. licèt in delictis. 2. eod.*

Si adverſus uſucapionem.

TIT. XXXVI.

REſtituitur etiam adverſus uſucapionem ratione poſſeſſionis rei ſuæ per alium præfinito legibus tempore inductam. *l. unica. hic.*

Si adverſus fiſcum, &c.

TIT. XXXVII.

ETiam contra fiſcum, non obſtante quadriennii præſcriptione. *l. edicto quidem. 39. hic.* Quia fiſcus hoc caſu jure communi utitur, nec reſtitutionis beneficium favore minoris ætatis indultum excludit. *l. ſi probus. 1. eod.*

Si adverſus creditorem.

TIT. XXXVIII.

SIc adverſus creditorem ratione pecuniæ mutuo vel ſub fœnore creditæ, reſtituitur minor, ſi conſtat pecuniam in ſuam utilitatem non eſſe verſam, ſed inutiliter dilapidatam & profuſam. *l. cum & ipſe. 1. hic.* Niſi is qui credidit contrarium oſtendere velit. *l. ſi ut allegas. 2. eod.*

Si

Si minor ſe ab hæreditate abſtineat.

TIT. XXXVIIII.

SEd an adverſus hæreditatem paternam damnoſam minor reſtituatur? Et diſtinguendum, Nam aut damnoſæ hæreditati ſe non immiſcuit, vel expreſſé repudiavit lucroſam. Si hæreditati paternæ ſe non immiſcuit, bene eſt. Nam etſi rerum paternarum patre adhuc vivente quodammodò dominus ſit, hæredem tamen ſi ſe immixtionis facto non declaravit, ob debita patris non tenetur, nec reſtitutionis auxilio indiget. Nec teſtificatio abſtinentiæ hic neceſſaria eſt, cùm fides veritatis verborum adminicula non deſideret. *l.* 1. *hic.* & immixtio cum facti ſit, non præſumatur niſi probetur. Quod ſi hæreditati ſe immiſcuerit, vel bonorum poſſeſſionem ex capite Unde liberi petierit, & eam damnoſam poſtea comperierit, implorato judicis officio reſtitui poteſt. *d. l. ſi vos paternæ.* 1. *eod.* Nam ab hæreditate paterna per reſtitutionem abſtinere, & avitam amplecti filio permittit Imperator Gordianus. *l. ſi cum avi. fin. eod.* Forma reſtitutionis petitæ eſt, ut omnes creditores, quibus minor per immixtionem paſſivé obligatur per judicem cui jus reſtituendi eſt, vocentur, ut interſint, cùm minor ſe abſtinet; Sed ſi omnes abſunt, vel quidam, aliqui ex his ſolemniter citentur, quibus intra tres menſes non comparentibus, minor ſine periculo ab hæreditate abſtinendi habet poteſtatem, judice providente, ubi & qualiter res hæreditariæ debeant cuſtodiri, quantitate earum rerum, in actis manifeſtanda, *Authen ſi omnes. eod.*

Si

Si ut omiſſam hæreditatem, vel bonorum poſſeſſionem, vel quid aliud adquirat.

TIT. XL.

DEnique ſi delatam hæreditatem repudiaverit, vel ejus agnitionem omiſerit, imploratum reſtitutionis auxilium contra hæreditatis repudiationem, collationis jure aliis ſalvo non denegatur. *l. minores. 1. l. ad bonorum. 2. hic.* Nam licet in iis quibus non agitur de damnó vitando, vel lucro acquirendo, extraordinarium remedium non facilè concedatur. Minoribus tamen in his quæ vel prætermiſerunt, vel ignorarunt variè conſtat eſſe conſultum. *l. 1. eod.*

In quibus cauſis in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt.

TIT. XLI.

EX quibus omnibus patet quibus in cauſis in integrum reſtitutio concedatur. Et obſervanda hoc loco regula; Quod quotiescunque negotium quo minor læditur ipſo jure ſubſiſtit, peti poſſe reſtitutionem in integrum; neceſſarium autem non eſſe ſi ipſo jure nullum ſit, vel alia actio ordinaria quâ minori ſatis proſpectum ſit, de jure competat. Nam juris eſt manifeſti, quod quotieſcunque ordinarium remedium competit, ad extraordinarium non eſſe confugiendum; & quod ipſo jure nullum eſt, non adferre læſionem, vel adimere aliquid cujus reſtitutio concedatur. Vnde minor qui

intra quinquennium non movit inofficioſi querelam, non reſtituitur; cum cauſa integra ipſi adhuc ſervetur: *l. adoleſcentia.* 2. *hic*. Nec ille qui oppreſſi parentis necem ulciſcitur; quia nihil amiſit: *l. minorib.* 1. *eod.* Nec is cujus bona longi temporis decurſu ſunt poſſeſſa; quia ei vi poſſeſſionis dominium rerum minoris authoritate legis non adiicitur; cùm præſcriptiones longi temporis contra minores ipſo jure non currant. Rationem ſubdit Imperator. Melius enim eſt intacta jura eorum ſervari, quàm poſt cauſam vulneratam remedium quærere. *l. ſancimus.* 5. *eod.* Præſcriptiones autem longiſſimi temporis etiam contra illos locum habent. *d. l. ſancimus. eod.* Et ſané ſi tutor tutelę munus non legitimè adminiſtraverit, ipſo jure nullum eſt quod geritur, reſtitutionem igitur implorare non eſt neceſſe. *l. ſi tutor tuus.* 4. *eod.*

Qui & adverſus quos in integrum reſtitui non poſſunt.

TIT. XLII.

ATqui his cauſis ex quibus reſtitutio conceditur pertractatis, videndum nunc eſt, de reſtitutionis objecto; qui & adverſus quos; ubi & apud quem; & intra quæ tempora reſtitutio detur; & quis reſtitutionis effectus. Et primò quidem, contra omnes minor beneficio reſtitutionis utitur. Exceptis iis caſibus quibus naturalis ratio præſumptionem deceptæ teneræ ætatis contra naturæ jus facere non permittit. Unde minor, neque adverſus parentes utriusque ſexus, neque adverſus patronum vel patronam

patronam reſtituitur; Nam perſonarum reverentia omnem eis excludit reſtitutionem. Cum extra dubium ſit, parentes & patronos, quibus honor à filiis & libertis debetur, cavere, nè quid ſuæ opinioni contrarium exiſtat. *l. cùm apud. fin. hic.* Cæterùm omnes minores reſtitui poſſunt, niſi in contrarium ſit prohibitio. Prohibetur autem minor reſtitui, contra quē militat præſumptio ſe imbecillitate ætatis, ſua facilitate vel imprudentia, non eſſe læſum; ut putà, ſi diligens in rebus ſuis ſit paterfamilias, eas prudenter in ſuum commodum adminiſtraverit, ſeq̀ue induſtrium publicis functionibus opeundis præſtiterit. *l. in conſilio. 1. eod.* Deceptione tamen probata nè illi induſtria obſit, petitum reſtitutionis auxilium datur. *d. l. in conſilio. eod.*

Si minor majorem ſe dixerit & probatus fuerit.

TIT. XLIII.

QUod adeò procedit, & ſi minor majorem ſe dixerit, tamen illa profeſſio, reſtitutioni non refragetur. *l. ſi cum minor. hic.* Niſi in inſtrumento per ſacramenti religionem majorem ſe aſſeveraverit. *l. ſi alterius. eod.* Deinde niſi fallaci mendacio majorem ætatem aſſeverans alium decipere voluerit. Tunc enim, cum malitia ſuppleat ætatem, reſtitutionis auxilium, tam ſacris Conſtitutionibus, quàm reſcriptorum authoritate denegatur. *d. l. ſi alterius. eodem.* Quia errantibus non decipientitibus jura ſubveniunt. *l. ſi is qui. eod.* Nam &

ſtatutum eſt, probatâ per errorem majore ætate, ob quam denegatam eſſe reſtitutionem conſtat, ad probationem ætatis pro conſequenda reſtitutione iterum admitti. *l. cum circa. eod.*

Si ſæpius in integrum reſtitutio poſtulata fuerit.

T I T. X L I V.

Licet adverſus ſententiam in cauſa reſtitutionis contra minorem latam, minor non niſi ad appellandum reſtituatur; *l. ſi poſt. hic.* nec in una eademque cauſa iteratò in integrum reſtitutionis auxilium niſi novæ defenſiones prætendantur, jure petatur. *l. quamquàm. & l. in una eademque. eod.*

De his qui veniam ætatis impetraverunt.

T I T. X L V.

Nec reſtituuntur illi, qui veniam ætatis impetrarunt. *l. eos qui veniam.* 1. *hic.* Eſt autem impetratæ veniæ cauſa efficiens; conſenſus minoris, juncta authoratæ principis, prætoris, vel rectoris provinciæ. *l. omnes.* 2. *eod.* Cauſa προκαταρκτικὴ, petitio minoris, objectum; geſtio negotiorum quorum gratia venia petitur. *d. l. eos qui. eod.* Forma; ut venia ætatis non concedatur; niſi adoleſcens, qui honeſtate morum præditus, paternam frugem, vel avitum patrimonium gubernare flagitat, coram Princ pe, Prætore, vel Rectore provinciæ, viceſimum ætatis annum ſe impleviſſe, inſtituta morum, probitatem animi, vitæque honeſta-

neſtatem, teſtibus vel aliis legitimis documentis probet. Fœmina verò quam morum honeſtas, mentisque ſolertia commendat, ſe annos octodecim exceſſiſſe, teſtibus quinque vel inſtrumentis, non in propria perſona, ob verecundiam ſexui muliebri convenientem, ſed per procuratorem miſſum, pariter doceat. *l. omnes adoleſcentes. 2. cod.* Effectus, eſt poteſtas liberè adminiſtrandi res ſuas. Res tamen immobiles abſque judicis decreto alienare vel hypothecæ dare (cujus quoque effectus eſt diſtractio) illi qui veniam ætatis impetrarunt non poſſunt. *d. l. omnes. & l. eos qui veniam cod.* Quamvis enim venia ætatis à Principe ſit conceſſa, non tamen ob id omnimodò pro majore is minor habendus eſt; cum & legitimæ & perfectæ ætatis mentione factâ, illa tantùm ætas intelligatur, quæ viginti annorum curriculo conſtituitur, non quæ ab Imperiali beneficio ſuppletur. *d. l. ſi quis aliquid dari. eod.*

Si minor major factus ratum habuerit.

TIT. XLVI.

PAri ratione nec reſtituitur is, qui negotia in minore ætate geſta poſt viceſimum quintum annum expreſſè vel tacitè ratificat. Quia ob illam ratificationem negotia à majore geſta eſſe præſumuntur. *l. ſi inter. hic.* Cum igitur major non reſtituatur, nec is, qui legitimæ ętatis eſt, priùs contracta negotia rata habens, prætextu alicujus beneficij reſciſſionem illorum velle, vel petere debet. *d. l. qui poteſt. eod.*

Vbi & apud quem cognitio in integrum reſtitutionis agenda ſit.

TIT. XLVII

PEti autem poteſt reſtitutio in integrum coram judicibus iis quibus hujus rei cognitio ſpecialiter commiſſa eſt, vel quibus univerſitas cauſarum delegata eſt; non autem coram arbitro vel iis, qui nec lege, conſuetudine vel Principis authoritate propriam juriſdictionem habent. *l. cùm ſcimus. hic.* Quia regulare eſt, quod in cauſa reſtitutionis in integrum, actor ſequatur forum rei. *l. quoniam ea. 2. eod.* Ergò coram Judice ordinario rei qui convenitur petitio inſtituenda erit. *d. l. quoniam. & l. cum ſcimus. eod.*

De reputationibus quæ fiunt in judicio in integrum reſtitutionis.

TIT. XLVIII.

EFfectus primus reſtitutionis eſt, quod reſtituto minore, omnia reponantur in priſtinum ſtatum, tam adverſus minorem, quàm adverſus extraneum. Sicuti enim reſtitutio ei damno non eſſe, ita nec lucrum afferre debet. Et ideò quicquid ad minorem pervenit, vel ex emptione, vel venditione, vel ex alio contractu, ut aditione hæreditatis; vel commiſſione doli, id totum reſtituet; ſicuti, ſi interceſſor minor 25. annis intervenerit, in veterem & principalem debitorem trans-

transfertur actio. *l. ult. hic.*

Etiam per procuratorem cauſam reſtitutionis in integrum agi poſſe.

TIT. XLIX.

ET procedunt hæc ſive minor ipſe per ſe petitionem inſtituerit, ſive per procuratorem ſpeciale mandatum ad hoc habentem. Cum enim reſtitutionis beneficium ſit extraordinarium, generali procuratoris mandato, juxta Bartholi ſententiam, non comprehenditur. *l. unica. hic.*

In integrum reſtit. poſtul &c.

TIT. L.

ALter effectus eſt, quod poſtulata in integrum reſtitutione, omnia in ſtatu ſuo, donec res finiatur, manere, nec quid innovari debet. Idque curabit judex, ad cujus partes ea res ſpectat. *l. unica. hic.*

De reſtitutione militum & eorum, qui Reipublicæ cauſa abſunt.

TIT. LI.

ET habent iſti effectus locum non tantum in reſtitutione minorum, verum etiam majorum, qui functionibus cauſâ Reipublicæ ſuſceptis, rebus domi ſuæ relictis præeſſe non poſſunt. Nam abſens Reipublicæ cauſâ adverſus omne jus tempore abſentiæ ſuæ amiſſum;

Digitized by Google

ut ſi bonis ſuis aliquid deceſſerit, vel actiones competentes, temporis decurſu, expiraverint, reſtituitur. *l. ſi quid de bonis. 2. hic.* Sicuti & miles, ſi ſe in militia agente, res ſuæ fuerint uſucaptæ, vel in cauſam pignoris obligatæ, diſtractæ, contra uſucapionem & venditionẽ pignoris reſtituitur. *l. quod tempore. 3. & l. ſi cum militaribus. 6. eod.* Adeò, ut hæres defuncti militis ex ejus perſona reſtituatur. *l. ſi Valerianus. 1. eod.* Licèt hæredis privilegio, facta & confirmata à defuncto, non revocentur. *l. ea quæ à patre. 7. eod.* Et obſervandum quod hæc privilegia & tempora petendæ reſtitutionis, non iis militibus qui citra expeditionis neceſſitatem domi vel aliis in locis degunt, ſed qui, in expeditionibus procincti verſantes, ad confligendum ſemper parati ſunt, dentur, *l. ſancimus. eod.*

De uxoribus militum & eorum qui reipublicæ cauſa abſunt.

TIT. LII.

Quod beneficium etiam uxoribus eorum, quamvis publica munera non ſubeant, conceditur: *l. temporalibus hic.* ita ut nec longi temporis vel quadriennii prӕſcriptio illis viginti quinque annos egreſſis ad petendam reſtitutionem officiat. *l. ei qui diutiſſimè. eod.*

De

De temporibus in integrum reſtitutionis, tam minorum, aliarumque perſonarum, quæ reſtitui poſſunt, quam hæredum eorum.

TIT. LIII.

NAm juris eſt manifeſti, Quod quadriennium continuum quod anno utili jure veteri conceſſo, ſurrogatum eſt, ad implorandam reſtitutionem in integrum ex quocunque capite poſtuletur competere: *l. ſupervacuam.* 7. *hic.* Nec facto majori, qui reipublicæ cauſa abſens impeditur currere.*l. ſi intra.*2 *eod.*Ratio eſt; quia nova cauſa reſtitutionis ſuperveniens, tẽporis curſum ex prima, ipſo jure remoratur. *l. in his.* 1. *eod.* Pari ratione reſtitutionis beneficium ex quacunque cauſa petatur, ad hæredem tranſmittitur; illique prodeſt defuncti tempus, cùm tempore, quod ex ſua perſona habet, ad petendam reſtitutionem. *l ea quæ de temporibus.* 5. *eod,* Ideò ſi minor majori militaribus negotiis diſtento ſuccedat, toto tempore minoris ætatis, tempus implorandi reſtitutorii auxilii non currit, *l. ſi intra legitimam.* 2. *eod.*

Quibus ex cauſis majores in integrum reſtituantur.

TIT. LIV.

ABſentibus Reipublicæ cauſâ comparantur illi qui legationis officio funguntur: *l. ſi propter.* 1. *hic.* Et militibus in expeditionibus

ut ſi bonis ſuis aliquid deceſſerit, vel actiones competentes, temporis decurſu, expiraverint, reſtituitur. *l. ſi quid de bonis.* 2. *hic.* Sicuti & miles, ſi ſe in militia agente, res ſuæ fuerint uſucaptæ, vel in cauſam pignoris obligatæ, diſtractæ, contra uſucapionem & venditionẽ pignoris reſtituitur. *l. quod tempore.* 3. *& l. ſi cum militaribus.* 6. *eod.* Adeò, ut hæres defuncti militis ex ejus perſona reſtituatur. *l. ſi Valerianus.* 1. *eod.* Licèt hæredis privilegio, facta & confirmata à defuncto, non revocentur. *l. ea quæ à patre.* 7. *eod.* Et obſervandum quod hæc privilegia & tempora petendæ reſtitutionis, non iis militibus qui citra expeditionis neceſſitatem domi vel aliis in locis degunt, ſed qui, in expeditionibus procincti verſantes, ad confligendum ſemper parati ſunt, dentur. *l. ſancimus. eod.*

De uxoribus militum & eorum qui reipublicæ cauſa abſunt.

Tit. LII.

Quod beneficium etiam uxoribus eorum, quamvis publica munera non ſubeant, conceditur: *l. temporalibus hic.* ita ut nec longi temporis vel quadriennii præſcriptio illis viginti quinque annos egreſſis ad petendam reſtitutionem officiat. *l. ei qui diutiſſimè. eod.*

De

De temporibus in integrum reſtitutionis, tam minorum, aliarumque perſonarum, quæ reſtitui poſſunt, quam hæredum eorum.

TIT. LIII.

NAm juris eſt manifeſti. Quod quadriennium continuum quod anno utili jure veteri conceſſo, ſurrogatum eſt, ad implorandam reſtitutionem in integrum ex quocunque capite poſtuletur competere: *l. ſupervacuam. 7. hic.* Nec facto majori, qui reipublicæ cauſa abſens impeditur currere. *l. ſi intra. 2 eod.* Ratio eſt; quia nova cauſa reſtitutionis ſuperveniens, tẽporis curſum ex prima, ipſo jure remoratur. *l. in his. 1. eod.* Pari ratione reſtitutionis beneficium ex quacunque cauſa petatur, ad hæredem tranſmittitur; illique prodeſt defuncti tempus, cùm tempore, quod ex ſua perſona habet, ad petendam reſtitutionem. *l ea quæ de temporibus. 5. eod.* Ideò ſi minor majori militaribus negotiis diſtento ſuccedat, toto tempore minoris ætatis, tempus implorandi reſtitutorii auxilii non currit, *l. ſi intra legitimam. 2. eod.*

Quibus ex cauſis majores in integrum reſtituantur.

TIT. LIV.

ABſentibus Reipublicæ cauſâ comparantur illi qui legationis officio funguntur: *l. ſi propter. 1. hic.* Et miſitibus in expeditioni-

bus occupatis, illi qui militari cuſtodia detinentur; *l. ſi idcirco. 2. eod.* Vel qui captivi ab hoſtibus ſervantur: *l. ſi ab hoſtibus. 5. eod.* Illi enim omnes ſi in abſentia læſi fuerint, cum rebus ſuis ſupereſſe non poſſint, exemplo minorum & Reipublicæ (quæ minorum jure etiam uti ſolet) auxilium reſtitutionis implorare poſſunt. *l. reſpublica. 4. & l. ſi idcirco. 2. eod.* Nec hoc ita accipiendum eſt, quod aliis majoribus fuco adverſariorum læſis non ſit ſuccurrendum. Nam in contractibus bonæ fidei, in quibus æquitas potiſſimum in conſiderationem venit, etiam majoribus, officio judicis, cauſa cognita, jura ſubueniunt. *l. in contractibus. 3. eod.*

De alienatione judicii mutandi cauſa facta.

TIT. LV.

Eſt & reſtitutionis ſpecies quæ datur ob alienationem judicii mutandi cauſa factam. Nam ſi effugiendo actionem quæ contra ipſum inſtitui poſſet, vel opponendo potentiorem adverſarium, quis rem aliquam fraudulenter alienaverit, jus agendi, vel contra alienantem, vel contra ipſum in quem alienata res eſt, perpetuo edicto permittitur. *l. unica. hic.*

De receptis arbitris.

TIT. LVI.

Litigatores autem, agendi & defendendi jus habentes, antequam controverſia judiciali examini ſubijciatur, judicis ut viri boni

arbitrio

arbitrio ad componendam exortam litem, cauſam quandoque committunt. In quod etiam judex ſummoperè incumbere debet. Obſervandum autem, quod duo ſint genera arbitrorum. Juris ſcilicet & Voluntarii. Nam alii eliguntur à partibus, ut ſervato juris ordine procedant & cognoſcant. Alii ut tanquam amici inter partes ordinent ac diſponant: quos vulgò Arbitratores vocant & amicabiles compoſitores. Hujus arbitrii cauſa efficiens; eſt conſenſus recipientium arbitrum *l. nè in arbitris.* 4. § *ſi igitur.* 1 *hic.* Forma: ut compromittatur in arbitrum ſub certa pœna, hac conditione, ut is qui à placitis recedat, pœnam compromiſſo ſubjectam luat; vel etiam abſque pœna nudo pacto Arbiter recipiatur, & juxta juris formam ordo judiciarius obſervetur. *l. ex ſententia.* 1. *& l. nè in arbitris.* 4. *eod.* Præſtatio enim juramenti, quo conventio partium ad parendum Arbitri ſententiæ olim confirmabatur, hodie abolita eſt, & permiſſum ut loco juramenti, pœna cujus metu à placitis non recedatur, ſubiiciatur. *de quo Novell.* 82. §. *quia verò.* Effectus: 1. In factum actio & exceptio. *l. cùm antea.* 5. *eod.* 2. Præſcriptionis interruptio. 3. Quod acta & actitata coram compromiſſariis; ut ſi quid factum reſpiciens proceſſum, vel atteſtatum eſt, in ordinariis judiciis poſſint produci, habeatque probationis vim, & quaſi in ipſo judicio ordinario eſſent propoſita, facta & dicta roboris firmitatem. *l. cum antea.* 5. §. *fi. eod.* 4. Quod non liceat à ſententia arbitri appellare, metu pœnę ſubjectæ *l.* 1. *eod.* 5. Quod ſi appellando ab arbitrio recedatur, pœna ſubjecta committatur. *l. ſi contra.* 2. *eod.* Licet adverſus pœnæ peti-

tionem competat doli exceptio. ſi evidens gratia vel ſordes eorum qui arbitrati ſunt, interceſſerint. *l. arbitrorum. 3. eod.* Imò ſi in mulierem eſſet compromiſſum pœna peti non poſſet. Quia mulier ob conſervationem pudicitiæ ab arbitrandi vel judicandi munere repellitur. *l. ſancimus. 6. eod.*

De ſatiſdando.

T I T. L V I.

Verum litigatores cùm nòn ſemper liti per arbitrum vel judicem dirimendæ adeſſe poſſunt, alii qui ſuò loco agendo & defendendo liti præſto ſint quandoque admittuntur. Né autem dominus judicium ratum non habeat, ſi condemnatio ſequatur, & hàc ratione judicium eluſorium reddatur, jure definitum eſt, neminem litem pro alio ſuſcipere poſſe, niſi cum ſatiſdatione legitima. Procurator igitur actoris de rato cavebit, niſi de mandato, vel conſtitutione procuratoris apud acta legitimo modo facta conſliterit, hoc enim caſu quaſi præſentis Rei detur eſſe procurator, nec aliam ſatisdationem quam de defendendo præſtabit: Rei autem procurator vel defenſor, etiam ſub geſtorum teſtificatione factus, in ipſo litis limine judicatum ſolvi, ſatiſdationem in omnibus cauſis præſtare cogitur. *l. unica hic.*

De

De formulis juris & impetrationibus actionum ſublatis.

TIT. LVII.

PORrò procuratores, qui alieno nomine tam coram arbitro, quàm judice agunt, actionem, quâ convenientem negotio geſto declarationem comprehendant, proponere debent. *l. nulli prorſus.* 2. *hic.* Quia non tam exprimendum actionis nomen, quàm ſpecies facti, ex quo jus agendi ſibi competere quis exiſtimet, perſpicuè narrandum explicandumque, & petitio ex ipſo jure manans ſubiicienda. *d. l. nulli prorſus. eod.* Olim autem etſi actio competeret, adhuc tamen actionem quis habere non dicebatur, hoc eſt, agere poſſe, niſi eam á Prætore impetraſſet. Qui actori formulam petendi actionem & judicem dabat. Quæ juris formulæ cum aucupatione ſyllabarum inſidiarentur, ut qui formula excideret cauſa caderet, Conſtantinus Imperator illam captioſam impetrandæ actionis neceſſitatem è medio ſuſtulit. *l.* 1. *eod.*

De jurejurando propter calumniam dando.

TIT. LIX.

PRopoſitâ actione jure veteri obtinuit, ut in ſingulis judicii partibus juramentum avertendæ omnis fraudis gratiâ exigeretur: *l.* 1. *hic.* Sed hoc jure Novellarum conſtitutionum antiquatum & remiſſum eſt; cum ſufficiat generale

neraſe juramentum initio litis ad totam cauſam præſtitum. Quod ſcilicet nihil calumnioſè in toto negotio committetur. *Novel.* 53. §. *penul. in his qui ingred. &c.* Cauſa efficiens eſt lex Iuſtiniani, quâ, jura vetera corrigendo, præſtationem juramenti, calumniæ vitandæ cauſa, indicit *l.* 1. *& l. cum & judices.* 2. §. *Quod ſi actor.* 6. *cum* §§. *ſeqq. & Auth. hoc ſacramentum. eod.* Cauſa impulſiva eſt publica utilitas. Nam pro communium omnium utilitate, non autem pro privatorem commodo, juramentum calumniæ introductum eſt. Ob id partes huic renunciare, vel ſibi invicem juramentum calumniæ remittere non poſſunt, ſed ad ejus præſtationem præciſè tenentur. *d l. cum & judices.* §. *ſed quia veremur.* 4. Materia: eſt ipſum negotium. Quia ad totam cauſam judicio incluſam hoc juramentum refertur. *d. Auth. hoc ſacramentum.* Forma: ut actor tactis Sacroſanctis Euangeliis in exordio litis juret non calumniandi animo litem ſe moviſſe, ſed exiſtimando bonam cauſam habere; reus autem quod putans ſe bona inſtantia uti ad reluctandum venerit: *d. l.* 2. §. *ſed prædictum.* 6. Et uterque quod aliquo dono vel promiſſione non corruperunt judicem, vel tabellionem, vel corrumpent per ſe, vel per interpoſitam perſonam, ea cauſa ut pro ſe feratur ſententia. *Auth. principales. eod.* Et præſtant hoc juramentum actor & Reus, vel pro his procuratores, & cujuſcunque generis adminiſtratores; ut ſunt tutores, curatores, actores, œconomi, orphanotrophi, &c. *d. l.* 2. §. *Quod obſervari* 2. *&* §. *ſin autem.* 3. *& Auth. principales.* § *tutores eod.* Coram judice tam ordinario

quam

quam delegato, & etiam conpromiſſario: niſi neceſſitas, abſentia, ſexus vel dignitas principalis perſonæ aliud ſuadeat. *d. l.* 2. §. 1. §. *ſed quia* 4. *&* §. *ultim.* *&* *Novel.* 49. Finis; ut ſit maximum dirimendarum cauſarum remedium, & hujus timore contentioſa litigantium petulantia compeſcatur, veritas cauſę manifeſtetur, & fraudes evitentur, vel calumnioſa petitio defenſione legitimâ refutetur. *d. l.* 2. §. *quod ſi actor.* 6. *in fin.* *&* *l.* 1. *verſ. nam ſacramenti. eod.* Effectus præſtiti juramenti, eſt excuſatio à præſumpta calumnia. Nam ob id coguntur litigatores præſtare hoc juramentum, ut omnis committendę calumnię occaſio præſcindatur. Quæ etiam præciſa præſumitur donec contrarium oſtendatur. *d. l. cum* *&* *judices.* 2. §. *hoc etiam* 5. Quod ſi contra hanc juris præſumptionem committatur calumnia, committens ultioni divinæ & infamiæ ſubiicitur. *d. l.* 2. §. *quod ſi actor.* 6. Quod ſi quis jurare recuſet, actor ab inſtituta actione cadit, per ſententiamque Reus tanquam injuſtè conventus abſolvitur. Reus verò cùm pro confeſſo habeatur, pariter ſententiam condemnationem patitur. *d. l.* 2. §. *quod ſi actor.* *&* *Auth. principales, C. eod.* Dico per ſententiam; quia ad imponendam talem pœnam requiritur ſententia declaratoria. *per text. d. Auth. principales.* §. *ſi quis autem.* Huic præſtationi juramenti calumniæ ſimilis eſt cautio, quam actor præſtat apud acta de ſua perſona, ſive obſervatione judicii; puta quod in judicio permanebit uſque ad terminum litis, & ni vicerit, decimam partem litis præſtabit, *Novell.* 112. *cap.* 2. A cujus tamen præſtandæ cautionis neceſſitate eximuntur

tur ſeptimo edicto argentarii quibus agentibus ſufficit nuda decimæ repromiſſio, & illi ultrò litem in judicio movent & exercent, namque in his de decima parte litis nihil omninò præſtandum eſt. *d. Novell.* 112.

FINIS
LIBRI SECUNDI.

CODICIS DOMINI JUSTINIANI IMPERATORIS & PRINCIPIS Sacratiſſimi, Liber Tertius.

De judiciis. TIT. I.

PRæparatoriis tam neceſſariis, quàm incidentibus judiciorum, ut ſunt; in jus vocatio, editio, pacta, tranſactio, in integrum reſtitutio, &c. ſuperiore libro declaratis; videndum nunc de judiciis. Judicium litigatoribus, & judice conſtat. Judices hic intelliguntur, vel qui à majoribus judicibus dantur, vel qui ex jurisdictione ſua judidicandi habent facultatem, vel qui ex compromiſſo cauſas dirimendas ſuſcipiunt, vel qui arbitrium peragunt, vel ex auctoritate ſententiarum, & partium conſenſu electi ſunt. *l. rem non novam.* 14. *hic.* Ad illorum munus ſpectat initio litis cum cauſarum patronis jurisjurandi religione ſe obſtringere, juxta formam præſcriptam.

Digitized by Google

ſcriptam *in d. l. rem non novam.* Sed hodie jure Authenticorum, jurant ſe facturos, ſecundum quod eis juſtius & melius viſum fuerit, exceptis defenſoribus civitatum, qui jurant omnia ſecundum leges & jus ſe facturos; *Auth. hodie. eod.* cauſam unam non dividere, vel permitere ut dividatur; quia juris eſt manifeſti cauſæ continentiam dividi non poſſe, ita ut nec apud unum de poſſeſſione, apud alium verò de proprietate agi poſſit: *l. nulli prorſus* 10. *eod.* omnem protrahendæ litis occaſionem litigatoribus auferre: Non enim lites debent eſſe immortales & vitæ hominum modum excedere. *l. properandum.* 13. *eod.* Ob id ſtatutum eſt, ut cauſæ civiles, judicio incluſæ, á tempore litis conteſtatæ intra triennium terminentur; exceptis cauſis fiſcalibus & publicarum functionum; criminales autem biennio finiantur: *d. l. properandum. in princip.* graviſſimâ pœnâ judicibus & advocatis impoſitâ, per, quos ſteterit, quo minus hæc ita obſerventur. *d. l. properandum. §. ſin autem utraque.* 8. Imò etiam actores & rei quorum contumacia litis finitioni impedimento eſt, condemnatione expenſarum, proceſſu legitimè ſervato, puniuntur. Nam ſi poſt litis conteſtationem actor contumax fuerit, citandus eſt ad petitionem Rei tribus edictis, quorum quodlibet debet eſſe decem dierum; & ſi perſpectis cauſæ meritis Judex cauſam examinavit, pronunciare definitivé poterit: ſi verò ipſe plenè ex actis inſtructus eſſe non poſſit, abſolvet Reum præſentem ab obſervatione judicii, nullo regreſſu ad cauſam reſervato actori, & in omnem cauſæ eventum, ſive vincat, ſive vincatur condemnabit actorem in expenſas. *d. l. prope-*

properandum. §. *& ſi quidem*. 2. Si verò Reus ſit contumax, tunc in actione reali poſt litis conteſtationem poteſt Judex, ſi ei de cauſa liqueat; utputà, quia teſtes recepti, vel inſtrumenta exhibita, vel confeſſiones factæ; vel abſolvendo vel condemnando ad pronunciationem procedere, Reumque in expenſas actori, in omnem cauſæ eventum damnare: á qua nec appellans, cum hoc caſu appellationi non deferatur, auditur. *d l. properandum*. §. *ſin autem Reus*. 3. Hoc enim caſu cum lis conteſtata deſeritur contrahitur eremoditium, quod damno litis coërcetur; quia deſertori non licet appellare, vel cauſam ex integro agere. *Novel*. 69. *d. l. properandum*. §. *ſin autem Reus*. Quod ſi judici, ob probationum defectum, vel aliud impedimentum, cauſæ merita perſpecta eſſe non poſſunt, tunc adjudicanda eſt actori poſſeſſio. ſtatimque fiet verus poſſeſſor, ſalvâ proprietatis quæſtione abſenti. *d. l. properandum*. §. *ſin autem reus*. 3. *in fin*. Quod ſi Actores vel Rei minores ſint, habeantque tutores, curatores, vel procuratores, & actores, qui eorum nomine in judicio litigarunt, & per eos factum extiterit, quo minus cauſa intra præſcriptum temporis ſpacium terminata fuerit, iſti omne damnum quod minori ob negligentiam eorum illatum eſt reſarcire tenentur, & ſi facultates tutorum, curatorum, fidejuſſorum, eorundemque hæredum, damno reſarciendo non ſuffecerint, minor in integrum reſtitutionis auxilium impetrabit. *d. l. properandum*. §. *fin*. Operam denique dabit judex ut exactiſſimè rem diſcutiat, priuſquam ſententiam ferat: *l. judices*. 9. *eod*. & poſtquàm ſententiam

tentiam ob Rei vel actoris contumaciam tulerit, victum victori in expenſis, ſacramento victoris taxandis, condemnabit; alioquin de ſuo reſarciet. *d. l. properandum. §. ſive autem alterutra.* 6. Cùm & ante diffinitivam ſententiam contumacem audire non debeat, niſi reſtitutis ſumptibus & damnis, quæ ſe feciſſe obediens juramento affirmaverit. *l. ſancimus.* 15 *eod.* Imò præcisé judex præſtitum juramentum taxando & condemnando ſequetur. *Auth. poſt jusjurandum. eod. Novell.* 82. *cap.* 10. Illud enim æquitati conſentaneum eſt. Cujus in omnibus rebus potiorem quàm ſtricti juris rationem eſſe placuit. *l. placuit.* 8 *eod.* Materia judiciorum, eſt cauſa tam civilis, quàm criminalis. Hæc biennio, illa triennio, ſub interminatione legitimæ pœnæ, ſi ſecus fiat, finienda eſt. *d. l. properandum.* Forma judiciorum his 5. continetur: 1. Vt judex talis ſit qui de cauſa cognoſcere poſſit, nec ratione ſuſpitionis removeatur; 2. Vt litigatores in judicio eſſe non prohibeantur; 3. Vt in cognitione cauſarum, & obſervatione partium judiciarii proceſſus, non admittatur confuſio: 4. Vt convenienti & legibus definito tempore & commodis dilationibus conceſſis, actus judiciales exerceantur. 5. Ne inſtitutæ actioni obſtet judicis incompetentia. Ob ſuſpicionem removetur judex à judicandi munere, ſi recuſationis libellus contra ipſum fuerit propoſitus, & ejus cauſa inſerta ſufficienter probata. Eſt enim recuſatio juriſdictionis vel audientiæ, causâ ſuſpitionis propoſitâ, declinatio. Hujus cauſa efficiens eſt, ipſa lex, quæ non permittit juſtitiam à perſonis ſuſpectis adminiſtrari, magno partis detrimento. *l. apertiſſimi.* 16. *eod.*

16. *eod.* Objectum, eſt judex delegatus, non autem ordinarius. Quia is ad effectum remotionis recuſari non poteſt. *d. l. apertiſſimi. & Auth. ſi verò contigerit.* Forma eſt: ut ante litis conteſtationem, intra tempus deliberationis, ſcilicet viginti dierum, libellus recuſationis, in quo ſufficiens ſuſpicionis cauſa ſcripta ſit, judici recuſato, aut ſi abeſt, Præſidi provinciæ, qui ſi quoque abſit, Defenſori loci vel Magiſtratui municipali, porrigatur, eliganturque arbitri, qui de ſuſpicionis cauſa cognoſcant: quâ coram arbitris probatâ, negotium cuidam perſonæ idoneæ decidendum committatur, vel non probatâ ad judicem recuſatum remittatur. *d. l. apertiſſimi. & l. cum ſpecialis.* 18. *& Auth. ſi verò contigerit. eod.* Effectus: quod eo ipſo quod juſta ſuſpicionis cauſa proponitur, recuſati judicis juriſdictio ſit ſuſpenſa. Ea autem probatâ in tantum expiret recuſati juriſdictio, ut in cauſa principali procedere non poſſit, & ſi ad ulteriora proceſſerit, proceſſus ſit ipſo jure nullus. *d. l. apertiſſimi. & de hac materia latius habetur Novel.* 82. *Novel.* 53.

De ſportulis & ſumptibus in diverſis &c.

TIT. II.

Adiacent judiciis ſumptus, ſportulæ, & honoraria, quæ judicibus, executoribus, & aliis perſonis forenſibus debentur. Dicuntur autem hic executores, qui judicibus inſerviunt. Qui ſi negligentes ſint, removentur ab officio, & in eorum locum alios ſubrogandi poteſtas datur judicibus. *l. omnibus.* 3. *hic.*

De

De pedaneis judicibus.

TIT. III.

IVdicis nomen generale eſt, & conprehendit Magiſtratus pedaneos judices, & delegatos. Sportulæ magiſtratibus non dantur, quia ampla habent ſalaria, & in hoc differunt à pedaneis, quia illis ſportulæ debentur. *Novel.* 82. Differunt & aliter: quia pedanei judices tantum humiliora negotia, quaſi ipſis à magiſtratu commiſſa diſceptant *l. quædam ſunt. fin. hic.* Ea negotia Iuſtinianus definit uſque ad ſummam 300. aureorum, *d. Novel.* 82. Deinde magiſtratus plerunque ſunt viri militares habentque tribunal: *l. certi juris* 17. *ſupr. eſt. de judic.* Verùm pedanei à magiſtratu conſtituti tribunal non habent. Sedere tamen eos Iuſtinianus vult à matutino ad occaſum ſolis. Itaque nec juriſdictionem pedanei habent, nec ſolemnem & plenam cognitionem; Quia humiliora negotia brevitatis & celeritatis cauſâ per adnotationem tantùm diſceptant, & quaſi plano pede judicant. *d. Novell.* 82. Pariter nec delegatus de eo cognoſcit, ad quod ſe mandantis juriſdictio non extendit. Judicat igitur de mandata cauſa de qua cognovit, nec eam ad delegantem remittit. *l. placet.* 2. *hic.* Si tamen delegatus cauſæ finem, certis forſan rationibus impeditus, non poſuerit, alii committi poterit. *l placuit, quoties.* 4. *eod.*

Qui

Qui pro ſua juriſdict. judices dare, &c.

TIT. IV.

SEd ſi alienæ jurisdictionis cauſa fuerit à ſuperiore delegata, omnia quæ vi prætenſæ jurisdictionis demandatæ fiunt, pro infectis habentur: *l. unica hic.* ita ut nec opus ſit, ad corrigendam ex tali judice delegato ſententiam pronunciatam appellationis remedio uti. *d. l. unica.* Quorum numero habendum eſt, ſi ſubdelegatio à delegato judice fiat, niſi ille judex à principe datus fuerit. *d. l. unica.* §. *fin.* & *l. à judice.* 5. *ſupr. de jud.*

Ne quis in ſua cauſa judicet, &c.

TIT. V.

MUltò minus alicujus momenti eſt, ſi quis in ſua propria cauſa judicet: Nam generali lege ſtatutum eſt, neminem ſibi eſſe judicem, vel jus ſibi dicere debere. *l. unica. hic.*

Qui legitimam perſonam ſtandi in jud. &c.

TIT. VI.

DEinde ad formam judiciorum requiritur (ut dictum eſt) nè litigator in judicio eſſe prohibeatur. Sic pupillus ſine tutoris vel curatoris authoritate legitimam in judicio ſtandi perſonam non habet. *l.* 1. *hic.* Licèt, ſi de momentanea poſſeſſione quæſtio ſit, exercere actionem poſſit. *l. momentanea.* 3. *eod.* Imò &

aliam

Digitized by Google

aliam actionem tutore vel curatore auctore. *l. in rebus.* 2. *cod.* Sic nec cum ſervis judicium conſiſtit. *l. ſervus.* 6. *ſup. de judic.*

Vt nemo invitus agere vel accuſare cogatur.

TIT. VII.

ET, cùm experiundi facultas in arbitrio actoris conſiſtat; invitus agere in civilibus, vel accuſare in criminalibus, nemo cogitur. *l. unica. hic.*

De ordine judiciorum.

TIT. VIII.

NE autem (quod tertium requiſitum eſt) cognitio cauſarum confundatur; ſummopere Judici cavendum eſt, nè cauſas majores & minores cumulet; incidentes, quæ principalibus præjudicare poſſint, negligat vel non attendat. Vndè ſi quæſtio ſtatus incidat in petitionem hæreditatis, de ea Judex plené cognoſcet, licèt aliâs de ſtatu non poſſet cognoſcere. *l.* 1. *hic.* Nam judex qui de cauſa ſtatus principaliter cognoſcere non poſſet, poterit tamen incidenter. *l. quoties.* 3. *ſupr. de jud.* Imò ſi judicium eſt diviſorium cui concurrit ante ſententiam diffinitivam in cauſa ſtatus pronunciandum eſt. *l. ſi quæſtio.* 2. *hic.* Idem ſi civilis quæſtio cum criminali concurſat dicendum eſt. Diſtingue tamen; Aut utraque principaliter intentatur, tunc criminalis civili ut minori præfertur

præfertur. *l. quoniam.* 4. *eod.* Aut civili diſceptationi motæ principaliter, quæſtio criminis incidit, vel crimini prius intentato civilis cauſa incidenter jungitur, & poteſt judex eodem tempore utramque diſceptationem ſua ſententia dirimere. *l. cum civili.* 3. *eod.*

De litis conteſtatione.

TIT. VIIII.

PRopoſitâ cauſâ cujus definitio alteri præferri debet, judex litis conteſtationem imponet partibus. Eſt enim litis conteſtatio principium & fundamentum judicii, quâ omiſsâ, quod ſequitur corruit. Et eſt principalis negotii apud competentem judicem facta narratio, & ad eam ſecuta reſponſio. *l. unica. in fin. hic.* Non enim res in judicium deducta videtur, ſi tantum poſtulatio ſimplex proceſſit, vel actionis ſpecies ante judicium reo cognita eſt. Inter litem enim conteſtatam & editam actionem permultum intereſt. Cum lis tunc conteſtata videatur, cum judex per narrationem negotii cauſam audire cœperit. *d. l. unica.* Sed libello porrecto quo ſuam actionem compræhendit actor, adhuc datur 20 dierum tempus quo cedere, nec ne, an contendere velit, reus deliberat. *Auth. offeratur. eod.* Quamvis libellum non alias diriget actor, niſi prius & in ipſum quem dicit obnoxium, & in negotii executorem exponat cautionem, ſe ſcilicet intra duos menſes litem conteſtaturum, vel omne damnum ei qui convenitur, contingens reſtituturum in duplum, cautione tamen non tranſcendente triginta

gint a ſex aureos. *Auth. libellum. eod.*

De plus petitionibus.

TIT. X

NE igitur in lite damnum faciat cavendum actori eſt, nè plus æquo in libello petat. Plus petere videtur qui plus debito lite conteſtata petit. Quia ante litis conteſtationem, non petere, ſed petere voluiſſe dicitur. *l. unica de litis conteſt.* Quare impunè à petitione ante litis conteſtationem facta deſiſtere poteſt. Privatione totius debiti condemnato eo, qui in propoſito plus petendi poſt litis conteſtationem perſtitit. *l. adioſas.* 3. *hic.*

De dilationibus.

TIT. XI.

RE per litis conteſtationem in judicium deductâ, dilationes ad faciendos judiciales actus concedendæ ſunt. Cauſa efficiens dilationum, eſt lex & judex. Unde dicitur legalis & arbitraria. Legalis, quæ à lege inducta eſt. Arbitraria, quæ judex ex arbitrio cauſâ cognitâ concedit. *l. à procedente.* 4. *hic.* Materia; ſunt omnes actus judiciales. Illi enim expediendi ſunt cum dilatione commoda. *l.* 1. *l. fin. & l. ſi quandò.* 2. *eod.* Forma; Dilatio tam actori quam reo, ante & poſt litis conteſtationem, judice pro tribunali ſedente, cauſâ cognitâ, & utraque parte præſente, vel alterâ contumaciter abſente conceditur. Legalis autem dilatio,

tio, invitis partibus, etiam abſque cauſæ cognitione datur. Licet eam judex qualitate perſonæ, & cauſæ, aliisque circumſtantiis conſideratis, interdum moderari poſſit. *d. l. à procedente. & l.* 1. *eod.* Effectus: quod dilatione pendente, conquieſcat judicis officium: *l. ſive pars.* 3. *eod.* Eâ autem elapſâ, in cauſa procedatur, nec audiatur litigator differendæ litis cauſa plures petens dilationes. *l. quoniam.* 1. *eod.*

De feriis.

TIT. XII.

FEriæ in dilationibus computantur. *l. ſive pars.* 3. *§. feriæ autem. de dilation. & l.* 1. *hic.* Et ſunt aut ſolennes, aut indictæ, aut publicæ. Solennes, ſunt quæ ad Dei cultum & honorem, Sanctorumque reverentiam introductæ ſunt: *quæ recenſentur. & in l. ut in die dominico. & l. omnes dies. eod.* Publicæ ſunt, quæ propter utilitatem publicam, ſcilicet pro meſſibus & vindemiis colligendis conceduntur. *d. l. ut in die dominico.* 2. *& d. l. omnes dies.* 3. *eod.* Indictæ ſive repentinæ dicuntur feriæ, quas ſolus Princeps ob publicam congratulationem indicit. *l. à nullo judice.* 4. *eod.* Et licet actus voluntariæ juriſdictionis quolibet tempore, etiam feriato, explicari poſſit: *l. actus omnes.* 8. *eod.* Undè pacta, tranſactiones & contractus, emancipationes, manumiſſiones, adoptiones his feriis celebrantur: *l. dies feſtos.* 11. *eod.* tamen actus judiciarii hoc tempore non expediuntur. *l. omnes judices.* 3. *eod.* Niſi atrocitas delicti

delicti celeritatem infligendæ pœnæ flagitet. Vnde latro inſignis quolibet die ſupplicio plecti poteſt. *l. provinciarum.* 10. *eod.* Sicuti & in cauſis publicis & fiſcalibus. In illis enim nulla habetur meſſium vel vindemiarum ratio. *l. publicas.* 5. *eod.* Quod & in operis ruſticis, ſi neceſſitas ſuadeat ut expediantur, ſtatutum eſt; ne occaſione momenti pereat commoditas cæleſti proviſione conceſſa. *d. l. omnes judices.* 3.

De juriſdictione omnium jud. & foro competente.

TIT. XIII.

VLtimum, ad formam judiciorum requiſitum dictum eſt eſſe, né obſtet judicis incompetentia. Nam actor litigare volens judicem competentem adire debet, alias totus proceſſus judiciarius ſubſiſtere non poterit; Niſi adverſa pars in jus vocata præbuerit conſenſum juriſdictionemque judicis prorogaverit. Quia juris eſt, judicem incompetentem fieri competentem partium prorogatione. *l. non quidem.* 1. *hic.* Quamvis privatorum conſenſus jurisdictionem non tribuat ei qui nulli juriſdictioni præeſt. *l. privatorum.* 3. *eod.* Competentia judicis potiſſimum colligitur ex foro rei. Quod eſt ubi domicilium reus habet, vel tempore contractus habuit. *l. juris ordinem.* 2. *eod.* Quamvis illi qui ſunt in aliquo collegio ratione profeſſionis vel negotiationis juriſdictionem ejus qui præeſt collegio, recuſare non poſſint. *l. periniquum. fin. eod.*

Quando Imperator inter pupillos, &c.

TIT. XIV.

ET ſi lis habeatur cum pupillis, viduis, vel aliis miſerabilibus perſonis, oppreſſis & defatigatis, ob ſumptus aliasque incommoditates vitandas, Imperator provocatus, & oppreſſis perſonis ſubveniendo, & avertendo adverſæ partis protractas vexationes, confeſtim de cauſa cognoſcet. *l. unica. hic.*

Vbi de criminibus agi oportet.

TIT. XV.

ALiâs regulare eſt, quod vel ratione delicti, vel rei ſitæ, vel contractus, vel domicilii, quis forum ſortiatur competens. Nam quæſtiones eorum criminum quæ legibus vel extra ordinem vindicantur, ubi commiſſa vel inchoata ſunt, vel ubi depræhenduntur qui rei patrati criminis perhibentur, fiunt. *l. quæſtiones.*1. *hic.* Cùm & is, qui, vendendo liberum hominem, plagium committit, eo loci ubi degit, puniatur. *l.* 2. *eod.*

Vbi de poſſ. agi oporteat.

TIT. XVI.

ET qui vi adhibita alterum in poſſeſſione turbat, rectè convenitur coram judice loci, ubi vis facta eſt. *l. unica. hic.*

Vbi

Vbi fideicommiſſum peti oportet.

TIT. XVII.

FIdeicommiſſum ibi petendum, ubi hæreditas relicta eſt. Quia pro conſequendo fidei-commiſſo etiam reales competunt actiones. *l. unica. hic. &c.*

Vbi conveniatur qui certo loco dare promiſ.

TIT. XVIII.

QUi verò certo loco ſe ſoluturum pecuniam obligat, ibi convenirie poteſt. Qũia eo loci contractum eſſe videtur, in quem ſolutio facienda deſtinatur. Quod ſi ſolutioni ſatis non fecerit, arbitrariâ actione & in alio loco conveniri poteſt. Quâ actione venit æſtimatio ejus quod alterutrius interfuit, ſuo loco potius quam in eo, in quo petitur, ſolvi. *l. unica hic.* In actionibus enim arbitrariis propter loci adjectionem habetur ratio intereſſe utriusque partis. *d. l. unica.*

Vbi in rem actio exerceri debeat.

TIT. XVIIII.

ACtio in rem, comitatur rem ipſam etſi in millesiman manum ambulaverit, & inſtituitur in locis in quibus res, propter quas contenditur, conſtitutæ ſunt: *l. actor. 3. hic.* Contra poſſidentem; non autem contra ejus authorem, qui forſan de evictione tenetur. Cum ipſe ab

ſe ab eo cauſam poſſidendi habeat. *l. in rem actio.1.eod.* Verum qui poſſidet non ſuo ſed alieno nomine, poteſt in rem actione conventus, dominum in judicio exprimere; vel ei denunciare dictata in judicium; quo non comparente habetur lis pro conteſtata, quantum ad interruptionem præſcriptionis; vel ſi citatus legitimè non compareat, fiet miſſio in poſſeſſionem rei petitæ, ſalvâ tantum proprietatis quæſtione ipſi domino reverſo. *l. ſi quis alterius. 2. eod.*

Vbi de hæreditate agatur.

TIT. XX.

PAriter, cum petitio hæreditatis ſit actio mixta, ea intentatur ubi hæreditariæ res ſitæ ſunt, ubi is qui convenitur degit, vel domicilium habet; Quod & ad illum extenditur qui ſe in poſſeſſionem rerum hæreditariarum mitti poſtulat, *l. unica. hic.*

Vbi de ratiociniis tam publicis quàm privatis.

TIT. XXI.

QUibus accedunt actiones de ratiociniis. Quæ, licèt perſonales ſint, exercendæ tamen eo loci ſunt ubi negotium tam publicum quàm privatum adminiſtratum eſt. *l. 1. & l. 2. hic.* Eum enim, qui aliena negotia publica, vel privata, ſive ex tutela, ſive ex quocunque alio titulo adminiſtravit, ubi hæc geſſit, rationem oportet reddere. *d. l. 1.*

Vbi

Vbi cauſa ſtatus agi debeat.

TIT. XXII.

IN cauſa ſtatus quoque actor ſequitur forum Rei. Partes autem Rei ſuſtinet, qui poſſeſſionis commodo gaudet. Servus igitur in quaſi poſſeſſione libertatis conſtitutus, ubi commoratur conveniendus. *l. ſi in poſſeſſione.* 2. *hic.* Sed ſi in quaſi poſſeſſione ſervituris conſtitutus in libertatem proclamet, & dominum convenire velit, ibi ſtatus cauſa agenda eſt, ubi domicilium conſtitutum habet, qui ſe dominum dicit. *l. ſi ex poſſeſſione.* 4. *eod.* Procurator verò Cæſaris non eſt judex competens in cauſa ſtatus. *l. procuratores.* 2. *eod.* Licèt ab eo cauſa ſervitutis & ingenuitatis, quæ eſt inter fiſcum & privatum, examinetur. Quæſtio verò ingennitatis mota, à Rectore provinciæ. *l. jamdudum.* 5. *eod.* Poteſt autem poſt quinquennium manumiſſus in ingenuitatem proclamare. Quod olìm non poterat, niſi ex principis auxilio. *l. in litibus.* 6. *eod.*

Vbi quis de curiali, &c.

TIT. XXIII.

ACtioni quæ in cauſa ſtatus pro revocando aliquo in ſervitutem datur, comparatur actio qua curialis vel cohortalis à curia vel cohorte aufugiens revôcatur. Nam ſicuti ſervus fugitivus à judice loci ubi reperitur, capi, & ad judicem provinciæ unde receſſit remitti poteſt: *l. 1. ſupr. ubi cauſa ſtat.* ita liber homo obnoxius

curię vel cohorti,ſi inde auffugerit,per judicem ejus loci ubi deprehenditur, curiæ & cohorti reſtitui debet. *l. ſi quis vel curiæ. 1. hic.* Intereſt tamen. Quia capto ſervo cauſam ſtatus non diſceptat judex qui eum cœpit; ſed is ad eum unde fugitivus receſſit, remittitur. *d. l. 1. ſupr. ubi cauſa ſtat. &c.* Sed Judex qui curialem vel cohortalem comprehendit, non exſpectatâ ſui judicis notitiâ, cauſam examinat, & manifeſtarum rerum probatione convictum ſocietati quam declinaverat, reſtituit. *d. l. 1. hic.* Quorum numero habentur illi, qui corpori alicui obnoxii, vel ob patratas ſuperexactiones & concuſſiones in judicium vocantur. Illi enim non poſſunt fori præſcriptionem opponere; niſi ſint milites armatæ militiæ, vel eis ſpecialiter hoc ſit conceſſum. *l. hac perpetua. 2. cod.*

Ubi Senatores, vel Clariſ. civil. vel crim. conven.

TIT. XXIV.

Verùm viri illuſtres & clariſſimi ſi criminaliter conveniantur, accuſatio ibi inſtitui debet, ubi delictum commiſſum fertur. *l. quicunque. 1. hic.* Si verò in pecuniariis cauſis civiliter conveniantur, ſive in urbe, ſive provinciis ſuburbanis degant, in judicio tam prætorianæ, quàm urbicariæ præfecturæ; in provinciis verò, ubi larem fovent, aut ubi majorem partem bonorum poſſident, & aſſiduo verſantur, reſpondebunt. *l. Senatores. 2. eod.* Debent etiam viri illuſtres cauſas civiles agere per procuratorem (quod honori eorum datur)

tur) cauſas autem criminales per ſe, exceptâ injuriarum causâ, quam per procuratorem exequi poſſunt. *l. quotiens viro. 3. eod.* Spectabiles verò & clariſſimi, cauſas civiles *ex Novell. 71.* per ſe agere poſſunt, nec per procuratorem eas exercere compelluntur. Quia & plerique ex his tuendo in litibus pecuniariis, procuratori pares non ſunt. Habent etiam viri illuſtres aliud privilegium, *ex d. l. quotiens. §. quotiens autem. eod.* Vt in criminalibus cauſis, ſi Ordinarii ſint, habeant jus ſedendi in ſecretariis judicum tam in in urbe quàm in provinciis; Honorarii in provinciis tantùm, in ſecretarii inferiori parte. *d. l. quotiens. eod.*

In quib. cauſis militantes fori præſcriptione uti poſſint.

TIT. XXV.

Militantes convenire volens forum eorum ſequi tenetur; hoc eſt, competentem militantium Judicem adire debet. Aliàs ad alienum forum tracti fori præſcriptione objectâ tuti ſunt. Non utuntur autem fori præſcriptione, etiam militantes in curia Principis; 1. Si pro functionibus & debitis publicis conveniantur. *l. unica. hic.* 2. Si privatis actionibus & commerciis exercendis incumbant. *d. l. unica.* 3. Si mercandi vel militandi ſacra beneficia meruerint. Hi enim omnes coram judicibus ordinariis conveniuntur. *d. l. unica.* Niſi fortè commeatum ad rem propriam componendam, unius anni inducias oſtenderint ſe accepiſſe. *d. l. unica.*

Vbi cauſa fiſcales, &c.

TIT. XXVI.

Cauſæ fiſcales tractari debent apud Rationalem. *l. ad fiſcum.* 5. *hic.* Officiales Procuratoris Cæſaris civiliter conventi coram ipſo procuratore reſpondent, ſed criminaliter coram præſide. *l. nullum ex officio.* 10 *eod.* Sicuti & colonus Principis criminaliter conveniri debet coram Præſide, præſente tamen Procuratore Cæſaris. *l. cùm aliquid.* 8. *eod* Colonus verò vel inquilinus, vel ſervus rerum privatarũ civiliter, vel criminaliter conveniendus coram Comite domorum, vel Præpoſito ſacri cubiculi. *l. hac lege. fin. eod.* De quæſtionibus verò inter dominicos & patrimoniales colonos cognoſcit Procurator Cæſaris: *l. dominicis.* 7. *eod.* ſicuti & de contractibus cum fiſco celebratis, & bonis fiſco debitis. *l. cum vendente.* 4. *&* *l. non animadvertimus.* 2. *eod.*

Quando liceat unicuique ſine judice, &c.

TIT. XXVII.

Ex quibus omnibus patet qua quævis cauſa controverſa, ſive civilis, ſive criminalis, ſi aliâ ratione tractari non poſſit, ad judicem competentem qui eam definiat, ſit deferenda, neque alicui ſibi ipſi jus dicere in civilibus, vel in criminalibus ſe ſine judice vindicare, liceat. Tamen cùm ſatiùs ſit imminenti periculo oportuno tempore occurrere, quam poſt exi-

tum

tum vindicare; *l. 1. §. melius. hic.* cuilibet liberè permiſſum eſt, eos qui agros alienos nocturno tempore depopulantur, itinera frequentata inſidiis aggreſſionis obſident, propriâ authoritate trucidare, ut periculum inſidiarum aliis ſtructarum ipſi incurrant. *d. l. 1.* Quod & de milite deſertore, qui ſtipendiis militaribus conductus, tutandæ patriæ cauſâ telo obviare tenetur, ſi militiam deſerat, ſtatuitur. *l. 1. & l. 2. eod.*

De inofficioſo teſtamento.
TIT. XXVIII.

CUm igitur neceſſarium ſit, ut actio juris quod nobis debetur perſequendi gratia in judicio proponatur, primò de actionibus univerſalibus & ſingularibus in rem, ut ſunt: inofficioſi querela, petitio heræditatis, vindicatio, &c. materiâ judiciorum explicatâ, agendum. Eſt autem querela inofficioſi, actio qua petitur teſtamentum quaſi contra pietatis officium factum reſcindi. *l. liberi de inofficioſo. 28. hic.* Hujus cauſa efficiens eſt lex introducens hanc querelam. *l. ſi quis ſuo teſtamento. 33. eod.* Quam proponere poſſunt filii, *l. cum quæritur. 6. eod.*, etiam arenarii, dum tamen pater, paris ſit conditionis: *l. in arenam. 11. eod.* Filiæ exhæredatæ à patre vel á matre: *l. cum te pietatis. 18. eod.* niſi juſtè exheredatæ ſint, quia turpiter vitam agunt: *l. ſi filiam tuam. 19. eod.* Vel à matre præteritæ; quia matris præteritio habetur pro exhæredatione; *l. filiam præteritam. 16. eod.* Poſthumus à matre præteritus, in teſtamento ejus extraneis hæredibus inſtitutis: nam ſi liberi

eſſent inſtituti, poſthumus à matre præteritus quæ mutandi teſtamenti non habebat facultatem, quia in puerperio deceſſit, cum illis in virilem portionem inſtitutus videretur. *l. ſi mater*. 3. *eod*. Competit etiam querela inofficioſi nepotibus, neptibus, & omnibus deſcendentibus in infinitum. *l. neptem*. 7. *l. omnimodo*. 30. *eod*. & aſcendentibus; ſcilicet patri, *d. l. omnimodo* 30. Et matri *l. cum filium*. 17. *& l. liberi*. 28. *eod*. Non autem ex tranſverſo ordine natis, etſi ſint fratres vel ſorores. *l. fratris*. 21. *eod*. Niſi turpibus indignisque perſonis ſcriptis hæredibus *l. fratres vel ſorores*. 27. *eod*. & tunc ſi utrinque conjuncti vel conſanguinei ſint; quia uterini querela inofficioſi non agunt. *d. l. fratres vel ſorores*. Et hæredibus eorum. Sed intereſt an querela præparata ſit, nec ne. Quia præparata tam ad ſuos, quàm extraneos hæredes tranſmittitur. *l. ſi pater tuus*. 5. *& l. ſcimus*. 36. *in fi. eod*. Non præparata, ad ſuos hæredes tantum. *d. l. ſcimus*. 36. Quod ita accipiendum eſt, ſi querela competat, vel ſperetur competere; non autem ſi extincta ſit & non competat. Tunc enim tranſmiſſionem non recipit. *l. ſi quis filium*. 34. *eod*. Datur autem contra hæredes ſuos vel extraneos. *l. ſi mater*. 3. *eod*. Et contra quemvis alium qui pro poſſeſſore vel hærede poſſidet. *l.* 1. *eod*. Ergò contra ſubſtitutos, fideicommiſſarios, bonorum poſſeſſores. *l.* 1. *eod*. Adverſus fiſcum ad quem bona teſtatoris univerſaliter pervenerunt. *l. ſi hæredem*. 40. *eod*. Cauſa impulſiva, eſt æquitas tracta ex officio pietatis, cujus teſtator oblitus condidit teſtamentum. *d. l. liberi*. 28. Formâ, ut pater quaſi furore concitatus, contra pietatis officium condi-

condiderit teſtamentum, in quo liberos neceſſario inſtituendos vel exhæredandos prætererit; vel nulla juſta ex cauſa exhæredes ſcripſerit, proponaturque querela præfinito legibus tempore, ad hoc, ut tale contra pietatis officium conditum teſtamentum reſcindatur. Requiritur enim; Primò ad querelæ actionem, ut teſtamentum ab aliquo ſit ordinatũ quod ſubjacere poſſit querelæ inofficioſi; Quale non eſt militare teſtamentum. *l. de inofficioſo. 9. & l. teſtamentum militis.* 24. *cod.* Vel teſtamentum à filiofamiliàs de peculio caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi factum; Sicut enim in caſtrenſi, ita in quaſi caſtrenſi peculio filiusfamilias duplex habet privilegium; quod ſcilicet liberè teſtari poſſit, & quod teſtamentum ejus non ſubjaceat inofficioſi querelæ *l. cum antiquis. fin. eod* Secundò, ut contra pietatis officium teſtamentum ſit conditum, prætereundo vel exhæredando nulla juſta ex cauſa perſonam quæ inſtitui debuit; Nam contra parentes vel liberos ingratitudo non præſumitur. Probari igitur illa debet, per cauſam aliquam valentem inducere ingratitudinis vitium. *d. l. liberi.* Sunt autem 14. ingratitudinis cauſæ ob quas liberi à parentibus exhæredari poſſunt, & è contra 8. quibus liberi parentes à ſua hæreditate per diſpoſitionem ultimam, juſtè excludunt, *omnes compræhenſæ in Novel. Juſtiniani Conſtitutione.* 115. *cap.* 3. *Novella* 11. *& Novell.* 18. Cauſæ ſubmovendorum fratrum referuntur *Novell.* 22. Tertiò requitur ut legitima jure debita non ſit relicta, vel inſtitutionis titulo aliquid; Legitima enim in teſtamento relicta includit querelam inofficioſi. *l. cum quæritur,* 6. *& l. parentibus* 8. *eod.* Cùm

pater

pater inter filios pro libito poſſit hæreditatem dividere. *d. l. parentibus.* Eſt autem legitima quæ liberis debetur, olim quadrans; *d. l. cum quæritur*. hodie, triens totius hæreditatis ſi quatuor vel pauciores ſint filii, vel ſi plures ſemis. *Authen. noviſſima. eod. & Novell.* 18. Cujus uſufructu filii non debent fraudari. *d. Authen. noviſſima.* Nec in ea ratione conditionis adjectæ, temporis, vel gravaminis onerari. *l. quoniam in prioribus.* 29. *eod.* Sed libera ab omni onere, & diminutione ab hærede præſtanda; Adeò ut ſi præſtationem lite ſuſcepta recuſaverit, citra legitimam ejus quoque tertiam partem reſtituere compellatur. *l. ſi quis ſuo teſtamento.* 33. *eod.* Verum ſi aliquid, tamen minus legitima, relictum fuerit, propoſitâ querelâ, teſtamentum non impugnatur, ſed agi debet ad ſupplementum legitimæ. *l. omnimodo.* 30. *eod.* Et hoc verùm, ſive ab initio minus legitima relictum ſit, vel ex poſt facto per evictionem minuatur; Utroque enim caſu quod deeſt legitimæ, expletur ex teſtatoris ſubſtantia. *l. ſcimus.* 36. *eod.* Quamvis ſi quid donationis, dotis, legati, vel alio titulo acceptum ſit, hoc eſt, teſtatoris voluntate; in legitimam computetur. *l. quoniam Novella.* 29. *l. omnimodò.* 30. *eod.* Quartò requiritur, ut legibus præfinito tempore querela proponatur; ſcilicet intra quinquennium, à die aditæ hęreditatis computandum. Ad quam adeundam certus datur hęredi ſcripto terminus. *d. l. ſcimus.* §. *illud præterea. eod.* Quę tamen temporis pręfinitio actioni ad ſupplementum non convenit. Cum ea, inſtar aliarum actionum perſonalium, triginta annorum ſpatio duret. *Jaſ. in l. ſi quis filium.* 34. *eod.* Effe-

ctus,

ctus, quod ſententiâ latâ pro eo qui propoſuit querelam, officioſum teſtamentum reſcindatur, eoque reſciſſo, corruant omnia quæ huic cohęrent, exemptis libertatibus. *l. cum ex cauſa.*4. *& l. cum duobus.* 13. *eod.* Hodie autem jure Novellarum tantùm quo ad inſtitutionem reſcinditur teſtamentum; reliqua, ut ſunt, libertates, legata, fideicommiſſa, donationes, &c. firma manent. *Novell.* 115. *cap.* 3. Secundò quod actiones quæ per aditionem hæredis ſcripti qui in cauſa ſuccubuit, confuſę ſunt; reſciſſâ aditione reviviſcant. *l. ſi maritus.* 22. *eod.* Contraria ſunt, relictum legitimæ, quę excludit querelam inofficioſi. *d. l. cum quæritur.* 6. Actio ad ſupplementum legitimæ, quæ ſi competat agens querela repellitur: *l. omni modo.* 3. *& l. ſcimus.* 36. *eod.* Approbatio judicii defuncti teſtatoris: *l. parentibus.* 8. *eod.* Reciproca ſubſtitutio precaria, facta inter liberos: *l. ſi pater.* 12. *eod.* pręſtatio impedimenti ne quis teſtetur: *l. teſtamenti.* 23. *eod.* pactum, tranſactio, renunciatio: *l. ſi quando.* 35. §. 1. *&* 2. *eod.* lapſus quinquennii intra quod querela proponenda eſt: *d. l. ſcimus.* §. *illud prætereà.* 2. juſta exhæredationis cauſa. *d. l. liberi.* 28. His enim omnibus querela inofficioſi tollitur. Affinia ſunt petitio hęreditatis, querela teſtamenti falſi, *l. eum qui* 14. *eod.* quæſtio de teſtamento non jure perfecto, *l. contra majores.* 16. *eod.* querela inofficioſę donationis & dotis. *l. non convenit.* 9. *inf. de inoffi. don.*

De

De inofficioſis donationibus

TIT. XXIX.

QUerela enim inofficioſæ donationis ad ſimilitudinem inofficioſi teſtamenti legibus fuit introducta. Et eſt in hòc actionis utriusquè una cauſa vel ſimilis & temporis & moribus æſtimanda. *d. l. non convenit.* 9. *hic.* Illa enim effuſæ & injuſtæ donationes usque ad legitimum modum revocantur. *l. ſi totas.* 5. & *l. ſi mater tua.* 7. *eod.* Cujus cauſa efficiens, eſt ipſa lex. Legibus enim hæc introducta eſt. *d. l. non convenit. eod.* Materia ſunt inofficioſæ donationes; quibus reliqui filii legitima portione fraudantur. *l. ſi ut allegatis.* 1. *eod.* Eorma, ut filii inofficioſam patris donationem effuſam in emancipatum, vel alios, accuſent, & deſtituti aliis legitimis remediis petant eam ad legitimum modum revocari. Et ut querela inofficioſæ donationis competat, deſideratur: Primò, ut pater effuſâ liberalitate alicui contulerit donationem inofficioſam. Dicitur autem inofficioſa, ſi liberi legitimam portionem lege ſibi debitam, habere non poterunt. *d. l. ſi ut allegatis.* Secundò ut alii quam filio in poteſtate conſtituto facta ſit, quia hæc familiæ erciſcundæ judicio revocatur. *l. ſi pater.* 3. *eod.* Tertio. Ut liberis, donatione facta, auferatur legitima portio: *l. cùm donationibus.* 6. *eod.* Quartò ut ad recuperationem portionis ablatæ remedium aliud non competat. Nam ſi daretur in integrum reſtitutio, ceſſaret inofficioſæ donationis querela. *l. ſi filius.* 4. *eod.* Effectus, eſt revocatio donationis

nationis factæ usque ad modum legitimum. Legitimus autem modus judicatur, ſi aliquis liberorum legitimam habere poſſit. Quàm unus ex filiis poterit aliis ſupplere, & donatas res à patre ejus hæreditate repudiatâ ſibi reſervare. *Auth. & ſi parens. eod. & Novell.* 92. Contraria ſunt; Agnitio voluntatis defuncti, Remedium in integrum reſtitutionis, & debitæ portionis relictum. Illa enim tria querelam inofficioſæ donationis excludunt. *d. l. cum donationibus.*

De inofficioſis dotibus.

TIT. XXX.

Pari ratione, cùm leges legibus concedere debeant, ad exemplum inofficioſi teſtamenti, actio revocatoria ob dotes immodicas in præjudicium liberorum factas competit, ut hiſce tantum decedat, quantum implendæ portioni legitimæ reliquis liberis debitæ, ſufficiat. *l. unica. hic.*

De petitione hæreditatis.

TIT. XXXI.

Affinis querelæ eſt petitio hæreditatis quæ pro hæreditariis rebus univerſis conſequendis & vindicandis competit. Datur illis qui honorario vel civili jure ſuccedentes jus petendi hæreditatem habent: *l. ſi ſcripti.* 9. *hic.* ſive ſuo, ſive alieno nomine agant: *l. ſi putas.* 6. *eod.* Et contra illos non qui titulo, ſed qui pro poſſeſſore, vel pro hærede poſſident. *l. hæreditatis* *peti-*

petitionem. 17. *eod.* Quod utique cogendi ſunt dicere. Quamvis aliàs ſuę poſſeſſionis titulum exprimere & revelare non compellantur. *l. cogi poſſeſſorem.* 11. *eod.* Cauſa igitur efficiens hujus actionis, eſt jus hæreditarium hæredis, qui vel jure honorario, vel civili ſuccedere poteſt. *l. ſi ſcripti.* 9. *eod.* Materia; ſunt omnes res hæreditariæ quæ univerſali actione petuntur, cum omnibus fructibus & uſuris. Circa hæc tamen diſtingue: Nam aut bonæ fidei poſſeſſor eſt contra quem inſtituitur hæreditatis petitio, & ad uſuras & fructus non tenetur, niſi quantum ex perceptione illorum locupletior factus, vel niſi lis cum eo conteſtata eſt. Quia poſt litis conteſtationem quilibet litigator videtur malæ fidei poſſeſſor. *l. Senatuſconſultum.* 1. *eod.* Quod ſi malæ fidei poſſeſſor ſit, ad reſtitutionem omnium fructuum perceptorum tenetur. *l. ſi poſt motam.* 2. *eod.* Emptor autem qui proprio titulo poſſeſſionis nititur, etiam ſingularum rerum jure convenitur. *d. l. ſi poſt motam. verſ. emptor autem.* Forma: ut juris hęreditarii declaratio, & ob id omnium rerum hęreditariarum reſtitutio, cum fructibus & uſuris petatur. *d. l. ſi ſcripti. l.* 1. *& l.* 2. *eod.* Effectus, eſt hæreditatis reſtitutio. In ea tamen reſtituenda deducitur quod creditoribus hæreditariis ſolutum eſt: *l. de hereditate.* 5. *eod.* habeturque compenſatio ejus, quod in defuncti infirmitatem, ſumptumque funeris bona fide expenſum eſt. *l. in reſtituenda eod.* Contraria ſunt: præjudicialis actio, quæ aliquando petitionem hæreditatis excludit; ob id de ea prius cognoſcendum: *l. liber nec ne.* 8. *eod.* & longiſſimi temporis decurſus; quo huic actioni, ut & aliis præſcribitur; non

autem

autem longi temporis præſcriptione tollitur. *l. hæreditatis petitionem. 7. eod.*

De rei vindicatione.

TIT. XXXII.

REi vindicatio non eſt univerſalis, ut petitio hæreditatis: ſed ſpecialis; quia pro ſingulis rebus recuperandis datur, & illi ad quem illius rei cujus vindicatio inſtituitur dominium ſpectat, contra quemlibet poſſeſſorem, ſive juſto titulo poſſideat, ſive non, & contra eum qui dolo deſiit poſſidere. *l. res alienas. fin. l. ſi ex ea pecunia. 6. & l. ſi ut proponis. 8. hic.* Materia: ſunt omnes res corporales, mobiles & immobiles ab alio poſſeſſæ, quas juſto titulo nobis acquiſivimus. Tituli juſti dicuntur, modi acquirendi rerum dominia de jure gentium & civili introducti. Ædificatione enim acquiritur illi in cujus ſolo ædificium extructum eſt; quia ædificium cedit ſolo. Si igitur commune ſit ſolum, commune efficietur ædificium. *l. ſi in area. 16. eod.* Soluto autem ædificio materia redit ad priſtinum dominum, ſi non ædificavit animo donandi. *l. ſi inferiorem. 2. eod.* Sic etiam plantatione & ſatione. Plantata enim & ſata acquiruntur domino fundi; quamvis is qui bona fide plantavit & ſevit, doli exceptione deducat ſumptus. *l. ſi quis ſciens. 11. eod.* Et nativitate. Nam quod ex ancillis naſcitur matris ſequitur conditionem, non conſiderato patris ſtatu. *l. partum. 7. eod.* Etiam per alienum ſervum bonâ fide poſſeſſum, ex re ipſius poſſidentis, vel ex operis ſervi domi-

vi dominium acquiritur. *l. etiam per alienum.* 1. *eod.* Secùs ſi malâ fide poſſideatur. *d. l. etiam.* Datione in dotem rei civiliter acquiritur dominium marito. Cui ob id ejuſdem rei vindicatio competit. *l. doce ancillam.* 9. *eod.* Sic venditione rei: Si tamen duobus vendita ſit, ille potior eſt in dominio, cui prius traditur, licèt alteri prius vendita ſit. *l. quotiens.* 15. *eod.* Tradita autem re à venditore, vindicari non poteſt, etiam prætextu pretii non ſoluti. *l. incivile.* 12. *eod.* Quia traditione transfertur dominium, potiſſimum ſi ex juſto titulo procedat; ut eſt venditio. Niſi domino invito & ignorante res vendita ſit, nec venditionem factam ratam habuerit. Si enim ratificet, negotiorum geſtorum actione experietur. *l. mater tua* 3. *eod.* Tamen ſi emptor aliena pecunia rem emat, emptoris res empta eſt; *l. ſi ex ea pecunia.* 6. *eod.* non illius cujus pecunia fuit, etſi privilegio ſingulari munitus ſit. *d. l. ſi ut proponis*, 8. *eod.* Forma: petitio declarandi juris dominii, & reſtituendæ rei cum fructibus perceptis & percipiendis, & omni intereſſe. *l. domum.* 5. *l. cum ſuper vernis.* 10. *eod.* Effectus: ut, probato dominio, res petitæ reſtituantur cum omnibus fructibus. Res enim alienas poſſidens, licèt juſtam tenendi cauſam non habeat, non niſi probanti dominium reſtituere cogitur. *d. l. res alienas. fin.* Probatur autem dominium omnibus modis juris gentium, & civilis, traditione ſecuta. *d. l. quotiens. l. ſervum emptor.* 27. *eod.* Per inſtrumenta, teſtes, interrogationes. *d. l. cum ſuper vernis.* Imò per indicia certa, & indubitata. *l. indicia.* 19. *eod.* Probato igitur dominio res reſtituenda erit, cum omnibus fructibus perceptis & percipiendis,

dis, ſi malæ fidei poſſeſſor fuerit; licèt bonæ fidei poſſeſſor, extantes tantum ante litis conteſtationem, poſt autem litem conteſtatam univerſos reſtituat: *l. certum.* 22. *eod.* Sumptibus in rem factis non computatis, niſi neceſſariis, utilibus verò per deductionem retentis. *l. domum.* 5. *eod.* Et obſervandum quod contra non reſtituentem in rei vindicatione juretur in litem. *l. à poſſidentibus.* 21. *eod.* Contraria ſunt, uſucapio vel præſcriptio quæ tollit rei vindicationem, modò adſit bona fides præſcribentis: *l. adverſus eos.* 4. *eod.* Juſtus titulus: *l. nullo juſto.* 24. *eod.* Et poſſeſſio abſque interruptione continuata: *l. moræ litis.* 26. *eod.* Præjudicialis actio; quale eſt judicium poſſeſſorium quod in cognitione & definitione proprietatis cauſæ præfertur. *l. ordinarii juris.* 13. *eod.*

De uſufructu & habitat. &c.

TIT. XXXIII.

Vindicationes etiam pro aſſerendis ſervitutibus competunt. Sunt autem ſervitutes vel Perſonales, vel Reales. Reales, quæ rei alicujus vel prædio inhærentes, alteri prædio debentur. Perſonales, quæ perſonis debentur. Nam etiamſi illæ in prædiis quoque conſiſtant; tamen quia perſonis debentur, perſonales dicuntur, cùm ad diſcernendas ſervitutum ſpecies, cui debentur, reſpiciatur. Perſonales ſervitutes ſunt, uſusfructus, uſus & habitatio. Uſusfructus, eſt jus alienis rebus utendi fruendi, ſalva rerum ſubſtantia. *l. ſi domina.* 10. *l. cum ad quem.* 7. *hic.* Cauſa efficiens, eſt volun-

ta-
s

tas conſtituentis & recipientis uſumfructum. Poteſt autem conſtitui actibus inter vivos, putâ, pactis & ſtipulationibus; & ultimis voluntatibus. *l. antiquitas.* 14. *l. cùm antiquitas.* 13 *l. uſufructu.* 4. *eod.* Materia in qua, ſunt res corporales & incorporales; quia non tantum in prædiis, ſed etiam ſervitiis, operis, & miniſteriis ſervorum conſtituitur uſusfructus. *l. uſufructu matri.* 9. *& d. l. eum ad quem.* 7. *eod.* Forma: ut præſtitâ cautione utendi & fruendi arbitrio boni viri, patientiâ domini utatur & fruatur re, ſalvâ ejus ſubſtantia. Unde uſusfructus dicitur cauſalis & formalis. Cauſalis, quæ adhuc conjuncta eſt dominio; Et hic ſervitus non eſt. Etſi enim dominus utatur & fruatur re ſua; tamen ob id res illa ſibi ſervire non dicitur. Formalis, eſt ſervitus formam à concretione ipſius proprietatis vel dominii ſegregatam habens. *l. verbis teſtamenti.* 2. *l. intereſt.* 6. *l. uſufructu.* 4. *eod.* Ad quem requiritur: Primò, ut cautio utendi fruendi ſe uſurum & fruiturum arbitrio boni viri, domino volenti conſtituere jus uſusfructus, vel ejus hæredi, juxta ſenatusconſulti formam præſtetur: *l. ſi uſusfructus.* 1. *& l. uſufructu conſtituto.* 4. *eod.* Secundò, ut domini patientia, quæ loco traditionis eſt, accommodetur: *l. corruptionem.* 16. *eod.* Tertiò, ut in illa re cujus uſusfructus conſtitutus eſt verſetur ut diligens paterfamilias, recepturus ſi quid ultra quam impendi debeat, erogatum probetur. *l. eum apud quem.* 7. *eod.* Effectus; Quod perceptione, omnis acquiratur ex re uſufructuaria commoditas, dummodo poſt uſumfructum finitum perceptio non fiat. *l. ſi patri.* 3. *eod* Et actio perſonalis, & Realis, pro uſufru-

uſufructu, & pro patientia domini competens, *de qua in d. l. corruptionem. eod.* Contraria ſunt, mors uſufructuarii, *l. antiquitas.* 14. *& l. ſi patri.* 3. *eod.* media & maxima capitis diminutio, *d. l. corruptionem.* longi temporis præſcriptio, & interitus rei. Illis enim modis tollitur uſusfructus & cum proprietate conſolidatur. *d. l. corruptionem.* Obſervandum tamen quod uſusfructus filiofamilias vel ſervo conſtitutus acquiratur patri vel domino, & morte filiifamilias vel ſervi non expiret, ſed in perſona patris vel domini reſideat; Patre verò mortuo vel mediam & maximam diminutionem paſſo, uſusfructus ſimul cum alio peculio adventitio revertatur ad filium. *l. ex libris Sabinianis.* 17. *eod.* Affinia ſunt, habitatio, uſus. Quæ ferè iisdem modis quidus uſusfructus conſtituuntur & finiuntur. *l. cùm antiquitas.* 13. *& l. habitatio.* 11. *eod.*

De ſervitutibus & aqua.

TIT. XXXIV.

ET ſervitutes reales. Quales ſunt aquæ ducendæ, altius tollendi, officiendi luminibus, vel proſpectui, per alterius agrum eundi. *l. per agrum.* 11. *l. altius quidem.* 8. *l. ſi quas.* 1. *& l. aquam* 44. *hic.* Cauſa efficiens eſt voluntas domini prædii ſervientis, *d. l. aquam.* Et longi temporis conſuetudo. *l. ſi quas actiones.* 1. *eod.* Diuturnus enim uſus & conſuetudo ſervitutem inducunt. *d. l.* 1. *& l.* 2. Materia in qua, ſunt prædia, tam urbana, quàm ruſtica; ita ut & in provinciali prædio, licèt tributario conſti-

conſtituantur ſervitutes. *l. & in provinciali.* 3. *eod.* Materia circa quam, dijudicatur ex variis ſervitutum realium ſpeciebus. Forma, ut voluntate & patientia domini prædium ejus legitimé conſtitutam ſervitutem ferat, ſerviatque. Forma conventionis,vel veteri ſervata prædio dominanti. *d. l. aquam. & l. ſi manifeſtè.* 7. *eod.* Effectus, Actio confeſſoria & negatoria. Confeſſoria competit pro aſſerenda ſervitute quam nobis rebusque noſtris deberi condendimus, rebusque in priſtinum ſtatum reducendis, & damnis reſarciendis, ſi qua illata ſunt, vel contra ſervitutem vel antiquam ejus formam factum. *l. ſi quid pars.* 5. *& d. l. manifeſtè & l. altius quidem.* Sed negatoria pro conſervanda libertate naturali datur, quâ contendimus res noſtras alteri non ſervire. *l. ſi tibi ſervitutem* 10. *eod.* Contraria, Mutatio formæ antiquæ ſervitutis. *d. l. ſi manifeſtè*, Contradictio domini, *d. l. aquam.* Longi temporis præſcriptio. *l. ſicut uſumfructum* 13. *eod.* Intereſt tamen an ſervitus continua ſit, vel diſcontinua. Continua enim non uſu longi temporis; ſcilicet annorum decem inter præſentes, & viginti inter abſentes. amittitur. *d. l. ſicut uſumfructum. & d. l. tibi ſervitutem & l. cum talis quæſtio. fin. eod.* Diſcontinua autem decurſu temporis, cujus memoria non extat.

De lege Aquilia.

TIT. XXXV.

EXercendo jus ſervitutis vicino quandoque damnum datur. Vt ſi quis aquæ ducendę

cendę vel pecoris paſcendi jus habeat per injuriam alio derivet aquam: *l. Legis Aquiliæ. hic.* vel in alieno agro, ubi jus ſervitutis non eſt conſtitutum, à pecoribus per injuriam depaſta dicantur. *l. de his quæ per injuriam. eod.* Hoc enim damnum injuria datum actione legis Aquiliæ, quæ contra confitentem in ſimplum, ſed contra negantem in duplum competit, vindicatur. *l. 1. & l. contra negantem, eod.*

Familiæ erciſcundæ.

TIT. XXXVI.

FAmiliæ herciſcundæ actio quoad rem, quæ pro indiviſo poſſeſſa, ut dividatur, petitur. Realis eſt, & vindicationibus annumeratur, daturque hæredibus, contra cohæredes, ad hoc, ut ſi quid hæreditatis non eſt diviſum, dividatur. *l. ſi non omnem.* 1. *l. bona.* 8. *hic.* Eſtque bonæ fidei. *l. non eſt ambiguum.* 9. *eod.* In eam actionem veniunt univerſa bona hæreditaria & hæreditas tota, *d. l. bona.* Res expilatæ, ſubtractæ, & deterioratæ, *l. incerti juris.* 19. *& l. adverſus.* 3. *eod.* Vel, ſi communi in nomine res diſtracta ſit, an veniat pretium vide *l. in familiæ* 20. *eod.* dos, *l. uxor tua.* 2. *eod.* Peculium profectitium, *l. certum eſt.* 13. *eod.* Non caſtrenſe peculium quod cauſa militiæ donatum filius habet: *l. ſi filius-familias.* 4. *eod.* Nec nomina, quæ ex lege duodecim tabularum diviſa ſunt: *l. ea quæ in nominibus.* 6. *eod.* Veniunt etiam fructus, *d. l. non eſt ambiguum.* & ſumptus ab uno ex cohæredibus facti. *l. filia.* 18. *eod.* Erunt autem judicis in judicio familiæ erciſcundæ partes, ut

præciſè ſequatur voluntatem teſtatoris, *l. ſi qua fideicommiſſorum.* 7. *eod.* & eam quidem noviſſimam. *l. in ipſius.* 5. *eod.* Nam teſtatori inter hæredes pro arbitrio dividendæ hæreditatis eſt permiſſa facultas. *l. quotiens.* 10. *eod.* Imò ſi pater diviſionem bonorum inter liberos ſuos ſervandam teſtatus vel inteſtatus fecerit, ejus voluntatem judex ſequetur, *l. ſi cogitatione.* 21. *eod.* etiam non ſolennem, *l. filii patris.* 16 *eod.* & imperfectam. *l. inter omnes. fin. eod.* Quod ſi nulla ſit, bona inteſtatorum parentum, inter filios & filias pro virilibus portionibus ex æquo dividet. *l. inter filios.* 11. *eod.* Materia: ſunt omnia bona hæreditaria, omnes res corporales & incorporales, quas hæreditatis nomen comprehendit; Exceptis nominibus quæ diviſionem non recipiunt, *d. l. bona quæcunque.* 8. *& d. l. ea quæ in omnibus.* 6. *eod.* Forma: ut petatur res juxta voluntatem defuncti, vel prout æquitatis & juris ratio ſuadet, inter cohęredes qui eam pro indiviſo poſſident, dividi, compenſatis, adjudicatis, & deductis reputationibus, fructibus, & impenſis, *d. l. non eſt ambiguum.* 9. *l. filia.* 18. *l. ſi qua.* 7. *l. ſi cogitatione.* 21. *l. filium quem habentem.* 24. *eod.* Effectus, quod diviſio per judicem, etiam non interveniente ſcriptura, facta, rata ſit, nec permittatur retractatio. *l. non ideo diviſio.* 12. *eod.* Cùm enim diviſio, à contrahentibus celebrata, vim tranſactionis habeat; multò magis ea quę per judicem fit, rata eſſe debet. Excipiuntur quidam caſus; Primò, niſi error interveniſſe probetur. *l. ſervum.* 22. *eod.* Vel deviſio quibusdam abſentibus celebrata dicatur. Judicium enim diviſorium, quod inter præſentes agitur, juri abſentis

tis non præjudicat. *l. cohæredibus.* 17.*eod.* Alter effectus eſt, quod ex diviſione judicis quivis hæredum obligetur de evictione, ob res cohæredi evictas; niſi ſpecialiter inter ſe convenerint, ut unuſquiſque eventum rei in ſe ſuſcipiat. *l. ſi familiæ.* 14. *eod.*

Communi dividundo.

TIT. XXXVII.

COmmuni dividundo, judicium quoque diviſorium eſt, & reale; quia pro communium rerum diviſione datur, illis, qui res quacunque ex cauſa, extra tamen hæreditatis cauſam, communem habent cum aliis. *l. ſi major.* 4. *hic.* Nemo enim invitus in communione manere cogitur. *l. in communione.* 5. *eod.* Si tamen res commodè dividi non poſſit, re uni ex dominis adjudicatâ, juſto debitæ portionis pretio, reliqui contenti eſſe cogentur. *l. frater tuus.* 1. *l. ad officium.* 3. *eod.* Ob has perſonales præſtationes perſonalis hæc actio quoque dicitur, habeturque in ea culpæ commiſſæ & perceptorum fructuum ratio. *d. l. ſi major. eod.*

Communia utriuſque judicii, &c.

TIT. XXXVIII.

COmmunia utriuſque judicii tam familiæ erciſcundæ, quàm communi dividundo ſunt: Primò quidem, Quod conveniant accidente; quia cuilibet accidit eſſe mixtam. Realem quidem, quoad rem quæ dividenda petitur.

tur. Perſonalem, quoad perſonales præſtationes. Et quod utraque ſit bonæ fidei. Dein cauſa efficiente, quia utraque eadem æquitatis ratione introducta eſt; cum nemo cogendus in communione manere. *l. fin. ſup. com. dividun.* Tertiò materia: quod in utrunque judicium res communes veniant, cùm nulla peti poſſit diviſio, ubi rerum communio non eſt. *l. familia erciſcundæ, 9. hic.* Forma quoque conveniunt, quia petitur ut res communes prout ſuadet juris ratio devidantur. *l. illud æquitatis fovere. 12. eod.* Effectu: quia in utroque diviſio ſemel facta non inſtauratur. *l. ſi inter vos. 8. eod.* Niſi dolo adverſarii per errorem, vel alio legitimo modo ſit celebrata; *l. majoribus etiam. 3. eod.* Vel ſi ipſo jure nulla ſit; quæ nec partium conſenſu comprobari poteſt: *l. etiam ſi is. 2. eod.* Deinde, quod diviſio in utroque judicio inducat actionem de evictione; niſi facta ſit inter ſcientes, vel unusquisque eventum rei in ſe receperit. *l. ſi fratres. 7. l. ſi familiæ eriſcundæ. 3. eod.* Commune etiam eſt utrique judicio, quod judicis partes in rerum diviſione, & adjudicatione facienda, ferè ſint eædem. *l. de inſtrumentis. 5. l. poſſeſſionum. 11. eod.* Conditiones, pactaque adjecta, omnibus modis ſervanda. *l. ſi patruos. 4. eod.*

Finium regundorum.

TIT. XXXIX.

FInium regundorum actio eſt quoque mixta; & datur illi qui confinia ruſtica prædia habet, ad diſterminanda ea certis limitibus.

Digitized by Google

bus. Materia, ſunt prædia ruſtica confinia, certis tamen terminis non diſtincta. Contingit enim quandoque, varietate ſucceſſorum, & conſenſu dominorum, agrorum terminos mutari. *l. ſucceſſionum.* 2. *hic.* Forma petendi: ut judex, præſente vel abſente parte, confinia prædia per agri menſorem dividat, cuilibet ſuum adjudicet, & terminos ſecundum illius declarationem ponat, *l ſi quis ſuper.* 3. *eod.* Eſt enim in hoc judicio judicis officium juxta probatos, per libros antiquos, teſtes ſeniores, & famam, fines prædiorum diſterminare. Quod ſi ob finium obſcuritatem commodè diſtingui non poſſint, Judici permittitur, ex prædio alterius alteri adjudicare, eum damnando in pecunia, danda illi, cui pars prædii ablata eſt. In his tamen judiciis per inſpectionem ocularem terminandis, non deſideratur ſolennitas judiciarii ordinis, ſed procedi poteſt ſine libello, litiſque conteſtatione, altera parte præſente, vel ſe abſentante. *Dd. in dicta l. ſi quis ſuper.* Effectus: Conſtitutio terminorum novorum, vel reparatio antiquorum, adjudicatio judicis, quibus partes acquieſcere tenentur. Quamvis & lite conteſtata ante latam ſententiam, in hoc judicio nihil authoritate propria partes, ſub pœnâ legitima, attentare debeant, *l. ſi conſtiterit.* 4. *eod* Contraria ſunt: invaſio non exſpectata judicis authoritate, & propria adjudicatio, *d. l. ſi conſtiterit.* & præſcriptio triginta annorum, qua quæſtio finium regundorum tollitur, *l. cunctis.* 6. *eod.*

Digitized by Google

De conſortibus ejuſdem litis.

TIT. XL.

CÆterum qui unam & eandem rem de qua litigatur communem habent litis conſortes dicuntur; *l. commune. hic.* poteſtque alter pro altero agere & defendere. Diſtingue tamen: Aut ſunt plures conſortes habentes eandem litem circa rem individuam; & hoc caſu unus ſolus agere vel defendere non prohibetur; Aut habent circa rem dividuam, tunc intereſt an lis ſit conteſtata, vel non conteſtata: Lite non conteſtata, conſors litis non niſi pro ſua parte agere poteſt, *l. exploſis. eod.* Defendere autem ſicuti quilibet extraneus permittitur: Lite autem conteſtata, etiam ſine mandato agere & defendere pro abſente præſtitis legitimis ſatisdationibus, ſcilicet dominium rem ratam habiturum, & judicatum ſolvi, non prohibetur, *d. l. commune.*

De noxali bus actionibus.

TIT. XLI.

MIxtis actionibus annumeratur actio noxalis. Realis enim eſt, quia quemcunque poſſeſſorem ſervi delinquentis ſequitur. Et hoc eſt quod dicitur, caput noxa ſequitur. Perſonalis verò, quia ex delicto naſcitur. Cauſa efficiens, eſt delictum vel noxa ab ipſo ſervo commiſſa. *l fin. hic.* Materia, corpus ſervi quod nocuit. Quod & in ſolutione pro noxa eſt, quia noxæ dedi poteſt. *l. ſi ſervi veſtri. eod.* Forma petendi

tendi ſub alternatione, ut vel ſervus propter vindictam admiſſi delicti noxæ dedatur; vel damni litiſque æſtimationem ſolvat. *d. l. ſi ſervi veſtri. & l. ſive ſervum. eod.* Effectus, ut damnum domino per ſervum datum ipſius deditione vel juſta æſtimatione reſarciatur. *d. l. ſive ſervum.* Eſt enim in arbitrio dominorum, uſque ad executionem ſententiæ, ſervos pro delictis noxæ dedere, vel damnum ſarcire; *d. l. ſi ſervi veſtri.* cum deditione ſervorum, qui deliquerunt, litis æſtimationem evitare poſſint. *d. l. ſi ſervi.* Niſi ſcientes ſervos delinquere non prohibuiſſent. Hoc enim caſu in ſolidum tenentur, nec deditione corporis liberantur. *l. ſi ſervus ignorante domino, eod.* Criminalis tamen accuſatio ex delicto ſervi contra dominum non inſtituitur. *d. l. ſi ſervus. & l. fin. eod.*

Ad exhibendum.

TIT. XLII.

MIxtam etiam cauſam habet actio ad exhibendum; quia contra quemcunque poſſeſſorem rei quàm exhiberi noſtra intereſt datur. Eſtque præparatoria vindicationis; Cum qui rem ſibi vult vindicare ratione dominii, poſſit prius ad exhibendum experiri. *l. 1. hic.* Cauſa hujus, eſt obligatio, æquitate introducta, quâ poſſeſſor ad rei exhibitionem tenetur. *d. l. 1.* Materia: Res mobiles animatæ & inanimatæ. *l. 2. l. fin. l. 7. eod.* Forma petendi, ut poſſeſſor vel is qui dolo deſiit poſſidere, rem mobilem exhibeat, illi cujus ex honeſta & probabili cauſa intereſt. *d. l. 1. & l. 5. eod.* Ef-

 fectus

ſectus, condemnatio, non tantum ad exhibendam rem, verùm etiam fructuum medii temporis inter litem conteſtatam & ipſam ſententiam perceptorum, & contra non exhibentem juratur in litem; *l. non ignorabit.* 4. *eod.* vel exhibentem deteriorem rem, actio in factum competit. *l. exhibitionis.* 7. *eod.* Quod ſi Reus rem petitam exhiberi non poſſideat, Effectus eſt, abſolutio. Quæ tamen ſententia abſolutoria non impedit, quin ex nova poſſeſſione agi poſſit. *l. neque ad exhibendum.* 3. *eod.*

De religioſis & ſumptibus funerum, &c.

TIT. XLIII.

DEnique actio in factum de religioſis eſt rei perſecutoria, competitque contra illum, qui inferendo mortuum in alterius fundum, locum ibi religioſum facere, & ſepulchra conſtituere contendit. Locus enim purus non niſi conſentiente domino religioſus efficitur, & tunc commerciis hominum eximitur: *l.* 2. *hic.* ita ut nec vendi vel diſtrahi poſſit, *l. locum quidem religioſum.* 9. *eod.* nec jure dominii vindicari. *l. ſi ſepulchrum.* 4. *eod.* Cauſa efficiens, eſt ipſa lex, vel edictum prætoris. Cauſa impulſiva, eſt religionis ratio: quæ cadavera demortuorum, cum injuria vel præjudicio alterius ſepelire, vel humi poſita erui, & in alium locum transferri, niſi juſta cauſa, interveniente Superioris auctoritate flagitaverit, nullo modo permittit. *l. nemo humanum.* 14. & *l. ſi nec dum.* 10. & *l.* 2. *eod.* Materia: corpus demortuum quod in alieno ſepeliri contenditur, hominis

ſive

ſive boni, ſive mali, etiam ſummo ſupplicio puniti, quia ſubjecti ſupplicio ſepulturæ tradi poſſunt. *l. obnoxios.* 11. *eod.* Forma petendi, ut is, qui jus ſepeliendi eo loci non habet, mortuum non inferat, vel id, quod invito vel ignorante domino, illatum eſt, tollat: *d. l.* 2. *eod.* alióque, ubi jus ſepulchri familiaris vel hæreditarii habet, transferat. Intereſt inter jus ſepulchri familiaris, & hæreditarii. Quod familiare ad familiam, etiamſi nullus ex ea hæres ſit, non etiam ad alium quenquam, qui extra familiam inſtitutus eſt hæres, pertineat. *l. jus familiarum.* 8. *& l. jus ſepulchri.* 13. *eod.* Hæreditarium ad hæredes, tam ſuos, quàm extraneos ſpectat: Nemo autem in civitatibus ſepulchrum habere debet; quia corpora mortuorum in civitatibus ſepeliri non debent. *l. mortuorum.* 12. *eod.* Effectus: Condemnatio prohibitiva; ne ibi ſepeliat, ubi jus ſepeliendi non habet; vel ſi ſepelivit, ſepulti corporis tranſlatio. *l. ſi nec dum.* 10. *& dicta l.* 1. *eod.* Quod tamen facilè fieri non debet; nè injuria corpori demortuo, cui religioſè ſepeliri convenit, inferri videatur. Omnis enim occaſio & præſumptiò, qua quid contra religionem committi poſſet, perimenda eſt.

De aleatoribus & aleæ luſu.

TIT. XLIV.

VNdè, cùm multa infortunia, blaſphemiæ, maledictiones, ex aleæ luſu, cujus uſus antiquus eſt, proficiſcantur, ut anſa maledicendi, aliáque inconvenientia auferantur, per Ju-

ſtinianum generali lege conſtitutum eſt; ne cui liceat in publicis vel in privatis locis ultra unum florenum, quinque tantum, in conſtitutione expreſſis generibus ludorum, ludere, contrafacientibus, eorundemque hæredibus, procuratoribus, vel defenſoribus neceſſitate reſtituendi, id quod ludendo acquiſiverunt etiam non obſtante 50. annorum præſcriptione, incumbente. *l. fin. hic.*

FINIS
LIBRI TERTII.

CODICIS DOMINI
JUSTINIANI
IMPERATORIS & PRINCIPIS Sacratiſſimi, Liber Quartus.

De rebus creditis & jurejurando.
TIT. I.

TRactatum eſt ſuperiore libro de vindicationibus, & potiſſimum de actjonibus rei perſecutionem continentibus; nunc de actionibus perſonalibus, quæ ex contractu vel quaſi proficiſcuntur (quæ condictiones appellantur) videndum. Condictionum autem ambiguitates, ut plurimum præſtatione jurisjurandi dirimuntur. Cauſa efficiens jurisjurandi eſt, partium conventio, & authoritas judicis. Nam aut partium con-

conventione juramentum extra judicium defertur, & voluntarium dicitur: aut in judicio, & dicitur judiciale: aut per judicem in defectum legitimarum probationum alterutri litigatorum defertur, & neceſſarium dicitur. *l. generaliter.* 12. *hic.* Materia, eſt quævis cauſa niſi in ea juramentum deferri ſpeciali lege prohibeatur. *l. cauſa.* 1. *& l. in bona fidei.* 3. *eod.* Defertur autem vel in principio litis, vel in medio, vel in ipſa definitiva ſententia: *d. l. generaliter.* 12. *in &. verſ. omne igitur.* & in actibus inter vivos & ultimis voluntatibus. *l. cum quis legatum. fin. eod.* Forma deferendi & præſtandi juramentum; Si voluntarium ſit: ut voluntate ejus, cum quo alicui negotium eſt, extra judicium ſponte ſuſcipiatur, atq; ex utriuſque voluntate, & quaſi conventione ſuſceptum, invocato Divino Numine abſque poteſtate referendi præciſe præſtetur; Si judiciale: ut in judicio actor, etſi nihil præſtiterit, ante litis conteſtationem, præſtito de calumnia juramento, deferat Reo jusjurandum, qui remiſſione jusjurandi non facta, ipſum præſtet, aut referat, aut ſolvat, ſummoto appellationis remedio. *d. l. generaliter.* §. *ſed juramento.* 1. Siquidem non ſubito juramentum præſtare cogitur, ſed referre poteſt. *l. delata.* 9. *eod.* Sicuti etiam adverſarius contentus voluntate ſuſcepti jurisjurandi, delationem revocare poterit, etiam uſque ad ſententiam diffinitivam. Quo caſu perinde ac ſi juratum eſſet, habebitur. *l. ſi quis jusjurandum.* 11. *eod* Amplius de forma præſtandi juramenti parte abſente, vel pro qualitate perſonarum, vide *in d. l. generaliter.* § *his ita de præſentibus.* 5. §. *in omnibus.* Finis, nè

F 6 inopia

inopia probationum alicui jus ſuum pereat, ſed juramento in locum deficientis probationis ſuffecto, lites expediantur. Hinc *in l. bonæ fidei. 3. eod.* dicitur. In bonæ fidei contractibus, nec non etiam in cæteris cauſis, inopia probationum, per Judicem jurejurando, cauſâ cognitâ, res decidi oportet. Effectus, eſt actio in factum, quæ naſcitur ex jurejurando. Actori enim delato vel relato jurejurando, ſi juraverit, vel ei remiſſum ſit ſacramentum, ad ſimilitudinem judicati in factum actio competit: *l. actori. 8. eod.* habetque vim tranſactionis & rei judicatæ. Unde cauſa jurejurando ex conſenſu utriuſque partis, vel adverſario inferente delato, vel præſtito, vel remiſſo, deciſa, nec perjurii prætextu retractari poteſt; niſi ſpecialiter hoc lege excipiatur. *d. l. cauſa. 1.* Quia jurisjurandi contempta religio ſatis Deum ultorem habet. *l. jurisjurandi. 2. eod.*

Si certum petatur.

TIT. II.

CErti condictio duplex eſt, generalis & ſpecialis. Specialis eſt, quæ duntaxat ex mutuo datur. Quod contrahitur ſi pecunia detur, ut idem genus reddatur. *l. quamvis. 2. hic.* Cauſa efficiens eſt, conſenſus contrahentium, etiamſi res, quæ mutuo datur, aliena ſit: qui enim rem alienam ſuo nomine mutuat, ſibi contrahendo, jus quærit. *d. l. quamvis.* Non enim undè originem pecuniâ quæ mutuo datur habeat, ſed qui contraxit, ſi ut propriam numeravit, in hujuſmodi obligationibus requiritur. *l. non unde 7. hic.*

Digitized by Google

7. *hic*. Niſi nomine abſentis, cujus pecunia eſt, mutuum detur. Tunc enim abſens mutuum ſuo nomine contractum habere ratum poteſt. Si ratificare nolit, actione mandati utili, ſi mandatum non interceſſit, aget, *l ſi abſentis*. 4. *eod*. Materia, ſunt res quæ pondere, numero, vel menſura conſiſtunt, propriæ, vel alienæ. *d. l. quamvis. & d. l. ſi abſentis*. Forma, eſt tranſlatio dominii, rei mutuo datæ, conſenſu contrahentium. *d. l. Non unde*. 7, *& l. ſi ex pretio*. 6. *hic*. Effectus, eſt certi condictio. Quæ datur ei qui pecuniam ſuo nomine mutuo dedit: *d. l. quamvis*. vel, ſi plures ſint, cuilibet pro ſua parte quæritur actio; niſi convenerit, quod ſint plures rei credendi re vel verbis in ſolidum: *l. cùm te*. 9. *eod*. Contra illum qui mutuo accepit, vel ſi plures ſint, contra omnes, non in ſolidum, ſed quantum ad quemlibet ex re mutuata pervenit; niſi ſe reos debendi in ſolidum conſtituerint, re vel verbis, vel chirographo, & biennium elapſum ſit, vel invicem fidejuſſerint: *l. ſi non ſinguli*. 5. *hic*. Eorum denique hæredes pro hæreditaria rata; Quia manifeſti juris eſt onera hæreditaria ad hæredes pro portionibus hæreditariis, non pro modo emolumenti, pertinere. *l. neque æquam*. 1. *eod*. Adjacentia, Chirographum, Inſtrumentum. Adverte, quod Chirographum probationem debiti vel ſolutionis non afferat, nec credatur eidem, ſi debitum ſit ultra 50. libras auri, niſi trium teſtium fide dignorum & bonæ opinionis ſubſcriptione ſit munitum. *l. ſuper chirographariis*. 17. *eod*. Sed hodie jure Novellarum quinque teſtes adhibendi ſunt, ſi fiat ab imperito literarum contractus in ſcriptis, ſi ſumma, ſuper qua fit, excedat

Digitized by Google

excedat libram auri, fiatque in civitate, non autem in agris. *Authen. Sed novo jure. eod. Novell. 73. cap. 8. De inſtrumentis vide Novell. 44. & Novell. 73.* Et nota quod inſtrumento ſubſcribens ex mutuo non obligetur: *l. mutua.* 14. *eod.* Contraria ſunt, ſimulatio contractus; ſimulata enim pro infectis habentur: *d. l. ſi ex pretio.* 6. *eod.* prohibitio perſonæ; unde magiſtratui provinciam adminiſtranti non eſt danda pecunia mutuo: *l. quiſquis.* 16. *eod.* Novatio; Nam contractus mutui in alium contractum per novationem tranſmutari poteſt. Ad hanc tamen novationem Aquiliana ſtipulatio requiritur. *l. eo quod.* 10. *eod.* Interitus autem rei poſtquàm ejus dominium tranſlatum eſt, & incendium, non relevant debitorem. *l. incendium. eod.*

De ſuffragio.

TIT. III.

Conditioni ſpeciali affinis eſt generalis, quæ datur ex omnibus contractibus puris, ex quibus quid certi debetur, excepta cauſa mutui. Unde id quod pro ſuffragio promiſſum eſt ex hac lege condicitur. *l. un. hic.* Nec permittitur ut quis temeritate ductus propria authoritate quod per viam juris conſequi poteſt, arripiat. *d. l. unica.*

De

De prohibita ſequeſtratione pecuniæ.

TIT. IV.

NEc priùs ſequeſtrationem rei controverſæ petat, quam debitor conventus convincatur. Hoc enim non tantùm juris ratio, verùm etiam ipſa æquitas ſuadet. *l. unica. hic.*

De condictione indebiti.

TIT. V.

AFfine etiam mutuo eſt indebitum ſolutum, ob id ad repetendum illud condictio competit illi qui per errorem juris vel facti ſolvit. *l. pecuniæ. hic.* Hujus cauſa efficiens eſt ignorantia. Nam ſi ſcienter & conſenſu accommodato ſolveret non repeteret, cum donare videretur. *l. indebitum. 9. eod.* Materia, eſt indebitum, ex quacunque cauſa ſive teſtamento, ſive contractu. *l. fideicommiſſum. 7. l. creditoris. 8. l. ſi à patre. 5. eod.* Solutum tamen vel promiſſum ex cauſa, quæ per infitiationem creſcit, non repetitur. *l. ea quæ per infitiationem. 4. eod.* Hoc enim tranſactionis cauſa, ex qua repetitio non conceditur, ſolvi videtur. *d. l. ea quæ.* Forma, eſt indebiti ſolutio per juris vel facti ignorantiam, vel animo ancipiti & titubante mente facta. *l. pecuniæ. 1. & l. pro dubietate. fin. eod.* Effectus, eſt condictio, quæ datur ei qui indebitum ſolvit, vel cujus nomine ſolutum eſt, *l. ſi per ignorantiam. 6. eod.* vel ſi non ſolvit, ſed tantum ad ſolutionem faciendam ſe obligavit, eſt condictio, & exceptio: cui enim

enim competit actio, ille multò magis exceptione tutus eſt. *l. cum & ſoluta.* 3. *eod.*

De condictione ob cauſam datorum.

TIT. VI.

CUm mutuo quandam affinitatem etiam habet datum ob cauſam, cauſa non ſecuta: Pro eo igitur repetendo pariter condictio competit. Competit igitur condictio, ſi pecunia cauſa dotis detur, & matrimonium non ſequatur; *l. pecuniam.* 1. *hic.* vel donatum ſub conditione, vel modo: putà ut creditoribus paternis ſolvatur: *l. ſi ut propoſuis.* 2. *eod.* vel ut ſervus manumittatur; *l. cum ancillam.* 6. *eod.* conditione vel modo non ſervato. Quod tamen ita intelligitur, cui recipiens non paruit, cùm parere poſſet. *l. dictam legem.* 8. *eod.* Nam ſi per eum non ſtetit, quo minus impleatur cauſa vel conditio, quod & caſu fortuito contingere poteſt, ceſſat condictio. *l. pecuniam.* 1. *& l. educationis.* 11. *eod.*

De condictione ob turpem cauſam.

TIT. VII.

EAdem ratione ceſſat condictio, ſi quid ob turpem cauſam datum eſt. Diſtingue tamen: Aut tantum promiſſum, Aut datum eſt; Si promiſſum, ſive turpitudo ex utraque parte verſetur, ſive non, tamen ad conſequendum id quod promiſſum eſt, nulla competit actio; quia hæc promiſſio naturalem, non civilem, producit obligationem. *l. mercalem.* 5. *l. ſi ex cautione.*

tione. 1. *& l. cum te propter.* 2. *hic.* Si datum eſt, aut turpitudo, verſatur tantum ex parte dantis, & ceſſat condictio: *d. l. cùm te propter.* 2. *eod.* Aut ex parte accipientis, ut, ſi furi aliquid detur, ut rem ſubtractam reſtituat, vel pecora à ſe abacta reddat; & condictio competit. *l. pen. & ult. hic.* In qua tamen uſuræ non veniunt. *l. quotiens.* 4. *eod.* Quod ſi ab utraque parte, & dantis, & accipientis turpitudo verſetur: non datur repetitio; Cum in pari cauſa melior ſit conditio poſſidentis. *d. l. cùm te.* 2. *eod.*

De condictione furtiva.

Tit. VIII.

Condictio etiam furtiva ad rem furto ſubtractam competit, ita ut, reſtituta re ab uno, cæteri ab hujus actionis perſonalis impetitione liberentur. *l. præſes.* 1. *hic.* Bona fides enim non patitur ut res eadem bis exigatur. Tamen ſi res furtiva ante oblationem pereat, damnum non ad dominum cujus dominio per ſubtractionem res non eſt exempta, ſed ad furem ſpectat. *l. ante oblationem.* 2. *eod.*

De condictione ex lege & ſine cauſâ vel injuſta cauſâ.

Tit. VIIII.

Sunt & aliæ condictiones, Scilicet; condictio ex lege, condictio ſine cauſa, & condictio ex injuſta cauſa. Condictio ex lege datur, ſi lex civilis obligationem introducat, nec faciat mentionem, quo genere actionis experiundum.

dum. Condictio ſine cauſa, cùm negotio ob quod agitur deficiente alia actione, non ſubſit cauſa. *l. diſſoluta. & l. ſi non eſt. hic.* Condictio ex injuſta cauſa verò competit, cum ob injuſtam cauſam rem alterius uſurpat vel conſumit quis. *l. mala fide. eod.* Sunt igitur omnes condictiones actiones perſonales.

De actionibus & obligationibus.
TIT. X.

Actio eſt jus perſequendi in judicio quod nobis debetur; Nam debitum non eſt exigendum armata manu, ſed civiliter in judicio. *l. negantes. 9. & l. cum cui mutuam. 13. hic.* Actionis cauſa eſt obligatio. Obligationis cauſa contractus. Contractus cauſa, conſenſus vel voluntas. Hinc dicitur, Ab initio liberum eſt unicuique contrahere vel non contrahere, ſed poſt obligationem contractam reſilire non licet invito altero contrahente. *l. ſicut initio. 5. eod.* Materia, ſunt negotia, & res ex quibus controverſia oritur. *l. ob cauſam. 3. eod.* Forma. Narratio facti apta negotio. Quia formulæ actionum, olim obſervatæ, noviſſimo jure ſunt ſublatæ. Finis & effectus, adeptio debiti & quod teneatur judex juxta propoſitam actionem conſiderata bona fide pronunciare. *l. bonam fidem. 4. l. ſi in ſolutum. 6. eod.* Actio duplex eſt, directa & utilis. Directa eſt quę ex verbis & mente legis procedit. Utilis eſt, in qua verba & mens legis deficiunt, verum Jureconſultus ęquitate & rationis ſimilitudine motus, eam ad cauſam in lege non expreſſam extendit. *ut in l. data certa. 1. & l. nominibus. 2. eod.*

Vt

Digitized by Google

Vt actiones ab hæredib. & contra hæred.
TIT. XI.

ET quamquàm ab hæredibus vel contra hæredes contemplatione ſtipulationum, cæterarumque cauſarum poſt mortem conceptarum, actiones incipere veteres non concederent, tamen nè propter nimiam ſubtilitatem verborum voluntates contrahentium impediantur, Imperiali Conſtitutione hoc correctum eſt, & permiſſum, ut ab hæredibus & contra hæredes actiones & obligationes incipiant. *l. unica. hic.* Nec ob hoc Axioma quod aſſeritur alterum ex alterius obligatione non teneri, impugnatur; Certiſſimum enim eſt ex alterius contractu neminem obligari. *l. cùm te poſſeſſiones. 3. inf. ne uxor. &c.*

Ne uxor pro marito &c.
TIT. XII.

ADeò ut nec uxor pro marito, nec maritus pro uxore, vel mater pro filio conveniatur. *l. ob maritorum. 2. l. cum te ideò. 4. & l. fruſtra. hic.*

Ne filius pro patre, vel pater pro filio eman.
TIT. XIII.

NEc filii pro patre. *l. neque ex ejus. 1. & l. ne contra. 2. & l. patris nomine. 4. hic.* Nec pater pro filiis. *l. ſi filiusfamilias. 2. eod.*

Au

An ſervus ex ſuo facto, &c.

TIT. XIV.

NEc ex patroni vel domini contractu liberri vel ſervi conveniri poſſunt. *l. ex patroni. 5. eod.* An autem ſervus ex ſuo facto poſt manumiſſionem teneatur? Et diſtinguendum. Nam, aut queritur in contractibus, aut in delictis. Et in contractibus regula eſt: Quod contrahens ſtatu-liber, non conveniatur poſteà liber factus: *l. quamvis. 1. hic.* in tantùm, ut nec acceptum in ſervitute mutuum reddere liber factus teneatur. *l. creditoribus. 2. eod.* Quamvis pecuniam ob libertatis dationem promiſſam, actione in factum dominus conſequatur. *l. promiſſa. 3. eod.* Aut in delictis, & regulare eſt: Quod liber factus teneatur. *l. licet ſervitutis. 4. eod.* Niſi in dominum deliquiſſet manumiſſione nondum factà. Quia inter dominum & ſeruum judicium conſtare non poteſt. *l. final. 6. eod.* Licèt ſecùs ſit, ſi delictum poſt manumiſſionem, qua jus dominicæ poteſtatis tollitur, patratum dicatur. *d. l. final.*

Quando fiſcus vel privatus debitor, ſui deb. &c.

TIT. XV.

PAri ratione, nec res tutoris capi poſſunt pro debito pupilli. *l. propter as. 1. hic.* Tamen ſi fiſci vel alicujus privati debitor condemnatus æri alieno diſtrahendo idoneus non ſit, debitores ejus exigi & ad ſolutionem compelli poſſunt.

l. non prius. l. ſi in cauſa. & l. ſi debitum. eod. Hujus autem effectus eſt: Quod in ſolutum nomine dato, non aliter, niſi mandatis actionibus ex perſona ſui debitoris, adverſus ejus debitores creditor experiatur; ſuo autem nomine utili actione rectè utatur. *l. in ſolutum. eod.*

De hæreditariis actionibus.

TIT XVI.

PErſonales autem actiones tranſeunt in hæredes pro portionibus hæreditariis, reales verò in poſſeſſores. Nam pro hæreditariis partibus hæredes onera hæreditaria agnoſcere, etiam in fiſci rationibus, placuit. Niſi intercedat pignus vel hypotheca. Tunc enim poſſeſſor obligatæ rei conveniendus eſt: *l. pro hæreditariis.* 2. *& l. creditores. fin. hic.* adeo ut & alter ex cohæredibus pro pecunia ſibi à defuncto debita cohæredes pro rata convenire, & res quæ in cauſam pignoris ſibi obligatæ ſunt perſequi poſſit. *l. pecuniam.* 1. *eod.* Quamvis pro hæreditaria portione pro qua creditor ſuccedit debitori defuncti, actio extinguatur & confundatur. *l. ſi adulta.* 6. *& l. ut debitum.* 5. *eod* Et hæc in civilibus procedunt, ut in ſolidum hæredes teneantur. *d. l. creditor.*

Ex delictis defunctorum, &c.

TIT XVII.

NOn autem in criminalibus. Si quidem ex delictis defunctorum ſucceſſores, nè alieno ſcelere ditentur, tantum in id quantum ad

eos

eos pervenit conveniuntur. *l. unica. hic.* Niſi lis cum delinquente defuncto conteſtata ſit. Tunc enim in ſolidum, non ad ſufferendam pœnam corporalem, ſed pecuniariam, fiſco vel privato applicandam conveniuntur. *d. l. unica.*

De conſtituta pecunia.

TIT. XVIII.

EST & alius modus quo quis quodammodò ex alterius facto obligari videtur. Scilicet: Cùm quis per conſtitutum alterius obligationem in ſe transfert. Quod fit ſi quis pro alieno debito ſe ſoluturũ conſtituit. *l. ſi pro alieno.* 1. *hic.* Hujus cauſa efficiens, conſenſus cõſtituentis vel etiam nudum pactũ. *d l.* 1. Materia, ſunt res, non tantùm ut olim actione de conſtituta pecunia veniebant, quæ pondere numero & menſura conſtant; verùm etiam quæ receptitia actione; ut ſunt, omnes res, ſive mobiles, ſive immobiles, ſive ſe moventes, inſtrumenta, ſive quæcunque aliæ, quæ per ſtipulationem nobis obſtringi poſſunt. *l. receptitia. eod.* Quæ omnes pecuniæ appellatione veniunt. *d. l. receptitia.* Forma, variæ conſtituti formulæ præſcribuntur, *in l. ſi quando. eod. & Novel.* 115. *cap.* 6. diverſorum tamen effectuum. Effectus, eſt actio de conſtituta pecunia, quæ non uno concluditur anno, ut olim, ſed inſtar perſonalium actionum triginta annis durat; *d. l. receptitia.* & adverſus hæredes protenditur. *l. ſi pro alieno. eod.* Adiacet huic actioni beneficium diviſionis ex epiſtola divi Hadriani competens, ſi plures ſe, id quod alius debet, ſoluturos conſtituerint. *l. fin. eod.* Ubi enim eadem eſt æqui-

Digitized by Google

eſt æquitatis ratio, ibi idem jus ſtatui debet. *d. l. final.*

De probationibus.

TIT. XIX.

IN omnibus actionibus tam realibus, quàm perſonalibus à litigatoribus probationes afferri debent. Eſt autem probatio rei dubiæ in judicio legitimè facta confirmatio. Hujus cauſa efficiens eſt præceptum judicis, quo partes ſuas probationes afferre jubentur. Sicut enim actor ſuam intentionem ita reus conventus ſuam exceptionē probare tenetur; *l. ut creditor.* 1. *hic.* ſive ſit exceptio peremptoria, ſive dilatoria; Quia exceptio dilatoria quidem initio opponenda, probanda autem cùm actor ſuam intentionem oſtenderit. *l. exceptionem.* 19. *eod.* Materia, eſt factum incertum quod negatur. *l. cùm res.* 12. *& l. ſive poſſidetis.* 16. *& l. ad probationem dominii.* 21. *in fin. eod.* tam in actionibus, quàm in accuſationibus. *l.* 2. *& l. final. eod.* Forma, ut is qui dicit, probet. *l. ſi ſcriptum.* 11. *eod.* Unde dicitur, *in l. actor.* 23. *eod.* Actor quod aſſeverat, probare ſe non poſſe profitendo, reum neceſſitate monſtrandi contrarium non obſtringit; cùm per rerum naturam factum negantis probatio nulla ſit. *d. l. actor.* Probare autem debet in actione reali dominium, aliàs reus abſolvitur. *l. poſſeſſionis.* 2. *eod.* In actione perſonali, obligationem ex qua res petita debetur. *l. cùm res.* 12. *eod.* In accuſatione delictum patratum. *l. final. eod.* Modus autem probandi, eſt per teſtes, inſtrumenta; niſi ſint domeſtica & privata; *l. inſtrumenta.* 5.

l. exem-

l. exemplo. 7. *eod.* per epiſtolas, reſcripta, *l. non epiſtolis.* 13. *eod.* per præſumptionem & famam, *l. non nudis.* 14. *eod.* per indicia. *l. ſi de poſſeſſione.* 20. *eod.* In accuſationibus autem, probationes, quæ fiant teſtibus, apertiſſimis documentis, & ſignis ad probationem indubitatis & luce meridiana clariores deſiderantur. *l. ſciant cuncti. fin. cod.* Effectus, ut fide factâ negotio, Judex ſciat rectè ſententiam ferre. *l. ad probationem.* 21. *& l. poſſeſſiones.* 2. *eod.*

De teſtibus.

TIT. XX.

PRobationes per teſtes legitimos fiunt. Legitimi ſunt ſi proponant veritatem gratiæ & potentiæ: *l. eos teſtes.* 5. *hic.* non domeſticus; quia jure civili domeſtici teſtimonii fides improbatur: *l. etiam jure.* 3 *eod.* non parentes & liberi; Invicem enim & adverſus ſe, nec volentes ad teſtimonium admittendi ſunt: *l. parentes.* 6. *eod.* Vel is qui non eſt juratus: *l. jurisjurandi.* 9 *eod.* Vel quivis alius in propria cauſa: *l. omnibus.* 10 *eod.* non ſocii vel participes criminis: *l. quoniam.* 11. *eod.* non ſervus contra dominum: *l. ſervus.* 8. *eod.* nec libertus contra patronum: *l. libertorum.* 12. *eod.* non inimici. *Novel:* 90. *de teſtibus. in fi. & l. ſi quis teſtib.* 19 *eod.* Cauſa efficiens, eſt admiſſio & coactio judicis, *Novella.* 90. *in fin. l. ſi quando.* 19. *eod.* Teſtes enim ad perhibendum teſtimonium inviti evocari poſſunt *d. l. ſi quandò.* Materia, factum cauſarum civilium & criminalium. *l. teſtium.* 18. *l. quoniam.* 11. *eod.* Formam producendi teſtes vide *in Anth. At qui ſemel. d. eod. & in No-*

in d. Novell. 90. in fin. Formam deponendi *in l. eos teſtes* 5. *eod.* Formam recipiendi & examinandi *in d. l. ſi quando.* Formam publicandi atteſtationes *in Authen. Sed & ſi quis. eod.* Formam reprobandi & reijciendi *in Novell. 90. in fin. & Auth. Si teſtis. eod.* Finis & effectus eſt; Ut veritas eruatur: *d. l. eos teſtes.* 5. Quod teſtis ratione teſtimonii ſubiiciatur juriſdictioni ejus judicis, apud quem teſtimonium perhibet, tametſi fori præſcriptione tutus ſit. *l. nullum.* 14. *eod.* Quod productus teſtis ab eo qui eum produxit non poſſit repelli, ſed habeat tantùm contra ejus dicta excipiendi poteſtatem: *d. l. ſi quis teſtibus.* 17. Quod teſtibus examinatis coram arbitris demortuis ſtandum ſit etiam coram judice, fidemque faciant, ſalvo jure opponendi contra perſonas dictaque eorum. *l. cum apud compromiſſarios. fin. eod.* Adjacent, ſumptus & impendia, quæ producens teſtibus præſtare tenetur. *d. l. quoniam. eod.*

De fide inſtrumentorum.
TIT. XXI.

In exercendis litibus eandem vim obtinent, tam fides inſtrumentorum, quam depoſitiones teſtium *l. in exercendis.* 15. *hic.* Eſt autem inſtrumentum vel publicũ, vel privatum *l. contractus.* 17 *hic. & l inſtrumenta.* 5. *ſup. de probat. Auth. Ad hæc. hic.* Cauſa Efficiens; eſt conſenſus contrahentium. *d. l. contractus.* Materia: ſunt voluntarii actus inter vivos, & ultimæ voluntates, *de quibus in d. l. contractus*, in quibus ſcriptura deſideratur. Diviſio tamen, venditio, emancipatio, vacuæ poſſeſſionis traditio, etiam

abſque inſtrumentis probantur. *l. cum inſtrumentis.* 10. *l. inſtrumentis.* 9. *& l. non idcirco.* 12. *eod.* Formam vide *in Novel.* 47. *& in Novell.* 73. Formam impugnandi inſtrumentum ob falſitatem, vide *in l. cum quidam.* 21. *eod.* Formam comparationis faciendæ vide *in l. comparationes.* 20. *eod. & Novel.* 73. Effectus eſt, ut fides rei geſtæ fiat. *d. l. comparationes.* 20. Si tamen inſtrumenta amiſſa ſint, ſubſtantia veritatis non tollitur, ſed aliis legitimis probationibus ad fidem faciendam uti is cui incumbit probatio, non prohibetur. *d. l. cum inſtrumentis.* 10. *l. ſicut iniquum.* 5. *& l. debitores.* 1. *eod.* Contraria ſunt: Contrarietas ſcripturarum: Scripturæ enim diverſæ fidem ſibi invicem derogantes, ab una eademque parte productæ, nihil firmitatis habent: *l. ſcripturæ.* 14. *eod.* Renunciatio: quâ facta productio amplius non permittitur: *l. ſi adverſarius tuus.* 3. *eod.* Apparens ex comparatione facta diſſimilitudo: *d. l. comparationes.* Falſitas poſt exhibitionem inſtrumenti probata & oſtenſa: *d. l. cum quidam.* 21. *eod.* Simulatio.

Plus valere quod agitur &c.

TIT. XXII.

IN contractibus enim veritas potius quàm ſcriptura reſpici debet. *l. in contractibus.* 1. *hic.* Vnde ſi quis geſtum à ſe, alium geſſiſſe, vel quid aliud ſcribi fecerit, plus actum quam ſcriptum eſt; *l. ſi quis.* 4. *eod.* & non quod ſcriptum, ſed quod geſtum eſt, inſpicitur. *l. emptione.* 3. *& l. acta.* 2. *eod.*

De

De commodato.

TIT. XXIII.

IN commodato etiam probationes per teſtes vel inſtrumēta fieri debent: quis ſcilicet finis uſuſq; præſcriptus ſit. *l. cum eum. 2. hic.* Cauſa efficiens: eſt partium conſenſus. Materia: omnes res mobiles & immobiles. *l. de reſtituendis. 3. cod.* Forma: eſt rei commodatæ ſub certo fine & uſu gratuita conceſſio. Qui tamen præſcriptus finis à commodante probari debet. *d. l. cum eum. & l. de reſtituendis. eod.* Effectus: eſt actio commodati: qua commodatarius rem commodatam reſtituere tenetur; nec poteſt prætextu debiti reſtitutionem probabiliter recuſare: *l. prætextu. 1. eod.* & ſi caſu fortuito res perierit, non tenetur, niſi pacto ſe adſtrinxerit ad caſum. *l. ea quidem. 1. eod.*

De pignoratitia actione.

TIT. XXIV.

QUod & in pignoribus obtinet, in quibus creditor non præſtat caſum fortuitum, niſi ita convenerit: *l. quæ fortuitis. 6. hic.* vel ſi perierint ſuo vitio, cujus tamen probatio creditori incumbit. *l. ſi creditor. 5. & l. ſi nulla 8. eod.* Nam ſi culpa vitium contraxiſſent, teneretur. *l. creditor. 7. eod.* Siquidem ſoluto debito, vel, ſi ſtetit per creditorem quo minus ſolvatur, oblato, depoſito & conſignato, res pignori obligatæ etiam nulla obſtante longi tem-

poris præſcriptione cum fructibus & omnibus commodis vindicari poſſunt: *l. pignoris.* 11. *l. quominus. fin. l. nec creditores.* 10. *eod.* vel ſi fructus & commoda rei pignoratæ ab ipſo creditore percepta & conſumpta ſint, vel percipi potuerint, tantundem decedit ſorti; quia regulare eſt, quod fructus percepti, vel qui percipi debuerant, extenuent ſortem. *l. quod ex operis.* 2. *& l. creditor qui prædium.* 3. *eod.*

De inſtitoria & exercitoria actione.

TIT. XXV.

Et quandoque illi quorum res quæ in contractum venit, non eſt propria, ſed eorum quorum poteſtati ſubjecti ſunt, vel quorum mandato agunt, rectè contrahunt, quamvis alii obligentur. Inde actio inſtitoria, exercitoria, de peculio, quod juſſu, de in rem verſo. His enim adjectionibus ſeu formulis agitur contra alios, quibus cum non eſt contractum. Quamvis brevitatis cauſa nomen contractus plerunque non exprimatur. Eſt autem inſtitoria actio, quæ datur illi, qui cum eo qui alicui negotiationi præpoſitus eſt, illius rei gratia contraxit, contra eum qui ipſum præpoſuit. *l. inſtitoria.* 3. *hic.* & quidem in ſolidum. *l. ſervus. & l. ex contractibus. eod.* Exercitoria ad ſimilitudinem inſtitoriæ introducta eſt; qua conſequimur id, quod ex contractu cum magiſtro navis inito, ſecundum modum præpoſitionis nobis debetur. Cæterum parvi refert, qui exercet, maſculus ſit, an fœmina, paterfamilias, filiusfamilias, an ſervus, hoc ſolum obſervato ex

ſervi

ſervi filiive qui præpoſitus eſt, contractu ſemper dominum, patremve in ſolidum obligari. Sin autem liber, ſuique juris fuerit magiſter, optionem nobis eſſe exercitorem ipſum hac prætoria, an magiſtrum civili actione, putà ex empto, aut ſimili convenire velimus, *l. & ſi à muliere. eod.*

Quod cum eo qui in alie. pot. &c.

TIT. XXVI.

ACtio de peculio eſt, quę datur illi qui cum filiofamilias vel ſervo, ſine voluntate patris, vel domini contraxit: contra patrem & dominum, in id quatenus eſt in peculio. *l. ejus rei. 2. hic.* Et hæc poſt mortem ſervi, annalis eſt. *l. ei qui ſervo. 7. & l. cum ancilla. 11. eod.* Vel ſi nihil eſt in peculio, vel quod eſt non ſufficiat, quatenus in rem eorum verſum eſt, etiam ignorantes tenentur. *l. etiam ſi non mandante. 3. & l. ei qui ſervo. 7. eod.* Actio quod juſſu datur pariter contra patrem & dominum, quorum juſſu filiusfamilias vel ſervus contraxerunt in ſolidum. *l. ſi mandator. 8. & l. ſi ex contractu. 4. eod.* Agitur enim contra patrem vel dominum, ex eo contractu qui celebratus eſt cum filio vel ſervo, adjectâ illâ formulâ perſequendi, quòd juſſu. *l. dominos. 13. eod.*

reputatus fuerit. *l. ſi filiusfam. eod.* Quæ omnia Impp. Sever. & Ant. una conſtitutione complexi ſunt; inquiunt: Zenodorus, cum ſui juris eſſe publicè videretur, aut patris voluntate contraxit, aut in eam rem pecuniam accepit, quæ patris oneribus incumberet, vel ſuæ poteſtatis conſtitutus novatione facta fidem ſuam obligavit, vel alias agnovit debitum, non eſſe locum decreto ampliſſimi ordinis, rationis eſt. *l. Zenodorus. eod.* Cæterùm filii nomine in Senatusconſulto Macedoniano nepotes & pronepotes intelliguntur. *l. ſi filius tuus. eod.*

Ad Senatusconſultum Velleianum.

TIT. XXIX.

PAriter mulieri non quidem contra proprium contractum quo ſe obligavit, ſed cum alienam obligationem in ſe tranſtulit, vel bona ſua pro alio obligavit ſubvenitur Senatusconſulto Velleiano. *l. mulieribus.* 1. *l. ſi ſine voluntate.* 5. *l. Senatusconſultum.* 4. *hic.* Adeò ut etſi pro patre ſe obliget; *l. ſi paternam.* 8. *eod.* vel pro filio; *l. ſi cùm ipſe.* 3. *eod.* vel pro marito intercedat; *l. ſi ſciens.* 7. *l. ſi ſine voluntate.* 5. *l. ſi adverſarius.* 10. *eod.* mulier infirmitatis cauſa Senatusconſulto hoc juvetur; cùm facilè horum blanditiis allecta ad intercedendum & obligandum perſuaderi poſſit. *d. l. ſi ſine voluntate. & l. ſi fœnebris.* 13. *eod.* Jure tamen Novellarum excipiuntur multi caſus quibus mulier exceptione Velleiani ſe tueri nequit. 1. Si per ſe contractum celebret, *l. fruſtra.* 2. *eod.*

2. *eod.* Effectu differt mulieris interceſſio ſi fiat pro marito, ab ea quæ fit pro extraneo. Nam ſi interceſſit pro marito, etiamſi interceſſionem ſæpius confirmaverit, tamen ipſo jure non tenetur, ſed ſi pro alio interceſſerit, ipſo jure quidem tenetur, ſed habet exceptionem S. C. Velleiani. *Novell.* 134. *de præſid. & adult. & pœnis.* 2. Si non obligata pro alio ſolvat. *l. Senatusconſultum.* 4. *l. mulieribus.* 1. *eod.* 3. Si maritus res uxoris ſuæ tanquam ſuas proprias, uxore conſentiente, obliget. *l. ſi ſine voluntate.* 5. *eod.* 4. Si ſe obliget cauſa dotis. *l. ſi dotare.* 12. *& l. generaliter. fin. eod.* 5. Si mulier decipiendi animo intercedat. *l. fœminis.* 18. *eod.* non autem ſi obligatio originem trahat ex creditoris calliditate. *l. cum ad eæ.* 19. *eod.* 6. Si huic beneficio renunciaverit. *l. jubemus.* 21. *& Authen. ſive à me. eod.* 7. Si iteratò intertercellerit, & priorem interceſſionem poſt lapſum biennium confirmaverit. *l. ſi mulier.* 16. *eod.* 8. Si aliquid acceperit ut intercedat. *l. antiqua.* 23. *eod.* 9. Si interceſſio causâ libertatis concedendæ facta ſit. *l. veterum.* 24. *eod.* Et obſervandum quod Velleiani exceptio non tantum mulieri, verùm etiam ei qui mandato mulieris pro alio promittit, *l. ſi uxor. eod.* & fidejuſſori, *l. mulierem. eod.* mulierisque hæredibus competat. *l. hæredes. eod.* Formam verò obligandi, ſi mulier efficaciter pro alio intercedat, vide *in l. antiqua. §. ne autem. eod.*

De non numerata pecunia.
TIT. XXX.

Est & exceptio non numeratæ pecuniæ ex literarum obligatione competens, quæ obiicitur illi, qui ex cautione ſpe futurę numerationis emiſſa, agit. *l. ſi pecuniam.* 1. *hic.* Hujus cauſa efficiens, eſt emiſſa cautio producens obligationem, ex qua hæc exceptio competit. *d. l. ſi pecuniam.* Materia: pecunia credita; quia non niſi in contractu mutui hæc exceptio locum habet. *l. generaliter.* 13. *& l. adverſus.* 5. *eod.* Forma opponendi hanc exceptionem, *l. in contractibus.* 14. *eod.* traditur; Ut ſcilicet intra biennium, vel excipiendo contra agentem condictione chirographaria, vel agendo proponatur. Ad quod tamen tria conjunctim requiruntur, ſi ſcilicet in modum actionis exerceatur. 1. Ut ex ſcripto proponatur, ſecundum formulam quærelæ. 2. Ut apud ordinarium creditoris judicem. 3. Citato creditore præſente, vel eo abſente, proteſtationibus legitimis factis, ſi intra biennium opponi non poſſit. *d. l. in contractibus Auth. hanc autem. eod. & Novel.* 100. §. *ſin autem.* Finis & Effectus, quod oppoſita exceptione intra biennii ſpatium onus probandi transferatur in adverſarium, numeratam ſcilicet pecuniam eſſe. *l. ſi ex cautione.* 7. *d. l. generaliter. eod.* Aliàs lapſo biennio præſumitur pro cautione, onusque probandi, numeratam ſcilicet non eſſe pecuniam, in debitorem reiicitur, *d. l. in contractibus.* competitque hæc exceptio fidejuſſori: *l. tam mandatori.* 13. *eod.* & hæredibus debitoris, niſi tempore ſit ſopita. *l. ſi intra* 8. *eod.*

ſ. eod. Cum qua magnam affinitatem habet exceptio non numeratæ dotis. *d. l. in contractibus.* Contrariatur ſolutio partis debiti à debitore facta. Ea enim hanc exceptionem excludit. *l. cùm fidem. 4. eod.*

De compenſationibus.
TIT. XXXI.

ET compenſatio. Ea enim agenti ad civiliter tantum debitum objecta, perimit intentionem, vel excipiendo, vel agendo, experiuntis. Quod intellige, poſt biennium lapſum, Tunc enim civilis obligatio ad agendum efficax fit. Alioqui enim in debito civili puro non opponitur compenſatio, niſi aliquid ex natura admixtum habeat, & adminiculum quoddam accedat; ut chirographo vel cautioni emiſſæ biennii lapſus. Eſt autem compenſatio debiti ad debitum invicem in vim ſolutionis ad concurrentem quantitatem contributio. *l. ſi conſtat pecuniam. 6. hic.* Cauſa efficiens, eſt ipſa lex quæ ipſo jure compenſationem fieri vult. *l. compenſatione. 5. fin. & l. ſi conſtat. 4. eod.* Cauſa impulſiva, eſt æquitas naturalis; quia intereſt noſtra potius non ſolvere, quam ſolutum repetere. Materia in qua, ſunt actiones Reales & Perſonales, Imò etiam delicta, ſi non ad pœnam corpori inferendam, ſed pecuniariam agatur. *d. l. compenſationes.* Materia circa quam, ſunt res fungibiles, quæ propter naturæ & artis ſimilitudinem functionem & promiſcuum uſum in ſuo genere recipiunt. Rei enim fungibilis ad rem fungibilem propriè fit compenſatio. Ex his patet ſpeciei ad quantitatem, vel ſpeciei

ciei ad ſpeciem non fieri compenſationem. Quia unum ſpecie alterius non fungitur, & in ſpeciebus valor & æſtimatio variant, caditque in eis affectio. Ceſſat autem compenſatio in debito fiſci, *l. & ſenatus*. 1. *& l. ſi ex venditione*. 7. *eod.* & debito reipublicæ *l. in ea quæ reipublica*. 3. *eod.* Et ſi ex cauſa judicati ſolutum reperi non poteſt, eum qui judicati convenitur, compenſationem pecuniæ ſibi debitæ implorare poſſe, nemini dubium eſt. *l. ex cauſa*. 2. *eod.* Forma traditur, *in d. l. compenſationes puta*. Quod in actionibus realibus & perſonalibus, ſi liquidum ſit debitum, ipſo jure compenſatio fiat, ita tamen ſi judex eam qualitercunque objectam cauſa cognita admiſerit. *d. l. ex cauſa. in ver. compenſationem pecuniæ ſibi debitæ implorare poſſe*. Quod enim olim in ſtricti juris perſecutionibus neceſſe erat ſolenniter objicere doli exceptionem, & ſi judex ea neglectâ condemnaſſet reum, ſententia obtinebat vires, niſi appellationis remedio infirmaretur, hodie ceſſat, & ſufficit compenſationem quibuſcunque ſimplicibus verbis ſignificaſſe judici, & quicquid contra fecerit judex, nullum firmitatis robur habebit, quodque reus indebitè ſolvit, repetit. Finis & effectus, quod compenſatio tollat & perimat omnem obligationem, civilem & naturalem; vim enim ſolutionis habet. *d. l. ſi conſtat*. Quod igitur efficit ſolutio, idem operatur compenſatio. *l. ultim. eod.* Deinde, quod objecta compenſatione impediatur curſus uſurarum: *d. l. ſi conſtat. & l. etiam ſi fideicommiſſum. eod.* & ut dicitur *in d. l. etiamſi*, æquitas compenſationis excludit uſurarū computationem, usq; ad concurrentem quantitatem ejus quod debetur.

De uſuris.

TIT. XXXII.

EAdem ratione curſus uſurarum impeditur, ſi oblatam ſortem cum uſuris, creditore acceptare nolente, debitor conſignet & in loco publico deponat. *l. ſi creditrici.* 6. *& l. ex prædiu.* 11. *l. acceptam.* 19. *hic.* Cujus depoſitionis formam & alios effectus vide *in d. l. acceptam.* Cauſa efficiens uſurarum, eſt pactum, ſtipulatio, vel æquitas. *l. quamvis.* 5 *l. ſi interrogatione* 1. *l. in bonæ fidei.* 13. *eod.* Materia in qua ſunt contractus tam ſtricti juris, quàm bonæ fidei. In contractibus enim bonæ fidei uſuræ officio judicis ex æquitate veniunt poſt moram: *d. l. in bonæ fidei.* In contractibus autem ſtricti juris, actionis jure, puta: ſi per ſtipulationem, vel pactum ſtipulationi additum fuerint promiſſæ. *l. ſi interrogatione.* 1. *& l eos qui.* 26. *eod.* Forma vel modus ſtipulandi uſuras pro ratione perſonarum, contractus, vel materiæ ſubiectæ traditur *in d. l. eos qui principali.* 26. *& in Novell.* 32. *& in l. ut nullo modo.* 28. *eod.* Effectus promiſſarum uſurarum eſt actio ex ſtipulatu, qua uſuræ promiſſæ petuntur. *d. l. ſi interrogatione.* Quamvis ex præſtatione uſurarum non præſumatur uſuratum promiſſio. Nec enim ſi aliquando ex conſenſu præſtitæ ſunt, præſtatio, obligationem conſtituit. *l. creditor.* 7. *eod.* Affinis uſuris eſt antichreſis. *Quæ quid ſit, & quid ab uſuris diſtet vide Novell.* 32.

De nautico fœnore.

TIT. XXXIII.

ET quamvis certus modus uſuris exigēdis, quem excedere non licet, præſtitutus ſit, nec ex nudo pacto debeantur uſuræ, debentur tamen etiam ex nuda conventione in pecunia trajectitia, quæ trans mare periculo creditoris vehitur ultra legitimum modum. *l. eos qui.* 26. *ſup. de uſur. & l. cum dicas.* 2. *hic.* Illa enim ſuſceptio infortunii, quod ratione navigationis, vel periculorum maris obtingere poteſt, efficit, ut creditor non modò centeſimas, verùm etiam infinitas uſuras paciſci poſſit. *d. l. cum dicas.* Adque hæc uſura, appellatur nauticum fœnus *l. cum proponas. eod.* Trajectitiam enim pecuniam, quæ periculo creditoris mutuo datur, tam diu liberam ab obſervatione communium uſurarum eſſe, quàm diu navis ad portum adpulerit, manifeſtum eſt. *l. trajectitiam. eod.*

Depoſiti, vel contra.

TIT. XXXIV.

VSuræ etiam in depoſiti actione, ſicuti in cæteris bonæ fidei judiciis ex mora venire ſolent. *l. uſuræ.* 2. *hic.* Depoſitum dicitur quod cuſtodiendum alicui gratuitò datum eſt. Eſt in triplici genere; Quia quoddam depoſitum fit in loco publico, ad impediendum uſuras, creditore recuſante accipere pecuniam ſibi à ſuo debitore oblatam. *ut in l. acceptam.* 19. *ſupr.*

De uſuris.

TIT. XXXII.

EAdem ratione curſus uſurarum impeditur, ſi oblatam ſortem cum uſuris, creditore acceptare nolente, debitor conſignet & in loco publico deponat. *l. ſi creditrici*. 6. *& l. ex prædiis*. 11. *l. acceptam*. 19. *hic*. Cujus depoſitionis formam & alios effectus vide *in d. l. acceptam*. Cauſa efficiens uſurarum, eſt pactum, ſtipulatio, vel æquitas. *l. quamvis*. 5. *l. ſi interrogatione* 1. *l. in bonæ fidei*. 13. *eod*. Materia in qua; ſunt contractus tam ſtricti juris, quàm bonæ fidei. In contractibus enim bonæ fidei uſuræ officio judicis ex æquitate veniunt poſt moram: *d. l. in bonæ fidei*. In contractibus autem ſtricti juris, actionis jure, puta: ſi per ſtipulationem, vel pactum ſtipulationi additum fuerint promiſſæ. *l. ſi interrogatione*. 1. *& l. eos qui*. 26. *eod*. Forma vel modus ſtipulandi uſuras pro ratione perſonarum, contractus, vel materiæ ſubiectæ traditur *in d. l. eos qui principali*. 26. *& in Novell*. 32. *& in l. ut nullo modo*. 28. *eod*. Effectus promiſſarum uſurarum eſt actio ex ſtipulatu, qua uſuræ promiſſæ petuntur. *d. l. ſi interrogatione*. Quamvis ex præſtatione uſurarum non præſumatur uſurarum promiſſio. Nec enim ſi aliquando ex conſenſu præſtitæ ſunt, præſtatio, obligationem conſtituit. *l. creditor*. 7. *eod*. Affinis uſuris eſt antichreſis. *Quæ quid ſit, & quid ab uſuris diſtet vide Novell*. 32.

De.

De nautico fænore.

TIT. XXXIII.

ET quamvis certus modus uſuris exigēdis, quem excedere non licet, præſtitutus ſit, nec ex nudo pacto debeantur uſuræ, debentur tamen etiam ex nuda conventione in pecunia trajectitia, quæ trans mare periculo creditoris vehitur ultra legitimum modum. *l. eos qui. 26. ſup. de uſur. & l. cum dicas. 2. hic.* Illa enim ſuſceptio infortunii, quod ratione navigationis, vel periculorum maris obtingere poteſt, efficit, ut creditor non modò centeſimas, verùm etiam infinitas uſuras paciſci poſſit. *d. l. cum dicas.* Adque hæc uſura, appellatur nauticum fœnus. *l. cum proponas. eod.* Trajectitiam enim pecuniam, quæ periculo creditoris mutuo datur, tam diu liberam ab obſervatione communium uſurarum eſſe, quàm diu navis ad portum adpulerit, manifeſtum eſt. *l. trajectitiam. eod.*

Depoſiti, vel contra.

TIT. XXXIV.

VSuræ etiam in depoſiti actione, ſicuti in cæteris bonæ fidei judiciis ex mora venire ſolent. *l. uſuræ. 2. hic.* Depoſitum dicitur quod cuſtodiendum alicui gratuitò datum eſt. Eſt in triplici genere; Quia quoddam depoſitum fit in loco publico, ad impediendum uſuras, creditore recuſante accipere pecuniam ſibi à ſuo debitore oblatam. *ut in l. acceptam. 19.*

ſupr.

ſupr. de uſuris. Aliud dicitur ſequeſtratio, qua res litigioſa apud ſequeſtrum deponitur, ut retineat, donec ex cauſæ cognitione conſtet, cui debeatur. *l. is penes.* 7. *hic.* Tertium genus depoſiti eſt quod ſupra definitum. Ejus cauſa efficiens, eſt conſenſus contrahentium. Materia, res mobiles & ſe moventes. Forma, ut depoſitarius, remanente proprietate & poſſeſſione penes deponentem, rem depoſitam gratis cuſtodiat. Effectus, actio depoſiti directa & contraria. Directa, ad reſtitutionem rei depoſitæ contra depoſitarium, ejusque hæredem competit. *l. ſi is qui depoſitam.* 8. *eod.* In qua dolum & latam culpam præſtant: *l.* 1. *eod.* imò etiam uſuras ex mora. *l. uſura.* 2. *eod.* Nec poſſunt agenti depoſiti actione compenſationem obiicere; *l. ſi quis vel pecunias.* 11. *eod.* ſed condemnati infames fiunt; quia condemnatus in actione depoſiti directa infamis fit. *l. qui depoſitum.* 10. *eod.* Potiſſimum ſi ob id quod ſciens prudensque depoſitam rem in uſus ſuos converterit. *l. ſi depoſiti.* 3. *eod.* Imò hoc caſu dubium non eſt, quin furti delictum committat: *d. l. ſi depoſiti.* & ideò præciſè uſuras præſtare teneatur. Si tamen depoſiti actione quis expertus, ſortis tantum condemnatio facta fuerit, nulla ad uſuras competit actio: Non enim duę ſunt actiones, alia ſortis alia uſurarũ, ſed una, ex qua condẽnationę facta, iterata actio rei judicatę exceptione repellitur. *l. ſi depoſita.* 4. *eod.* Siquidem uſurę officio judicis in contractibus bonæ fidei veniunt, terminato autem judicio, non tantum finitur officium judicis quoad cauſam principalem, ſed etiam quoad acceſſoria.

Man-

Mandati vel contra.

TIT. XXXV.

AD depoſitum accedit mandatum. Quia gratuitò expeditur, comdemnatusque in mandati directa efficitur infamis; *l. in re mandata.* 21. *hic.* & præſtantur uſuræ ex mora. *l. poſt ſolutionem.* 18. *eod.* Hujus cauſa efficiens, eſt conſenſus contrahentium. *l. ſi ſecundum.* 14. *eod.* Materia: ſunt nogotia honeſta & licita in futuro expedienda, ſive ſint propria, ſive aliena. *l. ſi contra.* 20. *& l. in re mandata.* 26. *in fin. eod.* Forma: ut juxta modum, fineſque præſcriptos mandatum gratuitò bona fide expediatur. *l. ad comparandas.* 16. *l. cum mandati.* 12. *l. ſi maritus. l.* 5. *ſi contra.* 20. *eod.* Effectus: eſt obligatio ex quâ actio mandati directa & contraria proficiſcitur. In qua dolus, culpa, & uſuræ veniunt, non tamen ultra licitum modum: *l. pretii rerum.* 19. *l. procuratorem.* 11. *eod.* daturque hæredibus & contra hæredes. *l. cum ex cauſa.* 2. *l. ſi tibi.* 8. *& l. à procuratore.* 13. *eod.* Contraria ſunt, transgreſſio finium mandati, *l. cum mandati.* 12. *eod.* mors mandantis, quia mandatum re integra domini morte finitur: *l. mandatum.* 15. *eod.* illicita conventio, *d. l. ſi contra.* 20. rupta fides, *l. procuratorem.* 11. *eod.* interventio mercedis, debet enim mandatum eſſe gratuitum. *d. l. ſi contra.* 20. De ceſſione actionum & ejus effectu vide in *l. per diverſas.* 22. *l. ab Anaſtaſio.* 23. *eod.*

Si

Si ſervus extero ſe emi mandaverit.

TIT. XXXVI.

NEc valet mandatum quo quis mandat, ut à ſe res comparetur. *l. unic. hic.* Si igitur ſervus ſe emi mandaverit, non valet mandatum emptione non ſecutâ; ſed ſecutâ, quamvis ſtricto jure non ſubſiſtat, de æquitate tamen obtinet. *d. l. unica.*

Pro ſocio.

TIT. XXXVII.

MAndato comparatur ſocietatis contractus. Qui conſenſu contrahentium, in rem communem ſocietatis coëundæ cauſa conferentium, conficitur. Hujus contractus cauſa efficiens; eſt conſenſus contrahentium. *l. tamdiu ſocietas.* 5 *hic.* Materia: ſunt res mobiles corporales & incorporales. Societatem enim, uno pecuniam conferente, alio operam dante, poſſe contrahi obtinuit. *l. ſocietatem.* 1. *eod.* Forma: ut conſenſu contrahentium, rerum ſingularum, vel univerſalium, purè, vel ſub conditione, ad tempus, vel in perpetuum, ſocietas, conventa lege communicandi commodi & damni, conſtituatur. *l de ſocietate. l. tamdiu. l. ſi ſocietatis jure. eod.* Effectus: eſt actio pro ſocio quæ pro communicandis lucris, contractâ ſocietate conquiſitis, competit. *l. cùm proponas. eod.*

De

De contrahenda emptione & venditione.

TIT. XXXVIII.

EMptio quoque contractus eſt qui conſenſu contrahitur. Dicitur quo emptor ad dandum præcium, venditor autem ad tradendam rem venditam, & cautionem evictionis præſtandam obligatur. *l. venditiones.* 1. *l. empti fides.* 9. *l. emptionem.* 2. *hic.* Cauſa efficiens eſt: conſenſus ementium & vendentium. Abſque enim conſenſu emptio non conſiſtit. Unde is qui furore concitatur, cùm conſenſu careat, emptionem non celebrat. *d. l. emptionem.* Et rejectâ ſimulatione in contractu interveniente, attenditur conſenſus contrahentium; cùm figmentum veritati non præſtet impedimentum. *l. ſi donationis.* 3. *l. ſi ancillam.* 7. *eod.* Nec in vendentis vel ementis voluntatem collatâ conditione comparandi, obligatio conſtituitur. *l. in vendentis.* 13. *eod.* Quamvis prætium tertii arbitrio committi poſſit. Quo caſu in pendenti eſt contractus. Nam ſi ille arbitratus fuerit, firmitatis robur accedit contractui: ſin minus, contractus retro redditur nullus, nec à perſona receditur, *l. ſuper rebus. final. eod.* Cùm igitur libera debeat eſſe vendendi, ſicuti etiam emendi, voluntas, non debet illa quibuſdam anguſtiis, proximitatis prætextu, conſtringi. Ideo prius quàm extraneis, proximis conſanguineis vendere quis jure novo non compellitur. *l. dudum.* 14. *eod.* Materia: prætium & merx. Quibus etiam ſubſtantia emptionis & venditionis conſiſtit.

ſiſtit, abſque enim illis non contrahuntur. *l. venditiones.* 1. *& l. empti fides.* 9. *eod.* Et ſub merce continentur omnes res mobiles, immobiles, corporales & incorporales quæ in commercium humanum venire poſſunt. Rei autem propriæ emptio non eſt, niſi quatenus, ab eo poſſet aliquo remedio evinci. *l. cùm res tibi.* 4. *l. ſi mater tua.* 11. *eod.*

De hæreditate & actione vendita.

TIT. XXXIX.

QUamvis autem univerſalis hæreditas vendi poſſit, emptor tamen hæreditatis directis actionibus, ipſi hæredi venditori competentibus, non utetur ſuo nomine, ſed nomine cedentis, quia oſſibus adhuc cedentis ita inhærent, ut ab eo ſeparari non poſſint. Utiles autem ſuo nomine exercebit. *l. emptor.* 5. *hic.* Quod in nomine empto, vel actione perſonali & reali, quoque procedit. Utrobique enim utilis transfertur, remanente directâ actione penes ipſum venditorem. *l. poſtquam.* 7. *l. certi.* 9. *eod.* Et notandum, quòd nominis venditio, etiam ignorante vel invito eo adverſus quem actiones mandantur, contrahi poſſit. *l. nominis.* 3. *eod.* Hæres tamen, & non emptor hæreditatis, à creditoribus hæreditariis, legatariis ſeu fideicommiſſariis, jure convenitur, quamvis pactum interceſſerit ut emptor creditoribus reſpondere debeat. *l. ratio.* 2. *eod.*

Qua

Quæ res vendi non poſſ. & qui, &c.

TIT. XL.

CÆterum purpura vendi vel emi, niſi à barbaris non debet: *l.* 1. *& l.* 2. *hic.* nec frumenta publici canonis in litoribus: *l. quia nonnunquam. eod.* nec frumentum quod devotiſſimo exercitui mittitur: *l. ne frumentum. eod.*

Quæ res exportari non deb.

TIT. XLI.

NEc vinum, oleum, aliúdve liquamen, guſtus vel commerciorum cauſa ad barbaros transferre licet: *l.* 1. *hic.* Nec arma hoſtibus populi Romani, vel eorum Legatis ſub pœna capitis, & confiſcationis omnium bonorum vendere: *l. nemo alienigenis.* 2. *eod.*

De eunuchis.

TIT. XLII.

NEc Romanæ gentis homines eunuchos facere, & vendere permittitur: *l. Romana.* 2. *hic.* Contra quod ſi quis fecerit, capite punitur, mancipio tali, nec non etiam loco, ubi hoc commiſſum fuerit domino ſciente & ignorante, confiſcando. *l. ſi quis.* 1. *eod.* Barbaræ autem gentis eunuchos extra loca imperio Romano ſubjecta, cunctis negotiatoribus, vel quibuſcunque aliis emendi & vendendi, ubi voluerint, conceditur facultas. *d. l. Romana.*

De

De patribus, qui filios ſuos diſtrax.

TIT. XLIII.

DEnique liberi à parentibus, neque venditionis, neque donationis titulo, neque pignoris jure, aut alio quolibet modo, nec prætextu ignorantiæ accipientis, in alium transferri poſſunt. *l. 1. hic.* Niſi extremâ paupertate oppreſſus pater, non habeat unde vivat. Eo enim caſu ſub tali conditione vendere filios poteſt, ut poſtea prætio oblato, vel alio æquè bono mancipio præſtito, in priſtinam libertatem filium repetere illi liceat. *l. 2. eod.*

De reſcindenda venditione.

TIT. XLIV.

FOrma emptionis venditionis eſt: ut emptor & venditor de prætio certo in pecunia numerata, & tradenda re vendita conveniant. Quibus tria continentur, ex quibus emptionis ſubſtantia conſiſtit. Scilicet, prætium juſtum & certum in pecunia numerata, res quæ veneat & conſenſus in eandem rem. Juſtum prætium dicitur, quod valori rei commenſuretur, vel ſaltem ad minus ad dimidium juſtæ æſtimationis reſpondeat. Alias hujuſmodi circumventio jure vindicatur. Venditor enim ultra dimidium juſti prætii deceptus, petere poteſt, ut reſtituatur res empta, vel ſuppleatur juſtum prætium. *l. rem majoris. 2. hic.* Quod & in emptore pro-

re procedit, nam & is ultra juſtum prætium plus duplo deceptus, rectè petet, ut vel reſtituatur id, quod ultra verum prætium dedit, vel ut totus contractus reſcindatur. *d. l. rem majoris. 2.* Alioqui venditio paulò viliori prætio facta, etiam prætextu ignorantiæ juſti prætii non reſcinditur: *l. quisquis. 15. eod.* nec ſi duplicatum prætium offeratur: *l. non eſt probabilis. 6. eod.* vel neceſſitas rei familiaris reſciſſionem urgeat: *l. non idcirco. 12. hic.* vel ſi reſcriptum ſuper hoc impetratum ſit: *l. de contractu. 3. eod.* & interſit fiſci. *d. l. de contractu. 3.* In fraudem tamen reipublicæ celebrata venditio irritatur. *l. hi qui impoſita. 17. & l. ſi quos debitorum. 16. eod.* Non reſcinditur etſi non ſervetur conditio venditioni adjecta. *l. ea conditione. 14. eod.* Secundò ad venditionem utriuſque requiritur conſenſus. Defuiſſe autem videtur conſenſus, ſi per vim venditio fuerit extorta, *l ſi pater. 1. eod.* vel per metum, *l. ſi voluntate. 8 eod.* vel per dolum. *l. venditor. 11. eod.* Ergò his caſibus nec in effectu conſiſtit venditio.

Quandò liceat ab emp diſcedere.

TIT. XLV.

QUamvis, ſi per utriuſque tam ementis quam vendentis conſenſum celebrata emptio conſtiterit, utriuſque contrario conſenſu ab ea, re integrâ, recedi poſſit. *l. perfectam. 2. hic.* Etenim quod conſenſu contractum eſt, contrariæ voluntatis adminiculo diſſolvitur. *l. re quidem. 1. eod.* Sed traditione rei venditæ vel Arrhâ ſecutâ, nuda utriuſ-

que

que voluntas venditionem non reſolvit, ſi non id quod traditum eſt reſtituatur. *d. l. re quidem.* 1. *eod.*

Si propter publicas penſ. vendit. &c.

Tit. XLVI.

Nec revocatur venditio ob tributorum ceſſationem facta, etſi prior dominus pretium offerat, vel creditor ejus jura hypothecæ ſive pignoris prætendat; potior enim eſt cauſa tributorum, quibus priore loco omnia bona ceſſantis obligata ſunt. 1. *hic.* Quod ita verum eſt, ſi juſtè & Præſidis auctoritate venditio celebrata ſit, *l.* 2. *eod.*

Sine cenſu & reliquis fund. comp. non poſſe.

Tit. XLVII.

Publicæ enim penſitationes de bonis huic juri obnoxiis omnimodò ſunt præſtandæ, ita ut nec ab his bona quaſi libera emi vel vendi poſſint. Sicut nec ſine cenſu vel reliquis fundus cenſualis. Hoc enim onus penſitationis fundum comitatur, nec ab eo contrahentium pacto in præjudicium ejus cui præſtatio debetur, ſeparatur, *tot. tit. hic.*

De

De periculo & commodo rei vend.

TIT. XLVIII.

EFfectus emptionis venditionis eſt; quod eâ perfectâ omne periculum & commodum tranſeat in emptorem. *l. poſt perfectam*. 1. *hic*. Perfecta autem duobus modis dicitur; Vel quòad obligationem; unde ſimulatque de pretio convenit perfecta dicitur emptio: Vel quòad actionem, quo caſu perfecta eſt, ſi impleto contractu ab una parte exercitium actionis competat. Et ſic emptionis perfecto contractu periculum ttanſit in emptorem, etiam ante traditionem, modò mora non venditoris in tradendo, ſed emptoris in accipiendo deprxhendatur. *l. mortis caſus*: & *l. cum inter. eod.*

De actionibus empti & venditi.

TIT. XLIX.

ESt & præcipuus effectus, ipſa obligatio, quæ ex conventione venditoris & emptoris de pretio habita proficiſcitur, producens actionem perſonalem empti & venditi. Actio ex empto eſt perſonalis, *l.* 1. *hic*. quæ datur emptori adverſus venditorem, ad tradendam rem venditam, *l. cum venditorem*. 10. *eod.* cum omnibus acceſſoriis, *l. poſt perfectam*. 16. *eod.* fructibus, *l. fructus*. 13. *eod.* & intereſſe ob traditionis moram. *l: ſi traditio*. 4. *eod.* Emptor enim rei venditæ ſtatim non fit dominus, etiamſi ſolvendo annuas penſitationes, ſe pro domino gerat. Ob id ei ad conſequendam rem vendicatio

dicatio non competit, ſed actio perſonalis ex empto; qua pretio perſoluto agit, ut inducatur in vacuam poſſeſſionem rei immobilis, vel res mobilis corporalis illi tradatur, vel incorporali re venditâ cedatur juri, præſteturque patientia ad uſum liberum, *l. ſi pater tuus*. 8. *& ibid. Dd. eod.* Actio autem ex vendito datur venditori contra emptorem, ad conſequenda ea quæ illi ab emptore præſtari oportet. In qua veniunt, non tantùm conventum prætium, verum etiam uſuræ poſt moram, & traditionis diem, *l. venditi actio*. 6. *l. curabit*. 5. *l. fructus*. 19. *eod.*

Si quis alteri vel ſibi ſub alt. nomine. &c.

TIT. L.

ET experiuntur rectè actione ex empto illi qui contraxerunt, etiamſi ex aliena pecunia pretium ſoluerint. Qui enim ex aliena pecunia comparat, non ei cujus nummi fuerunt, ſed ſibi tam actionem empti, quam dominium, ſi ei fuerit tradita poſſeſſio, quærit. *l. qui aliena*. 8. *hic* Quod adeo procedit, etſi uxor de pecunia mariti emerit: *l. ſi pecunia. eod.* vel è contra maritus de pecunia uxoris: *l. cum propria*. 5. *eod.* vel filius ex pecunia matris. *l. mancipia*. 3. *eod.* & illius perſonæ quæ pecuniam numeravit, non autem contraxit, quaſi ementis nomen ſit inſtrumento inſcriptum; *l. quamvis*. 4. *& d. l. cum propria. eod.* non enim hoc impedit; cum rès geſta potior quam ſcriptura habeatur. *l. multum intereſt*. 6 *eod.* Secùs tamen dicendum eſt in his qui negotia aliena gerunt,

runt, & alieno juri ſubjecti ſunt, ſi hi alieno nomine contraxerint, vel emerint. *l. cum per eos. 7. eod.*

De rebus alienis non alienand. &c.

TIT. LI.

Complectitur autem actio ex empto tres alias actiones; ſcilicet, de evictione, redhibitoriam, & præſcriptis verbis. Actio de evictione competit emptori adverſus venditorem, re venditâ, cujus dominus non fuit, evictâ, ad reſtitutionem pretii, & præſtationem intereſſe. *l. venditrici. 3. hic.* Quod quidem verum ſi emptor rem alienam ignorans emerit, non autem ſi ſciens. *l. ſi præſidi. 1. eod.* Ignorans enim extra culpam eſt. Venditor autem cùm ſciat, vel ſcire debeat, vendendo rem alienam ſe non poſſe præjudicare domino, nunquàm, nec ſi pater vel mater ſit, alienando & tradendo transfert dominium, ſed tantum uſucapiendi conditionem. *l. mancipia. 4. l. ſi fundum. 5. l. nemo. 6. eod.* Alienationis autem vocabulum generaliter ita accipiendum eſt, ut ſive lex alienationem inhibuerit, ſive teſtator hoc fecerit, ſive pactis contrahentes hoc admiſerint, non ſolum dominii alienationem vel mancipiorum manumiſſionem eſſe prohibendam, ſed etiam uſus-fructus dationem, vel hypothecam, vel pignoris nexum penitus prohiberi, ſimilique modo & ſervitutes minimè imponi, nec emphyteuſeos contractum, niſi in iis tantummodo caſibus, in quibus conſtitutionum auctoritas, vel teſtatoris voluntas, vel pactionum te-

nor, qui alienationem interdixit, aliquid tale fieri permiſerit. *l. ult. eod.*

De communium rerum alienatione.

TIT. LII.

PAriter nec alienatio rei communis in præjudicium ſocii permittitur privato, etiam pretium in fiſci utilitatem convertere volenti. (Quamvis fiſco totam rem communem vendere liceat.) *l. multum intereſt.* 2. *hic.* Venditâ igitur re quam quis cum alio communem habet, ſocio competit ad ſuæ partis recuperationem vindicatio; niſi præfinito legibus tempore uſucapta vel præſcripta ſit; Cùm (ut dixi) venditor vendendo rem alienam tranſtulerit uſucapiendi conditionem, tunc enim ad pretium agere non prohibetur. *l. ſi nulla.* 1. *l. portionem.* 4. *eod.* Niſi portionem ſuam ante dictatum judicium communi dividundo vendiderit, quod utique illi licet. *l. falſo tibi.* 3. *eod.*

Rem alienam gerentibus, non interd. rer. ſua. adminiſt.

TIT. LIII.

SIcuti nec tutores vel curatores, etſi adminiſtratæ tutelæ vel curationis ratione, æri alieno obſtricti, & debitores conſtituti ſint, res ſuas cum ſua cauſa alienare prohibentur. *l. unica. hic.*

De

De pactis inter. emp. & vendit. compoſ.

TIT. LIV.

SEcundò, actio ex empto, ut dictum eſt, continet præſcriptis verbis actionem. Quæ competit, ſi emptor pacta adjecta emptioni non ſervaverit, nec placitis paruerit: Tunc enim habet emptor adverſus venditorem actionem præſcriptis verbis, ad impletionem pactorum; quamvis & actio competens ex ipſo contractu, ad quæ ea per pactum contractui adjectum ſunt deducta, detur. *l. ſi fundum. 2. hic.* Fides enim contractus cum omnibus ſuis conditionibus, & pactis ſervanda eſt. *l. ſi ea lege. 1. eod.* Ideò pactum legis commiſſoriæ; qua convenitur, ut niſi intra certum diem pretium exolvatur, inempta res fiat, ſervandum eſt; *d. l. qui ea lege. 3. eod.* Vel addictionis in diem, ut niſi intra certum tempus quis meliorem conditionem attulerit, vel reſtituta fuerit data quantitas, res ſit inempta: *l. ſi à te comparavit. 7. eod.* Vel nè in re vendita monumentum extruatur, nè res juri humano eximatur. *l. ſi quis ita. 9. eod.*

Si ſervus exportandus veniat.

TIT. LV.

VEl ſi ſervus exportandus veniat, nihil adverſus venditionis legem committi debet; quod ſi fiat, id ipſum nullius eſt momenti. *l. 1. l. ancilla. 3. hic.*

Si mancipium ita venierit ne proſtituat.

TIT. LVI.

VEl mancipium ita venierit ne proſtituatur; & ſi proſtituta fuerit, libera ſit. Exiſtente conditione mulieri libertas apud eum cujus de ea re notio eſt, defendi poteſt, *l. mulierem.* 2. *hic*: Cùm nec eam quæ ita vænit, ne corpore quæſtum faceret, nec in caupona ſub ſpecie miniſtrandi proſtitui (Ne fraus legi fiat) oporteat; *l. eam quæ.* 3. *eod.*

Si mancip. ita fu. alien ut manumittat.

TIT. LVII.

VEl ſi mancipium ita fuerit venditum ut manumittatur; tunc enim ſi manumiſſio differtur, ipſo jure ad libertatem perducitur; *l. ſi ea lege,* 2. *ibid.* adeò ut ante manumiſſionem nati intra tempus moræ, ingenui ſint: *l. ſi is qui.* 4. *eod.* nec opus ſit petere pœnam; in cauſam non ſervatæ conditionis adjectam; cùm non mutata venditoris voluntate, conditionis poteſtatem poſt manumittentis factum repræſentari, optima ratione placuerit. *l. ſi puellam.* 6. *eod.*

De ædilitiis actionibus.

TIT. LVIII.

TErtia actio quæ continetur ſub actione ex empto dicitur redhibitoria, vel quanti mino-

minoris. Quibus agitur ad reſcindendum contractum, ſi vendita fuerit res habens vitium latens. Redhibitoria quidem ſex menſium; Quanti minoris autem anni ſpatio concluditur. *l. cum proponas. 2. hic.* Si tamen venditor, ſciens vitium, fraudis conſilio vendiderit rem, non tantum ad prætii, ſed etiam ad omnium damnorum illatorum reſtitutionum tenetur. *l. ſi non ſimpliciter. 1 eod.* De futuro tamen vitio non tenetur, niſi ad hoc ſe adſtrinxerit promiſſione. *l. ſi apud. 3. eod.*

De Monopoliis, &c.

TIT. LVIIII.

Contraria emptioni & venditioni ſunt, omnes pactiones illicitæ, & monopolia; quæ ſub pœna privationis omnium bonorum & perpetui exilii prohibentur. *l. unica. hic.* Aliæque factiones: quibus commoditas ſocietatis humanæ in commutandis rebus impediri poſſit.

De nundinis & mercationibus.

TIT. LX.

Potiſſimum eo loci, ubi exercendorum mercatuum, aut nundinarum ex ſingulari principis privilegio permiſſa licentia eſt. *l. unica. hic.* Nulli igitur in mercatibus & nundinis alterum, nè ſuas merces exponat, vendat, & negotietur, prætextu privati debiti moleſtare vel impedire permittitur. *d. l. unica.*

De vectigalibus & commiſſis.

TIT. LXI.

VEctigalia quoque ultra legitimum modum, quibus mercatus & commutatio rerum gravatur, & commiſſa quibus res empta emptori ablata fiſco vindicatur, cum emptione & venditione pugnant. *l. neque commiſſum.* 2. *& l. ex perſtatione.* 7. *hic.* Quamvis autem de rebus quæ ad fiſcum deferuntur, vel proprii uſus cauſa, vel ruris colendi & exercendi, vectigal non ſolvatur: *l. univerſi.* 5. *eod.* Cùm tamen omnium rerum ac perſonarum quæ privatam vitam degunt, in publicis functionibus æqua debeat eſſe conſideratio, nullus immunis eſt à ſolutione vectigalium, etiamſi ſuper immunitate principis impotraverit reſcriptum. *l. omnium.* 6. *eod.* Reſcripta enim contra ſtatuta vectigalium elicita, viribus carent. *l. quicquid.* 12. *eod.* Modus autem legitimus ſervari, & octava, more ſolito, ab iis qui commerciis intereſſe voluerint, dependi debet; *d. l. ex præſtatione.* nec exigi quid contra antiquam conſuetudinem ſub pœna legitima permiſſum eſt. *l. ſi provincialium. inf. vectigal. no. inſt. &c.*

Vectigalia nova inſtitui non poſſe.

TIT. LXII.

NEc vectigalia nova etiam decreto civitatum, inconſultis tamen principibus, inſtitui poſſunt. *l. vectigalia. hic.* Ergò & exigi aliquid, quod illicitè poſcatur, competens judex vetabit:

vetabit: & id quod exactum videtur, ſi contra rationem juris extortum eſt, reſtitui jubebit. *l. non ſolent. eod.*

De commerciis & mercatoribus.

T I T. L X I I I.

DEnique contrariantur emptioni & venditioni omnia commercia & negotiationes legibus prohibitæ; ut ſunt quæ fiunt cum hoſtibus, *l. non ſolum. 2. hic.* locis & urbibus vetitis, *l. fin. eod.* A potentioribus & nobilioribus. *l. nobiliores. 3. eod.* Nobiliores enim natalibus & patrimonio ditiores, perniciosum urbibus mercimonium exercere prohibentur, ut inter plebejos & negotiatores faciliùs ſit emendi vendendique commercium. *d. l. nobiliores.*

De rerum permutat. & præſcrip verb.

T I T. L XIIII.

AFfinia emptioni & venditioni ſunt rerum permutatio, locatio, conductio, emphyteuſeos conſtitutio. Origo enim emendi & vendendi à permutationibus cœpit, ob id permutationem bona fide conſtitutam vicem emptionis obtinere non eſt juris incogniti. *l. permutationem. 2. hic.* Cauſa efficiens, eſt ſtipulatio, & pactum permutantium juncta traditione rei. Nam, ut dicitur, *in l. ex placito. 5. eod.* Ex placito permutationis nulla re ſecuta, conſtat nemini actionem competere, niſi ſtipulatio

 ſubje-

ſubjecta ſit. Materia, ſunt individua, quæ juriſconſultis ſpecies dicuntur. Nam ſi ſpecies cum genere, vel genus cum genere permutaretur, propriè non conficeretur permutationis contractus. *l. emptionem 7. & l. fin. eod* Forma, ut conventione per pactum vel ſtipulationem de commutanda re individua cum alia individua & certa ſpecie facta, res ipſa tradatur. *d. l. ex placito. & l. cum precibus. 4. eod.* Effectus: Actio ex ſtipulatu, ſi ſtipulatio ſubjecta eſt; quæ competit ad tradendam rem de qua convenit, & ut placitis fides ſervetur. *d. l. ex placito, d. l. cum precibus.* Si ſtipulatio non intervenit; datur actio præſcriptis verbis, quæ eſt ſimilis bonæ fidei, & perſonalis, competens illi, qui rem ſuam animo permutandi, alteri dedit, ut ipſe aliam rem in ſpecie ab eo ex permutatione recipiat. *l. rebus. 6 eod.* Competit etiam condictio cauſa dati, cauſa non ſecuta, ad repetendum id quod permutandi cauſâ datum eſt. *l. quoniam. 5. l. emptionem. 7. eod.*

De locatione & conductione.

TIT. LV.

PErmutationi affinis eſt locatio & conductio. Quo contractu res vel ejus uſus, cum mercede conventa, quaſi permutatur. *l. legem. 16. hic.* Materia, omnes res quarum humanum commercium eſt, vel earum uſus; *l. ſi olei. 21. l. 2. eod.* ſive ſit corporalis, ſive incorporalis, ut opera; *l. ſi hi contra. 22. eod.* non res propria; *l. qui rem propriam. 20. eod.* etiam res conducta. Quia is, qui rem fruendam conduxit, illam aliî

locare

locare poteſt. *l. nemo. 6. eod.* Forma, ut contrahentes de re vel ejus uſu concedendo pro certa mercede expreſſè vel tacitè conveniant. Locatio ex tribus conſtituitur; Scilicet: re, conſenſu, & mercede. Merces non tantum in pecunia numerata, ſed etiam aliis rebus fungibilibus conſiſtit. *d. l. ſi olei.* Et dicitur locatio vel expreſſè, vel tacitè contrahi. Expreſſè quidem ſi habita ſit de re pro certa mercede locanda expreſſa conventio. Tacitè autem, quando conductor finito tempore locationis, retinet rem locatam, ſine aliqua alia & nova conventione. *d. l. legem.* 16. Effectus, obligatio ex qua duplex actio bonæfidei manat, ſcilicet ex locato & conducto. *l. præſes provinciæ.* 17. *eod.* Actio ex locato eſt, quæ competit locatori. *d. l. ſi hi contra.* 22. ejusque hæredi: *l. viam veritatis.* 10. *eod.* contra conductorem ejusque hæredem: *d l. viam veritatis; & l. cùm conductorem.* 29. *eod.* ad hoc, ut dolum, culpam, non autem caſum cui reſiſti non poteſt, præſtet, *l. in judicio.* 28. *eod.* &, cum intereſſe & uſuris poſt moram contractam, *d. l. præſes provinciæ.* 17. reſtituat, finito locationis tempore, rem locatam non deterioratam (vel ſi deterior facta ſit, reficiat. *l. cùm conductorem* 29. *eod.*) Invitos enim conductores ſeu hæredes eorum, poſt tempora locationis impleta non poteſt quis retinere. *l. invitos.* 11. *eod.* Nec tamen ante tempus expletum expellere poteſt; quia fides contractus ſervanda eſt. *l. circa locationes.* 19. *l. ſi hi.* 14. *eod.* Exceptis caſibus *in l. æde.* 3. *eod.* expreſſis; Scilicet: niſi propriis uſibus dominus eam neceſſariam eſſe probaverit, aut corrigere & reficere domum voluerit, aut conductor malè in

re locata verſetur. *d. l. ade* Actio ex conducto pariter eſt bonæfidei *: d. l. præſes*, daturque hæredibus, & contra hæredes locatoris, ſicuti contra ipſum locatorem; *d l. viam veritatis*. ad hoc, uti re conducta ut liceat, per tempus in conventione præfinitum; *l. ſi de fundo.* 15. *l. ſi ji contra.* 22 *eod.* & ut id quod in rem impendit, etiam cum uſuris conſequatur; *l. adverſus eos.* 2. *eod.* denique ut remittatur penſionis præſtatio ob ſterilitatem juxta regionis conſuetudinem; *l. excepto tempore.* 18. *eod.* vel ob damnum immodicum, latronum incurſu, vel adverſa tempeſtate, vel alio modo illatum: *l. dominus.* 1. *eod.* Si tamen cum ubertate præcedentis temporis damnum vel ſterilitas compenſari poſſint, penſio non remittitur; vel ſi remiſſa ſit, tamen ob contingentem ſequentibus annis ubertatem nihil obeſt domino remiſſio, cùm integram penſionem etiam ejus anni, quo remiſit, exigere poſſit. *l. licet certis.* 8. *eod.* Adiacentia ſunt: pignora, cùm ea quæ in fundum conductum invecta ſunt, tacitè pignoris jure obligentur locatori; *l. certi juris.* 4 *eod.* fidejuſſiones; *l. ſi cùm hermes.* 7. *eod.* & pacta: *l. ſi tibi.* 27. *l. legem* 16. *eod.* ſcriptura, *l. contractus.* 24 *eod.* dolus & cuſtodia. *l. in judicio.* 28. *eod.* Contraria ſunt; Deceptio vltra dimidium, inæqualitas mercedis, dolus malus, temporis lapſus intra quod locatio facta eſt.

De

De jure emphyteutico.

TIT. LXIX.

Locatio enim eſt, vel temporalis, vel perpetua. In temporali, non tenetur dominus ulterius ſtare colono, finito locationis tempore. *l. ne cui liceat.* 23. *ſupr. de locat. & conduct.* In perpetua autem, quæ Emphyteuſis dicitur, à contractu recedere non licet, ſi annuus canon præſtetur. *l.* 2. *hic.* Hujus cauſa efficiens eſt lex civilis, & conſenſus contrahentium. *d. l.* 2. Materia, res ſoli. Forma: ut retento directo dominio, in cujus recognitionem annuus canon ſolvatur, utile dominium transferatur in emphyteutam, & deſuper conficiatur ſcriptura vel inſtrumentum. *d. l.* 1. *eod.* Effectus, eſt condictio ex lege; quæ ad ſervandam legem contractus competit. *d. l.* 1. Adjacentia ſunt, omnia pacta, quæ huic adiiciuntur, præſtatio canonis, purgatio moræ. *d. l.* 2. Contraria ſunt: Ceſſatio præſtandi canonis intra triennium, (quo caſu dominus emphyteutam expellere poteſt) alienatio rei emphyteuticæ irrequiſito domino facta. Acquiſitio verò & alienatio fieri debent juxta præſcriptum *l.* 1. *eod.*

FINIS
LIBRI QUARTI.

Digitized by Google

CODICIS DOMINI JUSTINIANI IMPERATORIS & PRINCIPIS Sacratiſſimi, Liber Quintus.

De ſponſalibus, Arrhis ſponſalitiis, & proxeneticis.

TIT. I.

Contractibus qui conſenſu conſtant, proximè accedunt contractus matrimonii & ſponſalia quæ nudo conſenſu contrahuntur. Sponſalia definit Florentinus quod ſint mentio & repromiſſio futurarum nuptiarum. *l. 1. ff. hic.* Sponſalia dicuntur, vel de futuro, vel de præſenti. Sponſalia de futuro promiſſionem per verba futuri temporis factam continent. *l. mulier 5. eod.* Cauſa efficiens, eſt voluntas libera contrahentium: In nuptiis enim contrahendis, libera eſſe debet facultas. *d. l. mulier. in fi.* Contrahit autem non tantum is qui ſui juris eſt, verum etiam, qui in poteſtate patris; imo & pater pro filio contrahit. Quæ nec tutor vel curator, quorum authoritati poſt mortem patris filius ſubjicitur, diſſolvere poſſunt. *l. ſi pater. 4. eod.* Ex his forma colligitur, ut ſcilicet, is qui ſponſalia contrahendi habet facultatem, per ſe, vel per alium, contrahat per verba de futuro, ſimpliciter, vel arrhis ſponſalitiis, vel donationibus collatis. Effectus, quod à contractis ſponſalibus abſque juſta cauſa recedere non liceat: Si

ſi receſſerit unus ex contrahentibus, arrharum datarum diſpendium facit, & ſi arrhas accepit, duplicatas reſtituere tenetur. *l. Arrhis ſponſaliorum. 3. l. mulier. 5. eod.* Juſtæ cauſæ recedendi ſunt: Si in culpa alter contrahentium ſit, ut nuptiæ non celebrarentur: *d.l. Arrhis ſponſaliorum.* Si peregrè agens, intra biennium nuptias celebrare ſuperſederit: *l. ſi is qui. 2. eod.* Si turpi & impudicæ converſationi incumbat: Sectam & ſiniſtram religionem colat; Naturaliter vel ex accidenti impotens ſit, nec ſobolis procreandæ ſpes ſuperſit: Vel ſi aliqua alia juſta pœnitentiæ cauſa eum qui recedit moveat, pœna duplicis arrhæ, ſi accepit, vel ſimplicis, ſi dedit, perdendæ non punitur. *d. l. ſi mulier. §. his illud.*

Si rector provinciæ, vel ad eum pertinentes, ſponſalitias dederint arrhas.

TIT. II.

JUſta etiam recedendi à fide ſponſaliorum nomine data, cauſa eſt, ſi is cum quo ſponſalia contracta ſunt, publicæ functioni præeſt, vel etiam ſi filius, conſiliarius, vel domeſticus: Cum enim puella quæ deſponſata eſt, & parentes vel curatores & tutores ejus poteſtate regantur, Lex præſumit contractum metu non caruiſſe. Puella igitur à ſponſalibus reſiliens, ad duplicatas arrhas non tenetur; imò ſi coactionem probare poſſit, etiam recedens acceptas arrhas retinet. Quamvis tunc cùm functione ſe liberârit liberè cum illa contrahere non prohibeatur. *l. unica. hic.*

De

De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias & ſponſalitiis.

TIT. III.

SEd ea quæ de arrhis dicta ſunt, ad donationem ſponſalibus contractis factam referri poſſunt. *l. ſi præſidi.* 2. *l. cùm veterum.* 15. *hic.* Intereſt tamen an ſimplex donatio ſit, vel conditionalis, tacitam ſubjunctam habens matrimonii ſecuti conditionem. Quæ ſponſalitia largitas dicitur, *d. l. cùm veterum.* Simplicis enim donationis effectus eſt, quod per donationem inter vivos revocari non poſſit, licet matrimonium non ſequatur: *l. ſi filia tua.* 10. *eod.* neque per ultimam voluntatem: *l. ſi ante matrimonium.* 8. *eod.* neque per reſcriptum Principis: *l. cum te ſponſa.* 9. *eod.* nec poſſit ſponſus res donatas alteri obligare. *l. de rebus.* 13. *eod.* Sponſalitiæ autem largitatis effectus eſt, ut tandem ſubſecuto matrimonio dominium rei donatæ acquiratur ſponſæ, & is qui perfectioni matrimonii culpa ſua impedimento eſt, rei donatæ jacturam faciat. *d. l. ſi præſidi.* 2. *d. l. cum veterum.* 15. Et dico culpâ ſua, nam ſi fato: ut ſi ſponſa vel ſponſus humanis exemptus, matrimonium non conſummaret, diſtinguendum Conſtantinus Imperator ſtatuit; Aut oſculum intervenit, aut non intervenit: Primo caſu, ſi à ſponſo ſponſæ matrimonii intuitu donatum fuerit, uter eorum deceſſerit, ſponſæ vel ejus hæredibus dimidia pars rerum donatarum conceditur; Oſculo verò non interveniente, vel interveniente quidem, ſed donatio à ſponſa pro-

proceſſit, hoc caſu, dominium rerum donatarum, vel ad ſponſam donatricem, vel ſi defuncta eſt, ad ſucceſſores ejus revertitur. *l. ſi à ſponſo.* 16. *eod.* Et eſt ratio, quia licet is per quem ſtat, cur minus matrimonium impleatur, donationem perdat, tamen per eum qui moritur, ſtare non videtur; cum fatum matrimonium contractum & conſummatum diſſolvat. Multò igitur magis perficiendum impedit contra voluntatem morientis. *l. ſi cum ante nuptias.* 7. *eod.* Atqui ob id non tantum donatio ſimplex à ſponſalitia largitate diſtat, quod hæc ſub conditione ſubſecuti matrimonii, illa purè, concipiatur; verum etiam effectu differunt. Hodie tamen quævis donatio inter ſponſum & ſponſam ſimpliciter facta, ſub conditione, ſi matrimonium ſequatur, celebrata, & ſic ſponſalitia, largitas eſſe præſumitur. *d. l. cum veterum.* 15. Quod donationi propter nuptias non convenit. Illã enim ſemper in remunerationem dotis ab uxore conſtitutæ, ut ſoluto matrimonio melius ſit illi proſpectum, plerumque à marito fieri contingit. *Authen. permiſſa. eod.* Sed quid ſi die nuptiarum ſimpliciter facta ſit donatio, an ſimplex, vel ante nuptias donatio intelligenda erit? Et ex conjecturis id colligendum decrevit Aurelianus; ut ſi ſponſus in domo ſua dono dederit, ſimplex donatio intelligatur, nec tanquàm inter maritum & uxorem facta ſubſiſtat, ſive puré ſive in tempus matrimonii collata ſit. *l. quod ſponſæ.* 4. *eod.* Quod ſi in domo ſponſæ, ante nuptias videtur eſſe donatio. *l. cùm in te.* 9. *eod.* Et hæc ante nuptias donatio hodie per Juſtiniani Conſtitutionem, nomine ejus mutato, propter nuptias appellatur, & plerun-

qu

que pro ſponſalitia largitate accipitur. Et ho. ob id ut rei conveniens nomen imponatur. Cum hodie non tantum ante nuptias, verùm etiàm conſtante matrimonio, celebretur. *l. cùm multa. fin. eod.* Cauſa efficiens hujus donationis eſt lex ipſa, & conſenſus donatoris. Conſtitutâ enim dote lex jubet donationem propter nuptias in compenſationem dotis, conſtituere. Quod ſi maritus vel ejus parentes in hoc moram traxerint, nihilominus dos meretur donationem propter nnptias, & uxor ſoluto matrimonio eam lucratur: *Auth. dos data. eod.* modò ipſa dotem non tantum caverit, verùm etiam obtulerit, Oblationis forma hæc eſt, ut ſi dos in rebus immobilibus conſiſtat, teſtatò offeratur: ſi in mobilibus extra judicium offerri non ſufficit, ſed etiam conſignanda & deponenda in æde ſacra, vel tabulario civitatis, vel in judicio petendum, ut hæc fiant, præviâ denunciatione viro factâ. *Novell. 91. cap. 2.* Hujus effectus eſt, quod etſi donata res non ſit tradita, viro traditionem remorante, quod nihilominus ſoluto matrimonio mulier donationem propter nuptias lucretur. *d. Novell. 91.* (Ob moram enim mariti dos non data pro data habetur. *Novell. 2. in fin.*) competatque illi adverſus omnes poſſeſſores in rem Actio. *Auth. permiſſa. eod.* Materia donationis propter nuptias: ſunt res mobiles & immobiles, commenſuratæ rebus dotalibus. Auctâ enim vel deminutâ dote, augeri vel minui etiam debet donatio propter nuptias. *l. ſi conſtante. 19. eod.* Tamen è diverſo, auctâ dote, neceſſe non fuit augeri donationem propter nuptias: *Novell. 22.* Sed hodie *juxta Novell. 97.* res ſummæ-

que.

que dotis & donationis propter nuptias congruere debent. Ideò dotis auctione factâ, &c. donationi propter nuptias incrementum addi debet; & è contrario: Niſi in fraudem creditorum dos augeatur, muliere ſcilicet fingente ſe plus dotis nomine dediſſe quam dederit, ut hoc commento, creditores quibus in perſecutione dotis ejusque augmenti antefertur, excludat. Diſtingue tamen in hoc caſu. Aut dotem re immobili mulier auget, & citra fraudis ſuſpicionem in his rebus dos augeri potuit, ergò ob privilegium actioni perſonali de dote, & hypothecariæ datum adhuc præfertur omnibus chirographariis & hypothecariis, etiam antiquioribus, ſive expreſſam ſive tacitam hypothecam habeant, in perſecutione dotis, & augmento ejus: *Novel.* 91. *& Novel.* 97. Si in mobilibus rebus dotis auctio fiat iterum diſtingue. Aut maritus ære alieno obligatus eſt; Aut non obligatus eſt: Primo caſu, ſi mulier res mobiles vel immobiles in dotem dederit, illasque re mobili auxerit, in augmento privilegium non habet, quia per fraudem auxiſſe præſumitur, ideò à creditoribus etiam in illo augmento excluditur; ſecus autem ſi ære alieno non laboret. Tunc enim in quavis re incrementum adiicere non prohibetur, *Auth. ſed jam neceſſe eſt. & Novell.* 97. Pari ratione dos & donatio minui poſſunt, modò deminutio illa non fiat in fraudem filiorum primi matrimonii *d. l. ſi conſtante.* Si enim alter ex conjugibus poſt diſſolutionem matrimonii ad ſecunda vota convolârit, lucra nuptialia liberis primi matrimonii ſervare debet. *d. l. ſi conſtante. & Novell.* 97. *& Novell.* 98. Et ſi ſit maritus qui ſecundo contraxit,

traxit, unicuique liberorum primi matrimonii tantum dare cogitur, quantum uxori, & econtra. *Auth. non inhibetur. eo.* Quod tamen ita accipiendum eſt, non quod maritus donationem propter nuptias quam in uxorem contulit, liberis prioris matrimonii ſervare cogatur, ſi ad ſecundas nuptias migret; vel econtra mulier bona dotalia quæ recuperavit; cum id quod ad alterum ex conjugibus redit de eo quod dedit, filiis primi matrimonii reſervare non teneatur: *l. ſi liberis.* 18. *eod.* ſed tantum id quod nuptiale lucrum appellatur, ut ſi quid ex dote ad maritum, vel ex donatione propter nuptias ad mulierem pervenerit. *Auth. eo decurſum eſt.* §. *pater donationem. eod.* Forma: quod tam ante matrimonium, quàm conſtante matrimonio conſtituatur, augeatur vel minuatur, pro ratione ipſius dotis, cum qua pari paſſu ambulat, actisque intervenientibus inſinuetur donatio propter nuptias. *d. l. ſi conſtante. & l. fin. eod. Novell.* 119. *in princ.* Olim inſinuanda erat indiſtinctè, niſi collata fuiſſet in matremfamilias minorem viginti quinque annis. *l. minoribus.* 17. *eod.* Hodie *ex Novell.* 127. *& Novell.* 119. ſtatuitur ut egeat inſinuatione ex parte viri, id eſt, quatenus pro rata donationis propter nuptias, vir lucrum captat ex dote; non ex parte mulieris. Neceſſe igitur eſt, juxta Juſtiniani conſtitutionem, ut mariti, vel qui pro ipſis donationes propter nuptias conſcribunt, ſi quingentorum aureorum quantitatem excedant, apud actorum monumenta, in regia quidem urbe apud Magiſtros cenſus, in provinciis verò, apud ſingularum civitatum Defenſorem, aut denique apud quoſcunque alios, apud quos talium

talium monumentorum confectiones fieri moris eſt, donationem propter nuptias inſinuari. *d. Novell* 119. Inſinuationis effectus eſt, quod maritus ſoluto matrimonio pro rata donationis propter nuptias lucrum æquale ex doto in caſum mortis uxoris, vel injuſti repudii, petere poſſit. Et ſi inſinuatio omiſſa ſit, non poſſit petere, nec uxori, donationem propter nuptias exigenti, exceptionem non inſinuatæ donationis opponere. *d. Novell.* 119. *& Novell.* 127. *cap.* 2. Finis & Effectus donationis propter nuptias, quod hac donatione uxori de recuperanda dote, vel etiam lucro nuptiali, in caſum mortis vel diſſidii ſit proſpectum, nec poſſit maritus illa bona alienare vel pignori obligare, competatque mulieri pro tali donatione actio in rem adverſus omnes ſucceſſores. *Auth. permiſſa eſt. eod. & Novell.* 61. *& l. de rebus.* 13. *eod.* Sed an hæc actio etiam privilegiata ſit, ſicuti actio dotis perſonalis vel hypothecaria? Et crebrius obtinuit non eſſe, nec in donatione propter nuptias habere mulierem privilegium prælationis, quo omnibus creditoribus tam expreſſam, quàm tacitam hypothecam habentibus, præferatur. Hoc enim illi in damno tantum rei ſuæ competit, non in lucro nuptiali; ideò à creditoribus tempore prioribus mulier in petitione donationis propter nuptias excluditur. *Novell.* 97. *& Novell.* 91. Affinia huic donationi ſunt, donationes ſimplices: *l.* 9. *cùm in te. eod.* Dos, cùm & donatio propter nuptias in dotem converti poſſit, *l. multum.* 1. *eod.* & quandoque etiam donatio appelletur: *l. fin. eod.* Sponſalitia largitas, quæ impropriè pro donatione ante nuptias accipitur. *Authen.*

eo decurſum eſt. eod. Adjacentia ſunt pacta, quæ huic donationi variè adiiciuntur: Debetque ſicuti in quantitatibus, ita etiam in pactis, in donationibus & dote, paritas eſſe; Et ſi in donatione propter nuptias nulla fiat pactorum adjectio, ea tamen ſecundum dotales conventiones intelligitur. Ideò pacta in conſtitutione dotis adjecta, in donatione propter nuptias repetita cenſentur. *d. l. cum multæ. fin. §. ſin autem donatio. & l. ſi conſtante. 19. eod.* temporiſque ſucceſſu incremento rei dotali accedente, nova pacta ſubjungi, vel illa quæ ſubjuncta ſunt, emendari prorogarique poſſunt. *d. l. ſi conſtante.* Contraria ſunt, fraus mulieris, qua circumvenit maritum, *l. pollicitatione. 3. eod.* Impoſſibilis promiſſio, *l. ea quæ. 5. eod.* Imparitas dotis & donationis propter nuptias, in ſumma, quantitate, vel pactis; *d. l. cum multa.* Auctio dotis fraudandorum creditorum gratia à muliere facta, *Novell. 97. & Novell. 2. & Authen. ſed etiam neceſſe eſt. eod.* Diminutio in fraudem liberorum prioris matrimonii. *d. l. ſi conſtante. 9. & d. Auth. eo decurſum. & Auth. nunc inhibetur. eod.*

De nuptiis.

TIT. IV.

HActenus de ſponſalibus de futuro contractis, de arrhis ſponſalitiis & donationibus quæ ratione matrimonii fiunt; nunc de ſponſalibus de præſenti & nuptiis. Sponſalia de præſenti dicuntur cum de præſentibus nuptiis tractatur; & contrahentes per verba de præſenti

præſenti conſentiunt. Hæc à matrimonio non diſtant; cum non concubitus, ſed conſenſus nuptias faciat. Cauſa efficiens nuptiarum, vel matrimonii, eſt conſenſus contrahentium nuptias. *Auth. maximis decorari. hic.* Solo enim affectu contrahitur matrimonium, & libera voluntate; quia liberum debet eſſe matrimonium. *l. neque ab initio.* 14. *eod.* Nec debet filiusfamilias ad ducendam uxorem invitus cogi. *l. neque filium.* 12. *eod.* Forma ex requiſitis quæ ad contrahendas legitimas & juſtas nuptias deſiderantur, colligitur. Primò requiritur in contrahentibus libertas: Servus enim non nuptias, ſed contubernium contrahere dicitur. *l. à caligato.* 21. *eod.* Cujuscunque enim conditionis, modò non ſervilis ſit, cum alio paris conditionis, vel nobiliore, vel humiliore, contrahere non prohibetur. Vnde quis alumnam ſuam, non tamen eam quam de facto baptiſmate ſuſcepit, uxorem ducere poteſt; *l. ſi quis alumnam.* 26. *eod.* & libertam. *l. uxorem libertam.* 15. *l. ſi libertam.* 28. *Auth. ſed novo jure. eod.* Nec contrahendum matrimonium impedit aliqua dignitas, in qua is qui cum alia humiliore perſona contrahere vult, conſtitutus eſt: dummodo dotalia inſtrumenta confecta ſint. Præpollenti enim dignitate decorati usque ad illuſtres, non niſi dotalibus inſtrumentis conſcriptis, ritè nuptias contrahunt, *Auth. maximis, eod. Novel.* 117. *cap.* 4. etiam cum illis mulieribus quæ multo depreſſiore conditionis gradu conſtitutæ ſunt. Adeò ut etiam ſcenicas mulieres, quæ in lupanari vel ſcena pudorem proſtituunt, & corporis ſui quæſtum faciunt, ſi reſipuerint, etiam poſthabito & ſpreto jurejurando

rando præſtito ſe in tali turpitudine perſeveraturas, ducere non prohibeantur. *l. imperialis.* 23. *cod. Novell.* 51. Juramentum enim illud turpitudinem continet, & eſt contra bonos mores; ergo non ſervandum: Cum legibus expreſſum ſit, illicitæ rei jusjurandum ſervari non oportere; adeò; quod pœna perjurii retorquenda ſit in eum qui exigit. *Auth. quod eis permittitur. eod.* Si igitur ſcenica ad meliorem frugem redierit, cuilibet etiam illuſtri, & clariſſimo nubere poterit, nec indiget reſcripto Principis, *juxta d. l. imperialis. qua reſcriptum ſpeciale exigit*, ut traditur. *Novell.* 89 *&* 117. Et honor, dignitas, nobilitasque viri, ſive ante, ſive poſt contractum matrimonium contigerit, prodeſt uxori, nec ob id contrahendum impeditur, vel contractum diſſolvitur, ut ex lege Papia. *d. l. ſi libertam.* 28. *eod.* Quamvis adeptam nobilitatem, ex nobilitate prioris viri, ſi poſtea ignobili nubat, poſterioris viri ignobilitate amittat. *l. cum te non ex ſenatore.* 10. *eod.* 2. Requiritur juſta ætas; quæ in maſculo circiter 14. annum, in fœmina autem 12. judicatur. *l. ſancimus.* 2. *eod.* Ultra hoc tempus, aliud contrahendis nuptiis non profigitur, ſed ſublatâ lege Papia, quæ inter ſexagenarios & quinquagenarios prohibebat nuptias, Juſtinianus etiam ſenio confectis contrahendi facultatem permittit. *l. ſancimus.* 27. *cod.* 3. Conſenſus parentem; Debet enim nuptiis parentum conſenſus adeſſe, alioquin dicentur injuſtæ & illegitimæ. *l. ſi nuptiis.* 2. *l. ſi ut proponis.* 6. *l. patrem.* 16. *l. viduæ.* 18. *l. in conjunctione.* 20. *eod.* Habetur autem taciturnitas patris, ut putà ſi non contradixerit, pro expreſſo conſenſu. *d. l. ſi ut proponis.* Si modo

modo ſit mentis compos, non furioſus, vel mente captus. Sine enim illorum conſenſu liberi, accommodatâ tantum curatorum, judicis & proximorum conſanguineorum authoritate, nuptias contrahunt, & dotem donationemque propter nuptias pro qualitate facultatum conſtituunt. *l. ſi. furioſi. 25. eod. 4.* Libera contrahentium voluntas & conſenſus deſideratur. *d. l. nec Filium. 12. & d. l. neque ab initio.* Et diſtinguitur: Aut contrahens ſub poteſtate patris eſt; Aut ſui juris. Si ſub poteſtate patris, conſenſus ejus neceſſariò deſideratur, *juribus ſup. allegatis*: Si ſui juris, & tunc aut eſt intra 25. annum, aut legitimę ætatis; Si minor 25. annis & virgo, matris & propinquorum vel tutorum & curatorum requiritur judicium & authoritas: *d. l. in conjunctione. 23.* Quod & in vidua recipitur minore 25. annis, quæ juxta formam in *d. l. vidua.* comprehenſam contrahere debet. Quæ tamen non ad ſubſtantiam nuptiarum, ſed ad publicæ honeſtatis juſtitiam pertinet. *d. l. vidua. 18.* Quod ſi contrahens nuptias legitimæ ſit ætatis, tunc in copulandis nuptiis, nec curatoris, (qui ſolam rei familiaris ſuſtinet adminiſtrationem) nec cognatorum vel affinium ulla authoritas intervenire debet, ſed ſpectanda eſt ejus voluntas, de cujus conjunctione tractatur. *l. in copulandis. 8. eod.* Vltimò requiritur, nè nuptiæ ſint prohibitæ, ob ſanguinis propinquitatem, vel aliam juſtam legis rationem. Unde nuptiæ dicuntur nefariæ, inceſtæ. & inutiles.

De

De inceſtis & inutilibus nuptiis.

T I T. V.

NEfariæ dicuntur quæ in linea aſcendentium vel deſcendentium perſonæ inter ſe contrahunt, quas, natura vetante, contrahere nefas eſt; ut ſi cum filia, nepte, pronepte, &c. vel cum matre avia vel proavia, &c. contractus nuptiarum fiat. *l. nemini liceat.* 17. *de nupt.* Nefariarum effectus eſt, quod contrahentes nomen mariti & uxoris non mereantur, nulla dos, donatio propter nuptias, vel lucrum nuptiale locum habeat, *l. qui contra.* 4. *hic*, liberi procreati neque naturales, neque legitimi, ſint omni paterna ſubſtantia indigni, ita ut nec alere illos oporteat. *Auth. ex complexu. eod. Novell.* 89. In infinitum enim in linea aſcendentium & deſcendentium hæ nuptiæ prohibentur. *d. l. nemini liceat.* In linea autem collateralium, uſque ad quartum gradum nuptiæ prohibentur. *d. l. nemini liceat. & l. celebrandis.* 19. *ſup. de nupt.* Et ſi in vetitis gradibus illis inter perſonas conſanguinitate junctas contractæ fuerint, inceſtæ nuptiæ contrahi dicuntur. *l. fratris.* 5. *l. licet quidam Ægyptiorum.* 8. *hic.* Harum idem effectus eſt, quod lucrum nuptiale non ſubſiſtat, neque dos vel donatio propter nuptias conſtituta intelligatur: *d. l. qui contra.* 4. Imo honorum omniū privatio, omnium bonorum confiſcatio, à dignitate depoſitio, miſſio in exilium, & ſi vilis perſona fuerit, corporis caſtigatio, & demum patriæ poteſtatis diſſolutio, per inceſtas nuptias inducatur. *Auth. inceſtas.*

ceſtas. cod. Notandum tamen quod exiſtentibus liberis legitimis bona non fiſco, ſed illis applicentur, hoc tamen temperamento, ut pater ab eis alatur; illis autem non extantibus, fiſco defertur. *d. Auth: inceſtas. & Novell.* 12. Quæ pœnæ his, quæ in *l. ſi quis. 6. cod.* comprehenduntur acceſſerunt; quod ſcilicet filii ex tali conjunctione procreati ſpurii intelligantur; ideo patrem cui debeatur ſucceſſio vel alimentorum præſtatio habere non videantur. Bona tamen contrahentium inceſtas nuptias, ſervantur liberis juſtis uſque ad tertium gradum, & parentibus uſque ad ſecundum, & fratri, ſorori, patruo, amitæ, niſi ſi quis ex his nuptiarum inceſtarum conciliator fuerit. *d. l. ſi quis. Novell.* 117. *& Novell.* 134. Denique teſtari non poſſunt, niſi inter perſonas commemoratas, quibus deficientibus, fiſco locus eſt bonis publicatis. *d. l. ſi quis.* Graviore pœna ob inceſtum plectuntur, ob frequentiam delicti, illi qui in provincia Oſroenæ, & Meſopotamiæ habitant vide *Novell.* 154. *Novell.* 139. *& Novell.* 3. Et obſervandum quod in conſtitutionibus Imperatorum, inceſtæ nuptiæ etiam pro nefariis intelligantur, indifferenter vocabulo inceſti ſumpto, ut conjunctionem, natura vel jure gentium, vel etiam jure civili damnatam contineat. *Novell.* 12. Deinde quod pœna non irrogetur, ſi ætas, ſexus, vel probabilis ignorantia, juſtam excuſationis cauſam præſtet. *d. l. qui contra.* 4. Quod tamen ut plurimum in nuptiis jure civili, non autem natura vel jure gentium, vetitis accipitur. Reſcriptum autem ſuper inceſtis nuptiis contractis impetratum non excuſat. *l. ab inceſtis. final. cod.* Inutiles nuptiæ

ſunt, quæ lege ob evidentem & juſtam aliquam cauſam interdicuntur. Juſtæ cauſæ ſunt. 1. Ratio honeſtatis; in conjunctionibus enim non tantum quod licet, verùm etiam quod honeſtum eſt, conſiderari oportet. Ob quod Senatori cum humili & abjecta fœmina nuptias contrahere prohibetur. *l. humilem. 7. eod.* Humilem autem vel abjectam fœminam non eam judicamus, quæ, licèt pauper, ab ingenuis tamen parentibus nata ſit. Unde ſenatoribus, & quibuſcunque ampliſſimis dignitatibus præditis, ex ingenuis parentibus natas, quamvis pauperes, in matrimonium ſibi accipere licet. *d. l. humilem.* Humiles verò vel abjectas perſonas eas tantummodo eſſe cenſemus, ancillam, ancillæ filiam, libertam, libertæ filiam, ſcenicæ filiam, tabernariam, tabernarii, vel lenonis, aut arenarii filiam, aut eam quæ mercimoniis publicè præfuit. *d. l. humilem.* Sed hæc, ut ſupra dictum eſt, aliquatenus correcta ſunt. *per Novell.* 117. *Novell.* 78. *& Novell.* 51. Interdicitur etiam matrimonium inter Decurionem & ſervam, pœnâ impoſitâ contrahentibus, & illis qui nuptiis interfuerunt; ut ſunt actores & procuratores, nec contractas prodiderunt. *juxta l. cum ancillis.* 3. *eod.* 2. Juſta cauſa prohibendi matrimonii eſt, matrimonium contractum; qui enim unam uxorem habet, aliam legitimè ducere non poteſt; cum binas uxores habere non liceat *l. neminem.* 2. *eod.* Et hujus pœna eſt, quod ex edicto Prætoris infamia notetur, & à competente judice extraordinariè puniatur. *d. l. neminem.*

De

De interdicto matrimonio inter pupillum & tutorem ſeu curatorem, filiosque eorum.

TIT. VI.

TErtia juſta cauſa matrimonii prohibendi eſt, authoritas tutoris vel curatoris. Nam inter tutorem vel curatorem, filioſque eorum, & pupillam nuptiæ interdicuntur: *l. 1. l. ſi patris. 6. hic.* Sive tutor vel curator libertus, ſive ingenuus ſit. *l. libertinum. 4. eod.* Et ſi pupillam ſibi vel filio ſuo matrimonio collocaverit, ipſo facto fit infamis, ex dolo præſumpto. Videtur enim potius bonis ejus inhiaſſe, quam juſtæ adminiſtrationi tutelæ incubuiſſe: Et ob id contraxiſſe, ut ſe à reddenda adminiſtratæ tutelæ ratione liberet. *l. ſi tutor. 7. eod.* Quæ præſumptio cum ceſſet, ſi ratio reddita eſt, & pupillus ad legitimam ætatem pervenit, nuptiæ contractæ non reprobantur. *l. curatorem. 5. l. ſi patris. 6. eod.* Sicut nec illæ quæ, antequam tutelæ munus imponeretur, contractæ fuerunt. Matrimonium enim legitimè contractum ex ſupervenienti caſu retractari non debet. *l. cùm proponas. 3. eod.* Mater etiam cum tutore filiæ ſuæ, vel filio tutoris nuptias contrahere non prohibetur. *l. mater: eod.* Et notandum hanc legis prohibitionem non porrigi ad eos qui verè tutores vel curatores non ſunt; utputà, procuratores, negotiorum geſtores, &c. *l. ſi quis tutoris. fin. eod.*

Si quacunque præditus poteſtate vel ad eum pertinentes ad ſuppoſitarum juriſdictioni ſuæ aſpirare tentaverint nuptias.

TIT. VII.

QUarta juſta prohibitionis ratio eſt, juriſdictio & poteſtas ſuperioris, Rectoris provinciæ, vel Judicis Ordinarii. Prohibentur enim illi cum fœminis ſuæ juriſdictioni ſubjectis nuptias contrahere, & hoc ob id, nè illa qua præditi ſunt poteſtate, metum & terrorem illis incutiant, & ad contrahendum compellant. *l. unica. hic.* Quod ſi nuptias hac ratione quis procuraverit, pœna 10. lib. auri, & privatione dignitatis, quam intra biennium recuperare non poterit, punitur. *d. l. unica.* Quod & ad Vicarium ejus, qui pariter delinquit, extenditur. *d. l. unica.*

Si nuptiæ ex reſcripto petantur.

TIT. VIII.

NEc tales nuptiæ ſubſiſtere poſſunt, etſi dicatur ex conceſſione reſcripti impetrati contractas eſſe, potiſſimum ſi juri gentium adverſentur; ut ſunt, nuptiæ inceſtæ, & nefariæ. *l. nefandiſſimum. hic.* Adeò ut filii ex talibus vetitis conjunctionibus nati, legitimi non ſint, nec reſcripto excuſari poſſint; cùm pater in gradibus vetitis ſuper nuptiis contrahendis impetrans reſcriptum, publicatione bonorum

norum & deportatione plectatur, judiceturque reſcriptum obreptitium, & de illicitis impetratum, *l. quidam vetuſti. eod.* Et hæc de interdictis jure gentium & jure civili nuptiis.

De ſecundis nuptiis.

Tit. IX.

Quamvis autem contractum matrimonium juſta ſit vetiti matrimonii ſecundo contrahendi cauſa, hoc tamen ita accipiendum eſt, ſi morte alterutrius conjugum, vel alia probabili & juſta cauſa, non ſit ſolutum. Soluto enim matrimonio, conjux ſuperſtes ad ſecundas nuptias convolare non prohibetur, cùm plures non ſimul, ſed ſucceſſivè uxores habere legibus non ſit interdictum. Licitæ igitur ſunt ſecundæ nuptiæ, quamvis imperialibus conſtitutionibus variis pœnis coërceantur. Quarum pœnarum cauſæ ſunt. 1. Quod prioris mariti memoria extinguatur. 2. Quod liberis ex priore matrimonio procreatis debita non ſervetur affectio. 3. Quod plerunque injuria & damno adficiantur liberi prioris matrimonii, cum, ut Imperator Conſtantinus ait, mulieres non tantum res eorum, verùm etiam vitam quandoque novis maritis addicant. Ad declarandas pœnas diſtingue Aut immaturè nuptiæ contrahuntur, purà intra annum luctus. Aut legitimò tempore, & peracto luctus anno. Primo caſu, aut vir contrahit, aut fœmina: Si vir, nullis pœnis ſubjicitur, etſi ſtatim poſt mortem

eo decurſum eſt. eod. Adjacentia ſunt pacta, quæ huic donationi variè adiiciuntur: Debetque ſicuti in quantitatibus, ita etiam in pactis, in donationibus & dote, paritas eſſe; Et ſi in donatione propter nuptias nulla fiat pactorum adjectio, ea tamen ſecundum dotales conventiones intelligitur. Ideò pacta in conſtitutione dotis adjecta, in donatione propter nuptias repetita cenſentur, *d. l. cum multæ. fin. §. ſin autem donatio. & l. ſi conſtante.* 19. *eod.* temporiſque ſucceſſu incremento rei dotali accedente, nova pacta ſubjungi, vel illa quæ ſubjuncta ſunt, emendari prorogarique poſſunt. *d. l. ſi conſtante.* Contraria ſunt, fraus mulieris, qua circumvenit maritum, *l. pollicitatione.* 3. *eod.* Impoſſibilis promiſſio, *l. ea quæ.* 5. *eod.* Imparitas dotis & donationis propter nuptias, in ſumma, quantitate, vel pactis; *d. l. cum multæ.* Auctio dotis fraudandorum creditorum gratia à muliere facta, *Novell. 97. & Novell. 2. & Authen. ſed etiam neceſſe eſt. eod.* Diminutio in fraudem liberorum prioris matrimonii. *d. l. ſi conſtante.* 9. *& d. Auth. eo decurſum. & Auth. nunc inhibetur. eod.*

De nuptiis.

TIT. IV.

HActenus de ſponſalibus de futuro contractis, de arrhis ſponſalitiis & donationibus quæ ratione matrimonii fiunt; nunc de ſponſalibus de præſenti & nuptiis. Sponſalia de præſenti dicuntur cum de præſentibus nuptiis tractatur, & contrahentes per verba de

præſenti

præſenti conſentiunt. Hæc à matrimonio non diſtant; cum non concubitus, ſed conſenſus nuptias faciat. Cauſa efficiens nuptiarum, vel matrimonii, eſt conſenſus contrahentium nuptias. *Auth. maximis decorati. hic.* Solo enim affectu contrahitur matrimonium, & libera voluntate; quia liberum debet eſſe matrimonium. *l. neque ab initio.* 14. *eod.* Nec debet filiusfamilias ad ducendam uxorem invitus cogi. *l. neque filium.* 12. *eod.* Forma ex requiſitis quæ ad contrahendas legitimas & juſtas nuptias deſiderantur, colligitur. Primò requiritur in contrahentibus libertas: Servus enim non nuptias, ſed contubernium contrahere dicitur. *l. à caligato.* 21. *eod.* Cujuscunque enim conditionis, modò non ſervilis ſit, cum alio paris conditionis, vel nobiliore, vel humiliore, contrahere non prohibetur. Vade quis alumnam ſuam, non tamen eam quam de ſacro baptiſmate ſuſcepit, uxorem ducere poteſt; *l. ſi quis alumnam.* 26. *eod.* & libertam. *l. uxorem libertam.* 15. *l. ſi libertam.* 28. *Auth. ſed novo jure. eod.* Nec contrahendum matrimonium impedit aliqua dignitas, in qua is qui cum alia humiliore perſona contrahere vult, conſtitutus eſt: dummodo dotalia inſtrumenta confecta ſint. Præpollenti enim dignitate decorati usque ad illuſtres, non niſi dotalibus inſtrumentis conſcriptis, ritè nuptias contrahunt, *Auth. maximis, eod. Novel.* 117. *cap.* 4. etiam cum illis mulieribus quæ multo depreſſiore conditionis gradu conſtitutæ ſunt. Adeò ut etiam ſcenicas mulieres, quæ in lupanari vel ſcena pudorem proſtituunt, & corporis ſui quæſtum faciunt, ſi reſipuerint, etiam poſthabito & ſpreto jurejurando

ſando præſtito ſe in tali turpitudine perſeveraturas, ducere non prohibeantur. *l. imperialis.* 23. *cod. Novell.* 51. Juramentum enim illud turpitudinem continet, & eſt contra bonos mores; ergo non ſervandum: Cum legibus expreſſum ſit, illicitæ rei jusjurandum ſervari non oportere; adeò; quod pœna perjurji retorquenda ſit in eum qui exigit. *Auth. quod eis permittitur. eod.* Si igitur ſcenica ad meliorem frugem redierit, cuilibet etiam illuſtri, & clariſſimo nubere poterit, nec indiget reſcripto Principis, *juxta d. l. imperialis. quæ reſcriptum ſpeciale exigit*, ut traditur. *Novell.* 89 *&* 117. Et honor, dignitas, nobilitasque viri, ſive ante, ſive poſt contractum matrimonium contigerit, prodeſt uxori, nec ob id contrahendum impeditur, vel contractum diſſolvitur, ut ex lege Papia. *d. l. ſi libertam.* 28. *eod.* Quamvis adeptam nobilitatem, ex nobilitate prioris viri, ſi poſtea ignobili nubat, poſterioris viri ignobilitate amittat. *l. cum te non ex ſenatore.* 10. *cod.* 2. Requiritur juſta ætas; quæ in maſculo circiter 14. annum, in fœmina autem 12. judicatur. *l. ſancimus.* 2. *eod.* Ultra hoc tempus, aliud contrahendis nuptiis non profigitur, ſed ſublatâ lege Papia, quæ inter ſexagenarios & quinquagenarios prohibebat nuptias, Juſtinianus etiam ſenio confectis contrahendi facultatem permittit. *l. ſancimus.* 27. *eod.* 3. Conſenſus parentem; Debet enim nuptiis parentum conſenſus adeſſe, alioquin dicentur injuſtæ & illegitimæ. *l. ſi nuptiis.* 2. *l. ſi ut proponis.* 6. *l. patrem.* 16. *l. viduæ.* 18. *l. in conjunctione.* 20. *eod.* Habetur autem taciturnitas patris, ut' putà ſi non contradixerit, pro expreſſo conſenſu. *d. l. ſi ut proponis.* Si modo

modo ſit mentis compos, non furioſus, vel mente captus. Sine enim illorum conſenſu liberi, accommodatâ tantum curatorum, judicis & proximorum conſanguineorum authoritate, nuptias contrahunt, & dotem donationemque propter nuptias pro qualitate facultatum conſtituunt. *l. ſi. furioſi.* 25. *eod.* 4. Libera contrahentium voluntas & conſenſus deſideratur. *d. l. nec Filium,* 12. *& d. l. neque ab initio.* Et diſtinguitur: Aut contrahens ſub poteſtate patris eſt; Aut ſui juris. Si ſub poteſtate patris, conſenſus ejus neceſſariò deſideratur, *juribus ſup. allegatis*: Si ſui juris, & tunc aut eſt intra 25. annum, aut legitimę ætatis; Si minor 25.annis & virgo, matris & propinquorum vel tutorum & curatorum requiritur judicium & authoritas: *d. l. in conjunctione.* 23. Quod & in vidua recipitur minore 25.annis, quæ juxta formam in *d. l. vidua.* comprehenſam contrahere debet. Quæ tamen non ad ſubſtantiam nuptiarum, ſed ad publicæ honeſtatis juſtitiam pertinet. *d. l. vidua.* 18. Quod ſi contrahens nuptias legitimæ ſit ætatis, tunc in copulandis nuptiis, nec curatoris, (qui ſolam rei familiaris ſuſtinet adminiſtrationem) nec cognatorum vel affinium ulla authoritas intervenire debet, ſed ſpectanda eſt ejus voluntas, de cujus conjunctione tractatur. *l. in copulandis.* 8. *eod.* Vltimò requiritur, nè nuptiæ ſint prohibitæ, ob ſanguinis propinquitatem, vel aliam juſtam legis rationem. Unde nuptiæ dicuntur nefariæ, inceſtæ. & inutiles.

De

De inceſtis & inutilibus nuptiis.

TIT. V.

NEfariæ dicuntur quæ in linea aſcendentium vel deſcendentium perſonæ inter ſe contrahunt, quas, natura vetante, contrahere nefas eſt; ut ſi cum filia, nepte, pronepte, &c. vel cum matre avia vel proavia, &c. contractus nuptiarum fiat. *l. nemini liceat.* 17. *de nupt.* Nefariarum effectus eſt, quod contrahentes nomen mariti & uxoris non mereantur, nulla dos, donatio propter nuptias, vel lucrum nuptiale locum habeat, *l. qui contra.* 4. *hic.* liberi procreati neque naturales, neque legitimi, ſint omni paterna ſubſtantia indigni, ita ut nec alere illos oporteat. *Auth. ex complexu. eod. Novell.* 89. In infinitum enim in linea aſcendentium & deſcendentium hæ nuptiæ prohibentur. *d. l. nemini liceat.* In linea autem collateralium, uſque ad quartum gradum nuptiæ prohibentur. *d. l. nemini liceat. & l. celebrandis.* 19. *ſup. de nupt.* Et ſi in vetitis gradibus illis inter perſonas conſanguinitate junctas contractæ fuerint, inceſtæ nuptiæ contrahi dicuntur. *l. fratris.* 5. *l. licet quidam Ægyptiorum.* 8. *hic.* Harum idem effectus eſt, quod lucrum nuptiale non ſubſiſtat, neque dos vel donatio propter nuptias conſtituta intelligatur: *d. l. qui contra.* 4. Imo honorum omniū privatio, omnium bonorum confiſcatio, à dignitate depoſitio, miſſio in exilium, & ſi vilis perſona fuerit, corporis caſtigatio, & demum patriæ poteſtatis diſſolutio, per inceſtas nuptias inducatur. *Auth. inceſtas.*

ceſtas. eod. Notandum tamen quod exiſtentibus liberis legitimis bona non fiſco, ſed illis applicentur, hoc tamen temperamento, ut pater ab eis alatur; illis autem non extantibus, fiſco defertur. *d. Auth. inceſtas. & Novell.* 12. Quæ pœnæ his, quæ in *l. ſi quis. 6. eod.* comprehenduntur acceſſerunt; quod ſcilicet filii ex tali conjunctione procreati ſpurii intelligantur; ideo patrem cui debeatur ſucceſſio vel alimentorum præſtatio habere non videantur. Bona tamen contrahentium inceſtas nuptias, ſervantur liberis juſtis uſque ad tertium gradum, & parentibus uſque ad ſecundum, & fratri, ſorori, patruo, amitæ, niſi ſi quis ex his nuptiarum inceſtarum conciliator fuerit. *d. l. ſi quis. Novell.* 117. *& Novell.* 134. Denique teſtari non poſſunt, niſi inter perſonas commemoratas, quibus deficientibus, fiſco locus eſt bonis publicatis. *d. l. ſi quis.* Graviore pœna ob inceſtum plectuntur, ob frequentiam delicti, illi qui in provincia Oſroenæ, & Meſopotamiæ habitant vide *Novell.* 154. *Novell.* 139. *& Novell.* 3. Et obſervandum quod in conſtitutionibus Imperatorum, inceſtæ nuptiæ etiam pro nefariis intelligantur, indifferenter vocabulo inceſti ſumpto, ut conjunctionem, natura vel jure gentium, vel etiam jure civili damnatam contineat. *Novell.* 12. Deinde quod pœna non irrogetur, ſi ætas, ſexus, vel probabilis ignorantia, juſtam excuſationis cauſam præſtet. *d. l. qui contra.* 4. Quod tamen ut plurimum in nuptiis jure civili, non autem natura vel jure gentium, vetitis accipitur. Reſcriptum autem ſuper inceſtis nuptiis contractis impetratum non excuſat. *l. ab inceſtis. final. eod.* Inutiles nuptiæ

ſunt, quæ lege ob evidentem & juſtam aliquam cauſam interdicuntur. Juſtæ cauſæ ſunt. 1. Ratio honeſtatis; in conjunctionibus enim non tantum quod licet, verùm etiam quod honeſtum eſt, conſiderari oportet. Ob quod Senatori cum humili & abjecta fœmina nuptias contrahere prohibetur. *l. humilem. 7. eod.* Humilem autem vel abjectam fœminam non eam judicamus, quæ, licet pauper, ab ingenuis tamen parentibus nata ſit. Unde ſenatoribus, & quibuſcunque ampliſſimis dignitatibus prædictis, ex ingenuis parentibus natas, quamvis pauperes, in matrimonium ſibi accipere licet. *d. l. humilem.* Humiles verò vel abjectas perſonas eas tantummodo eſſe cenſemus, ancillam, ancillæ filiam, libertam, libertæ filiam, ſcenicæ filiam, tabernariam, tabernarii, vel lenonis, aut arenarii filiam, aut eam quæ mercimoniis publicè præfuit. *d. l. humilem.* Sed hæc, ut ſupra dictum eſt, aliquatenus correcta ſunt. *per Novell.* 117. *Novell.* 78. *& Novell.* 51. Interdicitur etiam matrimonium inter Decurionem & ſervam, pœnâ impoſitâ contrahentibus, & illis qui nuptiis interfuerunt; ut ſunt actores & procuratores, nec contractas prodiderunt. *juxta l. cum ancillis.* 3. *eod.* 2. Juſta cauſa prohibendi matrimonii eſt, matrimonium contractum; qui enim unam uxorem habet, aliam legitimè ducere non poteſt; cum binas uxores habere non liceat *l. neminem.* 2. *eod.* Et hujus pœna eſt, quod ex edicto Prætoris infamia notetur, & à competente judice extraordinariè puniatur. *d. l. neminem.*

De

De interdicto matrimonio inter pupillum & tutorem ſeu curatorem, filioſque eorum.

TIT. VI.

TErtia juſta cauſa matrimonii prohibendi eſt, authoritas tutoris vel curatoris. Nam inter tutorem vel curatorem, filioſque eorum, & pupillam nuptiæ interdicuntur : *l. 1. l. ſi patris. 6. hic.* Sive tutor vel curator libertus, ſive ingenuus ſit. *l. libertinum. 4. eod.* Et ſi pupillam ſibi vel filio ſuo matrimonio collocaverit, ipſo facto fit infamis, ex dolo præſumpto. Videtur enim potius bonis ejus inhiaſſe, quam juſtæ adminiſtrationi tutelæ incubuiſſe: Et ob id contraxiſſe, ut ſe à reddenda adminiſtratæ tutelæ ratione liberet. *l. ſi tutor. 7. eod.* Quæ præſumptio cum ceſſet, ſi ratio reddita eſt, & pupillus ad legitimam ætatem pervenit, nuptiæ contractæ non reprobantur. *l. curatorem. 5. l. ſi patris. 6. eod.* Sicut nec illæ quæ, antequam tutelæ munus imponeretur, contractæ fuerunt. Matrimonium enim legitimè contractum ex ſupervenienti caſu retractari non debet. *l. cum proponas. 3. eod.* Mater etiam cum tutore filiæ ſuæ, vel filio tutoris nuptias contrahere non prohibetur. *l. mater : eod.* Et notandum hanc legis prohibitionem non porrigi ad eos qui verè tutores vel curatores non ſunt; utputà, procuratores, negotiorum geſtores, &c. *l. ſi quis tutoris. fin. eod.*

norum & deportatione plectatur, judiceturque reſcriptum obreptitium, & de illicitis impetratum. *l. quidam vetuſti. eod.* Et hæc de interdictis jure gentium & jure civili nuptiis.

De ſecundis nuptiis.

TIT. IX.

QUamvis autem contractum matrimonium juſta ſit veriti matrimonii ſecundo contrahendi cauſa, hoc tamen ita accipiendum eſt, ſi morte alterutrius conjugum, vel alia probabili & juſta cauſa, non ſit ſolutum. Soluto enim matrimonio, conjux ſuperſtes ad ſecundas nuptias convolare non prohibetur, cùm plures non ſimul, ſed ſucceſſivè uxores habere legibus non ſit interdictum. Licitæ igitur ſunt ſecundæ nuptiæ, quamvis imperialibus conſtitutionibus variis pœnis coërceantur. Quarum pœnarum cauſæ ſunt. 1. Quod prioris mariti memoria extinguatur. 2. Quod liberis ex priore matrimonio procreatis debita non ſervetur affectio. 3. Quod plerunque injuria & damno adficiantur liberi prioris matrimonii, cum, ut Imperator Conſtantinus ait, mulieres non tantum res eorum, verùm etiam vitam quandoque novis maritis addicant. Ad declarandas pœnas diſtingue Aut immaturè nuptiæ contrahuntur, purà intra annum luctus. Aut legitimo tempore, & peracto luctus anno. Primo caſu, aut vir contrahit, aut fœmina: Si vir, nullis pœnis ſubjicitur, etſi ſtatim poſt mortem

uxoris ſecundo contrahat; Ille enim fœminam demortuam lugere non tenetur, ſed matrimonio ſive morte, ſive repudio juſto, aut injuſto ſoluto, quandocunq; ſecundam ducere poterit: Si mulier ad ſecundas nuptias tranſit, anni ſpacium, quod luctui peragando proſtitutum eſt, non decem menſes ut olim, præterire, & mulier vidua ob memoriam & reverentiam defuncti mariti, continere debet. *l. ſi qua ex fœminis*. 2. *hic*. Quod ſi intra annum luctus nubit, variis pœnis afficitur. *ut in l*. 1. *&* 2 *eod*. Primò lucra nuptialia amittit. 2. *d. l. ſi qua*. 12. Nihil capit ex bonis prioris mariti, ſive hoc ex teſtamento, ſive alio titulo relictum fuerit, *Novell*. 22. *& l*. 1. *eod*. 3. Agnatis & cognatis ſuis ſuccedere ab inteſtato non poteſt, niſi uſque ad tertium gradum. *d. l*. 1. 4. Nihil ex teſtamento extraneorum capit, ſed relictum apud hæredem, ut non ſcriptum remanet, & quaſi indignæ eripitur, applicaturque fiſco; Cui tamen decem perſonæ edicto. Unde 10 perſonæ, compræhenſæ, præferuntur; id eſt, aſcendentes, deſcendentes, & ex tranſverſo uſque ad ſecundum gradum, &c. *d. l*. 1. *eod*. 5. Ultra tertiam bonorum partem novo marito in dotem dare, vel ex teſtamento, vel quovis alio titulo non extantibus liberis, relinquere prohibetur: *d. l*. 1. vel ſi liberi ex priore conjugio exiſtant, non plus quàm virilem: *l. hac edictali*. 6. *eod*. Denique notatur infamia. *d l*. 1. *& Novell*. 22. Quæ tamen, ſicuti & aliæ omnes pœnæ, ſingulari Principis indulgentia remitti & aboleri poſſunt. *De qua infra. l. ſi qua*. 2. *ad S. C. Tertullian*. Et his pœnis obſtringitur etiam illa mulier quæ intra annum

num ſuctus parit, ſi modò indubitatum ſit ex defuncto marito ſobolem procreatam non eſſe. *Auth. eiſdem. hic.* Quod extenditur etiam ad matrem quæ nondum finitâ tutelâ, quam gerendam ſuſcepit, neque redditis rationibus, neque petito alio tutore, contra fidem jurisjurandi præſtiti, ſecundo marito nubit. *Novell. 22. & d. Auth. eiſdem.* Mater enim, deficientibus tutoribus teſtamentariis & legitimis, cum juramento ſe iterum non nupturam, ad tutelæ geſtionem admittitur. Hodie tamen juramentum non exigitur, ſed contractis nuptiis à tutela repellitur. *d. Authen. eiſdem & Novell. 94.* Secundo caſu, ſi legitimo tempore & luctus anno lapſo, ſuperſtes conjux nuptias ſecundas contraxerit, in caſum exiſtentium liberorum quædam pœnæ ſunt introductæ, quibus is qui ſecundo contrahit coërcetur, quæ tamen non exiſtentibus liberis ceſſant. *Novell. 22. cap. 23.* Primum genus pœnæ eſt, quod ſecundò contrahens, omnium lucrorum nuptialium, aliorumque bonorum ex priore matrimonio ſibi obvenientium uſumfructum tantum acquirat, proprietate eorum liberis prioris matrimonii reſervata. *l. fœminæ, 3. eod.* Quicquid igitur mulier tranſiens ad ſecundas nuptias ex facultatibus primi viri ſponſalium jure, mortis cauſa donatione, ex teſtamento, fideicommiſſi aut legati titulo, vel quavis munificentia viri conſecuta eſt, id totum moriens liberis communibus reſervare tenetur. *d. l. fœminæ. & Novell 22.* Et cùm non tantum ex teſtamento, verùm etiam ab inteſtato, ad ſucceſſionem filii, ſive ante mortem filii, ſive poſtea ineat ſecundas nuptias, mater

vocetur, ab inteſtato eorum ſolum uſumfructum percipiet, quæ ex paterna ſubſtantia, ad filium pervenerunt, in aliis verò à patre non profectis pleno jure ſuccedet; modo mater ingratitudinis erga liberos commiſſæ repræhenſionem nullam incurrerit. *Auth. ex teſtamento. eod. & Novell.* 2. *cap.* 3. Et hæc etiam bona, ſicuti & omnia conquiſita ex priore matrimonio, & lucra nuptialia, liberis ex primo matrimonio ſuſceptis reſervare jubetur, *d. l. fœmina.* §. *illud etiam. l. cum aliis ſanctionibus.* 4. *eod.* facultate in his teſtandi & pro libito alienandi penitus interdictâ: *d. l. fœmina.* & ſi quid ex his à matre alienatum fuerit, ex maternis facultatibus id ipſum ſupplebitur. *d. l. fœmina.* §. *nec quicquam.* Niſi liberi non exiſtant; Hoc enim caſu ceſſat pœna, ſucceditque mulier pleno jure cum libera poteſtate adminiſtrandi. *d. l fœmina. & Authen. ſed & ſi quis. eod.* Regula igitur eſt: Quod mulier ſecundo nubens, lucra nuptialia, aliaque bona obvenientia ex primo matrimonio, teneatur liberis illius matrimonii reſervare abſque ulla alienatione. Ampliatur hæc regula primò Quod locum etiam habeat in lucro ex ſucceſſione filii demortui quæſito. *d. l. fœmina. & d. Novell.* 22. 2. Locum etiam habet in liberis, qui neutri parenti hæreditario jure ſucceſſerint, quia & illis proprietas ſervatur, quaſi honore præcipuo & privilegio quodam, niſi ingratitudinis erga parentes probabiliter redargui poſſint. *d. Novell.* 22. *cap.* 16. & 26. & *Auth. Hac res eod.* Quod videtur eſſe contra *l. generaliter.* 5. §. *ult. eod.* 3. Et ad maritum ad ſecunda vota tranſeuntem extenditur; ſicuti

enim

enim ex parte mulieris, ſi filius lucretur ex ſponſalitia largitate, reſervare debet filiis primi matrimonii, ita etiam uxore jam mortua quod vir ex dote lucratur filiis communibus omnimodo reſervare debet, quantum ad proprietatem, uſufructu patri conceſſo. *Auth. uxore mortua. 5. eod. & d. l generaliter. 5.* Non tantùm in primi, verum ſecundi & tertii matrimonii liberis regula obſervatur. Cùm cujuslibet matrimonii liberis lucra nuptialia proprietatis jure ſervari debeant. *Novell. 22. & l. cum aliis ſanctionibus. 4. eod.* 5. Procedit regula in lucro nuptiali, etſi illud non à conjugibus, verum ab alio quodam extraneo provenerit. *Novell. 22. cap. 23. & Authen. in donatione. eod.* 6. Etiam procedit, etſi donatio propter nuptias in dotem redacta ſit, putà ſi mulier, adepta donationem propter nuptias, ſecundo marito in dotem dederit. *d. l. generaliter. §. pro obſervari.* 7. Locum habet non tantum in filiis, verum etiam in demortuorum filiorum filiis, nepotibus & neptibus, ita ut ſubintrando patris ſui locum, in ſtirpem ſuccedant. *l. in quibus caſibus. 3. & l. ſi quis prioris. 8. hoc.* Denique obſervandum, quamvis olim parentibus tranſeuntibus ad ſecunda vota, lucra nuptialia pro arbitrio contemplatione meritorum habita inter liberos diſtribuendi poteſtas fuerit; *d. l. fœminæ. d. l. generaliter. §. dividendi. d l. in quibus. in fin.* hodie tamen, lege æqualiter diſtributio fit, adempta parentibus eligendi poteſtate. *Auth. lucrum hoc. eod.* Ex his perſpicuè patet, regulam de tranſeuntium pœnis poſitam, quibuſdam caſibus non procedere. Primò enim fallit, ſi liberi qui-

bus ſervari debet nuptiale lucrum, non ſuperſint: quinimò liberis non exiſtentibus locus non datur pœnis. *d. Novell.* 22. Sed mulier omnia bona vel à marito, vel liberis prioris matrimonii quæſita, pleno jure habet. *d. l. generaliter.* 2. Fallit in dote, ſi mulier ſecundò contrahit; & in donatione ſponſalitia, ſi maritus contrahit. Mulier enim ſoluto matrimonio recuperatam dotem filiis prioris matrimonii non ſervat, ſed donationem ſponſalitiam, quam, ut lucrum nuptiale, à marito conſequitur; Sicuti maritus dotem quam in caſum ſoluti matrimonii ab uxore adipiſcitur. *Auth. uxore mortua. eod.* 3. Fallit in liberis ingratis, qui ob ingratitudinem erga parentes commiſſam omni lucro nuptiali ſe indignos reddunt. *d. Novell.* 22. *cap.* 16. & 26. 4. Fallit ſi mulier abſtineat à ſecundis nuptiis; Tunc enim in ſolidum vel pro virili portione lucrorum nuptialium dominium ſibi ſervat, non liberis; *Novell.* 127. *d. l. generaliter.* §. *final.* & *Auth ſi tamen. eod.* Poteſtque pro arbitrio alienare; Cum ut domina liberam habeat in his adminiſtrandi facultatem. *d l. hac edictali.* § *ſin verò liberorum.* Quod tamen mutatur *Novell.* 117. Alterum genus pœnæ coërcendarum ſecundarum nuptiarum eſt, quod conjux ſuperſtes qui contrahit ſecundas nuptias, non poſſit vel in ultima voluntate, vel inter vivos, dotis, donationiſque propter nuptias, vel aliquo alio titulo, in ſecundum conjugem plus conferre, quam uni ex liberis prioris matrimonii collatum vel relictum fuerit. Et hoc verum ſi inter liberos diviſio bonorum paternorum & maternorum in pares portiones fiat;

fiat; nam ſi inæqualis diviſio ſit, in ſecundum plus conferre non poterit ſecundò contrahens, quàm abſtulerit filius cui minor portio in diviſione inæquali contigit. *d. l. hac ediƈtali.* Indubitati enim juris eſt parentes bona pro arbitrio inter liberos poſſe diſtribuere, dummodò unicuique minus legitima non detur. Si igitur parens ſecundò contrahat, filius ex primo matrimonio ſuſceptus duplex beneficium habet: primò, ut nè minus legitima; deinde, nè minus quàm novercæ vel vitrico illi per parentem relinquatur: ſin autem vitrico vel novercæ plus datum fuerit, hoc quod ſuperfluum eſt, pro non ſcripto vel dato habetur, & ad liberos prioris matrimonii redit. *d. l. hac ediƈtali in. fin.* Non redit inquam ad liberos utriuſque matrimonii, *ut in l. quoniam. 9. eod.* ſed ad liberos ex priore matrimonio procreatos tantùm, & ad eos ex æquo diſtribuitur. *Auth. ad eos. eod. & Novell. 22. cap. 1.* Hæc enim Novell. corrigit *d. l. quoniam*, & confirmat *d. l. hac ediƈtali.* Et diſtribuitur quidem illud ſuperfluum inter omnes liberos; niſi ex his quidam juſta ex cauſa ſint exhæredati, qui ratione commiſſæ culpæ & offenſæ, bonis paternis privantur. *l. final. eod.* Tertium genus pœnæ coërcendarum ſecundarum nuptiarum eſt; Quod mulier ſecundo nubens quæſita à primo marito uſusfruƈtus tantum jure, interdiƈta eorundemque alienatione, retineat, proprietate eorum filiis primi matrimonii attributâ. Et hoc indiſtinƈtè, ſi res immobiles ſint; Siquidem in rebus mobilibus uſumfruƈtum aliter non obtinet, quàm ſi juſto pretio per eos

quos utraque pars arbitros elegerit æſtimentur, & fidejuſſoriam cautionem præſtiterit, hac forma, quod eaſdem res mobiles, vel earum prætium filiis vel filiabus, ex eodem matrimonio procreatis, vel poſt mortem eorum, nepotibus & neptibus, reſtitutura ſit. Quam dationem ſi mulier præſtare diſtulerit vel nequiverit, res mobiles nondum matri traditæ apud liberos remanent, vel ſolutæ & traditæ, iterum in liberos transferuntur; modò, datis fidejuſſoribus, pari forma, matri ſatiſdederint; quod ſcilicet, matri ſuperſtiti pro uſufructu earundem rerum mobilium vel pretio, quo æſtimatæ ſunt, uſurarum nomine centeſimæ partem tertiam annuis quibuſcunque temporibus præſtare non differant; quia cautione etiam hoc promitti debet. Quod à filiis filiabusve, vel ex his progenitis liberis (ſi ante eandem matrem, omnes eos obire contigerit) omnes res mobiles, ſecundùm legum moderationem matri reſtituantur. *d. l. hac edictali. §. his illud.* Quod ſi neque à liberis neque à matre hæc ſatiſdatio offeratur, æquius eſt ut res mobiles remaneant penes matrem, pro quibus etiam omnia ſua bona præſentia & futura hypothecæ nomine ex ſingulari proviſione legis tacitè obligata ſunt. *d. l. hac edictali. §. omnibus.*

Si ſecundo nupſerit mulier cui maritus uſumfructum relinquit.

TIT. X.

DEnique coërcentur ſecundę nuptiæ etiam hac pœna, quod contractis ſecundis nuptiis, uſumfructum omnium bonorum à priore conjuge relictum, is qui contrahit, perdat; & liberis matrimonii reſtituere teneatur. Quod ſi in mora reſtituendi ſit, ad reſtitutionem omnium fructuum perceptorum indebitè condemnetur. *l. un. hic.* Quod tamen *per Novell.* 22. *cap.* 32. corrigitur. Non enim jure noviſſimo relictus uſusfructus ob contractas ſecundas nuptias amittitur; niſi ea lege à priore conjuge datus ſit, ut ex ſecundis nuptiis interiret, vel ſi ſecundo contraheret, uſusfructus jacturam feceret. Quod ita procedit, ſi titulo legati, fideicommiſſi, vel donationis ſimplicis, uſusfructus ſuperviventi conjugi relinquatur. Nam ſi cauſa dotis vel donationis propter nuptias detur, is qui dotem vel donationem propter nuptias, quæ in relicto uſufructu conſiſtunt, ſoluto matrimonio lucratur, etiam contractis ſecundis nuptiis jure retinet, etſi diverſum conventum ſit. Quamvis enim bona data fuiſſent in dotem vel donationem propter nuptias, lege competeret eorum bonorum uſusfructus, ei qui ad ſecunda vota tranſit, nec conventione privatorum adimi poſſet. *Novell.* 22. *cap.* 31. *& Auth. Hoc locum habet. cod.*

De-

De dotis promiſſione, & nuda pollicitatione.

TIT. XI.

POrrò adjacent nuptiis, dos, & donatio ſponſalitia. De donatione ſponſalitia ſupra dictum eſt, nunc de dote. Dos eſt quoddam univerſale, in ſe continens id, quod à muliere, vel ejus nomine traditur marito, ejuſvè patri, ad onera matrimonii ſuſtinenda. Cauſa efficiens dotis eſt, nuda voluntas dantis, ſive ſit tacita, ſive expreſſa, vel in alterius arbitrium collata; *l. ſi quum. 3. hic.* non tantùm mulieris, verùm etiam parentum & extraneorum; nam ex nudo conſenſu etiam abſque ſcriptura dos promiſſa debetur: *l. ad exactionem. 6. eod.* modo certa ſit. Nam ſi incerta eſſet, & nudo pacto promiſſa, peti non poſſet, niſi inſtrumentum de tali dote conſtaret confectum eſſe *l. fruſtra. 1. eod.* Sufficitque tacita & præſumpta ad conſtituendam dotem, voluntas. Undè qui uſuras dotis promittit, ipſam dotem promiſiſſe videtur. *l. ſi pro dote. 2. eod.* Sufficitque conſenſus patris, etſi non exprimat de quibus bonis conſtituat dotem; quia de ſuis, niſi paupertate laboret, eo enim caſu de bonis filiæ; conſtituiſſe intelligitur: *l. ſi pater. fin. eod.*

De jure dotium.

TIT. XII.

IMò pater, pro conditione facultatum ſuarũ, dotare filiam matrimonio collocatam tenetur,

tur *l. neque mater*. 14. *hic*. Non de bonis uxoris, niſi illa præbuerit conſenſum. *d. l. neque mater*. Matris enim voluntas ad conſtituendam in rebus ſuis dotem quoque ſufficit. *l. ſi ſtipulatio*. 2. *eod.* Quamvis pro filia dotem dare non cogatur; niſi ex magna & probabili cauſa, vel lege ſpecialiter expreſſa. *d. l. neque mater*. Denique ſufficit extranei voluntas in conſtitutione dotis. Hinc patronus pro liberta, curator pro pupilla minore 25. annis, & quivis extraneus pro muliere, dotem dare poſſunt. *l. ſi dotem*. 24. *l. mulier*. 28. *eod.* Ex his patet dotem à cauſa efficiente bifariam dividi: Vel enim dicitur profectitia, vel adventitia. Profectitia dicitur, quæ à patre, ulteriore parente, vel de bonis eorum, profecta eſt. Adventitia dos eſt, quam nemo ex paternis bonis, ſed quidam extraneus qui in poteſtate filiam non habet, conſtituit. Materia, res mobiles *l. ex pecunia*. 12. *eod.* immobiles *l. ſi prædium*. 23. *eod.* ſe moventes. *l. in rebus*. 30. *eod.* corporales. *l. etſi dotis*. 3. *eod.* incorporales, *l. res quas uſufructu*. 7. *& l. ſi ſocrus*. 18. *eod.* communes, *l. ante diviſionem* 16. *eod.* alienæ, *l. evicta re*. 1. *eod.* & propriæ; adeo ut nulla lege prohibitum ſit univerſa bona in dotem dare; *l. nulla lege*. 4. *eod.* ſive res æſtimatæ dentur in dotem, ſive inæſtimatæ. *l. quoties*. 5. *l. cum dotem*. 10. *& l. ſi inter*. 21. *eod.* Forma, ut dos per ſtipulationem, vel nudo pacto, *l. cum à ſocero*. 7. *l. cum patrem*. 19. *eod.* (nam in conſtitutione dotis non tam verba, quàm voluntas ſpectatur, *l. etiamſi*. 8. *eod.*) à parentibus, cognatis, & propinquis, ſive extraneis, in rebus certis, vel incertis. *l.* 1. *& l. ſi quum*. 3. *ſupr. de d. prom.* cum juſta æſtimatione, vel ſine æſtimatione, *d. l. quotiens*.

quotiens. 5. *l. cùm dotem*. 10. *eod.* in caſu contracti matrimonii, marito, vel ejus patri, conſtituatur. Finis conſtituendæ dotis eſt, ut oneribus matrimonii, quæ maritus ſuſtinere debet, ipſi ſubleventur. *l. pro oneribus*. 20. *eod.* Effectus, quò ad diſcernendos effectus diſtinguitur. Aut dos tradita non eſt; Aut tradita, ſed evicta; Aut traditio dotis legitimè celebrata eſt. Primo caſu ſi dos tradita non eſt, conceditur marito ejuſque patri actio ex ſtipulatu de dote perſonalis, pro conſequenda dote ab illis, qui eam per ſtipulationem vel pactum pro uxore ſua promiſerunt, ſive parentes, ſive cognati, ſive extranei ſint. Dico (vel per pactum) quia etſi nudo pacto dos promiſſa ſit, fingitur tamen ob dotis ſummum favorem ſtipulatio interveniſſe. Secundo caſu, ſi dos tradita evicta eſt, diſtinguunt Imperatores Severus & Antoninns in *l. evicta re*. 1. *eod*. Si pollicitatio vel promiſſio fuerit interpoſita, gener contra ſocerum, vel mulierem, ſeu hæredes, condictione, vel ex ſtipulatione agere poſſunt: ſin autem nulla promiſſio intercelſerit, poſt evictionem, ſi quidem res æſtimata fuerit, ex empto competit actio. *d. l. cùm dotem*. 10. Sin vero inæſtimata in dotem data ſit, & bonâ fide, nulla marito competit actio; dolo autem dantis interveniente, de dolo actio adverſus eum locum habebit; niſi à parte mulieris dolus committatur; Tunc enim nè famoſa actio adverſus eam inſtituatur, in factum actio competit. *d. l. evicta re*. 1. Tertio caſu: ſi traditio dotis celebrata fuerit, diſcernuntur effectus circa maritum, uxorem & eum qui dedit dotem. In marito diſtingue, aut res æſtimatæ in dotem datæ ſunt, aut inæſtimatæ;

matæ: Si inæſtimatæ, effectus traditæ dotis eſt, tranſlatio civilis dominii in ipſum maritum, naturali dominio remanente penes uxorem. *d. l. in rebus.* 30. *eod.* Traditione enim rei dotalis non æſtimatæ, maritus ſubtili juris fictione dominium conſequitur, cujus vigore, res dotales vindicare, ſervos manumittere, eiſdem auctor eſſe adeundæ vel repudiandæ hæreditatis, fructus percipere, rebusque dotalibus uti, ut ſuis permittitur. *l. etſi dotis.* 3. *l. cum dotem.* 10. *l. pro oneribus.* 20. *eod.* Ipſe tamen alienare prohibetur; *l. rem quam pater.* 22. *eod* ſicuti & mulier. *l. ſi prædium.* 23 *l. ubi ad huc.* 29. *in fin eod.* Quod ſi res æſtimatæ in dotem dentur, Effectus eſt: Tranſlatio pleni dominii. Transfertur enim plenum dominium & verum, non civile tantum: omneque damnum & lucrum rei dotali contingens, ad maritum ut verum dominum ſpectat. *d l. cum dotem.* Cùm æſtimatio contineat venditionem, & maritus ſoluto matrimonio reſtitutione pretii liberetur, ſi rem dotalem retinere malit. *d l. cum dotem. & d. l. quotiens.* Niſi expreſſè conventum ſit; ut res dotales eodem pretio redderentur, & ad hoc ſolum æſtimatio facta ſit, ut conſtaret quando res in dotem datæ fortè deteriores fierent. *l. ſi inter virum.* 2. *eod.*

De rei uxoriæ actione & in ex ſtipulatu actionem transfuſa, & de natura dotibus præſtita.

TIT. XIII.

CIrca eum qui dedit dotem, diſtingue! Aut is qui dotem dedit, habet filiam pro qua dos

dos conſtituta eſt, in poteſtate: aut eſt extraneus qui non habet in poteſtate. Si habet in poteſtate, ut pater, avus paternus, &c. patri competit actio ex ſtipulatu, ſi expreſsè tempore conſtitutæ dotis, dotem ſibi reddi ſtipulatus eſt; non autem ſi ex intervallo ſtipulatus eſt. *l. cùm à ſocero 7. de jur. dat.* vel nudo pacto absque ſtipulatione. *l. avia tua. 6. cod.* Hoc enim diſtat pater ab extraneo, quod ille dotem ſibi reſtitui paciſci poſſit, non autem pater: ſi igitur ſtipulationem incontinenti non appoſuit, nè quidem ad repetitionem dotis profectitiæ agere permittitur, niſi filia conſentiente. *d. l. avia tua. & l. unica. hic.* Sin extraneus dotem dedit, niſi ſtipulatione expreſſa, vel nudo pacto, de redditione dotis providerit, donaſſe videtur mulieri dotem. Quod ſi dotem ſibi reſtitui ſtipulatus eſt, actio ex ſtipulatu ſtricti juris illi competit; quod ſi ſimplici pacto, actio præſcriptis verbis datur. *d. l. avia tua. d. l. unica. §. accedit ei.* In duobus enim extranei deterior conditio eſt quàm uxoris in petenda dote. Primò, quod actio ex ſtipulatu de dote, in extraneo deſinat eſſe bonæ fidei, & ad naturam ſuam redeat. Deinde, quod ſi ſimplex pactum de redditione dotis tantùm intervenerit, ſtipulatio juris fictione non cenſeatur interceſſiſſe. *d. l. unica.* Et ſi is qui dotem dedit ſibi ſoluto matrimonio reddi pactus vel ſtipulatus non eſt, tamen in favorem dotis ſtipulatio interpoſita fuiſſe fingitur; *d. l. unica. §. accedit: & §. 1.* ad hoc, ut mulier actione ex ſtipulatu experiatur; Hæc enim actio illi conceditur ex ficta ſtipulatione pro repetenda dote, in caſum ſoluti matrimonii. *d. l. unica.* Diſtingue tamen, Aut

maritus

maritus labitur facultatibus & vergit ad inopiam, aut non. Primo caſu etiam conſtante matrimonio ad repetitionem dotis competentibus actionibus experiri non prohibetur. *l. ubi adhuc.* 29. *ſupr. de jure dotium.* Altero caſu, non niſi ſoluto matrimonio competentium actionum exercitium habet. *d. l unica.* Competentes autem actiones ſunt, Rei vindicatio, Actio hypothecaria, & actio ex ſtipulatu de dote. *l. in rebus.* 39. *eod.* Rei vindicatio datur, quia rei dotalis mulier manet naturaliter domina, nec ob id quod ſubtilitate juris tranſeat ad virum dominium illi videtur ademptum, & rei veritas deleta. *d. l. in rebus.* 36. Hypothecaria actio proficiſcitur ex tacita hypotheca, quæ legis authoritate in bonis mariti ut magis mulieri in repetitione dotis ſit ſuccurſum, conſtituitur. *d. l. in rebus.* 30. *& d. l. unica.* §. *& ut plenius.* Quamvis non tantùm pro reſtitutione dotis, verum etiam præſtatione, & pro evictis rebus competat. *d. l. unica.* §. *& ut plenius.* Actio ex ſtipulatu, ex ſtipulatione tam ficte, quàm verè interpoſita, datur mulieri, pro recuperanda dote conſtante matrimonto, ſi maritus vergat ad inopiam (quo tamen caſu pro oneribus matrimonii deſervire debet) vel ſoluto matrimonio, quâ compellitur maritus ad reſtitutionem rei dotalis, & quidem ſtatim, ſi immobilis, ſin mobilis, poſt annum, (ita tamen ut habeatur ratio privilegii, competentis marito ne ad aſſem exigatur, ſed condemnetur in quantum facere poſſit,) cùm uſuris à tempore moræ, & fructibus à tempore diſſoluti matrimonii perceptis. *d. l. unica.* § *cùm autem.* Quamvis perceptos fructus conſtante matrimonio ob onera matrimonii maritus ſuos faciat, ſicuti &

alias acceſſiones. Quod tamen cum hoc temperamento accipiendum eſt, aut acceſſiones in fructu ſunt, ut fœtus pecorum, fructus agrorum, & cæt. & hæ acceſſiones donec matrimonium conſiſtit, lucro viri cedunt, fructuſquè ultimi anni pro rata temporis quo duravit matrimonium inter mulierem & maritum, vel ejus hæredes, dividuntur. *d. l. unica. §. cùm ex ſtipulatu.* Quod ſi acceſſiones non ſint in fructu, ſcilicet, partus ancillarum, & quæſita per ſervum dotalem extra operam ſuam, & rem mariti, illæ ad commodum mariti ut ipſas lucretur, non pertinent, ſed ut incrementum dotis cum ipſa dote mulieri reſtituendæ ſunt. *d. l unica. §. cum ex ſtipulatu.* Quod de inæſtimatis rebus in dotem datis intelligendum; æſtimatarum enim acceſſiones, abſque diſtinctione marito acquiruntur, cùm omne damnum, etiam fato contingens, ſufferre teneatur. Æquitas igitur ſuadet ut acceſſionibus, commoditatibuſquè manantibus ex rebus dotalibus ſublevetur. *d. l. unica. §. cùm ex.* Nec permittitur retentio dotis ob depravatos mores mulieris, communes liberos alendos, nec propter impenſas in rebus dotalibus factas, niſi ſint neceſſariæ quæ ipſo jure dotem minuunt. *d. l. unica. §. taceat in ea retentionum.* Nec excluditur mulier à commodo dotis, eo quod à marito ipſi legatum relictum; vel ipſa hæres inſtituta fuerit: Actio enim ex ſtipulatu non minuitur legato relicto, ſed utrumque percipit: *d. l. unica. §. primum itaque.* ſicuti & hæres inſtituta & legatis ultra dodrantem gravata, in ratione legis falcidiæ, qua uſque ad dodrantem reſecantur legata, etiam dotem ut æs alienum deducit.

ducit. *d. l. unica. §. igitur, & in ſequenti.* Imputatur tamen in legitimam, ſi dos à patre data legitimam adæquet; excluditur enim querela inofficioſi teſtamenti. *d. l. unica. §. quo à nobis.* Denique obſervandum, quod hæc actio ex ſtipulatu bonæ fidei ſit, ſublataque rei uxoriæ actione omne id quod in illa utile videbatur, actioni ex ſtipulatu ſit per Juſtinianum accommodatum, tranſmittaturque in hæredes ipſius mulieris tam activè quàm paſſivè. *d. l. unica. §. quod etſi. & §. maneat.* Adjacentia dotis ſunt, varia privilegia & pacta, quæ ratione dotis conceduntur & interveniunt, quorum hic quædam recenſentur. Primum eſt privilegium tacitæ hypothecæ, in bonis mariti conſtitutæ; Sicuti enim marito pro conſequenda ſua donatione propter nuptias in bonis uxoris lex dat tacitam hypothecam; ita multò magis in bonis ipſius mariti, ut mulier ſoluto matrimonio, vel in caſum quo maritus vergit ad inopiam, ſalvam habere dotem poſſit, legis diſpoſitione conſtituitur tacita hypotheca. Ex qua, mulieri pro recuperanda dote, actio hypothecaria competit, contra quam nec ulla currit præſcriptio, antequam ſoluto vel conſtante matrimonio jus illi agendi eſt: quamvis cùm hoc privilegium actioni inſit, extraneo etiam competat. *d. l. unica. §. & ut plenius. & d. l. in rebus. 30. ſupr. de jure dotium.* Alterum eſt privilegium prælationis, quo mulier omnibus creditoribus tam chirographariis, quàm hypothecariis, tacitam & expreſſam hypothecam habentibus, & antiquioribus in dote præfertur. *d. l. in rebus. 30. & Novell. 91. & Novell. 97.* Quod privilegium perſonale eſt; non enim

actione

actioni ineſt, ſed mulieri conceditur. Tranſit tamen in filios, hæredes matris, & omnes deſcendentes, non autem extraneos hæredes. *d. Novell.* 91. Sed quid ſi duæ mulieres de dote contendant? Et antiqua cauſa dotis, ut putà, prima ſecundæ præfertur. *d. Novell.* 91. Quod privilegium prælationis mulier tantum in dote actualiter numerata habet, non in dote cauta vel confeſſata: Nec in donatione propter nuptias, vel lucro nuptiali. *d. Novell.* 97. E diversò, quod dotis petitioni repugnare videtur, competit marito privilegium competentiæ, nè ad aſſem exigatur, nec ultra quàm poſſit condemnetur: Et ſi inſolidum per judicem condemnatus ſit, nihilominus non obſtante condemnatoriâ ſententiâ, exceptione privilegii gaudeat, cogaturque uxor cum eo quod commodè dare potuit contenta eſſe; licet ſi ad pinguiorem fortunam venerit, actio pro conſequenda integra dote, non perimatur, ſed ſalva maneat. *d. l. unica. §. cum autem.*

De pactis conventis tam ſuper dote, quàm ſuper donatione ante nuptias & paraphernis.

TIT. XIV.

POrro pacta dotalia quæ dotis cauſam deteriorem non reddunt, nec ſunt contra leges, vel Conſtitutiones, boniſque moribus non repugnant, ſunt ſervanda. *l. unica. §. illud autem generaliter. ſup. de rei uxor. eod.* Nec obeſſe poteſt quod dicitur pactum nudum actio-

actionem non producere; Hoc enim, verum eſt, ſi omnino nudum eſt, nec ſynallagma contineat, vel cohærentia contractus vel traditione munitum ſit. *l. legem quam dixiſti.* 1. *hic.* Undè ex pacto inito cum patre filiam dotante, ut eâ mortuâ in matrimonio, dos cedat lucro viri, jure ſubſiſtit; cum deterior cauſa dotis non fiat, ſed pater tantùm ſibi in repetitione dotis, quæ illi in hunc caſum competit, præjudicet, quod utiquè facere poteſt. *l. ſi convenit.* 6. *eod.* Secùs ſi conſtante matrimonio in caſu quo vir vergit ad inopiam, repetitio per mulierem fieret, pactum enim cum patre initum de dote retinenda, prætextu liberorum ipſi mulieri dotem repetenti non obeſt. *l. quamvis.* 3. *eod.* Et ex pacto avi paterni dotem nepotibus ſuis reſtitui, utilis ex æquitate illis competit actio. *l. pater pro filia.* 7. *eod.* Quamvis alioquin alteri quis paciſci, vel ex pacto unius alteri actio quæri non poſſit. *l. pactum dotale.* 4. *eod.* Nec fructus dotis verſi in alimenta ipſius uxoris, ex pacto repeti poſſunt. *l. fructus.* 2. *eod.* Et cum pactum de futura ſucceſſione etiam inter maritum & uxorem lege reprobetur, (non enim pactis, ſed teſtamentis hæreditates dari debent) non poteſt uxor pacto efficere ut bona ſua poſt mortem ad maritum pertineant. *l. hæreditas.* 5. *eod.* Et hæc quæ de pactis dicta ſunt, locum etiam habent in donatione propter nuptias & paraphernis. *l. hac lege.* 8. *l. ex morte.* 9. *eod.* Affinia autem ſunt doti, legitima, donatio propter nuptias, parapherna, dos cauta, non numerata, donatio inter virum & uxorem. Quę morte confirmatur. In legitimam dos imputatur, & pater qui dotem adæquatam

tam legitimæ dedit, legitimam reliquiſſe videtur, nec poſſet filia querela inoſſicioſi teſtamenti teſtamentum paternum impugnare, *ut ſuprà.* Donatio propter nuptias, & dos, paribus paſſibus debent ambulare, ut ſuprà ad longum declaratum eſt, & potiſſimum dotis & donationis propter nuptias æqualia debent eſſe pacta. *d. l. ex morte. Novell.* 22. Et ſi inæqualia ſint, ad paritatem & æqualitatem debent redigi. *l. lex Leonis.* 10. *eod.* Quod tantùm in pactis ex Leonis conſtitutione obtinuit, non in quantitate. *Novell.* 20. Hodie non tantum in pactis, vel lucris, ſed etiam in præſtatione & conſtitutione, quantitateque ſcilicet, augmento & diminutione æqualitas ſervari debet, *ex Novell.* 97. *& Auth. æqualitas. Auth. ſed quæ. hic.* Paraphernа quæ ultra dotem mulier marito adfert, cum dote affinitatem quandam habent, quia ſicuti maritus dotem adminiſtrat, ita etiam paraphernalia bona adminiſtrare permittitur. Sed hoc diſtant, quod dotem adminiſtret, ut civilis dominus, paraphernа autem ut procurator uxoris. Unde agere & conveniri poteſt, etiam abſque ſpeciali mandato uxoris, & præſtatione cautionis de rato. *l. fin. eod.* Deinde differunt quod etiam uxore contradicente maritus dotalia bona abſque tamen alienandi facultate, pro libito adminiſtrare poſſit, non autem paraphernalia bona. In illis enim nullum habet jus, adminiſtrationem vel exercitium, uxore prohibente. *d. l. hac lege.* 8. *eod.* Deinde conveniunt in tacitâ hypothecâ. Eodem enim modo quo pro conſervatione dotis tacita hypotheca in bonis mariti legis proviſione

ſione conſtituitur, ita etiam pro conſervatione bonorum paraphernalium, uxor bona mariti tacitè habet obligata, niſi expreſſa hypotheca tutius ſibi proſpexerit. Tunc enim ultra hanc tacita hypotheca conſtituta non videtur; cùm proviſio hominis faciat ceſſare proviſionem legis. *d. l. fin. eod.*

De dote cauta non numerata.

T I T. X V.

DOs cauta privilegiis doti ipſa numeratione conſtitutæ conceſſis, non eſt munita, nec ſoluto matrimonio repeti poteſt. *l.* 1. *hic.* Convenit tamen cum illa, quod ex temporis tractu robur quandoque illi accedat; cùm ſi pater donandi animo caverit dotem, nec moriens revocaverit, exigi dos poſſit: *l. quod de ſuo.* 2. *eod* & poſt ſolutum matrimonium elapſo anno dos confeſſata vel cauta, verè numeratæ dotis ſpeciem referat, non obſtante exceptione dotis non numeratæ, quæ anni ſpacio finitur. *l. ult. eod.* Quòd tamen Juſtinianus *Novell.* 100. latius explicat, hoc modo: ſi biennio tantum conſtiterit matrimonium, exceptio non numeratæ dotis anno elapſo extinguitur; ſi ultra biennium, & quidem non amplius decennio, tribus menſibus à tempore ſoluti matrimonii computandis finitur; ſi ultra decennium duraverit, mulier petens ex dotali inſtrumento dotem, exceptione non numeratæ dotis removetur, excepto minore 25. annis, cui duodecim anni à die contracti matrimonii numerandi, ad conte-

K ſtandam

ſtandam querelam non numeratæ dotis, dantur, ejus autem hæredi integer annus, ſi minor intra 12. annos deceſſerit. Excipitur etiam hæres minor 25. annis ipſius mariti, ſive majoris, ſive minoris, defuncti intra decennium, quo adhuc non numeratæ dotis querela durat. Et hæc Juſtinianus in futuris matrimoniis conſtituit, ſed in conſtantibus ſi in recenti contracta ſint, decennio elapſo finitur exceptio, vel ſi aliquanto tempore duraverit matrimonium, ita ut non minus biennio ad decennium explendum deſideretur, id temporis habet maritus hæreſque ejus ad contestandam querelam. Quod ſi decennio jam duraverit, aut minus biennio deſit ad decennium, ipſe maritus intra biennium, hæres ejus intra tres menſes, à tempore ſoluti matrimonii exceptionem non numeratæ dotis opponere debet. *Novell.* 100. Forma conteſtandæ querelæ eſt, ut non nuda denunciatione, ſed citatâ muliere, aut eo qui pro ea dotem cavit, libelloque porrecto, ſuper numeratione dotis nondum facta conteſtatio fiat, *d. Novell.* 100. Effectus conteſtationis eſt, quod perpetuet exceptionem non numeratæ dotis, transferatque onus probandi in actorem. *d. l. ultim.*

De donationibus inter virum & uxorem, & à parentibus in liberos factis, & ratihabitione.

TIT. LVI.

DOnatione inter virum & uxorem, nè favor conjugalis videatur præcio conciliari, regulariter reprobatur: *l. ſicut ceſſat.* 11. *l. cre-*

l. creditor. 20 *hic.* ſed confirmatur donatio ſi conjux qui donavit uſque ad mortem in tali voluntate perſiſtat. *l. donatio.* 3. *l. ex verbis.* 14. *l. donationes.* 25. *eod.* Donationis enim eventus in hoc tempus excurrit, quo conjuges eſſe deſinunt; niſi ſit talis uxor cujus conjunctionem leges prohibent; *l. ſi ex voluntate.* 7. *eod.* vel ſi ſequatur divortium; vel donatarius præmoriatur; vel donatio inter vivos facta revocetur. *l. à marito.* 18. *l. ſi maritus.* 10. *l. etiamſi uxoris* 6. *eod.* Revocaſſe autem vel expreſsè, vel tacitè dicitur; ut ſi expreſſis verbis revocaverit, alteri pignori obligaverit, donaverit, vendiderit, vel quovis alio titulo, poſt donationem factam alienaverit. *d. l. ſi maritus.* 10. Nec militi ſuæ concubinæ donare permittitur, *l. ſi ancillam.* 2. *eod.* nec is qui in poteſtate habet, illi donat, *l. nec inter eas.* 4. *eod.* mater tamen filio donare non prohibetur, cum in poteſtate non habeat, *l. ſi conſtante.* 19. *eod.* nec ob matrimonium inter Imperatorem & Auguſtam donationem inter vivos fieri legibus interdictum eſt. *l. donationes.* 26. *eod.* Eſt inter alios conjuges, ſive maritus, ſive uxor donet: *l. de his.* 17. *l. ex verbis.* 14. *eod.* adeò ut nec fructuum rerum immobilium donatio valeat: *l. ſi fructus.* 8. *eod.* nec rei pecunia uxoris comparatæ, ſi ipſi animo donandi tradatur. *l. etſi de tua.* 9. *eod.* Quamvis ſi abſque donationis titulo de bonis mariti aliquid conſecuta fuerit, ipſi hoc habere permittatur. Quicquid autem acquirit uxor conſtante matrimonio, de bonis mariti acquiſiviſſe præſumitur: *d. l. etiamſi uxoris.* 6. Vel ſi quid donandi animo acceperit, & mariti perſeverantis in illa voluntate

 mors

mors ſequatur, mors inquam ſive naturalis, ſive civilis, ut ſi ex libertate in ſervitutem redactus, vel ultimo ſupplicio ſubjectus ſervus pœnæ fieret; quia hoc caſu diſſolutio matrimonii etiam contingit, & conjuges eſſe deſinunt. *l. res uxoris.* 24. *l. fin. eod.* Hodie verò *ex Novell.* 22. *cap.* 8. nemo ingenuis parentibus natus ex ultimo ſupplicio ſervus efficitur. *Auth. ſed hodie. eod.* Exſpectanda igitur mors naturalis, ſicuti & aliis caſibus quibus non libertas, ſed civitas tantum amittitur. Interea enim temporis donatio non fiſco vindicatur, ſed in pendenti eſt, & morte naturali ſecutà, ſi revocata non fuerit, confirmatur. *d. l. res uxoris. & d. l. fin. eod.*

De repudiis & judicio de moribus ſublato.

TIT. XVII.

DIvortium quo matrimonium contractum diſſolvitur, contrariatur nuptiis & etiam doti. Matrimonium ſolvitur bifariam, aut miſſo repudio ex cauſa diſſidii, aut ſine repudio. Sine repudio iterum duplici modo. Aut ex cauſa naturali, alterutro conjugum peremto; ut eſt mors naturalis unius ex conjugibus. *l. fin. ſupr. de donat. ſint. vir & uxor. & Novell.* 22. Aut ex cauſa naturali vel civili utroque conjugum ſuperveniente, diſſolvitur matrimonium bona gratia, non autem nudo conſenſu, & ſi nulla cauſa ſubſit, ut olim. *l ſi conſtante.* 9. *hic.* Etſi enim ſolo affectu & nudo conſenſu contrahantur nuptiæ, non tamen nudo

do conſenſu diſſolvuntur. *l. conſenſu.* 8. *eod.* Quia ſublatâ Anaſtaſii conſtitutione, quâ nudo utriuſque conjugum conſenſu diſſolvebantur matrimonia, & intra anni ſpacium non exſpectato quinquennio licebat denuo contrahere, Imperatores in diſtrahendis nuptiis juſtam diſſidii cauſam requirunt. *Novell.* 117. *Novell.* 22. & *Novell.* 140. Si igitur bona gratia matrimonium reſcinditur, cauſa naturalis vel civilis ſubeſſe debet. Naturalis, ut imbecillitas naturalis, qua maritus laborans intra biennium continuum à die nuptiarum computandum, rem habere cum uxore non potuit. *l. in cauſis.* 10 *eod.* Et quamvis miſſo libello repudii olim hoc divortium ob imbecillitatem fieret, *d l. in cauſis.* ex *Novell.* tamen, 22. ſine repudio intra triennium fit; Eiuſque effectus eſt, quod ob imbecilitatem naturalem reſciſſo matrimonio donatio propter nuptias abſque deminutione, unde profecta ſit, revertatur. *d. Novell.* 22. Cauſa civilis eſt, votum regulare & monaſticum, ſervitus, captivitas, quibus lege mors civilis quæ morti naturali æquiparatur, inducitur. Votum monaſticum ſive maritus conſentiente uxore iſtud præſtiterit, ſive uxor conſentiente marito, vel uterque ſimul, abſque repudio diſſolvit matrimonium, *Novell.* 123. redditurque uxori dos remanente donatione propter nuptias ipſi marito: Niſi in caſum mortis mariti, mulier lucrum nuptiale ſibi pacta ſit. Hoc enim caſu ſimul cum dote, lucrum donationis propter nuptias mulieri acquiritur, cùm monachus qui perpetuæ continentiæ votum præſtitit mortuo comparetur. *Novell.* 22. & *Novell.* 5. Quod ſi poſthibito caſtitatis voto ad

to ad uxorem redierit, vel ſecundas nuptias contraxerit, pœna legibus ſtatuta plectitur. *Novell.* 117. Imo etiam ſi ſervitute matrimonium ſolutum ſit, pactionibus in caſum mortis locus eſt. Solvitur autem ſervitute matrimonium bona gratiâ, quia inter ſervos, vel cum ſervo, vel ſerva non nuptiæ legitimæ, ſed contubernium eſſe dicitur. *Novell.* 22. Cæterùm jure veteri captivitate matrimonium diſſolvebatur, ut ſervitute; Juſtinianus quinquennium exſpectari ſtatuit, aliàs ſi alter conjugum ad ſecunda vota convolârit, altero captivo detento, & quidem ſi vir, donationis propter nuptias, ſi uxor dotis diſpendium faciat. *Novell.* 22. Leo imperator vult exſpectandum donec de morte conjugis certior fiat, ſolvique ſecundas nuptias contractas ab eo, qui in civitate manſit, ſi captivus redeat, & accuſari poſſe conjugem lege Julia de adulteriis, quæ præcipitanter, non exſpectato captivo, ad nuptias ſecundas ſe contulit. *Novell.* 33. Quòd etiam de militibus qui in expeditione ſunt, conſtitutum eſt, ut donec certò mortuum maritum militem perceperit, mulier innupta maneat, imò etiam poſtquam certior de eo facta eſt, integro anno abſtinere debeat, *Novell.* 117. quia Conſtantini conſtitutio, permittens mulieri, impunè alteri nubere, ſi publicè conteſtatione habitâ & nunciatâ Duci ſub quo maritus militat, quadriennio integro exſpectarit, nec ſoſpitatis ullum judicium de ipſo habere poſſit. *l. uxor.* 7. *hic.* Imò etiam *Novell.* 22. quæ extenſo quadriennio ad decennium Conſtantini conſtitutionem probat, tollitur. Cui aſſentit Leo *Novell.* 33. & *Auth. hodie quantiſcunque. eod.* Deportatione tamen, quâ olim

olim non libertas, ſed civitas amittebatur, matrimonium non ſolvitur, tum etiam quod jus gentium in nuptiis potiſſimum ſpectetur, ea autem quæ juris gentium ſunt per deportationem non tollantur. *l. matrimonium.* 7. *eod.* Alterum genus divortii fit per miſſum repudium, quo ex legitima diſſidii cauſa conjux abdicatur. Cauſa efficiens eſt conſenſus alterius conjugis qui repudii cauſam nullam dedit. *l. conſenſu.* 8. *cod.* Non autem filiæ divortium in poteſtate matris eſt: *l. filia.* 4. *eod.* nec in poteſtate patris, niſi magna & juſta cauſa interveniente: *l. diſſentientis.* 5. *eod.* nec dirimi matrimonium poteſt à filiisfamilias ſine conſenſu patris: ſicuti enim in contrahendo matrimonio conſenſus parentum requiritur, ita etiam in diſſolvendo; *Authen. econtra. eod.* nec à filiis emancipatis in fraudem parentum, *Novell.* 22. *& l. fin. eod.* Materia eſt contractum matrimonium. Forma, repudium certis formalibuſque verbis ex lege 12 tabul. conceptum. Meritis ex cauſis mittebatur per nuncium, aut per libellum, (cui certa diſſidii cauſa inſerta fuit) conjugi datum miſſumve ad domum ejus. *l. licet repudii.* 6. *eod.* Cauſæ diſſidii ex parte mariti ſunt hæ, ſi adulter, homicida, veneficus, læſæ majeſtatis reus, falſarius, ſepulchrorum violator, ſacrilegus, latro, latronum ſuſceptor, abactor, plagiarius, adulter; ſi ſuæ vitæ veneno, gladio, aut ſimili modo inſidiatus fuerit, ſi ſe verberibus ſervilibus affecerit, &c. Quæ cauſæ ex parte uxoris quoque locum habent, maritoque ex his cauſis datur diſcedendi, & mittendi repudii facultas. *d. l. conſenſu.* Quibus *l. jubemus.* 11. *eod.* Juſtinianus adhuc tres cauſas adjicit, ſcilicet, ſi for-

tè uxor ſua ope, vel ex induſtria abortum fecerit, vel ita luxurioſa eſt, quod commune lavacrum cum viris libidinis cauſa habere audeat, vel dum eſt in matrimonio, alium maritum ſibi fieri conata fuerit. *d. l. jubemus §. inter culpas. eod.* Sed diſſidii cauſæ pauciores recenſentur *in Novel.* 117. Effectus; Olim competebat actio de moribus, quæ erat pœnalis: ob id hæred. & in hæredem non dabatur; In ea judex pronunciabat, quis cauſam diſſidio dediſſe videretur, exigebanturque quædam portiones, propter mores mulieris, habitâ differentiâ inter mores graviores & leviores: propter mores mariti dos repræſentabatur cum fructibus quadriennii, vel reddebatur ſexto menſe à die repudii, ut tradit Ulpia. Judicio autem de moribus per Juſtinianum ſublato, ſtatuitur, quod ſi mulier abſque legitima cauſa divortium petierit, diſceſſeritque, dotem amittat & lucra nuptialia, quæ maritus liberis communibus reſervare tenetur: nec poſſit mulier intra quinquennium nubere: quod ſi mulier dotata non ſit, puniatur in quadrante omnium bonorum, quem uxor, marito conſervandum liberis communibus præſtare tenetur, modò non excedat centum libras auri, ut notat Juſtinianus in *d. l. jubemus.* Et hæc omnia in marito qui diſſidio cauſam dedit etiam obtinent. *d. l. conſenſu. & d. l. jubemus.* Sed *Novell.* 117. in uxore quæ culpam commiſit, quod maritus repudium mitteret, iſta recipit tantum. Denique hodie indifferenter viri & uxoris communis eſt pœna, ut ſi ſine cauſa repudium miſerint, in monaſterium detrudantur, *ut traditur. Novell.* 127. *& Novell.* 134.

Se-

Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur.

TIT. XVIII.

Soluto matrimonio ex quadam cauſa quæ divortium inducit, dos non vi eſt occupanda, ſed legitimè inſtitutâ actione dotis. *l. dotis actione. 9. hic.* Qua compellitur hæres, & hæredis hæres, & omnes ſucceſſores mariti demortui, etſi fiſcus ſit, uxori ſuperſtiti reſtituere dotem. *l. ſecundum rationem. 2. d. l. dotis actione. 9. eod.* Quod ſi ſocer pro filio dotem recepit, ipſe reſtituere tenetur; *l. ſi ſocero. 10. eod.* & quidem integram abſque deminutione: *l. ult. eod.* ſi res dotalis æſtimata in dotem data ſit, & de reſtituenda re expreſſe convenit, res reſtitui debet, imò cum acceſſorio ſuo, ut partus cum ancilla dotali: *l. dubium non eſt. 1. eod.* alioquin ſi non convenit, ut res ipſa redderetur, precium quo res dotalis æſtimata eſt præſtari debet. Si tamen uxorem in æſtimatione rei dotalis circumvenerit maritus, ſi ipſa vel ejus filii res poſſideant, exceptione doli ſunt tuti; quod ſi non poſſideant, juſtam æſtimationem actione inſtitutâ conſequi poſſunt. Quod ſi maritus ſe deceptum in æſtimatione dicat, & multò majoris quàm valeant res dotales, æſtimatas afferat, juſto pretio illas ſervabit, ſi res extent; ſin minus, pretium dotali inſtrumento ſcriptum attendetur. *l. ſi circumſcripta. 6. eod.* Cæterùm ſi pater dotem dedit, conſtante matrimonio filiæ ipſam adimere nequit: *l. filiæ. 7. eod.* Sed tunc demum exigendi facultas patri competit,

petit, ſi morte uxoris, filiæ ſuæ, vel alio modo ſolutum matrimonium fuerit. Dos enim profecta à patre, ſoluto matrimonio ad patrem redire debet. *l. dos à patre. 4. eod.* Competit tamen marito, adverſus quem actio dotis intentatur, exceptio competentiæ, quâ ſe tuetur ne ad aſſem exigatur, ſed in quantum facere poſſit. Quæ exceptio non peremptoria, ſed dilâtoria eſt. Ejus enim effectus eſt non perimere, ſed differre actionem. Cum ſi maritus meliorem fortunam ſibi paret, ad reſiduum dotis denuò conveniri poſſit. *l. nec maritus. 8. eod.* Eſtque hæc exceptio perſonalis, nec in hæredes tranſit. *d. l. nec maritus.*

Si dos conſtante matrimonio ſoluta fuerit.

TIT. XIX.

Soluto igitur matrimonio dos reſtitui debet, non ante; in tantum ut ſi maritus conſtante matrimonio uxori dotem reſtituerit, & ipſa poſtea deceſſerit, omnes fructus à tempore redditæ dotis percepti una cum dote marito ab hæredibus uxoris demortuæ reſtitui debeant, ita tamen ne proprietatem alienet, ſed liberis communibus ſervet. *l. unica. hic.* Et hoc rationem habet. Quia hæc nimis maturata reſtitutio, donationis ſpeciem habet, quæ inter virum & uxorem legibus reprobatur. *d. l. unica.* Ex his contraria dotis patent, ſcilicet, repudium, quo quandoque amittitur dos: Exceptio competentiæ qua differtur dotisſolutio: Anticipata receptio dotis conſtante matrimonio.

nio. Adverſantur etiam doti, præſtatio cautionis fidejuſſoriæ, quia cauſam perfidiæ in connubio parit; Actio rerum amotarum qua dos compenſatur; addictio bonorum quondam mariti citra juris formam facta; fundi dotalis alienatio, & concubinatus.

Ne fidejuſſores vel mandatores dotium dentur.

TIT. XX.

Cautio fidejuſſoria pro conſervanda dote neque ab illis qui dotem conſtituunt, exigi, neque ab illis qui dotem accipiunt, præſtari debet, non obſtante aliqua lege vel conſuetudine. *l.* 1. *hic.* Et hoc ob id, ne cauſa perfidiæ in connubio generetur; Cùm etiam abſurdum ſit, uxorem quæ ſe abſque fidejuſſore, marito committit, pro conſervatione rerum ſuarum fidejuſſorem exigere, & non velle in adminiſtrandis rebus ſuis marito fidere. *l. generali.* 2. *eod.*

Rerum amotarum.

TIT. XXI.

Actio rerum amotarum adverſatùr doti, non quod directò actionem de dote tollat, ſed quod obliquè compenſationis beneficio impediat. *l.* 1. *hic.* Cum enim ſpe divortii ſecuturi mulier res mariti ſubtraxerit, poterit maritus res amotas cum dote compenſare. *d. l.* 1. Conventus igitur actione de dote, compenſationis

tionis exceptione, qua dotis actio enervatur, ſe tuetur. *d. l.* 1. Quod verum eſt, ſi matrimonium divortio ſolutum ſit; non conſtante matrimonio. Sicuti nec actio de dote niſi maritus ad inopiam vergat, uxori datur, ita nec actio rerum amotarum ob res ſurreptas ab uxore, marito conceditur; multò minus compenſationis exceptio, quæ, præſuppoſitâ actione rerum amotarum, dotis actionem elidit, *d. l.* 1. *& l. divortii.* 2. *eod.* Non autem competit actio rerum amotarum conſtante matrimonio, nè jus matrimonii famoſa actione violetur. Ob id marito ſi damnum in rebus ſuis facto uxoris perpeſſus eſt, actione in factum conſulitur. *d. l. divortii.* Sed ſi matrimonium ex cauſa legitima ſolutum fuerit, adverſus uxorem ſuperſtitem hæc actio jure ob res ſurreptas inſtituitur. Quod ſi morte ejus ſolutum ſit, adverſus ſucceſſores, quatenus ad eos pervenit. *l. de rebus.* 3. *eod.*

Ne pro dote mulieri bona quondam mariti addicantur.

TIT. XXII.

CÆterum addictio bonorum mariti pro dote debita mulieri citra juris formam fieri non debet; ſed ſi maritus non ſolvendo deceſſerit, uxor ſe in poſſeſſionem bonorum mariti rei ſervandæ cauſa mitti petere poteſt. *l. unica. hic.* Quâ impetratâ ad venditionem vel alienationem vel adjudicationem dominii rerum mariti, ſi emptor non inveniatur, ulterius obſervata juris forma procedere non prohibetur. *d. l. unica.*

De

De fundo dotali.

Tit. XXIII.

Repugnat doti alienatio. Ut enim mulieres ſalvas ſuas dotes habere poſſint, alienatio & conſumptio ipſi marito lege Julia interdicitur: *l.* 1. adeo, etſi fundus dotalis æſtimatus ſit, adhuc prohibeatur alienatio, ſi in conſtitutione vel æſtimatione dotis electio mulieri reſervata fuerit; *d. l.* 1. nec ſi fundus cum alio communis ſit, alterum ad diviſionem provocare poſſit. *l. mariti.* 2. *eod.* Habet enim diviſio alienationis quandam ſpeciem. *d. l.* 1. Excipiuntur duo caſus, quibus alienatio permittitur. 1. Si concedente lege alienet. ut in caſu non reſervatæ electionis in re dotali æſtimata ipſi mulieri. 2. Si neceſſaria ſit alienatio, ut ſi neceſſitate adactus à ſocio ad diviſionem provocentur. *d. l.* 1. Eſt autem alienatio omnis actus per quem dominium transfertur. *d. l.* 1. §. *Eſt autem.*

Divortio facto apud quem liberi morari vel educari debeant.

Tit. XXIV.

Dominium autem muliere invita in alium transferri non debet, ne quidem in præjudicium liberorum divortio facto culpa matris; quia lucrum nuptiale ſervare, & pro ratione facultatum ipſos pater alere debet. *Novell.* 2. Judex tamen competens æſtimabit, per-

penſis omnibus circumſtantiis, an liberi apud patrem vel matrem, matrimonio per divortium ſoluto, morari vel educari debeant. *l. unica. hic. Novell.* 117. *cap.* 7. Circa hoc ita diſtingue; Aut pater occaſionem præbuit divortio, & mater ad ſecundas non pervenit nuptias, liberi apud matrem ali debent patre ſuppeditante ſumptus; Si culpa matris, tunc apud patrem, niſi pater inopia laboraret matre facultatibus affluente, tunc enim apud matrem alendi ſunt, *d. Novell.* 117.

De alendis liberis & parentibus.

TIT. XXV.

IDeo ſi pater prædives ſit, mater autem egena, Judicis officio compellitur pater pro modo facultatum honeſtè alere filium, modò in patrem non extiterit ingratus; *l. fin. hic.* adeò, ut & mater contra maritum, ut filio alimenta pro ratione facultatem præſtet, agere poſſit. *l. ſi competenti.* 3. *eod.* Et hoc rationem habet. Quia & filii locupletes parentibus in ægeſtate conſtitutis alimenta ſubminiſtrare tenentur. Unde Antonius Pius inquit, parentum neceſſitatibus liberos ſuccurrere juſtum eſt: *l. parentum,* 1. *eod.* Divi fratres, competens judex à filio parentem ali jubebit, ſi in eâ facultate ſit, ut ipſi alimenta præſtare poſſit. *l. competens.* 2. *eod.* Et hæc Juſtinianus in omnibus aſcendentibus & deſcendentibus, diſcrimine ſexus nullo habito, obſervari ſtatuit, *d. Novell.* 117. *cap.* 7.

De-

De concubinis.

TIT. XXVI.

Concubinatus adverſatur nuptiis, & etiam doti, cum diſſidii cauſam, ex qua dos amittitur, præſtet. Non enim concubinam conſtante matrimonio habere licet. *l. unica. hic.* Quamvis ſi divortio ſolutum ſit matrimonium, unam concubinam, etiam legitimis liberis exiſtentibus, habere liceat. *Novell.* 12. *&* *Novell.* 18. Ea enim uxorem imitatur, & vice conjux dicitur; modo una tantum fuerit. Nam ſi plures ſint, potius ſcorta, quam concubinæ ſunt. & liberi, procreati ſpurii. Effectus concubinatus eſt, quod neque dos neque donatio propter nuptias conſtitui poſſint; liberi ex concubinatu progeniti, non legitimi ſed naturales tantum dicantur; nec patri ultra portionem quam lex illis permittit, ſuccedant.

De naturalibus liberis & matribus eorum, & ex quibus cauſis juſti efficiantur.

TIT. XXVII.

Sed diſtinguendum circa ſucceſſionem naturalium. Aut filii naturales ex teſtamento ſuccedere volunt, Aut ab inteſtato. Si ex teſtamento, Aut exiſtunt cum patre & matre legitimi liberi. Aut non exiſtunt. Primo caſu, unam unciam ſimul cum matre naturali capere poſſunt naturales, vel ſi mater ſola ſit, ſemiunciam, quod ultra relictum eſt, filiis juſtis aliisque legitimis hæredibus, ut patri & matri ſi ſuperſint, vindicatur. *l. matre.* 2. *hic.* hodie jure no-

noviſſimo ſoli liberi naturales, & legitimi ad hunc modum ſuccedunt non etiam mater. *Novel.* 89. *cap.* 2. *§. nec igitur.* Liberis legitimis cum patre & matre non exiſtentibus, liberi naturales ſuccedentes ex teſtamento patris olim quadrantem capere cum matre naturali poterant; Quod Juſtinianus ad ſemiſſem produxit, ſive ex teſtamento, ſive inter vivos, putà dotis, donationis, vel alio titulo reliquerit. *l. humanitatis.* 8. *eod.* Quod jure Novellarum extenditur uſque ad aſſem. Non enim prohibetur pater omnem ſuam ſubſtantiam per ultimam voluntatem, vel aliquem actum inter vivos, ad filios naturales transferre, filiis legitimis non exiſtentibus; *Novell.* 89. Et ſi pater & mater exiſtant, relicta illis legitima portione, reliquum naturalibus dare poteſt, *d. Novell.* 89. *& Authen. licet patri. eod.* Et hæc ad nepotes cæteroſque liberos naturales protenduntur, qui non exiſtentibus liberis legitimis ex teſtamento etiam in aſſem avis ſuccedere poſſunt; exiſtentibus, in unciam tantum. *l. fin. hic.* Aut volunt ſuccedere patri ab inteſtato decedenti, & olim non ſuccedebant; hodie ſub diſtinctione admittuntur. Nam aut juſti liberi cum matre exiſtunt, & ad ſucceſſionem patris naturales non admittuntur, alendi tamen ſunt boni viri arbitratu: *d. Novell.* 89. Aut non exiſtunt, & hoc caſu in ſextantem una cum matre vocantur naturales, quem in capita dividunt. *d. Novell.* 89. *& Authen. licet patri. eod.* Quæ tamen in nepotibus qui avo ab inteſtato non ſuccedunt locum non habent: *d. l. fin.* Nec in aliis filiis qui ex damnato coitu procreati ſunt. *d. Novell.* 89. *& d. Authen. licet patri, in fin. eod.* Sed ſi filii naturales

rales aliquo modo legitimati fuerint, in ſucceſſionibus aliud jus pro legitimationis factæ modo obſervatur. Legitimantur autem filii variis modis; Primò, per ſubſequens matrimonium, ut ſi is qui ſolo affectu concubinam habet, & ex ea liberos procreatos, dotalibus inſtrumentis confectis, nuptias cum illa contrahat. Forma enim hujus legitimationis in eo conſiſtit, ut; ſi concubina in uxorem haberi poſſit, tranſmutato concubinatu in matrimonium, confectisque dotalibus inſtrumentis legitimatio fiat. *Novell.* 18. Effectus, quod filii ſui & legitimi effecti, pariter cum aliis legitimis liberis ſuccedant. *Novell.* 12. *l. cum quis.* 10. *eod.* Vel ſi legitimi non exiſtant, ſimul omnes ex concubina. ſive ante, ſive poſt matrimonium contractũ, nati. nulla prærogativę ratione habitâ ſuccedant.; *ut tradit Anaſtaſius in l. jubemus.* 6. *eod.* nec filii poſteriores conſtante matrimonio procreati, priores in concubinatu natos excludunt. Cujus Juſtinianus in *d. l. cum quis.* 10 *eod.* hanc dat rationem Cum enim affectio prioris ſobolis ad edendam poſteriorem progeniem dederit occaſionem, iniquiſſimum eſt poſteriores velle priores à paterna ſubſtantia excludere, imò potius fratribus ſuis gratias agere debent, quorum beneficio ipſi ſunt juſti filii, & nomen & ordinem conſecuti. *d. l. cum quis.* Quam legem declarat *in l. nuper.* 11. *eod.* Quòd ſcilicet liberi ex concubina ſuſcepti ante matrimonium, eo ſecuto legitimentur, etſi conſtante matrimonio nullus naſcatur, vel natus ſit, ſed moriatur, vel ante matrimonium concipiatur, qui in matrimonio editur, in hoc enim potius tempus partus quam conceptionis

inſpici-

inſpicitur, favore liberorum hoc ſuadente, niſi infantis conditio & utilitas, conceptionis tempus attendi poſtulet. *d. l. nuper.* Nec diſtinguitur an concubina quæ in uxorem ducitur, ingenua ſit, libertina, vel ſerva, modò manumiſſa ſit. *l. divi Conſtantini. 5. l. jubemus. 6. l. cùm quis. 10. eod.* Hodie enim *ex Novell.* 78. manumiſſio ingenuitatis jus inducit. Alter modus legitimandi eſt, ſine matrimonio, per oblatas Principi preces. Et hoc variè. Primò, ut ſi nuptiæ contrahi non poſſint, quia mulier defuncta, vel civiliter mortua, putà ſi ob delictum damnata, vel monaſterium ingreſſa, vel alio modo impediatur matrimonium; poteſt pater per oblatas Principi preces filios naturales legitimos coſtituere. *Novell. 74. in princ. §. ſed & aliud. 1. & Novell. 89. cap.* 10. Secundò, ſi pater in teſtamento filios naturales velle ſe legitimos fore ſucceſſores ſcripſerit, poſſunt filii naturales poſt mortem patris exhibito teſtamento Principi, in quo ſuos hæredes eos voluit pater, beneficio Principis ſui & legitimi fieri, modò voluntatem patris amplectantur, & ex teſtamento hæredes exiſtant. *d. Novell.* 89. Tertiò, ſi pater in teſtamento vel extra teſtamentum, in inſtrumento aliquo ſive publico, ſive privato, & propria manu conſcripto, habente tamen ſubſcriptionem trium teſtium fide dignorum, filios ex concubina procreatos, ſuos eſſe, fateatur, nec adjecerit naturales, filii naturales Principis beneficio legitimantur, ſi oſtenſo tali teſtamento vel inſtrumento Principi ſupplicaverint, & legitimi ſucceſſores fiunt. *Novell. cap.* 2. 117. *& Auth. ſi quis liberos. eod.* Atqui his modis ſine teſtamento legitimandi

mandi naturales, utitur pater non exiſtentibus liberis legitimis. Quo hic ſecundus modus diſtat à priore, quod eo etiam legitimis exiſtentibus legitimatio procedat. *d. Novell.* 89. Tertius modus legitimandi fit per oblationem curiæ, quod etiam variè fit, 1. Si filii naturales per patrem curiæ civitatis teſte populo vel actis intervenientibus offerantur. *l. ſi quis naturalem.* 3. *hic. Novell.* 74. 2. Si paterfamilias naturales curialibus nuptui det. *d. l. ſi quis naturalem.* §. *ſed & ſi filiam.* 3. Si ipſi filii naturales ex voluntate patris curiæ ſeſe offerant. *d. l. ſi quis naturalem.* 4. Si ſua ſponte ſeſe filii offerant. *d. l. ſi quis.* Hujus legitimationis effectus eſt, quod filiis naturalibus curiæ oblatis jus ſuitatis, non jus agnationis acquiratur; hoc eſt, patri tantùm ſuccedunt, non autem cognatis. *l. communium.* 9. *in princ. eod.* Quo hic modus differt à ſuperioribus, quibus etiam jus agnationis, hoc eſt, jus ſuccedendi agnatis, & cognatis acquiritur. *d. l. communium.* Liberi enim legitimati per ſubſequens matrimonium non tantùm patri, verùm etiam cognatis ſuccedunt. *d. Novell.* 12. *& Novell.* 117. Non autem liberi per preces Principi oblatas. *d. l. communium.* Succedunt tamen patri exiſtentibus liberis ex juſto matrimonio procreatis, in id quod minimum unus ex liberis auſſerre poterit; pater enim illi non plus dare permittitur, quàm uni ex liberis cui minimam portionem reliquerit. *d. l. communium.* §. *alii.* Qua in re Novellæ Theodoſii *de de bon. decu.* derogatur. Sua autem ſponte filii naturales ex libera muliere nati ſi ſe offerant curiæ, non aliter jus ſuitatis conſequuntur, quàm ſi legitimi liberi non exiſtant. Quod

etiam extenditur ad illos, qui ex ancilla progeniti, & manumiſſi, vel patris voluntate, vel ſua ſponte decuriones fiunt. *d. Novell.* 74. Et notandum, quod filius naturalis à patre curiæ deputatus & hæres ſcriptus, ſi oneri curialium ſe ſubjecit, hæreditatem patris etiam acceptare teneatur *l. quoniam deſideria.* 4. *eod.* Et è contra amplexâ hæreditate patris, curialem conditionem recuſare non poſſit. *d. l. ſi quis naturalem.* 3. *eod.* Alter hujus legitimationis effectus eſt, quod filii naturales curiæ oblati, efficiantur curiales, ſuccedantque, pater ſicuti & mater & alii cognati, reſervato curiæ ſuo jure. Succeſſionis modus hic traditur. *in d. l. communium.* §. *ſed ſi quidem, uſque ad* §. *& quoniam. eod.* Filio per oblationem curiæ legitimato, ab inteſtato decedenti, ſuccedunt ejus liberi, ſalvo quadrante qui curiæ debetur: *d. l. communium.* §. *ſed ſiquidem.* liberis deficientibus, mater ſuperſtes ſuccedit in triente, curia in beſſe: matre non exiſtente, curiæ paternâ bona debentur; in reliquis adventitiis bonis cognati admittuntur: ſi cognatus curiæ quoque ſe offerat, cum reliquis bonis, omnia paterna ad curiam devolvenda percipiet, niſi mater ſuperſit; quo caſu extra ſubſtantiam patris, vel bonorum profectitiorum jus mater vel ſola, vel cum cohæredibus ſuis, admittitur. *d. l. communium.* §. *ſi verò.* Sed hoc ſucceſſionis jure ſublato, ſtatuit Juſtinianus *Novell.* 89. ut curia curialeſque hæredes defuncti bonorum dodrantem habeant. Alium modum legitimandi introduxerat Anaſtaſius, *d. l. jubemus.* Scilicet adoptionem; ſed illam legem abrogavit Juſtinianus. *l. legem Anaſtaſii.* 7. *eod.* Abrogationis ratio

ratio eſt, ne via libidini aperiatur; cùm nimis indignum, imò impium ſit flagitiis præſidia quærere, & petulantiæ inſervire, & jus, nomenque patris quod naturalibus denegatum eſt, id alio legis colore prætexere. *d. l. legem Anaſtaſii. in fin. & Novell.* 74. *& Novell.* 89 Etſi enim extra matrimonium concubinam unam habere licitum ſit, non tamen honeſtum eſt. Denique obſervandum ſi Senatores, Duumviri vel Sacerdotes provinciarum, veluti Aſiarchæ, Syriarchæ, nuptias contraxerint cum humili abjectaque perſona, ſcilicet, ancilla, liberta, ſcenica, tabernaria, tabernarii, aut lenonis, aut arenarii filia, vel illa quæ mercimoniis publicè præfuit, ex Conſtantini Imperatoris Conſtitutione nuptias juſtas non eſſe, ſed ductam mulierem loco viliſſimæ concubinæ haberi, liberos procreatos, neque juſtos, neque naturales eſſe, neque beneficio Principis ex voluntate patris legitimari poſſe: ſed eſſe illius quod vel per ultimam voluntatem, vel inter vivos datum eſt incapaces, ſicuti ſpurii vna cum matre, relictumque illis aufertur. & legitimis hæredibus datur, quibus per diſſimulationem non accipientibus, fiſco applicatur. *l.* 1. *hic.* Hodie verò abolitâ lege Juliâ de Senatorum & libertinarum nuptiis, *per Novell.* 89. *in fin. & Novell.* 117. Senatores, viri clariſſimi, & omnes in dignitate conſtituti ex Novellis Juſtiniani, cum humilibus abjectisque perſonis ſi reſipiſcant, exceptis ancillis, recte nuptias contrahunt. *d. Novell.* 89. *&* 117.

De teſtamentaria tutela.

TIT. XXVIII.

DIctum eſt huc uſque de matrimonio ejuſque adiacentibus & contrariis, de cauſa patriæ poteſtatis, cui filiusfamilias ſubjicitur, & quomodò & à quibus alendus & educandus. Nunc de patrefamilias, qui reſoluto patriæ poteſtatis jure, ſui juris, ſub auctoritate tutorum & curatorum exiſtit, quomodò illorum conſilio regi debeat, dicendum. Tutela eſt (ut Servius definit) vis ac poteſtas in capite libero, ad tuendum eum, qui per ætatem ſe defendere nequit, jure civili data atque permiſſa. Quæ definitio complectitur cauſam efficientem, cauſam impulſivam, materiam, finem, & effectum. Cauſa efficiens eſt jus civile: cùm enim triplex tutela ſit: ſcilicet, teſtamentaria, legitima, & dativa; quarum hæc ultima ex lege Attilia, Julia, & Titia, per magiſtratum datur, legitima à lege 12. tabularum defertur, & teſtamentaria prius quidem neceſſitate quadam jurisgentium uſurpata, poſteà verò ſuadente utilitate juris civilis approbatione recepta, ita ut eam ſolam habeat cauſam, & civiles effectus, conſequitur omnis generis tutelæ cauſam efficientem eſſe jus civile. Cauſa impulſiva, imbecillitas ætatis ob quam quis ſe defendere non poteſt. Materia, eſt caput liberum. Finis, ut pupillus defendatur. Effectus, vis ac poteſtas regendi pupillum, ejusque res adminiſtrandi, ex qua adminiſtratione, datur obligatio ultro citroquè obligatoria, qua tutor pupillo, & è con-

è contra pupillus tutori ratione adminiſtratæ tutelæ obligatur. Unde judicium tutelæ directum & contrarium. Inter triplices illas tutelas primum, locum occupat teſtamentaria. *l. ſi tutores.* 3. *hic.* Tutela enim teſtamentaria non cedit legitimæ, quia præſumitur pater filio ſuo rectè providiſſe. *d. l. ſi tutores.* Dicitur autem teſtamentaria, quando parentes liberis impuberibus, quos in poteſtate habent, teſtamento ſuo, quod jure ſubſiſtit, tutores aſſignant. Hujus cauſa efficiens eſt, voluntas patris, is enim ſolus teſtamento ſuo vel codicillis rectiſſimè tutorem conſtituit, & ſæpiùs dare poteſt, nec dando poſteriorem, intelligitur removere priorem. *l. & ſi à patre.* 2. *hic.* Mater tutorem filiis ſuis, cùm eos in poteſtate non habeat, non dat. *l. mater.* 4. *eod.* Si tamen datus ſit teſtamento matris, tutelæ munere non fungitur, niſi aliquid ex bonis matris illi ſit relictum, & per inquiſitionem à judice confirmatus ſit. *d. l. mater.* 4. Dari autem poteſt tutor liber homo, non ſervus; quamvis ſervus patris diſpoſitione tutor ordinatus eo ipſo conſequatur libertatem, ſi proprius ſit; ſin alienus, redimendus & manumittendus, datus enim ſub tacita conditione ſi liber erit, videtur. *l. ſi pupillorum.* 5. *eod.* Objectum; eſt filius in poteſtate conſtitutus; non naturalis qui relaxato jure patris procreatus eſt. Illi enim pater tutorem ordinare non poteſt, ſi ipſi nihil reliquit; aliàs tutelæ adminiſtrationem adipiſcitur, ſi judicis interpoſita authoritate confirmatio acceſſerit. *l. naturalibus.* 4. *infra. de confirman. tutore, &c.* Forma, tutor quibuscunque verbis ab ipſo teſtatore patre in teſtamento ſcribi poteſt, Græcis & Latinis.

Latinis, & ex certo tempore, vel ad certum tempus, vel ſub conditione. vel ante hæredis inſtitutionem: quamvis Attilianus tutor non ita detur. *l. fin. hic.* Effectus, tutor teſtamento legitimè datus jus tuendi perſonam pupilli, & adminiſtrandi res ejus adipiſcitur; in quibus etiam quaſi dominus conſtituitur: non autem ſi illegitimè datus ſit, ut ſi teſtamentum ſit infirmum, (quo in effectu nihil relinquitur) vel dederit is, qui dare non potuit, ut mater, & pater naturalis, is enim adminiſtrare non cogitur: *l.* 1. *eod.* nec currit illi ad excuſationis cauſam allegandam præſtitutum tempus: *l.* 1. *& l.* 2. *infra. de confirm. tuto.* ſi tamen confirmatus ſit, à die confirmationis currere incipit. *d. l.* 1. *& l.* 2.

De conformando tutore.

TIT. XXIX

Confirmationis forma eſt, ut vel ex inquiſitione ad confirmationem procedat judex: vel citra inquiſitionem ſimpliciter, remiſsâ ſatisdatione rem pupilli ſalvam fore, juxta teſtatoris mentem confirmet. *l. ſi ut proponis.* 3. *hic.* Formam inquiſitionis tradit Hermogenianus: Si quæratur, inquit, an ex inquiſitione rectè tutor datus ſit, quatuor hæc conſideranda ſunt; an hic dederit qui dare potuerit; & ille acceperit cui ſuerit dandus; & is datus, cui dandi facultas erat; & pro tribunali decretum interpoſitum ſit. Tutor datus filio emancipato confirmatur judicis decreto absque inquiſitione, item, ſi naturali datus ſit, modò

modò illi aliquid reliquerit pater, aliàs non niſi cum inquiſitione datio confirmari debet. *l. fin.* 11. *eod.* Sed quid ſi mater teſtamento ſuo liberis tutores ſcripſerit; ſi eoſdem hæredes fecerit, confirmandi ſunt per inquiſitionem. *l.* 1. *eod.*

De legitima tutela.

TIT. XXX.

Legitima tutela eſt quam lex 12. tabularum, teſtamentariis tutoribus non exiſtentibus, defert proximis agnatis, non cognatis. *l.* 1. *hic.* Hodie autem, jure Novellarũ cũ diſcrimen juris agnationis & cognationis in ſucceſſionibus ab inteſtato ſit ſublatum, per conſequentiã quandam in tutelis legitimis illud diſcrimen quoque ceſſat. *Novella.* 118. *in fin.* Juris enim manifeſti eſt, juxta ſucceſſionis ordinem legitimas tutelas deferri. Unde frater emancipatus cùm ad legitimam ſui fratris & ſororis hæreditatem vocetur, ad tutelam etiam eorum admittitur. *l. frater emancipatus.* 4. *eod.* Cognatis igitur omnibus, propinquitatis ratione habitã, abſque diſcrimine juris agnationis & cognationis, defertur legitima tutela. Excipiuntur duo caſus, 1. Niſi fœminæ intercedant; quæ, exceptis matre & avia, non admittuntur. *Novell.* 22. & *Novell.* 72. Deinde minores 25. annis; cùm enim tutelæ munus ſit virile, mentiſque maturitatem & integritatem exigat, fœminis & cognatis qui legitimæ ætatis non ſunt facile committi non debet. *d. Novell.* 118. & *l. nemo fin. eod.* Qui enim non eſt legitimæ ætatis, tutor eſſe non poteſt. *d. l. nemo.*

Vbi petantur tutores & curatores.

TIT. XXXII.

DEbet autem petitio tutoris fieri, vel in loco originis, vel domicilii, vel facultátum: In tribus enim illis locis tutores dari poſſunt. *l. unica. hic.* Cùm quilibet Magiſtratus cui hoc ſpecialiter permiſſum eſt, intra ſuæ juriſdictionis limites, jus dandi tutores habeat; ut Romæ, Præfectus Vrbi, Prætor, &c. in provinciis, Præſides. Eſt enim tutoris datio nec Imperii, nec juriſdictionis, ſed permiſſionis: & ſpecialiter competit illi, cui Lex, Senatuſconſultum, aut Princeps detulit. Et ideò nec delegari poteſt. Ex his cauſa efficiens dativæ tutelæ patet, ſcilicet; Lex, Senatuſconſultum, vel Princeps, vel cauſa propinquior, authoritas Judicis vel Magiſtratus tutorem dantis, cui hoc ſpecialiter permittitur. Objectum, eſt perſona cui tutor datur, ſive ſit illuſtris, ſive humilis familiæ,

De tutoribus, vel curatoribus illuſtrium, vel clariſſimarum perſonarum.

TIT. XXXIII.

SI pupillis illuſtribus tutor datur, formà dandi ab Imperatoribus præſcribitur. *l.* 1. *hic.* Non exiſtente tutore teſtamentario vel legitimo Romæ decem Senatores cum Prætore, pupillo illuſtri dant tutorem; vel ſi unus ſolus

L 2 non

non ſufficiat, plures, quos præfectus Vrbi confirmat; quâ confirmatione factâ, per decretum Prætoris, rerum adminiſtrationem conſequuntur. *d. l.* 1. Nec ob malam adminiſtrationem tutorum, Magiſtratus qui hac formâ obſervatâ dedit, actione in factum ſubſidiaria tenebitur. In provinciis verò tutores vel curatores clariſſimarum perſonarum per curiales conſtitui ſolent, qui in caſu, quo tutores ſiniſtrè in adminiſtratione ſe gerunt, & bonis illuſtrium pupillorum damnum inferunt, ratione malè adminiſtratæ tutelæ, ex datione in ſubſidium tenentur. *d. l.* 1. Quamvis ipſi tutores dari non poſſint. *l.* 2. *eod.*

Qui dare tutores vel curatores poſſunt, & qui dari non poſſunt.

TIT. XXXIV.

Cum igitur mater petere tutorem negligat, nec alius ſit qui petat, poteſt judex pro ſua juriſdictione pupillo tutorem ordinare. *l. quod dicis.* 6. *hic.* Non tamen dabit illum qui jure dari prohibetur, Ut eſt is qui ſuæ juriſdictioni non ſubjectus: *l. neque.* 5. *eod.* miles armatæ militiæ, *l. militia.* 4. *eod.* ob militaria negotia, quæ impediunt, quod civilibus præeſſe non poſſit: is qui civilibus oneribus eſt oneratus: *l. fin. ſupr. de tutorib. clariſ. perſo.* Principis colonus, vel alius privilegiatus: *l fin. hic.* nec ſervus à judice tutor dari poteſt, quamvis à teſtatore detur ſub conditione tacita, ſi liber erit: *l. in ſervili.* 7. *eod.* & is cui movetur quæſtio ſtatus, non obſtante lite conſtitui poſſit: *l. cum tibi.*

tili. 1. *eod.* nec maritus uxori curator conſtituitur: *l. maritus.* 2. *cod.* neque furioſus vel mente captus. Vitio tamen corporis vel ſenſus alicujus qui laborat, ſi mentis compos ſit, dari non prohibetur: *l. luminibus.* 3. *eod.*

Quando mulier tutelæ officio fungatur.

TIT. XXXV.

NEque mulier tutelæ munere fungi poteſt, quia virile munus eſt. *l. tutelam.* 1. *hic.* Ideo nec à judice, teſtamentario vel legitimo tutore non exiſtente, tutrix datur. *d. l. tutelam.* 1. *Novell.* 118. *cap.* 5. Excipiuntur mater & avia, quæ ſi cũ juramento renunciârint ſecundis nuptiis, & beneficio Senatuſconſulti Velleiani, omnibus legitimis & dativis tutoribus præferuntur. *d. Novell.* 118. *cap.* 5. *Novell.* 22. *l. matres.* 2. *eod.* Quod indifferenter tam in legitimis liberis, quam naturalibus tantum recipitur. *d. l. matres. & Novell.* 94. Quod ſi naturalibus liberis mater tutrix ſit, præſtare illa debet, quæ in legitimis conſtituuntur. *l. ſi pater. fin. cod.* Hodie tamen juramentum non exigitur, ſed tantum teſtatio apud acta. *d. Novell.* 94. *& Auth. ſacramentum. eod.* Et ſi ſecundo contrahat, effectus ſecundarum nuptiarum eſt, quod omnibus pœnis *in Novell.* 22. impoſitis ſecundo contrahentibus, ſubiiciatur: Tacita hypotheca legis diſpoſitione non tantum in bonis matris, ſed etiam in vitrici bonis, ob ſuſpicionem fraudis quam inter ſe participaſſe præſumuntur, conſtituatur. *d. l. matres.* teneaturque ſecundò nubens filiis quorum tutelam geſſit,

alium tutorem petere, quod ſi non fecerit, tam à tutela, quam ſucceſſione teſtamentaria & legitima filii removeatur. *d. l. Matres. Novell. 94. & Authen. ſacramentum. eod.* Quod & in matre creditrice ipſius pupilli recipitur, tam veteri, quàm noviſſimo jure. Quo non tantum mater, verum etiam avia, ſi pupillo ad debita obligatæ ſint, ad tutelam admittuntur, in illis enim affectionis ratio omnem fraudis ſuſpicionem removet, *Novell. 72. & Novell. 94.* Quod locum non habet in alio creditore vel debitore pupilli; ſubeſt enim fraudis ſuſpicio, nè apochas ſupprimat, vel mutet. *d. Novell. 72.* Qua Juſtinianus *l. creditorem. 8 ſupr. qui dare, &c.* abrogat, ſub hac diſtinctione; Aut poſt ſuſceptam adminiſtrationem tutelæ, tutor adverſus pupillũ adquirit obligationem, vel incidit in obligationē, aut ante ſuſceptam adminiſtrationem. Primo caſu contutor vel concurator illi adjungitur, nec ob illam obligationem inter tutorem & pupillum, durante tutela contractam, ab officio gerendi removetur tutor. *d. Novell. 72.* Diverſum erit, ſi poſt ſuſceptam tutelam vel etiam depoſitam, ceſſionis jure, aliquam actionem acquiſierit; nam ceſſiones actionum in perſonam tutoris vel curatoris factæ, donationis, vel venditionis titulo, ipſo jure nullæ ſunt, nec is qui ceſſit, agere poterit; cùm in legem commiſerit, neque etiam tutor cui ceſſæ actiones ſunt, ſed pupillus ab utroque liberatur, nec tutor pupillum vel cedentem ratione ceſſionis habet obligatum. *d. Novella. 72. & Auth. minoris. ſupra. qui dare tuto. &c.* Altero caſu, ſi ante ſuſceptam tutelam obligatio contracta, & tutor in ære pupilli fuerit, jure noviſſimo ad tutelæ

tutelæ geſtionem ob fraudis ſuſpicionem, non admittitur, *d. Novell.* 72. Excipiunt tutorem teſtamento ſcriptum, vel à judice per inquiſitionem datum: Hic enim maturâ inquiſitione factâ, per judicem pupillo vtilis judicatus eſt, illius fides à teſtatore approbata præſumitur, & ſic in utroque fraudis ſuſpitio ceſſat. *Dd. in d. Authen. minoris.* Ex his patet jus antiquum in hoc correctum eſſe, quo creditor debitoris pupilli, vel ècontra, indiſtinctè gerit tutelam, duranteque tutela exigit, & ſolvit ſibi ipſi *d. l. creditorem.* 8. *ſupr. qui dare, &c.* nec ob litem quam cum pupillo habet, niſi de omnibus bonis vel maxima parte bonorum fuerit, removetur: tutorem enim vel curatorem habenti facilè alius dari non poteſt. *l. ſi ſororis.* 9. *eod.* niſi cauſa cognita: *l. licet tutorem.* 4 *inf. in quibus cauſ.* Vt ſi curator ad litem conſtituatur, cùm pupillus legitimam perſonam ſtandi in judiciis non habeat. *l. in univerſis.* 11. *qui dare, &c.* Et hic curator poſt inchoatam litem, ſub prætextu ſpecialis curatoris à ſe nominati, aut litem conteſtatam deſerere, aut ab adminiſtratione ſe ſubtrahere non poteſt. *l. curator.* 12. *eod.* Nec abſentia tutoris alium tutorem vel curatorem abſentis loco conſtituendi juſtam cauſam præſtat, debet enim actorem ſuo periculo qui abeſſe vult, nè damnum incurrat, in ſuum locum ordinare. *l. curatorem.* 10. *eod.* Niſi Reipublicæ cauſa abſit; Eo enim caſu curator conſtituitur, qui donec abſens revertatur, tutelæ officium gerit. *l. ſi in locum.* 11. *in quibus cauſis, &c.*

Digitized by Google

In quibus cauſis tutorem vel curatorem habenti, tutor vel curator dari poteſt.

TIT. XXXVI.

IUſta cauſa ſubſtituendi tutorem vel curatorem eſt, ſi tutor quem pupillus habet, vitam cum morte commutet; ſi relegetur; ſi ob ſuſpicionem removeatur: *l. licet tutorem.* 4. *hic. l. curatorem.* 11. *qui dare tuto. &c.* ſi tutor ob cauſam juſtam excuſetur; *l. potuit.* 2. *hic.* ſi patrimonium pupilli ita diffuſum ſit, ut dati tutoris ſolertia ad debitam ipſorum adminiſtrationem non ſufficiat. *l. propter latè diffuſum.* 2. *l. final. eod.* Et obſervandum, quod finita tutela, deſinat curatoris adjuncti officium. *d. l. potuit.* Et ſi curator tutori ex juſta cauſa adiungatur, quod nihilominus ob tutelam malè adminiſtratam tutor obligatus maneat. *d. l. final.* Nec illud periculum tutoris ad curatorem qui finita tutela minori conſtituitur, redundat: ille enim pro præcedentibus tutoribus non tenetur, niſi propria negligentia, quod debitum non exegerit, ipſi imputari poſſit. *l.* 1. *inf. de adminiſtrat. tut. &c.*

De adminiſtratione tutorum vel curatorum, & pecunia pupillari fœneranda vel deponenda.

TIT. XXXVII.

HActenus de objecto vel materia tutelæ, formaque conſtituendi tutores tam teſtamen-

ſtamentarios, quam dativos; nunc de legitima adminiſtratione tutoris curatorisve, quæ formam ferendæ tutelæ continet. Quam primum tutor vel curator conſtituitur, & adminiſtratio illi decernitur, jurabit promittetque ſe fideliter omnia adminiſtraturum; *Novel.* 72. & abſque dilatione defenſionem pupilli ſuſcepturum; *l fin. §. penu. hic.* conficiet omnium rerum pupillarium inventarium; mobilia quæ ſervando ſervari poſſunt cuſtodiet; pecuniis prædia idonea comparabit; vel juxta antiqui juris formam fœnerabitur. *l. tutores.* 24. *eod.* Hodie ex *Novel.* 72. non cogitur tutor pecuniam pupilli fœnerari, vel ex ea prædia comparare, niſi negotiorum pupilli, vel ejus vitæ tuendæ ratio aliud flagitet; ſed ſufficit, ſi diligenter cuſtodiat, & hoc ob id, ut Conſtantinus ait, *in l. lex quæ.* 22. *eod.* quia fœnerandi uſus non eſt continuus & periculum formidandum, nè patrimonium pupilli quod in pecuniis fœnori occupatis conſiſtit, ob incertos caſus, fortunæ commiſſum, ad nihilum redigatur. *d. l. lex quæ.* 22. *in fi.* Satius igitur eſt uſurarum acceſſione carere, quàm in ſorte ſimul & uſuris periclitari. *d. Novell.* 72. Suo tamen periculo acceptis pignoribus vel aliis cautionibus quas certas eſſe putet, fœnori collocare poterit; & tunc ſingulis annis ad repetendum pecuniam duorum menſium inducias habet: quod ſpatium leges laxamentum appellant: *d. Novell.* 72. *cap.* 6. poteritque ex ſuperflua pecunia ſuo etiam periculo prædia idonea comparare. Idonea verò prædia cenſentur, fertilia & levioribus tributis obnoxia, & quorum auctor idoneus eſt, id eſt, locuples, ut de evictione cum effectu conveni-

 ri poſ-

ri poſſit. *d. Novell. cap. 7.* Et ſic quoad periculum, in comparandis prædiis vel fœnori collocandis pecuniis pupilli, re ſua uſus intelligitur tutor, in qua utique diſponendi tam per ultimam voluntatem, quàm inter vivos, nullum impedimentum præſtare officio tutelæ, liberum habet arbitrium. *l. de ſucceſſione ſua. eodem.* Unde rem ſuam quovis titulo, ſcilicet, per teſtamentum, venditionem, donationem, &c. alienare poteſt: *l. de ſucceſſione. 17. hic.* non pupilli bona, ſive ſint mobilia, ſive immobilia, quæ ſervando ſervari poſſunt: *l. non omni titulo. 16. eod.* niſi juxta formam á teſtatore datam, vel legis permittentis alienationem, alienaverit. *l. tutelam. 7. eod.* Forma alienandi præſcribitur. *d. l. lex quæ tutores. 22. eod.* Et continet quatuor. 1. Juſtam alienandi cauſam, putà, ſi pupillus ære alieno prematur, nec aliud ſit unde ſolutio fiat, vel neceſſitas tuendæ vitæ illius alienationem urgeat. 2. Inquiſitionem judicis. 3. Cauſæ probationem. 4. Subſecutam decreti interpoſitionem. *d. l. lex quæ* Aliter ſi alienatio celebrata ſit, alienationis effectus eſt, qui ipſo jure non valeat, nec alienans juſtam poſſidendi cauſam, vel uſucapiendi conditionem transfert. *d. l. non omni titulo. 16.* Non enim res immobiles facilè diſtrahi debent, cum ex venditione redacta pecunia facilè conſumi poſſit; nec res mobiles, ſive ſint pecuniæ, ſive aliæ res, nè pecuniæ debitore non exiſtente ſolvendo, amittantur; niſi ſint res quæ ſervando, ſervari non poſſunt, veluti veſtes attritæ, fructus: Nec denique res ſe moventes, ut ſunt animalia, niſi ſuperflua ſint, & ſervi. Et hi ob duplex commodum alienari prohibentur, ſive

ſint

ſint boni, ſive mali; ſcilicet, nè tutores in rebus pupilli fraudem committant, vel mater res pupilli ſurripiat, & ad ſecundum maritum perferat. Lex enim non ſolum contra tutores, ſed etiam mulieres immoderatas atque intemperatas, minoribus proſpexit, quæ ut plurimum novis maritis non ſolùm res filiorum, ſed etiam vitam addicunt. *d. l. lex qua.* Requirit igitur in alienandis rebus pupillaribus cauſæ cognitionem, & decretum judicis, accommodatâ tutoris authoritatê, ut pupillo res ſuæ in tuto ſint collocatæ: Sumptus tamen neceſſarii, ex juſtis & honeſtis cauſis, judici qui ſuper ea re cogniturus eſt, ſi probabuntur, in pupillum facti, accepto ferentur, & computabuntur, etiamſi Prætoris decretum, de impendendis his non fuerit interpoſitum; id namque quod à tutoribus vel curatoribus bona fide erogatur, potiùs juſtitia quàm aliena authoritate firmatur. *l. ſumptus. 3. eod.* Conſtituet dotem, vel donationem propter nuptias moderatas pro honeſtate perſonæ: *l. ſi curatores. 9. d. l. lex qua. 22. eod.* Debitum pupilli ſolvet, aliàs detrimentum, ex non facta ſolutione manans, non pupillo, ſed ipſi tutori oberit. Unde ſi res emphyteutica propter canonem biennio vel triennio negligentia tutoris non ſolutum, ad dominum redeat, hoc damnum ex tutoris ſubſtantia pupillo reſarciri debet: *l. ſi tutoris. 23. eod.* Creditum pupilli exiget; *l. niſi eam pecuniam. 4. eod.* quia nomina etiam ipſius ſunt periculo: *l. debitoribus. 18. eod.* Recipiet ſolutionem: *l. fruſtra. 5. eod.* Hujus tamen ſolutionis hic eſt effectus, quod plenissimam ſecuritatem debitori non præſtet, ſed tantùm plenam; Eo enim caſu, quamvis

debitor ſolvens cum authoritate tutoris ipſo jure liberetur, pupillus tamen ſi non habeat rem ſalvam, in integrum reſtitui poteſt. Sed pleniſſimam ſecuritatem conſequitur debitor, ſi ſolutionem, coram judice interponente ſuum decretum faciat. *l. ſancimus.* 25. *eod.* Niſi præſtatio annua ſit, ut eſt reditus & penſio annua, in quorum ſolutione decretum judicis ad conſequendam pleniſſimam ſecuritatem non deſideratur: *d. l. ſancimus*: vel ſi uſuræ; illæ enim, ut annui reditus & penſiones, ſunt ſolvendæ, modò omnes collectæ non excedant ſummam centum ſolidorum, & bienni ſpacium, aliâs authoritas judicis requiritur. *l. conſtitutionem.* 25. *eod.* Summa induſtria tutores incumbent adminiſtrationi negotiorum pupilli non tantum extra judicium, verùm etiam in judicio: *d. Novell.* 72. Defendent pupillum, etiam absque decreto judicis, præſtitâ cautione judicio ſiſti. In quam cauſam pupilli bona etiam absque interpoſitione decreti obligare poſſunt: *d. l. final.* §. *defenſionem.* 4. *eod.* nec tenentur de judicato ſolvendo ſatisdare: *d. l. final.* §. *defenſionem*, vel de rato: *l. tutores. eod.* cœptam litem ſi actoris vicem ſubeant, non deſerent, ſed factâ litis conteſtatione, usque ad finem perſiſtent: *d. l. fin.* vel ſi bona cauſa ſit, appellationem interponent, eamque proſequentur. *l. ſi bonam cauſam.* 11. *eod.* Niſi tutor in furorem incidat, vel mente privetur: tunc enim ſi præſtita cautione ante vel poſt litis conteſtationem furore concitari incipiat, curatorem ad litem judex competens conſtituet. *d. l. final. in princ. &* §. *ſed & ſi quis.* 1. In cauſa teſtati etiam, quod è re pupilli erit, tutor non omittet, pupillo hæredi ſcripto, adeundæ

eundæ hæreditatis auctor erit, *l. cùm quadam.* 26. *eod.* etiam in illo teſtamento, in quo tutor vel curator ipſe præteritus vel exhæredatus eſt; Hoc enim ipſo quod pupillo hæredi auctoritatem præſtat, ſibi præjudicare, quo minus teſtamentum impugnare poſſit, non videtur. *d. l. cùm quadam.* Cæterum ſi ex his quæ facere debuit, aliquid omiſerit, etſi durante tutela vel etiam cura (quæ ad viceſimum quintum protenditur annum) minor ratione minus legitimè tutelæ vel curæ adminiſtratæ, adverſus tutorem agere non poſſit; *l. rationes.* 14. *eod.* adeò ut ne fœminis intra legitimam ætatem conſtitutis multitudo liberorum in hoc ſuffragetur; *l. de his.* 12. *eod.* niſi ſuſpecti accuſare velint: *l. niſi eam pecuniam.* 4. *l. ſi liberi.* 10. *eod.* tamen omni periculo tutores vel curatores ob non legitimam adminiſtrationem ſubiiciuntur; *l. debitoribus.* 18. *& l. pupillorum.* 21. *eod.* in tantum ut etiam pro non geſtis vel perperam geſtis bona tutoris vel curatoris, pupillo vel adulto ſint obligata. *l. pro officio.* 20. *eod.* Diſtinguit Alexander in *l. & ſi ſciſſes.* 8. *eod.* inter curatorem ignorantem & ſcientem ſe datum eſſe. Si ſcit curator ſe datum, nec adminiſtravit, cæteris curatoribus, damno præſtando ſufficientibus qui adminiſtrarunt exiſtentibus, nulla adverſus curatorem qui non geſſit, competit actio, ſed tantum ſi ſolvendo non ſint: Sed ſi ignoravit, etiamſi cæteri ſolvendo non ſint, damni tamen periculum ad ipſum non redundat. *d. l. & ſi ſciſſes.* Negligentia enim non imputatur ignoranti; *l. ſi tutor.* 5. *infr. de pericul. &c.* Sed tantum ſcienti.

De

De periculo tutorum & curatorum.

TIT. XXXVIII.

Etſi enim tutor vel curator non adminiſtret, ſi tamen alios gerentes non inſtruxit, admonuit, vel ut ob ſuſpicionem removerentur ſedulò curavit, tenetur: *l. & qui notitia.* 1. *hic.* Etiam ob periculum caſus fortuiti. Quòd enim dicitur tutorem vel curatorem de caſu fortuito non teneri, *l. tutoribus* 4. *eod.* verum eſt ſi ipſius negligentia non deprahendatur, alioquin obſtringitur; ut ſi res quæ ſervando ſervari non poſſunt, non diſtrahat, quæ poſtmodum pereant. *l. ſi. res pupillares.* 3. *eod.* Non tamen tutor vel curator unius provinciæ tenetur ex facto alterius provinciæ: *l. ad eos qui in alia.* 2. *eod.* Neque finita tutela ulterius tutor periculo obſtringitur, cum finita tutela finiatur etiam adminiſtrationis periculum. *l. temporis.* 4. *eod.*

Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conveniri poſſunt.

TIT. XXXIX.

Adeò ut ſententia lata contra tutorem, finito officio, non mandetur executioni in tutorem, ſed in pupillum, ut dominum principalem. Quia finita tutela & rationibus redditis amplius non tenetur; *l. 1. hic.* niſi in adminiſtratione ultrò perſeveraverit; cùm etiam-

etiam hoc caſu, ex ejus contractu utilem actionem pupillo domino quærat: *l. ſi hic qui te.* 4. *eod.* perinde ac ſi nondum finito officio contraxiſſet. *l. & ſi tutores.* 2. *eod.* Et hoc ſi in rem pupilli contrahat. Quia ita etiam pupillus obligatur, ſi ipſius conditio melior facta fuerit. *l. ſi in rem minoris.* 3. *eod.* Aliàs ipſi nulla actio acquiritur. *l. per tutorem. fin. eod.*

Si ex pluribus tutoribus vel curatoribus omnes vel unus agere pro minore vel conveniri poſſint.

TIT. XL.

ET hoc ſive unus adminiſtraverit, ſive plures; Nam etiam pluribus tutoribus datis unus adminiſtrationi rei incumbere poteſt, aliis negligentibus; munus enim tutelæ individuum eſt. *l.* 1. *hic.* Quamvis adminiſtratio vel à teſtatore, vel à judice dividi poſſit. *l.* 2. *eod.* Quo facto; alter alterius adminiſtrationi ſe ingerere, vel pro rebus ad adminiſtrationem alterius tutoris ſpectantibus conveniri prohibetur: *d. l.* 2 Cùm ſufficiat quemlibet tutorem pro deſtinata ſibi adminiſtratione ad rationem reddendam obſtrictum eſſe.

Ne tutor vel curator vectigalia conducat.

TIT. XLI.

VT igitur pupillo in redditione rationis per tutorem facienda magis ſit cautum, interdicitur tutori vel curatori vectigalium con-

conductio, nè ipſe cujus bona omnia tacitæ hypothecæ nomine pupillo ſunt obligata, pluribus in ſolidum obligetur, & ſic in crimen falſi incidat. Quod duobus caſibus, etſi conducat vectigalia, non incurrit. 1. Si ante ſuſceptam tutelam fiſco ratione conductionis obſtringebatur. 2. Si utrique & pupillo & fiſco ſatisfecerit. *l. unica, hic.*

De tutore vel curatore qui ſatis non dedit.

TIT. XLII.

ET hactenus de effectu tutelæ. Adjacet tutelæ ſatiſdatio. Cauſa efficiens ſatiſdationis eſt lex, quę ſatiſdationem ſecundũ edicti formam præſtandam præcipit. *l. cum tutorem. 2. hic.* Forma; cùm per ſolennem ſtipulationem rem pupillis vel adultis ſalvam fore, finita tutela aut cura, ita cavet is, qui ad ſatiſdationem tenetur, ut datis hoc nomine fidejuſſoribus ſecuri fiant. *l. non omnium. 5. cod.* Dico, qui ad ſatiſdationem tenetur, quia non quivis tutor indifferenter ſatiſdat. Tutor enim teſtamentarius, & per inquiſitionem à judice datus, non ſatiſdat: Fides enim ipſorum, vel à teſtatore, vel judice, approbata cenſetur. Tantum igitur ſatiſdant legitimi, & dativi ſine inquiſitione conſtituti. *l. in dubium. & d. l. non omnium. eod.* Cauſa finalis, ut ſecuri fiant pupilli. Effectus, quod ſi ſatiſdatio præſtita ſit, finita tutela vel cura committatur ſtipulatio, & ex ea actio competat pupillo. Si præſtita non eſt, quicquid tutor abſque ſatiſdatione egit, hoc ipſo jure non

non ſubſiſtit, ita ut nè in integrum reſtitutione ad reſcindendum illud pupillus egeat. *d. l. in dubium.* imò ab initio ab adminiſtratione eſt removendus. *l. ſi nondum. eod.* niſi hoc pupillo prodeſſet; ut ſi officium exerceret, in illis quæ tempore peritura eſſent, vel quæ pupillo præjudicium afferre poſſent. *l. tutor. eod.* Sed quid ſi ob inopiam ſatiſdare non poſſit, an ad cautionem juratoriam admittetur? Et ſpeciale eſt in tutela & cura, quod non admittatur, ſed præcisè ſatiſdatio per fidejuſſores exigatur. Ideò tutor paupertate laborans, ob impotentiam ſatiſdandi à tutela ſine infamiæ nota removetur. *d. l. cum tutorem*, tutelæ munere delato illis, ſi plures exiſtant tutores conſtituti, qui ſatiſdare parati ſunt. *d. l. non omnium.* Removetur igitur pauper non ob paupertatem ſed ſatiſdandi impotentiam ſine infamia, niſi fraudis ſuſpicionem de ſe præbeat.

De ſuſpectis tutoribus & curatoribus.

TIT. XLIII.

IN poſtulandis enim ſuſpectis tutoribus ſeu curatoribus non vites patrimoniorum principaliter, ſed an nihil ſegniter, nihil fraudulenter geratur, conſiderari oportet. *l. in poſtulandis. 5. hic.* Ob id ſi ſuſceptâ adminiſtratione ipſorum appareat egeſtas, non ſunt removendi, ſed an curator idoneus adjungendus judex competens æſtimabit. *l. pietatis. 6. cod.* Poſſunt igitur removeri omnes tutores, ſive teſtamentarii, ſive legitimi, ſive etiam dativi ſint. *l præſes provinciæ. & l. etiam teſtamento. eod.* Removendi

vendi autem licentia non ſolum parentibus utriuſque ſexus, ſed etiam cognatis, & extraneis, & adfinibus, & ipſi cujus res adminiſtrantur ſi non impubes ſit, arbitrio cognatorum bonæ opinionis conſtitutorum, conceditur. *d l. pietatis. §. removendi. eod.* Cauſâ efficiens accuſationis ſuſpecti, eſt dolus & fraus, contumacia, culpa tutoris. *l. curatores. l. præſes. eod.* Objectum, eſt tutor. Forma, ut cauſâ ſuſpicionis probatâ, poſt interdictam adminiſtrationem, (quæ fieri debet cauſa ſuſpecti pendente) petatur remotio à tutela nondum finita. *l. 1. l. cum quem. eod.* Finis, ut alio tutore in remoti locum ſuffecto pupilli bona rectius adminiſtrenter. *l. pietatis. eod.* Effectus, infamia; Tutor enim ob dolum remotus infamis efficitur, non ſi ob negligentiam removeatur. *l. ſuſpectos. eod.* Et obſerva accuſationem ſuſpecti tutelæ contrariari: Affinitatem autem cum tutore habere, tutorem in locum remoti ſuffectum, curatorem, qui pauperi facultatibus pupilli non idoneo adjungitur, tutorem, vel curatorem ad litem datum, protutorem, actorem, &c.

De in litem dando tutore vel curatore.

TIT. XLIV.

CUrator ad litem pupillo ordinatur, quoties tutor cum pupillo agere vult, alio tutore, cujus authoritate defendatur, non exiſtente. *l. 1. & l. 2. hic.* Et hic quicquid in litem bona fide expendit, ex facultatibus pupilli recuperat, *l. ad litem eod.* nec ultra litem, cujus defenſioni incumbit, alterius adminiſtrationis periculo

periculo ſubjicitur. *l. ad protegendam. eod.* Poteſt etiam procurator authoritate tutoris conſtitui, vel etiam tutor ſi neceſſitas flagitet. *l. fin. eod.*

De eo qui pro tutore negotia geſſit.

Tit. XLV.

QUi verò pro tutore, cum tutor non ſit, negotia pupillaria adminiſtrat, actione protutelæ ad reddendam rationem tenetur. *l. etiam mulieres.* 1. *hic.* & ſi in judicio pro tutore cauſam agat, quacunque parte judicii, & ante & poſt litis conteſtationem inſtar falſi procuratoris exceptione illegitimi tutoris poteſt ab agendo removeri. *l. non utiliter. eod.*

Si mater indemnitatem promiſit.

Tit. XLVI.

QUod ſi mater tutorem non idoneum ipſi pupillo petierit, ipſa non tenetur, etſi indemnitatem promiſerit, vel ſuo periculo tutorem aſſignaverit, niſi hoc ſpecialiter judicis decreto fuerit comprehenſum. *l.* 1. *& l. fin. hic.* Cùm tamen ipſa vel avus maternus, præſtitâ indemnitate à tutore, tutelæ adminiſtrationem petierint, quamvis minor ſolum tutorem conveniendi habeat poteſtatem, ipſe tamen adverſus matrem & avum maternum, quibus ad petitionem factam, & præſtitam indemnitatem tutelæ adminiſtrationem conceſſit, regreſſum habet. *l. quadam.* 2. *eod.*

Si contra matris voluntatem tutor datus ſit.

Tit. XLVII.

PEtit igitur mater tutorem pupillo pro arbitrio, nec contra ejus voluntatem dari poteſt; in tantum ut ſi datus ſit, à tutela abſque exiſtimationis damno removeatur, niſi fraudis particeps fuiſſe dicatur. *l. unica. hic.*

Vt cauſæ poſt pubertatem adſit tutor.

Tit. XLVIII.

CÆterum tutorem, ſi finita tutela nondum adminiſtrationem ad curatores tranſtulit, defenſioni cauſarum pupillarium adſiſtere oportere ſæpè reſcriptum eſt. Undè ſi cauſam pro pupillo in judicio egit tutor & ſuccubuit, appellationem interpoſitam, cum acta penes ſe habet, non obſtante tutelæ finitione proſequi tenetur. *l. un. hic.*

Vbi pupilli educari debeant.

Tit. XLIX.

PRæterea ad adminiſtrationem tutoris pertinet, ut ſedulam curam habeat tutor, ubi & quomodo pupillus educetur. Ob naturalem autem affectionem quam mater erga liberos habere præſumitur, apud matrem pupillus morari debet, niſi ipſa ſecundas contraxerit nuptias,

tunc

tunc enim ſi inter tutorem & cognatos contentio ſuboriatur ubi educari debeat, judex decernet locum; non tamen apud illum, qui proximitatis jure ſpem ſucceſſionis habeat: *l. educatio. & l. utrum. eod.* ob ſuſpicionem evitandam malè tractandi pupillum, quam ſucceſſionis ſpes præbet. *d. l. utrum.*

De alimentis pupillo præſtandis.

TIT. L.

SIc curare etiã tutor debet, imò judicis officio compellitur, ut pro facultatibus honeſtè pupillus alatur, ſumptus neceſſarii ad ſtudia vel artificium addiſcendũ ſubminiſtrentur; & hoc etiam in caſu quo de ſtatu ipſius pupilli vel adulti, & de bonis ejus controverſia eſt. *l. pupillus. 1. hic.* Ideò optimè fecerit tutor, ſi ſumptus in pupillum impendendos à judice decerni curaverit. *l. quod plerumque. eod.* Quod ſi, tutor ſuo arbitrio pupillum in ſtudiis aluerit, (quod interdum neceſſe eſt fieri, nè ſecreta patrimonii, & ſuſpectum æs alienum pandatur,) ſumptus ejus vitæ tuendæ, & præceptoris remunerandi, vel ſtudiorum gratiâ impenſos pro arbitratu viri boni recuperabit; nec ferendus eſt juvenis, ſi redditionem ſumptuum recuſet, nec per alium ſe conſecutum probet, non enim vento vixiſſe, vel ſine ſumptibus ſtuduiſſe, ſed tutoris impenſis alitus præſumitur. *d. l. quod plerunque.*

Arbi-

Arbitrium tutelæ,

TIT. LI.

AD effectum tutelæ ſpectat judicium tutelæ directum & contrarium. Directa actione tutelæ experitur minor finitâ tutelâ, adverſus tutorem, de reddenda ratione adminiſtrationis rerum ſuarum, inventario tempore ſuſceptæ adminiſtrationis à tutore confecto inſcriptarum. Debet enim tutor antequam rerum pupillarium adminiſtrationem ſuſcipiat, debito modo inventarium conficere, quod ſi neglexerit cum infamiæ nota tutelæ munere ut ſuſpectus removetur. *l. veteris. fin. §. illo proculdubio. hic.* (niſi teſtator confectionem inventarii remiſerit) *d. l. veteris. & Novell.* 1. Inventario confecto, etſi majorem quantitatem patrimonii dixerit tutor quàm re vera ſit, veritas tamen inventarii attenditur, niſi in inventario quantitas illa fuerit compræhenſa; Adeò enim creditur inventario, ut probatio in contrarium non admittatur, *d. l. veteris.* Atque de his rebus rationem reddere tenetur, etſi teſtator in teſtamento modum patrimonii ampliaverit, quia veritas inſpicitur, quam probat inventarium confectum. *l. cùm tutelæ.* 1. *eod.* Propria bona à tutore poſt adminiſtrationem ſuſceptam quæſita ipſi pupillo conferre non tenetur. Non enim hoc indicium certum eſt de pupilli bonis comparata eſſe, quod tutor illa tempore ſuſceptæ tutelæ non habuerit, cùm etiam pauperibus labore ſuo & induſtria patrimonium augere non ſit interdictum. *l. ſi defunctus.* 10. *eod.*

Si

Si tamen pupillari pecunia rem comparaſſe conſtet, quamvis pupilli nomine non fuerit comparata, tamen minor electionem habet, an pecuniam cum uſuris centeſimis, vel rem emptam petere velit. *l. ſi curator.* 3. *eod.* De omnibus autem, quæ tutor fecit, cum prætermittere deberet, vel quæ non fecit, cùm eſſent facienda, rationem reddere actione directa tutelæ compellitur, præſtando dolum, culpam, & quantam in ſuis rebus adhiberet diligentiam. *l. cum qui bonis.* 4. *eod.* Dolus enim, vel lata culpa, vel levis in hoc judicium venit. *l. quicquid.* 7. *eod.* Sed in exigendis nominibus debitorum lata culpa tantum conſideratur. *l. nomina.* 7. *eod.* Et hoc ita, ſive tutela finita ſit, tutore in adminiſtratione perſeverante, ſive non. *l. tutor.* 11. *eod.* Competitque hæc actio non tantum adverſus tutorem, ſed etiam ejus ſucceſſores & hæredes: *l. tutores* 8. *l. tutelæ.* 12. *eod.* nullà temporis longi præſcriptione obſtante. *d. l. tutores.* Obſtat tamen tranſactio, novatio, & acceptilatio. *d. l. tutores.* Et obſervandum quamvis plures ſint tutores qui geſſerunt, omnes tamen apud eundem judicem conveniendos eſſe; & hoc ob id nè judicio univerſali, quale eſt tutelæ, continentia cauſæ dividatur, & cogatur pupillus maximo ſuo detrimento actionem in plures inſtantias diſtrahere. Multò igitur pupillo expeditius eſt, coram eodem judice una petitione omnia complecti, quæ à tutoribus pluribus ex æquo, & bono præſtanda ſunt. *l. omnes tutores.* 5. *eod.*

De

De dividenda tutela, & pro qua parte quiſque tutorum conveniatur.

TIT. LII.

AN autem pluribus exiſtentibus tutoribus, omnes indifferenter conveniri poſſint ad reſarciendum damnum, & reddendam rationem quæritur? Et diſtinguendum eſt; aut diviſio adminiſtrandæ tutelæ, vel à teſtatore vel à judice eſt facta, vel ab ipſiſmet tutoribus; Si à teſtatore, vel judice, quilibet adminiſtratione partis ſibi deſtinatæ tantum obſtrictus eſt, non pro parte aliorum. *l ſi diviſio. 2. hic.* Si tutores ipſi inter ſe diviſerint, non prohibetur minor, diviſione adminiſtrationis non impediente, unum ex tutoribus pro voluntate ſua in ſolidum convenire; cùm quilibet ad reſarciendum damnum juxta juris rigorem in ſolidum teneatur ipſi pupillo. *d. l. ſi diviſio.* Ex æquitate tamen tribus remediis ſuccurritur tutoribus, videlicet ordinis, diviſionis, & ceſſionis. Beneficium ordinis locum habet, cum pluribus tutoribus vel curatoribus datis, unus vel duo tantum geſſerunt, illi eorumque ſucceſſores, primò conveniendi, licèt tutorum conventione mutuum periculum minimè tollatur. *l. fin. eod.* Ob id, ſi illi qui adminiſtrarunt ſolvendo non ſint, ad alios pervenitur, *d. l. fin.* Beneficium diviſionis conceditur, cùm omnes tutores ſint ſolvendo, nihil enim intereſt minoris, ſi eo caſu quo omnes pariter ſolvendo exiſtunt, pro rata inter tutores dividatur tutela. Beneficium cedendarum actionum, vel ceſſionis, competit, cùm

cùm ex pluribus datis tutoribus unus qui ſolvendo eſt, à minore conventus ſatisfaciat. poteſt enim ille à minore ceſſionem actionum competentium illi adverſus alios tutores, petere, quibus in caſum quo tutores ad meliorem fortunam venerint, ipſos convenire poſſit. *d. l. ſi diviſio.* Quorum remediorum effectus eſt, ut quilibet non amplius quam pro ſua virili conveniri poſſit, niſi cæteri tutores non ſolvendo exiſtant. Quamvis ſi tempore finitæ adminiſtrationis ſolvendo fuerint, & poſtea labantur facultatibus, ita ut ſatisfacere non poſſint, contutores ex hoc magis non graventur, cùm curator minoris eo tempore ipſos conveniendi, & debitum conſequendi habuerit facultatem. *l.* 1. *eod.*

De in litem jurando.

TIT. LIII.

IN actiône tutelæ directa juratur in litem, tam contra tutorem, quàm contra ejus hæredes res vel inſtrumenta minoris dolo vel culpa non reſtituentes. *l.* 1. *hic.* Intereſt tamen inter tutorem & ejus hæredes. Nam contra tutorem, etiam ob levem culpam, ſi pupillares res non reſtituat, juratur in litem. Sed contra hæredes ejus ob culpam latam & dolum tantum: *l. alio jure. eod.* niſi lis cum defuncto conteſtata ſit. Hoc enim caſu tranſlata in hæredem actione, ſi in levi culpa ſit cur non reſtituantur res, jurijurando in litem locus eſt, *d. l. alio jure.* Aliàs non, niſi inſtrumenta in hæreditate inventa dolo & circumveniendi pupilli

gratiâ non exhibeantur. Judex enim omiſſa jurisjurandi religione de veritate, quæ liquidis argumentis inveſtigatur, cognoſcet *l. is qui rationem. eod.* Si dolus ipſius hæredis non interveniat, nec ob dolum defuncti juramentum in litem contra hæredes qui fraudis participes non ſunt, admittet. *l. licet adverſus. eod.*

De hæredibus tutorum vel curatorum.

TIT. LIV.

Quamvis alias ob dolum & latam culpam ipſius defuncti tutoris, teneantur hæredes, non ob levem culpam, niſi tribus caſibus. 1. Si fuerit lis conteſtata cum defuncto. 2. Si cùm pupillo acquirere potuerit, alii ceſſit. 3. Si ex bonis pupilli aliquid ad hæredem pervenerit. *l. 1. hic.* Illud enim quod ad illos pervenit, actione tutelæ directa reſtituere tenentur. *d. l. 1.* Imò etiam ſi quid adminiſtrare debuit tutor, & non adminiſtravit. *d. l. 1.* quia ceſſationis ratio etiam per hæredem reddenda eſt. *l. pater veſter. 2. eod.* Ex æquitate tamen, ut dictum eſt, primò conveniendi ſunt illi qui adminiſtrarunt. *d. l. pater veſter. 2.*

Si tutor vel curator non geſſerit.

TIT. LV.

Nec in ſubſidium tenetur tutor qui non geſſit, tutoribus adminiſtrantibus idoneis exiſtentibus, *l. 2. hic.* niſi in caſu quo ſuſpectum

ſpectum tutorem facere omiſerit. *l.* 1. *eod.* Quod ſi omnes adminiſtrationem neglexerunt, latæ culpæ ratio pariter omnes tenet. *d. l.* 2. adeò ut etiam in uſuras conveniri poſſint.

De uſuris pupillaribus.

TIT. LVI.

Vſurarum enim præſtatio illius quod ex cauſa tutelæ debetur, in judicium tutelæ venit. *l.* 1. *&*. *l.* 1. *hic.* Sive debeatur ex proprio facto, ut ſi malè adminiſtravit, vel ſuſpectum non fecit, &c. Sive ex alieno facto, puta contutoris non legitimè adminiſtrantis, qui ſolvendo non exiſtat, *d. l.* 2. Quid autem ſi ſolutionem à tutore differat pupillus acceptare, vel rationes adminiſtratæ tutelæ audire nolit, quomodo tutori ad impediendum curſum uſurarum conſulitur? Et ſunt multa media, quibus tutor uti poteſt: 1. Depoſitione & conſignatione debiti facta, à præſtatione uſurarum liberari poterit. 2. Poterit ſuper denunciatione facta curare ut ad perpetuam rei memoriam examinentur teſtes. 3. Vel petere ut ei præfigatur terminus, ultra quem non audiatur. *l. pupillus. fin. eod.* Si tamen tutori culpa imputari non poſſit, ut ſi pecuniam pupillarem neque idoneis hominibus credere, neque in emptionem poſſeſſionum convertere potuerit, ad uſuras non obſtringitur. *l. ſi pecuniam.* 3. *eod.* Hodie vero, ut ſuprà relatum eſt, tutor pecuniam pupilli impunè otioſam relinquere poteſt, cùm

ipſam cuſtodire diligenter, ſufficiat. *d. Novell.* 72.

De fidejuſſoribus tutorum vel curatorum.

TIT. LVII.

ADjacent igitur tutelæ actioni, dolus, culpa lata & levis, uſurarum præſtatio, & fidejuſſio; Cùm enim tutores ſolvendo non ſint, ad fidejuſſores ipſorum pervenitur. Qui vel ſimpliciter accepti, ſive rem pupilli ſalvam fore, vel ſimpliciter indemnitatem promiſerunt, tenentur ex cauſa tutelæ præſtare id quod tutor non præſtitit. *l. fin. hic.* Nec poteſt pupillus cum tutoribus, curatoribus, eorúmque hæredibus, & fidejuſſoribus ſimul in ſolidum agere, ſed eligendi facultatem habet, an cum illis, ut reis principalibus, vel fidejuſſoribus qui acceſſorio nomine ſe obligarunt, litigare velit. *l.* 1. *eod.* Quod ſi elegit tutores eorumque hæredes, & dubium ſolutum eſt, concidit obligatio fidejuſſorum; ſi pars debiti tantum ſoluta, pro illa parte liberatio contingit fidejuſſoribus; ſi nihil ſolutum eſt, exigendi ex cauſa tutelæ debitum à fidejuſſoribus, pupillus facultatem habet. *d. l. fin.* Verum *ex Novell.* 4. *in princip.* fidejuſſores, & alii qui alterius obligationi accedunt, jure non conveniuntur, niſi excuſſo reo principali. *d. Novell.* 4.

De contrario judicio tutelæ.

TIT. LVIII.

Contrariantur directæ actioni tutelæ contrarium judicium tutelæ, actionum confuſio, compenſatio, exceptio cedendarum actionum, ſatisfactio. Contrario judicio tutelæ experitur tutor contra pupillum ad reſtitutionem illius quod in rem ejus impendit. *l. fin. hic.* Poteſt etiam compenſationis exceptione illud conſequi; ut ſi ex cauſa tutelæ pupillo ſit obſtrictus, repellitur minor agens per compenſationis objectionem, quæ uſque ad concurrentem quantitatem debiti, & crediti admittitur. *d. l. fin.* Repellitur etiam exceptione cedendarum actionum, ſi ipſius facto tutori ſolvere volenti, cedi actiones non poſſint: Tutori enim non ex propria, ſed contutoris culpa condemnato ſolventi, beneficium ceſſionis conceditur, quo illi adverſus contutores ſit melius conſultum. *l. ſi non ex proprio. 2. eod.* Removetur etiam confuſionis exceptione, cùm ſcilicet pupillus tutori ſucceſſit; pro illa enim parte, pro qua ſucceſſio fit, extinguitur tutelæ actio. *d. l. fin.* Denique repellitur exceptione ſolutionis, ſi unus ex tutoribus minori ſatisfecerit; Solutione enim adeo perimitur actio, ut cedi non poſſit, niſi hac conditione ut cederetur, ſolutio fieret. *l. 1. eod.*

De auctoritate præſtanda.

TIT. LIX.

Contrariantur tutelæ, geſtum à pupillo abſque authoritate tutoris damnoſum, modi quibus tutela finitur, cauſæ ob quas tutores vel curatores excuſantur, alienationes rerum pupillarium abſque decreto judicis factæ, & indigentia tutorum vel curatorum, ob quam adverſus magiſtratum, qui tutores vel curatores dedit, actio ſubſidiaria conceditur. Pupillus tutoris auctoritate in contrahendo indiget. Sine qua contractum vel geſtum ab ipſo, jure non ſubſiſtit; potiſſimum ſi exinde lædi poſſit. Ob id actionem non remittit; *l. neque actiones.* 2. *hic.* neque res ſuas diſtrahit: adeo ut diſtractas longi temporis præſcriptione non obſtante recuperare poſſit: *l. eum qui.* 3. *eod.* contrahendo tamen alium ſibi obligat: *l. neque tutoris.* 1. *eod.* nec habet legitimam perſonam ſtandi in judiciis abſque tutoris vel curatoris auctoritate, nè ex ſua imperitia vel juvenili calore aliquid dicat vel taceat, quod ſi prolatum vel expreſſum non eſſet, prodeſſe illi poterat. *l. clarum.* 4. *eod.* Sed an omnium tutorum authoritas in quovis negotio deſideratur? Et ſublato jure veteri, quo legitimorum tutorum, non aliorum omnium auctoritas in contrahendo negotio ipſius pupilli requirebatur, ſtatuit Juſtinianus, ut cujuſcunque generis tutores ſint, unius tantum ad actum à pupillo celebrandum ſufficiat authoritas. *l. fin. eod.* Niſi tale fuerit negotium, quo tutela ſolvitur; ut ſi pupillus arro-

arrogandum ſe dederit quo caſu omnium deſideratur authoritas, ut quod omnes ſimiliter tangit, ab omnibus pariter comprobetur. *d. l. fin.*

Quando tutores vel curatores eſſe deſinant.

TIT. LXX.

Finitur autem tutela arrogatione, *l. fin. ſup. de auctor. tut.* pubertate, *l.* 1. *hic.* poſt pubertatis enim annos tutorum officium expirat, & puberi propter ætatis imbecillitatem curatores dantur. *d. l.* 1. Pubertas in maribus circiter expletum 14. annum: in fœminis autem 12 judicatur. *l. fin. eod.* Ex ſola àutem voluntate pupilli tutoris officium non finiri certiſſimum eſt. *l.* 2. *eod.*

De actore à tutore ſeu curatore dando.

TIT. LXI.

Cæterùm obſervandum, ſive tutor ante finitam tutelam, ſive poſt finitam curator, res pupilli vel minoris in judicio petat, non poſſe ipſum ante litis conteſtationem procuratorem conſtituere, cùm dominus non ſit, ſed tantum actorem. *l. unica. hic.*

De excuſationibus tutorum & curatorum, & de temporibus earum.

TIT. LXII.

CAuſæ excuſationum ob quas tutores vel curatores à delato munere tutelæ vel curæ liberantur, ſunt. 1. Diffuſum patrimonium ipſius pupilli; ut ſi in diverſis provinciis bona habeat, tutor vel curator generaliter conſtitutus ab adminiſtratione diſtantium bonorum facilè liberari poterit, *l. ſi curatores*. 2 *l. teſtamento*. 11. *hic*. 2. Ingenuitas excuſat à tutela libertini: *l. excuſationis*. 3. *eod.* ſed libertinitas non excuſat à tutela vel cura filiorum patroni; *l. libertus*. 5. *eod.* vel à tutela ipſius patroni, etiam Senatoris, niſi tantum unam habuerit libertum negotia ſua adminiſtrantem. *l. ne ſenatorum*. 13. *eod.* 3. Matrimonium contractum. *l. ampliſſimi ordinis*. 4. *eod.* Quamvis hæc impropria excuſatio ſit; cùm maritus etſi velit, tamen uxoris ſuæ curator eſſe non poſſit; Et hoc ut ſuſpicio evitetur, nè cum conſenſu mulieris res ejus à marito diſſipentur. 4. Ignorantia delatæ tutelæ vel curæ. *l. quinquaginta*. 6. *eod.* Habet enim tutor ad allegandum cauſas excuſationum 50. dies, à tempore ex quo quis ſcit ſe datum tutorem vel curatorem, numerandos. Si igitur lapſis 50. diebus judex ignorantiæ excuſationem non admittat, appellandum tutori eſt, ne aequievisſe judicis ſententiæ videatur. *d. l. quinquaginta*. 5. Exactio tributorum, adminiſtratio rerum fiſci, aliudque munus publicum, præſtant immunitatem illis qui his muneribus utuntur, ut ſunt

Præ-

Præfectus fiſci; Exactor tributorum, Præfectus vigilum, Præfectus annonæ, Prætores, Præſides, Conſules, &c. *l. exactores.* 10. *eod.* 6. Honos juriſperitorum qui in conſilium Principis aſſumpti ſunt & circa eorum latus agunt. *l. fin. eod.* 7. Geſtio tutelæ: Tutor enim excuſatur à cura illius cujus tutelæ præfuit, *l. curator.* 20. *eod.* 8: Lis magna; & majoris partis bonorum, quam tutor vel curator cum pupillo habet. *l. ſi ut allegas.* 16. *l. humanitatis.* 23. *eod.* 9: Debitum & creditum inter tutorem curatorem & pupillum. *Novell.* 72. Nec hoc caſu excuſatione opus eſt, cum jure noviſſimo debitor vel creditor pupilli, ejus tutores vel curatores eſſe non poſſint, exceptis matre & avia, in quibus affectionis ratio ſuſpicionem omnem removet. *d. Novell.* 72. Olim indiſtinctè tutelæ munere fungebantur, alio adjuncto, ut pupillus in omnem eventum defendatur. *l. neque à tutela.* 7. *l. inuſitatam.* 19. *eod.* 10. Paupertas tutoris vel curatoris, qua tutor oppreſſus, vix ſuis rebus ad vitæ ſuſtentandæ neceſſaria paranda, ſupereſſe poteſt; *l.* 7. *l.* 40. §. 1. *ff. eod.* non autem inopia ipſius pupilli vacationem à tutela præſtat. *l. tutores.* 18. *verſ. nam quod. hic.* Et advertendum, quod à nominatione tutoris ſimulatque tutela delata eſt, non ſit appellandum: ſed cauſa excuſationis ſi quæ competat proponenda. *d. l. tutores,* Quam ſi non admittat judex, ab ejus ſententia appellari poteſt. *d. l. quinquaginta.* 6. *eod.* Quod ſi eam judex approbaverit, admiſeritque nec alicujus falſitatis argui poſſit, ejus effectus eſt, quod tutelæ periculum ad tutorem legitimæ excuſatum nullo modo ſpectet. *l. ſi tutor.* 22. *eod.*

Si tutor vel curator falſis allegationibus excuſatus ſit.

T I T. LXIII.

SEd ſi vera non ſit, & poſtmodum comperiatur ipſum falſis allegationibus ad effugiendum onus tutelæ uſum fuiſſe, etſi decreto judicis liberatus ſit, immunitatem tamen à tutelæ munere non conſequitur *l. ſi abſentibus.* 1. *hic.* Quoniam tale decretum ex falſa cauſa, etiam in ipſo decreto non expreſſa, impertitum, ipſo jure non ſubſiſtit, ita ut contra illud pupillo nulla reſtitutione opus ſit. Omne igitur periculum adminiſtrationis, ab eo tempore quo tutor datus, in ipſum redundat. *d. l.* 1. Quod etiam in eo procedit cujus excuſatio per judicem pretio, amore, vel gratia approbata eſt. *l. fin. eod.* Quid autem ſi ſuſcepta adminiſtratione, excuſationis cauſa allegetur, an admittenda? Et conſtat, etſi legitima ſit, tamen admittendam non eſſe, nec per illius allegationem tutorem adminiſtrationis periculum evitaturum.* *l. tutores quos. eod.*

Si tutor vel curator reipublicæ cauſa aberit.

T I T. LXIV.

VNdecima cauſa excuſationis eſt abſentia reipublicæ. Abſens enim reipub. cauſa tam à veteri excuſatur, quàm à nova: ſed ita, veterem non deponit, ſed remittit, quamdiu abeſt,

abeſt, ſuffecto ejus loco interim curatore: *l.* 1. *hic.* nec periculo adminiſtrationis obſtringitur: quamvis reverſus remiſſam tutelam recipere teneatur. *d. l.* 1. Sed à nova tutela poſt reditum vacationem per anni ſpatium habet. *l.* 2. *eod.*

De excuſationibus veteranorum.

TIT. LXV.

DUodecima cauſa eſt, militia. Quod in militibus locum habet, ſive in expeditione, ſive in caſtris degant. Veterani autem milites, qui jam militiæ tempus expleverunt, adverſus extraneos excuſantur, ſed non adverſus commilitones, niſi per anni ſpatium: anno elapſo, commilitonum filiis tutores dari poſſunt, ita tamen ut non ultra unam tutelam gerere compellantur. *l.* 1. *hic.* Et ſi judex ipſos pluribus onerare velit, excuſationis privilegium allegabunt: lex enim aſſerens, quod quis compelli non debeat, intelligitur, ſi ſuis defenſionibus jure ſibi competentibus utatur. *l.* 2. Quo excuſationis beneficio etiam utitur ille qui cum Principe viginti annorum ſpatio militiæ operam dedit, & ex cauſa honeſta, purà, infirmitatis, miſſus eſt. *d. l.* 1.

Qui numero liberorum ſe excuſant.

TIT. LXVI.

DEcima tertia eſt, numerus liberorum: nam ſi quis tres liberos Romæ, in Italia

quatuor, in provinciis quinque habeat, propter favorem liberorum, ab onere tutelæ immunis eſt. *l.* 1. *hic.* Filia connumeratur; non ex filia demortua nepotes, ſed ex filio, ita ut etſi plures ſint, unius loco, id eſt, patris habeantur. *l.* 2. *eod.*

Qui morbo ſe excuſant.

TIT. LXVII.

DEcima quarta eſt, adverſa valetudo: Cæcus enim, ſurdus, mutus, furioſus, vel qui perpetua valetudine detinentur, ob quam muneri tutelæ gerendo inidonei judicantur, excuſationis habent cauſam juſtam. *l. unica. hic.* Monoculus autem, ſpado, vel qui morbo levi laborat, non excuſatur. *l. falſa.* 1. *l. frater.* 9 *ſup. de excuſat. &c.*

Qui ætate ſe excuſant.

TIT. LXVIII.

DEcima quinta eſt, Ætas; Nam ſi quis ſeptuaginta annos explevit, onere tutelæ gravari non debet; cùm ipſa ſenectus ſenibus in tali ætate conſtitutis proculdubio ſatis gravis & moleſta ſit. *l. unica. hic.*

Qui numero tutelarum ſe excuſant.

TIT. LXIX.

DEcima ſexta eſt, Multitudo tutelarum. Qui enim tres tutelas vel curas non affectatas

fectatas gerit, immunitatem à quarta habet, quamdiu tres tutelæ durant; nam ſi una finita eſſet, alia ſubrogari poſſet. *l. unica hic.* Tres autem tutelæ quæ immunitatem præſtant, cenſentur, ſi in tria diviſæ ſint patrimonia, ſive ſimplices ſint tutelæ, ſive cum cura permiſtæ; non ſi diverſæ imperfectæ ſpecies vacationis ſint: Igitur is qui duos liberos habet, & duas tutelas adminiſtrat, à tertia tutela excuſationem non meretur. *d. l. unica.*

De curatore furioſi vel prodigi.

T I T. L X X.

CUra furioſorum vel prodigorum affinis eſt tutelæ vel curæ minorum: quia jura de minoribus loquentia extenduntur ad prodigos & furioſos. *l. orationis. 2. hic.* Cauſa efficiens hujus curæ eſt magiſtratus, qui furioſo, prodigo, & qui his comparantur, mente captis, ſurdis, mutis, & perpetuo morbo laborantibus, qui ſuis rebus ſupereſſe non poſſunt, etſi legitimæ ætatis ſint, conſtituit curatores. *l. curatores. 1. eod.* (quamvis & pater in teſtamento filio ſuo furioſo, prodigo, &c. curatorem dare poſſit.) Conſtituit autem magiſtratus potiſſimum illos, ſi idonei ſint, qui furioſo vel prodigo, &c. ab inteſtato decedenti ſucceſſuri ſunt; ut frater, ſive ſit emancipatus, ſive non, ipſius furioſi, *l. ne lucrum.* pater. *l. cùm furioſus. 7. eod.* Sed in patre ita diſtingue: aut filius furioſus in poteſtate patris conſtitutus eſt, & datione curatoris opus non eſt, quia pater legitimus adminiſtrator rerum furioſi eſt; aut filius furioſus ſui juris

ris exiſtit, forſan per emancipationem, & pater illi curator conſtitui poteſt. *d. l. cùm furioſus.* Forma conſtituendi, eſt per teſtatorem in teſtamento, vel per judicem, cum impoſita inventarii confectione, ſatiſdatione, & jurisjurandi, de rebus furioſi fideliter adminiſtrandis, præſtatione, *ut tradit. l. fin. eod.* Pater enim furioſum filium in teſtamento hæredem ſcribere, ipſi exemplariter ſubſtituere, & curatorem dare non prohibetur. *d. l. cùm furioſus. §. ſin autem. & §. ſed cùm antiquitas.* Ille autem teſtamentarius curator non ſatiſdat, ſed inventario legitimè confecto, jurat, tactis Sacroſanctis Euangeliis, omnia ſe rectè, & cum utilitate furioſi acturum, neque prætermiſſurum ea quæ utilia exiſtimaverit furioſo, neque admiſſurum, quæ inutilia putaverit. *d. l. cùm furioſus. §. ſed cùm antiquitas. eod.* Quod jurisjurandum hodie in omnibus tutoribus & curatoribus locū habet: cùm tutor vel curator non niſi juratus ad adminiſtrationem admittatur. *Novell. 72.* Et hoc ſingulariter in curatoribus furioſi etiam alibi notatum eſt. *l. de creationib. 27. ſupr. de epiſc. aud.* Omnes enim de officio fideliter exequendo jurare debent, ſive à teſtatore, vel à judice ordinati ſint. Sed curator qui à judice datur, cum juramento ſatiſdat rem furioſi ſalvam fore. *d. l. cùm furioſus. §. & inventario.* Quo præſtito, recipit adminiſtrationem per decretum judicis. *d. l. cùm furioſus. §. tali.* Effectus; decretâ per judicem adminiſtratione curator liberam habet in rebus furioſi diſponendi facultatem, adit jure civili delatam hæreditatem, *d. l. cùm furioſus. §. tali itaque.* vel jure prætorio bonorum poſſeſſionem agnoſcit. *d. l. cum furioſus. §. ſin*

autem

autem. Quam tamen furioſus, ſi reſipuerit, repudiare poteſt. Eo autem in furore decedente ad exemplariter ſubſtitutum, vel eo non exiſtente, ad ligitimos hæredes devolvitur: *d. l. cum furioſus. §. tali itaque.* Et omnia agere poteſt quæ è re furioſi ſunt, non quæ detrimentum adferunt. *l. orationis. 2. d. l. cum furioſus. fin.* Ob id, ut in omnem eventum furioſo magis ſit conſultum, conſtituit lex in bonis ejus tacitam hypothecam, ſicuti etiam in bonis tutorum, & curatorum minorum. *d. l. fin. §. 5. verſ. inventario.* Affinia ſunt tutela, & cura minorum, & miſerabilium perſonarum. Adjacentia, ſatiſdatio, jusjurandum, confectio inventarii, hypotheca. *d. l. fin.* Contraria, ſunt modi quibus hæc cura finitur: Finitur autem reſipiſcentia, & convaleſcentia ipſius furioſi, ſi omnimodo reconvaluerit; non ſi ad tempus, ut ſi certa furoris habeat intervalla. Nam hoc caſu non ſolvitur cura: ſed pro ratione intervalli, interpolata & diſcontinua erit adminiſtratio. *l. cùm aliis. 6. eod.* Finitur etiam morte curatoris, quamvis alius in locum ipſius ſufficiatur. *d. l. fin. §. ſin autem curator. 16. eod.* Adverſatur etiam alienatio rerum furioſi abſque judicis decreto facta, quæ per ipſum curatorē fieri non debet. *d. l. orationis.*

De prædiis & aliis rebus minorum ſine decreto non alienandis vel obligandis.

TIT. LXXI.

SIcuti nec res minorum alienari poſſunt per curatorem. Certa enim forma lege præſcripta eſt, quæ in alienationibus rerum minoris exactè obſervari debet; ut ſcilicet ex juſta cauſa, inter-

interpoſito judicis decreto alienatio celebretur. *l. minorum.* 6. *hic*. Juſta alienandi cauſa eſſe poteſt, æs alienum quo minor obligatus eſt, ſi aliud non ſit unde ſolvatur, *l. ob æs alienum*. 12. *eod.* debitum fiſcale, *l. ſi minores. fin. eod.* coacta diviſio ; ut ſi à ſocio cum quo commune habet prædium ad diviſionem provocetur, *l. inter omnes*. 17. *eod.* dotis vel donationis propter nuptias conſtitutio, *l. prædia*. 8. *eod.* coacta alienatio, ut ſi jure pignoris vel ex cauſa judicati, per ſecundum decretũ rerum minoris alienatio fieret *l.* 1. *eod.* Et licèt cauſa juſta alienandi ſit, judicis tamen decretum deſideratur. *d. l. prædia. d. l. minorum. d. l. fin.* Unde immobilia abſque decreto in ſolutum dari non poſſunt: *l. ſi minor*, 15. *eod.* nec ob debitum fiſcale, res minoris diſtrahuntur, vel aliud æs alienum, *d. l. ob æs alienum. d. l. fin.* neque ob donationem propter nuptias, *d. l. prædia.* neque pater curator alienandi facultatem habet. *l. cum emancipatis*. 3. *eod.* Vt enim in effectu alienatio ſubſiſtat, debet judex, cauſâ cognita (quæ etiam apud acta probanda eſt) interponere ſuum decretum. *d. l. minorum*. Quod ſi cauſa falſa ſit ob quam judex decretum ſuum alienationi accommodavit, perinde ac ſi decretum interpoſitum non eſſet, habetur. *l. & ſi præſes*. 5. *eod.* Alienationis igitur ita factæ effectus eſt, quod alienatio ipſo jure nulla ſit, ita ut adverſus illam minor reſtitutione in integrum opus non habeat. *l. non eſt vobis*. 2. *l. ſi quidem*. 11. *eod.* Deinde ad actionem perſonalem datur etiam rei vendicatio, qua minor à quocunque poſſeſſore, rem diſtractam etiam abſque reſtitutione ſoluti prætii repetit: *l. non ſolum*. 4. *l. prædiorum* 10. *eod.* niſi pretium

tium in utilitatem ſuam verſum probetur; Tunc enim etiam cum uſuris pretium reſtituere cogitur, potiſſimum ſi emptor bonæ fidei ſit: quod ſi non reſtituit, vendicans res ſuas exceptione doli mali repelli poteſt. *l. utere viri.* 14. *l. prædiorum.* 10. *l. ſi prædium.* 16. *eod.*

Quando decreto opus non eſt.

T I T. LXVII.

Excipiuntur tamen tres caſus quibus res minoris ſine decreto alienari poſſunt. 1. Si ex voluntate teſtatoris, cujus beneficentia ad minorem perveniunt, alienatio celebretur. *l. prædium.* 3. *l. ſi probare.* 1. *hic.* 2. Si ſingulari conceſſione principis alienetur: conceſſio enim principis, ſicuti etiam voluntas teſtatoris effectu alienationis inſpecto, loco decreti ſunt. *l. illud requirendum eſt.* 2. *d. l.* 1. *eod.* 3. Veſtes detritas, & animalia ſupervacua ſine interpoſitione decreti alienare permittit Conſtantinus. *l. fin. eod.*

Si quis ignorans rem minoris eſſe ſine decreto comparaverit.

T I T. LXXIII.

Extra dictos caſus alienatio abſque decreti interpoſitione celebrata, nullum habet firmitatis robur, poteſtque minor nulla obſtante præſcriptione rem alienatam & à quocunque poſſeſſam cum fructibus vindicare: *l. ſi contra.* 2. *hic.* niſi poſſeſſor bonæ fidei ſit; Tunc

enim

enim per continuationem poſſeſſionis tempore legibus definito, jus præſcriptionis adquirit quo vindicantem ab intentione ſua removet; ſive primus emptor fuerit, ſivè ſecundus, & ab eo qui vel oneroſum vel lucrativum titulum habuit, comparaverit. *l. ult. & penult. eod.* Bona enim fides poſſeſſionem longo tempore continuam ab omni vitio ſatis ſuperque excuſat. Quod ſi præſcriptio legitimi temporis poſſeſſione nondum fuerit inducta, emptor ob bonam fidem fructus perceptos lucratur, reſtituta re minori vendicanti. *d. l. ſi contra.* 2. Minor enim rem ſuam abſque decreti interventione alienatam jus vindicandi habet, niſi poſſeſſoris præſcriptio, vel minoris facti majoris rati habitio intervenerit: *l. 2. infra. ſi major factus &c.* & hoc ſive expreſſa ſive tacita fuerit ratihabitio.

Si major factus alienationem factam ſine decreto ratam habuerit.

TIT. LXXIV.

NAm minor major factus alienationem ſine decreto celebratam ſi ratam expreſſè habuerit, in facultate vindicandi ſibi præjudicat, niſi intra dimidium juſti pretii alienatio facta ſit, *l. 1. hic.* In rei vindicatione etiam præjudicat ſibi, ſi per quinquennium poſt tranſactam legitimam ætatem tacuerit, & hoc ſi alienatio oneroſo titulo facta ſit, nam ſi lucrativo, decennii lapſus requireretur. *l. ſi. eod.* Tanto enim temporis ſpatio tacitè ratificaſſe alienationem videtur. *d. l. ſi.*

De

De magiſtratibus conveniendis.

TIT. LXXV.

QUod ſi minor major factus alienationem absque decreto Magiſtratus factam ratam non habeat, ſed eam revocet, ſimul cum bonis tutoris vel curatoris in fraudem ipſius alienatis, ſi necdū excuſſis tutoribus & curatoribus eorumque fidejuſſoribus & hæredibus minori ſatisfactum eſt, adverſus Magiſtratum, qui tutores vel curatores dedit, ſubſidiaria utilis actio conceditur. *l.* 1. *l. adverſus.* 4 *eod.* Quæ etiam ob dolum & latam culpam dolo proximam, non autem ob levêm adverſus hæredes magiſtratus competit. *l. in hæredes.* 2. *eod.* Niſi tutor vel curator, eorumque fidejuſſores tempore ſatisdationis exactæ, fuerint ſolvendo; Tunc enim Magiſtratus non tenetur, cùm futuros caſus providere non potuerit: alioquin ſi non fuerint ſolvendo, vel ex cautione præſtita agi non poſſit, in ſubſidium, quod minor à tutoribus, curatoribus, & fidejuſſoribus illorum conſequi non poteſt, obligatur Magiſtratus. *l. in magiſtratus.* 5. *eod.* Habent tamen inter ſe, ſi omnes ſolvendo ſint, beneficium diviſionis, modò ex negligentia & levi culpa cautionem idoneam non exegerint, aliâs ſi dolo & lata culpa, in ſolidum teneɛentur *l. ſi tu & collega.* 3. *eod.*

FINIS LIBRI QUINTI.

CODI-

CODICIS DOMINI JUSTINIANI IMPERATORIS & PRINCIPIS Sacratiſſimi, Liber Sextus.

De ſervis fugitivis &c, TITUL. I.

PRoximo libro quinto de cauſa patriæ poteſtatis, cui filiusfamiliâs ſubicitur, tutelis & curationibus, in quas filius non legitimæ ætatis, patriæ poteſtatis jure diſſoluto, migrat, ſuccinctè enarratum: Nunc de dominica poteſtate domino in ſervos conceſſa, jureque liberi facti, & ſucceſſione, tam libertorum, quàm ingenuorum, teſtatorum, & inteſtatorum, jure prætorio, vel civili devoluta, diſſerendum. Moribus enim antiquis approbati juris eſt, quod homo ſervilis conditionis, arbitrio domini, in cujus poteſtate conſtitutus eſt, regatur, nec propriam habeat pro ſua voluntate vivendi facultatem: & ſi liberiorem vitæ modum, quàm ſervilis conditio admittat, fugâ apprehenſâ ſibi delegerit, domino quocunque tempore requirendi & repetendi ſervum eſt poteſtas. *l. requirendi: 2. hic.* Fugæ enim effectus eſt, furtum irregulare, quod ſervus fugiendo patrare videtur, *l. ſervum. 1. eod.* & uſucapioni vel longi temporis præſcriptioni impedimento eſt: cum vitii realis contagium rem ipſam afficiat, primi authoris-

.tis ſucceſſores comitetur, & ob hoc repetitionem veri domini à quocunque poſſeſſore longi temporis poſſeſſio remorari non poſſit. *d. l. ſervum.* Imò pœna legitima imponitur ſervo fugitivo, *juxta l. ſi fugitivi. 3. & Auth. ſed novo jure. eod.* & illi qui ſervum ad fugam ſolicitavit, vel ſolicitatum recepit, ſervatâ diſtinctione ſervi fiſci, vel publicis operibus deputati, & privati. *l. ſi quis ſervum. 7. l. mancipia. 5. cod.* Quod ſi domino repetenti ſervum, & ſupplicanti ut pœna legitima ſuſcipiens puniatur, quæſtio dominii referatur, ſervus tormentis ſubjectus veritatem aperire compellitur. *l. cùm ſervum. 6. cod.* Quâ exploratâ, is qui cauſam vel conſilium fugæ malitioſè præſtitit, tenetur. Intereſt tamen inter ſolicitantem, & ſolicitatum ſuſcipientem, quod hic furti, ille ſervi corrupti actione conveniri poſſit. *l. adverſus. 4. inf. de fur. & ſer. corrup.*

De furtis, & ſervo corrupto.

TIT. II.

Actionis ſervi corrupti cauſa eſt delictum perſuaſoris. *l. adverſus. 4. hic.* Medium concludendi eſt, quod quis dolo malo alterius ſervi animum perſuadendo corruperit, ut deterior fieret, etſi vitiatum animum & propoſitum malum non ſequatur effectus. *l. ſi quis ſervo. 20. eod.* Effectus, condemnatio in duplum, quanti ſeruus ob id quod corruptus eſt, ſit deterior, omniſque damni ex corruptione illati. Actionis furti cauſa eſt ipſum delictum per ſubtractionem rei alienæ invito domino commiſſum.

ſum. *l. alienum.* 6. *eod.* Medium concludendi, quod res aliena ſine voluntate domini per aliquem dolo malo, & ſcienter contrectetur. *d. l. alienum.* 6. *l. ſi quis ſervo.* 20. *l. adverſus.* 4. *eod.* Effectus, condemnatio dupli vel quadrupli, diſtinctione habita furti manifeſti, & nec manifeſti. *l. de his.* 11. *& l. falſus.* 19. *eod.* Furti enim actio meram pœnam perſequitur, ſic ut totum duplum vel quadruplum in pœnam computetur, & ſimplum, id eſt, ipſa res furtiva, in duplo aut quadruplo non contineatur. *d. l. de his.* Huic actioni furti adjacent condictio furtiva & vindicatio, quæ pro reſtituendis rebus furto ſubtractis, nullâ uſucapionis vel pretii non ſoluti exceptione obſtante, competunt. *l. ſi abducta.* 10. *l. incivilem.* 2. *eod.* Differunt tamen; quia actio furti pœnalis eſt, & tantum adverſus furem, non autem ejus ſucceſſorem datur. *l. furti actione.* 15. *eod.* Condictio furtiva non pœnalis, ſed rei perſecutoria eſt; & conceditur adverſus furem ipſum, hæredèmve ejus, aut quemlibet ſucceſſorem, ſive extet, ſive perierit: quia rei furtivæ periculum ad furem, qui moram ſemper facere videtur, niſi moram offerendo purget, ſpectat. *l. ſubtracto.* 9. *eod.* Vindicatio adverſus quemlibet poſſeſſorem rei furtivæ competit, *l. ancillæ.* 12. *eod.* Et obſervandum quod electione actionis furti, condictio vel vindicatio non tollatur: cùm perſecutio rei extra pœnam ſit. *d. l. ancillæ.* Receptâ igitur vel peremptâ re, actio furti ad huc conceditur; non autem condictio vel vindicatio: ſicuti ex diverſo dupli vel quadrupli pœna ſolutâ, ſalua eſt vindicatio, & condictio. *d l. ancillæ.* Affinia actioni furti ſunt: Actio rerum amotarum

motarum, quæ marito contra uxorem ob res ſurreptas propter matrimonii pudorem conceditur. *l. fin. §. fin., verſ. ſi enim domino. eod.* Rei vindicatio, quæ adverſus uxorem defuncti ob expilatam hæreditatem datur; *l. quamvis. 17. eod.* Actio ratione ſurreptæ rei ex naufragio vel incendio, quæ ob inficiationem creſcit, & datur intra annum ad quadruplum: poſt annum verò ad ſimplum. *l. in eum. 12. eod.* Contraria ſunt ſolutio, tranſactio & alii modi, quibus hæ actiones tolluntur. *l. poſt deciſionem. 13. eod.*

De operis libertorum.

TIT. III.

SErvus igitur alibi quam dominus permittat, nè fugæ ſuſpicionem præbeat, & ob id pœnis legitimis ſubjiciatur, commorari non poteſt. Si tamen ſervus beneficentia domini libertatem fuerit adeptus, ubique morari abſque fugæ ſuſpicione non prohibetur: *l. qui manumittuntur. 12 hic.* dum tamen operas tempore manumiſſionis impoſitas præſtet. *l. 1. eod.* Sed manumiſſionis cauſa traditus, vel is qui ſuis nummis emptus eſt, ad præſtationem operarum interpoſitarum non tenetur: *l. ſi tuis nummis. 7. l. manumiſſionis. 2. eod.* nec liberta uxor patroni: *l. liberta tua. 8. eod.* nec liberta cui patronus nubendi accomodavit conſenſum: *l. quod ex liberta. 11. eod.* nec libertus cui duo filii nati ſunt; qui enim duos filios in poteſtate vel diverſis temporibus habuit, lege Iulia de maritandis ordinibus obligatione operarũ liberatur: *l. nec patronis. 6. eod.* nec liberti libertæque defunctorum,

ctorum, operas extraneis hæredibus patronorum, vel maritis patronarum debent: *l. liberti.* 10. *cod.* nec pro futuris debetur precium; *l. nec patronis*, 6. *eod.* niſi inopia patroni exactionem precii cogat; cùm etiam defectis patroni facultatibus, ipſi ſufficientia alimenta à liberto præſtari juris ratio ſuadeat. *d. l.* 1. *eod.* Et ſi indebitè præſtatio operarum facta ſit, indebiti competit condictio, qua libertus adverſus patronum, ejusquè hæredes, ad reſtitutionem indebitè ſolutarum agit. *l. qui nummus.* 3. *eod.* Nec ex hoc reverentia patrono, ejusquè liberis debita, læditur. *d. l. qui manumittuntur.* 12. nec ingratitudinis vitium, quo in ſervitutem reduci mereatur, committitur, *d. l. qui manumittuntur.*

De bonis libertorum, & jure patronatus.

TIT. IV.

SIcuti ex diverſo patronus indebitas operas exigens, ob id non facit jacturam actionis ingrati, & juris revocandi in ſervitutem ob ingratitudinem vel jus patronatus: ſed tum demum, ſi propter enorme delictum jure patronatus privetur: *l. fin. hic.* adeò quidem, ut jure libertorum tranſlato in fiſcum, ne reverentia, honos vel obſequium quidem debeantur. *l.* 1. *eod.* Cùm aliàs ſi tacitè vel expreſſè jus patronatus remiſerit patronus, quemadmodum in natalium reſtitutione omne jus tollitur patronatus, ita omne jus præter reverentiam, obſequia, & actionem ingrati, vel jus revocandi in ſervitutem, perdat. *l.* 2. *& fin. cod.*

Si

Si in fraudem patroni à libertis alienatio facta ſit.

TIT. V.

IUs autem patronatus comprehendit jus petendi legitimam ex bonis liberti. Cui adjacent obſequia, reverentia, honor, poteſtas revocandi ob ingratitudinem in ſervitutem, vel actio ingrati, &c. Legitima in bonis liberti patrono debetur: & ſi libertus in fraudem patroni aliquid alienaverit, quatenus legitima pars diminuta eſt per actionem Calviſianam defuncto inteſtato liberto patronus ſuccedens, revocat. *l.* 1. *& l.* 2. *hic.*

De obſequiis patrono præſtandis.

TIT. VI.

OBſequia tenetur libertus præſtare non tantum patrono, ſed etiam patronæ; *l. etiam*, 5. *& l. fin. hoc.* Et reverentiam patrono, ejusque filiis & privignis. *l. neque libertis.* 7. *eod.* Ob id contra patronum famoſam actionem libertus inſtituere non poteſt: *l.* 1. *eod.* nec vim vel audaciam exercere: ſed modeſtè æquitatem ſuæ petitionis exponere jus dicenti debet: *l. ſi manumiſſori.* 4. *eod.* in tantum quod etiam patrono damnato, ad reverentiam liberis patroni obſtringatur libertus, *l. etiam liberis.* 5. *cod.*

De libertis & eorum liberis.

TIT. VII.

IMò hæredibus omnibus. Quibus competit ingrati actio pro ingratitudine arcenda. *l. libertis.* 3. *hic.* Eſt autem hoc loco ingrati actio extraordinaria, quæ pro revocando liberto ob ingratitudinem, vel levem injuriam, in ſervitutem, manumiſſori, ejusque filiis tantum contra libertum competit. Dico extraordinaria; quamvis enim ex lege Ælia Sentia hæc actio manaverit, tamen poſt eam legem Senatusconſultis & conſtitutionibus Imperialibus de ingratitudine libertorum extra ordinem agi cœpit. *l.* 1. *eod.* Dico ob levem injuriam contra ipſum libertum tantum; ob levem enim injuriam libertus in ſervitutem revocatur. Quæ revocatio non in perniciem liberorum, qui ob delicta parentum non tenentur, redundare debet, *l ſi manumiſſus*, 2. *eod.* niſi ob proprium delictum liberi coërceantur: Hoc enim caſu non immeritò, adempta ſpe libertatis recuperandæ, niſi per principis indulgentiam levati ſint, duræ ſervitutis jugum perpetuò ferre compelluntur. *l. fin. & d. l. ſi manumiſſus.* 2. *eod.*

De jure aureorum annulorum, & natalibus reſtituendis.

TIT. VIII.

ACtioni ingrati jurique patronatus repugnat reſtitutio natalium. Hujus cauſa efficiens

ficiens eſt, voluntas Principis. *l. 2. hic.* Cauſa προκαταρκτικὴ eſt petitio liberti. *l. 1. eod.* Forma, ut beneficentia Principis, ad petitionem liberti conſentiente patrono, natalibus reſtituatur. *d. l. 2.* Effectus; quod natalibus reſtitutus, non tantum quod ad patronum, ſed etiam quod ad omnes attinet, ingenuitatem adipiſcatur. Ideo juri patronatus non obſtringitur, nec obſequium vel honorem debet, vel quaſi ingratus accuſari poteſt. *l. 2. eod.* Quo effectu ſecernitur natalium reſtitutio à jure aureorum annulorum, à maumiſſione, & remiſſione juris patronatus. 1. Si quidem jus aureorum annulorum beneficio principali tributum non ſtatim ingenuitatis, ſed libertatis præſtat imaginem. *d. l. 2.* Manumiſſio ſola ingenuos facit, non quod ad patronum, ſed quod ad cæteros, & jura alia ingenuitatis attinet: ſalvum igitur & illæſum jus patronatus manet. *Novell. 78.* Denique remiſſio juris patronatus liberat manumiſſum à jure patronatus, ipſo tamen, obſequiis, & actioni ingrati obſtricto manente, *ſup. l. fin. de bon. liberto.*

Qui admitti ad bonorum poſſeſſionem poſſunt, & intra quod tempus.

TIT. IX.

REmiſſione non facta: non tantum patronus ejusdemque liberi in infinitum: verùm etiam conjuncti, tam cognati, quàm agnati, ſervata gradus prærogativa, ita ut proximiores gradu ſemper remotioribus præponantur, (non tamen ultra quintum gradum) ad ſuc-

ceſſionem liberti, jure civili vel prætorio admittuntur. Et quidem jure civili per hæreditatis actionem: jure autem prætorio per bonorum poſſeſſionem ſuccedunt. Bonorum poſſeſſio eſt, ſecundum Ulpianum, jus proſequendi, retinendique patrimonii, ſive rei, quæ cujuſque cùm moritur fuit. Cauſa efficiens eſt Prætor: Nulla enim bonorum poſſeſſio eſt, quæ non à Prætore detur. Cauſa impulſiva eſt: naturalis æquitas, quam prætor ob oculos habet, ut confirmetur, emendetur, & ſuppleatur jus civile, ubi in deferenda hæreditate defuncti non ſatis ſuperque proſpicit. Cauſa προκαταρκτικὴ imploratio officii judicis, & petitio bonorum poſſeſſionis per patrem facta. *l. fin. hic.* Poſſunt autem petere bonorum poſſeſſionem omnes conjuncti, nullâ cognationis & agnationis habitâ ratione. Tutor ſolus poteſt pupillo delatam agnoſcere; cùm plenam habeat ac liberam tam in bonis, quàm in perſona pupilli adminiſtrationem; non autem pupillus ſine tutore, niſi judex ex certa ſcientia defectum tutoris ſuppleat: *l. bonorum. 7. cod.* imò infantis nomine agnitam bonorum poſſeſſionem, & antequam loqueretur, diem defuncti, rectè competere nulla dubitatio eſt. *l. infantis. 3. eod.* Forma, antiquitus in petenda bonorum poſſeſſione obſervata *per l. fin. eod.* abolita & emendata eſt. Cùm enim veteri jure omnes bonorum poſſeſſiones ordinariæ, etiamſi eas Edictum ultrò deferret, per libellum de plano peti debuerint, & petentibus paſſim ſine ulla cauſæ cognitione & decreti interpoſitione concederentur: hodie tamen per Conſtantini conſtitutionem aditio-

ne

ne Prætoris opus non eſt, ſed quibuſcunque verbis declarata voluntas ampleſtendæ hæreditatis, & expreſſa teſtatio apud quemlibet magiſtratum ſive judicem, intra tempora recentioribus legibus ſtatuta, ſufficit. *d. l. fin.* Effectus, acquiſitio juris & utilis dominii rerum quæ in hæreditate ſunt, non autem corporalis poſſeſſionis: quia bonorum poſſeſſor utcunque corporaliter poſſideat hæreditatem, implorato officio judicis petere poteſt bonorum poſſeſſionem. Affinitatem habet cum bonorum poſſeſſione hæreditas: Teſte enim Ulpiano, bonorum poſſeſſores in omnibus vice hæredum habentur, nec effectu rei; ſed ordine juris tantum differunt. Pugnat cum agnitione bonorum poſſeſſionis, repudiatio expreſsè vel tacitè facta: De expreſſa. *in tit. de repud. bono. poſſeſſ.* Tacitè autem repudiatur, ſi ſciens permiſerit is, cui bonorum poſſeſſio ex edicto Prætoris competit, labi legitimum tempus, intra quod petitio facienda eſt. Eſt autem legitimum tempus anni ſpacium, ſi parentibus liberiſque, tam in poteſtate conſtitutis quàm emancipatis bonorum poſſeſſio defertur. *l. emancipata. 4. eod.* Et generaliter ait Julianus, ex omnibus cauſis liberis parentibuſque intra annum bonorum poſſeſſionem competere; Scilicet ita moderatè, ut neque ipſi urgerentur ad bonorum poſſeſſionis petitionem, neque bona diu jacerent: Agnatis verò & cognatis ex tranſverſo, qui proximitatis jure petunt, centum dierum utilium ſpacium, ex die non mortis, ſed ſcientiæ, quo ſcilicet bonorum poſſeſſor ſcivit eum cui jure

prætorio ſuccedere vult, defunctum eſſe, computandum, ad petendam vel agnoſcendam bonorum poſſeſſionem præfinivit Prætor. *l. ſi bonorum.* 2. *eod.* Quod tempus in petitione bonorum poſſeſſionis viro aut uxori, ipſique patrono delatæ locum ſibi vendicat: Hoc autem tempus lege præfinitum, ruſticitas, ignorantia facti, abſentia, & alia juſta ratio, quam in omittenda bonorum poſſeſſione petitor prætendit, impediunt currere, *l. quicunque.* 8. *eod* non autem ſupina negligentia, *l.* 1. *eod.* vel juris ignorantia; quæ nec mulieribus prodeſt. *l. juris ignorantiam.* 6. *eod.*

Quando non petentium partes petentibus adcreſcant.

TIT. X.

HAc enim ratione, omiſsâ petitione bonorum poſſeſſionis, ſi plures ſint, quibus bonorum poſſeſſio edicto perpetuo defertur, portiones omittentium jure adcreſcendi petentibus accedunt. *l. unica. hic.*

De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas.

TIT. XI.

BOnorum poſſeſſionum aliæ ſunt ordinariæ, aliæ extraordinariæ. Ordinariarum ſunt ſex, ſcilicet: Secundum tabulas, Contra tabulas, Undè liberi, Undè legitimi, ſive agnati.

Undè

Undè cognati, Unde vir & uxor: Quarum duæ primæ ex teſtamento, reliquæ autem ab inteſtato conceduntur. Secundum tabulas bonorum poſſeſſio omnibus jure ſcriptis, vel in teſtamento nuncupatis hæredibus defertur: ita tamen ſi teſtamentum, ſive ſit ſolenne, ſive nuncupativum, ſuis ſolennibus requiſitis conſtet. *l. fin. hic.* Nam ſi teſtamentum aliquo vitio quod præſumptionem falſitatis induceret, laboraret, atque de hoc lis vel controverſia oriretur, ſcriptus vel nuncupatus hæres ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem lite pendente agnoſcere non poſſet. *l.* 1. *cod.*

De bonorum poſſeſsione contra tabulas, quam prætor liberis pollicetur.

TIT. XII.

Contra tabulas bonorum poſſeſſio vel datur ex edicto Prætoris liberis, vel patronis, eorumque liberis. Quæ datur liberis, licèt in favorem emancipatorum, qui in teſtamento paterno præteriti jure civili ad ſucceſſionem patris non admittebantur, fuerit introducta tamen pro abundanti etiam defertur filiofamilias non emancipato: & ſic duo habet remedia, quorum alterum juris civilis eſt, putà jus dicendi nullum: alterum juris prætorii, ut hæc bonorum poſſeſſio contra tabulas. Ut tamen competat, duo requiruntur. Primò, ut filiusfamilas non ſit expreſsè. exhæredatus, ſed præteritus: exhæredatis

Vnde liberi.

T I T. XIV.

PRima bonorum poſſeſſio quæ ab inteſtato conceditur, dicitur, Undè liberi: deferturque liberis, tam ſuis, quàm emancipatis. *l. 1. hic.* Cùm enim tam naturæ, quàm parentum, ut ad ipſorum bona admittantur liberi, commune ſit votum, non immerito in ſucceſſione, tam ex teſtamento, quam ab inteſtato cauſam primam liberorum eſſe judicavit Prætor. Si tamen filius ex patris teſtamento hæres eſſe poterit, ad hanc bonorum poſſeſſionem, quæ in cauſa inteſtati locum habet, non admittitur. 2. *eod.* Nec ea, propter ſublatum diſcrimen patriæ poteſtatis, & emancipationis, item agnationis & cognationis in ſucceſſionibus: etiamſi non extiterint paternæ tabulæ, ex quibus filius ſuccedat, neceſſaria eſt. *Novell.* 118. *cap.* 4. Niſi in caſu à Conſtantino relato *in l. final. eod.* ubi ita ait: Qui ſe patris poſt avum in teſtamento defuncti negat hæredem, mortui avi paterni ſuſcipere facultates non poteſt, maximè emancipatus; niſi per bonorum poſſeſſionem ad hujuſmodi beneficium pervenerit.

Vnde legitimi, & unde cognati.

T I T. XV.

SEcundus ordo in bonorum poſſeſſionibus eſt agnatorum, & dicitur Undè legitimi,

 defer-

deferturque hæc bonorum poſſeſſio, poſt liberos ſuos & emancipatos, proximioribus agnatis; hoc eſt, qui defuncto per lineam maſculinam ſanguinis neceſſitudine ſunt juncti, qui etiam cognati appellantur: quia cognatorum jus (largè & genericè vocabulo cognationis ſumpto) tam ad agnatos quàm cognatos extenditur. *l. fin. hic.* Ex quo agnatos, etiam jure cognatorum jure prætorio admitti conſequitur: quamvis ſpecificè conſideratâ cognationis dictione, cognati propriè dicantur, qui per lineam non maſculinam, ſed fœmininam defuncto junguntur. In his tertium ordinem conſtituit Prætor, ſuoque edicto poſt agnatos per bonorum poſſeſſionem Unde cognati ad ſucceſſionem defuncti vocat. *l.* 1. *& l.* 2. *eod.* Sed cum noviſſimo jure diſcrimen agnationis & cognationis ſit penitus extinctum; *Novell.* 118. *cap.*4. ſupervacaneum eſt de hoc exactius diſſerere: quia per hoc omne jus tributum agnatis ad cognatos etiam dirigitur. Undè indifferenter agnati & cognati poſt liberos defuncti uſque ad decimum gradum vocantur. Quod ita accipiendum eſt, ſi nulli ſint liberi: vel ſint quidem, qui tamen tacitè vel expreſsè repudient hæreditatem jure civili vel prætorio delatam: Jus enim quod omnes filii habent, aliis eo uti volentibus adcreſcit.

De ſucceſſorio edicto.

TIT. XVI.

Quod ſi eo non utantur, ſucceſſorio edicto locus eſt. Quo perſonis in ordinibus ſequen-

ſequentibus conſtitutis, proximitatis jure ſervato, bona defuncti deferuntur. *l.* 1. *&* *l.* 2. *hic.* Ita tamen ut propinquior perſona, perſonæ repudianti quæ præceſſit, in eodem ordine, ſuccedat, ordinemque ſequentem excludat. *d. l.* 2. Nullis autem in illo ordine exiſtentibus; vel exiſtentibus quidem, verùm, defuncti bona, jure prætorio delata, ex ſucceſſorio capite non petentibus, jus petendæ bonorum poſſeſſionis defertur ſequenti ordini. *l.* 2. *eod.* Quod ſucceſſorium edictum cauſam efficientem habet Prætorem: Cùm lex 12. Tab. jus ſucceſſorii ordinis, ut demonſtratum eſt, non agnoverit, ſed proximiore perſona in aliquo ordine bonorum poſſeſſionem non petente, ſequenti ordini, non ſequenti perſonæ ejuſdem ordinis jus petendi detulerit.

De Carboniano edicto.

T I T. XVII.

Quid autem ſi filius, de cujus filiatione ambigitur, inter liberos reputari & agnoſcere bonorum poſſeſſionem velit, an admittatur? vel illo excluſo, cæteris liberis, vel iis non exiſtentibus, vel exiſtentibus quidem, ſed portiones ſuas repudiantibns, ſequenti ordini bonorum poſſeſſio deferatur? Et prætor Carboniano edicto filio impuberi cui quæſtio ſtatus movetur, proſpexit, quo edicto, filio Carbonianam poſſeſſionem, dilato in tempus pubertatis judicio ſtatus, cauſa cognita concedit. *l. fin. hic*, ita tamen, ut præſtetur cautio vel ſatiſdatio ſufficiens de reſtituendis bo-

nis hæreditariis, ſi apparuerit eum non eſſe filium, *l.* 1. *eod.* Ex quibus patet cauſam efficientem hujus poſſeſſionis eſſe edictum Carbonianum. Objectum, filius impubes. Materia, omnes res hæreditariæ, aliis liberis non exiſtentibus; vel ſi ſint, portio hæreditaria virilis. Forma; ut Prætor præviâ cauſæ cognitione, & præſtatione cautionis ſufficientis, de reſtituendis bonis, ſi conſtiterit ipſum non eſſe filium, poſſeſſionem Carbonianam concedat. *l. fin, eod.* Effectus: ut in poſſeſſione novus hæres conſtitutus uſque ad pubertatis annos ſine inquietudine rebus hæreditariis utatur, *d. l. fin. in fin.* Et hæc bonorum poſſeſſio eſt extraordinaria, ſicut & illæ, quæ ventris nomine, vel litis ordinandæ gratia à prætore conceduntur.

Vnde vir & uxor.

TIT. XVIII.

VLtima ordinaria bonorum poſſeſſio appellatur, Undè vir & uxor. Quæ prætorio edicto poſt liberos, agnatos, & cognatos ſuperſtiti conjugi, excluſo fiſco, defertur: *l. unica. hic.* ſed & jure civili uxor viro, & vir uxori prædefunctæ, extantibus liberis, jure hæreditario ſuccedit pro quadrante, ſi ſuperſtes egeſtate laboret, defuncto opimas facultates relinquente. *Auth. præterea. eod. & Novell.* 53. Quod cum temperamento accipiendum eſt; Ita ut ſi tres vel pauciores ſint filii, uxor laborans inopia viro in quadrantem ſuccedat: ſi plures, in virilem portionem, ut tamen

men ejuſdem matrimonii liberis, ſi extiterint, ſervet proprietatem. *d. Authen. praterea*, Quæ tamen *ex Leonis Novell.* 106. uxori etiam adjudicatur.

De repudianda bonorum poſſeſſione.

TIT. XIX.

DEnique omnibus bonorum poſſeſſionibus contrariatur repudiatio. Quæ, ſive expreſsè, putà: ſi diſertis verbis declaravit animum quod nolit agnoſcere; vel, tacitè; ut ſi permittat labi tempus petendæ bonorum poſſeſſioni lege definitum, facta ſit, repellit à bonorum poſſeſſione eum, cui ex edicto prætorio jus petendi quæſitum fuit: *l.* 1. *hic.* adeò ut nec pœnitentia ductus volens poſt repudiationem agnoſcere, poſtea redire poſſit: *d. l.* 1. niſi repudiatio non nomine proprio, ſed alterius cui bonorum poſſeſſio delata eſt, malitioſè præceſſerit. Unde filio delatam bonorum poſſeſſionem patri ad fraudem filii repudiare non licet. *l.* 1. *eod.*

De collationibus.

TIT. XX.

BOnorum poſſeſſionem conſequitur collatio. Si enim filius emancipatus petat bonorum poſſeſſionem contra tabulas cum aliis filiis in ſacris patris conſtitutis, ſive illi ſint præteriti, ſive inſtituti, ut æqualitatis ratio ſervetur, tenetur emancipatus ſuis fratribus, & nepotibns

potibus ex ſe natis in familia avi retentis, ad collationem bonorum durante emancipatione partorum, quæ ſi in poteſtate patria manſiſſet, patri quæſiviſſet. Quod etiam procedit, ſi omnes liberi ab inteſtato, ex capite Vnde liberi, vocentur, vel per querelam reſciſſo teſtamento quaſi inofficioſo. *l. ut liberis.* 17. *hic.* Collatio eſt rei propriæ in communem hæreditatem contributio, ut æqualiter ſervata bona hæreditaria pro virilibus portionibus dividantur. Cauſa efficiens, eſt ipſa lex innixa æquitati, quæ æqualitatis rationem in diviſione bonorum hæreditariarum ſuadet. Materia, profectitium peculium, dos, donatio propter nuptias; &c. Non adventitium peculium, caſtrenſe vel quaſi caſtrenſe: quia hæc jure noviſſimo non conferuntur. *l. final. eod.* Profectitia bona hodie non tantum emancipati ſuis conferunt, ſed & ſui emancipatis. *l. ſi emancipati.* 9. *& d. l. fin. eod.* Et ea inquit Gordianus Imperator ab emancipatis, fratribus his qui remanſerunt in poteſtate conferri conſueverunt, quæ in bonis eorum fuerunt eo tempore, quo pater fati munus implevit, exceptis his que ab ipſis aliis debentur. *l. ea demum.* 6 *l ſi donatione.* 13. *l. nec emancipati.* 15. *eod.* Quibus comparantur liberi qui per oblationem precum & imperiale reſcriptum ſui juris effecti ſunt: Illi enim ad ſimilitudinem cæterorum, qui ex antiquo jure emancipati ſunt reſcripto Anaſtaſii Imperatoris collationem facere jubentur. *l. liberos.* 18 *eod.* Conferuntur etiam dos & donatio propter nuptias. *l. ut liberis.* 9. *l. illam.* 19. *eod.* Quod jure veteri ita eſt accipiendum, ſi liberi ab inteſtato patri demortuo ſuccedant, ita ut nec codicilli impediant

collatio-

collationem: *l. filiam.* 7. *eod.* Non ſi ex teſtamento: nam fratres cohæredes teſtamento ſcripti, ſive ſint emancipati, ſive in poteſtate conſtituti, collationem bonorum non ineunt, niſi patet de conferendis bonis expreſſè caverit. *l. filiam.* 7. *l. emancipatos.* 1. *l. ſi emancipati.* 3. *eod.* Quod & de ſimplici donatione uni ex liberis à patre collata ne conferatur, niſi de patris voluntate expreſſè conſtet, ſtatuitur. *l. illud ſine ratione.* 20. *in fin. eod.* Sed jure Authen. ita demum ex teſtamento & ab inteſtato ceſſat dotis aliorumque datorum; ut ſunt, donatio propter nuptias donatio ſimplex, & cæt. collatio, ſi teſtator hoc expreſſè diſpoſuerit, voluerit, & collationem prohibuerit. *Auth. ex teſtamento. eod. & Novell.* 18. Si enim de expreſſa prohibitione patris non volentis collationem inter liberos ſuos fieri, non conſtaret, data ex cauſa dotis, donationis propter nuptias, vel donationis ſimplicis, &cæt. in commune, ſunt conferenda. *d. Auth. ex teſtamento. eod.* Quid verò ſi conſtante matrimonio filiæ non competat dotis petitio, quomodo dotem conferet? Et Gordianus imperator tantum de bonis paternis remittendum; quantum dotis nomine conferendum ſtatuit. *l. dotis quidem.* 5. *eod.* Quid ſi conſtante matrimonio competat dotis petitio, ſcilicet marito ad inopiam vergente, & ipſo non exiſtente ſolvendo, filia quæ ad collationem dotis tenetur, dotem recupetare non poſſit? *Auth. quod locum habet. Novell.* 97. *eod.* Diſtinguunt; Aut enim filia eſt ſui juris, aut in poteſtate patris; Si ſui juris, marito vergente ad inopiam ex lege Juſtiniani etiam conſtante matrimonio, exigere dotem poteſt, & lucrum etiam

i am donationis propter nuptias; Quod ſi hoc neglexerit, illi ipſi hoc eſt imputandum: nec enim conferendo inanem actionem fratribus ſuis liberatur, ſed dotem quam etiam ob extremam mariti paupertatem repetere non poteſt, remittendo tantùm de bonis paternis, conferre tenetur, *d. Authen. quod locum. eod.* Filiâ autem in poteſtate patris exiſtente, rurſus diſtinguendum eſt: Aut filia legitimæ ætatis amplam habet dotem; Aut exiguam. Si ampla fuerit, pari ratione, ac ſi ſui juris eſſet in caſu quo maritus vergit ad inopiam repetitionem dotis antequàm exiſtat non ſolvendo, negligere non debet; Exactio enim dotis abſque patris voluntate hoc caſu permiſſa propter ejus amplitudinem illi curæ eſſe debet, ſciens ſuum fore damnum ſi legis provifionem in vindicanda dote contempſerit, vel ſua incuria omiſerit. *d. Auth. quod locum habet.* Denique ſi non ampla ſed exigua ſit dos; & juris non eſt controverſi, patrem voluntate filiæ, quam in ſua poteſtate habet ad repetitionem dotis agere debere; & ſi ceſſaverit, hanc tamen ceſſationem vel negligentiam in detrimentum filiæ, quo minus conferendo inanem actionem, virilem portionem ex bonis paternis abſque ulla deminutione auferat, non redundare, *d. Novell. 97.* Materia in qua, eſt ſucceſſio deſcendentium; quia in ſucceſſione deſcendentium, non aſcendentium, vel collateralium locum ſibi vindicat collatio; ita ut omnes liberi hæredesque eorum, nullâ emancipationis & ſuitatis ratione habitâ, ſibi invicem conferri jure petere poſſint; Jus enim petendi collationem tranſit ad hæredes. *l. ſi maritus. 14. eod.* Forma collationis, actualis illa in com-

commune contributio, vel promiſſio ſub certa fidejuſſoria vel pignoratitia cautione de collatione facienda. Aliquando enim is qui conferre tenetur de conferendis bonis cavet. Effectus: æqualis diſtributio bonorum aſcendentium inter liberos, quæ fieri ritè non poſſet, niſi collatis his, quæ liberi à parentibus acceperunt. *l. ut liberis.* 17. *eod.* Quod ſi is qui conferre tenetur, collationem detrectet, denegantur illi actiones quæ pro conſequenda ſua portione hæreditaria competunt; ut ſunt, familiæ erciſcundæ, petitio hæreditatis, & cæt. *l. poſthumo.* 11. *l. filiæ.* 12. *eod.* Quid ſi diviſio, omiſſa per errorem vel deceptionem collatione, celebrata fuerit? Et imploratio officii judicis ad compellendum refractarium ut pro ratione accepti conferat, conceditur. *l. ſi ſoror.* 8. *eod.*

De teſtamento militis.

TIT. XXI.

HActenus de ſucceſſione, quæ jure prætorio per bonorum poſſeſſionem contingit; nunc de juris civilis ſucceſſione; in qua, ut traditum eſt, etiam collationi locus eſt, agendum reſtat. Succeſſio jure civili vel ex teſtamento, vel ab inteſtato contingit. Teſtamentum eſt, *ut Ulpianus definit*, mentis noſtræ juſta conteſtatio in id ſolenniter facta, ut poſt mortem noſtram valeat. Duplex eſt: Militare & Paganicum. Militare teſtamentum dicitur quod miles in expeditione occupatus qualitercunque exprimendo voluntatem ſuam conficit. *l.* 1. *hic.* Hujus privilegii conceſſi vel juris militaris, quo miles teſta-

teſtatur, cauſa efficiens eſt, indulgentia principum. Militibus enim liberam teſtamenti factionem primus quidem Divus Julius Cæſar conceſſit; ſed ea conceſſio temporalis erat; poſteà verò primus Divus Titus dedit; poſt hunc Domitianus; poſteà Divus Nerva pleniſſimam indulgentiam in milites contulit; eamquè & Trajanus ſecutus eſt, *ut teſtatur Ulpianus, libr. 45. ad edictum.* Cauſa impulſiva eſt, ſimplicitas militaris, & publica utilitas, cui milites in expeditione conſtituti inſiſtunt. *l. miles ſi. 2. & l. milites. 15. eod.* Cauſa efficiens teſtamenti militaris. eſt nuda voluntas militis in expeditione occupati. *d. l. 1.* Quamvis enim ex Principum indulgentia olim omnes milites, nullà bellicæ expeditionis habita ratione, jure militari teſtarentur, hoc tamen poſtea Juſtinianus ad militarium occupationum tempus reſtrinxit, reſcripſitquè militem non militantem, quaſi ceſſante impulſiva conceſſi privilegii cauſa, privilegio militum non gaudere. *l. ne quidam. 17. eod.* Ideò milites ſtationarii vel limitanei, notarii, vel apparitores, & ſi eorum nomina militaribus matriculis relata ſint, jure militari non teſtantur. *l. ſcriniarios. 16. eod.* Màteria in qua, eſt qualiſcunque materia in qua teſtatoris militis impreſſa ultima voluntas apparet. Undè ſi quid in charta, aut in clipeo, vel in vagina adeoque in pulvere quid ſcripſerit, valebit. *d. l. milites. 15.* Materia circa quam, ſunt omnia bona militis. Si tamen in caſtrenſibus bonis teſtatus eſt, hæredi inſtituto illa bona tantùm debentur, aliis bonis ad hæredes ab inteſtato ſuccedentes perventuris. *l. miles. 2. & l. frater. 1. eod.* Certi enim juris eſt: Militem partim teſtatum, partim inte-

ſtatum

ſtatum decedere poſſe; cùm & ad tempus hære-dem inſtituere non prohibeatur. *l. certi juris eſt.* 8. *eod.* Forma in militari ut in paganico teſtamento non obſervatur; Sufficit enim nuda militis in expeditione occupari citra juris obſervationem, qualicùnque modo declarata voluntas. *l. ſi à fratre.* 13. *eod.* Adeò ut ſi quid in vagina aut clypeo literis ſanguine fuſo rutilantibus annotaverit, aut in pulvere inſcripſerit gladio, illo tempore, quo in prælio vitæ ſortem derelinquit, hujusmodi voluntatem ſtabilem eſſe oporteat. *ut Conſtantinus Imperator ſtatuit, in d. l. milites.* 15. Quod tamen ita accipiendum eſt, ſi de voluntate militis teſtari volentis expreſsè conſtet. Quod tribus vel duobus ad minus teſtibus probandum eſt; Cùm enim jus gentium, ſecundum quod militum teſtamenta cenſentur, in ordinandis ultimis voluntatibus tres vel duos teſtes exigat, totidem in militari teſtamento adhibendos rationi conſentaneum eſt. Effectus: quod voluntas militis in expeditione occupati pro jure ſervetur; *d. l. frater.* 1. *in fine.* ejusque bona jure debeantur illis, quibus nuda voluntate inſtituendo vel ſubſtituendo reliquit: *l. ex teſtamento.* 5. *l. in teſtamento.* 6. *eod.* dividanturque prout in teſtamento voluit miles: *d. l. frater.* 1. Quod ſi de hoc mentionem nullam fecit, ſecundum diſpoſitionem juris communis, cui ſe miles in dubio conformare præſumitur, diviſio inſtituenda eſt: *l. quanquam.* 3. *eod.* præſtandaque ab hærede inſtituto in teſtamento militari relicta legata & fideicommiſſa absque detractione quadrantis falcidiani. *d. l. in teſtamento* 6. Facto tamen inventario ultra vires hæreditarias non tenetur. *d. l. in teſtamento.* Quæ quidem procedunt

procedunt etſi miles ſciens filium præterierit, nec expreſſa cauſa ipſum exhæredaverit; non enim ob id teſtamentum militare corruit, cùm præteritio pro exhæredatione expreſſa habeatur. *l. ſicut certi juris eſt. 9. eod.* Secus ſi ignoraret filium natum, vel naſciturum, vel rumore falſo ſparſo ex rebus humanis ſublatum putaret; His enim caſibus ſilentium patris militis, exhæredationem præſumptam nequaquàm inducit. *l. ſi cum vel in utero. 10. eod.* Alioquin quivis in teſtamento militis inſtitutus, ejus bona vi diſpoſitionis imperfectæ jure militari factæ capere poteſt, niſi lex ſpecialiter eum prohibuerit. *d. l. ex teſtamento. 5. eod.*

Qui teſtamenta facere poſſunt vel non.

TIT. XX.

PAganicum teſtamentum dicitur quod á non militantibus cum obſervatione ſolemnium juris ordinatur. Et eſt vel ſolemne in ſcriptis, vel nuncupativum. Teſtamentum ſolemne ſcriptum dicitur, cum teſtator ultimam ſuam diſpoſitionem ſcriptura comprehendit, eamque non expreſſo nomine hæredis ſeptem teſtibus, ſive ſigillis & ſubſcriptionibus confirmandam, exhibet. Nuncupativum verò, cum exprimendo hæredem palàm, coram ſeptem teſtibus, rogatò adhibitis, declarat voluntatem ſuam. Vtriusque cauſa efficiens eſt voluntas teſtatoris teſtamenti factionem habentis. Habent autem teſtamenti factionem, qui teſtari legibus non prohibentur, Prohibentur verò teſtari quidam ratione juris quo aliis obſtringuntur, quod

quod liberæ adminiſtrationi rerum impedimentum præſtat, ut ſunt filiusfamilias, ſervus, &c. Filiusfamilias quidem ob vinculum patriæ poteſtatis, cujus contemplatione ejus perſona jure civili non eſt integra, in profectitio vel adventitio peculio teſtari prohibetur. *l. ſenium.* 3. §. 1. *l. nemo ex lege.* 11. *hic.* Sed in caſtrenſi, & quaſi caſtrenſi peculio ipſi teſtari permiſſum eſt. *l. fin. cod.* Servus autem quia ad juris civilis actus celebrandos, non admittitur, jus enim civile ipſum ignorat. Huic comparantur, de ſtatu ſuo dubitantes, captivi, obſides, & omnes damnati ad mortem: ut ſunt, deportati, ſervi pœnæ, hæretici, & qui alias ob crimen deteſtabiles ſunt. Alii prohibentur teſtari ob judicium animi quo carent: quales ſunt, impuberes. *l. ſi frater.* 4. *cod.* Ætas autem vel corporis infirmitas, quæ mentem non alienat, teſtamenti factionem non impedit; Unde ſenes mentis compotes rectè teſtantur. *d. l. ſenium.* 3. Quia non corporis ſanitas, ſed mentis integritas, eo tempore, quo teſtamentum facit requiritur. *d. l. ſenium.* Undè nec furioſi, mente capti vel prodigi teſtamenti factionem habent. In furioſo diſtinguitur: nam aut dilucida habet ſui furoris intervalla, & in ſuis induciis teſtamentum factum, modo defectu mentis non laborans inceperit & conſummaverit, jure ſubſiſtit: *l. furioſum.* 9. *cod.* ſecùs ſi fieret cum morbo furoris concitaretur, vel ante perfectionem teſtamenti morbus eum invaderet. *d. l. furioſum.* Quod ſi furor remiſſionem non habet, defectu mentis obſtante nunquàm teſtari poterit. *d. l. furioſum.* Quod ſi teſtator conſummato teſtamento furoris rabie percitus, ſibi ipſi manus

nus intulerit, & ſe necaverit? Et juris eſt, teſtamentum valere ſi ſanæ mentis fuit eo tempore quo illud ordinaret. *l. ſi is.* 2. *eod.* Quod ad eum etiam, qui impatientia doloris ſe præcipitem dedit, protenditur. Secùs ſi metu futuræ pœnę alicujus delicti per eum commiſſi ſe interfeciſſet. *d. l. ſi is.* Aliis teſtamenti factio interdicitur ob vitium alicujus neceſſarii ſenſus, veluti cæcis, mutis, ſurdis, &c. Cæcus teſtamentum aliter non ordinat, quàm obſervatis ſolemnibus quæ Divi Juſtini Imperatoris conſtitutio compræhendit. *l. hac conſultiſſima.* 8. *eod.* Et ſunt hæc; Primò, ut cæcus ultimæ voluntatis ſuæ diſpoſitionem per nuncupationem coram ſeptem teſtibus ad hoc ſpecialiter rogatis faciat. *d. l. hac conſultiſſima.* Secundò, ut cunctis ibidem collectis cauſam convocationis, quod ſcilicet ſine ſcriptis per nuncupationem condere teſtamentum deſtinârit, indicet. Tertiò, exprimat nomina ſpecialiter hæredum, & dignitates ſingulorum, & indicia nè ſola nominum commemoratio quicquàm ambiguitatis pariat. Quartò, ut hæredes recta ſerie teſtamenti ordinandi inſtituat, palamque dicat, ex quanta parte, vel ex quot unciis in ſucceſſione admitti debeant, & unumquemque legatarium, ſeu fideicommiſſarium aſſequi velit. *d. l. conſultiſſima*, Quintò, ut Notarium adhibeat qui ultimam voluntatem conſcribat, vel ſi Notarius haberi non poſſit octavum teſtem qui hoc munere fungatur adhibeat. Sextò, ut Notarius ſimul cum teſtibus voluntatem palam declaratam & in ſcripturam redactam ſubſcriptionibus & conſignationibus confirment. *d. l. hac conſultiſſima.* Septimò & ultimò, ut omnia hæc uno eodemque

eodemque loco & tempore abſque alterius extranei actus interventu fiant. *d. l. hac conſultiſſima.* Porrò inter mutos & ſurdos Juſtinianus Imperator ita diſtinguit: Aut mutus & ſurdus ſimul natura eſt; Aut caſu & ex accidenti: Si natura, neque teſtamentum facere, neque codicillos, neque fideicommiſſum relinquere, neque mortis cauſa donationem celebrare illi permittit. *l. diſcretis.* 10. *in prin. eod.* Sin ex accidenti: tunc ſi literarum ſit peritus, teſtamentum ſua non aliena manu ſcribere poteſt, niſi diverſum à Principe impetrârit; quod ſi ſcribere neſcit, nec teſtari, nec fideicommiſſa relinquere, nec codicillos facere poterit. *d. l. diſcretis.* Quod ſi ſurdus & mutus non ſimul, ſed mutus vel ſurdus tantùm eſt, tunc ſi ſurdus tantùm articulata voce loquatur, etſi literarum ignarus ſit, teſtari tamen non prohibetur; ſi muto tantùm aures apertæ ſint, & vocem recipiat, lingua autem ejus penitùs præpedita, is non aliter quàm ſciens literas, ſcribendo & alia juris communis ſolennia obſervando ultima ſua elogia condere poteſt. *d. l. diſcretis. in fi.* Materia circa quam ſunt omnia bona propria quæ teſtator habet, corporalia, incorporalia, mobilia & immobilia: De omnibus enim teſtandum eſt, cùm nemo partim teſtatus, partim inteſtatus decedere poſſit; & ſi quis de parte bonorum tantùm teſtatus fuerit, cætera bona ad cauſam quoque teſtati referuntur, etſi de his nulla fuerit mentio facta; non aliena bona, quæ non ſunt ipſius teſtatoris; cùm nemo plus juris in alium transferre poſſit, quàm ipſe habeat. Habens tamen cum alio bona communia indiviſa, de parte ſua teſtari non vetatur. *l. 1. eod.*

De

De teſtamentis, & quemadmodum teſtamenta ordinentur.

Tit. XXIII.

Materia in qua, cujuſvis generis eſſe poteſt; nam *ut Vlpianus ait* : Tabulas teſtamenti omnem materiæ figuram accipimus; nempe ſive tabulæ ſint ligneæ, ſive cujuscunque alterius materiæ, ſive chartæ, ſive membranæ, ſive corium animalis alicujus. Notario tamen in deleticia, aut parum munda charta inſtrumentum conſcribere non licet. *Novell.* 44. *cap.* 2. Et ſicut parum refert, in qua materia teſtamentum ſcribatur, ita non intereſt quibuscunque literis, & notis conſuetis, quibuscunque verbis defuncti mentem declarantibus quacunque lingua, quocunque ordine, & conceptione verborum fiat; in teſtamentis enim verborum ſolemnitas non deſideratur. *l. quoniam indignum.* 15. *l. in teſtamentis.* 26. *hic.* Ideò ambiguitas vel tranſpoſitio verborum, modò de teſtatoris conſtet voluntate, teſtamentum non vitiant: *l. ambiguitates,* 24. *l. præpoſteri.* 25. *cod.* nec varietas linguæ: *l. hac conſultiſſima.* 21. §. *illud etiam. cod.* nec ordinis inverſio, modò non ex mente teſtatoris, ſed vitio tabellionis proceſſerit: *d. l. ambiguitates.* nec abundans cautela diverſis nominibus aliquid appellando; *l. teſtamentum.* 17. *cod.* cum non abundans cautela, ſed neceſſaria prætermiſſa teſtatoris officiant voluntati: *d. l. teſtamentum.* nec falſa demonſtratio, error nominis, prænominis, vel agnominis, ſi de corpore conſtiterit; *l. ſi in nomine.* 4. *cod.* error enim hujusmodi

hujusmodi nihil officit veritati. *d. l. ſi in nomine.* Et hæc ad formam teſtamentorum pertinent. Formam teſtamenti ſolennis, & nuncupativi Imperatores Theodoſ. & Valent. *in. d. l. hac conſultiſſima.* tradunt, & ex requiſitis colligitur. Primo enim ad teſtamentum ſolenne requiritur, ut teſtator, ſi ſciat literas, ſua manu teſtamentum conſcribat; *d. l. hac conſultiſſima,* vel ſi literas ignoret, alium ultra ſeptem teſtes adhibeat, qui ſuo nomine ſcribat: 2. Ut ſeptem teſtes omni exceptione majores rogatò ſint præſentes (Sunt aut omni exceptione majores, ſi non ſint impuberes, muti, ſurdi, furioſi, mente capti, ſervi, &c. Quamvis ſervus communi opinione tunc cùm ſcriberetur teſtamentum liber habitus, teſtis adhibitus, ob id non infirmetur teſtamentum: *l. teſtes.* 1. *eod.* non fœminæ, prodigi, vel juri teſtatoris ſubjecti, &c.) 3. Ut teſtes omnes ita ſint præſentes, ut teſtatorem oculis videant; aliàs ob falſitatis ſuſpicionem teſtamentum non ſubſiſtit, niſi ex ſpeciali privilegio hæc juris obſervatio relaxata ſit. *l. ſi non ſpeciali.* 9. *l. ſi unus.* 12. *eod.* 4. Ut teſtator ſcripturam ligatam, incluſam & involutam rogatis teſtibus ſeptem conſignandam & ſubſcribendam offerat, ipſique teſtes uno eodemque loco & tempore propria manu ſubſcribant, & annulis conſignent, dummodò literarum periti ſint, & annulos proprios habeant; alioquin alter alterius annulo & opera in ſubſcribendo & conſignando uti non prohibetur. *d. l. hac conſultiſſima. d. l. ſi unus.* 5. Ut teſtator hæredem inſtituat: Hæredis enim inſtitutio caput & fundamentum eſt teſtamenti; nomenque ejus ſcribat, ſi literas norit. *l. jubemus.* 29. *eod.* Jure ta-

men Novellarum hæc neceſſitas remiſſa eſt, ſufficitque per alium etiam quàm teſtem, nomen hæredis exprimi. *Auth. & non obſervato. eod. Novell.* 119. *cap.* 9. Ultimò requiritur, quod eodem tempore unoque contextu actionis omnia fiant, hoc eſt, nullo alieno vel extraneo actu interveniente. *d. l. hac conſultiſſima.* §. *in omnibus.* Niſi ſi quis fortè actus ob naturæ neceſſitatem teſtatori vel teſtibus contrarius intervenerit. *l. cùm antiquitas.* 28. *eod.* Et hæc omnia quæ in ſolenni teſtamento deſiderantur, in nuncupativo intervenire debent, excepta ſola ſubſcriptione & conſignatione teſtium, *d. l. hac conſultiſſima.* §. *per nuncupationem.* aliàs vitiatur teſtamentum. Sunt tamen teſtamenta in quibus quandoque ſolennia ſubtilitate juris introducta remittuntur; Ut ſunt teſtamenta inter ruſticos, patris inter liberos, teſtamenta tempore peſtis aliarumque neceſſitatum, & apud acta ſive oblatis Principi precibus, confecta. In teſtamento ruſticorũ, ſi ſeptem teſtes ſcientes literas haberi poſſunt, adhiberi debent, aliàs ignari literarum ſi non inventi fuerint; quod ſi non inveniantur totidem, quinque & non pauciores ſufficiunt; quorum ſi quidam norint literas pro aliis ſcribere poſſunt. *l. fin. eod.* Sic pater diſponens inter liberos juris ſolennia obſervare non tenetur. Quid ſi extranea perſona ſit permiſta? Et favore liberorum teſtamentum imperfectum ſubſiſtit, excluſæque permiſtæ perſonæ portio relicta, jure adcreſcendi liberis accedit. *d. l. hac conſultiſſima.* §. *ex imperfecto. eod.* Legata tamen, ſi modo ὁλόγραφον, & teſtibus palam nuncupatum teſtamentum fuerit, liberi extraneis præſtare tenentur. *Novell.* 107. Porro propter neceſſi-

ceſſitatem quandoque de juris ſubtilitatibus remittitur *l. caſus majoris*. 8. *eod.* Ob id in teſtamentis tempore peſtis conditis, ob periculum contagionis, quę teſtes deterret, duos teſtes ſufficere cenſent Dd. *in d. l. caſus*. Denique teſtamentum apud acta omnium teſtamentorum ſolennitatem ſuperat; & fieri dicitur, cùm Principi vel Magiſtratui in judicio, vel extra judicium teſtamentum teſtator offert, & rogat ut inter publica acta referri curent. *l. omnium*. 19. *eod.* Forma inſinuandi & aperiendi teſtamenta, habetur in *l. teſtamenta omnia*. 18. *l. conſulta*. 23. *eod.* Effectus: quod teſtatoris voluntas conſervetur, hæreſque in univerſum jus defuncti ſuccedat, nec poſſit imperiali reſcripto impediri. *l. ſi teſtamentum*. 10. *eod.* Quod ita accipiendum eſt, ſi perfectum ſit teſtamentum; quia ex imperfecto teſtamento, nec Imperator hæreditatem vindicare poteſt: licèt enim lex imperii ſolennibus juris Imperatorem ſolverit, nihil tamen tam proprium imperii eſt, quàm legibus vivere: *l. ex imperfecto*. 3. *eod.* vel ſi juri publico non adverſetur; nemo enim facere poteſt, quo minus leges in ſuo teſtamento locum habeant: *l. teſtandi*. 13. *eod*, vel ſi teſtator uſque ad ultimum vitæ ſpiritum perſtiterit in illa voluntate, eamque ipſo facto vel verbis non revocarit. Ipſo facto revocat, incidendo, cancellando, vel ſigna conſultò removendo; *l. noſtram proviſionem*. 30. *l. ſi unus*: 12. *eod.* vel aliud teſtamentum conficiendo. *d. l. hac conſultiſſima*. §. *ſi quis autem*. Et hoc ita, ſi poſterius teſtamentum conſummatum fuerit. *l. nolumus*. 20. *l. ſancimus*. 23. *eod.* Alias ſecùs; niſi tantum in poſteriore hæredes qui ab inteſtato teſtatori eſſent ſucceſſu-

ri, ſcripti fuerint. *d. l. hac conſultiſſima. & d. l. ſancimus.* 27. Verbis revocat, ſi dixerit ſe non velle teſtamentum confectum valere; & hoc ſi vel per teſtes idoneos non minus tribus apparuerit, vel inter acta manifeſtaverit, & decennium fuerit elapſum, teſtamentum tam ex contraria voluntate, quàm ex curſu temporali fit irritum. *d. l. ſancimus. §. ſin autem.* Vitiatum igitur vel legitimè revocatum, vel imperfectum teſtamentum legitimum non habet effectum: Imperfectum autem etiam dicitur, quod inſtitutione hæredis caret, quia hæredis inſtitutio teſtamenti fundamentum eſt, quo deſtructo cætera corruunt.

De hæredibus inſtituendis, & quæ perſonæ hæredes inſtitui non poſſunt.

TIT. XXIIII.

EST autem hæredis inſtitutio ordinatio domini, quem quis poſt mortem in bonis ſuis habere deſtinavit, ſi ipſe velit. Cauſa efficiens, mens & deſtinatio teſtatoris, teſtamenti factionem activam habentis; qui enim teſtari prohibentur, hæredis inſtituendi facultatem non habent. Objectum: ſunt omnes illi qui teſtamenti factionem paſſivam habent. Poſſunt autem hæredes inſtitui univerſitates, ut ſunt civitates; *l. hæreditatis.* 12. *hic.* collegia approbata, non autem collegium quod nullo ſpeciali privilegio ſubnixum ſit; *l. collegium.* 8. *eod.* & perſonæ privatæ in dignitatibus conſtitutæ, divites, vel pauperes: *l. non dubium.* 16. *ſup. de teſtam.* extranei etiam penitus ignoti; *l. extraneum.*

num. 11. *eod.* familiares, conſanguinei & noti; *l. non ideo minus.* 5. *l. nec apud peregrinos.* 7. *cod.* niſi teſtator putans aliquem filium vel fratrem ſuum eſſe, & ſub hoc nomine ipſum inſtituat, cùm tamen non ſit, hoc caſu inſtitutio non ſubſiſtit. Falſa enim demonſtratio, quamvis inſtitutioni non obſit, fallit tamen in illa quæ continet conjunctionem & charitatem ſanguinis: *l ſi pater.* 4. *l nec apud.* 7. *eod.* ſive ſint ſui, vel alieni juris: ut ſunt filiusfamilias & ſervus. In filiofamilias hoc obſervatur, quod hæres inſtitui & adire poſſit; eo autem repudiante, pater admittatur etiam excluſo ſubſtituto; Verba enim prolata per teſtatorem in vulgari ſubſtitutione, (*ſi hæres non erit*) intelliguntur, vel ſi nec per ſemetipſum alium fecerit hæredem. *Dd. in l cum proponas.* 3. *cod.* Servus verò etiam hæres inſtitui poteſt, ſi dominus hujus ſit conditionis, ut ex teſtamento capere non prohibeatur. *l. neque per ſe.* 10. *eod.* Et ſi ſervus hæreditatem ſibi delatam non adeat, domino nihil acquiritur, quia ſervi miniſterio in adeunda & acquirenda hæreditate indiget. *d. l. cum proponas.* 3. Servus autem pœnæ, deportati, aliique ob crimen aliquod commiſſum damnati & inteſtabiles facti hæredes non inſtituuntur. *l.* 1. *eod.* Materia: univerſitas, vel quota pars bonorum quæ teſtator in patrimonio ſuo habuit; imò etiam certa res, quia etiam inſtitutus in certa re, hæreditariis actionibus utitur; *l. quoties.* 13. *eod.* & cohæredum non adeuntium partes illi adcreſcunt: *d. l. quoties.* Sicuti etiam illi qui ex reſidua parte inſtitutus eſt, quam alter capere non poteſt; ſi enim nihil hic capere poſſit, vel velit, tota hæreditas jure adeſcendi

ad inſtitutum in reſidua parte devolvitur. *l. pater tuus. 2. eod.* In re verò alterius, niſi teſtator eidem hæres exiſtat, inſtitutio non ſubſiſtit; Undè quidam faciens teſtamentum, ſi ita inſtitutionis formulam conſtituerit, Sempronius Plotii hæres eſto, valebit quidem inſtitutio, ſi teſtator Plotio hæres extiterit; antiqua enim juris regula eſt, hæredem hæredis teſtatoris hæredem eſſe: *l. fin. eod.* vel ſi Plotium hæredem inſtituerit; videtur enim teſtator Sempronium ſubſtituiſſe, & in partem Plotii in primo gradu non exiſtentis hæredis vocaſſe. Quod ſi teſtator Plotio hæres non extitit, vel Plotium ſibi hæredem non ſcripſit, inſtitutio quaſi in re aliena facta nullo modo ſubſiſtit. *d. l. fin.*

De inſtitutionibus & ſubſtitutionibus & reſtitutionibus ſub conditione factis.

TIT. XXV.

FOrma: inſtitutio hæredis vel purè, vel in diem incertum, qui pro conditione habetur, vel ſub conditione fieri poteſt. Quæ ubi extitit, retrotrahitur ad tempus mortis teſtatoris, ut ab initio fuiſſe pura inſtitutio videatur. Quod cùm non fiat, cùm ex certo tempore, vel ad certum hæres inſtituitur, non immeritò talis inſtitutio jure reprobatur, & rejecto temporis vitio, inſtitutio perinde ac ſi purè facta eſſet, habetur; cùm quod jura non patiantur, quod quis uno tempore teſtatus, alio inteſtatus maneat; tum, quod qui ſemel hæres eſt, non poſſit deſinere hæres eſſe. Conditionum

num alia eſt poſſibilis, alia impoſſibilis. Impoſſibilium alia dicitur juris, alia facti. Facti dicitur, quæ per rerum naturam evenire non poteſt, ut *ſi mare ebiberis*. Juris appellatur cui jus, honeſtatis ratio, vel boni mores adverſantur, ut: *ſi adulterium commiſeris*; quæ enim contra leges & bonos mores fiunt, nec facere nos poſſe credendum eſt. Poſſibilium conditionum alia eſt arbitraria, quæ in alicujus voluntate conſiſtit, alia fortuita, quæ in eventum collata, alia mixta, quam implere aliquando quis impeditur. Impoſſibiles conditiones cujuſcunque generis in ultimis voluntatibus pro non ſcriptis habentur, & rejiciuntur, & hæres quaſi purè inſtitutus admittitur. *l. reprehendenda*. 5. *l. conditioni*. 2. *hic*. Hæredis autem inſtitutio ſub poſſibili conditione, arbitraria, fortuita, vel mixta fieri poteſt; Niſi quod filiusfamilias in poteſtate conſtitutus à patre ſub conditione quæ in ejus poteſtate non ſit, inſtitui non poſſit; niſi in defectum illius conditionis exhæredatus fuerit. *l. ſi pater*. 4. *eod*. Eaque conditio, ut ſubſtitutio ſortiatur effectum, adimpleri debet: *l. conditioni*. 2. *l. ſi mater*. 3. *eod*. ſufficitque impletam, teſtatore adhuc vivente, vel tempore mortis, vel poſt mortem teſtatoris. Quod & & in legatis, fideicommiſſis, & libertatibus ſtatuitur, *l. ſi quis*. 7. *eod*. Quod ſi conditio ſit arbitraria, ſub qua inſtitutio facta eſt, nec ſtet per hæredem, ſed per tertium, quo minus impleatur, rejectâ conditione admittitur hæres. Undè reſcripſerunt Severus & Antoninus Imperatores, cùm avus maternus eâ conditione filiam ſuam hæredem inſtituiſſet, ſi *Anthylli filio nupſiſſet*, non prius eam hæredem exiſtere, quàm con-

conditioni paruerit, aut Anthylli filiā recuſante matrimonium impeditum fuerit. *l. cum avum.* 1. *cod.* Pari ratione nulla habetur ratio conditionum, quas teſtator teſtamento adſcribere voluit, & non fecit. Si igitur teſtamentum ita ſcriptum inveniatur; *Ille hæres eſto ſecundum conditiones infra ſcriptas*; ſi quidem nihil eſt adjectum, pro pura habetur inſtitutio. *l. ſi teſtamentum.* 8. *cod.* Poteſt autem inſtitutio quibuſcunque verbis fieri, *puta hæres eſto, hæredem facio, relinquo, &c. d. l. ſi teſtamentum.* Poteſt etiam teſtator hæredi primo gradu inſtituto in caſum, *ſi hæres non ſit*; alium ſubordinare, & ſecundum gradum, vel etiam ulteriores inſtitutionum gradus conſtituere. Qualis ſubordinatio propriè ſubſtitutio, quæ in locum cujuſcunque inſtituti hæredis deficientis fit, appellatur. Subſtitutionum alia vulgaris dicitur, alia pupillaris, alia exemplaris, alia breviloqua, alia compendioſa. Vulgaris dicitur, quæ communiter fieri ſolet, cuilibet capaci ab eo qui teſtamenti factionem habet. Hujus forma duobus extremis comprehenditur; quorum prius ad hæredem refertur, & negativè exprimitur, continetque tacitè vel expreſsè duas clauſulas, alterum ad eum cui ſubſtitutio fit, pertinet, & affirmativè enunciatur, exempli gratia: *Titium hæredem inſtituo, ſi Titius hæres non erit, Cajus hæres eſto*; prius extremum, puta: *ſi Titius hæres non erit*, has duas clauſulas habet, *ſi hæres eſſe noluerit, vel non potuerit*; Quæ dicitur vulgaris expreſſa ſubſtitutio continens ſub ſe tacitam pupillarem, ex tacita & conjecturata mente teſtatoris per legis poteſtatem introductam. Placuit enim ſubſtitutionem filiofamilias impuberi factam,

etiam, ita, *ſi hæres non erit*, porrigi etiam ad eum caſum, quo poſteaquam hæres extitit, impubes deceſſit. *l. quamvis. 4. inf. de impub. & aliis ſub. & l. cum quidam. 42. eod.* Cujus effectus eſt: quod ſi hæres primò gradu inſtitutus hæres eſſe nolit, vel non poſſit, omnibus ab inteſtato alias venientibus hæredibus repulſis, ſubſtitutus ſuccedat. Excipiuntur duo caſus. Primò: ſi mater impuberis, cui pater ſubſtituit, exiſtat: non enim videtur pater à luctuoſa hæreditate per tacitam pupillarem matrem excluſiſſe, cum tacita pupillaris, ſicuti expreſſa, contra matrem non admittatur. *d. l. cum quidam.* Secundò, juxta Papinianum virum excelſi ingenii, cùm pater filiis ſuis nullâ liberorum mentione habitâ ſubſtituit; Hoc enim caſu ſubſtitutus non admittitur exiſtentibus nepotibus vel neptibus, etiamſi formula ſubſtitutionis non fuerint comprehenſi; quia tacitè videtur ſubeſſe conditio, *ſi ſine liberis, &c. l. generaliter. 1. verſ. cum autem. hic.* Quod imperialibus conſtitutionibus etiam ad filios naturales tantum extenditur; purà ſi pater filiis ſuis naturalibus extraneum ſubſtituerit, ſi naturales relinquant liberos legitimos, repellitur ſubſtitutus. *d. l. generaliter. verſ. cum autem.* Quid ſi nepotes vel neptes naturales tantum ſint, an contineantur ſub tacita illa conditione (*ſi ſine liberis*) eamque deficere faciant? Et dicendum quod non. Nec obſtat quod appellatione filiorum, veniant etiam naturales; Hoc enim procedit, ſi teſtator expreſſerit illam conditionem *ſi ſine liberis*; tunc enim magis enixa & propenſa teſtatoris voluntas eluceſcit; quæ minus apparet, ſi interpretatio ex lege deſcenderet,

& conditio hæc ex præſumpta teſtatoris voluntate per legis diſpoſitionem tacite ſubintelligeretur &c. Extra hos caſus primo gradu inſtituto non exiſtente hærede, nec adeunte, juri ſubſtitutionis locus eſt, aditaque per ſubſtitutum hæreditate in ipſum actiones hereditariæ transferuntur. *l. hæres instituta.* 3. *inf. de impub. & aliis ſubſtitut.* Quod non eſſet ſi per hæredem primo gradu inſtitutum hæreditas adiretur; Per hæreditatis enim aditionem, jus vulgaris ſubſtitutionis ſubvertitur. *l. poſt aditam.* 5. *eod.* Quid ſi plures hæredes inſtituti, & ſibi invicem vulgariter ſubſtituti ſint? Et adeuntibus deficientium hæredum & ſubſtitutorum portiones jure adcreſcendi, vel jure ſubſtitutionis accedunt. *l. teſtamento.* 6. *eod.* Et ſi hæredes ex diſparibus partibus inſtituti & ſibi invicem ſubſtituti ſint, nec in ſubſtitutione facta eſt ullarum partium mentio, partes adjectæ in inſtitutione repetitæ cenſentur in ſubſtitutione. *l. cum hæredes.* 1. *eod.*

De impuberum & aliis ſubſtitutionibus.

TIT. XXVI.

PUpillaris ſubſtitutio, eſt quam pater, ſibi ipſi faciens teſtamentum, filio legitimo & in poteſtate ſua conſtituto impuberi facit. *l. ſi teſtamento.* 7. *hic.* Cauſa efficiens hujus ſubſtitutionis eſt, voluntas patris in cujus poteſtate impubes conſtitutus eſt. *d. l. ſi teſtamento.* Forma: ut pater ſibi faciens teſtamentum, in illo filium in ſacris conſtitutum impuberem hæredem, vel exhæredem ſcribat, ſubſtituatque, ſi intra

intra pupillaria decedat, hoc modo: *Filium meum impuberem hæredem vel exhæredem ex cauſa, &c. facio, & ſi hæres erit, & intra pubertatem deceſſerit, Cajus hæres eſto.* Effectus: quod ſubſtitutus impuberi intra pupillaria morienti ſuccedat, non patri teſtatori, capiatque omnia bona tam teſtatoris, quàm impuberis, exclusâ ſucceſſione inteſtati. *d. l. ſi teſtamento.* Cùm tamen ſubſtitutio pupillaris duobus impuberibus filiis cum adjectione nominis collectivi à patre facta fuerit, ſubſtitutus non admittitur, niſi in utraque perſona ſubſtitutionis conditio verificata fuerit, id eſt, niſi uterque impuberum deceſſerit. *l. cùm quidam.* 12. *eod.* Quando verò plures inſtituuntur cum adjectione nominis diſtributivi, quilibet vocatur in virilem, perinde ac ſi ſingulariter vocati eſſent; Undè ſi verba teſtamenti ita compoſita ſint, *quiſquis mihi hæres eſto, & tertius filio meo hæres eſto*, tres videntur eſſe ſubſtituti, & quilibet in trientem vocatus. *l. fin. eod.* Et ſi ita ſcriptum ſit; *Titius una cum filiis ſuis, & Sempronius hæredes mihi ſunto*; hac ſpecie, cum & natura pater & filius eadem eſſe perſona intelligantur, dimidia quidem pars Titio cum filiis, altera dimidia Sempronio aſſignatur. *d. l. fin.* Exemplaris ſubſtitutio ad ſimilitudinem vel exemplum pupillaris introducta eſt. Sicuti enim impuberi non valenti teſtari intra pubertatis annos pupillariter ſubſtituitur, ita filiis qui ob ingraveſcentem morbum ultima ſua elogia condere non poſſunt, donec reſipuerint, & ad ſanitatem redierint, exemplariter ſubſtituere parentibus permiſſum eſt *l. humanitatis.* 9. *eod.* Cauſa introductæ hujus ſubſtitutionis eſt Juſtiniani conſtitutio. Olim enim

niſi à Principe impetraretur, exemplariter ſubſtituere non licebat. *d. l. humanitatis.* Cauſa efficiens exemplaris ſubſtitutionis, eſt voluntas utriuſque parentis. Hic enim patriæ poteſtatis ratio non habetur; ſed ſola venit conſideranda naturæ & generationis poteſtas. *d. l. humanitatis. in princ.* Forma: ut pater vel mater filio, filiæ, nepoti vel nepti, ſi mentis non ſint compotes, proximiores, ut ſi liberi ſint, liberos: ſi non, fratres vel ſorores: his non exiſtentibus, quoſcunque velint, ſubſtituant. *d. l. humanitatis.* Effectus: quod ſubſtitutus mente captis vel furioſis liberis ſi ita deceſſerint, ſuccedat, ſecùs ſi ad ſaniorem mentem redierint; Hoc enim caſu exemplaris ſubſtitutio extinguitur. *d. l. humanitatis.* Compendioſa ſubſtitutio dicitur, quæ ſub verborum compendio plures ſubſtitutiones complectitur. Ejus forma conſiſtit in eo, quod vel ad certum, vel incertum tempus, ultra pubertatem porrigatur: *l. precibus.* 8. *verſ. ſi vero. eod.* veluti *filius meus hæres eſto, & ſi intra* 15. *annos, vel quandocunque deceſſerit, Sejus hæres eſto.* Effectus; intereſt an à milite fiat, vel à pagano. Si à milite in prædicta formula ſubſtitutio compendioſa facta ſit, illa ſemper directa erit; auferetque ſubſtitutus, ſi filius intra pubertatem moriatur, non tantum filii ſed etiam militis teſtatoris bona jure communi: poſt eam autem ætatem ex privilegio militari patris tantum bona; puberis poſt pubertatem decedentis bonis, ad hæredes vel teſtamentarios, ſi habeat, vel ab inteſtato venientes, pertinentibus. Quod ita procedit, niſi mater ſit in medio, cujus favore verba militis etiam directa obliquantur, rogataque mater videtur, ut ſalvâ tre-

trebellianicâ bona paterna ſubſtituto cum fructibus inventis reſtituat. *d. l. precibus.* Quod ſi à pagano ſubſtitutio compendioſa fiat, tunc, aut directis verbis, & mortuo filio intra pupillaria, jure directo valet: ſi poſt pubertatem, expirat ſubſtitutio, nec in vim fideicommiſſi ſubſiſtere poteſt. Quod ſi verbis obliquis vel communibus, quæ & obliquis & directis verbis adaptari poſſunt, in vim fideicommiſſi valere poterit, retentaque quarta parte Trebellianica hæres ab inteſtato proximus, ſubſtituto bona defuncti reſtituere rogatus videtur. *Dd. in d l. precibus*, Reciproca ſubſtitutio, non propria ſubſtitutionis ſpecies eſt, ſed cæterarum ſubſtitutionum adjectio, ſi effectum & materiam circa quam verſatur inſpicias; licèt modus inducendi in ea ſit à cæteris ſubſtitutionibus diverſus. Dicitur reciproca, quia de uno ad alterum fit reflectio & repetitio. Et hac forma plerunque exprimitur: *Cajus, Sejus, Flaccus, hæredes ſunto, hoſque invicem ſubſtituo: l. hæreditatem.* 2. *eod,* & quia ſub verbis generalibus plerunque concipitur, reliquas ſubſtitutiones omnes compræhendere poteſt. Adverte tamen in eum caſum ſemper accipiendam eſſe, quo omnibus hæredibus ſubſtitui potuit. *l. quamvis.* 4. *d. l. hæreditatem.* 2. *eod.* Undè ſi puberibus & impuberibus ſimul ſubſtituatur, potius vulgarem, quàm pupillarem ſubſtitutionem, quæ puberibus fieri non poteſt, factam intelligimus. *d. l. quamvis.*

De neceſſariis hæredibus inſtituendis & ſubſtituendis.

T I T. XXVII.

Suprà dictum eſt, hæredes qui inſtituuntur eſſe vel ſui, vel alieni juris. De his qui ſui juris, ſatis ſuperque. Nunc de illis qui in alterius poteſtate conſtituti ſunt, agendum; ut ſunt ſervi, & liberi in poteſtate parentum. Nam & hæredum appellatio in triplici conſiſtit differentia. Aut enim ſunt ſui, quaſi ſibi ipſi ſuccedentes, ut ſunt liberi, qui rerum paternarum parentibus adhuc viventibus, quodammodo domini ſunt. Extranei: quales ſunt, qui teſtatoris poteſtati non ſubjiciuntur. Et neceſſarii, veluti; ſervi, qui velint nolint teſtatori hæredes exiſtere compelluntur. Poteſt enim dominus ſervum ſuum in teſtamento hæredem inſtituere, etiam in fraudem creditorum, cùm non ſit ſolvendo, & hoc ex lege Ælia Sentia, quæ de conferendis libertatibus lata eſt, *l. 5. hic.* Cujus inſtitutionis effectus eſt; quod ſervus hæres à domino ſuo ſcriptus adipiſcatur libertatem, juriſque neceſſitate conſtringatur adire hæreditatem, æs alienum per defunctum contractum creditoribus hæreditariis, ut hæres ſolvere, niſi iiſdem in cauſam pignoris obligatus fuiſſet; tunc enim dominus ſervum hæredem neceſſarium facere non poteſt, *d. l. 1.* Quid ſi in inſtitutione hæredis, libertatis mentio facta non ſit? Et competere ſervo libertatem æquitati, cui voluntas teſtatoris, favorque libertatis ſuffragatur, conſentaneum eſt, *l. quidam. 5.*

eod.

eod. Hæres enim abſque libertate nullus eſſe poteſt. Dominus igitur, ſi ſervum hæredem eſſe vult, videtur etiam ipſum liberum velle; cùm qui vult conſequens, velle & antecedens præſumatur, *d. l. quidam.* Quod etiam obtinet ſi ſervum liberum hæredem ſcripſit. *d. l.* 1. Quid ſi inſtitutio purè concepta, libertas verò ſub conditione relicta ſit? Juſtinianus inter conditiones diſtinguit. Aut conditio arbitraria eſt, vel fortuita; Si arbitraria & in poteſtate ſervi poſita, omnimodò eam ſervus adimplere tenetur; ſi enim neglexerit, culpa ſua & libertatis & hæreditatis jacturam facit; *l. fin. eod.* Si fortuita vel caſualis fuerit, & ex fortunæ inſidiis defecerit, diſtinguitur inter hæreditatem quæ ſolvendo ſit, & non ſit. Si enim ſolvendo ſit humanitatis ratione, conceſsâ libertate ipſi ſervo, hæreditas ad ſubſtitutum ſervi, vel ſi ſubſtitutum non habeat, ad legitimos, & ab inteſtato venientes hæredes devolvitur. *d. l. fin.* Sin autem hæreditas non ſit ſolvendo, ex lege Ælia Sentia, ut famæ defuncti parcatur in diſtrahendis bonis ejus, obtentâ libertate ſimul cum hæreditate, hæres neceſſarius domino eſſe cogitur. *d. l. fin.* Qua neceſſitate etiam conſtringitur, ſi in primo gradu libertatem adeptus ſit, in ſecundo autem gradu in quo ſubſtitutio pupillaris facta eſt pupillo pupillariter ſubſtitutus; fit enim pupillo neceſſarius hæres. *d. l. cùm quidam.* 4. Verùm tutor licèt in pupillum authoritatem habeat, pupilli tamen ſervum ſibi neceſſarium hæredem facere non poteſt, *l. ſi tutor.* 3. *eod.*

De-

De liberis præteritis vel exhæredatis.

TIT. XXVIII.

Liberi in poteſtate patris conſtituti, ſui hæredes appellantur, quos pater; ſi velit teſtamentum à ſe conditum firmum ratumque eſſe, hæredes inſtituere, vel expreſſo elogio & offenſæ cauſa exhæredare cogitur. *Auth. non licet. hic.* Nam, ut ait Cajus, inter cætera, quæ ad ordinanda teſtamenta neceſſariò deſiderantur, principale jus eſt, de liberis hæredibus inſtituendis vel exhæredandis. Quod ſi liberi nullâ ſexus ratione habitâ præteriti fuerint, paternæ voluntatis diſpoſitio firmitatis nullum robur habet. *l. fin. hic.* Quod verum eſt, quoad inſtitutionem hæredis; cætera autem, veluti, legata, fideicommiſſa, libertates, &c. firma manent. *Auth. ex cauſa. eod.* Præteritio enim, non patris, ſed matris, pro exhæredatione habetur. Ob id per patrem expreſſè filius exhæredandus eſt. Et hoc ob illam rationem; cùm enim filius vivente adhuc patre rerum paternarum fictione juris civilis quaſi dominus ſit, atque poſt mortem patris dominium in ipſum non tam transferatur quàm continuetur, ideò voluit lex, ut hanc dominii continuationem per exhæredationem expreſſam pater interrumperet, & à filio dominium ablatum, in alium pro libitu transferret. Eſt autem exhæredatio nihil aliud quàm privatio juris ſucceſſivi patri inter liberos, ob juſtam cauſam legibus permiſſa. Cauſa efficiens, eſt patris voluntas. Cauſa impulſiva, offenſa, vel ingratitudinis vitium.

Auth.

Auth. non licet. eod. Materia, tota hæreditas, quia à tota hæreditate, non pro parte excluſio fieri debet. Forma, ut adſcripto elogio & juſta ingratitudinis cauſa, & per ipſum hæredem probata; à tota hæreditate, & toto gradu, nominatim & purè exhæredatio per patrem fiat. *Novell.* 115. Nec intereſt quibus verbis concipiatur; modo de teſtatoris voluntate conſtet; Ubi enim manifeſtiſſimus eſt ſenſus teſtatoris, verborum interpretatio tantum non valet, ut melior ſenſu exiſtat. *l ſi quis filium.* 3. *eod.* Sive igitur teſtator dicat: *filius meus exhares eſto*, ſive: *Alienus meæ ſubſtantiæ ſiat, &c.* dummodò juſta ingratitudinis cauſa adiiciatur, exhæredatio rectè videtur facta. *d. l. ſi quis filium.* Et quamvis olim incertæ fuerint exhæredationis cauſæ, cùm illæ judicio centum virorum, qui pro ſua authoritate merita filii exhæredati expendebant, dijudicandæ relinquerentur: Hodie tamen *ex Novell.* 115. quatuordecim ſunt cauſę ob quas pater filium exhæredare poteſt. 1. ſi parentibus manus intulit. 2. ſi atroci injuria affecit. 3. ſi criminaliter accuſavit extra crimen læſę majeſtatis. 4. ſi maleficus & cum maleficis verſetur. 5. ſi vitæ parentum veneno inſidiatus. 6. ſi novercæ vel concubinæ patris ſe junxit. 7. ſi delator parentum extitit, & ob id gravia damna intulit. 8. ſi pro patre carcerato filius fidejubere noluit. 9. ſi parentes teſtari prohibuit. 10. ſi filius parentibus invitis arenariis & mimis ſe aſſociavit. 11. ſi filia turpem & impudicam agat vitam, nec honeſtè nubere velit. 12. hæreſis qua filius infectus. 13. neglecta redemptio patris captivi. 14. ſi filius patrem furioſum negligat, nec alimenta illi præſtet. Et

è con-

è converſo. 8. ſunt cauſæ ob quas filii parentes deſcendentibus non exiſtentibus, ſcribere exhæredes poſſunt. 1. Accuſatio criminaliter per patrem extra crimen læſæ majeſtatis, facta. 2. maleficium quo vitæ filii inſidiatus. 3. ſi rem illicitam habeat cum nuru vel concubina filii. 4. prohibitio teſtari in caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi peculio. 5. inſidiæ ſtructæ 6. deſertio filii conſtituti in furore. 7. neglecta redemptio filii captivi. 8. hęreſis. *d. Novell.* 115. Et obſervandum, ut omnis labefactandi teſtamenti occaſio pręcidatur, operæ pretium, imò neceſſarium eſſe, ut pater non tantum filium, verùm etiam nepotem inſtituat, vel expreſſa cauſa exhęredet, nè ſuccedendo in demortui patris locum quaſi agnaſcendo fiat ſuus hęres, & cùm ſe pręteritum reperiat, rumpat teſtamentum. *l. ſi avus tuus.* 2. *cod.* Quamvis enim jure antiquo hos nepotes hęredes inſtituere, aut nominatim exhęredare neceſſe non fuerit, cùm pręteriti pro exhęredatis haberentur, ſecundo tamen capite legis Velleję jus antiquum correctum, eodemque inductum eſt, ut nepotes ante teſtamentum nati præteriti jure quaſi agnationis in locum patris demortui ſuccedant, infirmentque teſtamentum. *d. l. ſi avus.* Illi enim nepotes loco poſthumorum habentur, quorum agnatione ſive maſculini, ſivè fœminini ſexus, procul dubio rumpitur teſtamentum. *l. fin. in cod.*

De

De poſthumis hæredibus inſtituendis vel exhæredandis vel præteritis.

T i t. XXVIIII.

AD hoc tamen tria requiruntur. 1. Ut tales poſthumi ſint, qui agnoſcendo ſui hæredes fierent, nemoque eos propinquiore gradu præcedat. *l.* 3. *hic.* 2. Ut perfectè nati ſint. *d. l.* 3. uxoris enim abortu teſtamentum mariti non ſolvitur. *l.* 2. *eod.* Quid ſi poſthumus illicò deceſſerit? Et teſtamentum patris per nativitatem poſthumi præteriti ruptum non reſtitui, ſed infirmum manere, juris eſt evidentiſſimi: *d. l.* 2. niſi partus monſtroſus vel prodigioſus ſit, ſpeciemque vel formam hominis non referat. *d. l.* 3. *in fin.* 3. Ut poſthumus à teſtatore in ſuo elogio præteritus ſit. *d. l.* 3. Verùm ſi teſtator cùm ordinaret teſtamentum his verbis uſus eſt, *ſi filius vel filia intra decem menſium ſpatium* (quod tempus partui præſcripſit lex, 12. tab.) *poſt mortem meam editi fuerint, hæredes ſunto*: vel ita dixit: *Filius vel filia, qui intra decem menſes proximos mortis meæ, naſcentur, hæredes ſunto*; etſi antiqui interpretatores an hi teſtamento ſcripti, ſuccedere, vel non ſcripti teſtamentum evertere viderentur, controverterent, placuit tamen Juſtiniano; cùm in dubio potiùs ultimę voluntates interpretandæ ſint, ut valeant, quàm ut pereant; poſthumos præteritos non videri, nec rumpi teſtamentum, ſed ſive vivo teſtatore, ſive poſt mortem ejus intra decem menſes à morte teſtatoris numerandos filius vel filia fuerint progeniti, ex teſtamento ſuccedere,

cedere, nè pœnam patiatur præteritionis, qui filios ſuos non præteriit. *l. fin. eod.*

De jure deliberandi & adeunda vel acquirenda hæreditate.

TIT. XXX.

AD perducendum omnes inſtitutiones in effectum, & ut hæres inſtitutus in univerſum jus defuncti ſuccedat, aditione hæredis extranei, non quidem coactâ, ſed liberâ opus eſt. *l. nec temerè.* 16. *hic.* Et dico hæredis extranei: quia hæres ſuus, ut eſt filius in poteſtate, ipſo jure efficitur hæres poſt mortem patris; *l. ſi fratris.* 3. *eod.* hæreditatêmque etiam non agnitam tranſmittit ad hæredes, excluſis his qui ab inteſtato patri eſſent ſucceſſuri: Suitatis enim exiſtentis hic eſt effectus, quod exiſtentia ſui hæredis hæreditatis paternæ tranſmiſſionem ad quoſcunque operetur, *d. l. fratris.* 3. excluſionemque hæredum ab inteſtato venientium. *d. l. ſi fratris.* Qui effectus in emancipato filio, qui jus ſuitatis ob emancipationem qua juri patrio exemptus eſt, non habet, locum ſibi non vindicat: *l. ſi à patre.* 1. *& d. l. ſi fratris,* 3. *eod.* Quamvis hoc antiquo jure correcto, jus ſuitatis pariter filjis in poteſtate conſtitutis & emancipatis tributum ſit: *Novel.* 115. Neque in extraneis. Undè hæreditas fratris non adita, ad hæredes non tranſmittitur. *l. quoniam.* 7. *eod.* Aditionis cauſa efficiens eſt, libera voluntas hæredis extranei, non ſui; quia hic non adire, ſed paternæ hæreditati ſe immiſcere dicitur. *d. l. nec temerè.* 16. A cujus immixtione filius ignorans

ſibi

ſibi delatam eſſe, etiam longi temporis præſcriptione non excluditur. *l. licet in continenti.* 8. *eod.* Filiofamilias tamen delatam hæreditatem ab extraneo, filji voluntate poteſt pater cujus juri ſubjectus eſt, adire. *l. filiofamilias.* 4. *eod.* Sicuti & tutor conſentiente pupillo. Cujus quidem voluntas ad hunc actum adeò neceſſaria eſt, ut ſi quid neſciente eo, tutor egit, acquirere illi hæreditatem minimé poſſit. *l. potuit.* 5. *eod.* Aditio enim hæreditatis juris eſt, in jis autem quæ juris ſunt, ſolum tutoris factum non ſufficit, ſed voluntas etiam pupilli deſideratur, cùm & ipſe pupillus pro hærede gerendo, ſi ſui juris ſit, authoritate tutoris accommodata conſequi ſucceſſionem poſſit: *d. l. potuit.* vel ſi in poteſtate, conſentiente parente. *l. ſi infanti.* 18. *in fin. eod.* Quod non procedit, ſi pupillus ſit infans; ejus enim voluntas in adeunda hæreditate ſibi à matre vel aljis quibuscunque perſonis delata, non deſideratur, ſed aditio ſolis parentibus ſub quorum poteſtate eſt, vel ſi ſui juris ſit, ſolis tutoribus permittitur. *d. l. infanti.* Sed quid ſi pater vel tutor hæreditatem delatam negligant? Et intereſt, inter patrem & tutorem; ſi quidem parens neglexerit, & intra infantiam infans deceſſerit, non prohibetur pater hęreditatem ad infantem devolutam, & non agnitam, ex proprio privilegio, & jure patrio amplecti, cùm infans hereditatem non aditam ad patrem tranſmittat: *d. l. ſi infanti.* ſed infans ſui juris decedens non agnitam non tranſmittit; ideò ſi tutor intra tempus legibus ſtatutum, eam pro infante adire negligat, infante in eadem ętate demortuo, jus ſuccedendi ſit illis perſonis, quę vocarentur, ſi minimè hæreditas infanti delata fuiſ-

ſet. *d. l. ſi infanti. §. ſin verò.* 3. Materia vel objectum, eſt tota hæreditas delata. Inſtitutus enim in diverſis portionibus ejusdem hęreditatis, unam portionem declaratâ voluntate adiens & agnoſcens omnes agnoſcere videtur. *l. quidam elogio.* 22. *eod.* Quid ſi pupillaris ſubſtitutio facta ſit, an pupillariter ſubſtitutus repudiatâ pupillari hæreditatem paternam agnoſcere poſſit, vel è contra? Bart. ita diſtinguit. *ad d. l. quidam elogio. §. ſimilique modo.* Aut pupillus cui facta eſt ſubſtitut. fuit inſtitutus; aut exhęredatus. Si fuit inſtitutus; aut agnovit paternam, hæreditatē aut ab ſtinuit; Si agnovit, non poteſt ſubſtitutus haberepupillarem ſine paterna; per immixtionem enim pupilli una hæreditas eſſe cœpit: Aut pupillus abſtinuit, & tunc, aut cohæres idemquè ſubſtitutus illi datus eſt extraneus, aut frater ſuus; Si extraneus, tunc aut non habet cohæredem alium cujus aditione confirmetur teſtamentum, & una adita alteram adire cogitur, quia exiſtentia ſui hæredis cohærede extraneo exiſtente nihil operatur; Sed ſi frater ſubſtitutus fuerit, ideò frater ſubſtitutus ſeparatim pupillarem repudiatâ paternâ adire poteſt; Si verò erat exhæredatus & alius filius inſtitutus, conſequi pariter pupillarem abſque paterna poterit; quamvis enim abſtineat, exiſtentia tamen ſuitatis confirmat tabulas pupillares; quod non fieret ſi extraneum ſubſtitutum haberet, exhæredatus. Forma, ut hæres inſtitutus verbis vel ipſo facto voluntatem ſuam declaret, & intra tempus legibus ſtatutum hæreditatem delatam adeat: Dupliciter enim hæreditas aditur: verbis, & ipſo facto: Verbis quidem, ſi hæres adeundi voluntatem verbis expreſſerit. Ipſo facto, ſi ſe pro

pro hærede gerit, putà actum aliquem exercendo qui non niſi ab hærede fieri poſſit; ut ſi creditoribus hæreditariis ſolvat; *l. cùm debitum.* 2. *eod.* vel de bonis hæreditariis teſtetur. *l. ſi avia.* 6. *eod.* Deinde cretionum ſcrupuloſa ſolennitate, quâ teſtator certum adeundæ hæreditatis tempus hæredi præfigebat, ſublatâ, *l. cretionum.* 17. *eod.* ſtatuit Juſtinianus, ut ſi quis hodie veteri jure uti maluerit, quo etiam Prætor pro ſuo arbitratu tempus ad deliberandum præficiebat, ut hæredi cui delata eſt hæreditas ab Imperiali culmine, annus integer, ab aliis verò judicibus novem menſes ad deliberandum dentur, (quod tempus à die ſcientiæ quo quis ſe hæredem ſcriptum reſcire cœpit, computatur.) *l. fin.* §. *& hac.* 13 *verſ. ſed quia quidam. eod.* Quod jus deliberandi & adeundi ad quoſcunque hæredes tranſmittit hæres, intra annum deliberandi à tempore ſcientiæ computandum decedens. Et hoc jus tranſmiſſionis hunc effectum inducit, ut hæredes, ſive teſtamentarii, ſive ab inteſtato, intra reſiduum temporis deliberare & adire poſſint, quo elapſo ab aditione penitus excluduntur. *l. cum in antiquioribus.* 19. *eod.* Effectus: quod adita hæreditate omnes actiones hæreditarię tam activè quàm paſſivè tranſeant in ipsũ hæredem, teneaturque hæres unicuique creditori pro ſua portione hæreditaria, vel etiam ad omne æs alienum, etſi facultates defuncti excefferit, ſi ſolus hæres exiſtat. Nec ob paupertatem, qua defunctus laboraſſe dicitur, vel damnum injuria alicujus tertii illatum, excuſatur. *l. ſi te bonu.* 10. *eod.* Et potiſſimum ſi inventarium rerum hæreditariarum non confecerit; quia lex de eo male confidit, præſumitque ipſum

ipſum res hæreditarias ſubtraxiſſe. *Novell.* 1. *cap.* 2. §. 2. ob id amittit etiam falcidiæ legis beneficium: *d. l. fin.* §. 14. *verſ. ſi quis autem temerario.* & legata quæ facultates defuncti à quibus æs alienum deductum eſt, excedunt, de ſuo ſolvere tenetur. *d. Novell.* 1. *cap.* 2. Inventarium eſt rerum hæreditariarum deſignatio per notarium præſentibus iis quorum intereſt facta. *d. l. fin.* §. *ſin autem.* 14. Cauſa efficiens, eſt lex Juſtinianea juncta voluntate inſtituti vel ſubſtituti. Juſtinianus enim, per *d. l. fin.* jure deliberandi atque iis quæ huic occaſionem præbuerunt, immutatis, inventarii beneficium introduxit, cujus confectione hæres multas incommoditates quibus aliàs implicatur, declinare poterit. Conficiendum autem eſt ab omnibus hæredibus primo gradu inſtitutis, & ſubſtitutis tam directò quàm per obliquum; ut ſunt fideicommiſſarius univerſalis, vulgaris vel pupillaris ſubſtitutus, &c. *d. l. fin.* Materia, omnes res hæreditariæ, quæ tempore mortis defuncti fuerunt; Debet enim inventarium confici de rebus, quas habebat defunctus tempore mortis ſuæ. *d. l. fin.* §. *ſin autem dubius.* 2. An autem fructus qui poſt mortem teſtatoris ante aditam hæreditatem ex rebus hæreditariis provenerunt inſcribendi ſint, controvertunt DD. Tamen cùm hi hæreditatis ſint, & pars rei intelligantur, verius eſt, inſcribendos eſſe. Formam inventarii tradit Juſtinianus *d. l. fin.* §. *ſin autem dubius.* 2. Primò enim ad confectionem inventarii requiritur, ut hæres ex quo ſibi delatam ſcit hæreditatem intra triginta dies inventarium inchoet, perficiat autem intra 60. dies. & ſic intra tres menſes inventarii confe-

ctionem

ctionem impleat; *d. l. fin.* §. *ſin autem.* 2. ſi tamen bona ſint præſentia, aliàs tota hæreditate, vel illius parte maxima in alia provincia exiſtente, unius anni ſpacium à morte teſtatoris numerandum, ad inventarium per ſe vel per procuratores perficiendum, conceditur. *d. l. fin.* §. *ſin autem à locis.* 3. 2. Requiritur ut inventarium per manum publicam conſcribatur. *d. l. fin.* 3. Ut citentur creditores, legatarii, & omnes alii quorum intereſt; ſi hi abſentes ſint, amici: ſi neque hi intereſſe poſſunt, tres teſtes ſufficiunt, qui omnium abſentium præſentiam ſupplent. *d. l. fin.* §. *ſin autem.* 2. 4. Neceſſaria eſt hæredis ſubſcriptio, qua quantitas rerum ſignificatur, & quæ nulla malignitate circa eas facta vel facienda, res hæreditariæ apud eum remaneant: *d. l. fin.* §. 2. *verſ. ſubſcriptionem.* Quod ſi hæres ſcribere neſciat, Notarius publicus inventarii confectioni adhibitus pro eo ſcribere debet, non procurator. *d. verſ. ſubſcriptionem.* 5. Ut tres teſtes actui inventarii conficiendi adhibeantur, qui hæredem cognoſcant, & juſſu hæredis ignari literarum, Tabularium pro hærede ſubſcribentem, videtint. *d. l. fin.* §. 2. *verſ. ſubſcriptionem.* Denique obſervandum, quod in hac cauſa Tabularius non ſufficiat, niſi inventario conficiendo interſint omnes ii quorum intereſt: ſin verò agant peregrè vel omnes, vel ex eis quidam, eorum loco tres teſtes locupletes adhibentur, & nihilominus reverſis peregrè de fide inventarii per quæſtiones ſervorum hæreditariorum, qui ſcilicet rerum notitiam habent, veluti actorum; & per jusjurandum hæredis ac teſtium, inquirere licet. *d. l. fin.* §. *licentia danda.* 10. Et ſi comperiatur quòd

hæres ex hæreditate aliquid ſurripuerit, celaverit, vel amovendum curaverit, in duplum hoc reſtituere, vel hæreditatis quantitati computare compellitur. *d.l.fin. §.licentia danda.* 10. Effectus conſcripti inventarii ſunt: Primò, quod hæres creditoribus hæreditariis ultra vires hæreditatis non teneatur, tollaturque iniqua illa juris civilis præſumptio qua hæres non conficiens inventarium res ſubtraxiſſe videtur. *d. l. fin. §. ſin verò poſtquam.* 17. *Novell.* 1. *cap.* 2. ideò adverſus omnes legatarios beneficio legis falcidiæ utitur, & retento quadrante falcidiano, qui de legatis dodrantem ſuperantibus detrahitur, relicta legata præſtat; *d. l. fin. §. ſin autem.* ſi tamen pupillariter ſubſtitutus inventarium confecerit, quod facere pupillus omiſerat, legata à pupillo relictâ ſolidâ præſtare tenetur, à ſe verò relicta, detractâ falcidiâ. Quid ſi inventarium à pupillo confectum ſit? Et ſubſtituto pupillari non prodeſſe conſtat, ideò ad illius confectionem, niſi beneficii falcidiani diſpendium facere, & ultra vires hæreditatis teneri velit, obligatur. *d. Novell.* 1. *& d.l. fin. §.etſi præfatam.* Secundò, quod poſſit hæres jure retentionis conſequi quicquid in funus, teſtamenti inſinuationem, inventarii confectionem, vel aliàs neceſſarias hæreditatis cauſas expendit. *d. l. fin. §. in computatione.* 9. Tertiò, quod non confundantur actiones, quas contra defunctum hæres habet, ſed ipſi par ſit cum aliis creditoribus conditio, temporis tamen prærogativâ inter creditores ſervandâ. *d. l. fin. §. in computatione.* 9. *verſ. ſi verò & ipſe.* Quartò, quod ſi creditores multi ſint, poteſt hæres primò venientibus ſolvere, vel etiam legatariis, donec aliquid ex

ſubſtantia

ſubſtantia defuncti ſupereſt: & ſi poſteà creditores ſupervenerint, nulla illis contra hæredem datur actio, toto patrimonio defuncti diſtributo, ſed contra legatarios vel creditores quibus res hæreditariæ in ſolutum datæ ſunt, vel pecunia ex venditione illarum redacta, ſatiſfactum, actione hypothecaria, vel condictione ex lege, vel aſia ſibi competente actione, venire poſſunt. *d. l. fin.* §. *& ſi præfatam.* 4. Obſervandum tamen donec inventarium conſcribitur, vel ſi res præſto ſint, intra tres menſes: vel ſi abfuerint, intra annale ſpatium, nullam eſſe licentiam, neque creditoribus, neque legatariis, vel fideicommiſſariis, hæredem inquietare, vel in judicium debiti cauſa vocare, vel res hæreditarias, quaſi ex hypothecarum auctoritate vindicare: ſed eſſe hoc ſpatium ipſo jure hæredibus conceſſum, nullo ſcilicet ex hoc intervallo creditoribus hæreditariis circa temporalem præſcriptionem præjudicio generando *d. l. fin.* §. *donec tamen.* 11. *& d. Novell.* 1. *cap.* 2. §. 1.

De repudianda vel abſtinenda hæreditate.

TIT. XXXI.

Repudiatio & abſtentio aditioni hæreditatis repugnant. Et differunt eo, quod repudiare propriè hæres extraneus, abſtinere autem hæres ſuus videatur. *l. ſi paterna* 4. *hic.* Forma eſt; quod fiant eodem modo quo aditio vel immixtio; nuda ſcilicet voluntate, dummodò de iis extrinſecus conſtet. Pater autem filio delatam hæreditatem ſine filii voluntate repu-

diare non poteſt : *l. renitente te. 11. ſup. de jure delib.* Nec pupillus ſine tutoris auctoritate. *l. pupillorum. 5. hic.* Circa effectum repudiationis diſtinguitur ; Nam aut extraneus repudiat, aut hæres ſuus. Si extraneus, & major 25. annis, hoc ipſo quo repudiat, abdicat jus ſibi delatum, ita ut neç poſteà, pœnitentia ductus, declarando ſe hæredem recuperare poſſit. *l. ſicut major. 4. eod.* Quod ſi extraneus minor ſit, ob ætatem, adverſus repudiationem : in integrum reſtituitur. Quod & in ſuo hærede minore obtinet, qui paterna vel avita hæreditate ſeſe abſtinet. *l. fin. verſ. ſin autem vel minor. hic.* Si ſuus hæres major ſit, tunc illi ultra omnes reſtitutionis annos integrum triennium quo non alienata bona recuperare poterit, conceditur : Secùs ſi bona hæreditaria alienata ſint : hoc enim caſu nullus aditus ad hæreditatem recuſatam ei patet. *d. l. fin.*

Quemadmodum teſtamenta aperiantur, inſpiciantur, & deſcribantur.

TIT. XXXII.

VT repudiatio vel etiam tranſactio quæ vim repudiationis habeat, legitimè fieri poſſit, rationi conveniens eſt ut teſtamentum aperiatur, ejuſque copia detur illi, cujus intereſt. Ad quod is qui tabulas teſtamenti penes ſe habet, officio judicis compellitur. *l. 1. hic.* Forma aperiendi & publicandi teſtamentum juxta conſuetudinem locorum variatur: Debet tamen fieri teſtibus præſentibus qui ſua ſigilla recognoſcant ; qui ſi abſint, is cujus intereſt coram

Judice

Judice competente, & pro tribunali ſedente, libello porrecto, petere poteſt, ut ipſius permiſſu in præſentia virorum honeſtorum tabulæ teſtamenti aperiantur, & his perſpectis vel deſcriptis à viris fide dignis præſentibus, rurſus obſignentur. *l. teſtamenti tabulas.* 2. *eod.* Et hoc modo etiam aperiuntur codicilli. *l. codicillos, eod.* Publicationis effectum tradit Alexand. *in l. publicari.* 2. *ſuprà de teſtam.* ubi inquit, Publicati ſemel teſtamenti fides, inviolata manet, quamvis ipſa materia in qua primum à teſtatore ſcriptum relictum fuit, caſu interciderit.

De edicto divi Hadriani tollendo, & quemadmodum ſcriptus hæres in poſſeſſionem mittatur.

TIT. XXXIII.

Apertis & publicatis tabulis teſtamenti, ſi nullum teſtamenti vitium appareat, hæres inſtitutus in poſſeſſionem rerum hæreditariarum mittendus eſt. *l.* 2. *hic.* abolito divi Hadriani edicto, quod viceſimam partem hæreditatis Reipublicæ adjudicabat, cùm hæres in poſſeſſionem mitteretur. *l. fin. eod.* Mittendus inquàm hæres ſive ex aſſe, ſive ex parte inſtitutus ſit, in poſſeſſionem earum rerum quæ teſtatoris mortis tempore fuerunt: non autem quæ legitimo modo ab alio detinentur, & eam teſtificatione publicarum perſonarum accipit; ſi modò judici competenti oſtenderit, teſtamentum non cancellatum, neque abolitum, neque ex quacunque ſuæ formæ parte vitiatum: *d. l. fin.* neque extiterit legitimus contradictor.

Contradictore enim exiſtente, cauſa miſſionis in poſſeſſionem inter contradictorem & hæredem diſceptatur, & cauſa cognita mittitur ille qui potiora jura probaverit *l. fin. eod.* Cùm tamen inter inſtitutum & ſubſtitutum controverſia movetur, eum qui primo loco inſtitutus eſt, in poſſeſſionem induci oportet. *l.* 1. *eod.* Et advertendum, quod interdictum Quorum bonorum, ab hoc miſſionis remedio differat. Hoc enim perpetuum eſt: quamvis olim intra annum tantum daretur, quia jus vetus per Juſtinianum, *in d. l. fin.* corrigitur, ſtatuiturque non obſtante annali præſcriptione, ex legitimè formato teſtamento miſſionem procedere. *d. l. fin. verſ. ſive enim poſt.* Illud temporale, & contra eum tantum datur, qui pro hærede vel pro poſſeſſore poſſidet; cum hoc contra omnes competat.

Si quis aliquem teſtari prohibuerit vel coëgerit,

TIT. XXXIV.

Sed non quivis hæres judici competenti exhibito teſtamento non vitiato in poſſeſſionem mittitur. Sunt enim quidam quibus ut indignis hæreditas auffertur, & denegatis hæredi actionibus, ut divus Hadrianus conſtituit, fiſco applicatur. Et ſunt illi, qui teſtatori volenti teſtari impedimento fuerunt, quo minus teſtamentum ordinaret, vel ad teſtandum, & ut ſe hæredes vel alios quoſcunque, quos aliâs noluit, hæredes ſcriberet, compulerunt. *l.* 1. 2. *hic.* Quamvis maritus, uxorem ſuam ad confectio-

nem

nem teſtamenti, in quo ſe hæredem ſcriberet, blandimentis alliciens in hanc pœnam non incidat; cùm judicium uxoris poſtremum maritali ſermone in ſe provocare, non ſit criminoſum. *l. 3. eod.*

De his quibus ut indignis hæreditates auferuntur: & ad Senatusconſultum Syllanianum.

TIT. XXXV.

HIs etiam qui in Senatuſconſultum Syllanianum & Claudianum committunt, & inultam necē teſtatoris relinquunt, ut indignis hæreditates adimuntur, & fiſco applicantur. Committunt autem in Senatuſconſultum, hæres, legatarius, &c. qui teſtamentum publicari vel aperiri curarunt, priuſquàm de familia occiſi ex Senatuſconſulto quæſtio haberetur, & de noxiis ſupplicium ſumeretur. *l. 3. hic.* Noxii autem ſunt non tantùm interfectores, verum etiam omnes ſervi, qui ex quocunque loco, ſive in domo, ſive in via, ſive in agro poſſint clamorem domini exaudire, vel inſidias ſentire, nec dominum monuerint, vel auxilium tulerint, & ob id ſupplicio Senatuſconſulti ſubjiciuntur: oportet enim eos ubicunque dominum periclitantem adverterint, ad prohibendas vel avertendas inſidias occurrere. *l. fin. eod.* Porrò ut non vindicata nece teſtatoris privatione hæreditatis puniantur hæredes, requiritur: Primò, ut hæredes ſint majores, quia minoribus inultæ necis crimen non objicitur. *l. minoribus. 6. eod.* Deinde ſi majores ſint: ut hæredes nullo impe-

dimento obſtante mortem teſtatoris ulciſci poſſint. *l. cum fratrem.* 9. *eod.* Nam ſi illi qui necem intulerunt, ignorarentur, vel cogniti reperiri non poſſent, juſtam haberent hæredes omiſſæ vindictæ cauſam. *d. l. cum fratrem. & l. ſi ideo.* 7. *eod.* Sicuti nec jacturam hæreditatis facit hæres qui non vindicat, cùm à legitimo vel alio hærede prævenitur: *l. ſororem.* 10. *eod.* vel qui intra tempus, quo de familia habetur quæſtio, moritur, quo minus ad hæredes tranſmittere poſſit: illis enim culpa vel mora imputari nequit. *l. cum Syllanianum.* 11. *eod.* Quod ſi verò hæres in culpa ſit, omiſſæ vindictæ effectus eſt, quod hæreditas cum omnibus fructibus perceptis, & omnis pecuniæ ex rebus hæreditariis, earundemque fructibus diſtractis, redactæ, uſuris ſemiſſibus, ab ipſo aufferatur, & fiſco applicetur: *l. hæredes.* 1. *eod.* Quamvis non ad fiſcum, ſed ad proximos conſanguineos devolvatur, ſi hæreditas ab indigno abſque ſuo delicto adempta fuerit. *l. hæreditas.* 4. *eod.* Privatur etiam hæreditate vel portione ſua, & transfertur in fiſcum, qui falſi teſtamenti accuſationem inſtituit, in eademque uſque ad finem litis perſiſtens ſuccubuit. *l. alia cauſa.* 9. *eod.* Adeò ut pupillus hæreditatem amittat, tutore in accuſatione falſi ſuccumbente, à quo tamen damni dati reſtitutionem legitimam actione tutelæ conſequitur. *l. Polla.* 2. *eod.* Denique ſi teſtator in teſtamento vel codicillis unum ex hæredibus ſcriptis voluntatem ſuam ob ingratitudinem vel aliam cauſam non mereri declaraverit, quamvis hæreditas teſtamento data per epiſtolam vel codicillos verbis directis adimi non potuerit. *d. l. hæreditas.* Ex his contraria teſta-

mentorum

mentorum & inſtitutionis hæredis patent. Repugnant enim, vitium vel defectus in forma vel materia, exhæredatio, præteritio filii, nepotis, & poſthumi; repudiatio vel abſtentio, crimen ob quod hæredi ut indigno hæredas auffertur, &c.

De codicillis.

TIT. XXXVI.

Affine teſtamento eſt jus codicillorum: quia teſtamenti appellatione quandoque codicillus venit, & univerſitas bonorum, ſicuti teſtamentis, ita etiam codicillis, non quidem directò, ſed per fideicommiſſum dari poteſt. *l. hæreditatem.* 2. *hic.* Differunt tamen; 1. Ipſa nominis voce. *l. ſi idem codicilli.* 7. *eod.* 2. Quod codicillis hæreditas neque dari vel adimi directo poſſit, & ideò neque jus inſtituendi vel ſubſtituendi in illis ſit, *d. l. hæreditatem. d. l. ſi idem codicilli.* Hujus rationem Papinianus illam dat, nè per codicillos, qui ex teſtamento valent, ipſum teſtamentum, quod vires per inſtitutionem hæredum accipit, confirmari videretur. Imperator autem Juſtin. illam allegat, nè jus codicillorum & teſtamentorum confundatur. 3. Differunt forma: quia ſolennitates quæ ordinandis teſtamentis adhibentur, ad codicillorũ confectionem non deſiderantur; ut ſunt ſeptem teſtium numerus, rogatio, ſubſcriptio, ſubſignatio, &c. *l. fin* §. *fin. eod.* 4. Differunt effectu; quia hæres in teſtamento inſtitutus per ſeipſum capit bona hæreditaria: in codicillis autem inſtitutus per manum alterius: *d. l. fin.*

competitque illi actio directa ex teſtamento, huic utilis, *d. l. fin. in fin.* 5. Differunt contrariis; quia pari ratione teſtamentum & codicillus non infirmantur: niſi codicillus teſtamento ſit confirmatus: *l. 1. eod.* Et quod ipſo jure tollatur teſtamentum prius, ſi poſterius jure confectum ſit; quia poſterius ipſo jure priori derogat: ſed plures codicillos relinquere diverſos quis poteſt, non contrarios: Contrarii enim poſteriores, priores revocant. *l. cùm proponatis.* 3. *eod.* Cauſa efficiens eſt: voluntas ejus qui ocnficit codicillos. Unde furioſus, qui mente caret, codicillos non facit: *l. ne codicillis* 5. *eod.* Et ſi teſtamentum teſtator facere decrevit, & impeditus non implevit, jure codicilli valere poteſt: niſi ſubjecta ſit clauſula codicillaris, *Si non valet ut teſtamentum, in vim codicilli valeat, &c. d. l. fin.* §. 1. Materia: eſt univerſitas bonorum, Ea enim in codicillis non quidem directò, ſed obliquè & per fideicommiſſum dari poteſt. *d. l. hæreditatem.* 2. *l. non idcirco.* 4. *eod.* Forma habetur *d. l. fin.* §. *fin.* Vt coram quinque teſtibus, rogatis vel fortuitò venientibus, maſculis vel fœminis, uno eodemque tempore, in ſcriptis, vel ſine ſcriptis: & ſi in ſcriptis, cum quinque teſtium præſentium ſubſcriptione conficiatur codicillus. Et, ut Paulus alibi quatuor modis codicillos confici tradit, aut in futurum confirmantur, aut in præteritum, aut per fideicommiſſum teſtamento facto, aut ſine teſtamento. Effectus: quod codicilli ſive præcedant, ſive ſequantur teſtamentum, ſive ab inteſtato relinquantur, valeant, jus teſtamenti ſequantur, vireſque ex eo capiant, teſtati vel inteſtati voluntas conſervetur, & jure petat & capiat is cui in co-

in codicillis relictum eſt, *l. ſive initio.* 6. *l. non idcirco.* 4. *eod.* & ad id conſequendum, vel condictio ex lege, vel actio utilis ex teſtamento competat. *d. l. fin. in princ.* Contraria: defectus teſtandi facultatem impediens: Cui enim teſtari prohibitum eſt, codicillū non facit: contrarius codicillus vel teſtamentum, quibus relicta in codicillo revocantur: *l. cum proponatis.* 3. *eod.* teſtamentum ex aliqua cauſa infirmum, quo codicillus confirmatur; cùm enim vires teſtamenti codicillus ſequatur, teſtamento ob exhæredationem, præteritionem vel ſimilem cauſam, non valente, ex eo nullū firmitatis robur codicillo accedere poteſt. Undè agnatione poſthumi rupto teſtamento, codicilli etiam ad teſtamentū pertinentes infirmantur: *l.* 1. *eod.* Quamvis alias codicilli ab inteſtato facti, poſthumi nativitate non rumpantur. Adjacent teſtamentis & codicillis legata, quia in illis relinqui ſolent.

De legatis.

TIT. XXXVII.

Legatū definitur à Juſtiniano, quod ſit, donatio quædā, à defuncto relicta, ab hærede præſtanda. § 1 *Inſt. hic.* Hujus cauſa efficiens eſt, voluntas ejus qui teſtamenti factionem habet: quamvis hodie ab inteſtato legata relinqui poſſint. *l.* 1. *hic.* Materia: ſunt res quæ humano commercio ſubjiciuntur; non ſacræ vel religioſæ; quamvis jus inferendi mortuum legari poſſit: *l. monumenta.* 14. *eod.* non propriæ ipſius legatarii: *l. proprias.* 13. *l. uxor.* 20. *eod.* neque res amiſſæ per teſtatorem quas in bonis non relinquit: *l. ſi univerſa.* 15. *eod.* Res tamen alienæ, vel

competitque illi actio directa ex teſtamento: huic utilis, *d. l. fin. in fin.* 5. Differunt contrariis; quia pari ratione teſtamentum & codicillus non infirmantur: niſi codicillus teſtamento ſit confirmatus: *l. 1. eod.* Et quod ipſo jure tollatur teſtamentum prius, ſi poſterius jure confectum ſit; quia poſterius ipſo jure priori derogat: ſed plures codicillos relinquere diverſos quis poteſt, non contrarios: Contrarii enim poſteriores, priores revocant. *l. cùm proponatis.* 3. *eod.* Cauſa efficiens eſt: voluntas ejus qui ocnficit codicillos. Unde furioſus, qui mente caret, codicillos non facit: *l. ne codicillis* 5. *eod.* Et ſi teſtamentum teſtator facere decrevit, & impeditus non implevit, jure codicilli valere poteſt: niſi ſubjecta ſit clauſula codicillaris, *Si non valet ut teſtamentum, in vim codicilli valeat, &c. d. l. fin.* §. 1. Materia: eſt univerſitas bonorum, Ea enim in codicillis non quidem directò, ſed obliquè & per fideicommiſſum dari poteſt. *d. l. hæreditatem.* 2. *l. non idcirco.* 4. *eod.* Forma habetur *d. l. fin.* §. *fin.* Vt coram quinque teſtibus, rogatis vel fortuitò venientibus, maſculis vel fœminis, uno eodemque tempore, in ſcriptis, vel ſine ſcriptis: & ſi in ſcriptis, cum quinque teſtium præſentium ſubſcriptione conficiatur codicillus. Et, ut Paulus alibi quatuor modis codicillos confici tradit, aut in futurum confirmantur, aut in præteritum, aut per fideicommiſſum teſtamento facto, aut ſine teſtamento. Effectus: quòd codicilli ſive præcedant, ſive ſequantur teſtamentum, ſive ab inteſtato relinquantur, valeant, jus teſtamenti ſequantur, vireſque ex eo capiant, teſtati vel inteſtati voluntas conſervetur, & jure petat & capiat is cui in co-

in codicillis relictum eſt, *l. ſive initio. 6. l. non idcirco. 4. eod.* & ad id conſequendum, vel condictio ex lege, vel actio utilis ex teſtamento competat. *d. l. fin. in princ.* Contraria: defectus teſtandi facultatem impediens: Cui enim teſtari prohibitum eſt, codicillū non facit: contrarius codicillus vel teſtamentum, quibus relicta in codicillo revocantur: *l. cum proponatu. 3. eod.* teſtamentum ex aliqua cauſa infirmum, quo codicillus confirmatur; cùm enim vires teſtamenti codicillus ſequatur, teſtamento ob exhæredationem, prætetitionem vel ſimilem cauſam, non valente, ex eo nullū firmitatis robur codicillo accedere poteſt. Undè agnatione poſthumi rupto teſtamento, codicilli etiam ad teſtamentū pertinentes infirmantur: *l. 1. eod.* Quamvis alias codicilli ab inteſtato facti, poſthumi nativitate non rumpantur. Adjacent teſtamentis & codicillis legata, quia in illis relinqui ſolent.

De legatis.

TIT. XXXVII.

LEgatū definitur à Juſtiniano, quod ſit, donatio quædā, à defuncto relicta, ab hærede præſtanda. § 1 *Inſt. hic.* Hujus cauſa efficiens eſt, voluntas ejus qui teſtamenti factionem habet: quamvis hodie ab inteſtato legata relinqui poſſint. *l. 1. hic.* Materia: ſunt res quæ humano commercio ſubjiciuntur; non ſacræ vel religioſæ; quamvis jus inferendi mortuum legari poſſit: *l. monumenta. 14. eod.* non propriæ ipſius legatarii: *l. proprias. 13. l. uxor. 20. eod.* neque res amiſſæ per teſtatorem quas in bonis non relinquit: *l. ſi univerſa. 15. eod.* Res tamen alienæ,

P. 6 vel

vel alteri obligatę pignori ſub diſtinctione legari poſſunt : Si teſtator ſcit rem alienam eſſe , legatum ſubſiſtit , teneturque hæres eam legatario redimere, vel ſi dominus vendere nolit , juſtum precium præſtare ; quòd ſi ignoret, relictum legatum non debetur , niſi perſonæ propinquitate junctæ reliquiſſet : cui etiam ſciens rem alienam eſſe , eam legaturus fuiſſet. *l. cùm alienam.* 10. *eod.* Quæ diſtinctio etiam locum habet in legata re ante teſtamentum in cauſam pignoris obligata. Verùm, poſt factum teſtamentum obligata indiſtinctè ab hærede liberari debet : *l. qui poſt teſtamentum.* 3. *eod.* etiam ſi creditori ipſi legata fuerit. *l. creditor.* 16. *eod.* Porrò, legantur tam res corporales, quàm incorporales ; Et ita nomen rectè legatur ; ſed legatarius hoc caſu non directis actionibus, niſi ab hæredibus mandatæ ſint, ſed utilibus tantum utetur : *l. ex legato.* 18. *eod.* Et libertas : *l. ſervis.* 4. *eod.* Et jura quæ rerum incorporalium nomine veniunt. *d. l. monumenta.* 14. Forma : verborum ſolennitas in legatis non obſervatur, ſed quibuſcunque directis verbis (ut ſunt : *do, lego, præcipito, ſumito, &c.*) legata relinquuntur ; antiquatis quatuor generibus legatorum, quæ olim in frequenti uſu obſervabantur. *l. in legatis.* 21. *l. cum reſponſo.* 12. *eod.* Poteſt etiam legari ſub conditione, ex certo tempore , vel ad certum tempus: *l. fin. l. non tantum.* 19. *eod.* uni, vel pluribus, conjunctim, vel ſeparatim : Conjunctim quidem re vel verbis tantum, vel re & verbis ſimul. *Dd. in l. ſi Fortidianum.* 7. *l. cum quæſtio.* 23. *eod.* Nec minuit jus legati error nominum in ſcriptura commiſſus ; modò de re legata non ambigatur. *d. l. Fortidianum.* Effectus : quòd à morte

morte teſtatoris rei legatæ dominium fictè tranſeat in legatarium; aditâ autem hæreditate verè, etiam abſque traditione; teneaturque hæres, etiamſi totam hæreditatem vendiderit, eam legatario præſtare. *l. quamvis.* 1. *eod.* Ad conſequendum legatum legatario tribus actionibus, ſcilicet rei vindicatione, hypothecaria, & actione perſonali ex teſtamento, conſulitur. Quæ adita in primis hæreditate, competere incipiunt, nec ſimul moveri poſſunt, ſed electione unius, alterius actionis exercendæ facultatē legatarius ſibi adimit. Competit legatario etiam jus retentionis & exceptio, ſi conſtitutus in poſſeſſione rei legatæ ab hærede impetatur. Quod quidem procedit ſi legitimo modo poſſeſſionem nactus ſit: nam ſi res ex hæreditate ſubtraxiſſet, actiones pro conſequendis legatis ipſi denegarentur. *l. non eſt dubium.* 5. *eod.* Sicuti etiam celans teſtamentum à legati petitione excluditur; *l. ſi legatarius.* 25. *eod.* remanetque hæredi, perinde ac ſi teſtatoris voluntate eſſet ademptum: Adimi enim legatum ſicuti relinqui poſſe, purè vel ſub conditione, dubium non eſt. *l. datum legatum.* 17. *eod.* Sed quid ſi teſtamentum falſitatis arguatur, an pendente accuſatione hæres ad præſtationem legatorum tenetur? Et hæres officio judicis, interpoſitâ cautione, ſi evicta fuerit hæreditas, ea reſtiturum, legata ſolvere cogitur. *l. ſi in fraudem.* 3. *eod.* Quod etiam obtinet, ſi legatum ſit temporalè, putà ad certum vel incertum tempus relectum. *l. fin. l. non tantum.* 9. *eod.* Præſtat igitur temporaneus ille legatarius cautionem ſe poſt tranſactum tempus rem legatam non deteriorem reſtituturum. *d. l. fin.*

De verborum ſignificatione.

TIT. XXXVIII.

CAutionem accipere debemus, non fidejuſſoriam vel pignoratitiam, ſed nudam promiſſionem: Cùm quod cautionis vel ἀσφαλείας nomine nuda promiſſio ſignificetur. *l. ſancimus.* 3. *hic.* Tum quod in legatis aljisque ultimis voluntatibus in dubio ſemper benigniorem interpretationem accipere oporteat. Undè veſtiario & alimentis legatis alicui, quoad cum Claudio Juſto moraretur, Claudio Juſto defuncto adhuc præſtanda legata eſſe Antoninus Pius reſcripſit: *l.* 1. *ſup. de legat.* Et ſi uni legetur totum, alteri poſtea pars totius, illa pars de toto adempta benigniore interpretatione cenſetur; *l. cùm quæſtio.* 29. *eod. l. ſi Fortidianum.* 7. *eod.* Quod ſi teſtator certæ alicui perſonæ, ejusque hæredibus annuum legatum reliquerit, exactionem non tantum hæredibus, verum etiam hæredum hæredibus (cum appellatione hæredis veniant hæredes in infinitum) competere voluit Juſtinianus: *l. in annalibus.* 22. *eod.* Item: quod relictum eſt familiæ, debetur gradatim perſonis quæ appellatione familiæ continentur. *l. fin. hic.* Comprehendit autem nomen familiæ, parentes, & liberos, omnesque propinquos, & ſubſtantiam, libertos etiam & patronos, nec non ſervos. *d. l. fin.* Porro ſi fundus cum inſtrumento legatus eſt; fundo alienato, non debetur inſtrumentum: & hoc ob id, quia inſtrumentum acceſſionis vicem obtinet: Duabus autem rebus conjunctim legatis, ſi altera alterius acceſſio eſt, principalis rei le-

rei legato perempto, & acceſſoriæ legatum extinctum eſſe conſtat: Sin autem fundum inſtructum quis legaverit, vel fundum & inſtrumentum, aut fundum ut inſtructus eſt: tùm non ſolum fundi inſtrumentum, ſed & proprium teſtatoris inſtrumentum legatum eſſe videtur; *l. fundo. 2. eod.* fundo alienato, legatum inſtrumenti ipſius fundi duntaxat extinguetur, non patrisfamilias. Fundo autem ſicut inſtructus eſt, legato; villicos, hominesque & omnia quæ vel ipſe pater-familias cum ibi ageret, vel ut fundus eſſet inſtructus, non temporis cauſa, in eo habuit: ea etiam quæ tam fructuum colligendorum, quàm conſervandorum, item pecora ſtercorandi, vel paſcendi cauſa, ibi conſtituta, ut de his fructus capiantur, vel ut fundus ſit inſtructior, legato cedere certi juris eſt. *d. l. fundo.* Ea igitur quæ ad tempus propter incurſionem latronum, forſan tutelæ cauſâ in fundum translata ſunt per patrem-familias, hoc legato non debentur: ſed vinum quod in apothecis fuit, ſi ideo illic habuit, ut eo uteretur, fundo inſtructo legato cedit. *l. prædiis. 1. eod.* Quid ſi ſub dictione disjunctiva legatum fuerit conceptum? veluti *Cajo aut Seio, do lego, &c* an uterque ad legati petitionem admittetur? Et ſtatuit Juſtinianus diſiunctivam poſitam inter perſonas, in inſtitutionibus, legatis, fideicommiſſis, contractibus, libertatibus, ſeu tutelis, pro conjuncta poni, & dictionem *aut*, ut in interdicto Quod vi aut clam, pro conjunctione, *&c.* accipi: Secus ſi ponatur inter duas res diverſas, putà: *Fundum aut domum do, lego. l. cùm quidam. 4. eod.* Hoc enim caſu hæres unam ex illis aufert, conceſſaque ex voluntate

teſta-

teſtatoris, optandi facultate, illam quam legatarius elegerit, hæres præſtare tenetur.

Si omiſſa ſit cauſa teſtamenti.

T I T. XXXIX.

SI omiſsâ cauſâ teſtamenti, in fraudem legatorum jus ſucceſſionis ab inteſtato amplectatur legatarius, quamvis jure facto teſtamento ſi hæres ſcriptus ceſſet, & alter vel ille ipſe ab inteſtato adeat hæreditatem, neque libertates, neque legata, præſtentur; *l. 2. hic. &c.* tamen cùm ſucceſſio ex teſtamento defraudandorum legatariorum cauſa omiſſa probetur, legata non tantum legatariis, verùm etiam hæredibus eorum, utili actione adverſus eum cum quo fraudis conſilium participatum eſt, competente, præſtari debent. *l. fin. & l. 1. eod.* Quod etiam locum habet, ſi omiſſâ aditione hæreditatis ex teſtamento delatæ, per ipſum hæredem primo loco inſtitutum, dolo malo, nè ſcilicet legata in primo gradu inſtitutionis à ſe relicta præſtentur, accepta pecunia ad ſubſtitutum tranſmittatur hæreditas. *d. l.* 1. Et hoc tunc demum, ſi legata purè ſint relicta, non ſi ſub conditione: niſi ea impleta ſit, vel jure civili remittatur.

De

De indicta viduitate, & lege Julia Miſcella tollenda.

TIT. XL.

Remittitur conditio quæ indicit viduitatem Juſtinianea conſtitutione, ſublata lege Julia Miſcella, & cautione Mutiana. *l.* 2. *hic.* Lex Julia Miſcella permittebat ad ſecunda vota tranſire, præſtito juramento, quod hoc faceret cauſa liberorum procreandorum; & hoc intra anni ſpacium à tempore mortis viri computandum: elapſo anno capiebat legatum ſub conditione viduitatis relictum, præſtitâ cautione Mutianâ, de reſtituenda re cum fructibus. Quæ cautio interponi ſolet in omnibus conditionibus, quæ morte legatariorum finiuntur, ſive quæ in non faciendo concipiuntur, de reſtituenda re cum fructibus, ſi contra factum fuerit. Sed cùm Rempublicam augeri, & multis hominibus legitimè progenitis frequentari oporteat, mulieres autem ad hoc natura progenuerit, ut partus ederent, viaque periuriis, quæ ex neglectu jurisjurandi præſtiti patrantur, præcludatur, ex Juſtiniani conſtitutione viduitatis conditio remittitur, etiam poſt annum, etiamſi non juraverit, ſe liberorum procreandorum cauſa ad ſecundas nuptias convolare: ſed proprietas rei legatæ ſervatur liberis prioris matrimonij, ut & cæterarum omnium quas ex bonis prioris conjugis ſuperſtes conjux accipit. *d. l.* 2. Quæ conſtitutio etiam virum qui ſecundas nuptias contrahit, comprehendit. *l. fin. eod.* Sed hæc conſtitutio *per Novell.* 22. *& Auth. cui relictum.*

relictum. eod. emendatur, ſtatuiturque relictum ſub conditione viduitatis, non deberi conditione ſpretâ; & quidem intra annum peti non poſſe, niſi expleta ſit conditio. Expletur autem viduitatis conditio, ſi eo res ſit redacta, ut nulla nuptiarum ſpes ſuperſit. Quod contingit, ſi is; cui ſub conditione viduitatis relictum eſt, vitam cum morte commutet, vel ad ſtatum eccleſiaſticum ſe dedat, Sacerdotii ordines ſuſcipiat, vel regulæ monaſticę ſe ſubjiciat: poſt annum verò peti poſſe, præſtitâ cautione Mutianâ. Cujus cautionis præſtandæ forma eſt: ut ſi res immobilis ſit quæ capitur, cum jurisjurandi religione, & hypotheca rerum ſuarum expreſſa vel tacita promittat is, cui ſub viduitatis conditione relictum eſt, ni conditioni pareatur, ſe reſtituturum rem integram cum fructibus medii temporis, vel pecunia cum uſuris trientibus, vel cum uſuris ex ea pecunia perceptis: *d. Novell. 22. cap. qua verò 43.* Quod ſi res mobilis ſit, & perſona idonea, eadem forma in præſtatione cautionis Mutianæ ſervatur. Alioquin ſi perſona idonea non ſit, fidejuſſoria cautio exigitur, nec juratoria ſufficit, *Authen. cui relictum. eod.* Hujus cautionis effectus eſt, quod ſtipulatio committatur, ſimulatque à conditione receſſum fuerit, contractiſque nuptiis res data vindicetur auferaturque, perinde ac ſi relictum non eſſet. *d. Auth. cui relictum.* Quod & in légatis ſub conditione viduitatis, non quidem viduo vel viduæ, ſed cuidam tertio relictis, ſtatuit Gordianus Imperator. *l. legatum. 1. cod.* Quod ſcilicet conditio non remittatur, ſed ea defectâ relictum non debeatur: Sicuti etiam Juſtinianus conditiones quæ non viduita-

Digitized by Google

duitatem indicunt, ſed ſolatium viduitati præbent, non remitti voluit; Vt ſunt: *ſi vidua erit, quoties vidua erit*, vel, *cum vidua erit*; & ècontrario in mare, *ſi uxorem amiſerit*; vel *quando ad cælibatum pervenerit. l. fin. eod.*

De his quæ pœnæ nomine in teſtamento vel codicillis ſcribuntur, vel relinquuntur.

TIT. XLI.

NEc remittitur pœna legato adiecta. *l. unica. hic.* Quamvis legatum cum adjectione pœnæ jure antiquo relinqui non potuerit. *d. l. unica.* Jure autem antiquo correcto Juſtinianus tribus modis pœnam adjici poſſe tradit: Vel enim per modum ſolutionis, putà, ut certam pecuniæ ſummam ſolvat: Vel per modum privationis, privando hæredem hæreditate ſi voluntati ipſius non acquieverit; Vel per modum tranſlationis, ut quia prælegatum hæredi, alteri leget. Tamen ſi pœna legato adjecta impoſſibilitatem contineat, vel ſit contra leges, vel alias probroſa & ignominioſa teſtatori exiſtat, tunc ſine ullo damno, etiam neglecto teſtatoris præcepto, relictum petitur. *d. l. unica. in fin.* Nam & impoſſibiles turpesque conditiones in ultimis voluntatibus rejiciuntur, & pro non ſcriptis habentur. *d. l. unica.*

De

De fideicommiſſis.

TIT. XLII.

AFfinia legatis ſunt fideicommiſſa, illa enim teſte Ulpiano *in l. 1. ff. de legat.* quod confirmat Juſtin. (*§.3. Inſt. eod.*) legatis per omnia ſunt exæquata. Quod de particularibus, quibus ſingulæ res, ut per legata, acquiruntur, accipiendũ eſt, Sunt enim fideicommiſſa vel ſingularia, vel univerſalia. Singulare fideicommiſſum dicitur, cùm teſtator jubet hęredem, non quotam hæreditatis, ſed rem ſpecialem, ſive quantitatem alicui reſtituere. Hujus cauſa efficiens eſt nuda teſtatoris voluntas, verbis tamen obliquis declarata. *l. cùm virum.* 16. *l. cum acutiſſimi.* 30. *l. & in epiſtola.* 22. *hic.* Materia: ſunt ſingulæ res ipſius teſtatoris, non quota hæreditatis pars, vel univerſitas; corporales, & incorporales, ut eſt actio & exceptio: nam liberatio quam fideicommiſſarius jure actionis vel exceptionis voluntate teſtatoris conceſſæ conſequitur, per fideicommiſſum relinqui, & reddendæ rationis neceſſitas remitti poterit. *l. ſi creditoris.* 17. *l. cùm neceſſitatem.* 18. *eod.* Forma: fideicommiſſa quibuscunque verbis ſignificantibus legitimum ſenſum teſtatoris, legare vel fideicommittere volentis, relinqui poſſunt. Undè verbum, *volo*, licèt deſit, quia tamen additum perfectum ſenſum facit, pro adjecto habetur. *l. verbum.* 10. *eod.* In fideicommiſſis enim magis ipſa fideicommittentis voluntas quàm verba reſpicienda ſunt. *d. l. cùm virum.* 16. Et in epiſtola, vel brevi libello, vel ſine ſcriptura, imò etiam nutu fideicommiſſum relinqui poſſe nulla dubitatio eſt *d. l. & in epiſtola.* 22.

Sive

Sive igitur verba proferantur à teſtatore ſimpliciter, ſive cum juramento, ſive dirigantur ad hæredem gravatum, ſive ad fideicommiſſarium honoratum, dummodo talia verba ſint diſpoſitiva, & obliqua ſive precaria, vel communia, quæ fideicommiſſi petitionem inducere poſſint, rectè fideicommiſſum relictum dicitur. Verbis autem directis, quæ in obliquum ſenſum flecti nequeunt, fideicommiſſa non relinquuntur. Effectus idem ſunt qui legatorum, quia fideicommiſſa à legatis effectu non differunt. Tenetur enim hæres gravatus ad præſtationem fideicommiſſi, implendamque intra anni ſpacium defuncti voluntatem, aliàs hæreditaris commodo privatur: *l. fin. & Auth. hoc amplius. eod.* cum hærede voluntati teſtatoris, detrectando ſolutionem legatorum vel fideicommiſſorum, non obtemperante, hæreditas cum cautione implendæ voluntatis, ordine ſervato, aliis deferatur. Primo quidem ſubſtitutis; iis deficientibus, cohæredibus, qui pro portione hæreditaria adierunt; poſt cohæredes, fideicommiſſariis univerſalibus; quarto poſt fideicommiſſarios univerſales, fideicommiſſariis ſingularum rerum, & legatariis: Inter quos is præfertur alteri, cui uberius legatum vel fideicommiſſum relictum eſt; vel ſi par omnium ſit cauſa, omnes ſimul admittuntur: quintò, veniunt teſtamento manumiſſi, ſecundum ſcripturæ ordinem; qui & lege Fuſia Caninia, & lege Aelia Sentia inter manumiſſos ſervatur: ſextò, admittuntur hæredes legitimi: ſeptimò, quivis extraneus: octavò, fiſco defertur cum onere præſtandæ cautionis, implendæ voluntatis defuncti. *Novell.* 1 *cap.* 1. Ex qua *Novell.* duo ſunt obſervanda, quorum unum

unum factum hæredis cui aufertur, alterum factum ejus cui hæreditas ablata defertur, reſpicit. 1. Quod hæres poſt aditam hæreditatem per integrum anni, non ab aditione, ſed admonitione judicis numerandi ſpacium, in exequenda voluntate defuncti ceſſaverit. 2. Quod is cui hæreditas ablata defertur, cautionem implendæ voluntatis, perſonæ publicæ vel his quorum intereſt, præſtet. *d. Novell.* 1. Si quidem fideicommiſſarius, ceſſante hærede præſtare relicta, judicialiter petitionem inſtituere debet; Conpetunt enim illi tres actiones, ſcilicet rei vindicatio, hypothecaria & actio ex teſtamento. Quo facto ſi necdum poſt conventionē judicis præſtet res fideicommiſſo ſubjectas, poſt elapſum annū omne emolumentū ipſi quaſi indigno adimitur, & in alios cum onere præſtandæ cautionis transfertur, *d. Auth. hoc amplius.* Quæ quidem procedunt, ſi de fideicommiſſo conſtet; nam fideicommiſſo non apparente, cogitur jurare hæres relictum non eſſe; quod ſi nolit, cogitur fideicommiſſum præſtare fideicommiſſario juranti de calumnia quod non malitioſè petat: *d. l. fin.* Nec à præſtatione liberatur, ſi nihil relictum eſſe per teſtes probare paratus ſit; quomodo enim credetur ei ſuper aliena fide, qui de ſua dubitat. *d. l. fin.* Alioquin ſi neget relictum deberi, ut quia teſtamentum, ſolennibus deſtitutum, contrarii probatio devolvitur in petentem. *d. l. fin.* Clari enim juris eſt, ex teſtamento quod jure non ſubſiſtit, nec legatum, nec fideicommiſſum, niſi ab inteſtato ſuccedentes quoque rogati probentur, peti poſſe; *l. ex teſtamento.* 29 *l. ſi veritas.* 23. *l. quidam filium.* 31. *eod.* vel quia dicatur eſſe revocatum,

vocatum, ut ſi teſtator poſteriore diſpoſitione prius teſtamentum, in quo fideicommiſſa relicta ſunt, ſuſtulerit; in fideicommiſſis enim poſteriores voluntates firmiores ſunt: *l. clari.* 19. *eod.* vel teſtatorem relicti pœnituerit; quæ tamen pœnitentia per hæredem probanda eſt. *l. fidei commiſſum.* 27. *eod.* Obſervandum tamen quod hæres ob teſtatoris voluntatem naturaliter obligetur ad præſtationem relicti ex diſpoſitione minus ſolenni; agnoſcens igitur minus ſolennem voluntatem, & relicta ſolvens, ſoluta non repetit. *l. & ſi inutiliter.* 2. *l. ſi veritas.* 23. *eod.* Adeo ut in annuis præſtationibus ſi hæres ſciens minus ſolenne teſtamentum, ſecutus voluntatem defuncti longo tempore, id eſt, triennio, relictum annuum præſtiterit, non tantum præſtita condicere non poſſit, verùm etiam in perpetuum obligetur. *l. ſi probaveris.* 1. *eod.* Denique notandum, quod ab eo, qui neque legatum, neque fideicommiſſum, neque hæreditatem, vel mortis cauſa donationem accepit, nihil per fidei-commiſſum relinqui poſſit. *l. ab eo.* 9 *eod.* Quod ſi hæreditas relicta fuerit, & deſcendentes poſt mortem ſuam hæreditatem reſtituere gravati ſint, non aliter gravati intelliguntur, ex opinione Papiniani, Juriſconſulti excellentiſſimi & acutiſſimi, quàm ſi ſine liberis deceſſerint; nè teſtator alienas ſucceſſionis propriis anteponere videatur. *l. cùm acutiſſimi.* 30. *eod.*

Communia de legatis & fideicommiſſis, & de in rem miſſione tollenda.

TIT. XLIII.

SUnt autem fideicommiſſis cum legatis communia, primò quod ſublata obſervatione legatorum, quæ veteribus curæ fuit, ad conſequenda fideicommiſſo relicta, três competant actiones; ſcilicet, rei vindicatio, hypothecaria, & actio perſonalis ex teſtamento. Quæ in legatis locum habent. Rei quidem vindicatio, ideò datur, quia ſtatim poſt mortem teſtatoris dominium legatæ rei tranſit in legatarium fictè: poſt aditam hæreditatem verè. Hypothecaria verò, quia omnes res defuncti ſunt legatario vel fideicommiſſario particulari, juris authoritate tacitè obligatæ. Denique perſonalis actio ex teſtamento ex quaſi contractu proficiſcitur; quia hæres adeundo hæreditatem cum creditoribus hæreditariis, legatariis & fideicommiſſariis, qui creditorum loco ſunt, quaſi contrahere videtur, *l.* 1. *hic*. Et hæc ad effectum legatorum & fideicommiſſorum pertinent. Sicuti & alterum commune; Quod ſcilicet fidei commiſſa vel legata pure, vel in diem certum, vel incertum, vel ſub conditione relicta, per ipſum hæredem non poſſint alienari, vel pignori obligari. *l. fin.* §. *ſed quia noſtra.* 2. *Authen. res quæ. eod.* Sed quid ſi alienaverit vel pignori obligaverit? Et in hæredem perſecutio extraordinaria Prætoris fideicommiſſarii interventu; hærede autem non exiſtente ſolvendo in extraneum poſſeſſorem ſolennis

lennis in rem miſſio olim fiebat. Sed errore in rem miſſionis ſublato, Juſtinianus voluit rei fideicommiſſariȩ reſtitutioni obnoxiȩ diſtractȩ, vel in cauſam pignoris obligatȩ perſecutionem ordinariam eſſe; in eumque finem, actiones tam perſonales, quàm in rem, & hypothecariam, non tantum in hæredem, ſed etiam in emptorem, & quemlibet poſſeſſorem competere. *d. l. fin. §. ſed quia.* 2. Nam ſi res legata vel fideicommiſſo ſubjecta, purè, vel ſub certo die relicta eſt; non hæredis, ſed potius illius cui relinquitur eſſe videtur; abſurdum igitur eſt, rem alienam, vel quam in ſuis bonis purè non poſſidet hæres, eam ad alios poſſe transferre, vel hypothecæ, pignorisve nomine obligare, & alienam ſpem decipere. *d. l. fin. §. ſed quia.* Quod ſi ſub conditione, vel in diem incertum legatum vel fideicommiſſum datum ſit, ſive fideicommiſſum univerſale, ſive particulare fuerit, non tamen debet hæres pendente fideicommiſſi conditione, propter ſpem conditionis minimè implendæ, ad venditionem vel obligationem pignoris vel hypothecȩ proſilire, ſciturus, quod ſi fecerit, & fideicommiſſi conditio poſtea exiſtat, venditionem vel obligationem à tempore contractus retro fuiſſe nullam, ipſoſque legatarios vel fideicommiſſarios abſque ullo exceptionis objectȩ impedimento, rem alienatam à quovis poſſeſſore vindicandi facultatem habere, ita ut nec uſucapio vel longi temporis prȩſcriptio petitionem inſtitutam remorari poſſit. In comperto enim eſt, quod non valenti agere, ſicuti is cui ante conditionis vel incertæ diei eventum nullum jus quæſitum eſt, nulla currat præſcriptio.

Q d. l.

d. l. §. *fin autem ſub conditione.* 3. Re autem alienatâ legitimè evictâ, emptori bonæ fidei adverſus hæredem alienantem datur regreſſus, competitque actio ex venditio, non tantùm ad pretium, ſed & intereſſe, agitque ex ſtipulatu ad duplam evictionis nomine; quamvis ſi malæ fidei fuerit, & rem hæredis non eſſe ſciverit, tantùm pro pretio detur regreſſus, nec ad duplam evictionis nomine, etſi de evictione ſtipulatio interpoſita ſit, agere poſſit. *d. l. fin. in fin.* Cujus conſtitutionis cauſa finalis eſt, ut ultima defunctorum elogia legitimum effectum & finem ſortiantur. *d. l. fin. in fin.* Sunt tamen quidam caſus quibus alienatio rei legatæ vel fideicommiſſo datæ permittitur. Primò valet alienatio uſque ad quadrantem, quem hæres per Senatuſconſultum Trebellianum vel legem Falcidiam deducere poteſt, vel uſque ad legitimam: quæ hodie eſt triens vel ſemis, ſi liberi hæredes ſint inſtituti; Res enim alienatæ hæredi imputantur in falcidiam, & eo uſque quo ſe falcidia extendit conceditur alienatio; non autem ſi falcidiam ſuperet; ſupra enim falcidiam alienata revocantur. Deinde, non prohibentur res fideicommiſſo ſubjectæ alienari vel pignori obligari ex cauſa dotis vel donationis propter nuptias, ſi legitima portio liberis hæredibus inſtitutis ad dotem vel donationem propter nuptias pro dignitate perſonarum, vel natalium conſtituendam non ſufficiat. *Auth. res quæ ſubiacent. eod. Novell.* 39. Hoc enim caſu liberi ex generali fideicommiſſo pro modo honeſtati perſonarum congruo deducere, & deductum diſtrahere poſſunt: *d. Auth. res quæ* cum quæ communiter

niter proſunt, privato commodo præferri debeant. *d. Auth. res qua.* Tertiò: Fideicommiſſis cum legatis commune eſt, ſi duobus vel pluribus fortè optio ſervi vel alterius rei relicta fuerit, vel ſi uni legatario vel fideicommiſſario optio rei alicujus relicta ſit, ipſe autem moriens plures relinquat hæredes, qui in electione diſcordent, quod hæc inter legatarios vel hæredes mota controverſia ſorte dirimatur, fortunæque judicium in componenda legatariorum diſcordia experiri oporteat, ut quem ſors prætulerit, in electione præferatur aliis vel rem æquivalentem, vel æſtimationem juſtam accipientibus. *d. l. fin. in princ.* Hominis ſervilis conditionis juſta æſtimatio variè conſtituitur; nam ſi artis alicujus experientiam non habeat, ſitquè major 10. annis, ſive maſculus, ſive fœmina ſit, 20. ſolidis æſtimatur; aliàs ſi minor, 10. ſolidis; quod ſi artifex ſit, 30. Notarii tamen, 50. Medici autem & obſtetrices, 60. ſolidis æſtimantur. Denique Eunuchi minores decem annis, ad. 30. majores, uſque ad 50. Artifices verò ad 70. ſolidos valent. *d. l. fin. in princ. circa fin.* Servus igitur relictus pluribus, debetur illi quem ſors prætulit, ita tamen ut cæteris, conditione perſonæ inſpecta, pro rata portionum juſtam perſolvat æſtimationem. *d. l. fin.* Quid ſi non ipſi legatario, ſed tertio cuidam, optio data ſit? Et ſi is intra anni ſpatium eligere noluerit, vel non potuerit, legatario optandi facultas eſt, ita tamen ut non optimùm vel peſſimum, ſed mediocrem eligat, né ſi nimium legatario faveatur, hæredis commoda defraudentur. *d. l fin. §. ſed & ſi quis.* 1. Quartò commune habent, quod

tam in legatis, quàm in fideicommiſſis, non deſideretur verborum ſolemnitas, ſed omnibus verbis teſtatoris legitimum ſenſum legare vel fideicommittere volentis ſignificantibus uti poſſit teſtator, omnequè id quod legatis deſuit, ex fideicommiſſis: & ècontrà, naturâ inter ſe invicem communicatâ, accommodatum ſit: *l. omne verbum.* 2. *eod.* ita ut quod legatum & fideicommiſſum, & quod fideicommiſſum legatum eſſe videatur; non enim verbis, ſed rebus leges imponi debent. *d. l. omne verbum. in fin.* Et hæc ad formam legatorum vel fideicommiſſorum pertinent. Et quintùm etiam: quod ſcilicet & legato & fideicommiſſo adjiciatur vel cauſa, vel demonſtratio, vel modus, vel conditio.

De falſa cauſâ adjecta legato vel fideicommiſſo.

TIT. XLIV.

FAlſa cauſa non vitiat legatum ſicuti nec falſa demonſtratio: *l.* 2. *& ult. hic.* modò tamen de legata re conſtet, alias ſecus. *d. l.* 2. Undè ſi maritus leget dotem uxori certâ quantitate non expreſsâ, dotem numeratam eſſe probatio incumbit uxori, in ea ſi deficit, nihil auffert; quæ tamen non exigitur, ſi dotis nomine certa quantitas expreſſa ſit. *l. ſi non deſignata.* 3. *eod.* Cauſa fit per dictionem *quia*, modus per *ut*, conditio per *ſi.* vel *cum:*

De

De his quæ ſub modo legata vel fideicommiſſa relinquuntur.

TIT. XLV.

MOdus & conditio in effectu æquiparantur; quia in legatis & fideicommiſſis modus adſcriptus pro conditione obſervatur, adeo quod modo non ſervato intercidat legatum vel fideicommiſſum, niſi per eum cui relictum eſt, non ſtet, quo minus teſtatoris voluntati pareatur. *l.* 1. *hic.* Aliàs ſi parere poſſit, ut ſi relictum ſit ſub modo dandi vel faciendi quod non ſit impoſſibile, niſi ſatisfecerit teſtatoris juſſui, à petitione relicti excluditur. *l. fin. eod.*

De conditionibus inſertis, tam legatis quam fideicommiſſis & libertatibus.

TIT. XLVI.

QUod & in conditionibus obſervatur. Defectus enim conditionis prꝑſtationem legati remoratur, *l. ſi ea conditio.* 3. *hic.* ſive deficiat, negligentia vel ſtudio ejus cui relictum eſt, ſive fortuito & fato quodam. *l. ſi ea conditio.* 3. *legatum.* 4. *eod.* Quamvis libertas conceſſa ſub conditione, *Si ſervus hæredi certum quid dederit*; ſi hoc fato quodam interierit, ex ſingulari favore nihilominus competat. *l. ſin. eod.* Sed quid ſi plures unam conditionem implere fuerint juſſi, an omnes ſimul

mul vel ſinguli ſeparatim tenentur illam implere? Et juris eſt, illi qui teſtatoris voluntati paruit, hoc tantùm prodeſſe, aliis negligentibus à commodo remotis. *l. ſi plures 6. eod.*

De uſuris & fructibus legatorum, ſeu fideicommiſſorum.

TIT. XLVII.

ET hæc, ſcilicet, modus, conditio, cauſa, &c. inter adjacentia legatorum & fideicommiſſorum cenſentur; ut & omnes acceſſiones, uſuræ, fructus rerum, mercedes ſervorum, &c. Quæ variè in legatis, & fideicommiſſis debentur; habentque hoc ſextum legata & fideicommiſſa ſibi commune. Ut autem ſciri poſſit quo tempore, uſuræ fructus & cæteræ acceſſiones legatario vel fideicommiſſario debeantur, varia tempora conſideranda ſunt: Videlicet: tempus mortis teſtatoris, aditæ hæreditatis, moræ contractæ, litis conteſtatæ, & rei judicatæ. Ex die mortis teſtatoris, quicquid accretionis vel decretionis hæreditati contingit, ad hæredem ſpectat. Quocirca fructuum ex rebus legatis perceptorum emolumentum, uſuræ alięque acceſſiones ejus lucro quoque cedunt. Adita hæreditate, ſi hæres non ignoret rem legato, vel fidicommiſſo relictam eſſe; cùm malæfidei conſtituatur poſſeſſor ejus ſolutionem differendo, legatario vel fideicommiſſario jus eſt rem cum fructibus à die aditæ hæreditatis perceptis exigendi: quod ſi ignoret, nec

facilè

facilè explorare poſſit ; excuſatur à præſtatione fructuum perceptorum, cùm adhuc bonæfidei poſſeſſor permanſerit ; ideò præſtatio differtur in tempus quo congruo loco & tempore à legatario interpellatus in mora conſtituatur. Moræ igitur tempus hoc caſu attenditur, ſi interpellatione extra judicium non factâ, intentatâ actione judicium accipiatur ; atqui ſi mora hæredis per interpellationem judicialem, quæ fit per litis conteſtationem, arguatur, à tempore litis conteſtatæ acceſſionum incrementum fideicommiſſario vel legatario præſtandum erit. Et ſic intelliguntur *l. 1. & l. final. hic.* Quod ſi judex nullam condemnationem reſtitutionis acceſſionum, ob moram non commiſſam fecerit, à quatuor menſibus, qui judicatis miſerationis gratiâ conceduntur, poſt judicatum computandis, uſque in ſententiam ſecundæ inſtantiæ debebuntur acceſſiones. Excuſatur tamen hæres omnimodò ſi rei relictæ præſtationem differat propter dubium legis falcidiæ ; niſi legatarius vel fideicommiſſarius obtulerint cautionem de reſtituendo quantò plus receperint ; vel in comperto ſit detractionem quadrantis non competere ; vel judex certum diem ſolutionis faciendæ præfiniverit. *l. adverſus eos. 2. cod.*

Ad Senatuſconſultum Trebellianum, & de incertis perſonis.

Tit. XLVIII. & XLIX.

SEptimò, commune habent legata & fideicommiſſa, quod ſi dodrantem hæreditatis exuperent, patiantur diminutionem uſque ad dodrantem, quadrante non quidem ex Senatuſconſulto Trebelliano, ſed per legem falcidiam detracto, & penes hæredem remanente. Senatuſconſultum enim Trebellianum in fideicommiſſo univerſali locum habet. Quod nihil aliud eſt quàm ubi teſtator vel totam hæreditatem, vel quotâm hæreditatis portionem, alteri reſtituere hæredis fidei committat, jubeat, vel præcipiat. *l. fin. hic.* Hujus cauſa efficiens, eſt voluntas teſtatoris. Materia, eſt univerſalitas bonorum, hæreditas vel quota hæreditatis. *d. l. fin.* Forma, ut quis nuda voluntate, in teſtamento vel ab inteſtato, purè, vel ſub conditione, vel ad diem, vel in diem, hæreditatis reſtitutionem alteri faciendam hæredis fidei committat. *l. ad eum. 2. d. l. fin. l. per fideicommiſſum. 3. eod.* Effectus, quod hæres gravatus teneatur reſtituere totam hæreditatem vel quotam hæreditas portionem fideicommiſſariæ reſtitutioni ex voluntate teſtatoris obnoxiam: & ſi ultrò illud faciat, detrahat quartam Trebellianicam, actionibus hæreditariis tam activè, quàm paſſivè inter fideicommiſſarium & hæredem, pro rata dodrantis & quadrantis, vel portionum hæreditariarum quam quiſque aufert ex authoritate Senatuſconſulti

Trebel-

Trebelliani, diviſis. *l. ad eum.* 2. Etiamſi Reipublicæ hæreditas per fideicommiſſum reſtituenda ſit. *d. l. ſi per fideicommiſſum.* 3. Debet quarta conſtitui in eo quod ære alieno deducto ſupereſt. *l. & ſine ſcriptura* 5. *eod.* Quod ſi compulſus aditam hæreditatem reſtituat, abſque detractione quadrantis hæreditatem reſtituit fideicommiſſario, omnibus actionibus utilibus hæreditariis, non autem directis, in ipſum translatis; adeò ut coactio illa facta inſtituto, noceat etiam ſubſtituto in retentionem quartæ Trebellianicæ. *l. non juſtam.* 4. *eod.* Sunt etiam alii caſus quibus utiles actiones in fideicommiſſarium ipſo jure transferuntur. Scilicet ſi per contumaciam abfuerit is cui reſtitutio impoſita eſt, vel moriatur nullo relicto ſucceſſore, vel fideicommiſſarius alteri reſtituere iterum juſſus fuerit. *l. ſancimus.* 7. §. *cùm autem.* 1. *eod.* Alter effectus eſt, quod res fideicommiſſo ſubjectæ alienari non poſſint, ſi hæres ſimpliciter hæreditatem reſtituere rogatus ſit; ſed ſi id tantùm quod ex hæreditate ſuperfuerit, hæres, ſive ſit filius, ſive extraneus, ex conſtitutione Juſtiniani *Novell.* 108. deminuere dodrantem hæreditatis ex quacunque cauſa non prohibetur, dummodò quadrantem fideicommiſſario integrum conſervet: Ex juſta tamen cauſa, putà dotis, aut donationis propter nuptias, vel redemptionis captivorum, ſi non alia bona ſuppetant, etiam quartæ permittitur diminutio. *Auth. contra.* §. *ex cauſa. eod.* Alioquin ex quadrante detracta de ſuis bonis hæres reſtituere tenetur; quibus deficientibus, actio in rem vel hypothecaria contra rerum poſſeſſores fideicommiſſario competit. *d. Auth. contra.*

tra. §. *quod ſi contingat*. Ob id, ut fideicommiſſario magis ſit ſuccurſum, incumbit hæredi onus præſtandæ cautionis de reſtituendo quadrante, & de dolo malo: *d. Auth. Contra.* niſi à defuncto remiſſum ſit. Remittitur autem filio rogato reſtituere filiis ſuis, nepotibus defuncti, etſi hoc defunctus non expreſſerit. *l. jubemus.* 6. §. *in ſupradictis*. 1. *eod.* Exceptis duobus caſibus; ſi parens caveri juſſerit, vel ſi tranſeat ad ſecunda vota. *d. l. jubemus.* §. *in ſupradictis*. Filio tamen rogato reſtituere fratribus ſuis, præſtandæ cautionis neceſſitas non remittitur. *Novell.* 108. Denique obſervandum, quod ſi ex certo die fideicommiſſum relictum ſit, poſt illum diem incipiat habere effectum; & ſi ad diem, ante illum diem, & non poſt, effectum habeat. Diverſum eſt in hærede directo, qui ex die vel ad diem inſtitui non poteſt; nè admittatur, teſtatorem partim teſtatum, partim inteſtatum decedere poſſe. Quæ ratio in ſcripto hærede, qui hæreditatem alii reſtituit, ceſſat. Reſtituta enim hæreditate. nihilominus ob actiones directas quæ oſſibus ejus affixæ ſunt, ut evelli non poſſint, hæres manet: quamvis pro modo reſtitutæ hæreditatis in fideicommiſſarium utiles actiones transferantur, ſi tamen hæres qui adiit creditor hæreditarius ſit, pro rata portionis quam jure hæreditario conſequitur, extinguitur actio, jure conveniendi illos qui reſiduum hæreditatis occupant adhuc competente. *l. licet adieris.* 14. *inf. ad l. falcid.* Ergo & jure conveniuntur fideicommiſſarii univerſales, qui loco hæredum ſunt; non fideicommiſſarii ſingularum rerum. Illi enim legatariis æquiparantur; In quos actiones hæreditariæ utiles non transferuntur,

ſeruatur, etſi plus commodi quàm ipſe hæres percipiant. Nam Senatuſconſultum Trebellianum, cujus authoritate inter hæredem & fideicommiſſarium univerſalem pro rata portionum diſtributio actionum fit, in legatis vel fideicommiſſis ſingularibus ceſſat, & ſi hęreditas legatis vel fideicommiſſis abſumpta ſit, tantum facultatem detrahendi quadrantis per legem falcidiam, retentis penes ſe actionibus hęreditariis, hæres habet.

Ad legem falcidiam.

TIT. L.

Materia legis falcidiæ, ſunt omnes res quę legato, vel alia ultima voluntate quę legatis æquiparatur, relinquuntur; Quia non tantum in legatis, verum etiam fideicommiſſis ſingularibus; *l. quanquam.* 10. *hic.* Donatione cauſa mortis, *l. ſi mortis cauſa,* 5. *eod.* donationibus morte confirmatis, *l. in donationib.* 12. *eod.* mortis cauſa capionibus, *l. ſi quis quadringentorum.* 18. *eod.* locum habet. Ceſſat tamen ſi æs alienum abſorbet totam defuncti ſubſtantiam: *l. ſucceſſores.* 16. *eod.* Æs enim alienum prius deduci debet. *l. in imponenda.* 6. *l. irritum.* 8. *eod.* Vel ſi teſtator prohibuerit detractionem falcidiæ; quod hodie poteſt; *Novell.* 1. quamvis olim eam nec directò, nec indirectò prohibere potuerit. *d. l. ſi quis quadringentorum.* 18. Quod & in Trebellianica obtinuit. *l. ſi ut allegas.* 11. *eod.* Ceſſat etiam in his quæ ad pias cauſas relicta ſunt: *Authen. ſimiliter. eod.* Et quæ in teſtamento jure militari confecto: *l. in teſtamento.* 7.

Auth. ſed cùm teſtator. eod. In legatis tamen Principi datis legem Falcidiam locum habere Divo Hadriano placuit: *l. & in legatis.* 4. *eod.* non autem in dote, vel inſtrumentis dotis conſtitutionem docentibus. *l. ſi prædiorum.* 15. *eod.* Forma, in ponenda ratione legis falcidiæ hęc obſervatur; Ut ſi teſtator hæreditatem ſuam ultra dodrantem legaverit, tunc hæres deducto prius omni ære alieno, ex ſingulis legatis pro rata portione, quadrantem, ſibi per legem falcidiam debitum deducat. *l. falcidia rationem.* 2. *l. in imponenda.* 6. *eod.* Nec ſi quid ultra quàm teneatur, hæres præſtiterit aut fecerit, legitimæ computationi præjudicatur: *d. l. in imponenda.* Si modo per errorem facti plus debito præſtiterit; non per ignorantiam juris; quia juris ignorantia repetitionem excludit: *l. error facti.* 3. *eod.* Sicuti etiam hæredis ſcientia. Sciens enim ſe per legem falcidiam quadrantem poſſe detrahere, ſi plenum obſequium teſtatoris voluntati exhibere volens, univerſum abſque detractione præſtitit, tantùm abeſt ut ſoluti condictionem habeat, ut etiam ad promiſſam ſolutionem legatorum, excluſo legis falcidiæ beneficio, teneatur; paria enim ſunt integra legata ſolviſſe, & ſuper ſolutione eorum cautionem præſtitiſſe. *l. fin. & l. error facti.* 9. *eod.* Et hoc legatis & fideicommiſſis ſingularibus commune ad contraria pertinet, quia lex falcidia cùm reſecet legata vel fideicommiſſa, ipſis adverſatur.

De

De caducis tollendis.

TIT. LI.

SIcuti & lex Papia; quæ ab apertura tabularum hæreditatis vel legatorum tranſmiſſionem permittebat, judicabatque caduca legata, legatariis vel fideicommiſſariis ante apertas tabulas mortuis, cùm dies eorum tandem ab apertura tabularum juxta Senatuſconſulta quæ circa legem Papiam introducta ſunt, cederet: *l. unica.* §. *cùm igitur.* 1. *hic.* Nec poſſet hæres ante adire niſi eſſet de parentibus vel liberis. *d. l. unica.* §. *cùm igitur.* Legis autem Papiæ iniquitate ſublatâ, ſtatuit Juſtinianus, ut hæreditas defuncti, etiam clauſis tabulis adiri poſſit, & legata pura vel in diem certam relicta quóad tranſmiſſionem à morte teſtatoris cedant, nec per mortem legatariorum vel fideicommiſſariorum ante apertas tabulas contingentem deficientia, fiſco vindicentur. *d. l. unica.* §. *cùm igitur.* 1. Ea autem quæ in ultimis elogiis relinquebantur triplici modo deficere contingebat. Primò ſi relinqueretur his, qui in rerum natura tunc temporis cùm ordinaretur teſtamentum non fuerunt, fortè ignorantibus hoc teſtatoribus; & ea pro non ſcriptis habebantur. Secundò: ſi vivo teſtatore, poſt factum tamen teſtamentum, ab hac luce ſubtraheretur is, cui aliquid per legatum vel fideicommiſſum in teſtamento erat relictum, vel ipſum relictum expirabat, fortè quadam conditione, ſub qua relictum erat deficiente, & hoc, quaſi caducum dicebatur. Tertiò; vel mortuo teſtatore,

tore, quod relictum erat deficiebat, & aperta voce caducum nuncupabatur. *d. l. unica. §. & cum triplici.* 2. Primo ordine id ipſum quod pro non ſcripto habebatur, ut jure antiquo, ita & hodie remanet penes hæredem abſque onere; niſi legatarius vel fideicommiſſarius ſubſtitutum, vel conjunctum habeat: tunc enim, cùm jus ſubſtitutionis juri conjunctionis præferatur, portio deficiens quæ pro non ſcripta habetur, quaſi relicta ei qui in rerum natura non eſt, primò ſubſtituto, deinde conjuncto defertur abſque onere; nam cùm relictum ab initio non valuerit, nec onus impoſitum ſubſiſtere potuit, quod in quaſi caducis non eſt. *d. l. unica. §. in primo itaque ordinem.* 3. Nam ſi legatum vel fideicommiſſum ſecundo ordine deficeret, defertur quidem hæredi, ſi ſubſtitutus vel conjunctus non ſit; ſin uterque ſit; ſubſtitutus conjuncto præfertur; poſt ſubſtitutum conjunctus jure adcreſcendi ad portionem deficientem admittitur; onere tamen quod legato impoſitum eſt amplexo; portio enim illa deficiens, ad hæredem, vel ſubſtitutum vel conjunctum cum onere ſuo devolvitur, ſive in dando, ſive faciendo conſiſtat, vel ſub modo, vel conditionis implendæ gratia, vel alia quacunque cauſa impoſitum ſit: neque enim ferendus eſt is, qui lucrum quidem complectitur, onus autem ei annexum contemnit. *d. l. unica. §. pro ſecundo verò ordine.* 4. Denique tertio ordine qui propriè caduca comprehendit, ſtatuit Juſtinianus, ut hereditas etiam clauſis tabulis ſtatim à morte teſtatoris adiri poſſit, dieſque legati vel fideicommiſſi purè vel in diem certum relicti, quo ad tranſmiſſionem à die mortis

cedat,

cedat, ſublatâ iniquitate legis Papiæ. *d. l. unica. §. in noviſſimo*, 5. hoc eſt, legata vel fideicommiſſa à die mortis teſtatoris tranſmittantur, etiamſi adita hæreditas nondum ſit; Legato libertatis, & uſusfructus, & quibuſdam aliis exceptis, quæ à tempore aditæ hæredatis cedunt. *d. l. unica. §. libertatibus.* 6. Sicuti etiam hæreditas, quę non tranſmittitur, niſi adita hęreditate, quamvis jus delibęrandi tranſmitti poſſit, nec tranſmiſſio hæreditatis paternæ vel avitæ in deſcendentes præviam aditionem requirat. *d. l. unica §. in noviſſimo.* Sed ſi legatum ſub die incerta, vel conditione fortuita vel arbitraria, vel mixta, quarum eventus ex fortuna, vel honoratæ perſonæ voluntate, vel ex utroque pendeat; legati vel fideicommiſſi dies tunc cedit; cùm conditio vel dies incertus, qui pro conditione eſt, extiterit. Quod ſi ille relictum eſt, conditione eſt, extiterit. Quod ſi ille cui relictum eſt, conditione pendente decedat, vel eo ſuperſtite conditio defecerit, relictum non tranſmittitur, ſed vel ad ſubſtitutum vel conjunctum devolvitur; vel ſi non ſunt, penes hæredem teſtatoris remanet. Quod & in inſtitutionibus, & legatis, & fideicommiſſis, & donationibus, cauſa mortis, in quibus ſubſtitui poſſe dubium non eſt, pariter procedit: *d l. unica. §. ſin autem aliquid.* 7. Ita, ut ſi unus ſit vel legatarius, fideicommiſſarius, donatarius, ſubſtitutus vel conjunctus, portio deficiens ſolum illi debeatur; ſin plures illis pro virili portione, id eſt, pro numero perſonarum deferatur. Ad hæredes verò pro parte hæreditariâ; ſi ſubſtitutus vel conjunctus non ſit, redit, niſi nominatim ab uno vel quibuſdam ex certis hæredi-

bus relictum fuerit; ille enim vel illi, aliis in lucro præferuntur. *d. l. §. unica. §. ſed ut manifeſte-tur.* 8. Onere tamen devoluto ad eum qui lucrum percipit, dummodò tale ſit, quod devolvi poſſit, ut ſi in dando conſiſtat, vel in faciendo aliquid, quod illi cui portio deficiens defertur perficere poſſit; aliàs ſi conditio onerati perſonam concernat, quæ ab alio impleri non poſſit, meritò contemnitur. *d. l. unica. §. ne autem hoc.* 9. Quæ quidem in caducis, & quaſi caducis non autem in his quæ pro non ſcriptis habentur, niſi quibuſdam caſibus, procedunt. Cùm igitur conjunctìm & disjunctìm inſtituantur hæredes, ſi portio hæreditatia defecerit, cohęredibus ſive conjuncti ſive disjuncti ſint, pro hæreditaria parte, cum ſuo gravamine acquiritur, & quidem etiam nolentibus ipſo jure adcreſcit, ſi ſuas portiones agnoverint; cùm legibus minimè ſit conſentaneum, ejuſdem hæreditatis partem quidem agnoſcere, partem verò reſpuere. *d. l. unica. §. hic ita.* 10. *verſ. in his itaque.* Quod tamen ita intelligendum eſt, ut ſi quidam ex hæredibus inſtitutis vel ſubſtitutis alii conjunctim, alii disjunctim nuncupati ſint; tunc ſiquidem ex conjunctis aliquis deficiat, hoc omnimodo ad ſolos conjunctos: ſin ex disjunctis, non tantùm ad disjunctos, verum etiam conjunctos pro parte hęreditatis, cum ſuo onere veniat. *d. l. unica. §. hic ita,* 10. *verſ. ſin verò quidam.* Hujus ratio eſt, quia conjuncti propter ſermonis unitatem, quaſi in unum corpus redacti ſunt, & partem conjunctorum hęredum quaſi ſuam præoccupant. Disjuncti verò voluntate teſtatoris verbis diſertis expreſſa diſcreti ſunt, habentque partes ſuas ſeparatim, & à con-

concretione aliarum ſegregatas; Noluit igitur teſtator illos ſolos: ſed cum aliis ad portionem morte vel repudiatione coheredis deficientem, jure adcreſcendi venire. *d. l. unica.* §. *his ita.* 10. *verſ. fin. a ex his.* Et hæc omnia in legatariis & fideicommiſſariis etiam procedunt, excepto eo quod deficientium legatariorum vel fideicommiſſariorum portiones non invitis, ut cohæredibus; ſed volentibus adſcreſcat pro virilibus portionibus cum ſuo onere; dummodò non ſint re conjuncti tantum, verbis autem disjuncti: Verbis enim tantùm disjunctus portionem deficientem non propriè jure adcreſcendi, ſed jure non decreſcendi conſequitur, & ideò onus in ſua perſona non adſcriptum, vel legato ſuo non annexum, non implet; teſtator enim ideò ſeparatim reliquiſſe videtur, ut unuſquiſq; ſuum onus non alienum agnoſcat; cùm aliàs ſi contrarium voluiſſet, expreſſiùs voluntatem ſuam declarare potuiſſet. *d. l. unica.* §. *ubi autem legatarii.* 11. Quæ omnia in quavis ultima voluntate locum habent, ſive ſit teſtamentum ſolenne, ſive nuncupativum, codicillus, donatio cauſa mortis; & ſi ab inteſtato quid relinquatur. *d. l. unica.* §. *hæc autem omnia.* 14. Denique cum hæreditas non adita non tranſmittatur, ſi hæres inſtitutus non adierit, excluſis hæredibus legitimis, ſubſtitutis hæreditas defertur, jurique ſubſtitutionis locus eſt. Quod ſi ſubſtitutio facta non ſit, vel ſubſtitutus hæreditatem delatam recuſet; legitimi hæredes ab inteſtato venientes admittuntur; Quibus non adeuntibus vel quia non volunt, vel non poſſunt, hæreditas cum ſuo onere in fiſcum transfertur. *d. l. unica.* §. *cùm autem in ſuperiore.*

De

De his qui ante apertas tabulas hæreditatem tranſmittunt.

TIT. LII.

HÆreditas tamen parentum, etiam non agnita, in liberos cujuscunque ſexus vel gradus ſint, tranſmitti poteſt, ſive detur ex teſtamento ſive ab inteſtato, nullâ exceptione obſtante, dummodò non fuerit recuſata *l. unica hic*. Iniquum enim eſſet, ut propter caſum filiis humanitus contingentem, nepotes ſucceſſione avita, vel particulari quadam re relicta defraudarentur. *d. l unica. verſ. quod ſcilicet*. Quod etiam in legatis ſeu fideicommiſſis à patre vel matre, avo vel avia, proavo vel proavia relictis, locum ſibi vindicat: *d. l. unica. vers. quod ſcilicet*. Quamvis per legem Papiam talia legata vel fideicommiſſa caduca fierent, applicarenturque fiſco; cùm illorum dies non niſi ab apertura tabularum cederet.

Quando dies legati vel fideicommiſſi cedit.

TIT. LIII.

SEd invidioſâ lege Papiâ extinctâ, ex conſtitutione Juſtiniani dies legati vel fideicommiſſi purè vel in diem certum relicti, quòad tranſmiſſionem à die mortis teſtatoris cedit, quòad obligationem à die aditæ hæreditatis, ſed quòad tranſlationem dominii à die hæreditatis aditæ verè, ſed à tempore mortis, fictè. Purum enim legatum tranſmittitur ad hære-

dem

dem legatarii, ſi legatarius mortuo teſtatore decedat, petiturque ſtatim poſt aditionem hæreditatis. Quod & in legato in diem certum relictum procedit, modo conſideretur ſi tempore aditæ hæreditatis dies non extitit, petitionem ſtatim inſtitui non poſſe, ſed diei lapſum exſpectandum eſſe. Undè ſi ita legetur, *Do. lego. Aeliæ Severinæ decem, quæ legati nomine accipere debebit, cùm ad legitimam ætatem pervenerit*, legatũ peti non poteſt, niſi viceſimo quinto anno ætatis impleto. Non enim, ut Alexander ait, cœptum annum, ſed impletum (ſi de emolumento relicti tractetur) expectandum eſſe jurisprudentibus placuit. *l. ex his verbis.* 5. *hic.* Quamvis ſi legatum annuum ſit, non impleto anno, ſed ab initio cujuslibet anni ſoluendum ſit. *l.* 2. *eod.* Unde verſus:

Annua ſi debes, tunc inſpicias caput anni,
Anno ſi debes, in fine teneberis anni.

Quod ſi dies certa ſub qua relictum fuit legatum, ſuperſtite adhuc legatario extitit, & nondum factâ petitione poſtea decedat, petitionem ad hæredes tranſmittit. *l. ſi Poncimill.* 4. 3. *eod.* Quod etiam obtinet, ſi dies incerta ſit. *l. cùm uxori.* 4. *fin. eod.* Tamen ſi tempore exiſtentis conditionis vel diei incertæ legatarius vel fideicommiſſarius non fuit in vivis, jus petendi legati tranſmittere non poteſt. *d. l. fin.* Quæ omnia legatis & fideicommiſſis pariter communia ſunt.

Vt

Vt in poſſeſſionem legatorum, vel fideicommiſſorum ſervandorum cauſa mittatur, & quando ſatis dari debeat.

TIT. LIV.

SIcuti etiam hoc ultimum, quod ſi legatum vel fideicommiſſum ſub die incerta vel conditione relictum ſit, tenetur hæres ſatisdare de præſtando legato vel fideicommiſſo poſt exiſtentiam diei vel conditionis: ad quod etiam judicis officio abſque exacta cognitione legati, an valeat, nec ne, compellitur. *l.* 1. *hic.* Hærede ſatisdationem præſtare recuſante, niſi ſatisdatio per teſtatorem remiſſa ſit, legatarius vel fideicommiſſarius relictæ rei ſervandæ cauſa in poſſeſſionem rerum hæreditariarum mittitur. *l. ipſis.* 2. *l. ſcire.* 7. *ſi poſtquam.* 3. *eod.* Hujus miſſionis in poſſeſſionem cauſa efficiens; eſt decretum judicis. *l.* 1. *eod.* Cauſa impulſiva: protervitas & contumacia hæredis vel ſubſtituti non ſatisdantis. *l. certa eſt forma.* 6. *eod.* Materia, ſunt res hæreditariæ, ſive poſſideantur ab ipſo hærede, ſive non; & etiam res propriæ hæredis. Hærede enim pertinaciter ſatisdationem detrectante, fit miſſio in poſſeſſionem rerum hæreditariarum, ſive eas hæres poſſideat, ſive dolo malo alienaverit, & deſierit poſſidere; & poſt lapſum ſex menſium cùm peti cœperit, juxta conſtitutionem Divi Antonini, in proprias res hæredis miſſio fit. *d. l. certa eſt forma.* Forma: ut judex abſque exacta cognitione an teneat relictum nec ne, hærede vel ſubſtituto per contumaciam

maciam datis fidejuſſoribus ſatisdationem de reſtituenda re, in diem vel ſub conditione relicta, præſtare recuſante, mittat legatorum ſervandorum cauſa legatarium vel fideicommiſſarium in poſſeſſionem rerum hæreditariarum, vel etiam in proprias res hæredis *d. l.* 1. *& d. l. certa eſt forma.* Hodie Juſtinianus *Novell.* 53. ſtatuit, ut pro quantitate legati relicti miſſio fiat. Cauſa finalis, ut res relicta ſervetur, vel ut hæres tædio perpetuæ cuſtodiæ quam legatarius per miſſionem adipiſcitur affectus, ſatisdet, aut ſolvat. *l. qui legati.* 5. *eod.* Effectus: eſt prætorium pignus quod per miſſionem illis rebus conſtituitur, ob quod legatarius aliis creditoribus quibus forſan hæres eas obligavit, præfertur. *l. ſi poſtquam.* 3. *eod.* Legatarius enim ſervandi legati cauſa miſſus proprietatem rerum hæreditariarum non conſequitur, ſed tantum jus pignoris & cuſtodiam, quibus conditione exiſtente ad conſequendum relictum illi magis & tutius ſit conſultum. *l. qui legati.* 5. *eod.* Contraria ſunt: legatum vitioſum, quod jure non ſubſiſtit, & hoc hæres in continenti probare poſſit: *d. l.* 1. Remiſſio ſatisdationis per teſtatorem facta. *l. ipſis rerum* 2. *& l. ſcire debetis.* 7. *eod.* His enim caſibus cùm ſatisdatio non deſideretur, nec miſſio in poſſeſſionem decernitur.

De

De ſuis & legitimis liberis, & ex filia nepotibus ab inteſtato venientibus.

TIT. LV.

HActenus de ſucceſſione, quæ ex cauſa teſtati defertur, nunc de ſucceſſione, quę ab inteſtato deferri contingit videndum. In qua tres ordines conſtituuntur; quorum primus eſt liberorum, alter parentum, tertius à latere cognatorum. Prima cauſa ſuccedendi ab inteſtato eſt, liberorum in deſcendenti linea conſiſtentium, qui aſcendentibus præferuntur: *l. inteſtato.* 4. *l. ſi matre.* 11. *hic.* & etiam collateralibus. *l. quotiens.* 12. *eod.* Liberi ſunt legitimi & naturales, legitimi tantum, & naturales tantum. Liberi legitimi & naturales utriuſque ſexus, ſive in poteſtate, ſive emancipati ſint, ſuccedunt parentibus, tam paternis, quàm maternis, omnibus aſcendentibus & collateralibus excluſis: *Auth. in ſucceſſione. eod. & Novell.* 118. Ita ut non tantum filii, verùm etiam nepotes, pronepotes, neptes & proneptes ad ſucceſſionem avi, aviæ, vel proavi & proavię, admittantur. Sed cum hoc temperamento, ut ſi filii & nepotes ſint, filii in capita, nepotes verò in ſtirpes ſuccedant. *l. ut inteſtato.* 3. *eod.* Nepotes enim ex filio non aliter quàm in ſtirpem cum patruis, avunculis, amitis & materteris, ad ſucceſſionem avi vel aviæ ab inteſtato morientis admittuntur; & olim cum deminutione tertiæ partis, quæ agnatis defuncti accreſcebat; hodie autē abſque deminutione. *Novell,*

Novell. 118. & 18. *l. ſi defunctus*, 9. *d. l. ut inteſtato eod.* Quod etiam locum habet ſi avo decedenti, ſoli nepotes ex diverſis filiis exiſtant. *l. nepotes.* 2. *eod.* In ſtirpes enim ſuccedunt & tantum capiunt quantum patres eorum accepiſſent, non quidem jure repræſentationis, & ſuccedendo ex perſona patrum, cùm alias nepos præteritus non rumperet teſtamentum avi; ſed ex propria perſona, ſubintrando gradum patris, qui de medio ſubductus eſt. Ex his patet in ſucceſſione deſcendentium jura vetera in duobus corrigi. Primò in emancipato qui jure civili ad ſucceſſionem patris, quaſi per emancipationem ſublatæ agnationis jure non admittebatur, ſed tantum ad ſucceſſionem matris, ob cognationem naturalem quam jus civile tollere non potuit. *l. ubi aviarum.* 10. *eod.* Hodie autem indifferenter emancipatus & in poteſtate adhuc conſtitutus, nullâ agnationis, vel cognationis, vel patriæ poteſtatis, ratione habitâ, ſed tantum naturali cauſâ inſpectâ, ſuccedunt. *d. Auth. in ſucceſſione. eod.* Quò ad ſuccedendi enim rationem & effectum inter ſuos & emancipatos nullum jure noviſſimo eſt diſcrimen; licèt quò ad ſuccedendi vias & jura ſuitatis, adhuc durare videatur: Deinde olim nepotes cum ſuis patruis, avunculis, materteris, vel amitis, cum deminutione certæ partis, quæ ad ſuos hæredes vel agnatos defuncti perveniebat, in ſtirpem ſuccedebant: *l. ſi defunctus.* 9. *eod.* hodie autem abſque ulla deminutione. *Novell.* 118. & *Novell.* 18. Ad formam ſuccedendi aliud nihil requiritur, quàm ut ille ex liberis immiſcendo ſe bonis parentum voluntatem ſuccedendi declaret. Hæcque ſucceſſio liberorum

rum

rum inducit illum effectum, ut omnibus aſcendentibus, collateralibus, & aliis ſucceſſionis jus prætendentibus pręferantur, illisque excluſis hęreditatem ad hæredes ſuos tranſmittant. *l. apud hoſtes.* 8. *eod.* Legitimi liberi tantum qui per patrem aliis ſolenniter in adoptionem dantur & adoptivi dicuntur, ſi manſerint in adoptivi patris poteſtate, illi ab inteſtato defuncto, pariter cum filiis naturalibus & legitimis, ante vel poſt adoptionem celebratam, procreatis, ſuccedunt; ſecùs ſi emancipati ſint; nam per emancipationem jus filiationis tollitur. *l. ſi te parens.* 5. *eod. & concordat l. cùm in adoptivis.* 10. *infr. de adopt.* Naturales liberi qui ex concubinatu naſcuntur, neque olim, neque hodie patri ab inteſtato decedenti, legitimâ uxore & juſtis liberis exiſtentibus, ſuccedunt; ſed tantùm à liberis legitimis, pro conditione facultatum, & arbitratu boni viri ſunt alendi; ſed ſi neque uxor, neque legitimi liberi exiſtant, naturalibus una cum matre in capita dividendus debetur ſextans, hoc eſt, ſexta pars vel duæ unciæ totius hęreditatis patris naturalis. *Novell.* 89. *cap.* 12. §. 4. Quod & de nepotibus, neptibus & pronepotibus intelligendum eſt. *d. Novell.* 12. *cap.* 12. §. *fin. in fin.* Matri autem naturales filii unà cum legitimis liberis ex Senatusconſulto Orficiano, inteſtatæ ſuccedunt. *l. ſi qua illuſtris.* 5. *inf. ad Senatuſc. Orfici.* Et obſervandum quod interſit inter naturales & ſpurios. Spurii dicuntur qui ex ſtupro vel damnato coitu & ex publico ſcorto progeniti ſunt. Hi matri ab inteſtato morienti quidem ſuccedunt; niſi illuſtris ſit fœmina: Naturales verò & illuſtri unà cum juſtis liberis ſuccedunt.

ſuccedunt. *d. l. ſi qua illuſtris.* 5. Deinde, ſpurii nullo modo patri ſuccedunt, cùm ob incertitudinem patrem nullum habere intelligantur. Naturales, juſtis liberis & uxore non exiſtentibus, patri in ſextantem. *Novell.* 18. *Authen. licèt patri. ſupr. de naturalib. lib.*

Ad Senatuſconſultum Tertyllianum.

TIT. LVI.

ALter ordo eſt aſcendentium, quibus poſt liberos defertur inteſtati de jure civili ſucceſſio. Liberis enim non exiſtentibus, parentes utriusque ſexus, nullâ agnationis, cognationis, vel patriæ poteſtatis ratione habitâ, ſi ſoli ſint, defuncto ſuccedunt, ſalvâ gradus prærogativa, ita ut ſi pari gradu ſint pariter ſuccedant; ſi nō, proximiores remotioribus præferantur. Undè pater & mater avo vel avia excluſis ad ſucceſſionem filii admittuntur; patre vel matre nō exiſtentibus, avus vel avia, proavo vel proaviæ præferuntur; & ſi plures ſint ejusdem gradus parentes, quorum alii ſint agnati, ut paterni, alii cognati, ut materni; licèt ſit diſpar eorum numerus, hæreditas tamen non pro numero perſonarū & in capita dividitur, ſed paterni ex uno ſemiſſe, materni ex altero ſemiſſe hęredes exiſtunt. *Auth. defuncto. hic.* Si igitur defunctus reliquerit avū maternum, avum paternum & aviam paternam, diviſio non in capita, ſed in ſemiſſes ſit; avus igitur maternus tantum, quantum avia cum avo paterno capit. *d. Novell.* 118. Succedunt igitur parentes abſque diſcrimine ſexus & cognationis gradatim, illis

ex tranſverſo repulſis; non tamen omnibus; Si enim cum parentibus fratres & ſorores utrinque defuncto conjuncti ſuperſint, vocantur cum gradu proximis in capita, ſublatâ prorſus omni differentiâ ſexus & patriæ poteſtatis: *d. Authen. defuncto*, Fratres igitur uterini vel conſanguinei tantum à parentibus excluduntur, non fratrum utrinque conjunctorum filii. Quinimò iſti gradum patris ſubintrantes in ſtirpem cum parentibus, patruis, avunculis, amitis & materteris utrinque conjunctis admittuntur. *d. Novell.* 118. *Novell.* 127. Quæ jure noviſſimo, non antiquo, obtinent; Eo enim jure variè liberorum ſucceſſiones deferebantur. In quibuſdam enim bonis frater patrem excludebat, in quibuſdam pater præferebatur fratri: *l. fin. eod. & l. fin. inf. commun. de ſucceſſ.* pater excludebat matrem: *l. in ſucceſſione. 2. hic.* Fratres ſuccedebant cum matre in capita, ſorores in ſtirpes, & ſi fratres & ſorores cum matre concurrerent, in capita, patruo excluſo, *l. fin. eod.* Hodie pater & mater cum fratribus & ſororibus filio defuncto omnes indifferenter ſuccedunt pleno jure, hæreditatemque in capita dividunt. *d. Auth. defuncto.* Non igitur in portione filii patri acquiritur uſusfructus, ut olim, *d. l. fin. d. Novell.* 118. nec cum diſtinctione mater cum fratribus vel ſororibus ſuccedit; ſed ſublato Senatuſconſulto Tertylliano (quo diſcrimen in ſucceſſione filii inducebatur) ſi fratres vel ſorores cum matre ſoli eſſent, vel cum matre ſimul ſuccederent, mater & cum ſolis fratribus, & cum ſolis ſororibus, & cum fratribus & ſororibus ſimul, in virilem portionem vocatur, *Auth. & cum ſolis. eod.*

eod. & Novel. 22. cap. 47. Tres tamen caſus hic referuntur, quibus hoc ſuccedendi jus in matre non ſervatur. Primus eſt, ſi mater mortuo primo marito ex primo matrimonio extantibus liberis, convolaverit ad ſecundas nuptias; Tunc enim aut ante mortem filii, cui ſuccedere vult, nuptias contrahit, aut poſt mortem: Quod ſi ante mortem, in omnibus bonis filii, ſive à patre, ſive à conſanguineis profectis, pro virili portione uſumfructum ab inteſtato duntaxat habet. *l. fœmina.* 3. §. *ult. ſupr. de ſecund. nupt.* Cùm ſi poſt mortem nupſiſſet, bona filii adventitia pleno jure capiat, & uſumfructum in bonis profectitiis tantùm, proprietate fratribus vel ſororibus defuncti, ex primo matrimonio procreatis, ſervatâ. *l. mater.* 5. *hic.* Ad quam ſe etiam refert, *d. Auth. defuncto. eod. in fin. his verbis, ubi ſecundarum nuptiarum nulla ſit mentio.* Sed hæc diſtinctio temporis, & ſucceſſionis, pleno vel uſusfructus tantum jure, quæ coërcendarum ſecundarum nuptiarum ab Imperatoribus probata eſt, *per Novell.* 2. *cap.* 3. penitùs evertitur, ſucceditque ex ea mater, filio inteſtato morienti cum fratribus vel ſororibus, in bonis adventitiis & profectitiis pleno jure, in virilem portionem, ſive vidua permanſerit, ſive ante vel poſt mortem filii ſecundo nupſerit. *d. Novell.* 2. *cap.* 3. Quamvis *d. l. mater.* per *Novell.* 22. poſt habitâ temporis diſtinctione confirmata eſſe videatur. Secundus caſus eſt, ſi mater nubat intra annum luctus; Olim enim luctui præſtituti erant decem menſes; nam & hoc fuit edendi partus legitimum tempus; hodie annus præſtitutus eſt, quo mater poſt mortem mariti à ſecundis nu-

ptiis abſtinere debet, non tantùm ob ſeminis confuſionem, ſed etiam ut mariti fata crebrius in animum inducat & memoriam debité revereatur. Si igitur intra annum luctus nubat, infamiam contrahit, nihil capit ex bonis prioris mariti, nihil ex donatione propter nuptias, nihil ex teſtamentis extraneorum, agnatis & cognatis ab inteſtato ſuccedere prohibetur, uſque ad tertium gradum; denique in ſecundum maritum non ultra tertiam partem bonorum ſuorum liberis non exiſtentibus, vel liberis exiſtentibus ex priore matrimonio non plus quàm virilem transferre permittitur, &c. *Novell.* 22. Infamia tamen, ſicuti & omnes hæ pœnæ de coërcendis nuptiis intra annum luctus contractis, indulgentia Principis remitti vel aboleri poſſunt, & quidem liberis non exiſtentibus. Sed ſi liberi ſint, ita demum, ſi mater in liberos donationis titulo purè & pleno jure contulerit ſemiſſem bonorum, quæ habuerit ſecundarum nuptiarum tempore, inter eos in virilem devidendum: Hoc modo, ut ſi unus ex liberis ab inteſtato deceſſerit, ſine liberis, collata à matre portio deferatur fratribus ſuperſtitibus; quibus omnibus defunctis, omnia bona donata revertantur ad matrem. *l. ſi qua.* 4. *cod.* Tertius caſus: cùm mater poſt teſtamentarios & legitimos tutores tutelam filiorum gerere poſſit, ſi modò juramentum præſtiterit ſe ad ſecundas nuptias non tranſituram (quamvis hodie ſimplex teſtatio apud acta ſufficiat. *Novell.* 94.) & Senatuſconſulto Vellejano renunciârit. Si igitur, poſthabitâ jurisjurandi præſtiti fide, non redditis rationibus, nec petito alio tutore, qui ſuo loco gerendæ

rendæ tutelæ præficeretur, iterum nupſerit, omnem ſucceſſionem, tam teſtamentariam quàm legitimam, ipſius filii impuberis amittit. *l. omnem.* 6. *eod. & d. Novell.* 22. Dico impuberis filii: quia ſi filius poſt pubertatis annos humanis eximeretur, adhuc mater illi ſuccederet, nec à luctuoſa ſucceſſione filii exceptione tutoris non petiti, excluderetur. *l. matris.* 3. *eod.*

Ad Senatuſconſultum Orſicianum.

Tit. LVII.

ET obſervandum, ea quæ de ſucceſſione matris in bonis liberorum ex Novellis conſtitutionibus Imperatorum relata ſunt, non tantum locum habere, ſi liberi ſint legitimi & naturales ſimul, ſed etiam ſi naturales tantum. Sicuti enim filius ſpurius matri non illuſtri, & naturalis, etiam matri illuſtri juxta *l. ſi qua illuſtris. ſup. ad Senatuſc. Orſician.* ſuccedit; ita etiam mater ſpuria vel naturalis, liberis naturalibus & ſpuriis *Novell.* 89. ita tamen ut liberi naturalis filii matrem excludant: *l. ſi inteſtata.* 1. *hic.* Cùm deſcendentes præferantur aſcendentibus. *l. quotiens.* 4. *eod.* Quod & ad patrem naturalem refertur. Cùm igitur ſpurius patri, quem non habere intelligitur, nullo modo ſuccedat, nec patris nomine illi ſuccedi poteſt; ſed ad naturalis filii ab inteſtato mortui ſucceſſionem pro ſextante, qui etiam ex patris bonis filio competit, admittitur. Filio igitur naturali ab inteſtato defuncto, exiſtentibus patre, matre, fratribus & ſororibus utrinque conjunctis,

pater ſolus in ſextante; mater cum fratribus & ſororibus in viriles portiones ſuccedunt, *d. Novell.* 18. *& Salic. in Auth. defuncto. ſup. ad Senatuſconſ. Tertyllian.*

De legitimis hæredibus.

TIT. LVIII.

Tertius ordo ſuccedentium eſt illorum qui transverſali linea continentur. In quo multa juris veteris, per jura Codicis & Novellarum conſtitutionum ſunt correcta. Jure enim antiquo agnati præferebantur cognatis in collaterali linea. *l. ad inteſtati.* 5. *hic.* Undè patruus materteram excludebat: *l. patruo.* 7. *eod.* Nec emancipatus frater jure civili ſuccedebat, niſi per patrem contractâ fiduciâ, vel reſervatis juribus legitimis per reſcriptum Principis eſſet emancipatus juxta Anaſtaſianam conſtitutionem. *l. ſi ab eo.* 11. *l. de emancipatis.* 13. *eod.* Sed per Juſtiniani conſtitutiones diſcrimine agnationis & cognationis & ſexus penitus ſublato, tam agnati quam cognati, *l. lege duodecim tabularum.* 14. *eod.* & emancipati cum fratribus in poteſtate permanentibus admittuntur: *l. fin. & Auth. poſt fratres, eod.* ita tamen ut inter ſorores fratresque utrinque conjunctos, uterinos, & conſanguineos habeatur ratio. Fratres enim utroque parente juncti, fratribus conſanguineis, id eſt; qui per patrem tantum junguntur, & fratribus uterinis qui per matrem tantum, in ſucceſſione præferuntur, *Auth. ceſſante. eod. Novell.* 118. *Novell.* 139. Conſanguinei uterinis, & uterini conſanguineis. *d. l. de emancipatis.*

cipatis. 13. *d l. fin. & d. Novell.* 118. Quod etiam ad fratrum filios extenditur. *d. Auth. ceſſante.* Fratris enim utrinque conjuncti filii ſubintrando locum patris, cum fratribus & ſororibus utrinque conjunctis vocantur; *d. Auth. ceſſante*, Sed ſi fratris conſanguinei vel uterini filii tantum ſint, cum fratribus utrinque conjunctis non admittuntur; & è diverſo fratris utrinque conjuncti filii conſanguineos vel uterinos tantum fratres à ſucceſſione defuncti excludunt, *d. Auth. ceſſante*, *& d. Novell.* 118. Quod etiam olim non erat: Soror enim filiis fratrum proximitatis jure præferebatur. *l. conſanguinitatis.* 3. *eod.* Jure igitur noviſſimo fratres, ſi ſoli ſunt, ſuccedunt fratri defuncto in capita; ſi etiam parentes, cum parentibus ſuccedunt eodem modo; ſi etiam fratrum filii, illi *juxta Auth. ceſſante & Novell.* 18. excludebantur; ſed emendata illa Novella per *Novell.* 127. *in princ.* fratrum filii cum parentibus & fratribus defuncti, in ſtirpes ob jus repræſentationis quo patrem ſuum repræſentare videntur, admittuntur, hoc eſt, tantum capiunt quantum patres eorum, ſi ſuperſtites eſſent, cœpiſſent; ſi parentes non ſint, fratrum præmortuorum filii cum fratribus habitâ ratione duplicitatis vinculorum pariter in ſtirpes admittuntur; *d. Novell.* 118. *& Auth. ceſſante*, quia ut dixi, repræſentant patres eorum & ſecundo gradu quo iſti fuerunt, eſſe videntur, ob id fratrum filii excludunt avunculum, patruum, amitam & materteram, quamvis rei veritate inſpecta pari gradu conſtituti ſint. *Auth. poſt. fratres. eod.* Fratrum filii ſi ſoli ſint, non in ſtirpes, ſed in capita ſuccedunt. *d. l. lege duodecim.*

§.1.*verſ.his enim.* Poſt fratres fratrumq; filios juri repræſentationis locus non eſt; nec in conſiderationem venit vinculorum duplicitas, an ſcilicet patre & matre conjuncti ſint, vel diverſi, ſed obſervatur regula, qui prior eſt gradu potior eſt jure: &c. *d. Auth. poſt. fratres, & Novell.* 118. anteferturque diſtantiori qui proximior gradu eſt, ſive ſit agnatus ſive cognatus abſque diſcrimine ſexus. Unde avunculus præfertur filiis materteræ: *l. avunculo. 6. inf. communia de ſucceſſ.* amita patruo magno, matertera ex uno parente juncta, amitæ magnæ ex utroque parente; & ſi omnes perſonæ ejuſdem gradus ſunt indifferenter omnes admittuntur. Hac ratione patrueles omnes, pariter vocantur: ſic etiam patruus, avunculus, matertera, & amita, quamvis omnes utrinque conjuncti non ſint, admittuntur: Et fit ſucceſſio tantum in capita. *Auth poſt fratres, ſup. de legit. hæred. Novell.* 118.

Communia de ſucceſſionibus.

TIT. LIX.

Denique ſunt axiomata quædam ſucceſſionibus communia 1. Quamdiu ſuccedi poteſt ex teſtamento, ceſſat ab inteſtato ſucceſſio. *l. antequam.* 8. *hic.* 2. Affinitatis jure nulla ſucceſſio admittitur. *l. affinitatis.* 7. *l. vitrico.* 3. *l. amitæ.* 5. *eod.* 3. In cauſa inteſtati proximior gradu, remotiori poſt fratres fratrumque filios præfertur. *l. avunculo.* 8. *eod.* 4. Inter fratres fratrumque filios ſi unà ſuccedunt duplicitatis vinculorum habetur ratio. *Authen. itaque mortue,*

tuo, eod. & *Novell.* 24. 5. In ſucceſſionibus jus agnationis, cognationis, emancipationis, & patriæ poteſtatis non conſideratur. *l. ſcire.* 1. *eod.* 6. Sicuti hæreditas jure prætorio per bonorum poſſeſſionem quæſita tranſmittitur, ita etiam adita jure civili. *l. ſi pater,* 2. *eod.* 8. Nec contubernium cum ancilla habitum, nec nutritio infantis ſucceſſionis jus inducit. *l. ancilla.* 9. *l. nutritoribus.* 10. *eod.* 9. Ob jus patriæ poteſtatis patri debetur uſusfructus ex lucris nuptialibus vel dotalibus & ex bonis adventitiis filii teſtati vel inteſtati morientis. *l. fin. eod.*

De bonis maternis & materni generis.

T I T. L X.

VOluerunt enim Imperatores in rebus profectis à matre, quæ ad filium in poteſtate conſtitutum perveniunt, patri jure patriæ poteſtatis competere, non tantum uſumfructum, verùm etiam legitimam adminiſtrationem, ita ut eas pater in judicio perſequendi, & pro libitu tractandi facultatem habeat, &, *ut ait Conſtantinus in l.* 1. *hic.* parentes penes quos maternarum rerum utendi fruendique poteſtas eſt, omnem rei tuendæ diligentiam adhibere debent, actiones ſi quæ matri competebant filiorum nomine, quibus proprietas rerum maternarum manet, intentare, procuratorem conſtituere, ſumptus & fructibus impigrè facere, litem inferentibus legitimè contradicere, atque omnia agere, perinde ac ſi ſolidum perfectumque dominium illis acquiſitum eſſet. *d. l.* 1. *verſ. parentes.* Eò tamen adminiſtratio patri

conceſſa ſe non extendit ut liberam habeat res filii ex materna linea conquiſitas alienandi facultatem; adeò ut ſi alienaverit, etiam filii ab emptoribus, ſive ſint bonæ, ſive malæfidei, nullâ præſcriptione obſtante, vindicare poſſint. *d. l. 1. verſ. parentes.* Niſi præſcriptio legitimè completa ſit; ſcilicet, effluxo legibus ad dominium transferendum, vel exceptionem præſcriptionis concedendam, legitimo tempore, & quadriennio tranſacto, intra quod filio poſt legitimam ætatem beneficium reſtitutionis in integrum conceditur. *Auth. niſi Tricennale. eod. & Novell. 22. cap. 23.* Idem juris patri acquiritur, cum prohibitione alienationis, ſi res à matre non pervenerint, ſed ex linea materna, quocunque titulo, putà: ſi ab avo, avia, proavo vel proavia materna, nepoti, nepti, pronepoti, pronepti, teſtamento, fideicommiſſo, legato, donatione, vel alio quocunque titulo, vel ab inteſtato quid relictum collatumque fuerit. *l. quicquid avus. 2. eod.* Quod jus legitimæ adminiſtrationis & uſusfructus non amittit, etiamſi ad ſecundas convolaverit nuptias. *l. fin. eod.*

De bonis quæ liberis in poteſtate patris conſtitutis acquiruntur, & eorum adminiſtratione.

Tit. LXI.

IDem juris patri in cujus poteſtate filius eſt, competit, in lucris nuptialibus ipſius filii. *l. 1. hic.* Sicuti enim in bonis maternis vel materni generis, quæ filio deferuntur, patri conceditur

ceditur uſusfructus ; ita etiam omne lucrum quod ex conjugio ad filium in ſacris patris conſtitutum pervenit patri uſusfructus jure acquiritur, dote & donatione propter nuptias quæ à patre profecta ſunt, exceptis ; Illa enim bona diſſoluto per mortem alterius conjugis, vel repudium, matrimonio, ad patrem undè profecta pleno jure redeunt. *l. conſtitutionis.* 2. *eod.* Quod etiam procedit, etſi matrimonium nondum conſtitit ; Nam & à ſponſo vel ſponſa datum, non aliter quàm quóad uſumfructum patri acquiritur. *l. non ſine ratione.* 5. *eod.* Deinde ſicuti in rebus maternis ad filium in poteſtate devolutis, patri legitima adminiſtratio, non autem alienatio competit, niſi æris alieni diſtrahendi vel oneris tollendi gratia quod bonis filii damno eſt, alienatio per patrem fiat ; *l. fin. §. ipſum autem.* 5. *eod.* ita etiam quocunque titulo, in lucris nuptialibus facultas alienandi, vel pignoris ſeu hypothecæ jure obligandi penitus interdicitur. *l. quacunque res.* 4. *eod.* Sunt autem aliquot caſus, quibus patri in bonis filii uſusfructus non acquiritur. 1. Si pater jus utendi fruendique quod ex bonis filii illi debebatur volens remiſerit, reliqueritque filio vel filiæ bona quæſita pleno jure ; quo caſu pater moriens uſumfructum non tranſmittit, nec hæredibus ſuis, uſumfructum quem pater non habuit, vindicandi jus eſt. *l. cum oportet* 6. *§. non autem hypothecam.* 2. *eod.* 2. Si pater unà cum filio ſuccedat ; ut ſi hæreditas fratris defuncti inter patrem & filium ſuperſtitem defuncti fratrem diviſa ſit, pater enim in portione filio data, uſumfructum ſibi vindicare non poteſt. *Auth. item hæreditas.* 2. *eod.* & *Novell.* 118. Et hoc rationem

habet. Cùm enim olim frater in ſucceſſione fratris jam mortui, patri præferretur, *juxta. d. l. quacunque res.* 4. *& l. fin. ſup. communia de ſucceſſ.* hodie cum filiis, fratribus defuncti pleno jure ſuccedit: *Novell.* 188. Sufficit igitur pro uſusfructus jure partem hęreditatis pleno jure patri tribui. *d. Auth. item hæreditas.* 3. Si filiofamilias ab aliquo parentum maternorum hac conditione relinquatur, vel detur, nè pater in ea re uſumfructum obtineat; voluntas enim relinquentis ſervanda eſt; quâ etiam juri patris prę-judicare, in conceſſis rebus potuit. *Auth. excipitur. eod. & Novell.* 117. 4. Si pater ſine cauſa tentavit divortium. Nihil juris habet prorſus in bonis donatis filiofamilias, cui injuriam fecit parato divortio. *Auth. item eſt in his. eod. & Novell.* 134. *§. quia verò.* 11. 5. Si patre nolente & detrectante filiusfamilias hæreditatem ſibi delatam adierit. *l. fin. eod.* Et notandum, quod quandòque à filio ſolo abſque voluntate patris, aliquando à patre abſque filio, quandoque ab utroque concurrente & patris & filii voluntate hæreditas filio delata adeatur. Primo caſu; ſi filius major 25 annis adeat patre non conſentiente, pleno jure ſibi hæreditatem adquirit. *d. l. fin. in prin.* Altero caſu: filio delatam ſibi hæreditatem adire recuſante, pater adire poteſt, & ſibi ſoli quærere, & tunc in ipſum & non in filium actiones hæreditariæ competunt: *d. l. in princ. & §. ſin autem in ſecundam.* 1. *eod.* in tantùm, ut ſi filius miles recuſet caſtrenſem hæreditatem, pater ad adeundum admittatur. *d. l. fin. § ſimili; modo.* 2. Et hoc caſu pater commodum hæreditatis ſolus percipit & creditoribus hæreditariis obſtringitur. *d. l. fin. §. ubi autem puerilis.* 6.

Quamvis

Quamvis hæreditatem delatam infanti infantis nomine ſolus adire vel repudiare poſſit, ita ut poſt legitimam ętatem filio integrum ſit adverſus repudiationem vel aditionem patris implorare beneficium reſtitutionis in integrum; quo conceſſo, ſi etiamnum iterum ſe reſtitui petat, non auditur. *d. l. fin. §. ubi autem.* 3. Tertio caſu: ſi utriuſque voluntas in adeundo concurrit, hæreditas adita, filiofamilias proprietatis jure, & patri uſufructus jure acquiritur: *d. l. fin. §. ubi autem.* 3. habetque pater hoc caſu in bonis hæreditariis liberam adminiſtrationem. Ideò conſenſu filii actiones intentare propriis ſumptibus debet; æs alienum diſtrahere, & ſi pecunia non ſuppetat, pretio ex venditione bonorum hæreditariorum redacto, ſatisfacere; legata & fideicommiſſa annalia ex reditibus ſi ſufficientes ſint, ſolvere; aliàs præſtare, modo quo poteſt; mancipia hæreditaria, & filios alere: Denique totis viribus & diligentiſſimè adminiſtrando res hæreditarias, utilitati filii ſui conſulere; & cùm lex maximè confidat, quod omnia hæc fideliter ſit pater curaturus, ob illam fiduciam liberat ipſum à redditione rationum & cautione fructuaria; cujus præſtandæ neceſſitas uſufructuario incumbit. *d. l. fin. §. ubi autem.* 3. *§. ſin autem as.* 4. *§. ipſum autem.* 3. Quæ fiducia hoc etiam confirmatur, quod cùm filiusfamilias fictione juris una eademque perſona cum patre cenſeatur, æquè vel etiam providentiùs pater rebus filii quarum adminiſtrationem gerit, proſpiciet: Nè tamen ob hanc fiduciam, naturali quadam ratione legis inductam, filiusfamilias forſitan detrimentum patiatur, ſcilicet patre res filiifamilias ſatis improvidenter alienante,

nante, lex tacita in omnibus bonis patris jure conſtituta, hypotheca filiofamilias ſuccurrit. *d. l. cùm oportet.* 6. Si ea lege filiofamilias ſervus donationis titulo detur, ut ſtatim eum in libertatem perducat, pater nullum impedimentum prætextu uſusfructus quem in ſervo habere non poteſt, manumiſſioni præſtare debet. *d. l. fin. §. fin.* 7. Uſusfructus in bonis caſtrenſibus, vel quaſi caſtrenſibus patri non conceditur, ſed illa filiis pleno jure remanent. Filius enim quadruplicia bona habere poteſt, ſcilicet: profectitia, adventitia, caſtrenſia & quaſi caſtrenſia. Profectitia quæ à patre profecta ſunt pleno jure ad patrem ſpectant. Adventitia, quæ bona undecunque quæſita dicuntur extra ſubſtantiam patris, tantum Patri conceduntur uſusfructus jure. Caſtrenſia autem & quaſi caſtrenſia, pater nullo jure ſibi vindicare poteſt, cùm quoad uſumfructum & proprietatem ſolius filiifamilias ſint. *d. l. cùm oportet. 6. in princip.* Denique pari ratione ſi princeps vel Auguſta in filiumfamilias titulo donationis, legati vel fideicommiſſi, aliquid tranſtulerit, ad ſimilitudinem caſtrenſium bonorum plenum jus conſequitur filius, nihil ex illo patri conceſſo. *l. cùm. multa. 7 eod.* Denique, ſi quis legitimis hæredibus non exiſtentibus ab inteſtato moriatur, poſt uxorem, fiſcum, in quem omnes actiones tam activè, quàm paſſivè transferuntur, habet ſucceſſorem; niſi collegiata perſona ſit, tunc enim ſi abſque legitimis hæredibus ab inteſtato decedat, excluſo fiſco, collegio defertur defuncti hæreditas.

De

De hæreditatibus decurionum, naviculariorum, cohortalium, militum & fabricenſium.

T I T. LXII.

NAviculario igitur demortuo, non fiſcus, ſed corpus naviculariorum, ex quo fatali ſorte ſubtractus eſt, ſuccedit. *l.* 1. *hic.* Quod & in fabricenſibus, cohortalibus, curialibus, & militibus, qui militiam exercent, ut corpori vel Collegio cui aſſociati ſunt, ſi abſque legitimis hæredibus non condito teſtamento humanis eximantur, eorum hæreditas non fiſco, ſed corpori vel collegio applicetur, locum habet, *l. univerſis.* 2. *l. ſi quis cohortali.* 3. *l. inteſtatorum.* 4. *l. ſi quis fabricenſis.* 5. *eod.* Ita tamen ut defuncti uxoris habeatur ratio. Si igitur curialis uxore vel legitimis hæredibus non relictis, vitam cum morte commutet, ordinibus patriæ excluſo fiſco, bona curialis deferuntur. *d. l. inteſtatorum.*

FINIS LIBRI SEXTI.

CODI-

CODICIS DOMINI JUSTINIANI IMPERATORIS & PRINCIPIS Sacratiſſimi, Liber Septimus.

De vindicta libertate, & apud conſilium manumiſſione.

TITUL. I.

SEXTO libro de dominica poteſtate, quæ domino in ſervos conceditur, & jure manumiſſi, ejuſdemque tam teſtati quàm inteſtati ſucceſſione, jure civili vel prætorio devoluta tractatur: hoc libro ſeptimo de cauſa efficiente, manumiſſionis, forma & effectu diſſeritur. Cauſa efficiens manumiſſionis eſt lex & voluntas manumittentis domini. Legis autem authoritate quandoque contra domini voluntatem per manumiſſionem libertas contingit. Objectum, corpus ſervi qui manumittitur. Forma, quod manumiſſio fiat, inter vivos, vindicta, ſcilicet & in conſilio; vel in teſtamento, directè vel indirectè. Finis, ut ſervus ad libertatem perducatur. Effectus, quod jure civili, quo ſervus mortuus fuit, ad vitam reſurgere, & novus homo fieri videatur, omnia ſibi inſtar ingenui adquirat; cùm manumiſſus jus ingenuitatis etiam conſequatur. *Novell.* 78. Manumiſſio apud conſilium fieri dicitur, cùm ſervus apud Principem, Conſules, Prætores, Præſides, Magiſtratuſque earum civitatum, quibus

bus generali vel ſpeciali conceſſione id juris conceſſum eſt, ſervus manumittur. *l. fin. hic.* Et hæc etiam vindicta dicitur ſi certis ſolennibus obſervatis fiat. Hujus manumiſſionis effectus eſt, quod ſervus conſequatur libertatem, *d. l. fin.* nec revocetur, etſi decretum magiſtratus ex falſa cauſa interpoſitum dicatur: *l.* 1. *eod.* nec illi per ſecundam manumiſſionem aliquid addatur vel detrahatur. *l. nihil civitati. eod.*

De teſtamentaria manumiſſione.

TIT. II.

IN teſtamento manumiſſio fieri poteſt, vel per directam inſtitutionem, vel indirectam. Hæc fideicommiſſaria manumiſſio dicitur; Illa teſtamentaria directa. Quæ nihil aliud eſt, quam ſi teſtator, condens ultima ſua elogia, directis verbis ſervo relinquat libertatem, volens illum fore ſuum, non alterius libertum. *l. directis verbis.* 10. *hic.* Cauſa efficiens eſt, voluntas teſtatoris. *l. contra voluntatem.* 7. *eod.* Materia in qua, eſt teſtamentum quod jure ſubſiſtit; Secùs ſi non ſubſiſteret. Non enim competeret tunc libertas data, niſi clauſula codicillaris adjecta eſſet, quæ imperfectum teſtamentum ſuſtineret. *l. ſi jure.* 11. *eod.* Quia etiam in codicillis relinqui libertas poteſt. *l. ſi codicillos.* 1. *eod.* Objectum eſt, ſervus proprius, non alienus; quia alieno ſervo, etiam ſi ſit hæredis, teſtamento libertas directè dari nequit. *l. ſervo tuo.* 9. *eod.* Forma: ut in teſtamento jure ſubſiſtente verbis directis, græcis vel latinis, purè vel

vel ſub conditione., ſervo proprio relinquatur libertas, hæreditasque adeatur, *l. directis verbis.* 10. *l. directas libertates.* 14. *l. ex teſtamento.* 2. *l. cum teſtamento.* 4. *eod.* Ut enim teſtamentaria manumiſſio procedat, requiritur. 1. Ut teſtamentum jure ſubſiſtat. *d. l. ſi jure.* 2. Ut verbis directis fiat; *d. l. directis,* ſive græcis, ſive latinis. *d. l. directas libertates.* 3. Ut ſervus non ſit alienus. *d. l. ſervo tuo.* 4. Ut ex teſtamento adeatur hæreditas. *d. l. ex teſtamento.* Si tamen per hæredem ſcriptum hæreditas repudietur, poteſt ſervus libertate donatus petere bona ſibi addici, cauſa libertatis conſervandæ, præſtitâ ſatiſdatione de ſolvendo debito creditoribus. *l. ſi hæreditas.* 6. *eod.* Quod ex reſcripto Divi Marci non tantum uni ſervo cui vel directa, vel fideicommiſſaria libertas relicta eſt, ſed & pluribus, non modò ſervis, verùm etiam extraneis, & fiſco favore conſervandarum libertatum permittitur, ſub præſtita cautione, de ſolvendo ſolido creditoribus. *l. fin. eod.* Cui reſcripto Divi Marci acceſſit conſtitutio Juſtiniani, quâ etiam, poſt venditionem rerum, intra annum admittitur is qui ſub præſtatione cautionis debitæ bona ſibi addici petit (quod non erat in reſcripto Divi Marci) ſive unus, ſive plures ſint qui in petitione concurrunt, prærogativa tamen ſervandâ illis, qui idoneâ ſatiſdatione oblatâ & præſtitâ prius judicem acceſſerunt, *d. l. ſi.* Hodie ex Novel. Juſtiniani hic ordo obſervatur, hærede ex teſtamento non exiſtente, prima ſuccedendi ratio eſt ſubſtitutorum, deinde cohæredum, poſt hos fideicommiſſarii & legatarii, quarto loco ſervorum, qui libertatem receperunt à domino in teſtamento,

mento, ex quo non aditur hæreditas, per addi-ctionem bonorum libertatum tuendarum gratia, quibus omnibus deficientibus, poſtremo loco fiſcus ſuccedit. *Novell.* 1. *cap.* 1. Effectus: quod per teſtamentariam manumiſſionem, ſervus directò conſequatur libertatem, fiat libertus orcinus, hoc eſt, libertus teſtatoris, non hæredis per quem non manumittitur. *d. l. directis verbis.* 14. Et hoc ita ſi libertas purè ſcripta eſt. Quod ſi ſub conditione, libertas non competit niſi conditione exiſtente. *d. l. cum teſtamento. l. cum teſtator.* 8. *eod.* Ex his ea quæ directæ manumiſſioni contraria ſunt colliguntur, Primo quidem, repudiatio hæreditatis; Hæreditate enim non adita, libertatis datio concidit, niſi addictione bonorum tuendæ libertatis gratia, ſuſtineatur. *d. l. ex teſtamento.* 2. *l. fi. eod.* Quid ſi adverſus aditionem hæreditatis reſtitutio in integrum hæredi ſcripto concedatur, an data libertas revocatur? Et datam libertatem quæ ſemel competiit non revocari manifeſti juris eſt: *l. libertas teſtamento.* 3. *eod.* Secundò dolus ipſius teſtatoris, creditores collatis libertatibus, ſuis creditis defraudare volentis; Nam in fraudem creditorum libertates teſtamento dare lex Aelia Sentia non permittit. *l. in fraudem.* 5. *eod.* Niſi præſtitâ idoneâ cautione addictio bonorum facta ſit; ceſſat enim tunc, ſi creditoribus cautum fuerit, fraudandi eventus. *d. l. fi.* Tertio crimen patratum à teſtatore, ob quod ejus memoria damnata eſt; data enim ab ipſo libertas inutilis eſt. *l.* 2. *eod.* Quartò prohibitio libertatis conferendæ cauſâ facta ab illo qui jus prohibendi habet, *l. contra voluntatem.* 7. *eod.* Quintò vitium ipſius teſtamenti, in quo

in quo relicta eſt libertas. *d. l. ſi jure.* 11. *eod.* Sextò defectus conditionis ſub qua libertas conceſſa eſt. *d. l. cum teſtamento. d. l. cùm teſtator.*

De lege Fuſia Caninia tollenda.

TIT. III.

SEptimò Lex Fuſia Caninia; quæ libertatis favori repugnabat, cùm libertatum conferendarum jus, in ultimis voluntatibus ad certum numerum reſtringeret, & ut Cajus *lib.* 1. *Inſtit. tit.* 2. & Jul. Paul. *libr.* 4. *recept. ſenten.* tradunt, per eam, à duobus uſque ad decem pars dimidia, à decem uſque ad triginta pars tertia, à triginta uſque ad centum, pars quarta, à centum uſque ad quingentos pars quinta manumitti liceret: Hæc autem cùm libertati, cujus in jure favor magnus eſt, adverſarentur, abſurdumque eſſet prohiberi id in ultimis voluntatibus, quod inter vivos concederetur, legem Fuſiam Caniniam Juſtinianus ſuſtulit, permiſitque indifferenter, & per ultimam voluntatem, & inter vivos indefinitè manumitti. *l. unica. hic.*

De fideicommiſſariis libertatibus.

TIT. IV.

OCtavò adverſatur etiam manumiſſioni directæ, fideicommiſſaria: ut fideicommiſſaria inſtitutio, directæ. Differunt enim, objecto, forma & effectu. In objecto quidem, quia

quia fideicommiſſaria libertas relinqui poteſt non tantum ſervo proprio, ut directa libertas, verùm etiam alieno: *l. ſi te donatam.* 13. *hic*. Videtur enim hæredi ſcripto à teſtatore mandatum, ut ſervum alienum juſto prætio redimat, & ad libertatem perducat. *l. deberi.* 6. *eod.* Quid ſi dominus oblato juſto prætio nolit illum vendere? Et exſpectandum eſt donec vendendi occaſio detur; Nec ob id ſtatim data libertas intercidit. cùm quod differtur non auferatur. *d. l. deberi.* 6. Differunt forma; directa enim libertas directis verbis relinquitur, hæc obliquis verbis: *l.* 1. *& l. ſi ſervus.* 11. *eod.* & ſervus tutor filiis teſtatoris datus, per fideicommiſſum ex teſtatoris voluntate præſumpta libertatem conſequitur: *l. etſi non adſcripta.* 9. *eod.* Non tamen ſi teſtator hæredi ſervũ commendavit, per fideicommiſſum libertatem reliquiſſe videtur. *l. ex verbo.* 12. *eod.* Differunt etiam effectu, quia ſervus cui fideicommiſſaria libertas relicta eſt, non teſtatoris, ſed hæredis libertus efficitur. *l. hi quibus.* 7. *eod.* Conveniunt tamen in quibuſdam: 1. Quod ex teſtamento jure non valente utraque non competat. *l.* 1. *eod.* 2. Quod nec conditione deficiente ſub qua libertas relinquitur. *l. cùm libertatem.* 3. *l. cùm proponas.* 8. *l. fideicommiſſaria.* 10. *eod.* Conditione exiſtente, vel ſi purè fideicommiſſaria libertas relicta eſt, non competit libertas ipſo jure, ſed facto hominis opus eſt, ut ſcilicet ſervus petat, & hæres libertatem conferat. *l. ſi ſervus.* 11. *eod.* Quod ſi non petierit, ſibi mora imputanda erit; in tantum ut ſi ancilla, interim quo libertatem petere debet, pariat, non ingenuos ſed ſervos peperiſſe videatur. *l. ſi voluntate.* 4. *eod.* Sed ſi

petitio

petitio facta ſit, & hæres qui libertatem præſtare debet latitet, vel moram trahat, interpoſito decreto ſervo ad conſequendam libertatem à judice ſubvenitur. *d. l. ſi ſervus* ; 11. *l. ancillam.* 15. *eod.* Quod etiam procedit, ſi per mortem tertii qui ex teſtatoris voluntate eligere unum ex liberis ancillæ qui manumittatur, debet, eligendi facultas impediatur ; Favore enim libertatis omnes ſimul ad libertatem perducuntur. *l. ſi quis in teſtamento*, 16. *eod.* Denique conveniunt, quod manumiſſio facta ſemel revocari non poſſit. *l. quamvis.* 2. *cod.*

De dedititia libertate tollenda.

TIT. V.

NOno contrariatur manumiſſioni teſtamentariæ dedititia libertas, per Legem Aeliam Sentiam introducta ; quâ liberti toto tempore vitæ ſuæ ſervitutis jugo premebantur, ſed poſt mortem cenſebantur liberi, & peculium eorum cedebat hæredibus, non autem patronis. Quæ cùm libertatem plenam non contineret, eam ſuſtulit Juſtinianus. *l. unica. hic.*

De latina libertate tollenda, & per certos modos in civitatem Romanam transfuſa.

TIT. VI.

DEcimò latina libertas. Quę varias & diverſas conditiones ex lege Junia. Largiano Senatuſ-

Senatuſconſulto, & Edicto Divi Trajani conprælendebat. Et erant quidē latini libertini in vita ſua liberi, ſed poſt mortem pro ſervis reputabantur, bonis eorum non ad hæredes, ſed ad dominum pervenientibus. *l. unica. hic.* Sed hæc libertinitas latina etiam per Juſtinianum ſublata eſt, & concedendæ libertatis civium Romanorum facultas in certos modos digeſta, qui cum aliis duobus ſcilicet teſtamento & vindicta manumittenndi modis quoad effectum libertatis producendum affinitatem habent. Primus eſt, per epiſtolam quinque teſtibus ſubſcriptam, quam vel patronus vel tabellio ſcripſit, patrono ſubſcribente. quomodo manumittitur ſervus abſens. *d. l. unica* §. *ſancimus itaque.* 2. Conceditur ſervo præſenti inter amicos libertas intervenientibus quinque teſtibus, tam in judicio apud acta, quàm extra judicium, dummodo hic actus in ſcripturam redigatur, & per manumittentum, teſteſque adhibitos debitis ſubſcriptionibus muniatur, *d. l. unica* §. *ſed & ſi quis.* 3. Servus gravi morbo correptus ſi per dominum domo publicè ejectus & derelictus fuerit, conſequitur libertatem, nullo patronatus jure domino reſervato. *d. l. unica.* §. *ſed ſcimus.* 4. Ancilla ſub pacto nè proſtituatur vendita, & ſi proſtituta fuerit, in libertatem eripiatur, vel ſi proſtituta fuerit, liceret venditori manus injicere, & emptor eam proſtituerit, vel venditor in eam manus injiciens, ſimiliter proſtituerit, ancilla efficitur libera, nullo jure proſtituenti reſervato. *d. l. unica.* §. *ſimilique modo.* 5. Servi domini funus pileati antecedentes, ex voluntate teſtatoris vel hæredis, jus civium Romanorum conſequuntur; & hoc

nè

né vulgus falſa opinione illos eſſe libertos credens decipiatur. *d. l. unica. §. ſed & qui.* 6. Si in queſtione mota ſtatus, dominus ut ſervum manumittat, præcium recipat. *d. l. unica §. illud etiam.* 7. Si inter hominem liberum & ſervilis conditionis domino ſciente & patientiam præſtante matrimonium contrahatur, hoc ipſo videtur de manu ſua dimiſiſſe ſervum, *d. l. unica. §. ſed & ſi quis, & Novell. 22. cap.* 10. *&* 17. Si dominus apud acta vel coram judice ſervum filium ſuum appellet. *d. l. unic. §. Similique modo.* 6. Si dominus inſtrumenta quæ ſuper ſervitute confecta ſunt, ſervo tradiderit, vel dilaceraverit & deſtruxerit, quinque teſtibus præſentibus. *d. l. unica. §. ille etiam*, His modis omnibus ſervi non latini, ſed liberi & cives Romani efficiuntur.

De communi ſervo manumiſſo.

TIT. VII.

POteſt autem manumitti non tantum ſervus proprius, verùm etiam communis, pignori datus, ſervus reipublicæ, alienus, &c. Cùm enim quis habens cum alio ſervum communem illi concederet libertatem, olim inter militem & privatum diſtinguebatur, quod ob conceſſionem à milite factam, tenetur ſocius velit nolit ipſum vendere hæredi militis ementi, judice præcium juſtum ſtatuente, ſi inter emptorem & venditorem de eo non conveniret: & hoc ex conſtitutionibus Divi Severi & Antonini ſecundum ea quæ refert Ulp. *libr. 6. fideicommiſſor* & Paulus *lib. 3. fideicommiſſor.* privatus

tus autem concedens libertatem ſervo communi ſe ſua parte deſtituebat, cum jure adcreſcendi illius portio perveniret ad ſocium: *l. 1. in prin. & ,fi. hic.* Sed hac inter privatum & militem diſtinctione abolitâ, ſtatuit Juſtinianus, ut ſive per militem, ſive privatum, ſervo communi daretur libertas, teneatur tam ſocius manumittenti portionem ſuam vendere, quam manumittentes juſto præcio emere. Quod contra communes juris regulas, quibus nemo emere vel vendere invitus compellitur, libertatis favore receptum eſt. *d. l. 1. & l. 2. eod.* Juſtum præcium ita ſtatuitur, pro ſervo vel ancillâ nulla arte imbutis, 20. ſolidi, niſi in puerili ætate ſint conſtituti, tunc enim ſi ad decimum ætatis annum pervenerunt, decem tantum ſolidis æſtimentur, ſi aliqua arte præditi ſint, exceptis Notariis & Medicis uſque ad 30. ſolidos præcium eorum, cujuſcunque ſexus ſint, conſtitui debet, ſin autem Notarius ſit vel Medicus, ſive maſculus, ſive fœmina, Notarius quidam uſque ad 50. Medicus uſque ad 60. taxatur: ſin verò eunuchi ſint, ſervi communes majores decem annis, ſi quidem artis peritiam non habent, uſque ad 50. ſolidos, ſi artifices uſque ad 70. minores autem decem annis, eunuchi non amplius 30. æſtimantur. *d. l. 1. §. ſin autem aliqua*, Prætium igitur pro conditione ſervi communis offeret manumittens ſocio: quo non acceptante in ædem ſacram deponi, & ſervus ad libertatem perduci poteſt. *d. l. 1. §. ſin autem ſocius*, 2. Ita tamen, ut peculium ſervi ad ſocios pro cujuſque parte dominii, quod in ſervo habet, perveniat, nec ſit ſervus ratiociniis obſtrictus; Eo enim caſu præfigit Prætor reddendæ rationis certum terminum: quibus red-

S ditis

ditis, ad libertatem perveniat. *d. l.* 1. §. *ſed ne circa.*

De ſervo pignori dato manumiſſo.

TIT. VIII.

PAriter pignori datus ſervus quibuſdam caſibus manumitti poteſt. 1. Si non ſit ſpecialiter, ſed generaliter in cauſam pignoris obligatus: *l.* 1. *&* 3. *hic.* Undè maritus ſervum dotalem manumittit, quamvis legis diſpoſitione omnia bona ſua hypothecæ nomine ſint obligata pro dote. *l.* 1. *l. fin. eod.* Et cum ſervi empti à tutore pecunia pupilli, intelligantur pupillo ſpecialiter obligati, ideo non poſſunt à tutore manumitti. *l. ſi tutor.* 6. *eod.* 2. Si creditor in manumiſſionem conſentiat. *l. ſi ut proponis.* 4. *eod.* 3. Si creditorum obligatio ſolutione debiti diſtracta ſit. *l. ſi creditoribus.* 5. *eod.*

De ſervis Reipublicæ manumittendis.

TIT. IX.

POſſunt etiam ſervi univerſitatis, ut ſunt ſervi municipii, civitatis, vel reipublicæ decreto Præſidis interveniente manumitti: *l.* 1. *& fin. hic.* eorumque filii naſcuntur ingenui, & poteſtati patriæ ſubjiciuntur: *l.* 2. *d. l. fin. eod.* nec aliter in ſervitutem quàm ſi ſervus à privato manumiſſus, revocari poſſunt. *d. l.* 1. *& l. fin.* 3.

De

De iis qui à non domino manumiſſi ſunt.

TIT. X.

SErvus tamen alienus non manumittitur, niſi dominus cujus ſervus eſt conſentiat; cùm nemini res ſua abſque ejus voluntate auferri poſſit, manumiſſio verò ſpecies alienationis ſit: *l.* 4. *hic.* Adeò ut etſi Principis vel Judicis decretum in manumiſſione intervenerit, præſtita tamen libertas domino non conſentienti nihil præjudicet; *l. fin. eod.* quo minus vel ſervi manumiſſi juſtum prætium, vel quanti ſua intereſt manumiſſum non eſſe à manumittente, conſequatur. *l.* 1. *eod.* Imò qui Principem ut interponeret decretum fefellit, domino duo mancipia æquivalentia ejuſdem ſexus & artis, & fiſco tria in pœnam præſtare compellitur. *d. l. fin.* Venditor tamen hæreditatis & donator ſi nondum tradiderint, manumittendi adhuc habent facultatem; domini enim ſunt traditione non facta, cum traditione rerum dominium transferatur. *l. qui tibi.* 3. *l. ſi tradita.* 5. *eod.*

Qui manumittere non poſſunt, & ne in fraudem creditorum manumittatur.

TIT. XI.

PEriinde etiam habetur ac ſi à non domino manumitteretur ſervus, ſi à minore 20 annis manumittitur. *l. ſi minor.* 4. *hic.* Hodie tamen ex quo teſtari poſſunt libertates etiam re-

linquere non prohibentur, antiquâ lege ceſſante. *Novell.* 119. *cap.* 2. Vel ſi à tutore adminiſtrationem rerum pupillarium habente, etſi à pupillo debita libertas ſit; Ipſius enim factum etiam deſideratur, niſi infans ſit: *l. nec fideicommiſſariam.* 6. *eod.* Vel ſi ſervus peculiaris ſit, & à ſervo in cujus peculio eſt manumittatur: *l. ſervos meos.* 2. *eod.* Vel ſi à vero domino in fraudem creditorum manumittatur; Sic enim manumiſſiones celebrari lex Ælia Sentia prohibet; *l.* 1. *eod.* Et ſi datæ ſunt revocari jubet. Sed ita demum, ſi & fraudis conſilium & eventus concurrant. *d. l.* 1. Et hoc in directa libertate, non in fideicommiſſaria. In qua fraus ex eventu tantum colligitur, nec creditores fraudis conſilium probare tenentur, ſi appareat manumittentis bona æri alieno diſtrahendo non ſufficere. Ratio diverſitatis eſt; Quia directa libertas ipſius teſtatoris morte & hæreditatis aditione, ſine hæredis facto confirmatur, ſtatimque competit; Fideicommiſſaria verò ex facto hæredis competit, qui ultra hæreditatis vires præſtare non cogitur. *l. fin. eod.*

Qui non poſſunt ad libertatem pervenire.

TIT. XII.

Et prædictis modis ex perſona manumittentis impeditur manumiſſio; nunc quomodo ex perſona manumiſſi videndum. Non autem manumittitur ſervus ſi ob crimen aliquod patratum ad perpetua vincula damnatus ſit, ſecùs ſi ad tempus; quia tempore finito, libertatem

bertatem conſequi poterit: *l.* 1. *hic.* Vel ſi à teſtatore ad libertatem pervenire prohibeatur; Diſtingue autem, aut in pœnam prohibetur, aut ob miniſterium quod hæredi præſtare debet; primo caſu vetatur manumitti, ſed altero poſt mortem hæredis dubio procul ad libertatem perduci poteſt. *l. fin. eod.*

Quibus ex cauſis ſervi pro præmio libertatem accipiunt.

TIT. XIII.

IMò quibuſdam caſibus, in præmium ſervus libertatem adipiſcitur. 1. Si necem domini interfecti vindicavit: *l.* 1. *hic.* 2. Si cudentem adulterinam monetam in publicum detulit: *l. ſervi.* 2. *eod.* 3. Si raptum virginis aperuit: *l. ſi quis.* 3. *eod.* 4. Si deſertorem militiæ prodidit. *l. fin. eod.*

De ingenuis manumiſſis.

TIT. XIV.

CÆterùm ingenuus manumitti non poteſt, etiamſi communi opinione ſervili in ſtatu fuerit. Operæ enim ſerviles præſtitæ, ingenuum aliquem non efficiunt ſervilis conditionis. *l. ingenuam.* 2. *l. ſcientis.* 6. *l. ſi veſtram.* 11. *hic.* Non enim opinio veritatem ſuperare debet. *d. l. ſcientis.* 6. nec captivitas, vel plagium quo ingenuus abducitur, officit ingenuitati. *l. cum cognatum.* 4. *l. libertina.* 9. *l. ad mutandum.* 12. *eod.* Si igitur ingenuus, qui per errorem

ſervus reputatur, manumiſſus fuerit, libertinæ conditionis non ſit, ſed ingenuus naturæ certitudine & rei veritate inſpecta manet. *l. ſi te & filios. 7. l. ſi ingenuum. 1. eod.* Tenetur tamen manumittenti reſtituere quicquid de ejus domo, vel contemplatione ejus meruit. *l. 1. eod.* Sed quid ſi quis in quaſi libertate conſtitutus, diffametur quaſi ſervilis conditionis ſit? Et regula proponitur, quæ in foro non tantum in delictis, vel quaſi, verùm etiam contractibus uſu frequenti obſervatur, quod diffamanti certus à judice aſſignatur terminus, intra quem de jure ſuo docere etiam coram non ſuo judice, ſed ipſius diffamati, compellitur. Quo in probatione deficiente imponitur perpetuum ſilentium, ut ſe ab infamia contineat, & alterum injuria ulterius non laceſſat; qui ſi nec dum ceſſare velit, ſed in obſtinatione perſeveret, pœnis legitimis contra ipſum proceditur. *l. diffamari. eod.*

Communia de manumiſſionibus.

TIT. XV.

CÆterum communia omnibus manumiſſionibus ſunt, quod cujuſcunque ætatis ſervus libertate donari poſſit, fiatque civis Romanus, & liber, quocunque modo conferendarum libertatum, ſervitute liberetur, ſive in Eccleſia, vel æde ſacra, apud judicem, vel magiſtratum, vel per ultimam voluntatem, directò vel indirectò. *l. 2. hic.* Adeò ut etiam liberi procreati ex ancilla extra matrimonium, favore libertatis, liberi intelligantur,

tur, ſi de ſtatu eorum pater nihil diſpoſuerit; quamvis alibi habeatur, quod partus ſequatur ventrem. *l. fin. eod.* Quid verò ſi proprietarius vel uſufructuarius ſervo libertatem conceſſerint? Et ſi uterque contulerit, pleno jure ſervus efficitur liber; ſi proprietarius tantum, ipſius ſervus libertus fit, & interim quicquid aliunde quàm ex opera ſua, vel re fructuarii acquirit, ſibi hoc ſervat, & ad legitimum ſucceſſorem tranſmittit. Quod ſi uſufructuarius libertatem ſervo dederit, tunc quamdiu jus uſusfructus durat, proprietario ſervitia præſtare non cogitur, ſed finito uſufructu ipſi ſervare tenetur, & interim quo jus uſusfructus conſiſtit extra opera quæſita proprietario quærit. *l.* 1. *eod.*

De liberali cauſa.

TIT. XVI.

EFfectus libertatis ſunt actiones quæ pro vindicanda vel tuenda libertate competunt, quibus non tantum illi quibus ſtatus quæſtio movetur, ſed etiam parentum eorum agere poſſunt. *l.* 1. *hic.* Agens verò promptas habere debet probationes. Probatur autem ingenuitas vel libertas, 1. per matris conditionem liberam, quia partus ſequitur ventrem: *l. fin. & l. avi paterni.* 2. *eod.* 2. per nativitatem & originem: *l. jubemus.* 41. *eod.* 3. per confeſſionem in judicio factam: *d. l. jubemus.* 4. per teſtes: *d. l. jubemus & l. nec omiſſa.* 15. *eod.* 5. per inſtrumenta manumiſſionis: *l. ſicut datam.* 29. *eod.* 6. per ſententiam: *l. ſi is quem.* 4. *eod.*

4. *eod.* & alias legitimas probationes. *d. l. omiſſa.* Non per ſpontaneam confeſſionem vel coactam, *l. nec ſi volens.* 6. *eod.* nec erronea confeſſio vel ſimulata libertati præjudicat: *l. parentes.* 22. *eod.* niſi in judicio fiat. *d. l. jubemus.* Quamvis etiam confeſſio apud acta officiat donec contrarium probetur. *l. interrogatam.* 14. *eod.* Imò quod aſſeritur in libello vim confeſſionis habet, eique nocet qui libellum protulit. *l. cum precum.* 9. *eod.* Non per venditionem probatur contra libertatem; *l. ſi ex liberta.* 12. *eod.* non per ſervitutem unius ex fratribus, *l. multis.* 17. *eod.* nec per præſtationem operarum ſervilium, *l. ad probationem.* 18. & *l. ſi tibi.* 23. *eod* nec probatur libertas per concubinatum, *l. libera.* 34. *l. de ancilla.* 24. *eod.* nec libertati addit vel detrahit ſubſcriptio liberorum manumittentis, *l. ſubſcriptio.* 32. *eod.* nec libertus ob non præſtitas operas debitas in ſervitutem revocatur, *l. ſolo.* 30. *eod.* nec cum inſtrumentis manumiſſionis amiſſis amittitur libertas, *l. ſicut inſtrumenta.* 25. *eod.* nec actus præſtandæ libertatis jocoſus libertatem confert, *l. ſicut.* 20. *eod.* nec inſtrumentum dotale de libera, ut de ancilla ſcriptum, ei ignoranti præjudicat, *l. ſi miniſterium.* 16. *eod.* nec jure ſubſiſtit pactum libertatem ſubvertens, *l. liberos.* 10. *eod.* nec illicita adſpiratio ad honores publicos facit ſervum libertum, *l. non mutant.* 6. *eod.* nec pactum inter dominum & ſervum proprium de manumittendo eo vel filio ſuo valet. *l. cum affirmes.* 8. *eod.* Obſervandum autem quod agenti incumbat probatio, vel illi qui in quaſi poſſeſſione ſervitutis eſt. Quo non probante, poſſeſſor abſolvitur, & inconcuſſa manet poſſeſſio.

l. non

l. non ideò. 5. *eod.* Apparet autem ex libelli conceptione utrum provocatio ſit ex quaſi poſſeſſione ſervitutis in libertatem, an ex quaſi poſſeſſione libertatis in ſervitutem. *l. eam quæ.* 2. *eod.* Lite tamen pendente in quaſi poſſeſſione libertatis, is de cujus ſtatu quæritur conſtituitur, &, donec definitivè pronuncietur, pro libero habetur. *l. lite ordinata.* 14. *eod.* Probationibus factis, etiam altera parte abſente procedi & definitivè pronunciari poteſt. *l. juxta edicti.* 40. *eod.* Sententia lata, ſi intra tempus legitimum ab ea non fuerit appellatum, tranſit in rem judicatam, à qua poſteà recedi non poteſt: *l. ſi is quem.* 4. *eod.* conſtituitque jus inter litigatores, non inter alios. *d. l. ſi is.* & *l. ſi ii quos.* 2. *eod.* Sed an præjudicet ſententia contra matrem lata filiis procreatis? Conſtantinus diſtinguit inter liberos ante litem motam natos, & qui lite pendente procreati ſunt; quod illis ex ſententia contra matrem nullum præjudicium generetur, illi conditionem matris ſequantur. *l. placuit. fin. eod.* Quod ſi verò illi qui in quaſi poſſeſſione libertatis eſt, per calumniam improbè mota quæſtio ſtatus fuerit, agentem poterit reconvenire criminaliter & civiliter, etiam pendente cauſa liberali; ſed litis conteſtatione factâ exercitium actionis differtur donec pro libertate pronuncietur. *l. ſi tibi ſervitutis.* 31. *eod.*

De adſertione tollenda.

TIT. XVII.

NOtandum etiam eſt, quod olim in liberali cauſa is cui movebatur quæſtio ſtatus, conſtituebat aſſertorem in lite, qui ipſi libertatem aſſereret: deinde, quod cauſa liberali ſemel finita, licebat iterum actionem inſtituere. Quæ Juſtinianus abrogavit, ſtatuens ut ſi ſervus in quaſi poſſeſſione ſervitutis conſtitutus, in libertatem proclamet, cauſam per ſe agat, rebus ejus pro diſpoſitione judicis in tuto collocandis; ſi in quaſi poſſeſſione libertatis petatur in ſervitutem, cauſam per procuratorem agat, cogaturque is qui agit, & petit ipſum in ſervitutem, præſtare cautionem, judicio ſiſti datis fidejuſſoribus, vel ſi illos dare non poſſit, juratoriam cautionem: *l.* 1. *in princ. &* §. *ſuper peculio.* 1. *hic.* Quâ cautione præſtita, ſi citatus per anni ſpacium contumaciter abſuerit, maneat ſervus & actori adjudicetur: quod ſi actor, lite conteſtatâ coram uno judice, Reum quem in ſervitutem petit, ad alium judicem trahat, dominio quod ſibi competere potuiſſet, privetur. *d. l.* 1. §. *ſcire.* 3. Statuitque Juſtinianus quod causâ liberali ſemel finitâ, iterum lis non excitetur; cùm per appellationis remedium, prior ſententia ulteriori cognitioni ſubjici poſſit. *d. l.* 1. Quid autem ſi is qui in quaſi ſervitutis poſſeſſione conſtitutus eſt, proclamet in libertatem? Et lite pendente moriatur? Cauſam liberalem per mortem illius finitam eſſe ait Juſtinianus; quamvis venditor ſi

non

non doceat ſe ſervum vendidiſſe, evictionis nomine, poſſeſſori ſervi teneatur. *l.* 2. *eod.*

Quibus ad libertatem proclamare non licet, & de rebus eorum, qui ad libertatem proclamare non prohibentur.

TIT. XVIII.

SUnt tamen quidam caſus quibus ſervo in libertatem proclamare non licet; ut ſi ob pretium participandum ſe venundari paſſus eſt, & precium participavit. *l.* 1. *hic.* Quod ſi pretii particeps non fuit, non denegatur illi libertatis defenſio. *d. l.* 1. Ad libertatem etiam pervenire prohibentur illi qui ob atrox aliquod flagitium ſervi effecti ſunt. *l. de latronum.* 2. *eod.*

De ordine cognitionum.

TIT. XIX.

QUod ſi cauſa liberalis cum alia cauſa vel civili vel criminali concurrat, prius ſtatus quæſtio, id eſt, cauſa liberalis terminanda eſt. Unde quæſtio ſtatus mota impedit accuſationem inchoari, vel ſi inchoatur, prius tamen de ſtatu pronunciandum eſt, potiſſimum ſi pœna delicti à ſtatu dependeat. *l.* 3. 4. 6. *hic.* Quod etiam in civili cauſa obtinet: Servo enim hærede ſcripto, de cauſa ſtatus prius, quam de petitione hæreditatis per ipſum in-

ſtituta cognoſcitur. *l.* 2. *eod.* Quod quidem neceſſarium eſt, cùm ſervus jure civili pro mortuo habeatur, nec actiones vel movere vel exercere in cauſa civili poſſit, *l.* 5. *eod.* nec poſſeſſorium aliquod remedium vel interdictum intentare; quia obſtat illi ſtatus exceptio; adeò quod ſi adverſus dominum interdicto experiatur, & dominus petat illum in ſervitutem, hoc in caſu petitorium priùs definitioni ſubjiciatur, & poſſeſſorio præferatur, quamvis aliàs poſſeſſorii definitio petitorium antecedat. *l fin. eod.* Nec in cauſa criminali accuſationem inſtituere ei qui quæſtionem ſtatus patitur, permittitur. *l.* 1. *eod.*

De colluſione detegenda.

TIT. XX.

QUod ſi in liberali cauſa inter dominum & ſervum fraudulenta conventio & colluſio facta ſit, detectâ colluſione ſervus, nec ex reſcripto Principis, conſequitur libertatem. *l.* 1. *hic.* Quod ad eum qui libertinæ conditionis eſt etiam extenditur. Illi enim ex Numiano Senatuſconſulto privatis pactis ſtatum ſuum immutare non licet, nec fraudulenter cum adverſario ſuo convenire, ut in judicio ſe vinci patiatur, jure patronatus adquæſito illi qui colluſionem detexerit. *l.* 2. *eod.*

Ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium queratur.

TIT. XXI.

DEtegenda autem eſt illa colluſio intra quinquennium continuum poſt ſententiam latam. Poſt quinquennium enim omnes quæſtiones quæ de ſtatu alicujus moveri poſſent quieſcunt: potiſſimum ſi de cujus ſtatu controverſia movetur, defunctus ſit. Voluerunt enim Imperatores nè de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur. *l.* 1. *& l.* 2. *hic.* Et hæc quinquennalis præſcriptio incipit currere à morte defuncti, *l. ſi is quem.* 4. *eod.* etiam contra fiſcum, nec per conteſtationem coram incompetente judice factam interrumpitur: *l. ſi pater.* 7. *eod.* Et proficit non tantum defuncto, ſed etiam ejus ſucceſſori, nè ipſi controverſia de ſtatu moveri poſſit. *d. l.* 2. Niſi de defuncta mota fuerit ſtatus controverſia; illa enim in ſucceſſorem transfertur. *l. quamvis.* 3. *eod.* Quod ſi mota non ſit, & defunctus vixerit ut ingenuus, & communi opinione pro ingenuo habitus fuerit etiam tempore mortis, liberi in quaſi libertatis poſſeſſione conſtituuntur. *l. ſi mater.* 6. *eod.*

De

De longi temporis præſcriptione, quæ pro libertate & non adverſus libertatem opponitur.

Tit. XXII.

Sicuti & ipſe ſervus ſi bona fide per viginti annorum ſpacium in quaſi poſſeſſione libertatis quietè & abſque interpellatione moretur, libertatem præſcriptionis jure ſibi defendere poteſt. *l. 2. hic.* Non ſi mala fide. *l. mala. 1. eod.* Verùm ex adverſo contra libertatem ad conſtituendum ingenuum ſervum, nec temporis diuturnitas, vel ſexaginta annorum præſcriptio admittitur. *l. fin. eod.* Ex his colligi poſſunt ea quæ manumiſſioni & plenæ libertatis conceſſioni contrariantur, videlicet, lex Fuſia Caninia, deditiția libertas, Latina libertas vel libertinitas, jus adcreſcendi, jus pignoris in ſervo conſtitutum, defectus dominii in ipſo ſervo, fraus manumittentis, ex conſilio & eventu collecta, venditio ſui ipſius juncta participatione pretii, atrox flagitium, ingenuitas, prohibitio ipſius teſtatoris ne manumittatur, ſententia lata contra libertatem, confeſſio ſervitutis in judicio facta, damnatio ad perpetua vincula, quæſtio de ſtatu mota, colluſio, immemorialis præſcriptio, Senatuſconſultum Claudianum, & nudum jus Quiritum, de omnibus ſuprà, nunc de Senatuſc. Claudiano, & nudo jure Quiritum.

De

De peculio ejus qui libertatem meruit.

TIT. XXIII.

PRiùs tamen notandum, quod peculium, manumiſſum ſequatur, ſub hac diſtinctione; aut inter vivos manumiſſio facta eſt, aut per ultimam voluntatem. Primo caſu tacitè videtur conceſſum ſi expreſsè ademptum non fuerit: Altero niſi expreſsè relictum fuerit, ad hæredes non tranſit, nec debetur, ratione diverſitatis ex juris præſumptione collecta. *l. unica. hic.*

De Senatuſconſulto Claudiano tollendo.

TIT. XXIV.

SEnatuſconſultum Claudianum, mulierem in ſervitutem conſtituebat quæ ultra admonitionem mariti, & judicis, cum ſervo in rebus illicitis converſationem habere non deſiſteret; Fiebat enim conſerva cum ſervo mariti; Sed cùm hoc eſſet indignum quod individuæ conſuetudinis ſocia ſervitutis jugo ipſi marito teneretur, meritò per Juſtinianum ſublatum eſt, ſubjectis legitimis pœnis tam ſervo quàm uxore, ſi ab illicita converſatione non abſtinuerint. *l. unica. hic.*

De

De nudo jure Quiritum tollendo.

TIT. XXV.

PAriter extinctum eſt, nudum & inane jus Quiritum, quod in ſervis domini ſine utilitate habebant, ſimul cum diſcrimine ſervitutum, quod diverſa dominii ratio producebat, ſtatutumque jure noviſſimo ut nulla ſit differentia ſervorum, ſed eodem jure omnes teneantur, quicunque ejus conditionis exiſtunt. *l. unica. hic.*

De uſucapione pro emptore vel transactione.

TIT. XVI.

SUprà de præſcriptione quæ aliquando obeſt, ut ſi contra libertatem allegetur, aliquando ad defendendam libertatem proficit, dictum: nunc de aliarum rerum præſcriptione, dicendum reſtat. Uſucapio, juxta Modeſtini traditionem, eſt adjectio dominii, per continuationem poſſeſſionis à lege definiti. Cauſa efficiens eſt, ipſa lex uſucapione introduxit. Cauſa impulſiva, bonum publicũ. Materia, omnesres mobiles, immobiles, corporales, incorporales, ſi modò vitio careant. *l. cum ſit probatum.* 6. *l. ſi matrem.* 2. *l.* 1. *& l.* 2. *hic.* Forma, ut præſcribens rem quam præſcribi & poſſideri poſſit, bona fide, juſto titulo, per continuationem temporis lege definiti, ſuo nomine poſſideat. *l. ſi partem.* 5. *l. venditioni.* 4. *eod.* Finis, ut litium ſit finis,

ſit finis, & certum conſtituatur rei cujusque ſuæ repetendæ tempus. Effectus, eſt adjectio dominii, vel actio & exceptio quæ pro eo tuendo præſcribenti competunt. *d. l. venditioni.* 4. Ad præſcriptionem inducendã quatuor requiruntur. 1. bona fides. 2. titulus. 3. poſſeſſio, & ejus continuatio. 4. ut res talis ſit quæ præſcribi poſſit. Bona fides eſt credulitas qua quis putat tradentem eſſe dominum; Cui opponitur mala fides, quam dicitur ille habere qui ſcit eum à quo rem comparavit, dominium, vel ejus diſtrahendę poteſtatem non habuiſſe, vel alienationem & poſſeſſionem illius rei eſſe legibus prohibitam. Non igitur præſcribit ob malam fidem ille qui comparavit ab eo qui jus vendendi non habuit: *l.* 1. *& l. ſi eod.* vel cui ex rationabili, cauſa alenario per defunctum prohibita eſt. *d. l.* 2. Mala enim fides uſucapionem impedit, ſicuti vitium rei, ut ſi furtiva ſit, *l. cùm ſit probatum.* 6. *l. ſciens. eod.* vel vi poſſeſſa. *l. ſi partem; eod.* Bonæ tamen fidei poſſeſſor præſcribendi jus habet, niſi vitium reale inhærens ipſi rei obſiſtat. *d. l ſi partem. l. venditioni.* Partum tamen ancillæ furtivæ penes ſe conceptum & editum uſucapiet. *l. ſi matrem.* 3. *eod.* Vt autem quis dicatur habere bonam fidem, initium præſcriptionis inſpiciendum eſt, quod ſi mala fide caret, legitimi temporis tractu inducitur præſcriptio, etſi mala fides ſuperveniat. Quod non tantum procedit in poſſeſſore qui præſcriptionem incæpit, ſed etiam in ſucceſſore illius, univerſali tamẽ non ſingulari; Temporum enim continuatio & poſſeſſionum acceſſio fiet, proderitque poſſeſſio auctoris vel prædeceſſoris ad complendam uſucapionem ipſi ſucceſſori

ceſſori univerſali; quæ ſanè non prodeſſet, ſi prædeceſſor malæ fidei fuerit, ſucceſſore bonam fidem habente. *l. fin. inf. commun. de uſucap.* Titulus, eſt cauſa vel modus ad transferendum dominium habilis: ut ſunt pro emptore, pro tranſacto, pro donato, pro dote, pro hærede, &c. Titulus pro emptore juſta dicitur proſcriptionis cauſa, ſi emptio rei alienę, & traditio celebrata ſit cum eo qui rem ſuam jus diſtrahendi non habet. *d. l. final. & d. l. venditioni.* Titulo pro tranſacto uſucapitur res, quam relinquens actionem, & recedens habet à lite tranſactionis cauſa à non domino quem dominum putat. Nec enim ex cauſa tranſactionis uſucapitur id ſuper quo tranſigitur; id eſt, res de qua litigatur, ſed id propter quod tranſigitur, & à lite receditur. *l. ex cauſa 8. eod.*

Pro donato.

TIT. XXVII.

PRo donato uſucapit is cui ex cauſa donationis res traditur, ſive is qui donavit dominus fuerit, ſive non; modò donatarius conſcientiam rei alienæ non habeat. *l. 1. hic.* Debet autem donatio revera interveniſſe, & ſuis ſolennibus ita conſtare, ut jure, ſi aliena res non eſſet, ſubſiſteret. *l. fin. eod.*

De uſucapione pro dote.

TIT. XXVIII.

PAri ratione res in dotem datæ quamvis alienæ, ſi ſine vitio fuerint bona fide acce-

ptæ,

ptæ, titulo pro dote à marito uſucapiuntur. *l. unica. hic.*

De uſucapione pro hærede
TIT. XXVIIII.

PRO hærede uſucapit is qui verè hæres eſt; non ſi putet teſtatorem defunctum, & ſe hæredem eſſe, cùm adhuc in vivis ſit; Viventis enim ſicuti hæreditas nulla eſt, ita nec hæredes ſunt: *l. opinione. 3. hic.* Nec illi qui in poteſtate conſtituti ſunt, ut ſunt ſui, & neceſſarij hæredes, pro hærede uſucapiunt. *l. 1. & l. 2. eod.* Nec hæredes eorum; Hæres enim hæredis volens uti acceſſione auctoris ſui, & uſucapere pro hærede, non auditur, ſi defuncto hæredi cui ipſe hæres exiſtit, hoc non fuit conceſſum. *l. 1. eod.*

Communia de uſucapionibus.
TIT. XXX.

COmmune eſt uſucapionibus quod titulum requirant: *l. final. tit. præc.* Deinde quod bona fide: Et mala fides defuncti quoad acceſſionem poſſeſſionis & continuationem temporis, obſit univerſali ſucceſſori etiam bonam fidem habenti: *l. fin. hic.* Denique ut poſſeſſio legitimo tempore continuata, non alieno ſed proprio nomine fiat; Ideò colonus cùm non ſibi, ſed domino poſſideat non præſcribit. *l. 1, eod.*

De

De uſucapione transformanda, & de ſublata differentia rerum mancipi & nec mancipi.

TIT. XXXI.

LEgitimum tempus inducendæ præſcriptionis Juſtinianus definivit triennium in rebus mobilibus; in immobilibus inter præſentes, decennium, & inter abſentes vicennium. Antiquatâ differentiâ rerum mancipi & nec mancipi; Qua res mobiles quovis loco anni ſpatio uſucapiebantur, res verò immobiles biennio in Italia, non autem in provincia. *l. unica. hic.* Quod quidem ita procedit, ſi in initio bona fides & titulus adfuerint, nec ſuperveniens mala fides in perſona ipſius heredis impediat uſucapionem legitimæ incœptam, implexi. *d. l. unica. eod.* Uſucapio enim legitimè inchoata procedit, niſi interrupta ſit. *l. nemo ambigit.* 10. *inf. de adqui* 2. *poſſeſſion.* Legitimè verò inchoata dicitur, ſi principium ejus titulo & bona fide non careat. *l. nec ex vera.* 9. *eod.* Quæ ſi deficiant, improba & illegitima dicitur poſſeſſio, quæ poſſeſſori jus uſucapiendi non tribuit: *l. improba.* 7. *l. ſi nulla.* 6. *hic.* multò minus poſſeſſoris ſucceſſoribus *l. vitia poſſeſſionum.* 11. *eod.*

De adquirenda & retinenda poſſeſſione.

TIT. XXXII.

POſſeſſionis cauſa efficiens eſt, voluntas & factum poſſidentis, *l. licet poſſeſſio.* 4. *eod.* Mate-

Materia res mobiles, immobiles & corporales; quia incorporales non poſſidentur, ſed quaſi poſſidentur. Forma quærendæ poſſeſſionis, ut animo & corpore quis inſiſtat rei corporali non prohibitæ poſſideri; Quamvis enim ſolo animo retineatur poſſeſſio, tamen & corpore & animo ſimul quæri debet: *l. licet poſſeſſio.* 4. *eod.* poteſtque quæri non tantùm per ſe, ſed & per alium, ſcilicet per liberam perſonam, tutorem puta, *l. donatarum.* 3. *eod.* & procuratorem, *l. per procuratorem.* 8. *eod.* etiam ignoranti; Hoc enim intereſt inter adquiſitionem poſſeſſionis & uſucapionis conditionem, quod hæc domini ſcientiam requirat, non illa. *l. per liberam.* 1. *eod.* Sed notandnm hic quod procurator in quęrenda poſſeſſione domino præjudicare poſſit, non autem in quæſita legitimè; ſicuti nec colonus, inquilinus, vel quidam alius ut ſi dolo poſſeſſionem deſerant, quo minus juris producat effectum. *l. fi. eod.*

De præſcriptione longi temporis decem vel viginti annorum.

TIT. XXXIII.

EFfectus poſſeſſionis eſt jus uſucapionis vel præſcriptionis, pro diverſitate rerum mobilium vel immobilium; Mobiles enim triennio uſucapiuntur, ſed immobiles decennio inter præſentes, & vicennio inter abſentes præſcribuntur: *l. final. hic.* dummodò poſſeſſio tanto tempore continuata proceſſerit, & ejus initium bona fide & titulo non caruerit. *l. longi temporis.* 7. *l. cum poſt motam.* 1. *eod.* Ex quibus præſ-

præſcriptionis quoque cauſa efficiens, materia, forma, & effectus colliguntur. Cauſa enim efficiens, eſt conſtitutio Juſtiniani; qui ſublatâ rerum mancipi & nec mancipi diverſitate, ſtatuit præſcriptiones quovis loco pariter procedere. *d. l. ſi. & l. uni. ſup. de transfor. uſucap.* Materia, res immobiles, corporales & incorporales; nam & jura perſonalia & realia præſcribuntur. *d. l. ſi.* Forma, ut ex continuata poſſeſſione bona fide & juſto titulo intra præſentes decennio & abſentes vicennio impleatur. Continuata enim poſſeſſio deſideratur, nam ſi interrupta eſſet, implendæ præſcriptioni nihil proficeret. *d. l. longi temporis.* 7. Interrumpitur autem per litis conteſtationem: *l. nec bona.* 18. *d l. longi.* 7. *Auth. mala fidei. eod.* per interpellationem vel denunciationem, *l.* 1. *eod.* per deſertionem, *l. ſi. ſup. de acquir. poſ.* per miſſionem executoris, *l. ſicut. inf. de præſcrip.* 30. *vel* 40. *an.* per appræhenſionem rei oblatæ & per novam cautionem. *l. cùm notiſſimi.* 7. *§. imò & illud.* 1. *eod.* Deinde bona fides, non tantùm poſſeſſoris, verùm etiam ex novella conſt. auctoris ſui; aliàs ſi quis etiam bona fide emerit ignorante domino, ab eo qui malæfidei fuit, non niſi triginta annis jure præſcriptionis defenditur: *Novell.* 119. Licèt ſecùs eſſet, jure Codicis; Singularis enim ſucceſſor inchoare præſcriptionem rei emptæ poterat, non obſtante auctoris mala fide. *l.* 1. *hic.* Denique debet poſſeſſio quæſita eſſe aliquo titulo; cùm diutina poſſeſſio ſine titulo ad præſcriptionem nihil prodit. *l diutina.* 1. *eod.* Imò non tantùm titulus, ſed & juſtus eſſe debet. *d. l. diutina. l. nec petentem.* 5. *& l. ſi fraude* 6. *eod.* Undè ſi dolus

lus dederit cauſam contractui bonæ fidei, & ſi legitimum tempus effluxerit, jus præſcriptionis tamen non confirmatur; cùm longi temporis præſcriptio in malæ fidei contractibus locum non habeat *d. l. ſi fraude*. Nec titulus injuſtus propter errorem juris, uſucapiendi conditionem parit. *l. ſi is contra*. 8. *eod.* Denique requiritur lapſus decennii inter præſentes & viginti annorum inter abſentes. Præſentes verò videntur, qui in eadem provincia ſunt, licèt non in eadem civitate commorentur, vel ibidem domicilium habeant. *d. l fin. eod. & Novell.* 119. Effectus, quod actiones reales tollantur adverſus bonæ fidei poſſeſſorem præſcriptione decennii vel vicennii, niſi bonæ fidei poſſeſſor, à malæfidei poſſeſſore rem comparaverit ignorante domino. Tunc enim ad tollendam actionem in rem quæ contra ipſum ad vindicandam rem inſtitui poteſt, præſcriptione 30. annorum opus habet; quamvis ſi ſciente domino comparaverit, longi temporis poſſeſſio ſufficiat. *Novell.* 119. *& Auth. malæ fidei poſſeſſore. eod.* Adjacent igitur præſcriptioni, bona fides, juſtus titulus, poſſeſſio, &c. Affinia ſunt, uſucapio triennii, præſcriptio quadriennii, præſcriptio 30. vel 40. annorum, & omnes adquirendi dominia rerum modi. Contraria, mala fides, injuſtus titulus, interrupta poſſeſſio. Cauſæ in quibus præſcriptio non habet locum, & perſonæ quibus non obiicitur præſcriptio longi temporis, vel quæ adverſus præſcriptionem reſtitutionem in integrum habent, vel quivis defectus ex forma vel materia præſcriptionis contingens; ut ſi præſcriptio deficiat ratione rei, quæ præſcribi non poſſit, &c.

In

In quibus cauſis ceſſat longi temporis præſcriptio.

T I T. XXXIV.

Res furtivæ uſucapi non poſſunt, *l. cum ſit. 6. ſup. de uſucap. pro empt.* neque res vi poſſeſſæ, *l. ſi partem. 5. eod.* neque res conducta à colono; cum nec ſubtrahendo inſtrumenta conductionis cauſam poſſidendi ſibi mutet: *l. 1. hic.* neque res communis, ita ut communi dividundo vel familię erciſcundæ judicio præjudicetur, *l. unus in dividuum 3. eod.* Nec præſcribitur petitioni hæreditatis longo tempore; niſi quis juſto titulo & bona fide dominium ſibi acquiſiviſſet; petitio enim hęreditatis contra poſſidentem titulo non datur: *l. hæreditatem. 4. eod.* nec liber homo: *l. fi. eod.*

Quibus non obiicitur longi temporis præſcriptio.

T I T. XXXV.

Neq; mutui neq; commodati, aut depoſiti, ſeu legati vel fideicommiſſi, vel tutelæ, vel alii cuilibet perſonali actioni longi temporis præſcriptionem objici poſſe certi juris eſt. *l. neque mutui. 5. hic.* Reſtitutio in integrum adverſatur præſcriptioni; quæ etſi currat, impedita tamen per reſtitutionem in integrum effectum non habet. Conceditur autem adverſus præſcriptionem reſtitutio in integrum, primo militibus in expeditionem conſtitutis, *l. 1. & l. fi. eod.* captis ad hoſtibus, *l. ab hoſtibus.*

bus. 6. *eod.* abſentibus reipublicæ cauſa; *l. ſi poſſeſſio.* 4. *eod.* juſtæ enim abſentiæ ratio, & neceſſitatis publicæ obſequium, ab hujuſmodi præjudicio liberant: *l. cum per abſentiam.* 2. *eod.* Minoribus, quibus etiam longi temporis præſcriptio non currit. *l. non eſt incognitum.* 3. *eod.*

Si adverſus creditorem præſcriptio opponatur.

TIT. XXXVI.

NEc res pignorata vel hypothecæ nomine obligata per ipſum debitorem vel ejus ſucceſſorem præſcribi poteſt, quo minus creditori jus ſuum pignoris perſequenti actione hypothecaria experiri liceat; *l.* 1. *hic.* vel ſi in alium per ipſum debitorem vel ejus hæredem, alienata ſit, ipſum hypothecaria convenire poſſit; niſi ab illo objiciatur præſcriptionis exceptio, qua ſua poſſeſſio defendatur; Hoc enim caſu, perſonalis contra debitorem ejusque hæredem competit actio, hypothecaria per præſcriptionem ſublata permanente. *l.* 2. *eod.*

De quadrienii præſcriptione.

TIT. XXXVII.

NEc res fiſci, vel Imperatoris, Auguſtæ, privatæ præſcribuntur longo tempore. Poſſidens tamen bona vacantia & denunciata fiſco, vel que ex vacantibus Princeps ex ſingulari favore ei conceſſit, quod quadriennii præſcriptione tutus eſt, ita quod poſt lapſum qua-

 drien-

driennii, ab ipſo domino vel fiſco inquietari non poſſit. *l.* 1. *hic.* Imò qui emit aliquid à fiſco, etſi alienum ſit, tamen ſtatim efficitur dominus; Quamvis domino adverſus fiſcum pro pretio detur regreſſus uſque ad quadriennium. Ultra enim quadriennium neque vero domino vel jus in re habenti obligatur. *l. omnes.* 2. *eod.* Quod etiam ad illos protenditur qui aliquid ab Auguſto vel Principe, aliquo titulo conſecuti ſunt; vel etiam à procuratoribus eorum: nec illi ad cautionem evictionis præſtandæ obligantur. *l. fin. eod.*

Ne rei dominicæ vel templorum vindicatio temporis præſcriptione ſubmoveatur.

TIT. XXXVIII.

NEc ſervi, liberti, & coloni Principis, & eorum liberi, qui ſe ad alium ſtatum abſque Principis permiſſu contulerunt, præſcribuntur, quo minùs ad priſtinum ſtatum retrahi queant. *l.* 1. *hic.* Neque præſcribuntur, res emphyteuticæ ipſius Cæſaris, vel templorũ, vel reipublicæ; imò ab iis, qui compararunt ea, abſque reſtitutione pretii repetuntur. *l.* 2. *eod.* Nec aliæ res publicæ, & cenſus ſoliti, nullo prætextu vel temporis diuturni, vel reſcripti impetrati, in alium uſum quàm deſtinata ſunt convertuntur. *l. fin. eod.*

De

De præſcriptionibus triginta vel quadraginta annorum.

TIT. XXXIX.

NEque publicæ functiones præſcribuntur. *l. comperit noſtra. 6. hic.* Ob id præſcriptio curiali conditioni vel tributorum præſtationi, quæ fit in recognitionem univerſalis dominii, non præjudicat, quo minus & curialis patriæ reddi, & tributa exigi poſſint. *l. omnes. 4. l. præſcriptionem. 5. eod.* Imò res propter non factam ſolutionem tributorum vendita omnibus ſolennibus non obſervatis, ſed interveniente fraude & dolo emptoris, non obſtante longi temporis præſcriptione, à domino vindicari poteſt. *l. cùm aſſeveres. 1. eod.* Obſtat tamen illi præſcriptio 30. annorum, quæ omnem fraudem, ob temporis tractum, purgatam ſtatuit: *d. l. cum aſſeveres. & l ſi quis emptionis. 8. §. quod ſi quis. eod.* Et actionem realem adverſus malæ fidei poſſeſſorem tollit; *Novell. 119.* Imò etiam actiones perſonales evertit. *l. ſicut in rem. 3. eod.* Illæ enim actiones quæ 30 annorum vel minori ſpatio non tolluntur, 40 annorum decurſu, & ex eo conſtituta præſcriptione, penitus enervantur. *d. l. omnes. 4.* niſi præſcriptio interrupta ſit. *d. l. ſicut in rem.* Interrumpitur autem non ſolum per litis conteſtationem, ſed etiam per oblatæ rei appræhenſionem, ipſius debiti renovatam cautionem, *l. cùm notiſſimi. 7. §. imò & illud. eod.* per denunciationem, *l. fin. inf. de anna. excep.* miſſionem executoris, *l. ſicut in rem. 3. hic.* vel niſi perſona ſit, adverſus

quam allegatur præſcriptio, quæ beneficium reſtitutionis in integrum meretur. *d. l. ſicut in rem.* 3. *& d. l. cùm notiſſimi.* 7. Sed in actione hypothecaria diſtinguendum eſt, aut extraneus poſſidet, vel debitor, & ejus hæres, aut creditor. Extraneus poſſeſſor, ſi bonæ fidei ſit, præſcribit, inter præſentes 10. inter abſentes, 20. annis: *l.* 1. *& l.* 2. *ſup. ſi adverſ. cred.* ſi mala fide, & ſine titulo, 30. annis. *d. l. cum notiſſimi.* 7. Si debitor poſſideat, vel ejus hæres, actioni hypothecariæ 40. annis præſcribitur. *d. l. cum notiſſimi.* §. *quamobrem.* Quod ſi creditor ſecundus poſſideat, pariter contra primum creditorem actioni hypothecariæ 40. ann. ſpacio præſcribit. & hoc ita, ſi tanto tempore debitor cujus perſonam in pignore vel hypotheca ipſe repræſentat, vixerit, aliàs, triginta annorum decurſus ad tollendam hypothecariam ſufficit. *d. l. cùm notiſſimi.* §. *ſed cùm illud.* Si tamen continuationem temporis quo ipſe & auctor ſuus poſſiderunt non fieri velit: Nam ſi & auctoris ſui tempus computare, & ut ipſius poſſeſſio, ſuæ accedat, malit, quadraginta annorum ſpatium ad ſubmovendam hypothecariam actionem deſideratur. *d. l. cùm notiſſimi.* §. *ſed cùm illud.* Quod etiam cum illa diſtinctione obſervatur in præſcriptione juris offerendi, ut ſi poſterior creditor, anteriori debitum offerat, & is longævæ poſſeſſionis præſcriptionem ipſi opponat. *d. l. cùm notiſſimi.* §. *eodem jure.* Et hic quædam ſunt notanda. 1. Quod in obligationibus ſub conditione vel in diem conceptis præſcriptio non incipiat currere niſi poſt conditionis vel diei exiſtentiam. *d. l. cum notiſſimi.* §. *illud autem.* 2. Quod in obligationibus annuis

nuis & menſtruis, vel perſonalibus præſtationibus, præſcriptio incipiat non ab obligatione, ſed ceſſatione ſolutionis. *d. l. cum notiſſimi. §. in iis. eod.* 3. Quod poſſidens alieno nomine etiam longiſſimo tempore non præſcribat, ut ſunt emphyteuta, conductor. *d. l. cum notiſſimi. §. in iis etiam. & l. malè igitur.* 7. *eod.* 4. Quod interrupta præſcriptio nullum producat præſcriptionis effectum. *d. l cum notiſſimi. §. imò & illud.* 5. Quod per interruptionem præſcriptionis ex litiſconteſtatione factam, actio temporalis perpetuetur, perpetuata tranſeat in extraneum hæredem, & ad quadraginta annos vitam protendat. *l. fin. eod.* Et hic litis conteſtationis effectus peculiaris eſt. Effectus verò præſcriptionis, 30. vel 40. annorum, eſt actio, & exceptio pro ratione poſſeſſionis juſtæ vel injuſtæ. Aut enim bona fide tanto tempore poſſedit; Aut mala fide; Aut ab initio bona fide poſtea mala fide; Si bona fide, actio in rem pro vindicanda illa contra quoſcunque poſſeſſores illi competit, etiam contra verum dominum. *l. ſi quis emptionis.* 8. *eod.* Si malæ fidei poſſeſſor fuerit, exceptionem tantum habet ex longiſſimo tempore productam, qua actionem in rem adverſus ſe inſtitutam elidit. *d. l. ſi quis emptionis.* Quia etiam noviſſimo jure conſtitutum eſt, actiones in rem adverſus malæfidei poſſeſſorem triginta annorum decurſu tolli. *Novell.* 119. Jus autem vindicandi non habet, niſi ab eo qui vitio non caret, ut eſt violentus poſſeſſor, & hoc ob commodum poſſeſſionis, qua altero ſuperior eſt. *d. l. ſi quis emptionis. §. ſed hoc ſuper.* Ideo etiam ex primo decreto ob contumaciam in poſſeſ-

ſionem miſſione factâ ante litis conteſtationem, recuperat intra annum poſſeſſionem. *d. l. ſi quis emptionis.* §. *ſed & ſi quis.* Extra hos caſus, non malæfidei poſſeſſor, ſed dominus, vel is contra quem præſcriptum eſt, jus agendi & vindicandi habet. *d. l. ſi quis in emptione.* §. *quod ſi quis.* Denique ſi ab initio bonam fidem habuerit, poſtea verò mala fides ſupervenerit, jus vindicandi à quocunque competit, præterquam ab eo contra quem præſcripſit, ſive dominus fuerit, ſive jus in re, ut eſt creditor, habuerit. *d. l. ſi quis emptionis.* §. *quod ſi quis.*

De annali exceptione Italici contractus tollenda, & de diverſis temporibus, & exceptionibus, & præſcriptionibus, & interruptionibus earum.

TIT. XL.

OMnes igitur tam actiones perſonales quàm reales triginta vel quadraginta annorum præſcriptione tolluntur; ſublatâ per Juſtinianum annali exceptione, quæ contra actiones ex Italico contractu profectas introducebatur. *l.* 1. *hic.* Huic præſcriptioni longiſſimi temporis adverſatur, non mala fides vel defectus tituli, &c. ſed interruptio. Quæ quibus modis contingat, paulò ſuperius dixi. Hoc titulo duo modi interrumpendæ præſcriptionis notantur; ſcilicet litis conteſtatio, & denunciatio. Litis conteſtatio fit in judicio, ejuſque effectus eſt ut temporalem actionem

per-

perpetuet. *d. l.* 1. §. *ad hac.* 1. *eod.* Quod ſi poſſeſſor, forſan ob abſentiam, potentiam, infantiam vel furorem, ut ſi ſit abſens, potens, infans vel furioſus curatore carens, in judicio conveniri non poſſit, & verendum ſit, nè longiſſimi temporis poſſeſſione impleatur præſcriptio, extra judicium per denunciationem præſcriptionis interruptio fieri poteſt. Hujus forma traditur in *l. ut perfectius.* 2. *eod.* Ut libellum in quo quærimoniam ſuam deducit ipſi Præſidi, vel ſi ad ipſum facilis non patet acceſſus, Epiſcopo vel Defenſori, proponat, vel his abſentibus, libellum tabellariorum vel trium teſtium ſubſcriptione, ubi domicilium habet, poſſeſſor publicè proponat, & ſic per publicam & ſolennem proteſtationem conqueratur de hoc. Qui interruptionis modus non tantum in præſcriptionibus 30. vel 40. annorum, verùm etiam 10. vel 20. & triennali uſucapione locum habet. *d. l. ut perfectius.* Obſervandum autem, quod ſi vel ſint plures res, vel ſummæ, vel diverſæ cauſæ, ex quibus obligatio manat, & generalis petitio facta ſit, tam in judicio, quàm extra judicium, litis conteſtatione, vel denunciatione ſecutâ, in omnibus quæ ſub petitione facta compræhenduntur, interrumpatur præſcriptio. *l. ſi ex multis.* 3. *eod.*

De alluvionibus & paludibus, & paſcuis ad alium ſtatum translatis.

TIT. XLI.

PRæſcriptionibus affines ſunt, juris gentium primarii vel naturalis, & alii juris civilis modi quibus rerum dominia adquiruntur. Alluvione jure naturali adquiritur dominium; Quod enim flumen publicum per minutiſſimas partes, vicini agro detrahit, & alterius agro adjicit, hoc ipſum natura ſuapte ſponte per alluvionem illius fundo cui ſenſim accedit, adpropriare videtur. *l.* 1. *hic.* Dicitur enim alluvio latens incrementum, occultum ſenſimque procedens augmentum, quod flumen naturali ſuo curſu detrahendo & adjiciendo paulatim conficit. *d. l.* 1. Illud alluvionis incrementum cum fundo cui adcrevit unum corpus conſtituit, nec per ſe cenſeri ſeparatim, vel novus illi cenſus imponi debet. *l. fin. eod.* Quamvis pro ratione acceſſionis vel deceſſionis impoſitus cenſus augeri vel minui poſſit. *l. hi quos.* 2. *eod.* Illi igitur cui ſenſim per alluvionem acceſſit, augetur cenſus; cum rationi conſentaneum ſit, qui emolumentum percipit, ut onus recuſare non poſſit: *d. l. hi quos.* & ècontra, cujus agro tributario flumen detraxit, illi deminutio cenſus permittatur. *d. l. hi quos.* Quod tamen non procedit ſi ſumptibus cura vel ſolicitudine poſſeſſoris ager fertilior efficiatur, vel negligentia & deſidia ad deteriorem culturam & ſterilitatem redigatur. *d. l. fin.* Obſervandum etiam quod in inundatione fluminis aliud ſtatuitur; Cùm enim

enim fluvius priore alveo derelicto alium alveum ſibi facit, ager qui inundatus eſt domini, cujus ante inundationem erat, manet. Inundatio enim fluminis, poſſeſſionem quidem agri qui inundatus eſt aufert, dominium autem minimè, *d. l.* 1. niſi inundatio ſit perpetua, aut alluvionem efficiat. Cæterùm in munienda ripa quivis prædio ſuo abſque detrimento vicinorum commodare, non autem naturalem fluminis curſum mutare poteſt. *d. l.* 1.

De ſententiis præfectorum prætorio.

TIT. XLII.

Dominium etiam rerum jure civili per ſententiam judicis adquiritur; Conſtituit enim inter litigatores jus cui ipſi adquieſcere tenentur; potiſſimum ſi talis ſententia ſit, quæ per appellationis interpoſitę remedium ſuſpendi, corrigi vel emendari non poſſit. Ut eſt ſententia Præfectorum prætorio pronunciata in ampliſſimo prætorianæ præfecturæ judicio, à quà non permittitur appellari, ſed tantum ſi iniquitatem videatur continere, ſupplicandi facultas intra biennium conceditur. *l. unica. hic.* Sententia eſt judicialis definitio, controverſiæ finem imponens, condemnationem vel abſolutionem continens. *l præſes.* 3. *inf. de ſenten. & interlocut. &c.* Duplex eſt: diffinitiva & interlocutoria. Quæ hoc differunt, quod illa negotium plenè definiat, abſolutionem vel condemnationem contineat. hæc non. *l. cùm judex.* 11. *l. ex ſtipulatione.* 7. *eod.* Cauſa efficiens eſt, judex competens. *l.* 1. *& l.* 2. *inf. ſi à non com-*

 petent.

petent.jud. Dicitur autem competens, vel qui ex conſuetudine, vel lege, vel partiũ conſenſu, vel ex delegatione ſuperioris auctoritatem jus dicendi habet. *tot.tit.eod.* Materia: ſunt omnes res mobiles, immobiles, corporales & incorporales, ſive ſint fiſci vel Reipublicæ, ſive privatorũ, quæ judicio incluſæ diſceptationi & quæſtioni judiciariæ cauſam præbent. *l. fin. eod.* Forma ferendi ſententiam, ut quacunque lingua, juxta loci morem uſitata, Græcè vel Latinè in ſcriptis tamen, purè vel ſub modo, ſententia proferatur; obſervatis his quæ ad ſententiæ prolationem requiruntur, nè committatur nullitas. *l. judices. 12. l. cum eorum. 5. inf. de ſent. & interlocut. omn. jud. & tot tit. de ſenten. ex brevi. recitan.*

Quomodo & quando judex ſententiam proferre debeat præſentibus partibus, vel una parte abſente.

TIT. LXIII.

VAriis autem modis committitur ſententiæ nullitas, primò quidem, ſi ſententia feratur contra abſentem ſolenniter non citatum. *l. ea quæ. 7. hic.* Litigatores enim ad audiendam ſententiam citari debent, niſi prævia deſertione vadimonii, vel litis conteſtatæ contra contumacem ſententia proferatur; In eremodicio autem, id eſt, deſertione litis conteſtatæ litigator tribus edictis, vel peremptorio evocatus, ſi non compareat, conſtituitur contumax. *l. conſentaneum. 8. eod.* Tres illæ denunciationes vel citationes per intervalla triginta dierum

dierum fieri debent, *Novell.* 112. & habent vim peremptorii, *l. tres denunciationes.* 9. *eod.* inducuntque contumaciam: Sicuti edictum peremptorium, *d.Novell.*112. *& Novell.*69.& monitio judicis: quæ etiam vim peremptoriæ citationis habet. *l. ceſſante.* 2. *eod.* Cæterum contra eum, qui tribus edictis evocatus contumax exiſtit, ita proceditur, quod cauſa ex allegatione & probatione comparentis actoris cognitâ, mittatur actor in poſſeſſionem bonorum cuſtodiæ cauſa pro modo debiti: *Novell.* 53. Nec audiatur reus intra annum, niſi refuſis expenſis actori. *Authen. qui ſemel, eod. Novell.*112. Quas ſi refundat lis ſuo marte currit. *Novell.* 53. Pari modo abſente actore, præſens reus ſententia diffinitiva abſolvitur omnimodo in eremodicio, id eſt, deſertione litis conteſtatæ; quamvis ſi ante litem conteſtatam abeſſe cœperit, abſolvatur ab obſervatione judicii. *Novell.* 53. Verùm *Novell.* 112. *& Novell.* 108. utroque caſu extinguitur lis, revocato jure antiquiſſimo, quo qui ad vadimonium non occurrebant cauſa cadebant; modò reus actorem annum expectaverit ex Leonis conſtitutione. *Novell.* 108. Niſi actor forum rei ſequutus non fuerit; eo enim caſu actor decem tantum diebus expectatur. *Novell.* 53. Jure Codicis reus poſt litis conteſtationem abſens tribus edictis, vel uno peremptorio evocari debet; quod ſi necdum compareat; vel injecta manu poteſt cogi, ut ſe judici præſentet; vel, ſi non liquet de cauſa, poteſt actor in poſſeſſionem mitti; *Novell.* 53. Vel ſi de cauſa ex allegationibus partis judici ſufficienter conſtet, non prohibetur, damnando vel abſolvendo abſentem reum diffinitivè pronun-

ciari. *l. conſentaneum.* 8. *eod.* Et licèt judex contra contumacem in eremodicio vel deſertione vadimonii ita procedere poſſit, non tamen ad hoc præcisè compellitur; ea enim quæ judicis poteſtati committuntur, neceſſitati non ſubjiciuntur. *l. non ſemper.* 1. *eod.* Denique obſervandum, quod contra abſentem non per contumaciam, ſed ex cauſa probabili & neceſſaria ſententia lata, abſenti non officiat, quin per reſtitutionis in integrùm, vel appellationis remedium ſibi conſulere poſſit. *l. cùm non voluntatis.* 14. *eod.* Niſi tacitè vel expreſsè eidem accommodaverit conſenſum; nam juris non eſt ambigui eum impugnare ſententiam non poſſe, qui congruo tempore non appellavit; cùm ſententiæ tacitè conſenſiſſe & adquieviſſe videatur. *l. ab eo judicato.* 3. *l. fin. eod.* 2. Sententia prolata contra minores indefenſos, ipſo jure non ſubſiſtit: *l. præſes.* 6. *eod.* Nec hæc ſententiæ nullitas impedit judicem, quo minus ſuper eadem cauſa denuò cognoſcere poſſit: *d. l. ſi præſes.* niſi judex ſit delegatus; quia illiùs officium etiam pronunciatione ſententiæ ipſo jure nullæ, conſumitur, & requiritur, ut ſi repeti debeat cognitio cauſæ, denuo ab ordinario committatur. *l ſi ut proponis.* 4 *eod.* 3. Sententia die feriato lata nullo modo ſubſiſtit. *d. l. ſicut proponis.* 4. 4. Committitur etiam nullitas ſi ſententia alibi feratur, quam in loco ad quem pars tribus edictis, vel uno peremptorio citata fuit. *l. ſi ut proponis.* 5. *eod.* 5. Si forma pronunciandi ſententiam negligatur.

De ſententiis ex breviculo recitandis.

TIT. XLIV.

EST autem forma ut ſententia per judicem ante pronunciationem maturo conſilio deliberetur, deliberata in ſcripturam redigatur, ſcriptis inſerta correctioni ſubjiciatur, correcta ex ſcripto partibus præſentibus recitetur, & per judicem proferatur. *l.* 1. 2. 3. *hic.* Sed ſi modica res ſit, de qua ſententia fertur, vel ſi ſint leviores & vilium perſonarum cauſæ, non exactis ſportulis, minuendorum ſumptuum cauſa ex non ſcripto ſententiæ ferendæ ſunt. *Novell.* 28: *& Novell.* 17. Quod & ad Epiſcopos qui inter ſuos ſubditos pronunciant, extenditur. *Authen. niſi breves. eod.*

De ſententiis & interlocutionibus omnium judicum.

TIT. XLV.

6. SI ſententia feratur adverſus dominum abſentem, qui judicio non interfuit, procuratore apud cauſam exiſtente omiſſo; jure enim civili ſententia in procuratorem neceſſario ferenda eſt, quando ſcilicet judicium agitatum eſt cum procuratore legitimè conſtituto, abſente domino. *l.* 1. *hic.* Et eſt ratio, quia initium obligationis ex procuratoris perſona ſumitur, cum eo in judicio quaſi contrahitur, ipſeque per litis conteſtationem dominum litis efficitur, ideoque merito verba ſententiæ in per-

perſonam ſuam concipi debent. 7. Si ſententia non contineat condemnationem vel abſolutionem, vel æquipollens. *l præſes.* 3. *eod.* Quod ita intelligitur, ſi judex definitivè pronunciare voluerit; nam ſi ante excluſionem cauſæ de quæſtione incidente interloquitur, non ut diffinitiva, ſed interlocutoria valebit. *l. cum judex.* 11. *& l. ex ſtipulatione.* 7. *eod.* Quæ uſque ad concluſionem cauſæ per judicem, qui eam tulit, revocari, corrigi & mutari poteſt, non autem diffinitiva. *l. poſt ſententiam.* 9. *eod.* 8. Sententia contra ſolitum judiciorum ordinem lata, ſcilicet, non oblato libello, nec lite conteſtata, nec aliis ſolennibus obſervatis, rei judicatæ auctoritatem habere non poteſt. *l. prolatam.* 4. *eod.* 9. Committitur nullitas ratione loci, non tantum ſi alibi quàm quo pars citata eſt, *ut ſup.* ſed ſi non publicè & in loco majorum, ſed loco ſecreto, & inconſueto ſententia feratur. *l. cùm ſententiam.* 6. *eod.* 10. Si ſententiam contra leges & conſtitutiones imperiales judex ferat, imitando exempla, in quibuſdam caſibus deciſis; non enim exemplis ſed legibus judicandum eſt *l. nemo judex.* 13. *eod.* Poteſt tamen judex quandoque ex magna & evidenti cauſa tranſgredi leges & ſtatuta, nec tenetur illam cauſam exprimere in ſententia, dummodo ex actis apparere poſſit, eam juſtam fuiſſe, quæ judicem ad ſic pronunciandum impulerit. 11. Si poſt propoſitam ſuſpecti judicis recuſationem ſententia pronuncietur; Quod etiam locum habet in mutuis petitionibus vel reconventiotionibus, quibus intra conſtitutum tempus judex recuſatur. *Novell.* 53. Quod ſi recuſationis exceptio legitimè objecta non ſit, judex & in cauſa-

cauſa conventionis & reconventionis jure ſententiam feret, litemque dirimet, & terminabit una ſententia, etiam non obſtante judicis incompetentis exceptione; cùm illa in mutuis petitionibus locum non habeat, *Novell.* 96. *& l. cùm Papinianus.* 14. *eod.*

De ſententia quæ ſine certa quantitate profertur.

TIT. XLVI.

12. Committitur nullitas ratione incertitudinis, ſi ſententia proferatur, qua non comprehenditur certa quantitas, in qua condemnatio vel abſolutio fit; Cùm enim ſententiæ effectus ſit, ut controverſiam tollat, quã incertitudo parit, illa incerta eſſe non poteſt. Unde ſententia de dote incerta, etſi dotis cauſa favorabilis ſit, ipſo jure non valet. *l. fin. hic.* Ut ſi judex ita pronunciet, contra maritum, *quæ bona fide accepiſti redde*, & incertum ſit quantum accepiſſet. *d. l fin.* Niſi illud incertum quod ſententia comprehendit per relationem ad aliud ad certitudinem reduci poſſit. *l. hæc ſententia.* 3. *eod.* Vel incertum quid ex negotii natura in libello petitum ſit; Hoc enim caſu ſi ab adverſario contra libelli incertitudinem nihil fuiſſet objectum, incerta ſententia valet, cum ſententia conformis petitioni eſſe debeat, dummodo illa petitio contineat aliquod factum, quod in executione ſententiæ declarari poſſit, vel illa declaratio à jure pendeat. *l.* 1. *& l.* 2. *eod.*

De

De ſententiis quæ pro eo quod intereſt proferuntur.

TIT. XLVII.

SIc declaratur incertitudo intereſſe, vel ex negotii natura, vel ex adverſarii facto, ut mora; proveniens; Sententia enim lata ſuper intereſſe, valet, quamvis intereſſe incertum ſit, eò quod ad certam ſpeciem non referatur, ſed ex utilitate vel ex affectione cujuslibet æſtimationem recipiat. Vnde bifariam dicitur, ſcilicet, affectionis & utilitatis; habetque locum non tantum in damno verùm etiam lucro, quia dicitur quod tua culpa in præſenti mihi abeſt, quodque lucrari potui. *l. unica. hic.* Et quamvis olim pro eo quod intereſt antiquorum dubitationes in infinitum protraherentur, illis ad uſuratum ſimilitudinem coarctatis, ſtatuit Juſtinianus, ut in caſibus certam quantitatem habentibus, intereſſe non excedat duplum: ſed in incertis caſibus, ita ut ſimplum quod in intereſſe duplatur, ſit ipſa res in obligatione deducta, quæ communi prætio æſtimatur, & ſic intereſſe illius æſtimationis duplum non excedet. Quam communem æſtimationem alii intereſſe conventum nominant. Quod ſi illa res in obligatione deducta æſtimari non poſſit, tunc prætium conventum duplatur: & hoc in contractibus certum caſum continentibus ita obſervatur, exceptis arbitrariis & aliis actionibus, per Dd. alibi notatis, quibus intereſſe duplum excedit. Contractus plerique ſunt incerti, quia in facto conſiſtunt, niſi mutui, venditionis,

tionis, & ſtipulationis rei certæ. Contractus ſive ſit certus ſive incertus certum caſum continet, ſi certa ſpecies vel quantitas debeatur, vel eorum æſtimatio petatur; incertum caſum continet, ſi vel factum, vel facti æſtimatio petatur, quia facta ſunt incerta. Quo autem jure intereſſe veniat, an jure actionis vel officio judicis. Item quo tempore, an tempore obligationis contractæ, moræ litis conteſtatæ, ſententiæ, &c. aliaque tam difficilia quàm utilia intelligenda, prolixos Dd. commentarios in hac materia conſcriptos conſule; ſufficiat hic ad enarrationem hujus tituli digito hanc materiam attigiſſe.

Si à non competente judice judicatum eſſe dicatur.

TIT. XLVIII.

13. SI judex ſit incompetens qui ſententiam tulit. Incompetens judex etiam dicitur, delegatus, ſi commiſſionis formam traſgrediatur, ut ſi de majore ſumma quam delegatio facta ſit ipſe pronunciet: delegata poſſeſſorii cauſa, de petitorio vel proprietate pronunciet, vel econtrà. *l. ſi de proprietate*, 3. *eod.* Et hæc judicis incompetentia, niſi juriſdictio prorogata ſit, validitati ſententiæ obſiſtit: *l.* 1. & *l.* 2. *eod.* ſive cauſa ſit publica, ſive privatorum. *l. fin. eod.*

De

De pœna judicis qui malè judicavit, vel ejus qui judicem, vel adverſarium corrumpere curavit.

TIT. XLIX.

14. SI ſententia feratur per corruptionem, Quo caſu pœna jure Codicis non tantum imponitur corrupto, ſed etiam corrumpenti. Judex enim qui prætio vel gratia corruptus ſententiam tulit, efficitur infamis, & parti quam læſit ad æſtimationem litis tenetur. *l. fin. hic.* Litigator autem qui diffidentia juſtæ ſententiæ in pecuniæ corruptelam ſpem negotii repoſuit, in quacunque cauſa ſive privata, ſive publica, ſive fiſcali, vel cuicunque data fuerit pecunia, ſive judici, ſive adverſario, amittit actionem. *l. 1. eod.* Jure verò Novellarum ei qui fatetur ſe dediſſe vel caviſſe, & perſonam indicaverit, probaveritque venia datur; ſed is qui accepit, vel cui promiſſio facta eſt, ſi cauſa civilis ſit, triplo dati, & duplo promiſſi, amiſſioneque cinguli & dignitatis coërcetur; ſi verò criminalis cauſa ſit, confiſcatis omnibus bonis in exilium mittitur. Quod ſi datum vel cautum litigator probare nequiverit, & adverſarius jurejurando, ei neque datum neque promiſſum quid eſſe ſe purgaverit, in cauſa civili æſtimatione litis, in criminali confiſcatione omnium bonorum, coërcetur, cauſis apud competentem judicem legitimè terminandis. *Novell. 124. & Auth. novo jure, eod.* Sed ſi litigator alia probatiône jusjurandum ab adverſario præſtitum refutaverit, docueritque datum

tum vel cautum, periurio detecto pœnis legitimis ſubjicitur adverſarius; & econtra, ſi litigantium quis ſe non dediſſe vel promiſiſſe juraverit, ſi intra decem menſes poſt ſententiam adverſarius datum vel cautum doceat, pariter legitimis pœnis dantes & accipientes plectuntur. *d. Novell.* 124.

Sententiam reſcindi non poſſe.

TIT. L.

15. SEntentia qua reſcinditur ſententia definitiva lata, propria, vel prædeceſſoris, eſt ipſo jure nulla. *l.* 1. *hic.* Sententia enim definitiva cujus pronunciatione judicis officium expirat, retractari non debet; nè quidem prætextu reſcripti à principe impetrati; *l. fin. eod.* vel exceptionis peremptoriæ ante ſententiam per judicem non admiſſæ; cum reſtitutionis vel appellationis remedium, quo contra ſententiam malè pronunciatam ſuccurritur, competere poſſit. *l. peremptorias.* 2. *eod.*

De fructibus & litium expenſis.

TIT. LI.

DEnique committitur nullitas ſententiæ, ſi terminato negotio principali per diffinitivam ſententiam, in qua judex fructuum vel expenſarum mentionem non fecit, ſententia de fructibus & expenſis feratur. *l.* 3. *hic.* Quamvis victus victori in expenſis regulariter damnari debeat; *l. fin. eod.* & actoris calumnia ex-

penſarum

expenſarũ damnatione, aljisque legitimis pœnis coërceatur: *l. non ignoret*, 4. *eod.* teneaturque poſſeſſor in reali actione poſt litem conteſtatam quę ipſum in mala fide conſtituit, de fructibus perceptis, & percipiendis. *l. ligator.* 2. *eod.* Si tamen judex fructuum vel expenſarum in ſententia non meminerit, vel quid de illis ſtatuendum ulteriorem cognitionem ſibi non reſervaverit, principali cauſâ deciſâ ſumptus litium & fructus qui acceſſorii loco veniunt, judicio principaliter includi vel peti non poſſunt. Ratio: quia hæc acceſſoria mercenario judicis officio quod pronunciatione definitivæ conſumptum eſt, nec lite finita ulterius durat, veniunt. *d. l. terminato.* 3. *eod.*

De re judicata.

TIT. LII.

EFfectus ſententiæ latæ eſt, quod poſt lapſum decem dierum, ſi illa per appellationis interpoſitæ remedium non fuerit ſuſpenſa, tranſeat in rem judicatam. *Novell.* 93. Sententia enim differt à re judicata ut cauſa ab effectu: Nam ex ſententia decurſu legitimi temporis naſcitur res judicata, quæ neque prætextu inſtrumentorum poſtea repertorum reſcinditur; Nã, ut inquit Gordianus Imperator, ſub ſpecie novorum inſtrumentorum poſtea repertorum res judicatas inſtaurari exemplo grave eſt: *l. ſub ſpecie.* 4. *hic.* neque ratione erroris calculi. *l. res judicatæ.* 2. *eod.* Error enim calculi ſententiam latam non vitiat, niſi error in ſententia exprimatur: In tantum, ut nec ipſe judex

judex ſive benè, ſive malè judicavit, ſententiam pronunciatam revocare & aliam ſententiam ferre poſſit; Semel enim benè vel malè officio ſuo functus eſt. Exceptis duobus caſibus. Primò, ſi non ſit definitiva, ſed interlocutoria. Secundò, ſi diffinitiva ſit, nulliter tamen pronunciata. Talis enim pronunciatio non impedit Ordinarium denuò ſuper eadem cauſa cognoſcere, ſed Delegatum impedit, cujus officium prolatione ſententiæ nullæ extinguitur, *ut ſupr.* Deinde ſententia inter litigatores, inter quos lata eſt, facit jus, ex quo datur ei pro quo pronunciatum eſt, exceptio litis finitæ, qua contra agentem defenditur, & actio judicati vel in factum; qua experiri poterit, ut ſententiæ pareatur. *l. actori.* 8. *ſupr. de reb. cred.* Condemnatus enim judicato parere tenetur. *l. ſi pecuniam.* 2. *hic.* Quia per lapſum decem dierum, intra quos non appellavit, ſententiæ latæ tacitè conſenſiſſe videtur; perinde ac is qui poſt condemnationem dilationem ad ſolvendum petit, ſive appellaverit, ſive non. Quia etiam appellationi interpoſitæ hoc ipſo renunciaſſe videtur. *l. ad ſolutionem.* 5. *eod.*

De executione rei judicatæ.

TIT. LIII.

DEnique effectus ſententiæ eſt ipſa executio, Quæ legitimo tempore facienda, nec prætextu alicujus exceptionis objectæ remoranda eſt, niſi talis exceptio ſit, quæ poſt ſententiam in executione opponi poſſit; ut ſunt illæ quæ poſt pronunciationem de novo ſuperveniunt,

veniunt, *l.* 1. *ſup. de re judic. & l.* 2. *hic.* exceptio nullitatis. *l.* 1. *eod.* &c. Cauſa efficiens executionis eſt lex, quæ poſt lapſum legitimi temporis ſententias exequi jubet, juncto executoris facto; quia executio in facto conſiſtit. *l. executorem.* 8. *eod.* Executor dicitur, qui poſt ſententiam inter partes, auditâ omni & diſcuſſâ lite prolatam, rei judicatæ vigorem ad effectum perducit. *d. l. executorem.* Cauſa procatarctica, eſt imploratio officii judicis per litigatorem facta, ad mandandam executioni ſententiam, per judicem judiciario proceſſu ſervato latam. Judicis enim officio, ut executio fiat, propoſita ſummaria petitione ſine libello petendum eſt, non actione in factum, ex re judicata deſcendente. Materia, ſunt res mobiles, ſe moventes, immobiles, corporales, incorporales; quia etiam nomen debitoris in cauſa judicati capi poteſt. *l. etiam nomen.* 5. *eod.* Ordine tamen ſecundum leges ſervato. *l. ordo rei.* 3. *eod.* Forma, ut per implorationem officii judicis, non autem actione in factum petitâ executione, in actione perſonali, poſt quatuor menſes, (quod ſpatium condemnatis commiſerationis & humanitatis cauſâ indulgetur, quamvis perpenſis circumſtantiis locorum & perſonarum arctari prorogarique poſſit) ſententia executioni mandetur. *l. fin. eod.* Ordine tamen juris ſervato, ita ut primò mobilia & ſe moventia, deindè immobilia, & poſtremò nomina capiantur. In reali verò actione, ſi res illa in qua condemnatio facta eſt, ſit præſens, ſtatim poſt decennium, per miſſionem in poſſeſſionem rei adjudicatæ ſententiâ exequatur. Executionis enim proceſſus ſummarius eſſe, & proindè & maturè expediri

expediri debet. De ſimplici igitur & plano, abſque libello, & litis conteſtatione proceditur; nec poteſt ille cui executio mandata eſt, de cauſa, & ſententiæ juſtitia cognoſcere vel pronunciare; cùm non cognitio cauſæ, quæ per judicem ante ſententiæ pronunciationem ſatis diſcuſſa præſumitur, ſed executio mera demandata ſit. *l. ſi ut proponis. 6. ead.*

De uſuris rei judicatæ.

TIT. LIV.

CÆterùm dilatio illa legalis quadrimeſtris temporis, quod humanitatis cauſa condemnatis à tempore judicati conceditur, etiam fidejuſſori Rei condemnati non denegatur; cùm alioquin is ad ſolutionem faciendam compulſus, Reum pro quo fidejuſſit, ad redditionem præſtationis factæ cogere poſſit, & ſic beneficium dilationis lege indultum inane foret. *l. fin. in fin. hic.* Verum quadrimeſtre tempus currere incipit, ſi appellatum non eſt, à die ſententiæ latæ, vel ſi appellatum, à die confirmationis ſententiæ. *l. eos qui. 2. eod.* Quadrimeſtri tempore lapſo, rem in qua condemnatio facta eſt, præſtare tenetur, ſi præſtationem differat, de interitu rei & omnibus acceſſionibus tenetur: *l. fin. l. eos quos. 7 ſup. de execut. rei jud.* uſuraſque centeſimas, non pro uſuris ex priore contractu debitis, ſed pro ſorte, præſtare obſtringitur. *l. 1. & l. ſi. hic.* Effectus executionis eſt, quod ex cauſa judicati captis pignoribus aliiſque rebus diſtractis, & ſic executione facta, condemnatus ampliùs non audiatur

tur, etſi ob id diſtractio facta ſit, ut non tantum pro ſorte, verum etiam uſuris centeſimis ſatisfiat. *d. l.* 1.

Si plures una ſententia condemnati ſint.

TIT. LV.

OBſervandum tamen, ſi plures una ſententia condemnati ſint ad quantitatem vel ſummam aliquam ex una cauſa debitam, nec additum ſit, ut quod ab altero ſervari non poſſet, idem alter ſuppleret, quod effectus ſententiæ pro virilibus portionibus diſcretus ſit, & ob id in omnibus condemnatis æquè executio fieri debeat: *l.* 1. *hic.* nec is qui ſuam portionem ſolvit, pro altero non ſolvente ex cauſa judicati conveniri poſſit; vel illius portionis periculum, in præſtatione fatalis interitus, & centeſimarum uſurarum ob moram ab altero commiſſam ſuſtineat. *d. l.* 1. *& l.* 2. *eod.* Niſi plures ita condemnentur ut quilibet in ſolidum teneatur; *d. l.* 1. quo caſu facta una ſolutione, omnes liberantur.

Quibus res judicata non nocet.

TIT. LVI.

QUod ſi cauſa ad plures ſpectet, unus autem litem ſuſcipiat, reliquis nec mandantibus, nec ratum habentibus, ſententia lata illi tantùm qui litigavit, non autem aliis patrocinari vel nocere debet. *l.* 1. *hic.* Nam, ut Gordianus Imperator ait, Res inter alios judicatæ, neque

neque emolumentum, neque præjudicium afferre jis qui judicio non interfuerunt, ſolent. *l. res inter. 2. eod.* Nec in ſimili negotio res inter alios acta abſenti præjudicare ſæpè conſtitutum eſt, cùm non exemplis, ſed legibus ſit judicandum. *l. fin. eod.* Quod non tantùm in civili, ſed etiam criminali cauſà procedit. *l. juris manifeſtiſſimi. 3. eod.* Affinia ſententiæ ſunt jusjurandum, tranſactio, *l. 1. inf. res inter alios, &c. l. terminatò. 3. ſup. de fruct. & lit. expenſ. l. non minorem. 2. ſup. de tranſact.* Confeſſio; quia confeſſus pro judicato habetur. *l. unica. inf. de confeſſis.*

Comminationes, epiſtolas, programmata, ſubſcriptiones, auctoritatem rei judicatæ non habere.

TIT. LVII.

Comminationes verò, epiſtolæ, programmata, ſubſcriptiones, fulminationes, & interlocutiones judicis, quibus aliquid jubet, vetat, vel revocat, vel præcipitanter agit, auctoritatem rei judicatæ non habent. *tot. titul. hic.* De comminatione eſt, *l. 1. eod.* de epiſtolis, *l. rei judicatæ. 2. eod.* de programmate, *l. programma. 6. eod.* de ſubſcriptionibus, *l. ea quæ. 3. eod.* de fulminationibus, *l. judex. 5. eod.* de interlocutionibus, *l. interlocutio. 4. eod.* &c.

Si ex falſis inſtrumentis vel teſtimoniis judicatum ſit.

TIT. LVIII.

Contrariantur ſententiæ omnes modi quibus ſubvertitur rei judicatæ auctoritas, & impeditur ſententiæ executio, & modi quibus ſuſpenditur executio, vel ſententia corrigitur, emendatur & ſuſpenditur. Impeditur executio per exceptiones peremptorias, quæ poſt ſententiam executioni obiiciuntur, *de quibus ſuprà*, & per modos quibus nullitas ſententiæ committitur, *de quibus etiam dictum eſt*, vel quibus manifeſta iniquitas ſententiæ detegitur; ut eſt falſitas atteſtationum & inſtrumentorum; Sententia enim ex falſis inſtrumentis, vel teſtimoniis lata detecta veritate reſcinditur, *l. falſam.* 3. *hic.* & pendente cauſâ falſitatis ſuſpenditur executio. *l. fin.* Sed falſitate probatâ, executio ſententiæ impeditur; Imò etiam ſententia reſcinditur; tribus tamèn concurrentibus, 1. Si inſtrumenta falsò ſint producta. 2. Si de falſo non ſit cognitum. 3. Si propter illa falſa ſit judicatum. Quod ad tria quoque proficit, ſcilicet: ad impediendam executionem, reſciſſionem ſententiæ, & repetitionem ſoluti. *l.* 1. *eod.* Quod & ad falſorum teſtium atteſtata, ex quibus ſententia fertur, extenditur. *d.l.* 1.

De

De confeſſis.

TIT. LIX.

SEcùs eſſet, ſi reus ipſe confiteretur in judicio; Contra illum enim executio, nullo falſitatis prætextu obſtante, fieri poteſt; cùm confeſſus in jure pro condemnato habeatur, nec à propria confeſſione recedere poſſit. *l. unica. hic.*

Res inter alios acta vel judicata, aliis ne noceat.

TIT. LX.

ILla tamen confeſſio alteri nocere non debet; ſicuti nec res inter alios geſtæ aliis præjudicare poſſunt, ſive ſit ſententia, ſive tranſactio, ſive pactum, &c. *l. 1. & fin. hic.* Undè hæres, partem ſuam ab adverſario petitam ſolvens, cohæredibus non præjudicat. *d. l. 1.* Nec frater fratri tranſigendo, paciſcendo, vel agendo abſque mandato officit. *d. l. fin.* Modi quibus ſuſpenditur ſententia, ſunt, relatio, conſultatio, appellatio, &c.

De relationibus.

TIT. LXI.

RElatio eſt judicis de jure dubitantis ad principem miſſa conſultatio. *l. fin. hic.* Cauſa efficiens, eſt competens judex qui de ju-

re perplexo dubitans cauſam defert ad ſuperiorem *l.* 1. *eod.* Materia, ipſum factum ex quo oritur jus perplexum, tam in cauſa civili quam criminali. *l.* 2. *eod.* & *Novelt.* 82. *cap.* 14. Forma, ut poſt lapſum omnium terminorum, & concluſionem cauſæ, judex, ob perplexitatem juris, anceps, in diverſas partes diſtractus, volens conſulere Principem, facti ſpeciem verè referat, relationiſque exemplum partibus legendum edat, ut ſi relatio forſan minus plena videatur, opponere ſuas rationes, & refutatorios libellos Principi offerre, & incontinenti apud acta quæ Principi mittenda ſunt, contradicere poſſint. *l. final.* & *l.* 1. *eod.* Effectus, quod differatur ſententiæ pronunciatio, & judicis officium conquieſcat, donec cauſa habita, exacta conſultatione deliberata ſit: *d. l. fin* Nec pendente lite per conſultationem aliquid innovari, etiam ex reſcripto Principis debeat, nec ſupplicationes litigantium admittantur: *l. ex illo tempore.* 13. *inf. de appellat.* & *conſultat.* Et cùm judex qui Principi cauſam refert, plenam relationem facere, & omnia acta admittere debeat, ſi hoc non fecit infamis efficitur. *l. ne cauſas.* 15. *eod.* Et hoc ob id, quia in hoc maximum partis periculum vertitur; cùm à Principis ſententia, vel tali conſultatione appellatio non permittatur; cautiùs igitur agendum. *d. l. ne cauſas.* 15. *l. jubemus.* 34. *eod.*

De

De appellationibus & conſultationibus.

TIT. LXII.

Appellatio eſt à minore judice ad majorem, prætextu gravaminis per ſententiam impoſiti, gradatim facta provocatio. *l. addictos.* 29. *l. præcipimus* 32. *hic.* Appellatio duplex eſt: judicialis & extra judicialis. Judicialis dicitur, quæ fit à ſententia pronunciata in judicio. *l.* 1. *& l. minimè.* 12. *eod.* Extrajudicialis, quæ ab actibus & decretis extrajudicialibus interponitur. *l. ſi ad ſcribatum.* 4. *l. hi qui ad* 7. *l. cives.* 11. *eod.* Cauſa efficiens, eſt lex permittens appellationem, iniquæ ſententiæ corrigendæ & emendandæ gratiâ. (Quæ juri gentium, quo juxta Ulpiani traditionem, appellationis modus introductus eſt, nititur) & conſenſus illius qui appellare poteſt. Poſſunt autem appellare omnes illi qui non prohibentur, ſive ſuo, ſive alieno nomine agant, ex mandato illius cujus negotium geritur, vel etiam ratione proprii intereſſe; ut ſunt dominus, tutor, curator, procurator, actor. *l. dominus litis.* 9. *l. ſi actor à curatore.* 10. *eod. De illis autem qui appellare prohibentur eſt tit.* 55. *quorum appellat. non recipiuntur infra.* Materia in qua, eſt cauſa tam civilis quàm criminalis. *l. minimè fas eſt.* 12. *l. litigatoribus.* 14. *eod.* Nam etiam in criminali appellans auditur: Imò etiam interpoſita appellatio à quovis extraneo, etiam condemnato invito recipitur. *text. in l. addictos ſupplicio.* 29. *eod.* Nec pendente appellatione carceris cuſtodiæ tradi debet, dummodo fidejuſſores idoneos dare poſſit; alioquin carcere detinetur,

V 3. cùm

cùm verendum nè ſaluti ſuæ fuga conſulat, nec litis dubium eventum expectet *d. l. minimè ſæ eſt. & l. eos.6. ſuper his verò.3.eod.* Objectum eſt, gravamen per diffinitivam ſententiam illatum, *l.1.& l.ſi quis provocatione.30.eod.* ſive ſit magnū, ſive exiguum, *l.& ſi in majorib. 20. eod.* vel extra judicium impoſitum. *l.cives.11.l.hi qui ad.3.eod.* Et à mulcta & executione judicis injuſta appellatio permittitur. *l. & in mulctis. 25. l.ſi quis provocatione. 30 eod.* Forma appellationis, ut ab inferiore ad ſuperiorem judicem gradatim, viva voce, vel in ſcriptis, legitimo tempore provocetur. *Novell.* 93. Ad appellationis enim formam, qua appellatio juſtificatur, multa requiruntur. 1. Ut provocatio fiat ab inferiore judice ad ſuperiorē, ſive ſit ordinarius, ſive delegatus; Unde à delegato ad delegantem appellatur. *l. novum quod.2. l.etiam eos. 16. l.præcipimus. 32. eod.* Et ordinarius judex immediatè ſuperior de cauſa ad ſe per viam appellationis juſto ordine devoluta cognoſcit. *De quibus habetur in l. in offerendis. l. eo caſu. l. præcipimus. l. ſi apud. & l. à proconſulib. eod. Novell. 50. Novell.41. Novell. 93.* 2. Ut gradatim appellatio fiat, non omiſſo medio; quia nec ad Principem omiſſo medio appellatio inſtituitur; niſi vel intermedius judex ad judicandū inhabilis ſit, vel deneget juſtitiam. *d. l. addictos ſupplicio. 29.* Ab omnibus autem judicibus tam majoribus quàm minoribus appellare licet, præterquam à Præfecto prætorio; *l. à proconſulib.19 eod.* vel niſi ſupremus ſit princeps. *d. l. addictos.* Teneturque judex à quo, appellationi interpoſitæ deferre; cui ſi non deferat, nihilominus immediatè ſuperior judex adiri poteſt. *l. à proconſulib. 19. eod.* Qui quoque appellationem recipere vel legitimis ex cauſis iiſdem-

que apud acta relatis contradicere tenetur. *l. quoniam judices.* 21 *l. ſi appellationem.* 31. *eod.* Quod ſi proſecutâ appellationis cauſâ is qui appellavit obtineat, legitimè punitur judex qui appellationi deferre noluit: ſed ſi appellans ſuccumbat, infamia notatur, eò quod liti injuſtæ pertinaciter inſiſtere maluerit, quàm judicis præcepto moram gerere. *d. l. à proconſulibus.* 3. Requiritur, ut incontinenti poſt ſententiæ pronunciationem appellatio viva voce, vel intra decendium in ſcriptis, interponatur. *l. litigatoribus.* 14. *eod. & Novel.* 93. 4. Interpoſitâ appellatione, pars condemnata quæ appellavit, apoſtolos à judice, à quo per appellationem recedit, petere debet; teneturque judex, ſub pœna legitima, parti petenti illos intra triginta dierum ſpacium concedere, & acta edere. *l. judicibus.* 24. *eod. Novell.* 126. *& l. quoniam nonnulli.* 18. *eod.* 5. Requiritur, ut is qui appellavit edita à judice acta judici ad quem intra tempus legitimum præſentet, introducatque appellationem. *l. præſes provinciæ.* 5. *l. quoniam.* 21. *eod.* Et hoc tempus præſentandæ appellationis, cùm à judice vel lege ſtatuatur, terminus legis vel hominis dicitur. Quem terminum, nè appellationis deſertio admittatur, in præſentanda appellatione litigator obſervare, debet. *d. l. quoniam nonnulli.* 18. *d. l. præſes.* 5. 6. Ut appellationem interpoſitam litigator intra tempus legitimum proſequatur. Proſequendæ appellationis legitimum tempus eſt anni ſpatium, & ex juſta & legitima cauſa biennium, à tempore interpoſitæ appellationis numerandum. *Novell.* 126. *Novell.* 93. *Novell.* 93. Quod tempus ſi is qui appellavit labi ſinat, ſententia prior confirmatur. *d. Novell.* 126.

De temporibus & reparationibus appellationum ſeu conſultationum.

TIT. LXIII.

SIcuti etiam ſi intrà decem dies appellationem non interponat, vel intra triginta dierum ſpatium Apoſtolos inſtanter non petat, vel interpoſitam appellationem tempore legibus definito non introducat vel proſequatur, appellatio deſerta fit, & od id ſententia tranſit in rem judicatam & executioni mandatur. *d. l. quoniam nonnulli.* 18. *l. ſi contra majorem.* 18. *ſup. de appellat. & l. nemo.* 3. *hic.* Et hæc jure Novellarum obtinent. Jure autem Codicis tempora fatalia inchoandæ & introducendæ appellationis, juxta qualitatem judicum à quibus appellatur, diverſa ſtatuuntur, *in l. tempora.* 2. *eod.* Quâ lege per Juſtinianum correctâ ſtatuitur, ut non pro diverſitate judicum, ſed varietate locorum varia interponendæ & proſequendæ appellationis tempora præſtituerentur. *l fin. eod.* Sed his legibus omnibus emendatis, hodie, ut dictum eſt, interponendę appellationi, decendium: petendi Apoſtolos, triginta annorum ſpacium: proſequendæ appellationem anni ſpatium, vel etiam ex legitima cauſa biennium præfinitum eſt. *d. Novell.* 126. *& Novell.* 93. Quæ tempora, quæ in jure fatalia dicuntur, ſi appellans, non neglexerit, poterit in cauſa appellationis etiam in prima inſtantia neglecta proponere; Non enim prohibitum eſt, in cauſa appellationis non allegata allegare, & non probata probare; dummodò

modò ab illis quæ in prima inſtantia propoſita ſunt dependeant. *l. per hanc divinam.* 4. *eod.* Fatalibus autem per negligentiam appellantis lapſis, illa ne quidem per Principem reparari poſſunt; ſed prior ſententia per deſertionem appellationis confirmata executioni mandatur. *l. nemo arbitretur.* 3. *eod.* Excipiuntur aliquot caſus hic notati. 1. Si appellans ultra diligentiam adhibitam fortuito caſu impediatur. *l.* 4. *ſup. præſes. de appellat.* 2. Si interim dum de re tranſigenda cum adverſario tractat, vel componenda per arbitrium compromiſſarium, labantur fatalia, potiſſimum quæ proſequendæ appellationi præſtituta ſunt. *Novell.* 93. *& Novell.* 94. His enim caſibus præſcriptio fatalium appellato non nocet, &c.

Quandò provocare non eſt neceſſe.

T I T. LXIV.

NOn obeſt etiam præſcriptio fatalium in caſibus quibus provocare non eſt neceſſe. Sunt illi quibus ſententiæ nullitas committur. Si quidem ſententia quæ eſt ipſo jure nulla, reſciſſione non indiget; appellationem igitur qua ſententia lata reſcindatur, interponi non eſt neceſſe. Quibus autem modis ſententia ipſo jure nulla ſit, ſupra relatum eſt; quibus adde, 1. Si adverſus ſententiam quæ tranſivit in rem judicatam, alia ſententia pronuncietur. *l.* 1. *hic.* 2. Si ſententia lata ſit contra jus conſtitutionis, vel legis tenorem, non contra jus litigatoris. *l. ſi cum inter.* 2. *eod.* 3. Si pluribus cauſæ cognitio & pronunciatio

commiſſa ſit, & quibuſdam delegatis non intervenientibus, ſententia feratur. *l. cum magiſtratus.* 4. *eod.* 4. Si delegatus vel in quantitate, vel tempore formam commiſſionis transgrediatur. In quantitate, ut ſi modum & ſummam ad quam juriſdictio delegata reſtricta eſt, excedat in pronunciando. *l. certa ratione.* 5. *eod.* Vel ſi ultra tempus quàm ſe ſua juriſdictio extendat, ſententiam ferat. *l. cùm non ex eo.* 6. *eod.* 5. Sententiæ nullæ, ſunt ſententiæ venales, quæ in mercedem à corruptis judicibus proferuntur. *l. venales.* 7. *eod.* 6. Si ſententia feratur, quoties ob nullitatem actus prohibiti appellatio quaſi ſupervacanea non permittitur. *de quibus in l. fin.* & *l. ſi pater.* 8. *eod.* His caſibus appellationis auxilium ad reſcindendam ſententiam, quæ ipſo jure nulla eſt, neceſſarium non eſſe dicitur. *tot. titul. hoc.*

Quorum appellationes non recipiuntur.

TIT. LXV.

7. AD appellationis formam requiritur, ut ſententia lata talis ſit, à quâ appellari poſſit; ut eſt ſententia definitiva, non interlocutoria. *l. ante ſententiæ.* 7. *hic.* Niſi interlocutoria vim definitivæ habeat, vel tale gravamen contineat, quod per appellationem à definitiva reparari non queat. Quo caſu appellatio, in ſcriptis, gravaminibus nuncupatim inſertis, intra decem dierum ſpacium permittitur. Quod in appellatione à definitiva, non deſideratur, ſed ſufficit ut vel viva voce, vel in ſcriptis abſque copioſa deductione gravaminum appelletur,

Dd. in

Dd. in l. litigatoribus. 14. *ſup. de appellation.* Ratio diverſitatis eſt, quia appellatio ab interlocutoria non permittitur, niſi juſtæ appellandi cauſæ ſubſint, quæ in libello vel inſtrumento appellatorio deduci debent, ut in continenti judici conſtare poſſit juſta, nec ne, ſit appellatio; quia ex juſtis cauſis ſtatim juſtificari appellatio ab interlocutoria debet, cùm in eadem beneficium *l. per hanc divinam.* 4. *ſup. de temporibus appellat.* & *l. eos qui.* 6. §. *ſi quid autem. ſup. de appellation.* ſcilicet non deducta deducere, & non probata probare, locum non habeat, ſed appellatio à definitiva, ex aliis etiam, quàm quæ inſtrumento, vel libello appellatorio inſerta ſunt, argumentis & cauſis, rectè approbatur, confirmatur & juſtificatur. Qualiter autem & quomodo confici debet libellus appellatorius, vide *l. fin.* §. *in refutatoriis. ſup. eod.* 8. Requiritur etiam ut cauſa talis ſit, quæ appellationem admittat. Sunt enim quædam cauſæ in quibus appellare non licet; Scilicet, cauſa fiſcalis & publici muneris geſti, quæ utilitatem publicam concernat, ſive civiliter, vel criminaliter agatur. Undè officialis à judice condemnatus de malè & perperam geſtis, non appellat: *l. nulli officialium.* 3. *hic.* Nec condemnatus in cauſa fiſcali, vel Principis appellat: *l. abſtinendum.* 4. *eod.* Ut ſi notorius ſit debitor, & manifeſtè convictus, publicarum enim neceſſitatum, & privati ærarii utilitas flagitat, nè commoda publica callidis debitorum artibus differantur. *l. fin. eod.* Non igitur appellatur quoties fiſcalis calculi ſatisfactio poſtulatur, aut tributariæ functionis ſolenne munus expoſcitur, aut publici vel etiam privati, dummodò evidentis at-

que convicti redditio debiti flagitetur. *d. l. abſtinendum. l. nulli officialium. & l. fin. eod.* Deinde non appellatur quoties negotium dilationem, quæ grave præjudicium afferat, non recipit; Scilicet, nè voluntas defuncti teſtamento ſcripta referetur, vel in ſcripti hæredes in poſſeſſionem mittantur, viginti librarum auri mulcta impoſita litigatori, qui tam importunè appellare, & judici qui talem appellationem recipere auſus fuerit. *l. quiſquis. 6. eod.* In cauſa executionis quoque denegatur appellandi facultas, niſi judicati modum is qui jus exequendi habet excedat. *l. ab executione. 5. eod.* Pariter in cauſa contumaciarum contumax appellans non auditur; cùm duplex exceptio quæ ex contumacia proficiſcitur, declinatoria ſcilicet, & peremptoria, illi obſtet. *l. 1. eod.* Denique in cauſa criminali appellationi facilè non defertur. Quod non obſtat illi, quod ſupradictum eſt, appellationem tam in civili quàm criminali cauſa locum ſibi vindicare: hoc enim ita accipiendum eſt, ſi reus voce ſua minimè confeſſus ſit, aut formidine tormentorum territus contra ſe aliquid dixerit; ſi enim homicida notorius, veneficus, maleficus, adulter, vel eorum qui manifeſtam violentiam commiſerunt aliquis, argumentis convictus, teſtibus ſuperatus, vel etiam propria voce flagitium patratum confeſſus fuerit, appellandi facultatem non habet. *l. obſervare. 2. eod.* Appellationis enim remedium quod ſententiæ iniquæ & injuſtæ corrigendæ emendandæque cauſa introductum eſt, iniquitatis non debet eſſe præſidium, & impunitatis ſpem illis præſtare, quod æterna lex punire jubet. *Dd. in l. 2. eod.*

Si

Si pendente appellatione mors intervenerit.

T I T. LXVI.

SEd in caſu quo appellatio in cauſa criminali permittitur, obſervandum, quod ſi is qui requiſitus & inter reos relatus humanis eximatur pendente appellatione, bona ipſius non ad fiſcum, ſed ad hæredes ejus pertinere. *l. ejus qui.* 2. *hic*. Quod etiam procedit ſi contra ipſum ſententia capitalis prolata ſit, quæ jure ipſo bonorum confiſcationem inducit. Si enim pendente appellatione à tali ſententia inſtituta reus moriatur, nihilominus, excluſo fiſco, legitimis hæredibus ejus ſucceſſio defertur; Morte enim rei pendente appellatione contingente pœna delicti extinguitur; non bonorum confiſcatio inducitur, niſi in pœnam delicti bona expreſsè adempta fuerint. *l. ſi is qui.* 3. *eod.* Per mortem igitur rei extincta pœna delicti lis in hæredem non transfertur, niſi bona prædefuncti expreſsè in ſententiæ pronunciatione ademta ſint, & ſic quæſtio confiſcationis bonorum ſuperſit. *d. l. ſi is qui.* Sed in cauſa civili, cauſa appellationis tranſit ad hæredem, teneturque hæres appellantis cauſas appellationis reddere, appellationi interpoſitæ per defunctum inſiſtere, vel judicato parere. *l. 1. eod.* Et advertendum quod ultra annum deliberationis qui ante hæreditatis aditionem hæredibus de jure conceditur, etiam expleto tempore appellationis proſequendæ detur hæredibus appellantis quatuor menſium ſpacium, quo appellationi per defunctum

ctum interpoſitæ adhærere, eamque perſequi poſſunt. *l. fin. eod.*

De his qui propter metum judicis non appellaverunt.

TIT. LXVII.

QUod ſi defunctus appellationem legitimo tempore non interpoſuit, nec hæredes ejus appellationis remedio uti poſſunt, quia defunctus hoc ſuo facto hæredibus præjudicare potuit, niſi appellationem ex juſta cauſa omiſiſſet; utputà, propter juſtum metum. Tunc enim ſi proteſtatio intra tempus appellandi facta ſit, quod per eum non ſtat, &c. hæredes à proſecutione appellationis non excluduntur. Proteſtatio enim illa ob juſtam timoris cauſam facta loco appellationis interpoſitæ habetur. *l. fin. hic.* Quod ſi juſta timoris cauſa non ſit, vel juſtus metus qui in conſtantem virum cadere poſſit, ſed vana formido, appellationis omiſſio meticuloſo, ejuſque hæredibus non patrocinatur. *l.* 1. *&* 2. *hic.*

Si unus ex pluribus appellaverit.

TIT. LXVIII.

CÆterùm ſi à ſententia contrà plures lata unus appellaverit, victoria per ipſum obtenta, non tantùm ſibi, verùm etiam omnibus aliis, etiam appellationis interpoſitionem omittentibus, prodeſt; modò cauſa communis ſit, & una eademque omnium defenſio. *l.* 1. *hic.*

hic. Extraordinarium autem reſtitutionis remedium, quod minoris ætatis favore ſingulari conceditur, ad litis conſortem majorem qui eodem privilegio munitus non eſt extenditur minimè; Sic enim ait Imperator Alexander, ſi in una eademque cauſa unus appellaverit, ejuſque juſta appellatio pronunciata eſt, ei quoque prodeſt qui non appellaverit; quod ſi ætatis auxilio unus contra ſententiam reſtitutionem impetraverit, majori qui ſuo jure non appellaverit, hoc reſcriptum non prodeſt. *l.* 2. *cod.*

Si de momentaria poſſeſſione fuerit appellatum.

TIT. LXIX.

Adde etiam ſuperioribus modis quibus non admittitur appellatio, cauſam momentaneæ poſſeſſionis controverſæ; Siquidem ſententia ſuper poſſeſſorio pronunciata, ſtatim mandatur executioni, nec per interpoſitam appellationem differtur; & hoc ob id, quia talis ſententia non perpetuum adfert præjudicium, cùm gravamen quod per eandem inducitur, per judicium proprietatis reparari poſſit, executione enim in poſſeſſorio factâ, ſalva adhuc eſt proprietatis cauſa. *l. unica. hic.*

Ne

Ne liceat in una eademque cauſa tertiò provocare, vel poſt duas ſententias judicum, quas definitio præfectorum roboraverit, eas retractare.

TIT. LXX.

DEnique is qui bis appellavit, & in duabus inſtantiis ſuccubuit, ſuper eiſdem articulis tertiò provocare, vel ſententias quas excellentiſſimorum Præfectorum prætorio definitio roboraverit, retractare prohibetur. *l. unica. hic.* Quamvis judices multoties ex cauſis lege probatis ante litis conteſtationem recuſare poſſit; recuſatio enim nomine appellationis non continetur. *d. l. unica. in fin.* Ex ſupradictis effectus appellationis colligi poſſunt: Primus effectus eſt, quod interpoſita appellatio ab uno, utrique litigantium præſtet facultatem proſequendi appellationem ad obtinendam meliorem ſententiam; Eſt enim appellationis cauſa communis, ob id uterque eadem uti non prohibetur. *l. ampliorem. ſup. de appel.* Sed ſi appellans interpoſitam appellationem deſerat, prior ſententia confirmatur, & legitimum ſortitur effectum. Quamvis contra appellatum litem deſerentem, in contumaciam procedi poſſit. *l. ſi contra. l. quoniam nonnulli. eod.* Secundò, quod appellatione interpoſita appellans eximatur juriſdictioni judicis à quo, cenſeaturque judex incompetens, potiſſimum ſi appellationi detulerit; Quod utique facere debet, ſi juſta

eſt

eſt appellationis cauſa; aliàs punitur. *l. à proconſulibus ſup. eod.* Ex eo dimanat tertius effectus, quod ſcilicet judicis prioris officium pendente appellatione conquieſcat, nihil innovare poſſit, ſed omnia in eodem ſtatu, quo tempore interpoſitæ appellationis erant manere debeant. *l. appellatione interpoſita. ſupr. eod.* Nec enim in præjudicium ſententiæ quæ per appellationem ſuſpenſa eſt prætextu reſcripti à Principe impetrati per innovationem aliquid fieri debet. *l. ex illo tempore. ſup. eod.* Quartus effectus eſt, quod appellatio facultatem de cauſa cognoſcenda tribuat judici ſuperiori, imò teneatur ille cauſam appellationis recipere, & de appellationis juſtitia pronunciare. *l. eos qui. ſupr. eod.* aliàs legitimis pœnis ſubiicitur. *l. quoniam judices. eod.* Quintus effectus eſt, quod appellatio cauſam reducit ad tempus litis conteſtatæ. Quare articulos novos proponere, non autem prioribus directò contrarios, probationesque ut in priore inſtantia facere, & non allegata allegare, non probata probare licet: Articulus enim in prima inſtantia omiſſus, in cauſa appellationis redintegrari, & probari poteſt; dummodò novus ille articulus à veteribus dependeat, & talis ſit, in quo ſententia à qua faceret præjudicium & pareret exceptionem rei judicatæ. *l. per hanc. ſupr. de tem. & repar. appell. & d. l. eos qui. §. ſi quid autem.* Sextus, quod judex appellationis priori judici à quo appellatum eſt, inhibere poſſit, & etiam ſententiam confirmatam executioni mandare; Judex enim appellationis, tunc exequitur ſententiam ſuam, cùm vel prioris judicis ſententiam confirmavit, vel ipſam iniquam eſſe judicavit; Secùs

cùs ſi appellationem deſertam, vel ob privilegium vel aliam cauſam, appellationem devolutam non eſſe pronunciavit. *l. addictos. ſup. de appellat.* Septimus: quod appellatione ab uno facta, judicatum à judice appellationis, pluribus unius ejuſdemque cauſæ defenſionem habentibus commodet, & proficiat. *ſup. tit. ſi plures, &c.* ut & hæredibus eorum. *tot. tit. ſup. ſi pen. app. mors interv. &c.* Temerariæ verò appellationis pœna eſt, quod is qui temerè provocat, 50. librarum auri pœna, cum exiſtimationis jactura, plectatur. *l. à proconſulibus. & l. eos qui. ſupr. de appellat. & l. ab executione. ſupr. quorum appellat. non recipiun. &c.* Quod ſi temeraria appellatio non ſit, judex appellationis ſententiam confirmatam in bonis condemnati exequitur, nec poſſunt illi qui vicerunt propria authoritate condemnati bona jure dominii occupare, etiam in caſu quo condemnatus bonis ceſſit, ſed judicis deſideratur authoritas, qui bona debito modo diſtrahat, & precium pro rata inter creditores diſtribuat; ſi hoc obſervatum non fuerit, bona à creditoribus avocari, etiam non obſtante longi temporis præſcriptione poſſunt, niſi emptoribus non occurrentibus data fuiſſent creditoribus in ſolutum. *l. legis Julia. 4. inf. qui bonis ced. poſſ.*

Qui bonis cedere poſſunt.

TIT. LXXI.

CEſſio bonorum eſt abdicatio poſſeſſionis bonorum ob debitum civile, ad hoc nè detrudatur in carcerem, facta. Cauſa efficiens eſt

eſt voluntas debitoris utriuſque ſexus, ſive ſit publicus debitor, vel alicujus privati; *l. ſi pater.* 3. *hic.* ſive paterfamilias, ſive filiiſamilias; & ſi filiusfamilias, ſive caſtrenſe peculium habeat, ſive non. *l. eum & filiisfamilias.* 7. *eod.* Pater tamen cedendo bonis filiis non præjudicat, ut & ipſi ob debitum paternum moleſtari poſſint, *d. l. ſi pater tuus.* Sciendum autem, ſi debitor bonis cedere velit, niſi illi ad ſolvendum detur dilatio; quod in arbitrio creditorum ſit, vel commodam dilationem concedere, vel ceſſionem admittere, & majoris partis creditorum conſentientium opinio, aliis diſcordantibus præfertur. *l. fin. eod.* Si in diverſas ſententias ſint partes, benignior ſententia recipitur; & ſi commodum videatur dilationem concedendam, non minor quinquennali detur. Cujus dilationis conceſſæ effectus eſt. Primò quod pendente illa dilatione debitor obæratus bonis cedere non poſſit. Secundò; quod contra creditores non currat præſcriptio. Tertiò, quod inter creditores alter alteri ratione privilegii & hypothecæ quam habet, non præferatur. *d. l. fin.* Materia in qua; cauſa civilis, ſive publicum, ſive privatum ſit debitum. *d. l. ſi pater.* Non criminalis, vel etiam civilis, in qua loco deficientis ſolutionis pecuniariæ, corporalis pœna imponitur; juxta illud. *Qui non habet in ære luat in corpore.* Materia circa quam, eſt univerſum patrimonium, & bona præſentia & futura. Nam & is qui patrimonium non habet bonis cedere non prohibetur, cùm ſi quid poſtea acquiſiverit, hoc uſque ad modum debiti à creditoribus legitimo modo avelli poſſit. *d. l. cùm & filiiſamil.* Forma ceſſionis bonorum juxta mo-

cùs ſi appellationem deſertam, vel ob privilegium vel aliam cauſam, appellationem devolutam non eſſe pronunciavit. *l. addictos. ſup. de appellat.* Septimus: quod appellatione ab uno facta, judicatum à judice appellationis, pluribus unius ejuſdemque cauſæ defenſionem habentibus commodet, & proficiat. *ſup. tit. ſi plures, &c.* ut & hæredibus eorum. *tot. tit. ſup. ſi pen. app. mors interv. &c.* Temerariæ verò appellationis pœna eſt, quod is qui temerè provocat, 50. librarum auri pœna, cum exiſtimationis jactura, plectatur. *l. a proconſulibus. & l. eos qui. ſupr. de appellat. & l. ab executione. ſupr. quorum appellat. non recipiun. &c.* Quod ſi temeraria appellatio non ſit, judex appellationis ſententiam confirmatam in bonis condemnati exequitur, nec poſſunt illi qui vicerunt propria authoritate condemnati bona jure dominii occupare, etiam in caſu quo condemnatus bonis ceſſit, ſed judicis deſideratur authoritas, qui bona debito modo diſtrahat, & precium pro rata inter creditores diſtribuat; ſi hoc obſervatum non fuerit: bona à creditoribus avocari, etiam non obſtante longi temporis præſcriptione poſſunt, niſi emptoribus non occurrentibus data fuiſſent creditoribus in ſolutum. *l. legis Julia. 4. inf. qui bonis ced. poſſ.*

Qui bonis cedere poſſunt.

TIT. LXXI.

CEſſio bonorum eſt abdicatio poſſeſſionis bonorum ob debitum civile, ad hoc nè detrudatur in carcerem, facta. Cauſa efficiens eſt

eſt voluntas debitoris utriuſque ſexus, ſive ſit publicus debitor, vel alicujus privati; *l. ſi pater. 3. hic.* ſive paterfamilias, ſive filiifamilias; & ſi filiusfamilias, ſive caſtrenſe peculium habeat, ſive non. *l. cum & filiisfamilias. 7. eod.* Pater tamen cedendo bonis filiis non præjudicat, ut & ipſi ob debitum paternum moleſtari poſſint, *d. l. ſi pater tuus.* Sciendum autem, ſi debitor bonis cedere velit, niſi illi ad ſolvendum detur dilatio; quod in arbitrio creditorum ſit, vel commodam dilationem concedere, vel ceſſionem admittere, & majoris partis creditorum conſentientium opinio, aliis diſcordantibus præfertur. *l. fin. eod.* Si in diverſas ſententias ſint partes, benignior ſententia recipitur; & ſi commodum videatur dilationem concedendam, non minor quinquennali detur. Cujus dilationis conceſſæ effectus eſt. Primò quod pendente illa dilatione debitor obæratus bonis cedere non poſſit. Secundò, quod contra creditores non currat præſcriptio. Tertiò, quod inter creditores alter alteri ratione privilegii & hypothecæ quam habet, non præferatur. *d. l. fin.* Materia in qua; cauſa civilis, ſive publicum, ſive privatum ſit debitum. *d. l. ſi pater.* Non criminalis, vel etiam civilis, in qua loco deficientis ſolutionis pecuniariæ, corporalis pœna imponitur; juxta illud. *Qui non habet in ære luat in corpore.* Materia circa quam, eſt univerſum patrimonium, & bona præſentia & futura. Nam & is qui patrimonium non habet bonis cedere non prohibetur, cùm ſi quid poſtea acquiſiverit, hoc uſque ad modum debiti à creditoribus legitimo modo avelli poſſit. *d. l. cùm & filiifamil.* Forma ceſſionis bonorum juxta mo-

ta morem & conſuetudinem diverſorum locorum variè obſervatur; ſed juris eſt, quod ſolo verbo, & ſine aliqua ſolennitate fieri poſſit. *l. in omni ceſſione.* 6. *eod.* Verbum tamen ceſſionis bonorum temerè prolatum, non obeſt proferenti; dummodo bonis nondum diſtractis debitum inferre paratus ſit. *l ſi quantitatem.* 2. *eod.* Finis: in hunc finem ceſſio bonorum à debitore fit, ne detrudatur in carcerem, & ut Alexander ait, qui bonis ceſſerint niſi ſolidum creditor receperit, non ſunt liberati; In eo enim tantummodo hoc beneficium eis prodeſt, nè judicati detrahantur in carcerem. *l. qui bonis.* 1. *eod.* Ceſſio autem fieri non poteſt, muneris publici evitandi cauſa, cùm quivis pro bonorum quantitate, onera publica ſubire cômpellatur. *l. propter honorem.* 5. *eod.* Effectus, eſt exceptio qua debitor obæratus qui bonis ceſſit, adverſus impetitionem creditorum ſe tuetur. Non enim à creditoribus liberatur ipſo jure, ſed exceptionis adminiculo; Ideoque ſi poſtea pervenerit ad pinguiorem fortunam, in quantum facere poteſt, deducto nè egeat, à creditoribus convenitur, & ut Juſtinianus inquit, ſi quid poſtea eis pinguius acceſſerit: hoc iterum uſque ad modum debiti à creditoribus legitimo modo avellitur. *d. l. cùm & filii fam. & l. ex contractu.* 3. *in. f. de bonis. autho. jud. poſ. &c.*

De bonis authoritate judicis poſſidendis, ſeu vænundandis, & de ſeparationibus bonorum.

Tit. LXXII.

A Vellitur inquam non propria authoritate creditorum, ſed judicis authoritate, legitimo ſervato modo, ut creditores hypothecarii chirographariis præferantur, priusquam de prætio ex venditione bonorum illius qui bonis ceſſit, redacto ſatisfiat. *l. pro debito. 6. hic.* Hoc enim hodie obſervatur. Quod ſi negotium in judicium deducitur, ſi debitor comparet, ordinariè contra eum ad ſententiæ pronunciationem, ejusque executionem proceditur: ſi non comparet, & nihilominus juravit judicio ſiſti, & contra fidem jurisjurandi latitat, ante litem conteſtatam requiritur, & ducitur manu injecta, etiam in civili cauſa, juſſu magiſtratus cujus juriſdicto eſt, quive judicem dedit; reo adhuc latitante ita ut inveniri non poſſit certus terminus comparendi præfinitur, intra quem ſi nec dum venerit, judex ordinarius ſummatim de cauſa cognoſcit, & niſi evidens deprehendatur actoris calumnia, ipſum mittet in poſſeſſionem bonorum debiti ſervandi cauſa, pro modo debiti in libello declarati. *Novell. 53. & l. cùm proponas. 9 eod.* Et hæc miſſio in poſſeſſionem, ex primo decreto appellatur. Cujus effectus eſt, quod per eam non acquiratur dominium rei, in cujus poſſeſſionem miſſio ex primo decreto facta eſt, ſed tantum jus pignoris conſtituitur; fit enim rei ſervandæ cauſa.

l. in

l. in poſſeſſionem. 8. *eod.* Alter effectus eſt, quod debitor reverſus non audiatur, quoad poſſeſſionem, niſi omnibus damnis & expenſis actori vel creditori reſtitutis, præſtitaque ſatiſdatione judicio ſiſti; Quo facto exacta de negotio principali habetur cognitio. Summaria enim illa cognitio quam debitore in latibulis conſtituto, judex facit, rem non definivit, litemque conſumpſit. Ex his apparet duplicem eſſe pœnam perjurii, quod debitor recedendo à jurata promiſſione judicio ſiſti committit. Primò quod debitor vel reus qui dejeravit judicio ſiſti, non citetur ſolenniter tribus edictis, vel uno peremptorio quod vim trium edictorum habet, ut in alio contumace fieri conſuevit, ſed requiratur & injecta manu ducatur. *d. Novell.* 53. Secundo, quod reus quamvis ſit ex his perſonis, quæ ſatisdare non coguntur, nunc propter perjurium commiſſum ſatisdare compellatur, nec amplius juratoriæ cautioni committatur. *d. Novell.* 53. Tertius effectus eſt, quod uno ex creditoribus in poſſeſſionem ex primo decreto miſſo, ejus miſſio proſit omnibus aliis creditoribus, ſive præſentes ſint, ſive abſentes; dummodo intra biennium veniant, & refectis pro rata expenſis debitum probent; vel ſi non ſint in eadem provincia intra quadriennium. *l. fin. eod.* Quod ſi creditor exſpectato debitore legitimo tempore, ad venditionem rerum, in quarum poſſeſſione per miſſionem conſtitutus eſt, proceſſerit, bona fide venditio fieri, de prætio venditæ rei debitum creditori miſſo ſolvi, & reſiduum, de quo aliis poſtea venientibus creditoribus ſatisfiat, in æde ſacra deponi, & omnia ſolenniter fieri debent,

bent, ut tradit *d. l. ſin* §. *fin. autem hi.* Quod ſi bona diſtrahendo æri alieno ſufficientia non ſint, non tenetur unus ex pluribus creditoribus bona ſuſcipere, & cæteris ſatisfacere. *l. incivile eſt.* 4. *eod.* Quod ſi debitor mortuus fuerit; aut reliquit hæredem, aut non. Primo caſu, ſi & hæredes defuncti ære alieno obſtricti ſunt, habent creditores defuncti ſeparationis beneficium contra creditores hæredum. Quo petere poſſunt, ut bona defuncti à bonis hæredum ſeparentur. Et hoc eſt in ipſorum arbitrio; cùm etiam creditores defuncti fidem hæredum ſecuti ſeparationis beneficio renunciare poſſint. *l. eſt juriſdictionis.* 2. *eod.* Quod etiam in creditoribus teſtamentariis vel hæreditariis obtinet; Nam & legatarii defuncti petere poſſunt, ut bona defuncti ab hærede ſeparentur; cùm & legata cenſeantur loco æris alieni, reſpectu habito ad bona ejus qui illa præſtare debet, non qui reliquit. *l.* 1. *eod.* Ob id legatarii defuncti præferuntur legatariis ipſius hæredis; *d. l.* 1. niſi & ipſe creditor ſuccedat debitori hæredi qui legata præſtare debuit; pro ea enim parte qua hæres exiſtit, debitum confunditur. *l. ſi uxor tua.* 7. *eod.* Quod ſi debitor hæredem non reliquit, creditores in poſſeſſionem bonorum vacantium ſe à judice mitti poſtulare poſſunt. *l. ſi bona.* 5. *eod.* Ita tamen ſi bona à fiſco non fuerint agnita; Hoc enim privilegii fiſcus habet, quod agnoſcendo bona vacantia, aliis præferatur, & ſe creditoribus defuncti obligare poſſit, ideoque bonis vacantibus ad fiſcum devolutis, defuncti creditoribus fiſcus ſatisfacere tenetur. *d. l ſi bona.*

De

De privilegio fiſci.

TIT. LXXIII.

SIcuti etiam fiſcus in bonis non vacantibus ex cauſa fiſcali obligatis aliis creditoribus, jure prærogativæ antefertur. *l. ſi cum pecuniam.* 3. *hic.* Sed an fiſcus mulieri, quæ in actione perſonali de dote, & in actione hypothecaria, dotis nomine privilegium habet ut præferatur omnibus creditoribus chyrographariis, & hypothecariis etiam antiquioribus ſive expreſſam, ſive tacitam hypothecam habeant, *ex Novell.* 91. *&* 97. *&* 109. præfereturs? An fiſco mulier? Et manifeſti juris eſt, mulierem in rebus propriis potiorem eſſe fiſco creditore etiam in cauſa primipilari. *l. bona.* 1. *eod.* Res igitur paraphernales uxoris apud maritum conſtitutæ ex officio publico geſto per maritum non obligantur fiſco. *d. l. bona.* Quia hæc bona paraphernalia tantum procuratorio nomine adminiſtravit. Sed in dote mulieris cum fiſco æqua eſt conditio, paria privilegia habent, nec alter alteri præfertur, niſi ex temporis prærogativa. *l. quamvis*, 2. *eod.* Regula igitur juris communis in his recipitur, ut prior tempore potior ſit jure. *d. l. quamvis*, Ut in duabus mulieribus de dote contendentibus, & duabus fiſci ſtationibus obſervatur. *de quibus Novel.* 91. Inter hæc tamen illud diſcriminis eſt, quod fiſco privilegium ſemper permaneat, non auferatur, niſi ſolventi pro debitore fiſcali ceſſum fuerit; quia privilegium fiſci poteſt per ceſſionem in ſolventem transferri. *l. fin. eod.* Non autem abſque ceſ-

ceſſione; Ob id pro debitore fiſci ſolvens, ſi actionem privilegiatam fiſco competentem ſibi cedi non curaverit, adverſus debitorem fiſcalem privilegio fiſci uti non poteſt. *d. l. ſi cùm pecuniam.*

De privilegio dotis.

TIT. LXXIV.

PRivilegium verò mulieris in dote conceſſum non ſemper manet, ſed morte mulieris cum perſonale ſit, perimitur, nec ad hæredes tranſit. *l. unica. hic.* Quod de hæredibus extraneis intelligendum eſt, non de liberis matris. Illi enim ex *Novell.* 91. pari privilegio in rebus dotalibus ad ſe devolutis gaudent. Fiſcus igitur mulieri in dote non præfertur niſi ratione temporis. Ob id per patrem debitorem fiſcalem cauſa dotis conſtituendæ alienata fiſcus revocat: *l. cum patrem.* 6. *ſup. de priu. fiſ.* Sicuti & omnia alia in fraudem fiſci alienata per Paulianam actionem revocat, ſine uſuris. *l pecunia.* 5. *eod.* Dummodo poſt obligationem cum fiſco contractam alienata ſint, non ante. *l. ſi debitor.* 4. *eod.*

De revocandis ijs quæ in fraudem cred. alienata ſunt.

TIT. LXXV.

QUod etiam in aliis creditoribus recipitur, ut alienata in eorum fraudem per Paulianam actionem revocare poſſint; ſed ita, ſi de-

ſi debitoris bona excuſſa fuerint. *l. hæres.* 1. *hic.* In Pauliana enim actione, ut ea intentari poſſit, requiritur, ut in alienatione rei oneroſo titulo facta, fraus dantis & accipientis intervenerit; vel ſi lucrativo titulo, dantis tantum conſilium cum fraudis eventu. *l. ignoti juris.* 5. *eod.* Sed eventus fraudis, vel an fraudati creditores ſint, perſpici non poteſt, niſi excuſſis bonis principalis debitoris. *d. l. ignoti, & d. l. hæres.* Datur igitur actio Pauliana creditoribus adverſus poſſeſſores rerum per fraudem alienatarum, pro earum reſtitutione Dico, creditoribus; quia omnibus creditoribus datur, niſi creditor jure hæreditario ſuccedat debitori defuncto; is enim Pauliana non utitur, cùm hæres, ſive ſit ſuus, ſive extraneus, allegans turpitudinem defuncti non audiatur. *l. filios.* 4. *eod.* Dico, poſſeſſores; quia nullus eximitur, etſi ſit filius vel filia. *l. ſi ſucceſſione.* 2. *l. ſi paterna.* 3. *eod.* Dico alienata; quia alienationis verbum etiam juris liberationem continet, cùm ſit generale, omnes alienationis ſpecies ſub ſe continens. Unde ſi debitor, actionem remiſiſſet adverſus ſuum debitorem, actio reſtitui deberet. *l. fin. eod.* Denique dico, per fraudem; quia fraudis conſilium in alienatione præciſè requiritur ut Pauliana actio competat. *d. l. ſi ſucceſſione.* 2. *& d. l. ignoti.* 5.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

CODI-

CODICIS DOMINI JUSTINIANI IMPERATORIS & PRINCIPIS Sacratiſſimi, Liber Octavus.

De Interdictis.

TITUL. I.

SUPERIORE libro de ordinariis judiciis poſſeſſionum actum eſt, reſtat nunc de extraordinariis diſſerere; ut ſunt interdicta, quæ ratione juris noſtri poſſeſſorii conſervandi proſequendique introducta ſunt. Certi enim juris eſt, ortâ proprietatis & poſſeſſionis lite, prius poſſeſſionis decidi oportere quæſtionem competentibus actionibus: ut ex hoc ordine facto, de dominii diſceptatione, probationes ab eo, qui de poſſeſſione victus eſt, exigantur. *l. incerti juris. 3. hic.* Interdicta vel ſunt adipiſcendæ, vel recuperandæ, vel retinendæ poſſeſſionis.

Quorum bonorum.

TIT. II.

ADipiſcendæ poſſeſſionis interdictum dicitur eſſe Quorum bonorum. *l. 1. hic.* Quod ad conſequendam bonorum hæreditariorum poſſeſſionem competit. Cujus cauſa ef-

ficiens, eſt edictum prætoris. Materia, res hæreditariæ, tam univerſales, quàm particulares. Forma, intentandi hujus interdicti, ut probato jure hæreditario, inſtituatur contra illum qui pro hærede vel poſſeſſore poſſidet, vel dolo malo poſſidere deſiit, coràm competente judice, ad conſequendam rerum hæreditariarum poſſeſſionem. *l. 2. 1. 3. eod.* Effectus, eſt adeptio poſſeſſionis rerum hæreditariarum. *d. l. 2. eod.* Quia hoc interdictum dicitur adipiſcendæ poſſeſſionis. Hujus tres ſunt ſpecies, ſcilicet, Quorum bonorum, Quorum legatorum & Salvianum interdictum.

Quorum legatorum.

Tit. III.

QUorum legatorum interdictum eſt altera ſpecies adipiſcendę poſſeſſionis; & locum habet, ſi legatarius occupando legatam rem prævenit hæredem, qui illius poſſeſſionem nunquàm habuit; & competit hęredi vel bonorum poſſeſſori contra legatarium vel fideicommiſſarium particularem, qui legatario æquiparatur, ad hoc, ut rem legatam abſque hæredis voluntate & propria authoritate occupatam reſtituat. *l. unica hic.* Et hujus interdicti cauſa efficiens, eſt ipſe Prætor qui ex ſumma æquitate ipſum introduxit. Legata enim ab hærede petenda ſunt, nec quis in occupandis legatis aut fideicommiſſis jus dicere debet ſibi ipſi. *d. l. unica.* Materia, ſunt res legatæ, & fideicommiſſo obnoxiæ, ſingulares, vel etiam bonorum univerſitas; quia legata quæ eam compræhendant,

dant, relinqui poſſunt. Forma, ut à bonorum poſſeſſore vel hærede intentetur, contra legatarium vel fideicommiſſarium, qui rem ſibi relictam, in cujus poſſeſſione hæres nunquam fuit, propriâ auctoritate occupavit. Effectus, eſt reſtitutio, quam fieri non tantùm æquitas ſuadet; cùm nemo ſibi ipſi jus dicere debeat: ſed etiam quia intereſt plerunque hæredis legata aut fideicommiſſa, ob detrahendam fortè ex S. C. Trebelliano aut lege Falcidia portionem jure debitam, adhuc integra habere. *d. l. unica.*

Unde vi.

TIT. IV.

INterdictum recuperandæ poſſeſſionis eſt, Unde vi; & competit contra illum qui aliquem de poſſeſſione de facto & violenter dejecit. *l. ſi de poſſeſſione. 4. hic.* Cauſa efficiens, eſt ipſe Prætor qui ſuo edicto hoc introduxit; *Unde tu illum vi dejeciſti, &c.* Materia, ſunt res immobiles; quia in mobilibus ſi fiat vis certæ actiones competunt. Forma, ut vi publica vel armata, & fraudulenter, is qui in poſſeſſione rei immobilis ſit dejiciatur. *d. l. ſi de poſſeſſione. & l. invaſor. 5. eod.* Nam ſi cauſa defenſionis & cum moderamine inculpatæ tutelæ fieret vis, non competeret interdictū; cum omnia jura illatam vim cum moderamine propulſare permittant. *l. 1. eod.* Effectus, eſt reſtitutio rerum ablatarum cum omni ſua cauſa & intereſſe; Quia injuſtè ſpoliatus, auctoritate judicis antè omne eſt reſtituendus: *l. meminerint. 6. eod.* in tantùm

ut ſpoliatus tanquàm in cauſa ſpolii privilegiata contra minores reſtituatur; Curatoribus tamen & tutoribus, quorum culpa invaſio facta eſt ad reſarciendum damnum minori condemnandis, aliiſque legitimis pœnis plectendis. *d. l. meminerint in fine.* Quod ſi ſuper rebus abreptis vel invaſis controverſia ſuboriatur, juramento ſuper his per eum qui vim paſſus præſtito judex ſtare debet. *l. ſi quando. 9. eod.* Ad inducendum tamen illum effectum 4 requiruntur: 1. Ab una parte invaſio vel dejectio. 2. Ut illa dejectio non defendendi cauſa, ſed fraudulento animo fiat. *d. l. invaſor.* 3. Ex altera parte poſſeſſio. *d. l. ſi de poſſeſſione.* 4. Ut inſtituatur hoc interdictum intra annum utilem. *l. vi pulſos. 2. eod.* Eſt enim annalis tantùm hujus edicti perſecutio quæ de omnibus damnis, perpetua verò de his, quæ ad dejectorum, ejuſve ſucceſſores pervenerunt. Sicuti etiam ad excipiendum vel defendendum jus ſuum adverſus dejectorem non eſt annale, ſed perpetuum tempus indultum. Affinia huic interdicto ſunt; Remedium, *l. ſi quis in tantam. 7. eod.* Cujus effectus eſt, quod ſi quis vim fecerit in re, quæ in ejus bonis ſit, ex conſtitutione, *d. l. ſi quis in tantam*, rem propriam amittat: ſin autem in re aliena, non modo eandem reſtituere, verùm etiam ejus rei æſtimationem dare vim paſſo teneatur. *d. l. ſi quis in tantam. 7.* Et hæc conſtitutio tam pro rebus mobilibus, quàm immobilibus, & tam contra doloſè, quàm temerè & ſine dolo recipientem, locum habet. 2. Remedium ex lege Julia de vi publica & privata; inferens enim vim privatam, id eſt, ſine armis, punitur lege Julia de vi privata, ſcilicet relegatione,

tione, tertiæ partis bonorum publicatione: Inferens autem vim publicam, armis, lege Julia de vi publica deportationis, & omnium bonorum publicationis pœnam ſuſtinet. 3. Condictio ex conſtitutione *l. cùm quærebatur. fin. eod.* Quæ datur ei qui rei alienæ poſſeſſionem vacantem occupavit: & competit ad reſtitutionem ſpacio triginta annorum. *d. l. cùm quærebatur.* 4. Remedium *l. non abs re eſt.* 10. *eod.* Quod datur ſi colonus vel inquilinus dominis petentibus res locatas in judicio uſque ad ſententiam reſiſtunt, ad hoc ut condemnentur ultra rei reſtitutionem in ipſius rei æſtimationem: *d. l. non abs re eſt.* Sub hac conditione, ſi uſque ad ſententiam in contumacia perſtiterint. *d. l. non abs re.* Affinitatemque magnam habent alia recuperandæ poſſeſſionis remedia.

Si per vim vel alio modo abſentis, &c.

TIT. V.

Contrariatur huic interdicto lapſus anni intra quem intentari debet; quamvis non tantum detur quando quis præſens ſpoliatus eſt verum etiam ſi in abſentia veri poſſeſſoris ſpolium per expulſionem ejus qui ipſius nomine rem detinebat, factum dicatur, Hoc enim caſu quilibet conjunctus, vel etiam amicus, aut ejus ſervus, qui expulſus aut dejectus eſt, admittitur etiam poſt annum, intra quod hoc interdictum intentari debet; nullâ declinatoriâ exceptione obſtante, in poſſeſſionis cauſa; quamvis in petitorio judicio non audiatur. Do-

mine autem quovis tempore reverſo poſſeſſionis recuperandæ actio indulgetur : *l.* 1. *hic.* nec obſtante authoritate reſcripti vel interlocutoriæ judicis. Poſſeſſor enim non conventus vel citatus non debet in ſuâ poſſeſſione turbari, vel dejici etiam ex reſcripto Principis vel interlocutoriæ judicis : quantò igitur magis dejectione facta recuperandæ permitti debet remedium. *l.* 2. *cod.*

Vti poſſidetis.

TIT. VI.

Species interdicti retinendæ poſſeſſionis eſt, Uti poſſidetis. Hujus cauſa efficiens eſt, prohibitio Prætoris vel Rectoris provinciæ *l. unica. hic.* Materia, res ſoli atq; immobiles; non autem mobiles ; quia pro poſſeſſione illarum competit interdictum Utrubi ; nec res incorporales, quamvis pro iis detur utiliter, putà ſi quis juriſdictione vel ſervitute turbaretur. Forma, ut is qui inſtituit poſſederit tempore turbationis vel litis conteſtatæ non ab alio vi, clam, vel precario, petaturque interdici, ut præſtitâ legitimâ cautione in poſterum de non turbando à moleſtatione abſtineat. *d. l. unica.* Effectus, quod Rector provinciæ vim fieri prohibebit, ac ſatiſdationis vel transferendæ poſſeſſionis edicti perpetui forma ſervata, de proprietate cognoſcet. *d. l. unica.*

De tabulis exhibendis.

TIT. VII.

SUnt & quædam interdicta exhibitoria; Ut ſunt de tabulis exhibendis, de liberis exhibendis ſeu deducendis, & de libero homine exhibendo. Interdictum de tabulis exhibendis competit illi cujus intereſt teſtamenti tabulas exhiberi; ut eſt legatarius, fideicommiſſarius, ſubſtitutus, &c. ad hoc ut exhibeantur. *l. unica. hic.*

De lib. exhib ſeu deduc. & lib. hom. exhib.

TIT. VIII.

INterdictũ de liberis exhibendis datur parenti, adverſus eum qui invitum detinet, quem in ſua poteſtate eſſe dicit, ut eum exhibeat; nam ſi filius ſua ſponte apud aliquem eſſet, vel ſi fortè negaret ſe eſſe in poteſtate non competeret hoc interdictum *l. adi præſidem. 2. & l. fin. hic.* Interdictum de liberis deducendis ex eiſdem cauſis competit; & eſt prohibitorium. Interdictum de libero homine exhibendo competit adverſus detinentem dolo malo liberum hominem invitum; nec refert maſculus ſit vel fœmina, ſui vel alieni juris: & hoc cauſa tuendæ libertatis, nè liberi homines ſervitutibus ſubjiciantur, propoſitum eſt.

De precario & Salviano interdicto.

TIT. IX.

TErtia ſpecies interdicti adipiſcendæ poſſeſſionis eſt interdictum Salvianum; Cujus cauſa efficiens eſt Prætor Salvius Julianus. Materia: Res inductæ & invectæ in ruſticum & urbanum prædium quæ in cauſam pignoris ipſi domino prædium locanti videntur, pro penſione obligatæ. Forma: ut petatur revocatio rerum invitò domino locatore prædii diſtractarum. Effectus: adeptio rerum tacitè vel expreſsè pignôratarum quæ alienatæ fuerant. *l.* 1. *hic.* Affinis, eſt actio Servina. Quæ etiam datur pro revocandis rebus hypothecatis. *d.l* 1. Quod ſi res tacitè pignoratæ non vendantur: ſed is qui precario in ædibus habitavit reſtituere ædes nolit, interdicto de precario (quod reſtitutorium eſt & naturalem habet in ſe æquitatem) & condictione incerti, hoc eſt, præſcriptis verbis actione (quæ ex bono & æquo in perpetuum datur) conveniri poteſt, ad hoc ut reſtituatur res precario conceſſa; & ſi reſtitui nequit, fiat condemnatio in tantùm, quanti actoris intereſt, rem reſtitui cum omni cauſa poſt litem conteſtatam. *l.* 2. *eod.*

De ædificiis privatis.

TIT. X.

ÆDium autem in urbibus collocatarum certa debet haberi ratio, nè urbis deformetur

metur aſpectus; quia & hoc ornatui publico & utilitati Reipublicæ, cujus gratia interdicta introducta ſunt, convenit. *l. negotiandi.* 2. *hic.* Ob id extruere ædificium in urbibus, dummodò antiquus modus non excedatur, licet: *l. & balneum.* 6. *eod.* de una domo ad aliam transferre, non autem gratiâ negotiandi ædificia demoliri, permittitur; *d. l. negotiandi.* Nec de civitate ad villam licet ædificiorum ornamenta transferre, ſed de civitate una ad aliam, & de villa ad aliam delabente & ruinam minante ædificio: *l. ſi quis poſt hanc.* 6. *eod.* non autem columnas vel ſtatuas cujuſcunque materiæ ex alia eademque provincia auferre vel movere. *l. nemini.* 7. *eod.* Cæterùm Curiales urbium proprias ædes in urbibus habere, vel vetuſtate collapſas reſtaurare, vel è fundamentis novas extruere tenentur; Non curiales verò ſolum ad antiquarum reparationem obſtringuntur. *l. ſingularem.* 8. *eod.* Quod tamen judicis arbitrio committitur, qui inſpecta conſuetudine loci ſtatuet. *l. an in totum.* 3. *eod.* Socius autem ſi communi nomine in refectionem domus impenderit, ſumptus pro rata repetet; quod ſi infra 4. menſes redditi non fuerint, dominium totius prædii ſibi vendicabit, *l. ſi ut propoſuis.* 4. *eod.* Niſi nomine proprio ſciens impenderit, & ædificaverit; tunc enim non repetit, cùm ædificatũ hoc caſu ſolo cedat. *l. ſi is contra.* 5. *eod.* Poteſt etiam quivis locum prędio ſuo adjacentem muris circumdare: *l. per provincias.* 10. *eod.* Dummodò publico loco non detrahat, quia inter ædes ſacras vel publicas, & ædificium privatum ſpacium quindecim pedum eſſe debet: *l. ſi cui loci.* 9. *eod.* Vel etiam ædificando non noceat vicino.

De novi operis nunciatione.

TIT. XI.

QUi hoc facit ei novum opus nunciari poteſt. In quâ nunciatione hic proceſſus obſervatur,quod nunciator,paratus de jure ſuo ſtatim docere,audiatur,cauſæque cognitio intra tres menſes terminetur, quibus peractis ædificare permittitur ędificatori,ſi poſt denunciationem factam de opere demoliendo, ſi non rectè ædificaverit, & ſuis ſumtibus deſtruendo ſufficientem ſatiſdationem offerat. *l. unica. hic.*

De operibus publicis.

TIT. XII.

PAri ratione, nec ædificatum quod jure publico obeſſe poſſit, ullo prætextu vel reſcripti Principis,vel præſcriptionis permittitur: *l. præſcriptio. 6. hic.* Ideo diruenda ſunt omnia, quæ per diverſas urbes vel in foro, vel in publico quocunque loco, contra ornatum, commodum,& decorem civitatis extructa ſunt. *d. l. præſcriptio.* Unde locus ad uſum privatorum in palatio publico extructus, ibidem ædificiis occupatus, dirutis ædificiis vacuus reddi, & in poſterum nè fiat, prohiberi debet. *l. quicunque. 17. eod.* Et ædificia quæ vulgò parapetaſia nuncupantur, vel ſi qua alia opera mœnibus privatis vel publicis operibus ita ſociata cohęrent, ut ex iis incendium, vel inſidias vicinitas reformidet, aut anguſtentur ſpatia platearum, vel minuatur porticibus latitudo, diruenda & proſternenda ſunt:

ſunt; *l. ædificia.* 14. *eod.* Cùm & uſurpans portum, vel porticum publicum ſine principis licentia pœna 50. librarum auri plectatur: *l. qui ſine.* 20. *eod.* Nec in domo regia alicujus imagines pingi, ſtationes fieri, equi introduci, vel nuptiæ fieri debent. *l. baſilicam.* 21. *eod.* Cauſa autem efficiens operis publici, eſt voluntas Principis utilitate publica exigente. *l. intra urbem.* 5. *eod.* Forma, ex requiſitis colligitur. Nam ad extruendum novum opus; Primò deſideratur Principis licentia; nam ſine hac judex novum opus inchoare non poteſt, quamvis vetus reficere poſſit. *d. l. intra urbem.* Deinde contributio incolarum vel ſubditorum. *l. omnes provinciarum.* 12. *eod.* A qua nec judex immunitatem concedere poteſt. *l. plurimi.* 1. *l. ad portus.* 7. *eod.* Tertiò collatio partis ex ærario publico; nam debet Princeps ad reparationem publicorum mœnium, &c. tertiam partem redituum fundorum reipublicæ illius civitatis deputare. *l. nè ſplendiſſimæ.* 11. *eod.* Effectus, & finis, eſt publica utilitas. *d. l. ædificia.* 10. *d. l. præſcriptio.* Unde alia ædificia quandoque deſtruuntur, ut publica opera tantò commodius extrui poſſint: *d. l. ædificia.* 14. non tamen domus excedentes 50. libras argenti: *l. ſi quando.* 9. *eod.* & imago principis transfertur neceſſitate publici operis exigente: *d. l. ſi quandò.* nec opera publica privatæ alicujus utilitati deſervire debent: *d. l. quicunque d. l. baſilicam.* quamvis turres & muri pro muniendis urbibus in fundis privatorum fabricati, illorum uſui, quorum cura & ſumptibus reparantur, deſerviant. *l. turres.* 8. *eod.*

De

De ratiociniis operum publ. & de patrib. civit.

TIT. XIII.

CAeterùm provinciarum rectores, & caeteri viri ſpectabiles officium ſuum, vel reditus publicos, vel opera publica contra vetitum diſcutere, vel unam ſiliquam, ſibi ex ſingulis ſolidis erogandis vindicare, vel quod aliquod lucrum ex iiſdem reditibus vel operibus captare non debent, ſub pœna legitimâ hic inſerta. *l. unica. verſ. quod ſi vir. bic.* Qui verò opus aliquod pro ſua liberalitate ſe facturos promiſerint, licèt certum ſit eos ex ſola pollicitatione vel pactione ad implendum id teneri, illa tamen obligatio ad hæredes pollicentis non deſcendit. *d. l. unic. verſ. qui verò.*

De pignoribus & hypothecis.

TIT. XIV.

OMnibus contractibus adjici poſſunt pignora, fidejuſſiones aliæque acceſſiones; Quare fieri poteſt, ut actio ordinaria vel extraordinaria competat, illâ tamen poſthabitâ, pignora perſequantur, fidejuſſores dati conveniantur, &c. Differunt pignus & hypotheca cauſa efficiente, materia, forma & effectu, &c. Cauſa efficiente quidem; quia pignus civile eſt, producitque actionem bonæfidei; hypotheca autem prætoria & ſtricti juris. Materia; pignus tàntùm eſt rei mobilis, undè nomen habet à pugno;

pugno; at hypothecæ ſubiiciuntur non ſolum res mobiles, ſed etiam immobiles. Forma; quia pignus rei traditione actuali conſtituitur., hypotheca verò non aliter, quàm nuda conventione & voluntate. Effectu; quòad actiones, quoniam pignoratitia in perſonam actio eſt, ſed hypothecaria in rem, eſt actio *l. pignoris vel hypotheca.* 18 *hic.* Pignoris conventio, eſt conſtitutio juris in re ſua ad ſecuritatem debiti facta. Cauſa efficiens, eſt conventio contrahentium, *l. quamvis.* 2. *l. major.* 23. *eod.* decretum judicis, & legis authoritas. Unde pignus à cauſa efficiente dicitur conventionale, prætorium & judiciale, *de quibus infrà titul.* 22. *&* *titul.* 23. Materia, ſunt omnes res mobiles, immobiles, corporales, & incorporales, particulares, generales & univerſales. Undè à materia pignus dicitur, vel ſpeciale, vel generale. *d. l.* 2. *& l. quamvis.* 17. *eod.* Forma, ut traditione ipſius rei pignoratæ, vel nuda conventione utriuſque tam debitoris, quàm creditoris, vel poteſtate legis conſtituatur. Undè dividitur à forma pignus in voluntarium & neceſſarium; quia à lege inducta pignoris obligatio neceſſitatem quandam injicit. Effectus, eſt duplex actio, ſcilicet pignoratitia & actio quaſi Serviana. Hæc perſonalis eſt, Illa realis. Is qui perſonaliter actione Serviana egit adhuc pignus perſequi non prohibetur. *l. quamvis perſonali.* 8. *l. diſtractis.* 14. *eod.* Hinc ab effectu pignus dividitur in pignus in ſpecie & hypothecam; pignus aliàs generis vicem obtinet. *l. pignoris.* 18. *eod.* Et poteſt creditor perſequi jus pignoris, licèt debitori non ſit denunciatum. *l. debitores.* 10. *eod.* Sed ſi à debitoribus pignora ſint diſtracta, credito-

ditoribus poteſtas eſt, utrumne perſonali actione obligatos, an pignora poſſidentes, in rem actione convenire velint. *d. l. diſtractis.* Quia debitor vendendo, donando, legando, fideicommittendo, deteriorem conditionem facere non poteſt. *l. debitorem.* 15. *eod.* Contraria ſunt; 1. Solutio; quâ omnis obligatio tollitur; quia debito ſoluto vel oblato pignus reddi debet: *l. creditor.* 20. *l. ſi dominium* 9. *l. cùm te pecuniam.* 4. *eod.* Si modo integrum debitum ſolvatur; quia etiam pro expenſis occaſione pignoris factis retineri poteſt pignus. *l. in ſummam.* 6. *eod.* Nec intereſt à quo ſolutio fiat, an ab ipſo debitore, fidejuſſore, mandatore aliiſque qui acceſſionis vice contractibus accedunt; Nam etiam jure Auth. quamvis creditor contra debitorem poſſidentem pignus, vel actione perſonali, vel reali ad pignus experiri poſſit, tamen illam electionem non habet ſi ab alio poſſideatur pignus; Eo enim caſu priuſquam contra tertium poſſeſſorem perſequatur pignus, perſonaliter agere debet contra principalem debitorem, vel ejus hæredes vel fidejuſſores. *Auth. hoc ſi debitor. eod.* & *Novell.* 4. Idem eſt ſi ſolutio vel oblatio fiat à creditore ſecundo; Eo enim caſu alterius jus in ipſum transfertur. *l. ſecundus.* 22. *eod.* 2. Dein, interitus rei pignoratæ, quamvis ob id à debito non contingat liberatio. *l. ſervo qui.* 25. *eod.* Vſucapio autem pignoris conventionem non extinguit. *l. uſucapio.* 7. *eod.* 3. Denique propria authoritate pignoratæ rei occupatio: ſi ita conventum ſit, tamen adhuc judicis authoritate poſſeſſionem adipiſci debet. *l. creditores.* 7. *eod.* 4. Et Sententia ſciente creditore contra ipſum debitorem lata, niſi colluſio facta probetur. *l. præſes.* 5. *eod.*

In quibus cauſis pignus vel hypoth. tacitè contrahitur.

TIT. XV.

Est autem cauſa efficiens pignoris, conventio contrahentium expreſſa, & legis poteſtas; Unde pignus dicitur vel expreſſum, vel tacitum. Hoc eſt, quod legis authoritate inducitur. Et contrahitur in rebus eorum qui cum fiſco contrahunt: illorum enim bona fiſco tacitè obligantur: *l. certum eſt.* 2. *hic.* ita etiam omnia bona debitoris pro cenſibus & tributis: *l. univerſa.* 1. *eod.* ſic inducta & illata in prædium conductū domino pro penſionibus tacitè obligantur: *l. fin. eod.* imò & fructus extantes prædii pignorati. *l. quamvis.* 3. *cod.* Denique pro debito primipili bona in dotem data earum quæ nuptæ ſunt iis qui primipili onus ſubeunt, tacitè obligantur; Hac tamen ratione, ut in ultimum ſubſidium ſi exhauſtis mariti facultatibus, nihil reſiduum inveniatur, ad ea deveniatur. *l. ſatis notum eſt.* 4. *eod.* Pari ratione ſi mater quæ tutelæ munere functa eſt, non redditâ ratione ad ſecunda convolaverit vota, antequàm pupillis tutorem alium ordinari curaverit, mariti quoque ſecundi bona tacitè obnoxia ſunt pupillis pro adminiſtratione reddenda. *l. ſi mater.* 6. *eod.*

Si

Si aliena res pignori data ſit.

TIT. XVI.

RES autem aliena in cauſam pignoris obligari non poteſt. *l.* 1. *hic.* Ratio; quia is qui pignori dat jus in re aliena conſtituere debet, quod jus ipſam rem afficit, & hoc in aliena re fieri non poteſt: Exceptis quibuſdam caſibus; 1. Niſi poſteà dominium ſuperveniat debitori, vel res pignorata in bonis eſſe incipiat. Hoc enim caſu confirmatur pignus, & inde ob æquitatem exemplo pignoratitiæ, utilis competit perſecutio. *l. cum res.* 5. *eod.* 2. Dein, niſi dominus ſciens hoc agi in fraudem creditoris ignorantis diſſimulavit. *l. ſi provaberis.* 2. *eod.* Ideò colonus actor, procurator, conductor, ſervus, rem domini ignorantis & inviti in cauſam pignoris non obligant; *l. nexum. fin. eod.* nec mater rem filii etiam quam illi donavit: *l. quæ prædium.* 6. *eod.* nec filiusfam. in poteſtate conſtitutus, etiam major 25. ann. rem patris: *l. nec ſi major.* 4 *eo.* nec curator vel tutor propriam rem mobi'em pupilli, niſi in rem ejus pecuniam mutuam accipiant. *l. curator.* 3. *eod.*

Quæ res pignori obligari poſſunt, &c.

TIT. XVII.

NEc pignorari poſſunt locus religioſus; *l. ſi monumento.* 3. *hic.* ſpes premiorum athelicorum; *l. ſpem eorum.* 5. *eod.* liber homo., filius à patre. *l. quæ filios.* 6. *eod.* ſervi, boves, inſtrumenta aratoria; *l. executores.* 7. *eod.* vel quid aliud

aliud quod ad culturam agri pertinet, *l. pignorum.* 8. *eod.* nec nomen debitoris olim, quamvis hodie pignori dari poſſit, conceſſis ipſi creditori utilibus actionibus. *l. nomen.* 4. *eod.* Et obſervandum quod in generali obligatione illæ res, quas neminem credibile eſt pignori ſpecialiter daturum fuiſſe obligata non cenſeantur, *l. alumnos,* 1. *hic.* Licèt jus generalis hypothecæ non tantùm ad præſentes, verum etiam futuras producatur res; Voluntates enim contrahentium potiùs quàm verborum conceptionem inſpicere convenit. *l. fin. hic.*

Qui potiores in pignore habeantur.

Tit. XVIII.

Quid autem ſi plures exiſtant creditores quibus res pignori obligata eſt, vel legis authoritate, vel per expreſſam contrahentium conventionem, uter præfertur? Et dubium non eſt quod illi qui ſingulare prælationis jus habent, aliis quaſi ſpeciali privilegio muniti præferantur; Ut eſt mulier in actione de dote & in actione hypothecaria. In illis enim ex ſingulari privilegio præfertur omnibus creditoribus chyrographariis & hypothecariis etiam antiquioribus, ſive expreſſam, ſive tacitam hypothecam habeant. *l aſſiduu. fin l. cum tibi pro dote.* 10. *hic. Novell.* 91. Quod privilegiũ etiam filiis heredibus maris & liberis omnibus conceditur, *d. Novell* 91 Duabus autem dotibus ab eadem ſubſtantia debitis, & duabus mulieribus de dote ſua agentibus, ex tempore prærogativa manet, & antiquior præfertur. *d. l. aſſiduis.* §. *duabus.*

bus. eod. & d. Novel. 91. Sed an mulier præferetur in perſecutione vel exactione dotis, ei cujus pecunia res mobilis vel immobilis comparata, aut refecta eſt? Et præferri dubium non eſt, ſi antiquior ſit. Quod ſi is cujus pecunia res comparata eſt antiquior ſit muliere, præfertur: Alter enim altero potior non eſt, niſi ratione temporis: & juris eſt, quod creditor pecuniæ, cujus res empta eſt, omnibus aliis creditoribus hypothecariis præferatur, *l. licet,* 7 *eod.* Ergo multò magis mulieri, ſi antiquior ſit. In donatione autem propter nuptias conſtat illum præferri mulieri etiam antiquiori, quia in donatione propter nuptias, id eſt, in lucro nuptiali mulier privilegium non habet, cùm non ut lucrum faciant mulieres, ſed nè damnum patiantur, ſuiſque rebus defraudentur privilegia ſint inducta: *l. aſſiduis. fin. eod.* In aliis omnibus communis regula obſervatur quod qui prior eſt tempore, potior ſit jure: *l. qui pignus.* 1. *eod.* ſive eodem, ſive diverſo jure nitantur; *l. ſi decreto* 2. *eod.* ſive privatus ſit creditor, vel Reſpublica: *l. ſi fundum.* 4. *eod.* ſive generalis, ſive ſpecialis ſit hypotheca: Quia etiam creditor prior habens generalem hypothecam potior eſt eo, cui poſtea ſpecialiter hypotheca in rebus obligatis conſtituta eſt. *l. ſi generaliter.* 6. *eod.* Exceptis duobus caſibus. Primò, niſi priores creditores pignora non habeant, poſteriores autem habeant; Eos enim qui acceperunt pignora, cùm in rem actionem habeant, privilegiis omnibus, quæ perſonalibus actionibus competunt, præferri conſtat. *l. eos qui.* 9. *eod.* Deinde, niſi poſterior creditor priori pecuniam debitam ſolverit, aut cùm obtuliſſet, iſque acci-

acipere

cipere noluiſſet, eam obligaverit, depoſuerit, nec in ſuos uſus converterit. *d. l. qui pignus. l. prior quidem. 5. l. diverſis. 8. eod.*

De his qui in priorum cred. locum ſuccedunt.

TIT. XIX.

NAm ſi ſecuudus creditor pecuniam priori offerat, in ejus locum ſuccedit, etſi priori loco reſpublica fuerit. *l. 1. 2. hic.* Secundus tamen creditor, cujus pecunia ad priorem pervenit, in ejus hypotheca non ſuccedit, niſi expreſſe hoc actum ſit. *d. l. 3. eod.*

Si antiquior creditor pignus vendiderit.

TIT. XX.

OBlationis igitur hic effectus eſt, quod jus pignoris ſecundi creditoris confirmetur, ſuccedatque in prioris locum, nec poſſit ipſe diſtrahere; ſicut nec ſecundus diſtractionem impedire poteſt, ſi non offerat. *l. fin. hic.* Nec venditionem vel diſtractionem legitimè ante oblationem factam offerendo retractare; quia poſt rem venditam jure creditoris ceſſat jus offerendi; *l. obligata. 2. eod* Niſi pignora ipſi creditori primo ſint vendita vel in ſolutum data. *l. 1. eod.* Tunc enim perſequens pignora diſtracta prius non audietur, quam ſi priori creditori pro præcedentis contractus modo debitum obtulerit. *d. l. 1. verſ. ſed ita.*

Si communis res pignori data ſit.

TIT. XXI.

VEl niſi res cum alio communis pignori data ſit; tunc enim in portione alteri debita obligatio pignoris non conſiſtit, nec ad liberationem ſolutio debiti requiritur. *l. unica. hic.*

De prætorio pignore, &c.

TIT. XXII.

HActenus de conventionali pignore: nunc de prætorio & judiciali. Duplex enim eſt hypothecarum genus; Unum quidem quod ex conventionibus & pactis hominum naſcitur; Aliud quod à judicibus datur. *l. fin. hic.* Quod à judice datur vel dicitur prætorium, vel judiciale Prætorium eſt, quod decreta miſſione in poſſeſſionem bonorum Prætor conſtituit. Cujus cauſa efficiens eſt ipſe prætor. *d. l. fin.* Materia, res mobiles, immobiles, ſe moventes, & incorporales; ut ſunt actiones. *l.* 1. *eod.* Cujus effectus propriè non eſt diſtractio.

Si in cauſa judicati pig. cap. ſit.

TIT. XXIII.

JUdiciale pignus dicitur quod in cauſa judicati, ratione ſententiæ exequendæ à judice permittitur. *l* 1. *hic* Hujus etiam cauſa efficiens eſt decretum judicis. *d. l.* 1. Materia: ſunt etiam

etiam res mobiles, immobiles, & ſe moventes. Effectus, eſt ipſa diſtractio, ſi debitum ex judicato non ſolvatur. *l. cum in cauſa. 2. eod.* Modus autem diſtrahendi, eſt ut primo mobilia, dein ſe moventia, & denique immobilia, & actiones, & nomina diſtrahantur. Quod ſi per calliditatem condemnati emptor inveniri non poſſit, tunc Principis authoritate dominium creditori addici ſolet. *l. fin. eod.*

Si pignus pignori datum ſit.

TIT. XXIV.

Quod & in conventionali pignore procedit; niſi pignus pignori datum ſit, vel uſusfructus fundi, cujus proprietas aliena eſt: nam pignus pignori dari poteſt ut quamdiu res priori creditori hypothecæ eſt, tamdiu ſecundo obligata teneatur, utilisque actio hypothecaria competit. *l. 1. & l. 2. hic.* Sic & fundus, cujus uſusfructus tantum ad debitorem ſpectat, pro ſuo jure obligari poteſt; ſi tamen à creditore diſtrahatur id ipſum proprietario in ſuo dominio nihil præjudicat. *d. l. 1.*

De partu pignoris & omni cauſa.

TIT. XXV.

Quod ſi ancilla in cauſam pignoris obligata eſt, quæ poſtea pariat, partus in eadem cauſa, in qua mater ejus eſſe videtur. *l. 1. hic.* Quod & de acceſſionibus prædiorum ruſticorum intelligitur. Operæ tamen mancipii pignorati in ſortem & uſuras computantur: quibus

quibus extenuatis vel ad debiti partem, eaque ſoluta, depoſita vel conſignata, pignus repetitur. *l.* 2. *eod.*

De remiſſione pignoris.

TIT. XXVI.

CONtrariatur pignoris obligationi, pignoris remiſſio. Remiſſio duplex eſt, expreſſa vel tacita. Tacita colligitur ex manumiſſione, mancipii pignorati ſciente creditore facta: *l.* 1. *hic.* venditione, celebrata per debitorem, non ignorante creditore vel conſentiente: nam obligatio pignoris, ſicuti conſenſu contrahitur, ita diſſolvitur: *l. ſi probaverit.* 2. *l. fin. eod.* Nec id jus ſemel extinctum reviviſcere poteſt. *d. l. fin.* Quod etiam procedit, cum programmate admoniti creditores, præſentes jus ſuum executi non ſunt; *l. ſi eo tempore.* 6. *eod* vel ſi fiſcus hypothecas diſtraxerit, creditoribus tacentibus; nam fiſcalis haſtæ fides facilè convelli non debet, cùm hæc venditio publica omnibus præſumatur eſſe nota. *l. ſi hypothecas.* 8. *eod.* Denique chyrographo dato in conſtitutione pignoris creditor ſi cautionem reddat, tacitè videtur pignus remiſiſſe. *l. creditricem.* 7. *eod.*

Etiam ob chyrographariam pec. pignus teneri poſſe.

TIT. XXVII.

CONtrariatur etiam novatio; quia per novationem voluntariam debiti principalis pignus

pignus diſſolvitur; niſi expreſſo pacto vel voluntate fuerit repetitum. *l. unica. hic.* Novatione autem neceſſaria, quæ ex condemnatione principalis debiti inducitur, pignus non extinguitur. Tertiò contrariatur pignori debiti oblata ſolutio, vel, eâ non acceptatâ, conſignatio & depoſitio. Illis enim modis quoque extinguitur pignus. *l. fin. ſup. de pac. pign. & d. l. unica.* Quod ita intelligitur ſi omnis pecunia debita, etiam illa pro qua res pignori non eſt obligata, offeratur & ſolvatur; quia creditor etiam ob chyrographariam pecuniam retinere pignus poteſt, nec propter exceptionem doli mali illud reſtituere cogitur. *d. l. unica. verſ. at ſi* Quod tamen in ſecundo creditore non recipitur, cui chyrographarium etiam debitum priori creditori offerre ad conſequendam confirmationem ſui pignoris neceſſitas non imponitur. *d. l. unica. in fi.*

De diſtractione pignoris.

TIT. XXVIII.

CONtrariatur pignori etiam diſtractio. Qua ſolenniter facta ipſum hypothecæ jus tollitur. Non permittitur autem diſtractio, ſi perceptione fructuum extenuata ſit ſors, & creditor fructibus redactis ex fundo pignorato debitum ſit conſecutus. *l. 1. hic.* Hoc enim caſu ipſo jure pignus ab obligatione liberatur. *d. l. 1.* Deinde, ſi debitor pecuniam creditori obtulit, eoque non accipiente, facta conteſtatione, depoſuit. *l. ſi prius quam.* 8. *eod.* Offerenda autem creditori integra pecunia eſt: quamdiu enim

integra pecunia debita creditori non eſt oblata vel numerata, etiamſi pro parte majore eam conſecutus ſit, diſtrahendi tamen rem obligatam non amittit facultatem. *l. quamdiu. 9. eod.* Cæterùm creditor diſtracturus hypothecam vel pignus, venditionem prius denunciare debet debitori, & omnia ſolenniter & bona fide agere & obſervare quæ in talibus venditionibus conſueverunt. *l. creditor hypothecas. l. qua ſpecialiter. 4. eod.*

Debitorem venditionem pig. imped. non poſſ.

Tit. XXIX.

Quam venditionem ita ſolenniter celebrandam ullo pacto, vel ultima voluntate debitor non poteſt impedire: *l. 1. hic.* in tantum ut ſi de ſorte vel uſuris adhuc parum reſtet perſolvendum, rei pignoratæ diſtrahendæ libera ſit poteſtas. *l. 2. eod.*

Si vendito pignore agatur.

Tit. XXX.

Multò minus venditæ rei revocatio debitori permittitur: *l. ſi ceſſante. 7. l. ſi priuſquam. 8. ſup. de diſtract. pign. l. cùm contra. 4. hic.* Cùm illi, ob neglecta ea, quæ in diſtrahendis pignoribus celebrari & obſervari conſueverunt, actio contra creditorem competat, non autem contra emptorem. *d. l. ſi ceſſante. 7.* Niſi cum creditore emptor fraudem participaverit; Tunc enim revocatis his quæ mala fide geſta ſunt

ſunt; res pignorata cum fructibus & omni damno reſtitui debet: *l.* 1. *& l. cum contra.* 4. *hic.* Vel niſi emptor per colluſionem rem pignoratam comparaverit: *l. fin. eod.* Vel niſi jure nullo venditio facta ſit: *l. ſervos.* 2. *eod.* Vel niſi minoris res vendita ſit quàm valeat, nec creditor ſit ſolvendo. *l. ſi uxor tua.* 3. *eod.*

De luitione pignoris.

TIT. XXXI.

CONtrariantur pignori compenſatio, rei pignoratæ in ſolutum datio: quia hæc ſolutioni, oblationi, conſignationi & aliis modis, quibus jus hypothecæ tollitur, comparantur. *l. fin. hic.* Quo facto contra creditorem datur pignoratitia, etiamſi actio perſonalis ſublata ſit, quia etiam jus pignoris perſonali actione ſubmotâ durat. *l.* 2. *eod.*

Si unus ex pluribus hæredibus &c.

TIT. XXXII.

QUid autem ſi plures ſint unius debitoris vel creditoris hæredes, an quilibet pro ſua parte agere vel conveniri poteſt? Et manifeſti juris eſt defuncto creditore multis relictis hæredibus, actionem quidem perſonalem inter eos ex leg. XII. Tabul. dividi pro rata, non autem realem hypothecariam; quia pignoris obligatio eſt individua. *l.* 1. *hic.* Ideò pignoris jure nullis obligatis rebus, quas diverſi unius creditoris hæredes poſſident, poſſidentes hæredes, non pro modo portionis hæreditariæ, ſed

rei poſſeſſæ in ſolidum conveniuntur. *l. 2. eod.* Et econtrà qui pro parte hæres extitit debitoris, niſi totum debitum exſolvat, ſuam portionem ex pignoribus recipere non poteſt. *d. l. 1. & l. 1. & ſupr. de luit. pigno.*

Si pignoris conventione numerat. pec. &c.

TIT. XXXIII.

Quod ita procedit, ſi conſtet numerationem pecuniæ, pignoris conventionem eſſe ſecutam; ſecùs ſi contrarium probetur. Jus enim pignoris non conſtituitur, niſi de fide debiti conſtiterit: *l. 1. hic, &c.* nec extorta cautio alicujus momenti erit, cum mendaci ſcripturâ contra veritatis fidem in cauſam pignoris res obligari non potuerit. *l. 2. eod.*

De jure dominii impetrando.

TIT. XXXIV.

Denique in diſtractione pignorum hic modus obſervandus eſt. Aut inter contrahentes conventum eſt, adjectis pactis, quemadmodum pignus diſtrahi debeat: Aut non eſt conventum. Poſteriori caſu ſi de vendendo pignore nihil convenerit, interpellandus eſt primum debitor, ut ſatisfaciat. Qui ſi poſt denunciationem factam ceſſarit biennio (Quod tamen à tempore denunciationis, vel ſententiæ prolatæ, non pignorationis factæ numerandum eſt) pignus vendi poterit: Si verò nemo eſt qui eam comparare voluerit, rurſus admonendus eſt debi-

debitor: Qui ſi porrò ceſſet, creditor ſibi impetrabit jus dominii. In qua impetratione dominii hic modus obſervatur: ut ſi præſens fuerit debitor, poſt biennium creditor eidem denunciationem mittat: ſin abfuerit, judicem competentem accedat, dominii adjudicationem impetret, & petat, ut debitorem requirat, & quid à ſe petitum ſignificet, ejusque certum tempus comparendi, debitam pecuniam offerendi, & pignus recuperandi ſtatuat: ſin verò inventus non ſit, hac ratione iteratò certum tempus illi judex præfiniat: quod ſi præfinito tempore inventus non fuerit, vel creditam pecuniam offerre noluerit, tunc à Principe impetret creditor jus dominii: quod etiam illi adjudicabitur: Sed adjectione facta intra biennium, integrum erit debitori recuperare rem ipſam, ſi creditor offerat totum debitum, cum eo, quod ejus intereſt à tempore moræ; quod ipſe creditor juramento taxabit: Biennio verò elapſo creditor rei pignoratæ & ſibi Principis authoritate adjucatæ irrevocabilis eſt dominus; habitâ tamen ratione ejus quod minus, vel plus in debito, vel re adjudicata eſt. Si quidem minus in pignore plus in debito inveniatur, ad hoc quod reſtat, integra creditori adverſus debitorem eſt actio vel perſecutio. Quod ſi ex utraque parte quantitas æqua inveniatur, ſine omni dubitatione, rem pleniſſimè creditor retinet. Sin autem minus quidem in debito, amplius autem in pignore ſit, tunc in hoc quod debitum excedit, omnia debitori jura integra ſervantur. Denique ſi creditor poſtquam pignus jure dominii poſſidet, pignus vendere maluerit, licet hoc quidem illi, ſuperfluo debito-

bus. eod. & d. Novel. 91. Sed an mulier præferetur in perſecutione vel exactione dotis, ei cujus pecunia res mobilis vel immobilis comparata, aut refecta eſt? Et præferri dubium non eſt, ſi antiquior ſit. Quod ſi is cujus pecunia res comparata eſt antiquior ſit muliere, præfertur: Alter enim altero potior non eſt, niſi ratione temporis: & juris eſt, quod creditor pecuniæ, cujus res empta eſt, omnibus aliis creditoribus hypothecariis præferatur, *l. licet,* 7 *eod.* Ergo multò magis mulieri, ſi antiquior ſit. In donatione autem propter nuptias conſtat illum præferri mulieri etiam antiquiori, quia in donatione propter nuptias, id eſt, in lucro nuptiali mulier privilegium non habet, cùm non ut lucrum faciant mulieres, ſed nè damnum patiantur, ſuiſque rebus defraudentur privilegia ſint inducta: *l. aſſiduis. fin. eod.* In aliis omnibus communis regula obſervatur quod qui prior eſt tempore, potior ſit jure: *l. qui pignus.* 1. *eod.* ſive eodem, ſive diverſo jure nitantur; *l. ſi decreto* 2. *eod.* ſive privatus ſit creditor, vel Reſpublica: *l. ſi fundum.* 4. *eod.* ſive generalis, ſive ſpecialis ſit hypotheca; Quia etiam creditor prior habens generalem hypothecam potior eſt eo, cui poſtea ſpecialiter hypotheca in rebus obligatis conſtituta eſt. *l. ſi generaliter,* 6. *eod.* Exceptis duobus caſibus. Primò, niſi priores creditores pignora non habeant, poſteriores autem habeant; Eos enim qui acceperunt pignora, cùm in rem actionem habeant, privilegiis omnibus, quæ perſonalibus actionibus competunt, præferri conſtat. *l. eos qui.* 9. *eod.* Deinde, niſi poſterior creditor priori pecuniam debitam ſolverit, aut cùm obtuliſſet, iſque ac-

cipere

cipere noluiſſet, eam obligaverit, depoſuerit, nec in ſuos uſus converterit. *d. l. qui pignus. l. prior quidem. 5. l. diverſis. 8. eod.*

De his qui in priorum cred. locum ſuccedunt.

TIT. XIX.

NAm ſi ſecuudus creditor pecuniam priori offerat, in ejus locum ſuccedit., etſi priori loco reſpublica fuerit. *l. 1. 2. hic.* Secundus tamen creditor, cujus pecunia ad priorem pervenit, in ejus hypotheca non ſuccedit, niſi expreſſe hoc actum ſit. *d. l. 3. eod.*

Si antiquior creditor pignus vendiderit.

TIT. XX.

OBlationis igitur hic effectus eſt, quod jus pignoris ſecundi creditoris confirmetur, ſuccedatque in prioris locum, nec poſſit ipſe diſtrahere; ſicut nec ſecundus diſtractionem impedire poteſt, ſi non offerat. *l. fin. hic.* Nec venditionem vel diſtractionem legitimè ante oblationem factam offerendo retractare; quia poſt rem venditam jure creditoris ceſſat jus offerendi; *l. obligata. 2. eod* Niſi pignora ipſi creditori primo ſint vendita vel in ſolutum data. *l. 1. eod.* Tunc enim perſequens pignora diſtracta prius non audietur, quam ſi priori creditori pro præcedentis contractus modo debitum obtulerit. *d. l. 1. verſ. ſed ita.*

Si communis res pignori data ſit.

TIT. XXI.

VEl niſi res cum alio communis pignori data ſit; tunc enim in portione alteri debita obligatio pignoris non conſiſtit, nec ad liberationem ſolutio debiti requiritur. *l. unica. hic.*

De prætorio pignore, &c.

TIT. XXII.

HActenus de conventionali pignore: nunc de prætorio & judiciali. Duplex enim eſt hypothecarum genus; Unum quidem quod ex conventionibus & pactis hominum naſcitur; Aliud quod à judicibus datur. *l. fin. hic.* Quod à judice datur vel dicitur prætorium, vel judiciale. Prætorium eſt, quod decreta miſſione in poſſeſſionem bonorum Prætor conſtituit. Cujus cauſa efficiens eſt ipſe prætor. *d. l. fin.* Materia, res mobiles, immobiles, ſe moventes, & incorporales; ut ſunt actiones. *l. 1. eod.* Cujus effectus propriè non eſt diſtractio.

Si in cauſa judicati pig. cap. ſit.

TIT. XXIII.

JUdiciale pignus dicitur quod in cauſa judicati, ratione ſententiæ exequendæ à judice permittitur. *l. 1. hic* Hujus etiam cauſa efficiens eſt decretum judicis. *d. l. 1.* Materia: ſunt

etiam

etiam res mobiles, immobiles, & ſe moventes. Effectus, eſt ipſa diſtractio, ſi debitum ex judicato non ſolvatur. *l. cum in cauſa. 2. eod.* Modus autem diſtrahendi, eſt ut primo mobilia, dein ſe moventia, & denique immobilia, & actiones, & nomina diſtrahantur. Quod ſi per calliditatem condemnati emptor inveniri non poſſit, tunc Principis authoritate dominium creditori addici ſolet. *l. fin. eod.*

Si pignus pignori datum ſit.

TIT. XXIV.

QUod & in conventionali pignore procedit; niſi pignus pignori datum ſit, vel uſusfructus fundi, cujus proprietas aliena eſt: nam pignus pignori dari poteſt ut quamdiu res priori creditori hypothecæ eſt tamdiu ſecundo obligata teneatur, utilisque actio hypothecaria competit. *l. 1. & l. 2. hic.* Sic & fundus, cujus uſusfructus tantum ad debitorem ſpectat, pro ſuo jure obligari poteſt; ſi tamen à creditore diſtrahatur id ipſum proprietario in ſuo dominio nihil præjudicat. *d. l. 1.*

De partu pignoris & omni cauſa.

TIT. XXV.

QUod ſi ancilla in cauſam pignoris obligata eſt, quæ poſtea pariat, partus in eadem cauſa, in qua mater ejus eſſe videtur. *l. 1. hic.* Quod & de acceſſionibus prædiorum ruſticorum intelligitur. Operæ tamen mancipii pignorati in ſortem & uſuras computantur: quibus

quibus extenuatis vel ad debiti partem, eaque ſoluta, depoſita vel conſignata, pignus repetitur. *l. 2. eod.*

De remiſſione pignoris.

TIT. XXVI.

Contrariatur pignoris obligationi, pignoris remiſſio. Remiſſio duplex eſt, expreſſa vel tacita. Tacita colligitur ex manumiſſione, mancipii pignorati ſciente creditore facta: *l. 1. hic.* venditione, celebrata per debitorem, non ignorante creditore vel conſentiente: nam obligatio pignoris, ſicuti conſenſu contrahitur, ita diſſolvitur: *l. ſi probaveris. 2. l. fin. eod.* Nec id jus ſemel extinctum reviviſcere poteſt. *d. l. fin.* Quod etiam procedit, cum programmate admoniti creditores, præſentes jus ſuum exequi non ſunt; *l. ſi eo tempore. 6. eod* vel ſi fiſcus hypothecas diſtraxerit, creditoribus tacentibus; nam fiſcalis haſtæ fides facilè convelli non debet, cùm hæc venditio publica omnibus præſumatur eſſe nota. *l. ſi hypothecas. 8. eod.* Denique chyrographo dato in conſtitutione pignoris creditor ſi cautionem reddat, tacitè videtur pignus remiſiſſe. *l. creditricem. 7. eod.*

Etiam ob chyrographariam pec. pignus teneri poſſe.

TIT. XXVII.

Contrariatur etiam novatio; quia per novationem voluntariam debiti principalis pignus

pignus diſſolvitur; niſi expreſſo pacto vel voluntate fuerit repetitum. *l. unica. hic.* Novatione autem neceſſaria, quæ ex condemnatione principalis debiti inducitur, pignus non extinguitur. Tertio contrariatur pignori debiti oblata ſolutio, vel, eâ non acceptatâ, conſignatio & depoſitio. Illis enim modis quoque extinguitur pignus. *l. fin. ſup. de pae. pign. & d. l. unica.* Quod ita intelligitur ſi omnis pecunia debita, etiam illa pro qua res pignori non eſt obligata, offeratur & ſolvatur; quia creditor etiam ob chyrographariam pecuniam retinere pignus poteſt, nec propter exceptionem doli mali illud reſtituere cogitur. *d. l. unica. verſ. at ſi* Quod tamen in ſecundo creditore non recipitur, cui chyrographarium etiam debitum priori creditori offerre ad conſequendam confirmationem ſui pignoris neceſſitas non imponitur. *d. l. unica. in fi.*

De diſtractione pignoris.

Tit. XXVIII.

Contrariatur pignori etiam diſtractio. Qua ſolenniter facta ipſum hypothecæ jus tollitur. Non permittitur autem diſtractio, ſi perceptione fructuum extenuata ſit ſors, & creditor fructibus redactis ex fundo pignorato debitum ſit conſecutus. *l. 1. hic.* Hoc enim caſu ipſo jure pignus ab obligatione liberatur. *d. l. 1.* Deinde, ſi debitor pecuniam creditori obtulit, eoque non accipiente, facta conteſtatione, depoſuit. *l. ſi prius quam. 8. eod.* Offerenda autem creditori integra pecunia eſt: quamdiu enim

integra pecunia debita creditori non eſt oblata vel numerata, etiamſi pro parte majore eam conſecutus ſit, diſtrahendi tamen rem obligatam non amittit facultatem. *l. quamdiu.* 9. *eod.* Cæterùm creditor diſtracturus hypothecam vel pignus, venditionem prius denunciare debet debitori, & omnia ſolenniter & bona fide agere & obſervare quæ in talibus venditionibus conſueverunt. *l. creditor hypothecas. l. quæ ſpecialiter.* 4. *eod.*

Debitorem venditionem pig. imped. non poſſ.

TIT. XXIX.

QUam venditionem ita ſolenniter celebrandam ullo pacto, vel ultima voluntate debitor non poteſt impedire: *l.* 1. *hic.* in tantum ut ſi de ſorte vel uſuris adhuc parum reſtet perſolvendum, rei pignoratæ diſtrahendæ libera ſit poteſtas. *l.* 2. *eod.*

Si vendito pignore agatur.

TIT. XXX.

MUltò minus venditæ rei revocatio debitori permittitur: *l. ſi ceſſante.* 7. *l. ſi priusquam.* 8. *ſup. de diſtract. pign. l. cùm contra.* 4. *hic.* Cùm illi, ob neglecta ea, quæ in diſtrahendis pignoribus celebrari & obſervari conſueverunt, actio contra creditorem competat, non autem contra emptorem. *d. l. ſi ceſſante.* 7. Niſi cum creditore emptor fraudem participaverit; Tunc enim revocatis his quæ mala fide geſta ſunt

ſunt, res pignorata cum fructibus & omni damno reſtitui debet: *l. 1. & l. cùm contra. 4. hic.* Vel niſi emptor per colluſionem rem pignoratam comparaverit: *l. fin. eod.* Vel niſi jure nullo venditio facta ſit: *l. ſervos. 2. eod.* Vel niſi minoris res vendita ſit quàm valeat, nec creditor ſit ſolvendo. *l. ſi uxor tua. 3. eod.*

De luitione pignoris.

TIT. XXXI.

Contrariantur pignori compenſatio, rei pignoratæ in ſolutum datio: quia hæc ſolutioni, oblationi, conſignationi & aliis modis, quibus jus hypothecæ tollitur, comparantur. *l. fin. hic.* Quo facto contra creditorem datur pignoratitia, etiamſi actio perſonalis ſublata ſit, quia etiam jus pignoris perſonali actione ſubmotâ durat. *l. 2. eod.*

Si unus ex pluribus hæredibus &c.

TIT. XXXII.

Quid autem ſi plures ſint unius debitoris vel creditoris hæredes, an quilibet pro ſua parte agere vel conveniri poteſt? Et manifeſti juris eſt defuncto creditore multis relictis hæredibus, actionem quidem perſonalem inter eos ex leg. XII. Tabul. dividi pro rata, non autem realem hypothecariam; quia pignoris obligatio eſt individua. *l. 1. hic.* Ideò pignoris jure nullis obligatis rebus, quas diverſi unius creditoris hæredes poſſident, poſſidentes hæredes, non pro modo portionis hæreditariæ, ſed

debitor: Qui ſi porrò ceſſet, creditor ſibi impetrabit jus dominii. In qua impetratione dominii hic modus obſervatur: ut ſi præſens fuerit debitor, poſt biennium creditor eidem denunciationem mittat: ſin abfuerit, judicem competentem accedat, dominii adjudicationem impetret, & petat, ut debitorem requirat, & quid à ſe petitum ſignificet, ejusque certum tempus comparendi, debitam pecuniam offerendi, & pignus recuperandi ſtatuat: ſin verò inventus non ſit, hac ratione iteratò certum tempus illi judex præfiniat: quod ſi præfinito tempore inventus non fuerit, vel creditam pecuniam offerre noluerit, tunc à Principe impetret creditor jus dominii: quod etiam illi adjudicabitur: Sed adjectione facta intra biennium, integrum erit debitori recuperare rem ipſam, ſi creditor offerat totum debitum, cum eo, quod ejus intereſt à tempore moræ; quod ipſe creditor juramento taxabit: Biennio verò elapſo creditor rei pignoratæ & ſibi Principis authoritate adjucatæ irrevocabilis eſt dominus; habitâ tamen ratione ejus quod minus, vel plus in debito, vel re adjudicata eſt. Si quidem minus in pignore plus in debito inveniatur, ad hoc quod reſtat, integra creditori adverſus debitorem eſt actio vel perſecutio. Quod ſi ex utraque parte quantitas æqua inveniatur, ſine omni dubitatione, rem pleniſſimè creditor retinet. Sin autem minus quidem in debito, amplius autem in pignore ſit, tunc in hoc quod debitum excedit, omnia debitori jura integra ſervantur. Denique ſi creditor poſtquam pignus jure dominii poſſidet, pignus vendere maluerit, licet hoc quidem illi, ſuperfluo debito-

ri ſervato. Exortâ autem controverſia ſuper venditione viliori prætio factâ, creditor ſacramenti religione oſtendere tenetur, quod nullâ machinatione vel circumſcriptione uſus ſit, ſed tanti vendiderit rem, quanti vendi potuerit, & hoc tantum reddi debitori, quod ex juramento ſuperfluum fuerit viſum. Et hæc eſt ſumma & effectus totius conſtitutionis Juſtinianeæ *in l. fin. hic.*

De pactis pignorum.

TIT. XXXV.

QUod inter contrahentes pactum ſit, quomodo res pignorata ſub conditione exiſtente ſolutionis non factæ diſtrahatur, illud omnimodo ſervandum eſt; Sicuti & alia pacta bonis moribus, & naturæ pignorum non repugnantia. *l. ſi fundi. 2. hic.* Pacta autem quæ ſunt contra bonos mores, & quæ captionem continent, pignoribus contrariantur, nec incontinenti adjecta ſervanda ſunt; Ut eſt pactum legis commiſſoriæ, ſcilicet ut ſi debitor ad præſtitutum tempus non ſolverit pecuniam debitam, pignus maneat creditoris. Hoc enim cùm inhumaniter debitorem gravet, qui egens pecunia forſitan duriora adjeciſſet, legibus reprobatur. *l. 1. & l. fin eod.*

De

De exceptionibus ſeu præſcriptionibus.

Tit. XXXVI.

Quamvis,ut ſuprà dictum eſt, obligatio lege 12. tabularum activè & paſſivè dividatur inter hæredes, ita ut debitores hæreditarii unicuique hæredum ,pro portione hæreditaria ſint obligati; *l.* 1. *hic.* tamen ſi debitor ſolvit uni ex hæredibus cui creditor nomen prælegavit, adverſus alios doli mali exceptione ſe tueri poteſt. *d. l.* 1. Licet enim prior actio per ſolutionem factam non ſit extincta, perimitur tamen exceptionis objectione. Undè exceptiones quædam dicuntur peremptoriæ, quædam dilatoriæ Peremptoriarum effectus eſt perimere actionem: ut ſunt ſolutionis, *l.* 1.*eod.* rei judicatæ, *l. pro portione.* 2. *eod.* doli, vis vel metus, *l. licet.* 5. *eod.* pacti de non petendo. *l. ſi ex majore.* 7. *eod.* Atqui hæ exceptiones uſque ad ſententiam proponi poſſunt,& probari quando actor ſuam intentionem probando fundavit. *l. ſi quidem.* 9. *& l. præſcriptionem.* 8. *eod.* Eſt autem dilatoriarum exceptionum effectus, actionem intentatam non perimere,ſed differre. Et hæ ante litis conteſtationem opponendæ & probandæ ſunt. *l. ſi quis advocatus.* 12, *eod.* Inter has quædam ſunt declinatoriæ fori. Quæ initio litis ante omnes exceptiones, cùm alioquin in judicem conſenſum eſſe videtur, objiciendæ. *l. fin. eod.* Exceptioni contrariatur replicatio. Sicuti enim actio per exceptionem: ita exceptio per replicationem excluditur. *l. adverſus.* 3. *l. ſi pactum.* 6. *& l. ſi ex majore.* 7. *eod.* Unde actores

res quibus à reis objecta eſt exceptio, non aliis exceptionibus, ſed replicationibus ſuam intentionem munire jubentur. *l. non exceptionibus.* 10. *eod.*

De litigioſis.

TIT. XXXVII.

PEr contradictionem & exceptionem in judicio intentioni actoris objectam, res de qua contenditur fit litigioſa. Venditionem tamen pignoratæ rei per creditorem celebratam præcedens, vel ſecuta, ab ipſo debitore pecuniam debitam non ſolvente, vel offerente, ſubſecuta contradictio, non efficit rem litigioſam. *l.* 1. *hic.* Pignoris enim conſtituti, ſi non ſolvatur, effectus eſt diſtractio. Quam debitor prohibere non poteſt. Nec cuiquam creditor, qui alienando & diſtrahendo jure ſuo utitur, facere videtur injuriam. Pendente autem lite rem vel actionem judicio incluſam vendere, vel quovis titulo alienare non licet, *l. lite pendente.* 2. *eod.* Et, ſiv enditaſit, creditori perſequenti ipſam rem litigioſi opponitur exceptio. Cujus ope actio inſtituta quoque eliditur. Hujus cauſa efficiens, eſt litis conteſtatio, & mota controverſia, in jus vocato adverſario, vel precibus Principi oblatis. Materia, ſunt omnes res quæ in judicium deduci poſſunt. *Novell.* 112. Forma conſtituendæ rei litigioſæ habetur *in Auth. litigioſa. eod.* ubi dicitur; Litigioſa res eſt, de cujus dominio cauſa movetur inter poſſeſſorem & petitorem, judiciaria conventione, vel precibus Principi oblatis, & judici inſinuatis, & per eum futuro reo cognitis, *d. Auth. litigioſa.*

Effectus,

Effectus, quod poſſeſſor rei litigioſæ illam alienare non poſſit, oppoſitâ exceptione litigioſi. Nam ipſo jure poteſt quidem; ſed repellitur creditor exceptione litigioſi: Et ſi vendiderit, ſcienti quidem emptori rem eſſe litigioſam, venditor prætium quod accepit, & tantundem de ſuo, fiſco præſtare tenetur: *l. fin. eod.* emptor verò æquè duplum, ſimplum à ſe, & ſimplum à venditore; quia & rem litigioſam reſtituit & prætium amittit. *d. l. fin.* Niſi rem litigioſam eſſe ignoraverit. Tunc enim venditor fiſco tantum in ſimplum, emptori autem in ſimplum, & tertiam partem præcii obligatur: *d. l. fin.* Hoc eſt, emptor ignorans, à venditore integrum pretium quod ſolvit repetit, & ultra illud pœnæ nomine etiam tertiam partem prætii conſequitur, alienatione irrita remanente. *d. l. fin.* Quamvis alienatio valeat, ſi tranſactionis, vel diviſionis cauſa, vel in cauſam dotis, vel ſponſalium facta ſit. *d. l. fin. Novella.* 112. An autem res litigioſa legari poſſit? Et legatæ rei litigioſæ æſtimationem legatario deberi affirmat *l. quicunque.* 3. *eod.* Corrigitur tamen *per Auth. nunc ſi hæres. eod.* qua ſi hæres in judicio vincatur, legatario nihil debetur; cum eidem litis tantum eventus videatur eſſe relictus. Ideò legatarius liti adeſſe poteſt, nè colludatur. *Novell.* 112. *de Auth. nunc ſi hæres. eod.* Sunt & aliæ exceptiones perimentes & differentes actoris intentionem; ut ſunt excuſſionis, ſolutionis, novationis, delegationis, &c. Novatio & delegatio ſine ſtipulatione non conſtituuntur.

De contrahenda & committenda ſtipulatione.

TIT. XXXVIII.

STipulatio eſt contractus ſtricti juris, qui ſolenni verborum conceptione inter præſentes celebratur. *l.* 1. *hic.* Hujus cauſa efficiens, eſt conſenſus contrahentium, verbis ſolennibus, directis, vel quibuscunque, expreſſus. *l. omnes.* 10. *cod.* Materia, ſunt omnes res quarum, commercium non eſt prohibitum, & facta. Undè ſtipulationes quædam in dando, quædam in faciendo dicuntur conſiſtere. *l. fin. hic.* Forma, ut contrahentes de promiſſione alicujus rei dandæ vel faciendæ, purè, ſub conditione, certa vel incerta, vel in diem, diſertis verbis, præcedente interrogatione, & ſecuta reſponſione, præſentes conveniant, adjectâ pœna vel non. Quam tamen utilius eſt ſubjungere; cùm intereſſe (quod aliàs morâ per litis conteſtationem factâ, venit.) difficulter probetur. *l. magnam.* 12. *l. ſcrupuloſam.* 11. *l. veteris.* 13. *l. licet.* 1. *eod.* Effectus, actio ex ſtipulatu ſtricti juris. Quæ contra promittentem factum, ad id quod intereſt competit; Cum promittens factum præſtando intereſſe liberetur, nec poſſit præcisè ad factum compelli. Sed cùm intereſſe difficilis ſit probationis, conſulit Juſtinianus, ut facto pœna ſubjiciatur, ad quam, ſi factum convento certo tempore non ſit, committatur ſtipulatio; nec poſſit tranſacto tempore ipſe debitor moram purgare; cùm dies interpellet pro homine & adjecta cum pœna dies obligationi,

moræ

moræ purgationem impediat. *d. l. magnam.* 12. Competitque hæc actio hæredibus & in hæredes. *d. l. veteres juris.* 17. Sic datur etiam actio ex ſtipulatu, ex ſtipulatione dandi, hæredibus & contra hęredes; quia in hoc factum à datione non diſcrepat. *d. l. fin.* §. 1. Affinia ſunt; pactum, pollicitatio. Ex quibus tamen, ut nudis promiſſionibus incogitanter & temerè emiſſis, actio non datur. *l. nudæ ſtipulatione.* 5. *eod.* Adjacentia ſunt; pœna, epiſtolæ, & inſtrumenta. *d. l. magnam. l. optimam.* 14. *l. licet.* 1. *eod.* Non tamen ad ſubſtantiam ſtipulationis ſcriptura requiritur, ſed tantum facilioris probationis gratia adhibetur; Quia ſtatur inſtrumento, donec contrarium per aliam ſcripturam vel teſtes bonæ opinonis & famæ prohibetur. *d. l. optimam.* 14. Imò etiam ſolennitas intrinſecę quarum inſtrumentum mentionem non facit, præſumuntur. Undè ſi inſtrumentum dicat præſentem Titium Cajo promiſiſſe, interrogatio præceſſiſſe, & omnia ſolenniter eſſe acta, præſumitur. *d. l. licet.* 1.

De inutilibus ſtipulationibus.

TIT. XXXIX.

Contraria ſtipulationibus ſunt omnes inutiles ſtipulationes; Ut ſunt ſtipulationes ſub impoſſibili, vel turpi conditione conceptæ, *l. non moriturum.* 8. *l. fin. ſup. tit. præc.* ſtipulatio qua pupillus ſine tutoris authoritate promittit, in commodum tamen ſuum ſtipulatur, *l. neque tutoris.* 7. *eod.* & *l.* 1. *hic.* promiſſio metu mortis, dolo, vel vi extorta, *l. ſi quidem.* 3. *ſup. de con-*

trahen. ſtip. & l. dolo vel metu. 5. hic. ſtipulatio alteri facta; nemo enim alteri ſtipulari poteſt: *l. ſi cum pecuniam. 3. ſup. de contrah. ſtip. l. ut inter. 3. & l. fin. hic.* (Pater tamen filio ſtipulatur, eadem enim perſona cum ipſo intelligitur. *l. ſi filia. 2. ſup. de contrah. ſtip.*) ſtipulatio inter abſentes, *d. l. ut inter.* ſtipulatio vel pactum de futura ſucceſſione: *l. ex eo. 4. hic.* & denique ſtipulationes nè liceat divertere, & in caſum divortii pœnæ promiſſio, Matrimonia enim libera eſſe antiquitus placuit. *l. libera. 2. eod.*

De duobus reis ſtipulandi & promittendi.

TIT. XL.

CÆterùm frequenter uſuvenit, ut eandem rem vel plures uni promittant, vel plures ab uno ſtipulentur. Cujus obligationis alia eſt conceptio & natura diverſa, nec contrahentes vulgato & uſitato creditorum & debitorum nomine appellantur, ſed rei ſtipulandi & promittendi, ſeu credendi & debendi, à re ſcilicet, quæ una atque eadem in obligationem deducitur. *l. 1. hic.* Cauſa efficiens hujus obligationis, eſt conceptio verborum & conſenſus contrahentium. *d. l. 1.* Materia in qua, eſt contractus ſtipulationis, & alii contractus qui vel re, vel conſenſu contrahuntur; Quia non tantum in ſtipulatione, ſed & in cæteris contractibus; veluti emptione, venditione, locatione, conductione, depoſito, mutuo, commodato, & cæteris: ut ſi eandem rem apud duos pariter depoſui, utriuſque fidem in ſolidum ſecutus, vel eandem

eandem rem duobus ſimul mutuavi, &c. duo rei promittendi conſtituuntur. *d. l.* 1. *l. propter mutuam.* 4. *eod.* Materia circa quam, ſunt omnes res in genere quæ humanum commercium ex aliqua legitima prohibitione non fugiunt. Forma, ut expreſsè agatur quod duo Rei ſtipulandi vel promittendi, per interrogationem cujuſque ſtipulantium & promittentium diſtinctam reſponſionem conſtituantur. Requiritur enim; Primò, ut hoc expreſsè agatur quod ſint duo Rei, &c. *Novell.* 99. *Auth. hoc ita. cod.* Secundò, quod promiſſor non ante reſpondeat, quàm uterque ſtipulantium interrogarit. Denique quod continuò, id eſt, nullo actu extraneo, & obligationi contrario interveniente, promiſſoris, promiſſorumve reſponſio ſequatur. Nam illud in quocunque ſtipulationis genere perpetuum eſt, & de forma ſubſtantiali, ut continuus actus ſit ſtipulantis & promittentis. Modicum tamen intervallum temporis, ſicuti obligationem non vitiat, ita nec duorum reorum conſtitutionem infirmat. Effectus duplex eſt. Primus, quod unuſquiſque promittentium in ſolidum ſit obligatus; adeò quod à quovis ſolidum peti poſſit, omnibus præſentibus & ſolvendo exiſtentibus. *l. creditor.* 2. *l. exprimere.* 3. *eod.* Secundus, quod ſi unus ex correis totum debitum ſolverit, extinguitur obligatio omninò, etiam quoad alium correum, quamvis ſolventi adverſus correum detur regreſſus. *d. l. creditor.* 2. Hodie autem *jure. Auth.* Reis promittendi beneficium diviſionis, quod Divus Adrianus ante confidejuſſoribus & mandatoribus, & Juſtinianus correis conſtitutæ pecuniæ dederat, conceſſum eſt, quo quaſi legis beneficio

cio tantum in partem tenentur & condemnantur; *Auth. hic ita. eod.* Niſi alter non fuerit ſolvendo, vel abſens ne commodè diſſolvat, vel etiam niſi debitores huic legum beneficio renunciarint. Huic autem *Auth. Hoc ita.* renuncians duobus beneficiis renunciare videtur. Cùm duo beneficia contineat. Primò quod cauſa duorum reorũ debeat communiter examinari, neque unus ſine alio conveniri poſſit. Alterum quod ſolum conveniantur pro parte, & ſinguli pro parte teneantur. *d. Novell. 99. & Auth. hoc ita. eod.*

De fidejuſſoribus & mandatoribus.

TIT. XLI.

PLures etiam fidejuſſores conſtitui poſſunt. Et tunc, ſi ſinguli fidejubeant, quilibet in ſolidum videtur fidejubere. Si tamen omnes idonei ſint, in portionem obligatio dividitur: *l. non rectè. 3. hic.* & ſi creditor unum ex pluribus fidejuſſoribus in ſolidum convenerit, ex epiſtola D. Adriani competit Exceptio diviſionis; Quâ objectâ ſcindere obligationem tenetur creditor. Non autem ipſo jure ſcinditur, ſed exceptionis in judicio objectæ ope. Quare ei qui omiſſa hac exceptione creditori agenti ſolvit, non condictione indebiti contra creditorem. (niſi ſolverit indebitum juxta *l. ſi indebitam. 15. eod.*) ſed actione mandati, & ceſſis à creditore actionibus, contra debitorem & confidejuſſores, ſubvenitur. *l. creditori, 2. l. cùm alter. 11. l. mandati actio. 14. eod.* Cauſa efficiens fidejuſſionis, eſt promiſſio voluntaria fidejubentis.

bentis. *l. ſi Barſatoram.* 13. *eod.* Materia, omnis obligatio tam naturalis, quàm civilis, & multò magis naturalis & civilis ſimul. Forma, ut fidejuſſor per ſtipulationem (putà ad interrogationem factam à creditore *Fide tua eſſe jubes, quod illi credidi?* alter reſpondeat, *fide mea eſſe jubeo*) ſe obliget pro principali debitore; æqualitate contractus, ne in duriorem cauſam obligetur, ſervatâ. *l. ſi ultra.* 22. *eod.* Durior autem cauſa hic intelligitur quando in plus ſeſe obligat fidejuſſor vel re, vel loco, vel cauſa, vel tempore. Effectus: eſt obligatio, qua fidejuſſor creditori obſtringitur. Et quamvis olim, omiſſo Reo principali fidejuſſor conveniri potuerit; *l. jure noſtro.* 5. *l. ſi alienum.* 19. *l. ſicut eligendi.* 21. *eod.* hodie tamen jure noviſſimo, non excuſſo Reo principali fidejuſſor non convenitur; Obſervata tamen diſtinctione quam ponit Juſtiniani *in Authen. præſente. eod. & Novell.* 4. Quod aut Reus principalis præſens eſt, aut abſens: Si præſens, excutiendus antequàm perveniatur ad fidejuſſorem? Sin abſens, vocandus in judicium fidejuſſor; ſed non ſtatim ad litem conteſtandam cogendus; Nam petita dilatio ad exhibendum Reum concedenda eſt. Qui ſi non exhibeatur, tum demum judicio accepto, & ceſſis à creditore actionibus ſolvere compellitur: *d. Novell. & Authen. præſente.* Nec adhuc etiam excuſſo Reo principali, ſi necdum ſatisfactum conveniatur, libera conveniendi fidejuſſores, creditoribus eſt poteſtas; cùm fidejuſſores habeant ex epiſtola Divi Adriani diviſionis beneficium, ne in ſolidum unus, aliis non conventis, teneatur. *d. l. non rectè. & l. fidejuſſor,* 10. §. 1. *eod.* Quod ita accipitur

pitur ſi omnes fidejuſſores idonei, & ſolvendo ſint, aliàs ſecùs. *l. liberum fuit.* 16. *eod.* Niſi poſt litis conteſtationem ſolvendo eſſe deſierint; quia an ſolvendo ſint, tempus litis conteſtatæ attenditur. *d. l. liberum.* Cum autem unus ex fidejuſſoribus ſolidum ſolverit, remedium cedendarum actionum de jure conceditur. Quibus à creditoribus ceſſis, adverſus confidejuſſores ad viriles portiones agere poteſt. *l. cum alter.* 11. *l. ſicut eligendi.* 21. *eod.* Habentque omnes fidejuſſores qui ſolverunt actionem mandati, qua à debitore principali conſequuntur id quod pro eo ſolutum eſt. *l. mandati actio.* 14. *eod.*

De novationibus & delegationibus.

Tit. XLII.

Novatio in hoc affinis eſt fidejuſſioni, quia eodem modo quo fidejuſſio per interrogationem & reſponſionem conficitur. Contrariatur autem quia novatione legitimè perfecta fidejuſſio tollitur, & fidejuſſores vel mandatores prioris contractus qui per novationem extinctus eſt, liberantur. *l.* 4. *ſup. de fidejuſſor.* Eſt autem novatio, juxta Ulpianum, prioris debiti in aliam obligationem, vel civilem, vel naturalem, transfuſio atque translatio. Cauſa efficiens novationis, eſt voluntas, quæ verbis ſolemnibus exprimitur. *l. fin verſ. & generaliter. l. non abſtulit.* 4. *hic.* Materia, eſt quilibet contractus etiam tantùm naturalem obligationem producens. Forma; Olim conſtituebantur novationes, aliam perſonam priori contractui adhi-

adhibendo, vel mutando, vel pignus accipiendo, quantitatem augendo, vel minuendo, conditionem, ſeu tempus addendo, detrahendo, vel cautionem minorem accipiendo, &c. Jure autem Juſtinianeo, novatio non fit, niſi contrahentes diſertis verbis expreſſerint, quod animo novandi à priore obligatione diſceſſerint, & ſecundam pro anteriore elegerint; Ut dicendo, *Pro centum ſolidis, quos mihi ex cauſa mutui debes, promittis animo novandi priorem obligationem, quindecim: Promitto quindeim animo & voluntate novandi. d. l. fin. in fin.* Effectus, quod non tantùm novatio obligationem principalem tollat, ſed etiam omnes acceſſiones; veluti hypothecas, pignora, fidejuſſiones, obligationem moræ commiſſæ, ſtipulationes uſurarum & pœnæ. Delegationi ineſt novatio. *l. ex contractu.* 2. *eod.* Et fieri dicitur (ſecundum Ulpianum) cùm quis vice ſua debitorem ſuum conſentientem delegat creditori ſuo, vel cui juſſerit, ut is qui delegatur, ſit debitor delegantis. Cauſa efficiens, eſt mandatum delegantis, & voluntas ſive conſenſus delegati. *l.* 1. *& l. nec creditoris.* 6. *eod.* Materia, ſunt nomina ex quocunque contractu vel delicto debita. Forma, ex requiſitis colligitur; Primò enim requiritur delegantis mandatum: Secundò, ut is qui delegatur, ſit debitor delegantis: Tertiò, conſenſus & voluntas delegati, *d. l. nec creditoris.* Quartò, ut debitor promittat debitum creditori per ſtipulationem nomine delegantis. *l.* 1. *l. ſi pater.* 5. *l. ſi ſolvere.* 7. *eod.* Effectus, idem eſt qui ipſius novationis; Cùm delegatio ſit novationis ſpecies. *d. l.* 2. *& l. ſi delegatio.* 3. *verſicul. quod ſi. eod.*

ſi eod. Affinis delegationi eſt ceſſio, per quam debitor debitoris ad ſolvendum creditori conſtituitur. Differunt tamen hoc. Primò quod nominis venditio vel ceſſio, & ignorante vel invito eo, adverſus quem actiones mandantur, contrahi ſolet: *l.1. eod.* in delegatione autem invitus nemo delegari poteſt. *d. l. nec creditoris. 6. eod.* Secundò differunt effectu; quia delegatione factâ jure quaſi novationis liberatur debitor à ſuâ obligatione: *l. ſi delegatio. 3. eod.* non autem per ceſſionem. Ideò & cedens adhuc à debitore ſuo exigere poterit; Niſi ceſſionarius debitori denunciaverit, vel aliquid ex debito acceperit, vel litem conteſtatus ſit. *d. l. ſi delegatio.*

De ſolutionibus & liberationibus.

TIT. XLIII.

Cum delegatione & ceſſione affinitatem habent ſolutio, acceptilatio, &c. quia & illis ab obligatione liberatio contingit. Solutione enim ejus quod debetur omnis tollitur obligatio. Solutionis cauſa efficiens, eſt voluntas debitoris, vel illius qui pro debitore ſolvit. *l. 1. & l. nihil intereſt. 4. l. manifeſti. 17. l. nulla tibi. in fin. hic.* Materia, ſunt omnes res corporales, quarum eſt commercium. *d. l. nihil intereſt. 4. l. ſi actore. 19. eod.* Forma, ut res quæ debetur ipſo actu creditori vel ejus voluntate cuidam alii ſolvatur; Res enim alia quàm quæ debetur, vel alii quam cui debetur, non niſi volenti creditori rectè ſolvitur. *l. manifeſti. 17. l. cum maritum. 11. l. ſi actore. 19. eum à quo. 16 eod.*

Quod

Quod ſi ex pluribus cauſis pecuniam quis debeat, in poteſtate ejus eſt tempore ſolutionis exprimere, in quam cauſam ſolvat. Quod ſi debitor id non fecit, transfertur electio ad eum qui accepit. Si neuter voluntatem declaravit, in quam cauſam ſolutum velit, prius in uſuras id quod ſolvitur, deinde in ſortem acceptò feretur. *l.* 1. *eod.* Effectus, eſt liberatio ab obligatione. Ut autem contingat liberatio, integri debiti fieri debet ſolutio; *l. intereſt.* 21. *eod.* & creditori; non alii ipſo invito & ignorante; niſi poſteà ſolutionem ratam habeat. *l. invito.* 21. *eod.* Nec obſtat chirographi invito creditore redditio; dummodo aliis legitimis modis ſolutio probari à debitore non poſſit. *l. quod debitore.* 15. *eod.* Solutionem enim aſſeveranti probationis onus incumbit. *l. fin. eod.* Nec chirographum inductum vel cancellatum probationi ſolutionis factæ officit. *l. inductum.* 22. *eod.* Affinia ſunt, compenſatio, oblatio & conſignatio, acceptilatio. His enim omnibus debitor ab obligatione liberatur. De compenſatione eſt lex *in l. uſuras.* 8. *l. ſi operas.* 20. *eod.* De oblatione, *in l. obſignatione.* 9. *eod.* Sed ita demum oblatio debiti liberationem parit, ſi eo loco, quo debetur, ſolutio fuerit celebrata. *d. l. obſignatione.* De acceptilatione *l. ſi obligatum.* 13. *eod. & tot. titul. de acceptilat.*

De

De acceptilationibus.

TIT. XLIV.

ACceptilationem definit Modeſtinus, quòd ſit liberatio per mutuam interrogationem, qua utriusque contingit, ab eodem nexu abſolutio. Cauſa efficiens, eſt conſenſus utriuſque tam debitoris, quàm creditoris; quia creditore non conſentiente non fit acceptilatio. Materia, ſunt omnes res quæ in ſtipulationem ſunt deductæ, vel etiam in quamcunque aliam juris gentium obligationem, mediante Aquiliana ſtipulatione. Forma, ut ad ſimilitudinem ſtipulationis, interrogatione debitoris & reſponſione creditoris intercedente, obligatio creditore conſentiente diſtrahatur, & res in ſtipulationem deducta accepto feratur. Et hoc ita eſt, ſi ſtipulationis contractus præceſſerit. Sed ſi juris gentium contractus fuerit, unus vel plures uniformes vel diverſi, transfuſis obligationibus in Aquilianam ſtipulationem, & ſubſecuta acceptilatione contingit liberatio. *l. fin. hic.* Effectus, eſt liberatio ab obligatione. Sicuti enim per veram & realem ſolutionem, omnis tollitur obligatio & actio, ita etiam per acceptilationem; quæ imaginaria dicitur ſolutio. *l. 1. & 2. eod.*

Si

De evictionibus.

TIT. XLV.

NUlla tamen opus eſt ſolutione vel acceptilatione, ſi in limine contractus emptionis immineat evictio. Emptor enim pretium conventum ſolvere non tenetur, vel pretii reſiduum, ſi rei venditæ & traditæ evictionem imminentem timeat; quod ſi ſolverit, jure de evictione ſibi caveri petet *l. ſi poſt perfectam.* 24. *hic.* Evictionis cauſa efficiens, eſt lex, juncta voluntate ejus qui evincere poteſt; Sciens enim rem alienam non evincit: *l. ſi fundum.* 27. *eod.* nec filius rem diſtractam à patre: *l. ſive poſſeſſio.* 14. *eod.* nec debitor qui ex cauſa judicati rem vendidit; tenetur tamen de evictione ſi ab alio evincatur: *l. ſi ob cauſam.* 13. *eod.* nec venditoris hæres: Ille enim ob evictionem tenetur: Regula autem eſt quod quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellat exceptio. *l. exceptione.* 11. *eod.* Quæ tamen regula in fidejuſſoris hærede qui pro nomine evincit, non procedit: *l. fin. eod. &c.* Materia, eſt res aliena ex cauſa emptionis, vel alia cauſa emptioni vel venditioni ſimili diſtracta, & alienata. *l. ſi prædium.* 4. *l. ſi ob cauſam.* 13. *l. ex his prædiis* 3. *l. ſi ſtatus.* 18. *l. ſi permutationis.* 29. *eod.* Forma, ut per eum qui jus evincendi habet, res empta aut alia honeſta ex cauſa translata, interpoſito judicis decreto abducatur. *l. emptor.* 1. *eod.* Effectus; Actio de evictione; quâ agit emptor poſt rei venditæ evictionem, adverſus venditorem ejuſque hæredes ad ipſum precium & intereſſe. *l. cum ſucceſſores.* 23. *d. l. ſi*

ſtatus

trahen. ſtip. & l. dolo vel metu. 5. *hic.* ſtipulatio alteri facta; nemo enim alteri ſtipulari poteſt: *l. ſi cum pecuniam.* 3. *ſup. de contrah. ſtip. l. ut inter.* 3. *& l. fin. hic.* (Pater tamen filio ſtipulatur, eadem enim perſona cum ipſo intelligitur. *l. ſi filia.* 2. *ſup. de contrah. ſtip.*) ſtipulatio inter abſentes, *d. l. ut inter.* ſtipulatio vel pactum de futura ſucceſſione; *l. ex eo.* 4. *hic.* & denique ſtipulationes nè liceat divertere, & in caſum divortii pœnæ promiſſio, Matrimonia enim libera eſſe antiquitus placuit. *l. libera.* 2. *eod.*

De duobus reis ſtipulandi & promittendi.

TIT. XL.

CÆterùm frequenter uſuvenit, ut eandem rem vel plures uni promittant, vel plures ab uno ſtipulentur. Cujus obligationis alia eſt conceptio & natura diverſa, nec contrahentes vulgato & uſitato creditorum & debitorum nomine appellantur, ſed rei ſtipulandi & promittendi, ſeu credendi & debendi, à re ſcilicet, quæ una atque eadem in obligationem deducitur. *l.* 1. *hic.* Cauſa efficiens hujus obligationis, eſt conceptio verborum & conſenſus contrahentium. *d. l.* 1. Materia in qua, eſt contractus ſtipulationis, & alii contractus qui vel re, vel conſenſu contrahuntur; Quia non tantum in ſtipulatione, ſed & in cæteris contractibus; veluti emptione, venditione, locatione, conductione, depoſito, mutuo, commodato, & cæteris: ut ſi eandem rem apud duos pariter depoſui, utriuſque fidem in ſolidum ſecutus, vel eandem

eandem rem duobus ſimul mutuavi, &c. duo rei promittendi conſtituuntur. *d. l. 1. l. propter mutuam. 4. eod.* Materia circa quam, ſunt omnes res in genere quæ humanum commercium ex aliqua legitima prohibitione non fugiunt. Forma, ut expreſsè agatur quod duo Rei ſtipulandi vel promittendi, per interrogationem cujuſque ſtipulantium & promittentium diſtinctam reſponſionem conſtituantur. Requiritur enim; Primò, ut hoc expreſsè agatur quod ſint duo Rei, &c. *Novell. 99. Auth. hoc ita. eod.* Secundo, quod promiſſor non ante reſpondeat, quàm uterque ſtipulantium interrogarit. Denique quod continuò, id eſt, nullo actu extraneo, & obligationi contrario interveniente, promiſſoris, promiſſorumve reſponſio ſequatur. Nam illud in quocunque ſtipulationis genere perpetuum eſt, & de forma ſubſtantiali, ut continuus actus ſit ſtipulantis & promittentis. Modicum tamen intervallum temporis, ſicuti obligationem non vitiat, ita nec duorum reorum conſtitutionem infirmat. Effectus duplex eſt. Primus, quod unuſquiſque promittentium in ſolidum ſit obligatus; adeò quod à quovis ſolidum peti poſſit, omnibus præſentibus & ſolvendo exiſtentibus. *l. creditor. 2. l. exprimere. 3. eod.* Secundus, quod ſi unus ex correis totum debitum ſolverit, extinguitur obligatio omninò, etiam quoad alium correum, quamvis ſolventi adverſus correum detur regreſſus. *d. l. creditor. 2.* Hodie autem *jure. Auth.* Reis promittendi beneficium diviſionis, quod Divus Adrianus ante confidejuſſoribus & mandatoribus, & Juſtinianus correis conſtitutæ pecuniæ dederat, conceſſum eſt, quo quaſi legis benefi-

cio

cio tantum in partem tenentur & condemnantur; *Auth. hic ita. eod.* Niſi alter non fuerit ſolvendo, vel abſens ne commodè diſſolvat, vel etiam niſi debitores huic legum beneficio renunciarint. Huic autem *Auth. Hoc ita.* renuncians duobus beneficiis renunciare videtur. Cùm duo beneficia contineat. Primò quod cauſa duorum reorū debeat communiter examinari, neque unus ſine alio conveniri poſſit. Alterum quod ſolum conveniantur pro parte, & ſinguli pro parte teneantur. *d. Novell. 99. & Auth. hoc ita. eod.*

De fidejuſſoribus & mandatoribus.

TIT. XLI.

PLures etiam fidejuſſores conſtitui poſſunt. Et tunc, ſi ſinguli fidejubeant, quilibet in ſolidum videtur fidejubere. Si tamen omnes idonei ſint, in portionem obligatio dividitur: *l. non rectè. 3. hic.* & ſi creditor unum ex pluribus fidejuſſoribus in ſolidum convenerit, ex epiſtola D. Adriani competit Exceptio diviſionis; Quâ objectâ ſcindere obligationem tenetur creditor. Non autem ipſo jure ſcinditur, ſed exceptionis in judicio objectæ ope. Quare ei qui omiſſa hac exceptione creditori agenti ſolvit, non condictione indebiti contra creditorem, (niſi ſolverit indebitum juxta *l. ſi indebitam. 15. eod.*) ſed actione mandati, & ceſſis à creditore actionibus, contra debitorem & confidejuſſores, ſubvenitur. *l. creditori. 2. l. cùm alter. 11. l. mandati actio. 14. eod.* Cauſa efficiens fidejuſſionis, eſt promiſſio voluntaria fidejubentis.

bentis. *l. ſi Barſatoram.* 13. *eod.* Materia, omnis obligatio tam naturalis, quàm civilis, & multò magis naturalis & civilis ſimul. Forma, ut fidejuſſor per ſtipulationem (putà ad interrogationem factam à creditore *Fide tua eſſe jubes, quod illi credidi?* alter reſpondeat, *fide mea eſſe jubeo*) ſe obliget pro principali debitore; æqualitate contractus, ne in duriorem cauſam obligetur, ſervatâ. *l. ſi ultra.* 22. *eod.* Durior autem cauſa hic intelligitur quando in plus ſeſe obligat fidejuſſor vel re, vel loco, vel cauſa, vel tempore. Effectus: eſt obligatio, qua fidejuſſor creditori obſtringitur. Et quamvis olim, omiſſo Reo principali fidejuſſor conveniri potuerit; *l. jure noſtro.* 5. *l. ſi alienum.* 19. *l. ſicut eligendi.* 21. *eod.* hodie tamen jure noviſſimo, non excuſſo Reo principali fidejuſſor non convenitur; Obſervata tamen diſtinctione quam ponit Juſtiniani *in Authen. præſente. eod. & Novell.* 4. Quod aut Reus principalis præſens eſt, aut abſens: Si præſens, excutiendus antequàm perveniatur ad fidejuſſorem? Sin abſens, vocandus in judicium fidejuſſor; ſed non ſtatim ad litem conteſtandam cogendus; Nam petita dilatio ad exhibendum Reum concedenda eſt. Qui ſi non exhibeatur, tum demum judicio accepto, & ceſſis à creditore actionibus ſolvere compellitur: *d. Novell. & Authen. præſente.* Nec adhuc etiam excuſſo Reo principali, ſi necdum ſatisfactum conveniatur, libera conveniendi fidejuſſores, creditoribus eſt poteſtas; cùm fidejuſſores habeant ex epiſtola Divi Adriani diviſionis beneficium, ne in ſolidum unus, aliis non conventis, teneatur. *d. l. non rectè.* & *l. fidejuſſor.* 10. §. 1. *eod.* Quod ita accipitur

pitur ſi omnes fidejuſſores idonei, & ſolvendo ſint, aliàs ſecùs. *l. liberum fuit.* 16. *eod.* Niſi poſt litis conteſtationem ſolvendo eſſe deſierint; quia an ſolvendo ſint, tempus litis conteſtatæ attenditur. *d. l. liberum.* Cum autem unus ex fidejuſſoribus ſolidum ſolverit, remedium cedendarum actionum de jure conceditur. Quibus à creditoribus ceſſis, adverſus confidejuſſores ad viriles portiones agere poteſt. *l. cùm alter.* 11. *l. ſicut eligendi.* 21. *eod.* Habentque omnes fidejuſſores qui ſolverunt actionem mandati, qua à debitore principali conſequuntur id quod pro eo ſolutum eſt. *l. mandati actio.* 14. *eod.*

De novationibus & delegationibus.

TIT. XLII.

NOvatio in hoc affinis eſt fidejuſſioni, quia eodem modo quo fidejuſſio per interrogationem & reſponſionem conficitur. Contrariatur autem quia novatione legitimè perfecta fidejuſſio tollitur, & fidejuſſores vel mandatores prioris contractus qui per novationem extinctus eſt, liberantur. *l.* 4. *ſup. de fidejuſſor.* Eſt autem novatio, juxta Ulpianum, prioris debiti in aliam obligationem, vel civilem, vel naturalem, transfuſio atque translatio. Cauſa efficiens novationis, eſt voluntas, quæ verbis ſolemnibus exprimitur. *l. fin. verſ. & generaliter. l. non abſtulit.* 4. *hic.* Materia, eſt quilibet contractus etiam tantùm naturalem obligationem producens. Forma; Olim conſtituebantur novationes, aliam perſonam priori contractui adhi-

adhibendo, vel mutando, vel pignus accipiendo, quantitatem augendo, vel minuendo, conditionem, ſeu tempus addendo, detrahendo, vel cautionem minorem accipiendo, &c. Jure autem Juſtinianeo, novatio non fit, niſi contrahentes diſertis verbis expreſſerint, quod animo novandi à priore obligatione diſceſſerint, & ſecundam pro anteriore elegerint; Ut dicendo, *Pro centum ſolidis, quos mihi ex cauſa mutui debes, promittis animo novandi priorem obligationem, quindecim*: *Promitto quindecim animo & voluntate novandi. d. l. fin. in fin.* Effectus, quod non tantùm novatio obligationem principalem tollat, ſed etiam omnes acceſſiones; veluti hypothecas, pignora, fidejuſſiones, obligationem moræ commiſſæ, ſtipulationes uſurarum & pœnæ. Delegationi ineſt novatio. *l. ex contractu. 2. eod.* Et fieri dicitur (ſecundum Ulpianum) cùm quis vice ſua debitorem ſuum conſentientem delegat creditori ſuo, vel cui juſſerit, ut is qui delegatur, ſit debitor delegantis. Cauſa efficiens, eſt mandatum delegantis, & voluntas ſive conſenſus delegati. *l. 1. & l. nec creditoris. 6. eod.* Materia, ſunt nomina ex quocunque contractu vel delicto debita. Forma, ex requiſitis colligitur; Primò enim requiritur delegantis mandatum: Secundò, ut is qui delegatur, ſit debitor delegantis: Tertiò, conſenſus & voluntas delegati, *d. l. nec creditoris.* Quartò, ut debitor promittat debitum creditori per ſtipulationem nomine delegantis. *l. 1. l. ſi pater. 5. l. ſi ſolvere. 7. eod.* Effectus, idem eſt qui ipſius novationis; Cùm delegatio ſit novationis ſpecies. *d. l. 2. & l. ſi delegatio. 3. verſicul. quod ſi. eod.*

ſi eod. Affinis delegationi eſt ceſſio, per quam debitor debitoris ad ſolvendum creditori conſtituitur. Differunt tamen hoc. Primò quod nominis venditio vel ceſſio, & ignorante vel invito eo, adverſus quem actiones mandantur, contrahi ſolet: *l.* 1. *eod.* in delegatione autem invitus nemo delegari poteſt. *d. l. nec creditoris.* 6. *eod.* Secundò differunt effectu; quia delegatione factâ jure quaſi novationis liberatur debitor à ſuâ obligatione: *l. ſi delegatio.* 3. *eod.* non autem per ceſſionem. Ideò & cedens adhuc à debitore ſuo exigere poterit; Niſi ceſſionarius debitori denunciaverit, vel aliquid ex debito acceperit, vel litem conteſtatus ſit. *d. l. ſi delegatio.*

De ſolutionibus & liberationibus.

Tit. XLIII.

Cum delegatione & ceſſione affinitatem habent ſolutio, acceptilatio, &c. quia & illis ab obligatione liberatio contingit. Solutione enim ejus quod debetur omnis tollitur obligatio. Solutionis cauſa efficiens, eſt voluntas debitoris, vel illius qui pro debitore ſolvit. *l.* 1. *& l. nihil intereſt.* 4. *l. manifeſti.* 17. *l. nulla tibi. in fin. hic.* Materia, ſunt omnes res corporales, quarum eſt commercium. *d. l. nihil intereſt.* 4. *l. ſi actore.* 19. *eod.* Forma, ut res quæ debetur ipſo actu creditori vel ejus voluntate cuidam alii ſolvatur; Res enim alia quàm quæ debetur, vel alii quam cui debetur, non niſi volenti creditori rectè ſolvitur. *l. manifeſti.* 17. *l. cum maritum.* 11. *l. ſi actore.* 19. *eum à quo.* 16 *eod.*

Quod

Quod ſi ex pluribus cauſis pecuniam quis debeat, in poteſtate ejus eſt tempore ſolutionis exprimere, in quam cauſam ſolvat. Quod ſi debitor id non fecit, transfertur electio ad eum qui accepit. Si neuter voluntatem declaravit, in quam cauſam ſolutum velit, prius in uſuras id quod ſolvitur, deinde in ſortem acceptò feretur. *l.* 1. *eod.* Effectus, eſt liberatio ab obligatione. Ut autem contingat liberatio, integri debiti fieri debet ſolutio; *l. intereſt.* 21. *eod.* & creditori; non alii ipſo invito & ignorante; niſi poſteà ſolutionem ratam habeat. *l. invito.* 21. *eod.* Nec obſtat chirographi invito creditore redditio; dummodo aliis legitimis modis ſolutio probari à debitore non poſſit. *l. quod debitore.* 15. *eod.* Solutionem enim aſſeveranti probationis onus incumbit. *l. fin. eod.* Nec chirographum inductum vel cancellatum probationi ſolutionis factæ officit. *l. inductum.* 22. *eod.* Affinia ſunt, compenſatio, oblatio & conſignatio, acceptilatio. His enim omnibus debitor ab obligatione liberatur. De compenſatione eſt lex *in l. uſuras.* 8. *l. ſi operas.* 20. *eod.* De oblatione, *in l. obſignatione.* 9. *eod.* Sed ita demum oblatio debiti liberationem parit, ſi eo loco, quo debetur, ſolutio fuerit celebrata. *d. l. obſignatione.* De acceptilatione *l. ſi obligatum.* 13. *eod. & tot. titul. de acceptilat.*

De

De evictionibus.

TIT. XLV.

NUlla tamen opus eſt ſolutione vel acceptilatione, ſi in limine cōtractus emptionis immineat evictio. Emptor enim pretium conventum ſolvere non tenetur, vel pretii reſiduum, ſi rei venditæ & traditæ evictionem imminentem timeat; quod ſi ſolverit, jure de evictione ſibi caveri petet *l. ſi poſt perfectam.* 24. *hic.* Evictionis cauſa efficiens, eſt lex, juncta voluntate ejus qui evincere poteſt; Sciens enim rem alienam non evincit: *l. ſi fundum.* 27. *eod.* nec filius rem diſtractam à patre: *l. ſive poſſeſſio.* 14. *eod.* nec debitor qui ex cauſa judicati rem vendidit; tenetur tamen de evictione ſi ab alio evincatur: *l. ſi ob cauſam.* 13. *eod.* nec venditoris hæres: Ille enim ob evictionem tenetur: Regula autem eſt quod quem de evictione tenet actio, eundem agentem repellat exceptio: *l. exceptione.* 11. *eod.* Quæ tamen regula in fidejuſſoris hærede qui pro nomine evincit, non procedit: *l. fin. eod. &c.* Materia, eſt res aliena ex cauſa emptionis, vel alia cauſa emptioni vel venditioni ſimili diſtracta, & alienata. *l. ſi prædium.* 4. *l. ſi ob cauſam.* 13. *l. ex his prædiis* 3. *l. ſi ſtatus.* 18. *l. ſi permutationis.* 29. *eod.* Forma, ut per eum qui jus evincendi habet, res empta aut alia honeſta ex cauſa tranſlata, interpoſito judicis decreto abducatur. *l. emptor.* 1. *eod.* Effectus; Actio de evictione; quâ agit emptor poſt rei venditæ evictionem, adverſus venditorem ejuſque hæredes ad ipſum precium & intereſſe. *l. cum ſucceſſores.* 23. *d. l. ſi*

ſtatus

ſtatus. 18. *eod.* In qua veniunt etiam impenſæ factę ad perpetuam rei utilitatem, deductis fructibus, *l. ſuper empti*. 16. *& l. ſi controverſia*. 9. *eod.* & præſtatio damni illati. *l. ſi cum quæſtio*. 17. *eod.* Et hęc evictionis præſtatio ex natura contractus emptionis venit, etſi hujus gratia nihil ſpecialiter promiſſum. *l. non dubitatur*. 6. *eod.* Nec venditione factâ eam, præſtita cautione promittere tenetur venditor, niſi in limine contractus immineat evictionis periculum; tum demum ad præſtationem ſatiſdationis de evictione agi poteſt. *d. l. ſi poſt perfectam*. 24. *eod.* Quamvis alioquin re nondum evicta, actio de evictione non competat. Quamdiu enim res empta & tradita evicta non eſt, auctor propterea quod res aliena vel obligata dicatur, conveniri non poteſt. *l. qui rem emit*. 3. *eod.* Evictione autem ſecutâ, & contra venditorem ejuſque fidejuſſorem actio datur. *l. auctore*. 7. *eod.* Tribus caſibus exceptis. 1. Si emptor poſt dictatum contra ſe judicium, venditori, ut rem venditam ſibi defenderet, denunciare omiſerit: *d. l. auctore*. *l.* 7. *l. emptor*. 1. *l. cum ſucceſſores*. 22. *l. ſi permutationis*. 29. *eod.* Secundò, ſi emptor contumaciter abfuerit tempore ſententiæ promulgatæ: 3. Si ſententia abſente auctore ejuſque fidejuſſore per injuriam judicis lata fuerit. *d. l. emptor*. *& l. ſi non injuria*. 15 *eod.* His caſibus emptor adverſus auctorem ſuum non habet regreſſum. Nec aget de evictione emptor hæreditatis ob res particulares evictas: *l.* 1. *eod.* niſi aliud inter contrahentes nominatim convenerit: *d. l.* 1. nec donatarius ratione rei donatæ evictæ, niſi donator ſpecialiter evictionem promiſerit. *l.* 2. *eod.*

Cre-

Creditorem evictionem non debere.

TIT. XLVI.

NEc is de evictione aget contra creditorem, qui ab ipſo pignus evictum comparavit; Quia creditor jure pignoris rem pignoratam vendens, ſi poſteà evincatur, de evictione non tenetur. *l.* 1. *hic.* Duobus caſibus exceptis. 1. Niſi creditor ad evictionis periculum ſe obſtrinxiſſet: 2. Vel ſciens prudensque rem eſſe alienam mala fide contraxiſſet. *l.* 2. *eod.* Creditor tamen jure creditoris pignus vendens, neque ex ſua perſona, neque ex perſona alterius creditoris cui ſucceſſit rem diſtractam evincere poteſt. *d. l.* 1. Exceptio enim doli mali, (quæ evictionibus contrariatur) cuilibet agenti quem de evictione actio tenet, objicitur; Ut eſt venditor ejusquè hæres. Ergo nec filius rem diſtractam à patre cui hæres exiſtit, evincit: cùm, quod jus ſucceſſionis commoda & incommoda indifferenter devolvit; Sicuti igitur filius patre prædefuncto actionem de evictione exercere poteſt, ad conſequendum id, quód illi ratione evictionis viventi patre factæ deeſt; *d. l.* 2. ita etiam, rem parum providè forſitan diſtractam à patre, evictionis jure revocandi nullam habet facultatem; tum quod jus patriæ poteſtatis cui filius ſubjectus fuit, pietatiſque ratio, potiùs factum patris patientia approbare, quàm judicio convellere ſuadeant.

De

De patria poteſtate.

Tit. XLVII.

Patria poteſtas dicitur jus illud. quod patri vel avo paterno in liberis jure civili conceditur. Hujus cauſa efficiens, eſt jus civile Romanorum, & legitimum matrimonium; quia patria poteſtas ex juſtis nuptiis deſcendit. *l. ſi maritus.* 7. *hic* Objectum, ſunt liberi, ingenui ſive libertini. *l. libertus.* 8. *eod.* Forma & modus patriæ poteſtatis conſideratur circa officium patris. Quod in pietate, non in atrocitate conſiſtere debet. Quamvis enim patribus, jus vitæ in liberos, necisque poteſtas olim permiſſa fuerit: *l. fin. eod.* tamen ea poteſtas ad naturalem æquitatem (quæ tantam tyrannidem non admittit, per Imperatores reducta eſt; & conceſſum, ut patri filium qui officii oblitus, morem ſibi gerere detrectat, caſtigare liceat; ita tamen, nè in illa caſtigatione vel correctione immanitas vel gravior ſævitia, quàm legum permiſſione fas eſt, depræhendatur; & ſi ipſius pertinacia ſeveriorem correctionem requirat, Præſidi provinciæ vel Judici pro delicti qualitate, & patris voluntate puniendum, præſentet; *l. ſi filius. tuus.* 3. *eod.* qui ſeverius vindicatâ læſa pietate filium parentes revereri. & debitis obſequiis honorare doceat. *l. congruentius.* 4. *in fin. eod.* Effectus patriæ poteſtatis, ſunt varii. Hic quidam tantum referuntur, ſcilicet: quod in acquiſitis per filium in patria poteſtate conſtitutum, quæratur dominium: *l. ejus quod.* 2. *eod.* filius teneatur patrem revereri: *d. l. congruentius.*

entius. ipſi egenti ſubſidium præſtare: *l. filia tua.* 5. *eod.* habeat pater poteſtatem caſtigandi : *l. ſi filius.* 3. *eod.*&c. Contraria patriæ poteſtati ſunt, adoptio, emancipatio, &c. quia illis ipſis patria poteſtas tollitur.

De adoptionibus.

Tit. XLVIII.

Adoptio dicitur modus tollendæ & inducendæ patriæ poteſtatis, ſi perſonæ in linea aſcendente & ad parentelã pertinente ſiat. Tollit enim jus patriæ poteſtatis in patre naturali; & in perſona ejus à qua adoptio fit, novum jus conſtituit. Hinc patriæ poteſtatis cauſa etiam eſt adoptio. Adoptio eſt actus legitimus quo quis in filium cooptatur ab eo, ex quo naturaliter progenitus non eſt, ſolatio eorum qui procreare non poſſunt, introductus. Adoptio duplex eſt. Adoptio in ſpecie, & arrogatio. *l. impuberem.* 2. *hic.* Specifica adoptio, celebratur, cum filiusfamilias in patria poteſtate conſtitutus, cum conſenſu patris ſui naturalis, ab avo materno, vel paterno, emancipatione facta, vel aliis aſcendentibus, coram ordinario judice vel magiſtratu in filium adſciſcitur. Arrogatio autem cùm quis ſui juris, cum authoritate Principis & cauſæ cognitione, in filium recipitur. *l. impuberum.* 20. *l. cùm in adoptivis.* 10. *cod.* Cauſa efficiens eſt, conſenſus ejus qui adoptatur, (nemo enim invitus adoptari poteſt. *d. l. cùm in adoptivis. in princ. verſ. cùm enim*) junctâ voluntate ejus qui jus adoptandi habet. Mulier autem, quæ filios

in poteſtate non habet, non adoptat; niſi in ſolatium liberorum amiſſorum ſingulari permiſſu vel reſcripto Principis. *l. mulieres. l. in adoptione. 8. eod.* Objectum, eſt filius in poteſtate patria conſtitutus, & paterfamilias qui ſui juris eſt. Filius enim familias adoptatur, paterfamilias arrogatur. *l. 1. & l. arrogationes. 6. eod.* Forma, ut ſublatâ veteri adoptandi obſervatione (quâ per tres emancipationes, & duas emancipationes filii, cæteri autem liberi per unam emancipationem adoptabantur.) ex Juſtiniani conſtitutione, liceat parenti, qui liberos in poteſtate ſua conſtitutos in adoptionem dare deſiderat, ſine obſervatione emancipationum, & manumiſſionum, hoc ipſum actis intervenientibus apud competentem judicem manifeſtare, præſente eo, qui adoptatur, & qui adoptat, & non contradicente. *l. fin. eod.* Arrogatio autem ejus qui ſui juris eſt, per reſcriptum Principis, & ſufficienti cauſarum cognitione, cum conſenſu arrogandi celebratur. *d. l. impuberem.* Effectus varius eſt; Nam aut filiusfamilias adoptatur ab avo materno, vel paterno, emancipatione tamen filii eo tempore cum conciperetur nepos, facta; Vel ab alio ex aſcendentibus. Et hæc adoptio duplicem habet effectum, quia jus patriæ poteſtatis in filio naturali tollitur, & in adoptivo patre conſtituitur, ob duplex vinculum, ſcilicet naturale & civile, quod ibi concurrit. Quare à patre naturali licitè præteriri poteſt, non autem ab adoptivis, niſi rurſus ab ipſis eſſet emancipatus. Tunc enim in jus patris naturalis revertitur, ſucceſſionemque legitimam in bonis ejus recuperat. Quod evitandi abſurdi cauſa Juſtinianus, diſſentientibus Juriſconſul-

conſultis, ſcilicet Paulò, Papiniano & Marciano, ſpeciali conſtitutione conſtituit. *d. l. cùm in adoptivis.* 10. Si autem adoptio fiat ab extràneo, adoptatus tranſit tantùm in alterius familiam, ſed patriæ poteſtati non eximitur. Unde omnia jura filiusfamilius retinet; ſuccedit patri, & ſi ſit præteritus, habet querelam inofficioſi teſtamenti, acquiritque patri non adoptivo, ſed naturali, cujus juri ſubjectus manet; Firmiora enim ſunt patris naturalis jura, quàm ut civili ratione perimantur. *d. l. cùm in adoptivis.* 10. Sed in arrogato Juſtinianus jura vetera non correxit. *d. l. in adoptivis.* §. *fin.* Is enim, ut olim, in arrogantis poteſtatem tranſit, patri arrogatori cum cæteris filiis ab inteſtato pariter ſuccedit: nec mirum, arrogans enim arrogati bona conſequitur. De quibus, ſi impubes arrogatus eſt, cautionem præſtare tenetur, ſe omnia illa bona, arrogatione per emancipationem, vel mortem diſſoluta, reſtituturum. Ideò arrogatore mortuo, arrogato omnia ſua bona ſunt reſtituenda, & inſuper quarta pars bonorum arrogatoris, ſi conditum fuiſſet teſtamentum, in quo eſſet præteritus, in tantùm, ut nec emancipatio facta, ab onere præſtandi quartam excuſet, niſi ob legitimam cauſam facta eſſet. *d. l. impuberem.* Alius effectus notatur *in l. in adoptionem.* 8. *eod.* Quod in adoptionem alienæ civitatis civi rectè dato, addatur, non mutetur patria, ac propterea jus originis in honorum ac munerum obſequio per adoptionem non minuatur. *d. l. in adoptionem.*

De emancipationibus liberorum.

T I T. XLIX.

EMancipatio adoptioni contraria eſt, quia per emancipationem adoptio tollitur. *l. cùm in adoptivis* 10. *l. impuberem.* 2. *ſup. de adopt.* Emancipatio eſt diſſolutio juris patrii, utriuſque & emancipantis & emancipandi adhibito conſenſu, coram competente judice facta. *l. jubemus.* 5. *hic.* Cauſa efficiens, eſt conſenſus patris & filii actu ſolenni intercedente. *l. non nudo.* 3. *eod.* Niſi ſit infans filius; ejus enim conſenſus non conſideratur. *d. l. jubemus.* Objectum, ſunt liberi & deſcendentes maſculini ſexus. *d. l. jubemus.* Formam præſcribit Anaſtaſius, *in. d. l. jubemus.* quam Juſtinianus *in l. fi. eod.* approbat; Ut ſcilicet emancipatio non per manumiſſiones fictas & ſimulatas venditiones fiat, ſed oblatis precibus apud competentem judicem, vel magiſtratum, cui hoc facere, vel legibus, vel ex longa conſuetudine permiſſum eſt, absque cauſæ cognitione, ſed tantùm utriusque conſenſu accommodato. *d. l. jubemus. & d. l. finali.* Nam ut dicitur, in *d. l. non nudo.* non cauſa, qua motus pater, emancipavit filium, ſed actus ſolennitas, requiritur. Effectus, eſt ſolutio patriæ poteſtatis, ita quod filius ſuo nonomine liberè teſtandi, contrahendi, omnesque actus juris civilis exercendi habeat facultatem. *d. l. fin.* Secundò eſt, acquiſitio pleni dominii, hoc eſt, proprietatis & uſusfructus in bonis adventitiis; exceptâ tamen dimidia parte uſusfructus, quæ ipſi patri, veluti in præmium emanci-

emancipationis reſervatur. Emancipatio enim eſt quoddam beneficium, quod ex liberalitate pater in filium conferre videtur. *d. l. jubemus. 11. verbis liberalitas collata.*

De ingratis liberis.
TIT. L.

COllata autem liberalitate, filius emancipatus ſe indignum reddit, ſi patrem petulanti procacitatis lingua ſectetur, conviciis laceſſat, & atrocibus injuriis, putà manus inferendo, pulſando, & opprimendo, ipſum afficiat. His enim ex cauſis cùm exhæredationis culpam committat, dubium non eſt, quin damno immeritæ libertatis plecti, & reſciſſà emancipatione, in patriam poteſtatem revocari poſſit. *l. unica. hic.* Ex his patet ſummam ingratitudinem filii, emancipationi contrariari, cùm ob eam reſcindatur emancipatio, quæ ut dixi, modus eſt tollendæ patriæ poteſtatis.

De poſtliminio reverſis.
TIT. LI.

EST etiam perimendæ patriæ poteſtatis modus, captivitas ex juſto bello contingens. Captus enim ab hoſtibus in juſto bello, cùm omnia ea quæ ſunt juris civilis amittat, ex conſequenti etiam patriam poteſtatem, quæ juris civilis eſt, amiſiſſe, vel durante captivitate in effectu habere non poſſe, videtur; cùm nec ei, quaſi per captivitatem in ſervitutem redacto, ex teſtamento, vel ab inteſtato ſuccedi poſſit.

Cùm autem illud inconveniens ſit tantum damni & infortunii ad liberos vel alios legitimos hæredes redundare, vel patrem immeritum propter obtingentem captivitatem rerum ſuarum jacturam facere, ut huic rei medeatur jure civili duæ fictiones introductæ ſunt, ſcilicet, legis Corneliæ, & juris poſtliminii. Fictio legis Corneliæ eſt, quæ fingit eum qui ab hoſtibus non revertitur, præambula captivitatis hora demortuum eſſe; vel quæ fingit, ſi captivus reverſus non eſt ab hoſtibus quaſi tunc eum deceſſiſſe cùm captus eſt. *l.* 1. *in fin. hic.* Cauſa efficiens, eſt ipſa lex civilis. Objectum, liber homo qui captus ab hoſtibus eſt, nec revertitur, ſed moritur. *d. l.* 1. Cauſa impulſiva, ipſa æquitas, ut ſupprimatur captivitatis effectus. Effectus, quod illis perinde ac ſi in civitate mortui eſſent, non attenta captivitatis, in quam redacti, miſeria, ex teſtamento vel ab inteſtato ſuccedatur; *d. l.* 1. diſpoſitionesque ab ipſis factæ firmæ & ratæ ſint; & liberi, modo mater alia ex cauſa ſerva non ſit, cujus conditionem partum ſequi conſtat, ingenui naſcuntur. *d. l.* 1. *& l. commercio.* 16. *l. nec nos præteriit.* 4. *eod.* Fictio juris poſtliminii fictioni legis Corneliæ contrariatur. Quia hac pater in civitate proambula captivitatis hora liber mortuus, illa autē ſemper in civitate vixiſſe fingitur. Si tamen finem utriuſque fictionis reſpicias, inter ſe affines ſunt. Quia utraque ad ſupprimendum captivitatis effectum introducta eſt. Fictio juris poſtliminii eſt, qua fingitur is qui ab hoſtibus captus eſt & revertitur ſemper in civitate fuiſſe. *l. captum ab hoſtibus.* 9. *eod.* Cauſa efficiens, eſt jus civile. Cauſa impulſiva, æquitas. Objectum,

liber

liber homo captus ab hoſtibus qui revertitur. Servus enim ab hoſtibus reverſus libertatem non conſequitur, ſed reſtituitur domino, ſicuti filius patri, *l. ſicut liberis.* 10. *eod.* Forma, ut quis non cum barbaris voluntariè commoretur, ſed ab hoſtibus compulſione quadam captivus abducatur, detineatur, & poſtea per redemptionem, vel quo alio modo, ſcilicet permutatione, pace, fallacia, evadat, liberetur, & ad patrios fines revertatur. *l. ſi quos fortè.* 19. *l. liber captus.* 17. *l. is qui liber.* 15. *eod.* Circa effectum hujus fictionis duo capita conſiderantur, fictitium ſcilicet, & ſuſpenſivum. Primo capite, ſi redit captus ab hoſtibus recipit ſtatim univerſa jura, quæ habebat ante captivitatem, perinde ac ſi captus nunquàm fuiſſet. Pro quibus recuperandis competit directa actio; quamvis ſi quæ per uſucapionem ſint ſubtracta, intra annum utilem actio reſciſſoria detur. *l. ab hoſtibus.* 2. *eod.* Filii nati naſcuntur ingenui, & reverſo ex teſtamento, quod illi non obſtante capitis diminutione conſervatur, vel ab inteſtato ſucceditur. *l. præſes provinciæ.* 8. *l. captum ab hoſtibus.* 9. *l. jus poſtliminij.* 14. *eod.* Altero capite propter ſpem reditus, ſtatus liberorum interim, donec vel redeat, vel deſinat poſſe redire pater, pendere intelligitur. Et hoc ob contractus durante captivitate patris à liberis celebratos, ne poſt reditum patris in cujus poteſtate filius ſemper fuiſſe fingitur, reſcindantur. *l. ſicut liberis.* 10. *eod.* Hujus capitis ratio eſt, cùm incertum ſit utra fictio futura ſit, ideò à neutra aliquis ſtatus inducitur. Et obſervandum, quod ſi captus pecunia data redemptus ſit, teneatur redemptus pretium reddere redemptori, *l. liber*

captus. 17. *eod.* vel quinquennii ſpacio illi ſervire: *l. fin. eod.* niſi à patre vel matre pietatis cauſa pretium redemptionis numeratum ſit: *d. l. liber captus.* vel niſi ob turpem cauſam redemptio facta ſit; ut ſi mulier puellam cauſa proſtituendi eam, redemerit; perdit enim pretium. *l. fœdiſſima.* 7. *eod.* Extra hos caſus redemptus ad reſtitutionem pretii tenetur. Quod etiam, redemptor recipere judicis officio compellitur. *l. cùm & poſtliminii.* 6. *eod.* Nec poteſt redemptionis cauſa in perſona redempti aliquod jus ſibi vindicare. *l. ab hoſtibus.* 2. *l. præſes provinciæ.* 8. *eod.* Multò minus is qui expoſitum nutriendum ſuſcepit, in ejus perſona jus ſibi retinere poteſt; Cum & ille, omni jure cui antea ſubjiciebatur, liberetur, nec ob commiſerandam expoſitionem deteriore conditione obſtringi poſſit. *l. ſancimus.* 3. *inf. de inf. expoſitis, &c.*

De infantibus expoſitis lib. & ſer. &c.

TIT. LII.

VNdè adhuc unum tollendæ patriæ poteſtatis modum obſerva; ſcilicet expoſitionem liberorum. Hujus cauſa efficiens eſt, voluntas patris vel domini. *l. ſancimus. hic.* Objectum, eſt filius in poteſtate patris conſtitutus, ſervus, vel libertus, infans vel languidus, cujuſcunque ætatis, qui exponuntur, vel quibus alimenta denegantur. *d. l. ſancimus.* Forma, ut infans liber vel ſervus, à patre vel domino, vel alio quodam extraneo, ipſis ſcientibus, conſentientibus, vel ratum habentibus, in publico

blico loco, abſque omni pietatis ratione, exponatur; vel patre vel domino ignorantibus, nec ratum habentibus, extraneus quidam exponat. *l. 1. & l. fin. eod.* Effectus, eſt diſſolutio patriæ poteſtatis. Nam ſi filius infans in ſacris patris conſtitutus à patre, ſive alio, ſciente ipſo, aut ratum habente, relegato pietatis officio, expoſitus ſit, hoc ipſo à patria poteſtate liberatur. *d. l. ſancimus.* Secundò quod per talem expoſitionem libertus ingenuitatem, & ſervus libertatem adipiſcatur. *d. l. ſancimus.* Denique quod nec patri, domino vel patrono, expoſiti competat repetitio; niſi iis invitis vel ignorantibus expoſitio facta ſit. Tunc enim cum conditione præſtandi ea quæ in alendo expoſito, vel fortè ad diſcendum artificium, juſtè conſumpta ſunt, fiet reſtitutio. *l. 1. eod.* Nec poteſt ſuſcipiens qui ipſum nutrivit, ob nutritionem vel educationem aliquod jus ſibi vindicare. *d. l. ſancimus.* Nec valet conſuetudo in contrarium, quaſi extra rationem adverſus legem expreſſam introducta. *l. conſuetudinis. infr. quæ ſit longa conſuetudo.*

Quæ ſit longa conſuetudo.

TIT. LIII.

Est autem conſuetudo, jus non ſcriptum, tacitò majorum conſenſu inductum, & diuturnis utentium moribus comprobatum. *l. 1. hic.* Cauſa efficiens, eſt tacitus populi conſenſus & uſus longævus. *l. fin. eod.* Materia, ſunt jura incorporalia. *l. fin. eod.* Forma, Conſuetudo concipitur ratione inſtar ho-

minis in utero matris, juxta Albericum. Hic naſcitur experientia & actu unico, adoleſcit plurium ſimilium imitatione, & conſummatur demum temporis diuturnitate. *d. l.* 1. Effectus, eſt ipſa obligatio qua quis ad obſervationem ejus quod longo uſu & frequenter obſervatum eſt obſtringitur. *d. l.* 1. Quia habet conſuetudo vicem legis, legemque imitatur. *d. l. fin.* Denique ſi contra jus poſitivum, conſtitutionem ſcriptam, vel legem inducta ſit, tollit, derogat, & præjudicat, niſi lex illa ſcripta firmiori ratione nitatur. Nam, ut ait Conſtantinus, conſuetudinis uſusque longævi non eſt vilis authoritas. verùm non uſque adeo ſui valitura momento, ut aut rationem vincat, aut legem. *l. 2. eod.*

De donationibus.

TIT. LIV.

Filio patriam poteſtatem egreſſo à patre aliquid donari poſſe, dubium non eſt. Undè Imperatores *in l. cùm de bonis.* 11. *hic.* inquiunt. Delegationes nominum in emancipatum collatæ perfectam donationem actionum efficere. Donatio autem à patre filio in poteſtate conſtituto ſi fiat, potius quædam deſtinatio paternæ voluntatis eſt, quàm perfecta donatio. *d. l. cùm in bonis. & l. ſive emancipatis.* 17. *eod.* Donatio eſt mera liberalitas, qua id quod nullo jure cogente debetur, conceditur. *l. ſi patri.* 24. *eod.* Ea duplex eſt: inter vivos, & donatio cauſa mortis. De donat. inter vivos eſt hic tit. Hujus cauſa ef-

ficiens

ficiens eſt, lex juncta donatoris & donatarii voluntate. *l. ſi quis argentum.* 35. *l. ſi praſes.* 8. *eod.* Nam nec invitus donare vel invito donari poteſt. *l. nec ignorans.* 18. *l. in hac.* 30. *eod.* Materia, ſunt res mobiles, immobiles, & ſe moventes, *l. ſancimus.* 34. §. *in pr. verſ. ſin autem eod.* corporales & incorporales; Nam & nomina, actiones, & jura ſervitutum, juriſdictiones, & ſimilia donari poſſunt: *d. l. cùm de bonis.* 11. *l. ſi nominis.* 2. *l. quiſquis.* 28. *eod.* non autem res aliena; quia donator dominium rei donatæ transferre debet; quod is qui non eſt dominus transferre nequit. *l. ſi filius* 14. *eod.* Objectum, eſt donatarius. Donari autem poteſt Imperatori, *l. ſancimus. verſ. exceptis. Novell.* 52. cuilibet privato etiam extraneo, *l ſi avia.* 19. *eod.* ignoto, *l. in extraneos.* 29. *eod.* abſenti: *l. nec ambigi.* 6. *eod.* non autem invito; *d. l. nec ignorans.* vel ei qui in poteſtate conſtitutus eſt. *d. l. ſive emancipatis.* 19. Forma, ut per ſtipulationem, vel nudo pacto, ultrò donator promittat, vel det rem, quæ donari poſſit; &, ſi ſummam 500. aureorum excedat, inſinuet notioni magiſtratus. *d. l. ſi quis argentum.* 55. Forma conſcribendi donationes habetur in *l. donatio ſive directa ſit.* 25. *eod.* Modus inſinuandi donationes habetur in *d. l. in hac ſacratiſſima, & ll. ſequen.* Non inſinuantur donationes quæ fiunt ad pias cauſas, pro redimendis captivis, pro refectione domus vel ædificii incendio vel ruina corrupti: Donationes quæ fiunt à duce belli, ſeu magiſtris militum; *l. ſi quis pro redemptione.* 56. *eod.* Donationes quæ à privatis fiunt in Imperatorem: nam hoc tantum in eis requiritur, ut publico inſtrumento, ſubſcripto à donatore, & teſtibus

comprobentur; *Novell.* 52. *& Auth. Item & à privatis.* *& l. in donationibus.* 5. *eod.* & donationes quæ ab Imperatoris liberalitate procedunt ex conſtitutione Zenonis; *d. l. ſancimus. verſ. exceptis.* & denique donationes quæ non excedunt 500. ſolidos. *d. l. ſi quis pro.* 26. Effectus, condictio ex nova conſtitutione Juſtinianea. *d. l. ſi quis argentum.* 35. Qua conſtitutum, quod etſi res donata tradita non ſit, donator ad traditionem ejus, hujus actionis inſtitutæ jure compellatur, etſi ſtipulatio donationi non ſubjecta, ſed ea tantum per nudum pactum celebrata fuerit. *d. l. ſi quis argentum.* Deinde præſtatur etiam evictio, ſi donator ad eam ſe promiſſione obſtrinxerit, vel dolo malo quid fecerit. *d. l. ſi quis argentum.* Denique ſi pacta donationi ſint adjecta, ad obſervationem illorum quæ his deducta ſunt, non agitur condictione ex lege, ſed vel actione ex ſtipulatu, ſi donator ſtipulatione ſibi proſpexerit; vel, ſtipulatione non ſubjecta, Actione præſcriptis verbis, *l. legem quam.* 9. *eod.*

De donat. quæ ſub modo vel condit. &c.

TIT. LV.

ADjacentiâ donationis ſunt pacta, conditiones, modus, ſcriptura. Pacta ſervanda ſunt, & ex illis inter donantē & donatarium celebratis, etiam ſecundo donatario utilis datur actio, abſque ceſſione. *l. quotiens.* 3. *hic.* Modi & conditiones ſub quibus donatio collata, ſi non exiſtant vel ſerventur, ad recuperandam rem donatam

natam datur condictio, vel rei vindicatio. *l.* 1. *eod.* Perfecta tamen donatio invito donatario conditiones non recipit. *l. perfecta.* 4. *eod.* Et emancipationis conditio effectum conſequitur, quomodocunque donatarius patriam egrediatur poteſtatem & ſui juris efficiatur. *l. fin. eod.* Scriptura denique ad donationis confirmationem non prodeſt. Sicuti nec infirmatur donatio, ſi quavis ratione inſtrumentum pereat. *l. ſi apud.* 2. *inſ. de revocandis donat.*

De revocandis donationibus.

T I T. LVI.

Contrariatur donationi ingratitudo donatarii; ob quam ipſa revocatur donatio. *l. donationes.* 9. *l. his ſolis.* 7. *hic.* Ingratitudinis vitia quæ juſtam præbent revocandæ donationis cauſam ſunt; 1. Si donatarius vitæ donatoris inſidietur: 2. Si manus impias ei inferat: 3. Si quibuſcunque aliis atrocibus injuriis afficiat: 4. Si damnum grave ſuis bonis injiciat: 5. Si conditiones & pacta promiſſa, ſive in ſcripta redacta ſint, ſive non ſint, ſervare noluerit donatarius. *Auth. quod mater. & l. fin. eod.* Et ex his cauſis revocandæ donationis facultas tantum eſt donatori, non autem ejus ſucceſſoribus. Et potiſſimum ob hanc rationem, ne cuiquam licentia ſit & alienas res capere, & liberalitatem irridere donatoris, & ipſum iterum donatorem, ſuasque res perdere, & præfatis malis ab ingrato donationis acceptore affici. *d. l. fin.* Revocatur etiam donatio in

ſperata

ſperata liberorum ſupervenientia. Si enim quis omnes ſuas facultates, vel partem aliquam cùm liberos non haberet per donationem in aliquem contulerit, ſi poſtea illi fuerint procreati, juſtam habet revocandæ donationis cauſam; cùm & ipſo jure donatio corruat, & liberorum poſtea ſupervenientium nativitate, revocetur. *l. ſi unquam.* 8. *eod.* Pœnitentia autem donatoris perfecta donatio non reſcinditur.

De donationibus cauſa mortis.

TIT. LVII.

Altera donationis ſpecies eſt donatio cauſa mortis; & dicitur quæ ſub conditione mortis ſecutæ concipitur. *l. fin. hic.* Cauſa efficiens, eſt voluntas donatoris. *d. l. fin.* Materia, ſunt omnes res quarum commercium eſt, & per diſpoſitionem ultimam relinqui poſſunt; non autem univerſitas bonorum, niſi in vim fideicommiſſi, ita ut ſcriptus teſtamento vel ab inteſtato hæres, deducat quartam. Forma, ut donator, mortis impendentis vel futuræ comtemplatione motus, in ſcriptis, vel ſine ſcriptis, & actis intervenientibus, coram quinque teſtibus, ſub expreſſâ mortis inſecutæ conditione, donatario præſenti donet. *d. l. fin.* Effectus, Omnes effectus donatio mortis cauſa habet, quos etiam aliæ ultimæ liberalitates. *d. l. fin. in fin.* Nam ultimis voluntatibus, & potiſſimum legatis ea affinis eſt. *d. l. fin.* Unde in ea, ſicuti in legatis, per fideicom-

commiſſum ſubſtitui poteſt, *l.* 1. *eod.* & detrahitur Falcidia, hæreditate per donationem causa mortis ultra dodrantem exhauſta. *l. inteſtata.* 2. *eod.* Contrariatur donationi mortis cauſa pœnitentia: Sicuti enim legata ita etiam donationes hę per ipſum donatorem ſi pœnituerit ipſum donationis factæ, revocari poſſunt.

De infirman. pœnis cælibat. &c.

TIT. LVIII.

SIcuti etiam donationes cauſa mortis viro cœlibi vel mulieri viro orbatæ factæ. Illi enim cœlibes veteri jure ex donatione cauſa mortis capere non poterant. *l.* 1. *hic.* Quod tamen per Juſtinianum promulgatione novę conſtitutionis ſublatum eſt; & introductum, ut indifferenter tam maſculo, quàm fœminæ, mortis cauſa donari poſſit. *d. l.* 1. Imò etiam conjuges ſibi invicem mortis cauſâ donationem conferre, (cum in hoc tempus donationis excurrat eventus, quo vir & uxor eſſe deſinunt, non prohibentur,) penitus abolita lege Papia, qua decima pars eorum, quæ in caſu non exiſtentium liberorum, relinquebantur, à viro uxori, vel è converſo, applicabatur fiſco. *l. fin. eod.*

De

De jure liberorum.

TIT. LIX.

ET quamvis inter patrem & filium propter patriam poteſtatem, qua filius cum patre pro una perſona numeratur, donationes non conſiſtant, poteſt tamen pater etiam non impetrato à principe jure liberorum juxta antiquam obſervationem filio ſuccedere. *l. 1. hic.* Sicuti etiam matri legitima jura ex Senatuſconſulto Tertulliano in ſucceſſione hæreditatis à filio inteſtato relictæ, conſervantur, repulsâ injuriâ, contra matrem, niſi ingenua tres vel libertina quatuor peperiſſet liberos, antiquitus introductâ. *l. fin. hic.*

FINIS LIBRI OCTAVI.

CODI-

CODICIS DOMINI JUSTINIANI IMPERATORIS & PRINCIPIS Sacratiſſimi, Liber Nonus.

De his qui accuſare non poſſunt.

TITUL. I.

HACTENUS de cauſis civilibus, in quibus actione experimur ad conſequendum id, quod dari fierique nobis contendimus, nunc de criminalibus agendum eſt. Eſt enim hujus libri noni objectũ criminale judicium. Quod per accuſationem inſtituitur Accuſare nihil aliud eſt, quàm reum criminis apud competentem judicem per libellum deferre, ad vindictam publicam. Accuſationis cauſa efficiens, eſt lex, permittens accuſationẽ ob crimen publici judicii, contra eum qui accuſari non prohibetur, juncta voluntate ejus qui jus accuſandi habet. Jus autem accuſandi non habent illi qui legibus accuſare prohibentur. Prohibentur quidam propter ſexum, ut mulier. De crimine enim publici judicii mulieri accuſare non permittitur, niſi certis ex cauſis, id eſt, ſi ſuam ſuorumque perſequatur injuriam ſecundum antiqui juris ſtatuta tantum, de quibus ſpecialiter ei conceſſum eſt, non exacta inſcriptione. *l. de crimine. uxor tua.* 4. *l. Senatuſconſulto.* 5. *l. non ignorat.* 9. *hic.*

Alii

Alii propter ætatem. *d. l. non ignorat.* Alii ratione ſanguinis contra cognatum. *l. ſi magnum.* 13. *l propter inſidias.* 14: *eod.* In levibus tamen delictis permittitur. *l ſi ſororem.* 18. *eod.* Alii propter ſacramentum; ut qui ſtipendium merentur, niſi ſuam ſuorumque injuriam perſequi velint. *l. non prohibeutur.* 8. *eod.* Alii propter delictum proprium; Cui enim graviora crimina objiciuntur, ab iis ſe purgare debet, priuſquam accuſet. *l.* 1. *eod.* Levioribus autem reſpondere non tenetur; Cùm neganda ſit accuſatis, qui non ſuas ſuorumque injurias exequuntur, licentia recriminandi, in pari vel minori crimine, priuſquam ſe crimine quo premuntur juxta veterum juris conditorum ſcita, liberaverint, *l. neganda.* 19. *eod.* Alii, propter renunciationem expreſſam, *l. accuſationem.* 6. *eod.* vel tacitam. *l. ſi ea quæ.* 7 *eod.* Alii propter conditionem ſuam; nec enim ſervus dominum, vel libertus patronum, excepto læſę majeſtatis crimine, accuſant. *l. ſi quis ex.* 20. *l. ſi liberti fin. eod.* Quod & ad familiares & domeſticos extenditur. *d. l. ſi quis ex.*

De accuſationibus & inſcriptionibus.

TIT. II.

Accuſari autem poſſunt tam liberi, quàm ſervi, *l. ſi quis ſervos.* 13. *hic.* Quos tamen dominus defendere poteſt, *l. ſi cuidam.* 2. *eod.* ſive ex mandato, ſive abſque mandato delinquant; Mandatum enim non excuſat delinquentem. *l. non ideo minus.* 5. *eod.* Exceptis his qui in jus abſque venia vocari prohibentur; *de quibus ſupr. de in jus vocando.* Nec is qui per ſententiam abſoluto-

ſolutoriam abſolutus eſt, iteratò accuſari poteſt; niſi de prævaricatione doceatur, vel ob aliud crimen cujus reus accerſitus non eſt, accuſatio inſtituatur. *l ſi quis homicidii.* 11. *eod.* Materia, eſt delictum tam capitale, quàm non capitale, ordinarium & extraordinarium, *l.* 1. *l. qui de crimine.* 9. *l. ſi quis,* 8. *eod.* Formam tradunt Honor. & Theod. *in l. fin. eod.* Quiſquis ille eſt, qui crimen intendit, in judicium veniat, nomen Rei indicet, vinculum inſcriptionis arripiat, cuſtodiæ ſimilitudinem, (habita tamen dignitatis æſtimatione) patietur, nec impunitam fore noverit licentiam mentiendi, cùm calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicii, *d. l. fin. l. in cauſis.* 16. *eod. & l. qui crimen.* 3. *ſup. qui accuſ. poſ.* Ubi Alexander: Qui crimen publicum inſtituere properant, non aliter ad hoc admittantur, niſi prius inſcriptorum pagina præceſſerit, & fidejuſſor de exercenda lite adhibitus fuerit, ſin verò poſt ſatiſdationem præſentes non fuerint admonendi ſunt ut veniant ad cauſam agendam, & ſi non adfuerint, non ſolum extra ordinem æſtimatione judicis puniendi ſunt, ſed etiam ſumptus, quos in eam rem, & circa ipſum iter ad litem vocati fecerunt, dependere cogentur. *d. l. qui crimen, & Novell.* 134. In criminalibus enim reus accuſatus præſens in judicio eſſe debet: *l. abſentem.* 6. *eod.* nec admittitur defenſio per procuratorem, etſi præclaro illuſtris familiæ honore præfulgeat accuſatus: *l. tunc convenit.* 15. *eod.* Niſi ad allegandum abſentiæ cauſas procuratore utatur. *l. reos capitalium.* 3. *eod.*

De

De exhibendis & tranſmittendis reis.

TIT. III.

ABſens igitur, vel extra locum commiſſi delicti conſtitutus, exhiberi, judicio ſiſti & tranſmitti debet, ad judicem competentem, vel ad locum ubi crimen patratum eſſe dicitur. *l. 1. hic.* Cujus exhibitionis cauſa efficiens, eſt juſſus judicis. *l. fin. eod.* Forma, ut judex cum cauſæ cognitione exhibitionem præcipiat, & de ea pronunciet, deturque illi qui exhiberi debet ad componendos domi mœſtos penates & diſponendas res ſuas ſpacium congruum, non minus tamen 30 dierum. *l. nullus in carcerem. 2. l. fin. eod. & vide Novell.* 134. Finis & effectus exhibitionis eſt: ut probato delicto reus legitimè puniatur, vel non probato ob innocentiam abſolvatur. In quacunque enim cauſa, ut ait Conſtantinus Imp. *in l. 1. inf. de cuſtod. reorum,* ſive accuſator exiſtat, ſive publicæ ſolicitudinis cura reum eò perduxerit, ſtatim debet quæſtio fieri, ut noxius puniatur, innocens abſolvatur, &c.

De cuſtodia reorum.

TIT. IV.

SI igitur flagitii commiſſi gravitas incarcerationem flagitaverit, reus cuſtodiæ Commentarienſis committi debet. Cujus officium eſt, ut intra triceſimum diem ſemper ingerat numerum perſonarum, varietatem delictorum,

ctorum; clauſorum ordines, ætatemq; vinctorum; quod ſi hæc prætermiſerit, ſimul cum judice deſide legitimis pœnis ſubjicitur *l. ult. hic.* Cauſa efficiens incarcerationis, eſt juſſus judicis. *l. ſi quis, 2. eod.* Objectum, eſt delictum patratum à viro, non muliere; Etſi enim jure codicis mulier delinquens carceri mancipari potuerit; *l. quoniam, 3. eod.* tamen novo; jure pro pecunia fiſcali, ſeu privata cauſa, aut pro crimine quolibet modo in carcerem mitti, aut includi vel cuſtodiri non permittitur: ſed ſi pro fiſcali aut privato debito conveniatur, per virum ſuum, aut quem alium, legitimè reſpondere tenetur. Quod ſi vel reſpondere, vel perſequi litem ſuam noluerit, in rebus ſuis executio legitimè procedet; ſi verò tale ſit crimen, ut neceſſe eam ſit cuſtodiri: ſiquidem fidejuſſorem dare poteſt, ipſi creditur; ſi verò juraverit fidejuſſorem dare non poſſe; juratoriam cautionem de judicii obſervatione præſtabit; ſed ſi crimen graviſſimum ſit de quo accuſatur, in monaſterium vel aſceterium mittetur vel mulieribus tradetur, per quas cuſtodiatur. *Auth. hodie novo jure. cod. & Novell.* 134. *cap.* 9. Modus quo carceri mancipatus tractari debet, habetur *l. ſi quis in ea. 2. eod.* Finis & effectus, *in l. de his quos. 5. eod.* Quod convictum velox pœna ſubducat, liberandum autem cuſtodia diuturna non maceret: *d. l. de his*, vel ſi reus commentarienſis negligentia effugit, commentarienſis pari pœnæ, qua reus effugiens ſi convictus plecteretur, ſubjiciatur. *l. ad commentarienſem. 4. eod.*

De

De privatis carceribus inhibendis.

TIT. V.

PRivati autem carceris cuſtodiam ſi effugit, nemini ob hoc pœna irrogatur; cùm privatum carcerem habere nulli permittatur, adeò ut majeſtatis quaſi violator ultimo ſupplicio ſubdatur, qui contra hoc aliquid tentare præſumpſerit. *l. unica. hic.*

Si reus vel accuſator mortuus fuerit.

TIT. VI.

QUod ſi reus vel accuſator mortuus fuerit accuſationis judicio pendente, abolетur accuſatio; cum morte delinquentis crimen cum pœna extinguatur. *l. ſi is quem. 3. hic.* Nec denegantur bona ſucceſſoribus, niſi mortem ſibi ipſi delinquens conſciverit: *l. defunctis. 5. eod.* niſi per ſententiam in parte bonorum condemnatio facta ſit. Quid ſi appellatio legitimè interpoſita ſit? Et juris eſt, appellationis interpoſitæ rationem adhuc examinari poſt mortem accuſati: quia fieri poteſt, quod prior ſententia confirmetur. *l. fin. eod.*

Si quis Imperatori maledixerit.

TIT. VII.

QUod indubitatò in crimine læſæ majeſtatis, quod inter omnia delicta atrociſſimum & graviſſimum eſt, procedit: Nam liberi ob tale crimen à patre patratum non tantùm paterna

paterna, verum etiam avita ſucceſſione privantur. Non tamen propriè crimen læſæ majeſtatis committit, nec ob id illius ſtatutâ pœnâ, ob ſummam Principis begnitatem, licèt aliàs crimen ſit graviſſimum punitur, ſi quis modeſtiæ neſcius, & pudoris ignarus, improbo petulantiqùe maledicto nomina Imperatoriæ Majeſtatis crediderit laceſſenda; quoniam ſi id ex levitate proceſſerit, contemnendum eſt, ſi ex inſania, miſeratione digniſſimum; ſi ab injuria, remittendum *l. un. hic.*

Ad legem Iuliam majeſtatis.

TIT. VIII.

Est autem crimen læſæ majeſtatis, quandò quis contra Principem vel Rempublicam mali quid machinatur. Cujus cauſa efficiens, eſt voluntas, affectus animi. *l. quuquis.* 5. *hic.* Objectum, perſona cujuslibet dignitatis quæ contra Principem vel Rempublicam aliquid machinatur. *l. nullus omnino.* §. *eod.* Forma committendi hujus delicti traditur, *toto tit. eo. ff.* Accuſationis autem inſtituendæ *l. ſi quis.* 3. *l. penul. & ultim. eod.* Effectus, in *d. l. quuquis.* Qua pœna hujus criminis traditur: Quod ſcilicet, Reus majeſtatis gladio puniatur, bonis ſuis fiſco applicatis, etiamſi exiſtant liberi; quia & illi ob paternum delictum puniuntur, hoc ipſo, quod ſucceſſione legitima priventur, nec ad honores admittantur, & ut illis perpetua egeſtate laborantibus, ſit mors ſolatio, vita autem ſupplicio. *d. l. quiſquis*. Exceptis filiabus; quibus ob ſexus fragilitatem ex paternis bonis legitima debetur. *d. l. quiſquis.*

Ad legem Iuliam de adulteriis & ſtupro.

TIT. VIIII.

OB gravitatem delicti crimini læſæ majeſtatis affine eſt crimen adulterii; cùm, quia alia extra corpus committuntur, hoc autem corpus contaminat; tum quia alia vitia etiam adjuncta habet: ſcilicet, vim, homicidia, perjuria, falſa teſtimonia, injuriam, &c. Adulterium eſt alieni thori violatio. *l.* 1. *hic.* Cauſa efficiens, eſt conſenſus; Si enim non conſentiat & vi opprimatur, non dicitur adulterium propriè, ſed violenta oppreſſio. Ob quam mulier non punitur: Objectum, vir & uxor; nam inter perſonas matrimonio ſolutas non committitur adulterium, *l. Reos adulterij.* 8. *l. quæ adulterium,* 20. *eod.* Imo ſi vir conjugatus, vel ſolutus ad mulierem non conjugatam acceſſerit, propriè jure civili non committit adulterium, nec ab uxore ſua adulterii accuſari poteſt: Nam lex Julia in publico judicio ob violationem matrimonii accuſandi facultatem fœminis contra maritos non permittit. *l. publico judicio. eodem.* Forma, eſt actus violandi thori proprii vel alieni, præbito conſenſu committentium. Dico, thori proprii vel alieni; quia adulterium cum meretrice non committitur, ſed fornicatio. *l. ſi ea* 22. *eod.* Nec cùm ancilla vel famula cauponis, *l. quæ adulterium.* 29. *eod.* cùm nec damnatus de libidine exercita cum ancilla, efficiatur infamis: *l. & ſi libidine.* 25. *eod.* Nec cum virgine, etſi in congreſſum

ſum conſentiat, ſed ſtuprum. Unde duplex dicitur ſtuprum, voluntarium & violentum. *l. fœdiſſimam.* 20. *eod.* Effectus, eſt pœna gladii, qua ſacrilegus nuptiarum legitimè accuſatus & convictus punitur. *l. quamvis.* 30. *in fine. eod.* Sed Novella conſtitutione adultera verberata in monaſterium conjicitur; Quam intra biennium viro recipere licet; eo autem elapſo, perpetuo ibi commorari debet, etiam marito mortuo, una cum bonis ſuis, ſi liberos non habet: quod ſi eos habet, duę partes liberis, parentibus una relinquenda. *Auth. ſed hodie. eod.* Eſt & privatio dotis & donationis propter nuptias. Vir enim qui adulterium commiſit, ſi uxorem habuerit, amittit dotem & donationem propter nuptias, vel quartam, debitam indotatis uxoribus: cætera bona liberis & parentibus ejus ſervantur uſque ad tertium gradum, poſt tertium gradum fiſco vindicantur: *Novell.* 134. Poteſt etiam maritus adulterum in adulterio noctu depræhenſum per legem Juliam impunè interficere. *l. Gracchus.* 4. *eod.* Quamvis ſi legis authoritate ceſſante inconſulto dolore interemerit, à pœna homicidii nox & dolor juſtus ipſum liberent, mitiori pœna impoſita. *d. l. Gracchus.* Imò ſi maritùs ei quem ſuſpectum habet, ter in ſcriptis denunciaverit ſub præſentia trium teſtium fide dignorum, & poſt inveniat eum convenientem uxorem ſuam, in domo ſua, vel uxoris, vel adulteri, vel in popina, a ut in ſuburbanis, ſine periculo ipſum interficere poteſt. *Auth. ſi quis ei. eod. & Novell.* 117. *cap.* 15. ſi alibi inveniat, tribus teſtibus convocatis, poteſt eum tradere judici puniendum. *d. Auth. ſi quis ei.* Accuſandi autem facultas com-

petit in hoc judicio marito jure mariti intra 60. dies, ſed poſt illos jure extranei; *l. jure mariti.* 6. *eod.* ſponſo, *l. propter.* 7. *l. ſi mulier.* 35. *eod.* patri, fratri, patruo, avunculo. *d. l. quamvis.* 30. *in princ.* Non tamen ſine abolitione deſiſtere ab accuſatione poſſunt. *l. abolitionem.* 16. *eod. & d. l. quamvis.* Quomodò autem contra mulierem adulteram latitantem procedatur, *vide Authen. ſi verò criminis. eod.* Eſt & alius effectus ſub certa forma præſcripta *in Auth. ſed novo jure. eod.* Quâ præcipitur, ut ſi accuſatio vera eſſe oſtendatur repudium mittatur, & in ſcriptis accuſetur; ſi verò illatam adulterii accuſationem maritus non probaverit, illis ſubjiciatur ſuppliciis, quæ eſſet paſſura mulier, ſi accuſatio comprobata fuiſſet. *d. Auth. ſed novo jure.* Accuſationi in hoc judicio, contraria ſunt: Lapſus temporis intra quod accuſatio inſtituenda eſt, de quo *in l. adulter.* 5. *l. jure mariti,* 6. *in l. quamvis.* 30. *eod.* Lenocinium; quod contrahunt, qui depræhenſam in adulterio uxorem in matrimonio retinuerunt, vel damnatam reduxerunt, non qui ſuſpectam adulteram habuerunt: *l. crimen lenocinii.* 2. *caſtitati.* 9 *eod.* Exceptio ordinis; nam ſi maritus accuſare velit, alius ex cognatis non admittitur, niſi ratione lenocinii commiſſi maritus compellatur: *l. ita nobis.* 28. *eod.* vel ſi unus ex cognatis accuſandi munus ſuſcipere velit, non quis ex populo admittitur. *d. l. quamvis.* Extranei enim ab accuſatione arcentur, ſi propinqui ſint qui accuſare velint. *d. l. quamvis verſ. extraneos.* Affinia ſunt; concubinatus, *de quo in l. quæ adulterium.* 29. *eod.* fornicatio, *ut in l. ſi ea quæ,* 22. *eod.* crimen peditationis, de quo in *l. cùm vir nubit.* 3. *eod.* ſtuprum,

prum, *de quo tit. ſequ.* Raptus, *tit. de vi pub. & pri. & tit. de raptu virg. &c.*

Si quis eam cujus tutor fuerit, &c.

TIT. X.

SI igitur tutor pupillam violata caſtitate ſtupraverit, deportatur, univerſis ſuis facultatibus fiſci juribus vindicatis; quamvis & pœnam raptoris ſuſtinere debuerit. *l. unica. hic.*

De mulieribus, quæ ſe propriis ſervis junxerunt.

TIT. XI.

QUod ſi mulier proprio ſuo ſervo ſe occultè junxerit, capitali ſententiæ ſubjicietur, tradendo ignibus verberone; filiis etiam ex hac illicita conjunctione procreatis privatis omnibus dignitatibus, inſignibus, & ſucceſſione. Cujus tamen vindicandi jus legitimis liberis, vel iis non exiſtentibus proximioribus cognatis competit. *l. unica. hic.*

Ad legem Iuliam de vi publica & privata.

TIT. XII.

ETiam ſtupro fruitur qui raptu potitur. Cujus cauſa efficiens eſt mens fraudulenta, & vis adhibita. Vis duplex eſt, publica & privata.

De raptu virginum ſeu viduarum nec non ſanctimonialium.

TIT. XIII.

OBjectum, quævis fœmina honeſtæ famæ, ſive virgo, ſive vidua, ſive veſtalis aut monialis; nam in meretricem, ſicuti nec ſtuprum, ita nec raptus committitur. *l. ſi conſilii. 3. ad l. Jul. de vi publ. &c.* Forma, ut puella honeſtæ famæ violenter abducatur; ſive puellæ ſolummodò, ſive parentibus tantùm, ſive utriſque vis illata conſtiterit. *l. unica. §. oportet. hic.* Effectus, traditur *in tit. hoc.* Et eſt pœna capitalis: in tantùm ut Juſtiniani Conſtitutione non ſolùm illi, qui hujuſmodi crimen commiſerunt, ſed & qui invaſionis tempore illis auxilium præbuerunt, adhuc flagrante crimine compræhenſi, à parentibus virginum, vel ingenuarum, vel viduarum, vel quarumlibet fœminarum, aut earum conſanguineis, aut tutoribus, vel curatoribus, vel patronis, vel dominis, convicti interfici poſſint. *d. l. unica.* Parentes verò, ſi remiſſo dolore, conſenſum accommodaverint, deportatione plectuntur. *d. l. unica. §. niſi etenim.* Quod ſi raptor ſervilis ſit conditionis igni traditur. *d. l. unic. §. fin.*

De emendatione ſervorum.

TIT. XIV.

VIs, vel nimia ſævitia, in emendatione ſervorum adhibenda non eſt: Domino enim

enim virgis aut loris ſervum affligere, aut cuſtodiæ cauſa in vincula conjicere, etſi exinde mors ſervi ſequatur, impunè licet; non autem aliquam immanitatem qua ſervus opprimatur exercere eidem permiſſum eſt. *l. unica. hic.* Adeò ut ſi ſervus malè tractatus moriatur, culpaque hujus interitus ipſius domini non levis deprehendatur, pœnam legis Corneliæ de ſicariis dominus non effugiat. *d. l. unica.*

De emendatione propinquorum.

TIT. XV.

Quod & in emendatione propinquorum procedit. Etſi enim prò qualitate delicti vel erratorum ſenioribus propinquis corrigendi concedatur poteſtas, ut quos ad vitæ decora domeſticæ laudis exempla non provocant, ſaltem correctionis medicina compellat; non tamen in immenſum hæc poteſtas ſe extendit, ut atrocitas facti jus domeſticæ emendationis excedens punitioni non ſubjiciatur. Si igitur ex ſevera correctione propinquo vita adimatur, vitæ periculum juxta legis Corneliæ præſcriptum ſenex ille auſterus corrector viciſſim ſuſtinebit. *l. unica. hic.* Ille enim qui vitam homini adimit, homicidium committit.

Ad legem Corneliam de ſicariis.

TIT. XVI.

Hujus vindicatio legibus præcipitur. Ejus cauſa efficiens eſt, voluntas & conatus

De raptu virginum ſeu ... non ſanctimonial...

TIT. XIII

OBjectum, quævis fœm... mæ, ſive virgo, ſive vi... aut monialis; nam in meretri... ſtuprum, ita nec raptus commi... *dis.* 3. *ad l. Jul. de vi publ. &c.* F... honeſtæ famæ violenter abduca... ſolummodò, ſive parentibus tan... que vis illata conſtiterit. *l. unic...* Effectus, traditur *in tit. hoc.* Et e... lis: in tantùm ut Juſtiniani Con... ſolùm illi, qui hujuſmodi crim... runt, ſed & qui invaſionis temp... lium præbuerunt, adhuc flagr... compræhenſi, à parentibus virgin... nuarum, vel viduarum, vel quarum... narum, aut earum conſanguineis... bus, vel curatoribus, vel patronis,... convicti interfici poſſint. *d. l. un...* tes verò, ſi remiſſo dolore, conſen... modaverint, deportatione plectunt... *ca. §. niſi etenim.* Quod ſi raptor ſerv... ditionis igni traditur. *d. l. unic. §. fin...*

De emendatione ſervoru...

TIT. XIV.

VIs, vel nimia ſævitia, in c... ſervorum adhibenda non e...

... ntes vel liberos
... runt.

... X V I I.

... s ex illis perſonis ſit,
... parentum & liberorum
... r pœna legis Pompejæ
... Pœna autem parrici-
... nſtituta fuit, ut parri-
... erberatus, & inſutus
... gallinaceo, vipera, &
... m jactetur, ut omnium
... carere incipiat, & ei
... mortuo auferatur. *l.*

... *athemat. &c.*

... V I I I.

... verùm etiam veneno
... Plus autem eſt vene-
... hominem. *l.* 1. *hic.*
... s, & mathematici
... *l. nemo.* 5. *l. nullus.*
... llis enim eſt ars ma-
... & magicæ artes, ſi
... m, ſed in perniciem
... *l. eorum* 4. *eod.* lædunt-
... divinationes non tan-
... iam divinas leges reli-
... *& ſi excepta.* 7. *eod.*

De privatis carceribus inhibendis.

TIT. V.

PRivati autem carceris cuſtodiam ſi effugit, nemini ob hoc pœna irrogatur; cùm privatum carcerem habere nulli permittatur, adeò ut majeſtatis quaſi violator ultimo ſupplicio ſubdatur, qui contra hoc aliquid tentare præſumpſerit. *l. unica. hic.*

Si reus vel accuſator mortuus fuerit.

TIT. VI.

QUod ſi reus vel accuſator mortuus fuerit accuſationis judicio pendente, aboletur accuſatio; cum morte delinquentis crimen cum pœna extinguatur. *l. ſi is quem. 3. hic.* Nec denegantur bona ſucceſſoribus, niſi mortem ſibi ipſi delinquens conſciverit: *l. defunctu. 5. eod.* niſi per ſententiam in parte bonorum condemnatio facta ſit. Quid ſi appellatio legitimè interpoſita ſit? Et juris eſt, appellationis interpoſitæ rationem adhuc examinari poſt mortem accuſati: quia fieri poteſt, quod prior ſententia confirmetur. *l. fin. eod.*

Si quis Imperatori maledixerit.

TIT. VII.

QUod indubitatò in crimine læſæ majeſtatis, quod inter omnia delicta atrociſſimum & graviſſimum eſt, procedit: Nam liberi ob tale crimen à patre patratum non tantùm

paterna

paterna, verum etiam avita ſucceſſione privantur. Non tamen propriè crimen læſæ majeſtatis committit, nec ob id illius ſtatutâ pœnâ, ob ſummam Principis begnitatem, licèt aliàs crimen ſit graviſſimum punitur, ſi quis modeſtiæ neſcius, & pudoris ignarus, improbo petulantiquè maledicto nomina Imperatoriæ Majeſtatis crediderit laceſſenda; quoniam ſi id ex levitate proceſſerit, contemnendum eſt, ſi ex inſania, miſeratione digniſſimum; ſi ab injuria, remittendum *l. un. hic.*

Ad legem Iuliam majeſtatis.

TIT. VIII.

Est autem crimen læſæ majeſtatis, quandò quis contra Principem vel Rempublicam mali quid machinatur. Cujus cauſa efficiens, eſt voluntas, affectus animi. *l. quuquis. 5. hic.* Objectum, perſona cujuslibet dignitatis quæ contra Principem vel Rempublicam aliquid machinatur. *l. nullus omninò. 4. eod.* Forma committendi hujus delicti traditur. *toto tit. eo. ff.* Accuſationis autem inſtituendæ *l. ſi quis. 3. l. penul. & ultim. eod.* Effectus, in *d. l. quuquis.* Qua pœna hujus criminis traditur: Quod ſcilicet, Reus majeſtatis gladio puniatur, bonis ſuis fiſco applicatis, etiamſi exiſtant liberi; quia & illi ob paternum delictum puniuntur, hoc ipſo, quod ſucceſſione legitima priventur, nec ad honores admittantur, & ut illis perpetua egeſtate laborantibus, ſit mors ſolatio, vita autem ſupplicio. *d. l. quiſquis*, Exceptis filiabus; quibus ob ſexus fragilitatem ex paternis bonis legitima debetur. *d. l. quiſquis.*

Ad

Ad legem Iuliam de adulteriis & ſtupro.

TIT. VIIII.

OB gravitatem delicti crimini læſæ majeſtatis affine eſt crimen adulterii; cùm, quia alia extra corpus committuntur, hoc autem corpus contaminat; tum quia alia vitia etiam adjuncta habet: ſcilicet, vim, homicidia, perjuria, falſa teſtimonia, injuriam, &c. Adulterium eſt alieni thori violatio. *l.* 1. *hic.* Cauſa efficiens, eſt conſenſus; Si enim non conſentiat & vi opprimatur, non dicitur adulterium propriè, ſed violenta oppreſſio. Ob quam mulier non punitur: Objectum, vir & uxor; nam inter perſonas matrimonio ſolutas non committitur adulterium, *l. Reos adulterij.* 8. *l. quæ adulterium,* 20. *eod.* Imo ſi vir conjugatus, vel ſolutus ad mulierem non conjugatam acceſſerit, propriè jure civili non committit adulterium, nec ab uxore ſua adulterii accuſari poteſt: Nam lex Julia in publico judicio ob violationem matrimonii accuſandi facultatem fœminis contra maritos non permittit. *l. publico judicio. eodem.* Forma, eſt actus violandi thori proprii vel alieni, præbito conſenſu committentium. Dico, thori proprii vel alieni; quia adulterium cum meretrice non committitur, ſed fornicatio. *l. ſi ea* 22. *eod.* Nec cùm ancilla vel famula cauponis, *l. quæ adulterium.* 29. *eod.* cùm nec damnatus de libidine exercita cum ancilla, efficiatur infamis: *l. & ſi libidine.* 25. *eod.* Nec cum virgine, etſi in congreſſum

ſum conſentiat, ſed ſtuprum. Unde duplex dicitur ſtuprum, voluntarium & violentum. *l. fædiſſimam.* 20. *eod.* Effectus, eſt pœna gladii, qua ſacrilegus nuptiarum legitimè accuſatus & convictus punitur. *l. quamvis.* 30. *in fine. eod.* Sed Novella conſtitutione adultera verberata in monaſterium conjicitur; Quam intra biennium viro recipere licet; eo autem elapſo, perpetuo ibi commorari debet, etiam marito mortuo, una cum bonis ſuis, ſi liberos non habet: quod ſi eos habet, duę partes liberis, parentibus una relinquenda. *Auth. ſed hodie. eod.* Eſt & privatio dotis & donationis propter nuptias. Vir enim qui adulterium commiſit, ſi uxorem habuerit, amittit dotem & donationem propter nuptias, vel quartam, debitam indotatis uxoribus: cætera bona liberis & parentibus ejus ſervantur uſque ad tertium gradum, poſt tertium gradum fiſco vindicantur: *Novell.* 134. Poteſt etiam maritus adulterum in adulterio noctu depræhenſum per legem Juliam impunè interficere. *l. Gracchus.* 4. *eod.* Quamvis ſi legis authoritate ceſſante inconſulto dolore interemerit, à pœna homicidii nox & dolor juſtus ipſum liberent, mitiori pœna impoſita. *d. l. Gracchus.* Imò ſi maritus ei quem ſuſpectum habet, ter in ſcriptis denunciaverit ſub præſentia trium teſtium fide dignorum, & poſt inveniat eum convenientem uxorem ſuam, in domo ſua, vel uxoris, vel adulteri, vel in popina, a ut in ſuburbanis, ſine periculo ipſum interficere poteſt. *Auth. ſi quis ei. eod. & Novell.* 117. *cap.* 15. ſi alibi inveniat, tribus teſtibus convocatis, poteſt eum tradere judici puniendum. *d. Auth. ſi quis ei.* Accuſandi autem facultas com-

petit in hoc judicio marito jure mariti intra 60. dies, ſed poſt illos jure extranei; *l. jure mariti. 6. eod.* ſponſo, *l. propter. 7. l. ſi mulier. 35. eod.* patri, fratri, patruo, avunculo. *d. l. quamvis. 30. in princ.* Non tamen ſine abolitione deſiſtere ab accuſatione poſſunt. *l. abolitionem. 16. eod. & d. l. quamvis.* Quomodò autem contra mulierem adulteram latitantem procedatur, *vide Authen. ſi verò criminis. eod.* Eſt & alius effectus ſub certa forma præſcripta *in Auth. ſed novo jure. eod.* Quâ præcipitur, ut ſi accuſatio vera eſſe oſtendatur repudium mittatur, & in ſcriptis accuſetur; ſi verò illatam adulterii accuſationem maritus non probaverit, illis ſubjiciatur ſuppliciis, quæ eſſet paſſura mulier, ſi accuſatio comprobata fuiſſet. *d. Auth. ſed novo jure.* Accuſationi in hoc judicio, contraria ſunt: Lapſus temporis intra quod accuſatio inſtituenda eſt, de quo *in l. adulter. 5. l. jure mariti, 6. in l. quamvis. 30. eod.* Lenocinium; quod contrahunt, qui depræhenſam in adulterio uxorem in matrimonio retinuerunt, vel damnatam reduxerunt, non qui ſuſpectam adulteram habuerunt: *l. crimen lenocinii. 2. caſtitati. 9 eod.* Exceptio ordinis; nam ſi maritus accuſare velit, alius ex cognatis non admittitur, niſi ratione lenocinii commiſſi maritus compellatur: *l. ita nobis. 28. eod.* vel ſi unus ex cognatis accuſandi munus ſuſcipere velit, non quis ex populo admittitur. *d. l. quamvis.* Extranei enim ab accuſatione arcentur, ſi propinqui ſint qui accuſare velint. *d. l. quamvis verſ. extraneos.* Affinia ſunt; concubinatus, *de quo in l. quæ adulterium. 29. eod.* fornicatio, *ut in l. ſi ea quæ, 22. eod.* crimen peditationis, de quo in *l. cùm vir nubit. 3. eod.* ſtuprum,

prum, *de quo tit. ſequ.* Raptus, *tit. de vi pub. & pri. & tit. de raptu virg. &c.*

Si quis eam cujus tutor fuerit, &c.

Tit. X.

SI igitur tutor pupillam violata caſtitate ſtupraverit, deportatur, univerſis ſuis facultatibus fiſci juribus vindicatis; quamvis & pœnam raptoris ſuſtinere debuerit. *l. unica. hic.*

De mulieribus, quæ ſe propriis ſervis junxerunt.

Tit. XI.

QUod ſi mulier proprio ſuo ſervo ſe occultè junxerit, capitali ſententiæ ſubjicietur, tradendo ignibus verberone; filiis etiam ex hac illicita conjunctione procreatis privatis omnibus dignitatibus, inſignibus, & ſucceſſione. Cujus tamen vindicandi jus legitimis liberis, vel iis non exiſtentibus proximioribus cognatis competit. *l. unica. hic.*

Ad legem Iuliam de vi publica & privata.

Tit. XII.

ETiam ſtupro fruitur qui raptu potitur. Cujus cauſa efficiens eſt mens fraudulenta, & vis adhibita. Vis duplex eſt, publica & privata.

De raptu virginum ſeu viduarum nec non ſanctimonialium.

TIT. XIII.

OBjectum, quævis fœmina honeſtæ famæ, ſive virgo, ſive vidua, ſive veſtalis aut monialis; nam in meretricem, ſicuti nec ſtuprum, ita nec raptus committitur. *l. ſi conſidis. 3. ad l. Jul. de vi publ. &c.* Forma, ut puella honeſtæ famæ violenter abducatur; ſive puellæ ſolummodò, ſive parentibus tantùm, ſive utriſque vis illata conſtiterit. *l. unica. §. oportet. hic.* Effectus, traditur *in tit. hoc.* Et eſt pœna capitalis: in tantùm ut Juſtiniani Conſtitutione non ſolùm illi, qui hujuſmodi crimen commiſerunt, ſed & qui invaſionis tempore illis auxilium præbuerunt, adhuc flagrante crimine compræhenſi, à parentibus virginum, vel ingenuarum, vel viduarum, vel quarumlibet fœminarum, aut earum conſanguineis, aut tutoribus, vel curatoribus, vel patronis, vel dominis, convicti interfici poſſint. *d. l. unica.* Parentes verò, ſi remiſſo dolore, conſenſum accommodaverint, deportatione plectuntur. *d. l. unica. §. niſi etenim.* Quod ſi raptor ſervilis ſit conditionis igni traditur. *d. l. unic. §. fin.*

De emendatione ſervorum.

TIT. XIV.

VIs, vel nimia ſævitia, in emendatione ſervorum adhibenda non eſt: Domino enim

enim virgis aut loris ſervum affligere, aut cuſtodiæ cauſa in vincula conjicere, etſi exinde mors ſervi ſequatur, impunè licet; non autem aliquam immanitatem qua ſervus opprimatur exercere eidem permiſſum eſt. *l. unica. hic.* Adeò ut ſi ſervus malè tractatus moriatur, culpaque hujus interitus ipſius domini non levis deprehendatur, pœnam legis Corneliæ de ſicariis dominus non effugiat. *d. l. unica.*

De emendatione propinquorum.

TIT. XV.

QUod & in emendatione propinquorum procedit. Etſi enim prò qualitate delicti vel erratorum ſenioribus propinquis corrigendi concedatur poteſtas, ut quos ad vitæ decora domeſticæ laudis exempla non provocant, ſaltem correctionis medicina compellat; non tamen in immenſum hæc poteſtas ſe extendit, ut atrocitas facti jus domeſticæ emendationis excedens punitioni non ſubjiciatur. Si igitur ex ſevera correctione propinquo vita adimatur, vitæ periculum juxta legis Corneliæ præſcriptum ſenex ille auſterus corrector viciſſim ſuſtinebit. *l. unica. hic.* Ille enim qui vitam homini adimit, homicidium committit.

Ad legem Corneliam de ſicariis.

TIT. XVI.

HUjus vindicatio legibus præcipitur. Ejus cauſa efficiens eſt, voluntas & conatus

 animi.

animi. *l. 1. in ver. ſi & voluntas nocendi intercedat. & l. is qui cum telo. 7. hic.* Objectum; eſt corpus humanum animatum, cujuslibet, ſive liberi, ſive ſervi, adulti, vel infantis propinqui, vel extranei, peregrini. *l. ſi quis necandi. 1. eod. & ſup. duobus præcedentib. tit.* Forma; committitur homicidium aut ex propoſito & dolo malo; & voluntarium dicitur: *d. l. is qui cum telo.* Aut citra dolum ex improviſo caſu, & inopinato, & caſuale dicitur: *l. 1. l. cum qui. 5. eod.* Aut ex neceſſitate præſentis violentiæ, vel injuriæ avertendæ & comprimendæ gratia, & coactum appellatur. *l. is qui aggreſſorem. 2. l. ſi quis percuſſorem. 3. eod.* Effectus, eſt pœna legis Corneliæ de ſicariis in voluntario homicidio, adeò ut & conatus, etſi effectus non ſequatur, puniatur. Is enim qui cum telo ambulaverit hominis interficiendi cauſa, ſicut is qui hominem occiderit vel cujus dolo malo factum erit commiſſum, hac pœna legis Corneliæ coërcetur. *d. l. is qui cum telo.* Homicidium autem caſuale & coactum pœna Corneliæ legis non coërcentur; quia hoc æquitati naturali ſubnixum eſt, qua vim vi repellere licet; *d. l. is qui aggreſſorem. & l. ſeq. eod.* illud autem plerunque fato non noxæ imputatur. *d. l. 1. eod.* Quæ omnia procedunt ſi quis extraneum vel propinquitate ſanguinis & affinitate junctum, qui appellatione parentum & liberorum non veniat, trucidaverit.

De

De his qui parentes vel liberos occiderunt.

TIT. XVII.

QUod ſi interfectus ex illis perſonis ſit, quæ appellatione parentum & liberorum veniunt, tunc interfector pœna legis Pompejæ de parricidiis coërcetur. Pœna autem parricidii more majorum hæc inſtituta fuit, ut parricida virgis ſanguineis verberatus, & inſutus culleo, cum cane, gallo gallinaceo, vipera, & ſimia, in mare profundum jactetur, ut omnium elementorum uſu vivus carere incipiat, & ei cœlum ſuperſtiti, terra mortuo auferatur. *l. unica. hic.*

De maleficis & mathemat. &c.

TIT. XVIII.

NOn tantùm gladio, verùm etiam veneno interficitur homo. Plus autem eſt veneno, quàm gladio occidere hominem. *l.* 1. *hic.* Malefici igitur, divinatores, & mathematici ultimo ſupplicio puniuntur. *l. nemo.* 5. *l. nullus.* 3. *l. multi.* 6. *eod.* Damnabilis enim eſt ars mathematica: *l. artem.* 2. *eod,* & magicæ artes, ſi non in ſalutem & utilitatem, ſed in perniciem hominum convertantur: *l. eorum* 4. *eod.* lædunturque cujuſcunque generis divinationes non tantùm humanas, verùm etiam divinas leges religionemque *d. l. nemo. & l. & ſi excepta.* 7. *eod.*

De ſepulchro violato.

TIT. XVIIII.

PAriter lædit religionem qui res effectas religioſas contrectat. *l.* 1. *l. pergit.* 5. *hic.* Ideò in crimen læſæ religionis incidit, *d. l.* 1. & ut ſacrilegus punitur; nam removens ornamenta ſepulchri, ſacrilegii pœna plectitur. *d l. pergit.* Et contrectans corpora ſepulta aut demortuorum reliquias, vel aufferendo ſaxa, vel marmora, vel columnas, aliamvè quamcunque materiam, violaverit ſepulchra, decem pondo auri fiſco inferre cogitur. *l. qui ſepulchra.* 4. *eod.* Judice qui illam pœnam violatori imponere neglexerit in viginti libras auri condemnato: *l ſi quis ſepulchrum.* 3. *eod.* Item, qui domum moribundi debitoris ingreditur, & ſine authoritate judicis, ſigna bonis eorum imponit, crediti jus amittit, & tertiam bonorum ſuorum parte mulctatur, infamisque fit. *Auth. item qui domum. eod.* Pari pœna plectuntur qui corpora defunctorum detinent, volentes ſibi de corio defuncti ſatisfieri, nec ſepultura adfici eum, & funeri juſta perſolvi, priuſquam fuerit omnis pecunia ſoluta. *d. Auth. item qui domum. & Novella.* 60. *cap.* 1. Ante novem enim dies, ab obitu numerandos nulla adverſus quemlibet ex perſona defuncti fieri debet moleſtia; nec ſi cautio, vel quid ſimile fiat, firmitatis habebit robur. *Auth. ſed neque ante. eod.*

Ad

Ad legem Fabiam de plagiariis.

TIT. XX.

SIcuti autem nec bona moribundi, nec demortui, vel appoſitis ſignis, vel extortâ cautione in ſe transferre quis non poteſt, ita multò minus abducendo perſonam alterius juri obnoxiam adjudicatio permittitur. Hoc enim modo committitur plagium. Cujus accuſatio eſt publici judicii: *l. plagii.* 13. *hic.* & vindicatio per legem Fabiam comprobata. *l.* 1. *eod.* Hujus cauſa efficiens eſt dolus malus. *l. liberum. pen. l. eum qui.* 9. *d. l. plagii criminis. eod.* Objectum eſt, perſona quæ vel alterius juri, poteſtati, vel juriſdictioni, eſt ſubjecta. *d. l. liberum. l. quoniam.* 7. *eod.* Forma, ut ſcienter vel filius patri, vel ſervus domino, vel Reipublicæ civis abducatur, celetur, vel vendatur. *d. l. liberum. l. in fuga.* 6. *eod.* Effectus, quod plagium per legem Fabiam capitali pœna coërceatur: *d. l. quoniam ſervos. & l. fin. eod.* Dein, quod per abducti hominis & diſtracti alienationem ejus conditio non mutetur. *l. abducti.* 10. *l. fin. eod.*

Ad legem Viſcelliam.

TIT. XXI.

AFfine plagio eſt crimen quod per legem Viſcelliam vindicatur; cùm ſcilicet libertinæ conditionis homo ſe ipſum quadammodò ſubducit, & celando conditionem ſuam per mendacium ambiverit & adeptus fuerit honores & dignitates quibus ingenui, & illi qui jus

aureorum annulorum à principe impetraverunt, decorantur. Hujus pœna eſt, quod de operis civiliter conveniri, vel ex lege Viſcellia criminaliter cum infamiæ nota accuſari poſſit. *l. un. hic.* Quod crimen, cùm per mendacium & occultationem veritatis patretur, affinitatem cum crimine falſi habet.

Ad legem Corneliam de falſis.

TIT. XXII.

EST falſitas occultatio, vel imitatio veritatis, ad decipiendum ſcienter facta. Cujus cauſa efficiens eſt mens fraudulenta, & dolus malus; falſum enim abſque dolo non committitur. *l. nec exemplum.* 20 *hic.* Materia, ſunt dicta, facta, & ſcripturæ. Forma committendi, quod aut dicto, aut facto, aut ſcriptura, aut uſu cõmittatur; Dicto, *ut in l. qui falſas.* 6. *eod.* Facto, *ut in l. eum qui.* 14. *l. ſi creditor.* 15. *l. cùm ſuppoſiti.* 10. *eod.* Scriptura, *ut in l. ſi falſos* 8. *l. qui veluti.* 18. *l. ſi quis decurio.* 21. *eod.* Uſu, *ut in l. majorem. l. ſi falſos.* 8. *eod.* Effectus, quod falſarius civiliter & criminaliter conveniri poſſit. *l. damus.* 3. *l. falſi.* 2. *eod.* Si civiliter, actio in factum ad id quod intereſt competit. Sin criminaliter, crimen falſi per legem Corneliam de falſis deportatione, & bonorum omnium publicatione coërcetur. Civiliter autem ſi prius actum fuerit, criminalis accuſatio non perimitur. *d. l. damus.* 23. Cæterum, quomodo judex in hoc judicio ſe gerere debeat, vide *l. ubi falſi.* 22. *eod. l. damus.* 2. *verſ. quod ſi expetens. eod.* Et à quibus & quo ordine probationes faciendæ *l. fin. eod.*

De

De his qui ſibi adſcribunt in teſtamento.

Tit. XXIII.

SCriptura falſum committitur, vel ſi falſum teſtamentum, inſtrumentum, vel quid aliud ſcribitur; vel qui in teſtamento vero, ſui commodi causâ, aliquid adſcribit; Vt ſi maritus in teſtamento uxoris legata ſibi adſcribat; *l. qui in teſtamento.* 4. *hic.* vel quis alius in teſtamento, vel codicillo, legatum, fideicommiſſum, & ſimilia adſcribat. *l. quod adhibitus.* 5, *eod.* Regulare enim eſt, quod nemo ſibi ipſi, ſed per alium hoc ipſum expedire debeat, in alterius teſtamento adſcribere poſſit, potiſſimum ſi ad teſtamentum ſcribendum adhibetur. *l. Senatuſconſulto.* 3. *eod.* Hoc enim Senatuſconſulto & Edictio Divi Claudii prohibetur. *d: l. Senatuſconſulto.* Quamvis teſtator illud facere poſſit. *l. ſi teſtator* 2. *eod.* Imò etiam is qui ſcribit, teſtatore tamen dictante, *l.* 1. *eod.* Secùs ſi fiat, ſcriptum nullius momenti, & pro non ſcripto habetur. *d. l. qui in teſtamento. & d. l. quod adhibitus.*

De falſa moneta.

Tit. XXIV.

FActo committitur etiam falſum, cudendo monetam adulterinam. Cujus pœna eſt, quod monetarius ille in ignem conjectus comburatur, omnibus ſuis facultatibus, una cum domo, ſive propria ſive aliena, in qua adulterina moneta formata dicitur, fiſco vindicatis. *l.*

2. & 1. hic. Niſi dominus domus longiſſimè ab illa habitet, & ibidem monetam falſam fabricari ignoraverit, vel perpetratum falſi delictum prodiderit. Tunc enim poſſeſſio vel domus ipſius præſcriptionis injuriæ minimè ſubjacebit: *d. l. 1.* ſed monetarius legitimis pœnis plectetur, nec excuſabitur, prætextu reſcripti ſuper cudenda moneta impetrati, quia tale reſcriptum ſurreptitium præſumitur. *l. fi. eod.*

De mutatione nominis.

TIT. XXV.

Committitur denique falſi crimen mutatione nominis per fraudem facta. Quod ſi ſine fraude fiat, mutatio legibus non improbatur. Sicuti enim initio nominis, cognominis & prænominis aſſumendi libera eſt privatis facultas, ita eorum mutatio innocentibus periculoſa non eſt. *l. unica. hic.*

Ad legem Iuliam de ambitu.

TIT. XXVI.

Crimen ambitus falſitate non caret, & patratur, quandò corruptionibus & interventione pecuniæ & donorum, quis petit ſe eligi ad aliquam dignitatem, principatum, vel munus publicum, ſive hoc munere functus fuerit, & repetat, ſive functus non fuerit, & ambiat, & hoc crimen per legem Juliam de ambitu coërcetur. *l. unica. 7. hic.*

Ad

Ad legem Iuliam repetundarum.

TIT. XXVII.

HUic affine eſt crimen repetundarum. Quod committitur, quando quis in functione publica conſtitutus ob aliquid faciendum quod intermittere deberet, patitur ſe corrumpi. *l. omnes cognitores.* 3. *hic.* Hujus accuſatio cuilibet de populo competit: *l. jubemus.* 4. *eod.*& per legem Juliam vindicatur quadruplum pecuniæ per ſe,vel per miniſtros receptæ. *l.* 1. *l. fin: in fin. eod.*

De crimine peculatus.

TIT. XXVIII.

HUic accedit crimen peculatus. Quod delinquunt illi, qui tempore adminiſtrationis publicas pecunias ſubtraxerunt, ob id lege Julia peculatus obnoxii ſunt; & ſimul cum his qui miniſterium eis ad hoc præſtiterunt,vel qui ſubtractas ab his ſcientes ſuſceperunt, capitali animadverſione coërcentur. *l. unica. hic.*

De crimine ſacrilegii.

TIT. XXIX.

SIcuti in peculatum incidit qui humanas res publicas contaminat; ita ſacrilegii commiſſi Reus fit, qui res ſanctas,vel ſacras violat. Inquiunt enim Imperatores Gratian. Valent.& Theod.

Theod. *in l.* 1. *hic.* qui divinæ legis ſanctitatem, aut neſciendo omittunt, aut negligendo violant, & offendunt, ſacrilegium committunt; item qui factum Principis an æquum ſit vel non, in dubium revocat, & de principali judicio diſputat. *l.* 2. *eod.* Et puniendum eſt illud crimen pro qualitate perſonæ, rei, temporis, ætatis, & ſexus.

De ſeditioſis & de iis qui plebem contra Remp.

TIT. XXX.

EA pœna plectuntur etiam illi qui plebem contra Rempublicam colligunt, tumultus excitant, & homines ad ſeditionem & rebellionem impellunt. Publico enim bono, quo ſocietatis humanæ conſervatio & tranquillitas nititur, cùm tales ſeditioſæ factiones adverſentur, juxta vetuſtiſſima decreta graviſſimè puniuntur. *l.* 1. *& l.* 2. *hic.*

Quandò civilis actio criminali præjudicet, &c.

TIT. XXXI.

SUprà traditum eſt, ex uno delicto quandoque agi criminaliter & civiliter; An igitur civilis actio criminali præjudicet, in quæſtionem venit. Et regulare eſt, quandò ex uno delicto duæ oriuntur actiones civiles & criminales, unâ intentatâ, alteram quoque competere, & eſſe liberum actori à qua actione incipere velit. *l. unica. hic.* Hoc tamen cum diſtinctionis mode-

moderamine accipiendum eſt. Nam ſi utraque actio tendat ad vindictam, tunc unâ peractâ, alteri non eſt locus: quod ſi una ad perſecutionem rei familiaris, altera verò ad vindictam tendit, eo caſu quamvis non poſſint in eodem libello ſimul proponi, unâ tamen peractâ, altera nihilominus durat: *d. l. unica.* ut in furto, rapina, damno dato, plagio, violenta dejectione, crimine falſi, &c.

De crimine expilatæ hæreditatis.

Tit. XXXII.

Expilatæ tamen hæreditatis crimen loco deficientis actionis ſolum intendi conſuevit. *l. fin. hic.* Quia committitur quandò quis hæreditatem non aditam extenuat. Et quidem contra omnes qui non ſunt exempti, & contra vitricum. *l. expilatæ.* 2. *eod.* & novercam: *l. ſi avi.* 3. *eod.* non autem contra uxorem defuncti. Competit enim actio in rem, ſi res poſſidet, vel ſi dolo fecerit quo minus poſſideat; & actio ad exhibendum. Quibus etiam fructus extantes agens contra uxorem conſequetur, conſumptos autem condictione ſine cauſa. *l. adverſus.* 4. *eod.*

Vi bonorum raptorum.

Tit. XXXIII.

Ex rapina duæ dantur actiones, in quibus exercitium unius, alteri quominus ea experiri liceat, impedimento non eſt. Committitur

titur rapina per ſubtractionem rei alienæ mobilis violenter & dolo factam. *l.* 1. *hic.* Cauſa efficiens eſt, dolus & vis adhibita. Materia, res aliena mobilis; nam res immobiles non rapi, ſed invadi dicuntur: *d. l.* 1. *eod.* ſive in ea raptori aliquod competat jus; ut creditori in pignore, ſive non. *l. res obligatas.* 3. *eod.* Forma, ut fraudulenter res aliena mobilis & corporalis, vi, & dolo malo rapiatur. *d. l.* 1. Effectus, duæ actiones; Actio ſcilicet vi bonorum raptorum, quæ intra annum competit in quadruplum, in quo tamen ineſt rei perſecutio, poſt annum vero in ſimplum: *ſi res mobiles.* 2. *eod.* Et criminalis de vi publica ex lege Julia, quæ tendit ad vindictam. de qua ſuprà.

De crimine ſtellionatus.

TIT. XXXV.

CÆterum actio ſtellionatus, neque publicis judiciis, neque privatis actionibus continetur. *l. ſtellionatus.* 3 *hic.* Et objicitur potiſſimum his qui dolo quid fecerunt, & ſi aliud crimen non ſit, quod objiciatur; quod enim in privatis judiciis eſt de dolo actio, hoc in criminibus ſtellionatus perſecutio. Ubicunque igitur titulus criminis deficit, ſtellionatum objiciemus. Maximè autem in his habet locum, ſi quis fortè rem alii obligatam diſſimulata obligatione per calliditatem alii denuo obligaverit: *l.* 1. *eod.* vel qui animo decipiendi creditorem, cum alio fingit anteriorem obligationem. *l. fin. eod.* Pœna pro commiſſo ſtellionatu extraordinaria imponitur.

De

De injuriis.

TIT. XXXV.

INjuriarum cauſa, non publici judicii, ſed privati continet querelam. *l. injuriarum.* 2. *hic.* Ejus cauſa efficiens, eſt effectus & voluntas injuriandi. *l. qui liberos.* 9. *& l. ſi non convicii.* 5. *eod.* Objectum, corpus, dignitas, & infamia. Forma, ut injuriandi animo contumelia quis afficiatur, re, verbis, vel ſcriptis. *l. ſi quidem.* 10. *l. dominum.* 8. *eod.* Effectus, eſt actio civilis & criminalis. *l. ſi quandò. fin. eod.* Utraque competens ad vindictam. Eſt autem actio injuriarum civiliter intentata, prætoria, annalis, *d. l. ſi non convicii.* Quæ tamen in tribus caſibus, ex lege Cornelia civilis eſt, & ultra annum durat. Scilicet, ſi quis pulſatus, verberatus, domusque ejus vi introita ſit.

De famoſis libellis.

TIT. XXXVI.

VErum conſcribens famoſum libellum quo per petulantiam alterius famam & exiſtimationem ſectatur, & lædit, capitali ſententiæ ſubjicitur. Qua etiam condemnatur is qui vel domi, vel in publico, vel in quocunque loco, ignarus libellum famoſum repererit, ſi non incontinenti eundem diſcerpſerit, corruperit, vel in ignem conjecerit. *l. unica. hic.*

De

De abigeis.

TIT. XXXVII.

CRimen abigeatus abductione alieni pecoris & animalium committitur. Ejus pœna, eſt damnatio in opus temporale, vel ob frequentiam etiam pœna gladii. Ejus autem accuſatio & cum inſcriptione & ſine inſcriptione inſtituitur. *l. unica. hic.*

De Nili aggeribus non rumpendis.

TIT. XXXVIII.

GRavius delinquit, qui rumpendo aggeres Nili, aquam aliò deducit. Si quis igitur per Ægyptum intra duodecimum cubitum fluminis Nili valla fluenta præter fas, præterque morem antiquitatis uſurpaverit, flammis eo loco, in quo vetuſtatis reverentiam, & propemodum ipſius Imperii apetierit ſecuritatem, conſumetur, conſciis & conſortibus deportatione conſtringendis; ſicut nunquàm eis ſupplicandi, vel recipiendi civitatem, vel dignitatem, vel ſubſtantiam ſuam, licentia tribuatur. *l. uni. hic.*

De iis qui latrones vel aliis criminibus Reos occultaverunt.

TIT. XXXIX.

CUm igitur Reip. interſit, ut delicta puniantur; opera danda eſt, ut latrones vel alii

alii delinquentes per dominos in quorum poſſeſſionibus latitant, vel per procuratores, vel per poſſeſſionū primates, in judiciis exhibeantur. *l.* 2. *hic.* Si qui autem fuerint, qui ſecum alieni criminis Reos occultando, eum eamve ſociarunt par ipſos & Reos pœna manet, & ſi ſuſceptor latronum delicti commiſſi non ignorans eos in judicio offerre ſuperſederit, ſupplicio corporali, aut diſpendio facultatum, pro qualitate perſonæ, & judicis æſtimatione plectitur. *l.* 1. *eod.*

De requirendis Reis.

TIT. XL.

ABſens autem reus cui gravia crimina intentantur, requiri debet. *l.* 1. *hic.* Cujus requiſitionis finis eſt, ut reus ſe purget; non enim ad pœnam ſuſtinendam requiritur, ſed ut poteſtas purgandi ſe ſi potuerit detur. *d. l.* 1. Effectus, quòd ſi reus in judicio petitus intra anni ſpacium comparere noluerit, res ejus fiſco vindicantur, & ſi nocens & reus criminis ſit, legitimæ pœnæ ſubjicitur. *l. quicunque.* 2. *eod.* Sed ſi argumentis evidentibus & probatione dilucida innocentiam ſuam purgaverit, nihilominus facultates ejus fiſco vindicatæ remanent. *d. l. quicunque.* Niſi intra annum ſe purgaverit. Eo enim caſu res ſuas recipit: *d. l.* 1. vel niſi intra annum mortuus fuerit, tunc bona ad hæredes tranſmittit. *d. l.* 1. Quæ tamen per Imperat. Fridericum *in c.* 1. *§. ſi verò, de pac. tenen.* quodammodo videntur correcta. Voluit enim, abſentis & contumacis homicidæ bona duntaxat mobilia,

bilia, publicari, jus verò immobilium ſervari hæredibus; deinde, quod abſens inter reos relatus & annotatus, & in criminali cauſa, per programma, vel edictum citatus, fiat infamis; quamvis in pecuniariis cauſis citatio per edictum emiſſa exiſtimationem citati non lædat. *l. fin. eod.*

De quæſtionibus.
TIT. XLI.

CÆterùm, ſi reus præſens ſit, vel in cuſtodia detineatur, flagitante gravitate delicti, in defectum probationum, quæſtionibus ſubjici poteſt. Quæſtiones fieri dicuntur, cum deficientibus probationibus, reus, vel quidam alii ad eruendam veritatem tormentis afficiuntur. Quæſtionum cauſa efficiens eſt, jus gentium. Quo jure introductum eſt, ut delinquentes puniantur. Quod etiam jubet ſumma & in jure fundata juſtitia. Cujus ſanè executio impediretur, ſi certis & accommodis mediis indagandæ veritatis uti non liceret; cùm ut plurimum delicta, clam, & ſecretò patrentur, & occultata veritas, ad ſe manifeſtandam nullo alio quam delinquentis propria confeſſione indigeat. Objectum, eſt perſona quæ legibus permittitur quæſtioni ſubjici; Ut ſervus, ſi de facto ſuo quæratur, tam in criminali quàm civili cauſa. *l. interrogari.* 15. *l.* 1. *l. hoc quod placet.* 13. *l. fi. l. quoties.* 12. *l. cum teſtamentum.* 10. *hic.* Servus tamen contra dominum volentem vel invitum non torquetur: *l. ſervos.* 7. *l. pridem.* 6. *eod.* (Exceptis adulterii, fraudati cenſus, & læſæ maje-

majeſtatis criminibus. *l.* 1. *eod.*) nec contra parentes dominorum, vel eorum tutores; niſi tutelæ agatur: *l. inſolium.* 2. *eod.* nec ſervi qui ſupremo teſtatoris judicio libertatem acceperunt, etiam in cauſa vindicandæ necis teſtatoris: *l. nec ſi mors.* 5. *eod.* nec libertus contra patronum: *d. l. pridem.* 6. non milites vel veterani & eorum liberi, exceptis his qui ignominiæ cauſa ſunt dimiſſi: *l. milites.* 8. *eod.* non viri eminentiſſimi, & decuriones & eorum liberi uſque ad pronepotes, liberos plebeorum, ſecundum Divum Marcum & Domitium Ulpianum; *l. Divo Marco.* 11. *eod.* etſi decurionatum, aliudque munus publicum quo functus quis depoſuerit; quia propter dignitatem priſtinam quæſtionem pati non debet. *l. nihil ſibi.* 17. *eod.* Niſi læſæ Majeſtatis ſuſpectus quæſtioni ſubjiciendus ſit; Hoc enim crimen omnem dignitatem excludit. *l. decuriones.* 16. *eod.* Et generaliter quivis criminis commiſſi reus, & ex certis indiciis ſuſpectus, ſive maſculus, ſive fœmina, quæſtioni ſubdi poteſt. *l. primum.* 3. *eod.* Forma traditur in *d. l. milites.* Ubi Impp. Dioclet. & Maxi. oportet autem judices, nec in iis criminibus, quæ publicorum judiciorum ſunt, in inveſtigatione veritatis à tormentis initium ſumere, ſed argumentis primum veriſimilibus probabilibusque uti; & ſi his veluti certis indiciis ducti inveſtigandæ veritatis gratia ad tormenta putaverint eſſe veniendum, tunc id demum facere debebunt, ſi perſonarum conditio patiatur, imò ſi commiſſi delicti gravitas hoc ipſum flagitet, & veritatis fides alia ratione erui non poſſit. *l.* 1. *d. l. milites. eod.* Finis, ut veritas eruatur aliis deficientibus probationibus. *l.* 1.

& l.

& l. hoc quod. 13. *eod.* Effectus, condemnatio rei ob crimen in tortura confeſſum. Quamvis enim confeſſio quæſtionibus extorta condemnationẽ non inducat; tamen ſi in eadem perſiſtat etiam extra torturam reus, condemnari poteſt. *l. ſicuti convictis.* 4. *eod.*

De abolitionibus.

TIT. XLII.

QUandoque autem is qui quæſtionem ſuſtinuit abolitionem ab accuſatore petitam admittit; quâ effectus quæſtionis, ſcilicet condemnatio impeditur. Eſt autem abolitio actionis vel acccuſationis propoſitæ peremptio. *l. abolitio.* 2. *hic.* Cujus cauſa efficiens eſt ipſa lex, Principis authoritas, vel juſſus judicis & conſenſus partium *l. fin. & l.* 2. *eod.* Cauſa procatarctica, eſt petitio accuſatoris. *d. l. fin.* Materia, eſt accuſatio in quovis crimine per errorem, temeritatem, ſeu calorem, inſtituta: non illa quæ per deceptionem, fraudem vel corruptionem intentatur. *d. l. abolitio.* 2. Forma, ut accuſationis non calumniosè, ſed per errorem, temeritatem, vel calorem, inſtitutæ, abolitio præſentibus partibus, intra triginta dies, à judice competente, cum cauſæ cognitione, concedatur. *d. l fin. & d. l. abolitio.* Et nota quod in abolitionis admiſſione non opus ſit ut reus conventus conſentiat: Exceptis duobus caſibus, 1. niſi reus carceres, tormenta, catenas, vel verbera eſſet paſſus: 2. ſi lapſis triginta diebus abolitio peteretur; his enim caſibus non niſi utriuſque conſenſu abolitio permittitur.

d. l.

d. l. fin. Finis & effectus; actionis vel accuſationis ſimul cum crimine extinctio, ita ut nec repeti poſſit accuſatio, niſi ejus reſtitutio à Principe impetrata ſit. *l.* 1. *eod.*

De generali abolitione.

TIT. XLIII.

ABolitioni affinis eſt indulgentia Principis. Cujus effectus eſt, quod accuſationem impediat, crimen extinguat, *l. eum eo tempore.* 2. *eod.* pœnam remittat; non autem infamiam tollat. Nam ut dicitur *in l. fin. eod.* Indulgentia Principis quos liberat, notat, nec infamiam criminis tollit, ſed pœnæ gratiam facit. *l. fin. eod.*

Vt intra certum temp. crim. quæſtio terminetur.

TIT. XLIV.

QUod ſi accuſationis abolitio impetrata non fuerit, intra duos annos, à conteſtatione litis numerandos, criminalis cauſa finienda eſt, vicenarum librarum auri pœnâ impoſitâ judicibus, qui à litigatoribus admoniti, examinationem & definitionem cauſæ, longius diſtulerint. *l. fin. hic.* Cæterùm ſi accuſator, prævià legitimâ inſcriptione, accuſationem cœptam perſequi ſuperſederit, infamiâ notatus, quartâ bonorum omnium parte mulctatur. *l.* 1. *eod.* Niſi perſona vilior fuerit, cui damnum famæ non ſit injuria; tunc enim in exilium

lium mittitur. *l. noverint.* 2. *eod.* Differens autem accuſationem, non videtur ab eadem deſiſtere. *l. fin. inf. ad Senatuſconſ. Turpillian.*

Ad Senatus conſultum Turpillianum.

TIT. XLV.

VNdè non differens, ſed deſiſtens incidit in Senatusconſultum Turpillianum. Nam, ut teſtatur Imp. Antonius, is demum in Senatusconſultum incidiſſe videtur, qui crimen publici judicii detulit, & causâ criminis ordinatâ, id eſt, inſcriptionibus depoſitis, & fidejuſſore de exercenda lite præſtito, eoque qui accuſatur, ſub cuſtodia officii facto, non impetratâ abolitione, ab executione deſtitit. *l.* 1. *hic.* Cujus effectus eſt, quod deſiſtens, infamia notatus, pro arbitrio judicis puniatur; & fidejuſſor, qui fidem ſuam pro eo qui in crimen ſubſcripſit, adſtrinxit, in quantitatem promiſſam, non ultrà condemnetur. *l. ſi pro eo.* 2. *eod.*

De calumniatoribus.

TIT. XLVI.

CAlumnia contrariatur abolitionibus. Nam etſi calumniator à Principe abolitionem impetraverit, tamen quia ab initio fraudulento animo accuſationem inſtituit, nihil illi prodeſt impetrata abolitio. *l. fallaciter.* 9. *hic.* Calumnia, eſt doloſa quædam machinatio, quâ fraudulenter, injuſtè, & temerè, vexandi & de vita alterius ludendi causâ, accuſatio intentatur. *l.*

qui

qui calumniatores. 5. *d. l. fallaciter. eod.* Cauſa efficiens, eſt animus fraudulentus accuſatoris, qui ad accuſationem dolo malo proceſſit. *d. l. fallaciter.* Materia, crimen cujus accuſatio in publico judicio per mendacium & falsò inſtituitur. *l. fin. & l. qui calumniatores:* 5. *eod.* Forma, ut accuſator, deſtitutus legitimis probationibus, per mendacium & dolo malo, contra innocentum; liberè abſque coactione, intentarit accuſationem, prævià tamen ligitimà inſcriptione; Abſque ea enim accuſatio non recipitur. *l. non prius.* 7. *d. l. fallaciter. eod.* Non tamen calumniator dicitur, qui crimen quod intendit non probat; niſi ob calumniam damnatio ſecuta ſit. *l. qui non probaſſe.* 3. *eod.* Effectus traditur *in l. fin. eod.* ubi Imp. Quisquis crimen intendit, non impunitam fore noverit licentiam mentiendi, cùm calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicii.

De pœnis.

TIT. XLVII.

Cauſa efficiens pœnæ eſt ipſa lex, quæ pœnam pro delicti qualitate imponit. Materia, eſt homo qui deliquit, maſculus ſive fœmina, *l. ſi ante.* 4. *hic.* liber, ſive ſervus; *l. ſervo.* 13. *& l. incredibile eſt*, 6. *eod.* (Ad perpetuos tamen carceres liber homo non poteſt damnari; *d. l. incredibile.* nec in fronte vel facie ejus, quæ ad ſimilitudinem Dei eſt formata, ſignum imprimi. *l. ſi quis in metallum*, 17. *eod.* (ſenex, ſive juvenis; Impunitas enim delicti propter ætatem non datur; ſi modo in ea quis ſit in quam

crimen quod intenditur, cadere poteſt. *l. impunitas.* 7. *eod.* Denique pœna ſuos debet tenere auctores, nec ulterius extendi, quàm delictum reperiatur. *l. ſancimus.* 22. *eod.* Ergo parentes pro filiis; excepto læſæ majeſtatis crimine; nec econtrà filii pro parentibus, nec conſanguinei vel affines, vel familiares, ob delictum quod non patrarunt, pro delinquente puniuntur. *d. l. ſancimus.* Forma imponendæ pœnæ eſt, ut judex competens reum confeſſum vel probationibus luce meridiana clarioribus convictum, abſque mora & dilatione pro gravitate delicti, obſervatis circumſtantiis, *de quibus in l. aut facta.* 16. *ff. eod.* puniat. *l. qui ſententiam.* 16. *& l. cum Reis manifeſta.* 18. *eod.* Effectus, eſt extinctio obligationis ex delicto commiſſo productæ, qua ad ſufferendam pœnam tenebatur delinquens. *l. rectores.* 24. *eod.*

Ne ſine juſſu prin. certis judi. &c.

TIT. XLVIII.

ADjacet pœnæ confiſcatio bonorum. Confiſcatio eſt auctio omnium bonorum, vel alicujus quotæ, & ad fiſcum adſociatio. Hujus cauſa efficiens eſt, authoritas Principis, vel illius cui Princeps confiſcandi facultatem conceſſit. Ut ſunt illi qui in ſumma adminiſtrationis ſunt poſiti poteſtate. *l. unica. hic.* Non enim ſine juſſu Principis certis judicibus licet confiſcare. Exceptis illis qui in ſumma poteſtate conſtituti ſunt; *d. l. unica eod.* cùm confiſcatio ſit meri imperii. Nemo igitur eam facere poteſt, niſi is qui ſuprema poteſtate & jure gladii

dii utitur; ut ſunt Imperator, Rex, Dux, & qui ab his jus gladii exercendi poteſtatem habet. *d. l. unica.*

De bonis proſcrip. & damnat.
TIT. XLIX.

MAteria confiſcationis ſunt bona proſcriptorum & damnatorum. Jure enim Codicis & Pandectarum damnato corpore, non exiſtentibus liberis, bona applicabantur fiſco. Sub ea tamen diſtinctione quam tradunt Imperatores Theod. & Valent. *in l. quando quis. 10. hic.* Ubi inquiunt, quando quis quolibet crimine damnatus capitalem pœnam deportationemve ſuſtinet, ſiquidem ſine liberis mortuus ſit, bona ejus fiſco vindicantur; ſi verò filii vel filiæ, vel nepotes ex defunctis filiis relicti fuerint, dimidiâ parte ærario vindicatâ, alia dimidia filiis conceditur, etſi nondum ſint nati, ut poſthumi. Decurioni verò ſi liberos non habeat ſuccedit Curia; filiis autem exiſtentibus, vel poſthumis naſcituris, paterna hæreditas defertur; ut ſi filia vel filiæ fuerint, pars dimidia ad filias, alia ad Curiam devolvitur; ſi mares curiales fuerint intermixti, dimidia pars ejus curiæ nomine defertur, & alia quam in commune omnibus tribuit indulgentia principalis pro virili portione dividitur; excepta ſola majeſtatis quæſtione. Quam ſi quis ſacrilego animo aſſumpſerit, juſtè pœnam ad ſuos etiam poſteros tranſmittet. *l. fin. eod.* Obſervandum eſt quod jure Codicis emancipati non admittantur ad bona damnatorum patrum, quæ reſervantur li-

crimen quod intenditur, cadere poteſt. *l. impunitas. 7. eod.* Denique pœna ſuos debet tenere auctores, nec ulterius extendi, quàm delictum reperiatur. *l. ſancimus. 22. eod.* Ergo parentes pro filiis; excepto læſæ majeſtatis crimine; nec econtrà filii pro parentibus, nec conſanguinei vel affines, vel familiares, ob delictum quod non patrarunt, pro delinquente puniuntur. *d. l. ſancimus.* Forma imponendæ pœnæ eſt, ut judex competens reum confeſſum vel probationibus luce meridiana clarioribus convictum, abſque mora & dilatione pro gravitate delicti, obſervatis circumſtantiis, *de quibus in l. aut facta. 16. ff. eod.* puniat. *l. qui ſententiam. 16. & l. cum Reis manifeſta. 18. eod.* Effectus, eſt extinctio obligationis ex delicto commiſſo productæ, qua ad ſufferendam pœnam tenebatur delinquens. *l. rectores. 24. eod.*

Ne ſine juſſu prin. certis judi: &c.

TIT. XLVIII.

ADjacet pœnæ confiſcatio bonorum. Confiſcatio eſt auctio omnium bonorum, vel alicujus quotæ, & ad fiſcum adſociatio. Hujus cauſa efficiens èſt, authoritas Principis, vel illius cui Princeps confiſcandi facultatem conceſſit. Ut ſunt illi qui in ſumma adminiſtrationis ſunt poſiti poteſtate. *l. unica. hic.* Non enim ſine juſſu Principis certis judicibus licet confiſcare. Exceptis illis qui in ſumma poteſtate conſtituti ſunt; *d. l. unica eod.* cùm confiſcatio ſit meri imperii. Nemo igitur eam facere poteſt, niſi is qui ſuprema poteſtate & jure gladii

dii utitur; ut ſunt Imperator, Rex, Dux, & qui ab his jus gladii exercendi poteſtatem habet. *d. l. unica.*

De bonis proſcrip. & damnat.
TIT. XLIX.

MAteria confiſcationis ſunt bona proſcriptorum & damnatorum. Jure enim Codicis & Pandectarum damnato corpore, non exiſtentibus liberis, bona applicabantur fiſco. Sub ea tamen diſtinctione quam tradunt Imperatores Theod. & Valent. *in l. quando quis.* 10. *hic.* Ubi inquiunt, quando quis quolibet crimine damnatus capitalem pœnam deportationemve ſuſtinet, ſiquidem ſine liberis mortuus ſit, bona ejus fiſco vindicantur; ſi verò filii vel filiæ, vel nepotes ex defunctis filiis relicti fuerint, dimidiâ parte ærario vindicatâ, alia dimidia filiis conceditur, etſi nondum ſint nati, ut poſthumi. Decurioni verò ſi liberos non habeat ſuccedit Curia; filiis autem exiſtentibus, vel poſthumis naſcituris, paterna hæreditas defertur; ut ſi filia vel filiæ fuerint, pars dimidia ad filias, alia ad Curiam devolvitur; ſi mares curiales fuerint intermixti, dimidia pars ejus curiæ nomine defertur, & alia quam in commune omnibus tribuit indulgentia principalis pro virili portione dividitur; excepta ſola majeſtatis quæſtione. Quam ſi quis ſacrilego animo aſſumpſerit, juſtè pœnam ad ſuos etiam poſteros tranſmittet. *l. fin. eod.* Obſervandum eſt quod jure Codicis emancipati non admittantur ad bona damnatorum patrum, quæ reſervantur li-

beris ex gratia, niſi exiſtentibus in poteſtate conferant, quæ à patre receperant. *l. ſi deportatus.* 8. *l. ſi quis poſthac.* 9. *eod.* Jure autem noviſſimo bona damnatorum ſeu proſcriptorum ob delictum commiſſum (crimine læſæ majeſtatis excepto) non confiſcantur; ſed vel aſcendentibus vel deſcendentibus, vel ex latere junctis uſque ad tertium gradum, ſi ſuperſint relinquuntur; uxoribus quoque eorum dotem & ante nuptias donationem accipere licet; & ſi ſine dote ſint de ſubſtantia maritorum damnatorum partem legibus definitam, ſive filios habeant, ſive non, conſequi poſſunt, *Auth. bona damnatorum. eod.* Licèt enim triplex jus noviſſimum Authenticorum ſit, quod de confiſcatione ſtatuit. Scilicet unum, de quo *in Novell.* 22. *cap.* 1. juxta quod indiſtinctè publicatio bonorum fiebat: Aliud de quo *in Novell.* 17. *cap.* 1. ſecundum quod non fiebat indiſtinctè publicatio bonorum; Aliud, quod fuit ultimum de quo *in Novell.* 134. *cap. ult.* tamen hoc jure Authenticorum noviſſimo, (quod etiam *cum Authent. bona damnatorum. eod.* convenit.) omnia talia jura corriguntur. Forma confiſcationis traditur *in l. ſi quis intra.* 7. *eod.* Effectus ſatisfactio pro delicto. *l. in metallum.* 4. *eod.*

De bonis eorum qui mortem ſibi conſci. &c.

TIT. L.

CÆterùm eorum qui conſcientia delati admiſſique criminis, metuque futuræ ſententiæ

tentiæ manus ſibi intulerunt, bona fiſco vindicantur. *l.* 1. *&* 2. *hic.* Quod ſi non metu futuræ pœnæ, ſed dolore aliquo corporis, aut tædio vitæ, aut furore, vel inſania, aut aliquo caſu mortem ſibi conſciverunt, bona eorum, tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato, ad ſucceſſores pertinebunt. *d. l.* 1.

De ſententiam paſſis & reſtitutis.

TIT. LI.

Reſtitutio & remiſſio omnibus præcedentibus generibus pœnarum contrariantur. Eſt autem in integrum reſtitutio in priſtinum ſtatum repoſitio. *l. caſus ejus.* 11 *hic.* Cujus cauſa efficiens eſt, lex & Principis authoritas. *l.* 1 *cod.* Materia, ſunt bona proſcriptorum & damnatorum, pœna, fama, honores, & dignitates, contractus, & ultimæ voluntates. *l.* 1. *& l. fin. eod.* Forma reſtitutionis, ut ſi à Principe fiat, habetur *in l. C. eod.* Debet enim Princeps quod non tantum pœnam remittat, verùm etiam honores, famam, & alia omnia reſtituat, diſertis verbis exprimere; alioqui indulgentia pœnam tantum remiſiſſe videtur. *l. cùm patrem.* 2. *eod.* Effectus indulgentiæ, eſt remiſſio pœnæ tantum; non autem reſtitutio bonorum, famæ, honorum, &c. *d. l. cùm patrem. l. fruſtra.* 8. *l. generalis.* 9. *l. ſi ademptu;* 5. *& l. in inſulam.* 6. *eod.* Sed reſtitutionis effectus eſt, quod reſtituat omnia in integrum ſtatum, ut ſunt bona, fama, dignitates, honores. *l.* 1. *& d. l. caſus ejus. eod.* Ob id filii in poteſtatem patris damnati & reſtituti recidunt, & ſi quæ interea temporis con-

diderint, ultima elogia, reſtitutione factâ, infirmantur; Sed contractus à filiis adultis & providis celebrati non reſcinduntur. Tutores conſtituti revocantur, ſi pater reſtitutus bonis moribus præditus, prudenter filiis præeſſe poſſit, & denique omnia quæ abſtulit damnatio, facta reſtitutione recuperantur. *l. fin. eod.*

FINIS LIBRI NONI.

REGU-

REGULÆ
ET
SENTENTIAE
ex Libro primo.

Qui à recto religionis tramite diſcedunt demen-tes veſanique judicandi ſunt. l. 1. de ſum. Trinit.

Non debet alicui ad exercendam animi obſtinatio-ris dementiam patere occaſio. l. nullus. eod.

Ex tumultu perfidiæ occaſionem quærere non eſt licitum. eod.

Judicia ultima non ſunt ſubvertenda. Nihil enim eſt quod magis hominibus debeatur, quam ut ſupre-ma voluntatis, poſtquàm jam aliud velle non poſſunt, liber ſit ſtilus, & licens quod iterum non redit arbi-trium. l. 1. de ſacroſ. Eccleſ.

Quod contra jus vel utilitatem publicam in quoli-bet negotio præfertur, nullius eſt momenti l. jube-mus. eod.

Quæ contra leges fiunt pro infectis habenda ſunt. l. jubemus. 2. §. ſane ſi hæ. eod.

Qui non eſt dominus rei nec de ea teſtari poteſt. Auth. ingreſſi. eod.

Ceſſante cauſa ceſſat effectus. l. ſervis. de Epiſc. & Clericis, &c.

Quod parſimonia vel proviſione vel mercatura à cleri-

clerico colligitur id collectum religionis exiſtimari debet lucrum. l. omnes. eod.

Punitur affectus licèt non ſequatur effectus. l. ſi quis non dicam. eod.

Omnibus conceditur iis pro ſe introducta ſunt, renunciare. l. ſi quis in conſcribendo. eod.

Ante diffinitivam ſententiam vexandi adverſarii cauſa non licet appellare. l. ſi cericus. de Epiſc. aud.

Probationum facultas non eſt anguſtanda ſed ampliandа l. quoniam de hæreticis.

Quod in religionem divinam committitur in omnium fertur iniuriam. l. Manichæis, eod.

Qui in legem committit privilegium legis amittit. l. 1. eod.

Nihil tam ſtudioſum in rebus humanis invenitur, quàm legum auctoritas, quæ & divinas & humanas res bene diſponit, & omnem iniquitatem expellit. l. Deo authore. de jure vet. enucle. &c.

Qui non ſubtiliter factum emendat, laudabilior eſt eo qui invenit. l. 1. verſ. nam qui. eod.

Antiqua lege quæ Regia nuncupabatur, omne jus omniſque poteſtas in Imperatoriam tranſlata eſt majeſtatem. d. l. 1. §. cùm enim.

Roma eſt caput orbis terrarum d. l. 1. §. ſed & ſi

Omnium habere memoriam, & penitùs in nullo peccare, divinitatis magis quam mortalitatis eſt. l. 2. §. ſi quod. autem eo.

Imbecillitas humana hominibus naturaliter ineſt. d. l. 2. §. ſi quid autem.

Multò utilius eſt pauca idonea effingere, quam multis inutilibus animum hominis prægravari. d. l. 2. §. ſed & quid.

Quæ judiciali ſententia finita ſunt, vel amicabili ſopita pacto, non ſunt reſuſcitanda. l. 2. §. quæ enim

Divi-

Divina res perfectiſſima ſunt, humani verò juris conditio ſemper in infinitum decurrit, & nihil eſt in ea quod perpetuo ſtare poſſit, multas enim formas edere natura novas deproperat. l. 2. §. ſed quia divinæ.

Quod favore quorundam conſtitutum eſt, quibuſdum caſibus ad læſionem eorum non debet retorqueri. l. quod favore de legibus.

Leges & conſtitutiones futuris dant formam negotiis, non ad facta præterita revocantur, niſi nominatim & de præterito tempore, & adhuc pendentibus negotiis cautum ſit, l. leges & conſtitutiones. eod.

Ubi legis intellectus conſuetudine vel alia lege non eſt declaratus, princeps adeundus eſt, quia is habet jus interpretandi legem, qui eam condere poteſt. l. ſi imperialis. eod.

Quæ contra leges vel in earum fraudem fiunt pro infectis habentur. l. non dubium. eod.

Privilegia non faciunt jus generale, ſed in ſuis terminis ſunt ſervanda. l. quæ ex relationibus. eod.

Judex non debet recedere à jure ſcripto, propter æquitatem non ſcriptam, niſi authoritate principis ad quem hoc pertinet. l. inter æquitatem. eod.

Leges generales ad obſervantiam earum omnes obligant. l. leges ut generales. eod.

Digna vox eſt majeſtate regnantis, legibus ſe alligatum principem profiteri, quia de authoritate juris principis pendet authoritas. l. digna vox. eod.

Quod legitimè non apparet pro eo quaſi non eſſet habendum ex l. unica. de mand princ. *nihil eſt quod non conando accedente divino auxilio effici poſſit.* l. 1. §. hocque opere. de vete. jure enucl.

Errantis nullus eſt conſenſus. l. non idcirco. de juris & facti igno.

Errantis voluntas nulla eſt. l. cùm teſtamentum.

F*alſa demonſtratione mutari ſubſtantia veritatis non poteſt.* l. cum falſa eod.

Conſtitutiones principum nec ignorare quemquam nec diſſimulare decet l. conſtitutiones. eod.

Juris ignorantia in lucris acquirendis nocet, ſed in damnis vitandis prodeſt, & facti ignorantia tam in lucris quàm damnis non nocet. l. cum quis. eod.

Non refert à quo ſit impetratum dummodò à principe ſit conceſſum. l. univerſis de precib. Imp. off. *reſcripta contra jus elicita, ab omnibus judicibus refutari debent, niſi fortè ſit aliquid quod non lædat alium, & proſit petenti, vel crimen ſupplicantibus indulgeat.* d. l. reſcripta.

Nec damnoſa fiſco, nec juri contraria poſtulari oportet. l. nec damnoſa. eod. & l. omnes. ſi contra jus, &c. *litis conteſtatio inducitur per oblatas principi preces.* l. 1. quando libellus, &c.

Pratoriæ actiones per oblatas principi preces perpetuantur.

Mendax precator carere debet impetratis, legitimiſque pœnis pro qualitate mendacii ſubiici. l. & ſi legibus. ſi contra jus vel utilit. &c.

Reſcripta ſub tacita conditione, ſi preces veritate nitantur conceſſa videntur. l. univerſa reſcripta. de diverſ. reſcrip.

Principes viros celebres quos in conſilium ſibi aſſumere volunt, ſpe præmiorum provocare non metu vel aliqua neceſſitate cogere debent. l. ſtudiorum de aſſeſſo. & domeſt.

Mulcta damnum famæ non irrogat, l. 1. de modo mulctarum, &c.

REGU-

REGULÆ & SENTENTIÆ
EX
Libro Secundo.

Sententiis finita negotia reſcriptis revocari non oportet. l. ſententiis de errore advocat. &c.

Non eſt dubitandum judicem, ſi quid à litigatoribus vel ab iis qui negotiis adſiſtunt, minus fuerit dictum id ſupplere & proferre poſſe, quod ſciat legibus & juri publico convenire. l. unica. ut quæ deſunt advocat. par.

Conjectio in carcerem vel vincula non inurit infamiæ notam. l. 1. ex quibus cauſis &c.

Neminem ſequitur infamia ob defenſa negotia publica patriæ ſuæ. l. neminem. eo.

Vituperatio patris filios non infamat, lædit tamen opinionem filiorum apud bonos & graves. l. ea quæ pater. eod.

Dolum ex judiciis perſpicuis probari convenit. l. dolum. de dolo.

Actio famoſa contra patrem ob reverentiam paternam non datur. l. ſi ſuperſtite. eod.

Leges authoritatem perfidiæ & perjurii præſtare non debent. l. ſi minor ſi adverſ. vend.

In contractibus, qui bonæ fidei ſunt etiam majoribus officio judicis cauſa cognita jura ſubveniunt. l. in contractibus quibus. ex cauſ.

Reſpublica minorum jure uti ſolet, ideoque auxilium reſtitutionis in integrum implorare poteſt. l. reſpublica. eod.

Re ab aliquo alienata ut actionem in rem effugeret, vel cum alienante, vel cum eo, in quem res alienata eſt, nihilominus agi poteſt. l. unica de alienat. jud. mutand. &c.

Parentes cavent ne ſua opinioni contrarium quid exiſtat l. cùm apud. qui & adverſ. quos &c.

Honor & reverentia debetur parentibus. l. cum apud, eod.

Cum in minore malitia ſupplet ætatem, non datur reſtitutionis beneficium. l. ſi alterius ſi minor major. ſe dix.

Errantibus non decipientibus jura ſubveniunt. l. ſi is qui. eod.

Sacramentum calumniæ non poteſt à partibus remitti, quia introductum eſt pro publica utilitate. l. ſi. §. ſed quia de jureju. prop. calum.

Ex ſententia arbitri nudo pacto & ſine pœna aſſumpti homologata, tacitè vel expreſſè oritur actio & exceptio. l. pen. de recep. arb.

A ſententia arbitri non appellatur. l. 1. de recep. arbit.

Beneficium reſtitutionis ex quacunque cauſa competens ad hæredem tranſmittitur. l. ex perſona. de tempo. in integrum reſtitut.

Privilegium ſucceſſoris non reſcindit factum legitimum prædeceſſoris. l. quæ à patre. eo.

Sola malitia non præbet beneficium reſtitutionis in integrum. ſed occupatio circa res militares; l. ſancimus. C. de reſtit. milit.

Quæ à patre geruntur non debent per filium ad irritum revocari. l. quæ à patre. de uxori. militum.

Cauſam in integrum reſtitutionis, ſi qua competit, etiam per procuratorem agi poſſe placet. l. unica etiam per procurat. &c.

Pendente appellatione in integrum reſtitutionis nihil eſt innovandum. l. poſtulata in integrûm reſtitut. poſtula. &c.

Reſtitutio in integrum reponit omnia in priſtinum ſtatum etiam contra tertium. l. qui reſtituitur. de eputàtionibus. &c.

Agens

Agens ad diſtractum tenetur ſequi forum Rei. l. quoniam ea.ubi & apud quem &c.

Ratificatio minoru reconciliat contractum in minore ætate celebratum, & ipſum reddit efficacem. l. 1. ſi major factus &c.

Fictio legis pro veritate habetur. l. cum apud qui & adverſ. quos &c.

Vbi deficit plena probatio recurritur ad veriſimilia. l. 1. qui & adverſus quos &c.

Præſcriptiones longi temporis minoribus non currunt ſed longiſſimi temporis. l. ſancimus. in quibus cauſ. &c.

Sententia lata contra tutorem qui non habet adminiſtrationem eſt ipſo jure nulla. l. ſi tutor.eod.

Licèt actio ex teſtamento competens ſit ſtricti juris, tamen æquiparatur actionibus bonæ fidei. l. in minorem. eo.

Non eſt neceſſarium officium judicis ubi lex ipſo jure producit effectum. l. minoribus. eo.

Filius qui ſe paternæ hæreditati non immiſcuit, non eget beneficio reſtitutionis in integrum, quia tutus eſt ipſo jure. l. ſi.vos paternæ. ſi ſe abſtinuit hæres &c.

Vbi delictum locum habere non poteſt, ibi nec pœna imponitur. l. licet. ſi adverſ. delictum.

Error juris excuſat nullo modo, niſi aliud ſit privilegium quod attenditur. l. in debito.ſi adver.ſolut.

Si res minoris eſt vendita jure creditoris, minor non reſtituitur, niſi propter enorme damnum. l. etiam adverſus. ſi adverſ. vend. pigno. &c.

Sententia lata adverſus minores indefenſos eſt ipſo jure nulla. l. cum & minores. ſi adverſ. rem jud.

Res inter alios acta aliis non nocet, nec privilegium uni perſonæ conceſſum ad aliam extenditur. l. unica. ſi in commu. eademque cauſ. &c.

Auxi-

Auxilium extraordinarium cum ordinario concurrit contra diverſos. l. etiam. ſi tutor vel cu. &c.

Reſtitutio minoris non prodeſt fidejuſſori, niſi ob dolum adverſarii. l. ſi ea de fidejuſſ. min.

Non videtur circumſcriptus minor, qui jure ſit uſus communi. l. ſi de in integ. reſtit.

Minor læſus reſtituitur etiamſi non dolo adverſarii ſit læſus ſed ſui facilitate. l. minoribus. eod.

Actio de dolo cum alia actione non concurrit. l. de dolo. de dolo.

Transactio facta nudo pacto, tollit actionem ope exceptionis ſed ſi facta ſit per acceptilationem tollit ipſo jure. l. ſi ſuperſtite. eod.

Metum non jactationibus tantum, vel conteſtatione, ſed atrocitate facti probari convenit. l. metum. de his, quæ vi metusve cauſa.

Periculum interitus pertinet ad furem vel metum inferentem. l. perſecutionem eod.

Quod mater in alimenta filij impendit non repetit, quia ex pietate materna expendiſſe videtur. l. alimenta de negot. geſt. act.

Hæreditatis aditio pro portione hæreditaria debitum confundit. l. ſi ab eo & l. eo cum tutores. eod.

Exceptio falſi procuratoris reddit judicium retro nullum l. licet. in princ. de procurat.

Exceptio dilatoria ante litem conteſtatam opponi debet. l. ita demum. eod.

Procurator litem conteſtatus procuratorem ſubſtituere poteſt, quia litis dominus per litis conteſtationem effectus eſt. l. quod quis. eod.

CODI-

REGULÆ & SENTENTIÆ
EX
Libro Tertio.

M*Ortuorum reliquiæ, ne ſanctum municipiorum polluatur, intra civitatem condi non debent*. l. mortuorum. de religioſ. & ſump. funerum &c.

Omnis occaſio auferenda qua maledictiones, blaſphemia & infortunia manare poſſunt. l. fi. de religioſis &c.

Voluntas defuncti debet obſervari in faciendo ei monumento. l. militis. eod.

Corpus humanum ſepultum, poteſt in alium locum transferri, ex juſta cauſa, & cum ſuperioris auctoritate. l. ſi vi fluminis. eo.

Qui rem ſibi vult vindicare ratione dominii, poteſt prius ad exhibendum experiri l. ſi dominum. eod.

Contra non exhibentem inſtrumenta juratur in litem. l. non ignorabit. ad exhibend.

Ex delicto ſervi dominus ignorans civiliter cum beneficio dedendi ſervum noxæ convenitur: ſecus ſi ſciens non prohibuit, ex delicto autem ſervi criminaliter non convenitur l. ſi ſervus. de noxalibus. &c.

Si plures ſunt conſortes ejuſdem litis circa rem individuam, quilibet poteſt pro parte agere & defendere. l. exploſis. de conſortib. ejuſdem litis.

Varietate ſucceſſorum & conſenſu dominorum poſſunt agrorum termini mutari l. ſucceſſionum. finium regund.

Ubi non eſt communio ibi non poteſt eſſe diviſio. l. familiæ erciſcundæ. commun. utriusque jud.

Diviſio

Diviſio non eſt inſtauranda niſi dolo alterutrius celebrata ſit. l. ſi inter vos. eod.

Diviſio nulla partium conſenſu non poteſt comprobari. l. etiam ſi is. eod.

Judex in erciſcunda familia omnino ſequi debet voluntatem teſtatoris. l. ſi qua. famil. erciſcun.

Ibique continentia cauſa non debet dividi. l. nulli. de judiciis.

In arbitrariis actionibus propter loci adjectionem habetur intereſſe utriuſque partis. l. unica. ubi conveniat. qui certo, &c.

Actor forum rei, ſive in perſonam ſive in rem ſit actio ſequitur. l. actor. ubi rem actio, &c.

Cuilibet libera reſiſtendi facultas. liberam. quandò lic. unicuique ſine jud.

Melius eſt occurrere in tempore, quàm poſt exitum vindicare. d. l. liberam.

Nemo alieno odio debet prægravari. l. ſi quis ſuo teſtamento. §. legis autem. de inoff. teſtam.

Satis crudele eſſe videtur, eum qui non ſentit, ingratũ exiſtimari. d. l. ſi quis ſuo teſtamento. in fin.

Leges legibus concordare debent. l. unica. de inofficioſis dotibus.

Querela inofficioſæ donationis ad exemplum inofficioſi teſtamenti legibus introducta eſt. l. non convenit. de inofficioſ. donat.

Debita portio, in integrum reſtitutio & voluntatis defuncti agnitio, querelam inofficioſi excludunt. l. cum donationibus. eod.

Quod immoderate uni ex liberis donatum eſt, propter ſupervenientes liberos, uſque ad debitum bonorum ſubſidium, revertitur ad patrimonium donatoris. l. ſi totas. eod.

Tueri placita inter contrahentes debent, l. & in provinciali. de ſervit. & aqua.

Pactum

Pactum cohæredum non præjudicat creditoribus, ſed inter ipſos cohæredes vim habet. l. licet pacto. eod.

Non cogitur quis invitus communione manere. l. in communione, communi divid.

Diviſio comparatur emptioni. l. 1. communia utriuſque judicii.

Diviſio facta inter præſentes juri abſentis non præjudicat. l. cohæredibus. fam. erciſcund.

Contumax non auditur niſi reſtituat expenſas & damna. l. ſancimus de judiciis.

Nomina non recipiunt diviſionem, cùm ſint jure duodecim tab. diviſa. l. ea quæ fam. erciſ.

In ſervitutibus antiqua forma ſervanda eſt. l. ſi manifeſtè. de ſervitutib. & aqua.

Servitus quæ habet cauſam continuam inducitur diuturno uſu, & longi temporis præſcriptione, niſi fuerit interrupta. l. ſi aquam. eod.

Uſufructuarius præſtita cautione, utetur re arbitrio boni viri, nec proprietatem præſcribet. l. uſufructu. & l. neque fructuarium. C. de uſufructu, & habitat.

Certum eſt, malæfidei poſſeſſores omnes fructus ſolere cum ipſa re præſtare, bonæfidei verò extantes, poſt litis conteſtationem univerſos. l. certum eſt. de rei vindicat.

Sine juſto titulo uſucapio vel præſcriptio non procedit. l. nullo juſto. eod.

Actore non probante, Reus abſolvitur, ſive poſſideat juſtè vel injuſtè. l. res alienas. eod.

Ille potior eſt in dominio, cui res prius traditur, licèt alius in titulo præceſſerit. l. quoties eod.

Poſſeſſionis judicium prius quàm proprietatis definiendum eſt. l. ordinarii juris. eod.

Partus

Partus ſequitur conditionem matris. l. partum. eod.

Res empta ex pecunia mea non eſt mea, ideò à me vendicari non poteſt. l. ſi ex ea pecunia. eod.

Ædificium cedit ſolo. l. ſi inferiorem. eodem.

Cogi aliquem ut ſua poſſeſſionis titulum indicet juri non convenit. l. cogi. de petit. hæred.

Petitio hæreditatis longi temporis præſcriptione non tollitur. l. hæreditatis. eod.

Per pactum celebratum inter patrem & filium non poteſt tolli filio jus agendi ad ſupplementum legitimæ, ſecus ſi hoc fiat cum hærede ejus poſt mortem defuncti l. ſi quando. §. illud etiam de inoffic. teſtamento.

Actor ſequitur forum Rei, quod ibi eſt ubi domicilium habet, vel tempore contractus habuit. l. juris ordinem. de juriſd. omnium jud.

REGULÆ & SENTENTIÆ
EX
Libro Quarto.

Ex nudo pacto actio non naſcitur. l. ſi tibi. de loca & conduct.

Errantis nullus eſt conſenſus. l. ad probationem. eó.

Permutatio vicem emptionis obtinet. l. permutationem. de rerum permutat.

Ex placito permutationis nulla re ſecuta nemini competit actio, niſi ſtipulatio ſubjecta ſit. l. ex placito. eo.

Nobiliores natalibus & ditiores, pernitioſum urbibus mercimonium exercere prohibentur, ut inter ple-

beios

bejos & negociatores facilius ſit emendi & vendendi commercium. l. nobiliores. de commerciis, &c.

Non ſolent nova vectigalia inconſultis principibus inſtitui. l. non ſolent. vectigal. nova inſtitutione, &c.

Redhibitoria actio ſex menſium, quanto autem minoris anni ſpatio concluditur. l. cùm proponas. C. de ædi. lit. actionib.

Lex oppoſita contractui ſervanda eſt. l. 1. de pactis, int. emp. &c.

Res geſta potior quàm ſcriptura habetur. l. multum. ſi quis alteri vel ſibi, &c.

Periculum incendii ſicuti & aliud periculum emptione perfecta ad emptorem pertinet. l. cùm inter. de periculo. & com. rei vend.

Quod conſenſu contractum eſt contraria voluntatis adminiculo reſolvitur. l. 1. quando liceat ab. emp. &c.

In venditionibus deceptio ultra dimidium reſcindit contractiom. l. 2. de reſcind. vend.

Voluntates legitimæ contrahentium omnimodo conſervandæ ſunt. l. de ſocietate. pro ſocio.

Mandatum re integra domini morte finitur. l. mandatum. mandati.

Uſura in depoſiti actione, ſicut in cæteris bonæ fidei judiciis ex mora venire ſolent. l. uſuræ. depoſiti.

Terminato judicio non tantum finitur officium judicis quoad cauſam principalem; ſed etiam quoad acceſſoria. l. ſi depoſita. eod.

Agenti depoſiti non objicitur compenſationis exceptio. l. ſi quis. eod.

Condemnatus in actione depoſiti, directa fit in infamis. l. qui depoſitum. eod.

RECU-

REGULÆ & SENTENTIÆ
ex
Libro Quinto.

IN *contrahendis nuptijs libera debet eſſe poteſtas*. l. mulier. de ſponſalib.

Plerunque fœmina ſuo conſilio ſibi nocet. l. ſi pater. eod.

Periniquum eſt contra paternam voluntatem tutoris aut curatoris admitti arbitrium, proviſio enim paterna circa liberos, eſt majoris efficaciæ quàm tutoris vel curatoris. d. l. ſi pater.

Donatio propter nuptias poteſt in dotem converti. l. multum de donat. ante nup.

Donatio facta ob cauſam nuptiarum, cauſa non ſecuta repetitur. l. ſi præſid. eod.

Non debet lucrum ſentire qui fraudis particeps eſt. l. pollicitatione. eod.

Varia ſunt aliquid fieri tempore prohibito, vel conferre in tempus prohibitum. l. quod ſponſæ. eod.

Impoſſibilitas de jure vitiat promiſſionem etiam à ſciente factam. l. ea quæ. eo.

Creditor agens hypothecaria debet probare rem fuiſſe in bonis debitoris tempore obligationis. l. de reb. eod.

Simplex donatio inter ſponſum & ſponſam facta, cenſetur eſſe ſponſalitia largitas. l. cum veterum. eod.

Quod ad alterum ex conjugibus revertitur de eo quod dedit, non tenetur filiis primi matrimonii reſervare. l ſi liberis eod.

Nuptialia lucra tenetur alter conjugum qui ad ſecunda vota convolat filijs prioris matrimonij reſervare. Auth eo decurſum eſt. eo.

Mulieri

Mulieri ad conſequendam dotem actio perſonalis & hypothecaria competit, quibus actionibus privilegium prælationis datum eſt quo omnibus creditoribus tam expreſſam quàm tacitam hypothecam habentibus præfertur, quòd actioni competenti eidem pro lucro nuptiali non conceſſum eſt. Novell. 91. & Novell. 97.

Dos & donatio paribus paſſibus ambulare debent, eandem ſummam, quantitatem, eademque pacta pariter continere. l. ſi conſtante. & l. cùm multæ. eod.

Nuptiæ ſine dote celebrari poſſunt, ſed dos ſine nuptiis conſtitui non poteſt. d. l. cum multæ. eod.

Nuptias facit maritalis honor & affectio. Novell. 22. §. matrimonium.

Mors ex æquo omnia ſolvit. d. Novel. §. quod autem ſupereſt.

Mulieres quæ nuptias non iterant, præ aliis prærogativa honoris dignæ cenſendæ ſunt. d. Novel. §. quoniam verò.

Quod juris de toto quoad totum, idem juris eſt de parte quoad partem. l. ſed & ſi quis. C. de ſecund. nupt.

Concubinam patris filius ducere prohibetur. l. ſi ut proponis. 1. de nup.

Taciturnitas patris habetur pro conſenſu in contrahendis filii nuptiis. l. ſi ut proponis. 2. eod.

Sicuti patris conſenſus neceſſarius eſt in matrimonio copulando ita etiam in eodem diſſoluto reparando requiritur. l. ſi ut proponis. 3. eod.

In copulandis nuptiis nec curatoris, nec cognatorum vel adſinium ulla auctoritas requiritur, ſed ſpectanda eſt ejus voluntas, de cujus conjunctione quæritur. l. in copulandis eod.

Pluribus datis ex inquiſitione tutoribus, ille qui ſecundum

ſecundum formam edicti rem pupilli ſalvam fore ſatiſdedit, alius in tutela præfertur. l. non omnium. de tut. vel. cur. &c.

Nobilitas quæſita mulieri nobilitate prioris viri, poſterioris ignobilitate amittitur. l. cum te non. de nup.

Matrimonium debet eſſe liberum. l. neque ab initio. eod.

Filiusfamilias invitus ad ducendam uxorem cogi non debet. l. nec filium. eod.

Uſque ad quartum gradum conſanguinitatis nuptiæ jure civili ſunt prohibitæ. l. nemini. & l. celebrandis. eod.

Patris conſenſus in contrahendis nuptiis filiorum requiritur. l. in conjunctione. eod.

Inſtrumenta ad matrimonium probandum non ſunt neceſſaria. l. neque ſine nuptiis: eod.

Nulla dignitas impedit nuptias etiam cum ignobiliore matrimonium contrahere. Auth. ſed novo jure. eod.

Illicita rei jusjurandum ſervari non oportet. Auth. quod eis. eod.

Fælicitas viri uxori prodeſt, & è contra. l. ſi libertam. eod.

Poſſunt nuptiæ inter quinquagenarios & ſexagenarios contrahi. l. ſancimus. eod.

Binas nuptias contrahens infamis efficitur. l. neminem. de inceſt. & inutili. nup.

Facinora quæ clam committuntur gravius ſunt coërcenda, quàm quæ palàm. l. cùm ancillis. eod.

Humilis & abjecta mulier, eſt non quæ paupertate laborat, ſed quæ ab ingenuis parentibus non eſt nata, vel quæ impudicam agit vitam. l. humilem. eod.

Puellam deſponſatam fratri etiam virginem ſuperſtes

perſtes frater in uxorem ducere nequit. l. licèt quidam. eod.

Prætextu reſcripti impetrati mala non debent patrari. l. fin. eo.

Duo ſpecialia circa idem non poſſunt concurrere. l. fruſtra. de dotis promiſſione.

Proviſio hominu facit ceſſare proviſionem legis. l. fin. depactis conu.

Donatio propter nuptias & dos paribus paſſibus debent ambulare. l. lege Leonis. & l. ex morte. eod.

Pactum de futura ſucceſſione jure non ſubſiſtit etiam inter virum & uxorem. l. hæreditas eo.

Pactum inutile non habet vim pacti, nec vim ultimæ voluntatis. d. l. hæreditas eo.

Ex nudo pacto actio non naſcitur niſi cohærentia contractus vel traditione ſit veſtitum. l. legem. eod.

Bonum eſt mulierem quæ ſe ipſam marito committit res etiam ejuſdem arbitrio gubernari. l. hac lege. eod.

Conditores legum & æquitais convenit eſſe fautores. d. l. hac lege, eo.

Quandoque ex æquitate utilis competit actio, ubi directa locum non habet. d. l. hac lege eo.

Separatorum ſeparata debet eſſe ratio. l. ſi maritus quondam de donat. inter vir. & uxo. *Confirmans id quod per ſe ſubſiſtere poteſt, non videtur de novo dare*. l. ex verbis. eod.

Princeps debet eſſe humanus non ſuperbus. l. ſi unus. de donat. &c.

Quicquid acquirit uxor conſtante matrimonio videtur de bonis mariti quaſiviſſe. l. etiam. de don. inter vir.

Acceptans unus intelligitur acceptare emolumentum. l. quoniam. de naturalibus liberis, & cæt.

Qui

Qui à tutela removeatur ob dolum infamis efficitur, non ſi ob culpam. l. final. de ſuſpectis, &c.

Lex qua abrogat, intelligitur abrogare quoad futura, non quoad præterita. l. legem. de naturalib. lib.

Filius naturalis legitimatus per oblationem curiæ jus tantum ſuitatis non jus agnationis conſequitur, ſed qui legitimatur per ſubſequens matrimonium & ſuitatis & agnationis jus. l. communium. eod.

In odioſis appellatione filii non continentur nepotes. l. fin. eod.

Deſideria morientium ex arbitrio viventium non ſine juſta ratione colliguntur. l. quoniam. eod.

Concubina uxoris loco habentur. l. jubemus. eo.

Gratia & venia indigni non ſunt qui alieno laborant vitio. l. legem. eod.

Libidinum deſideria nulla venia defenduntur. d. l. legem. eo.

Nimis indignum & impium eſt, flagitiis præſidia quærere. d. l. legem. eod.

Gratias agere debent poſteriores liberi prioribus naturalibus procreatis, quorum beneficio ipſi juſti facti, & nomen ordinemque conſecuti. l. cùm quis. eo. *favore liberorum, non conceptionis, ſed partus tempus ſpectandum eſt, niſi utilitas infantis aliud poſtulet.* l. nuper. eod.

Vitium paternum refrenandum eſt. l. cuidam. eo.

Matrimonium ritè contractum ex poſtfacto retractari non debet. l. cùm proponas. de interdicto matri. inter pupil. &c.

Ruſticitas vel imperitia non excuſat. l. 1. eo. *appellatione filiorum etiam naturales filii continentur.* l. libertinum eo.

Lex diſponens ex veritate procedit. l. ſi quis. eod.

Non valet reſcriptum obreptitium, vel de illicitis impe-

impetratum. l. 1. & 2. ſi nup. ex reſcrip. petan.

Quod in ſavorem alicujus inductum eſt, in odium retorqueri non debet. l. generaliter. de ſecundis nuptiis.

Lucra nuptialia liberis primi matrimonii ſervari debent, non uſufructus ſed proprietatis jure, l. fœminæ. l. generaliter eod.

In multis par eſt viri & uxoris conditio. l. ſi quis eod.

Dos nudo pacto conſtituitur abſque ſcriptura. l. ad exactionem. de dotis promiſſione, &c.

Nulla lege prohibitum eſt univerſa bona in dotem dare. l. nulla lege. eod.

Pater profectitiam dans dotem pro filia, ſibi non quærit actionem, niſi expreſſè ſibi dotem ſoluto matrimonio reddi ſtipulatus ſit, extranei etiam actionem ſibi per nudum pactum quærunt. l. avia tua. de jure dot.

In dotibus ſententia & voluntas magis quam verba ſpectantur. l. etiamſi. eo.

Dotis potiorem cauſam eſſe convenit, quam reipublicæ, cui poſteà idem maritus obnoxius factus eſt. l. dotis. eod.

Qui commoditatem & lucrum alicujus rei percipit, & onus ſentire periculumque fatale ſuſtinere debet. l. cùm dotem. eo.

Æſtimatio rei emptionem inducit. d. l. cum dotem. *res empta ex pecunia mea non eſt mea.* l. fundus. eod.

Fructus dotis cedunt lucro mariti pro oneribus matrimonii quæ ipſe ſuſtinet. l. pro oneribus. eod.

Rem dotalem neque maritus neque uxor alienare poteſt. l. rem quam & l. ſi prædium. *viro vergente ad inopiam conſtante matrimonio poteſt exigi dos.* l. ubi adhuc. eod.

Mulier pro repetenda dote duo privilegia habet, & jus tacitæ hypothecæ in bonis mariti, & jus prælationis, quo omnibus creditoribus tacitam & expreſſam hypothecam habentibus, & etiam antiquioribus præfertur. l. in rebus. eod.

Rei dotalis mulier naturaliter manet domina. d. l. in rebus.

Maritus non poteſt fundum dotalem vel hypothecæ titulo dare, etiam conſentiente muliere, nec alienare, ne mulier fragilitate naturæ ſuæ in repentinam deducatur inopiam. l. unica. de rei uxo. act. §. cùm autem.

Ex nudo pacto actio non datur, quod ita procedit, ſi cohærentia contractus vel traditione rei pactum non ſit munitum. l. 1. de pact. con.

Dos cauta confirmatur morte confitentis. l. 2. de dot. cauta.

Inter eas perſonas quæ ſibi invicem ratione patriæ poteſtatis ſubjectæ ſunt donatio non procedit. l. ſi ancillam. de donat. inter vir. &c.

Mater filio donare non prohibetur. l. ſi conſtante. eod.

Filiæ divortium in poteſtate matris non eſt neque patris, niſi magna ex cauſa. l. filiæ. & l. diſſentientis, de repud.

Licèt repudij libellus, non fuerit traditus vel cognitus, tamen ſolvitur matrimonium. l. licet. eod.

Conſenſu matrimonia contrahi, ſed contracta nudo conſenſu diſſolvi non poſſunt. l. conſenſu. eo.

Propter naturalem imbecillitatem & impotentiam coitus, triennio tranſacto licitè divortium fieri poteſt. l. in cauſis. eod.

Dos à patre profecta ſoluto matrimonio ad patrem redire debet. l. dos à patre. ſoluto matrimonio.

Dos

Dos non vi, ſed actione eſt occupanda in caſum ſoluti matrimonii. d. l. dos.

Fruſtra in integrum reſtitutionis auxilium deſideratur, ſi ea quæ geſta ſunt, ipſo jure non ſubſiſtunt. l. in dubium. de tut. vel curat. qui non ſatiſd. &c.

Exceptio competentiæ, quæ datur viro ob dotem convento non peremptoria, ſed dilatoria eſt. l. ne maritus. eod.

Cautio fidejuſſoria pro conſervanda dote præſtari vel exigi non debet, ne cauſa perfidiæ in connubio, generetur. l. generali ne fidejuſſo. vel mand. dot &c.

Actio famoſa conſtante matrimonio adverſus uxorem non competit, ſed actio in factum. l. divortii. eod.

Actio rerum amotarum non competit, niſi ſoluto matrimonio, & competit in ſucceſſores uxoris, quatenus ad eos pervenit. l. 2. & l. 3. eo.

Alienatio eſt omnis actus, per quem dominium transfertur. l. 1. de fundo dotali.

Ubi pupillus divortio facto educari vel morari debeat, judex competens æſtimabit. l. licet. de divor. fact. &c.

Parentum neceſſitatibus liberos ſuccurrere juſtum eſt. l. parentum. de alend. lib. &c.

Mater agere poteſt contra maritum, ut filium pro modo facultatum alat. l. ſi competenti. eod.

Sicuti à parentibus liberi, ita etiam à liberis parentes inopia laborantes ſuſtentandi ſunt. Novell. 117.

Conſtante matrimonio concubinam penes ſe habere nemini conceditur. l. unica. de concubinis.

Quæ eodem tempore confirmantur, ſimul fieri videntur. l. & ſi à patre. C. de teſtament. tutela.

Tutela teſtamentaria non cedit legitimæ. l. ſi tutores, eod.

Legitima tutela defertur ſecundum ſucceſſionis ordinem. Authen. ſicut hæreditas de legit. tutela.

Præſumptionis juris & de jure, ſunt liquidiſſimæ probationes. l. ſi tutor. de peri. tuto.

Negligentia non imputatur ignoranti. d. l. ſi tutor.

Exceptio quod mandatum non ſit ſufficiens, vel non ſit legitimum, poteſt opponi in quacunque parte judicii, ſicut exceptio falſi procuratoris. l. non utiliter. de eo qui pro tuto, &c.

Veritas inventarii inſpicitur, nec probatio in contrarium admittitur. l. veteris. arb. tut.

Verba enunciativa teſtatoris non inducunt diſpoſitionem in præjudicium tutoris. l. 1. eod

Quod omnes tangit ab omnibus debet comprobari. l. 1. ff. de autho. præſtanda.

Lex vel ſtatutum cùm dicit quod aliquis non debeat compelli, debet intelligi cùm utitur ſuis defenſionibus. l. quod placuit. de excuſat. vetera &c.

Plura imperfecti non faciunt unum perfectum. l. ſi tres tutelas. qui num. tutel. ſe excuſ.

Prohibitio rerum minoris extra perſonam & cauſam prohibitionis non egreditur. l. & ſi is. de prædiis mino. &c.

Longi temporis poſſeſſio non dominium ſed præſcriptionis exceptionem inducit. l. 1. ſi quis ignorans, &c.

Conceſſio ſingularis principis vim decreti habet, l. 2. quando decreta, &c.

Alienatio ex voluntate teſtatoris facta etiam abſque decreto ſubſiſtit. l. 1. & l. 3. eo.

Alie-

Alienatio rerum minoris non valet, niſi ex juſta cauſa probatione & decreti interpoſitione. l. minorum. eod.

Decretum ex falſa cauſa alienationi rerum minoris accommodatum ipſo jure nullum eſt. l. & ſi præſes. eod.

Ubi alienatio eſt nulla minor reſtitutione in integrum non eget. l. ſi quidem. & l. 2. eo

Impleta legitima ætate furioſis & prodigis curatores ſolent dari. l. 1. de curat. furioſi. &c.

Jura loquentia de minoribus, extenduntur ad prodigos & furioſos, l. orationis eo.

Pater in teſtamento filio furioſo hæredi inſtituto curatorem ordinare & exemplariter ſubſtituere non prohibetur. l. cùm furioſus. eod.

Voluntariæ tutelæ munus privilegiis non derogat. l. voluntariæ. de excuſat. &c.

Tutoris officium ex ſola voluntate pupilli non finitur. l. tutoris. quando tuto. &c.

Minor in judicio abſque curatoris authoritate legitimam perſonam ſtandi non habet, ne ex ſua imperitia vel juvenili calore aliquid vel dicat, vel taceat, quod ſi prolatum vel non expreſſum fuiſſet, prodeſſe poterat. l. clarum. de autho. præſt.

Pro ea parte quam tutor ſolvit, liberatur fidejuſſor. l. non eſt ambigui. de fidejuſſoribus.

Adverſus tutorem dolo vel culpa res minoris non reſtituentem juratur in litem. l. 1. de in litem jurando.

Tutelæ actio tam hæredibus quàm contra hæredes competit. l. tutelæ. arbi. tut.

Pauperibus labore & induſtria augere patrimonium ſuum non eſt interdicendum. l. ſi defunctus. eo.

Quicquid tutoris dolo, vel lata culpa, aut levi-

ſeu curatoris minores amiſerint, vel cum poſſent non adquiſiverint, hoc in tutela ſeu negotiorum geſtorum utile judicium venire, non eſt incerti juris. l. quicquid. eo.

Continentia cauſa efficit ut omnes Rei ad unum judicem in judicio univerſali remittantur. l. omnes tutores. eod.

Tutela munus virile eſt, nec ob infirmitatem ſexus fœminis committi debet. l. 1. quando mulier &c.

Minor imbutus literis vento non vixiſſe, ſed ſumptibus tutoris in ſtudiis alitus præſumitur. l. 2. de alimen. pup. præſtan. &c.

Lex non ſolum contra tutores, ſed etiam contra fœminas immoderatas proſpexit minoribus, quæ plerunque novis maritis, non ſolum res filiorum, ſed etiam vitam addicunt. l. lex quæ. de adminiſtrant. tuto.

Bona tutoris vel curatoris pro geſtis vel non geſtis ſunt tacitè obligata pupillo vel adulto. l. pro officio. eod.

Fœcunditas liberorum fœminis intra legitimam ætatem conſtitutis, ad rerum ſuarum adminiſtrationem non multum patrocinatur. l. de his. eod.

Habenti tutorem tutor dari non poteſt. l. ſi ſororis. qui dare tuto.

Maritus etſi rebus uxoris ſuæ affectionem debeat, tamen curator ei creari non poteſt. l. maritus. eo.

REGU-

REGULÆ & SENTENTIÆ.

EX

Libro Sexto.

SErvus fugitivus ſui ipſius furtum fugiendo facit, & ideo uſucapi vel longo tempore præſcribi non poteſt, ne ſervorum fuga dominis ſuis ex quacunque cauſa fiat damnoſa. l. 1. de ſer. fugit.

Rem furtivam in aliena domo quærere non licet, niſi ſint præſumptiones contra ipſum. l. requirendi. eod.

Delinquentes puniri debent eo membro, quo delinquunt. l. ſi fugitivi. eod.

Qui non habet in ære luat in corpore. l. quicunque eod.

Pœna ad deterrendos animos hominum à delictis imponi debent. l. cum ſervum. eod.

Cumulatio actionum conceditur, ſi ex diverſa cauſa, vel una cauſa, ſed ad diverſa competant, nec ſint contraria, ut unius electione altera perimatur. l. 1. de furt. & ſer. corrup.

Res furtiva reddi debent, etiam pretio à domino non ſoluto. l. incivilem. eo.

Qui cum alio contrahit, vel eſt, vel eſſe debet alterius conditionis non ignarus. d. l. incivilem.

In privilegiis res quæ mox futura ſunt, habentur pro factis: aliàs ſecus. l. ſi nondum. eod.

Rei furtivæ periculum ad furem qui ſemper moram facere videtur ſpectat. l. ſubtracto. eod.

Res furtiva propter vitium reale cohærens non poteſt uſucapi. l. ſi abducta. eod.

Cum diverſa actiones competunt quarum una pœna, altera rei perſecutoria, per electionem unius altera non tollitur, ſed utraque competit. l. ancillæ. eod.

Tranſactio eſt modus tollendæ obligationis & actionis competentis. l. poſt deciſionem. eod.

Conſilium quod ad perniciem probitatis trahi poteſt, eſt puniendum. l. ſi quis ſervo. eod.

Conſilia quadam etſi non ſequatur effectus, tamen in exemplum ſunt punienda. d. l ſi quis ſervo. eod.

Rerum amotarum actio propter matrimonii pudorem introducta eſt. l. ſi. §. ſi enim eod.

Non probat hoc eſſe quod ab hoc contingit abeſſe l. non hoc. unde legitimi. &c.

Voluntas militis in expeditione occupati pro jure ſervatur. l. 1. de teſtamento militis.

Inſtitutio hæredum à milite facta potiùs ſecundum jus commune, quam militare accipitur. l. quanquàm. eod.

Subſtitutio breviloqua facta perſonis imparibus continet vulgarem tantum, nec continet ſubſtitutionem quam teſtator facere poterat ex privilegio ſpeciali, niſi de ejus voluntate probetur. in teſtamento. eo.

Tacita & præſumpta pupillaris non excludit matrem niſi ſit probata conjecturis. d. l. in teſtamento. eod.

Verba enunciativa emiſſa propter aliud in teſtamento militis inducunt diſpoſitionem. l. ex his. eod.

Milites in expeditione degentes poſſunt facere teſtamenta quomodo voluerint nulla juris ſolemnitate ſervata. l. milites. eod.

Ceſſante cauſa ceſſat effectus. l. ne quidem. eodem.

Licèt

Licèt teſtator ſe ipſum interficiat, teſtamentum tamen ejus non corruit, ſi tempore quo teſtatus eſt erat ſanæ mentis, niſi ſe necaverit metu pœnæ alicujus delicti per eum commiſſi. l. ſi is. qui teſtamen. fac. poſſ.

In ordinandis teſtamentis non ſanitas corporis, ſed integritas mentis requiritur. l. ſenium. eodem.

Humana fragilitas mortis cogitatione turbata res plures memoria conſequi non poteſt. l. hac conſultiſſima. §. at cùm humana. eod.

Communis error facit jus, prævaletque veritati. l. teſtes. de teſtam. ord.

Licèt lex Imperii ſolennibus juris Imperatorem ſolverit, nihil tamen tam proprium imperii eſt, quàm legibus vivere. l. ex imperfecto. eod.

Falſa demonſtratio non vitiat ſi de corpore conſtat. l. ſi in nomine. eod.

Error veritati non præjudicat. l. errore. eod.

Propter neceſſitatem diſpoſitio juris interdum ſuſpenditur, non autem in totum tollitur. l. caſus majoris. eod.

Teſtamentum jure perfectum non reſcinditur per reſcriptum. l. ſi teſtamentum eod.

Nemo poteſt facere quò minus leges in ſuo teſtamento locum habeant. l. teſtandi. eod. *qui hæredem inſtituit videtur velle teſtari.* l. non codicillum. eod.

Non abundans cautela, ſed neceſſaria prætermiſſa teſtatoris officiunt voluntati. l. teſtamentum. eod.

Quod non mutatur, quare ſtare prohibetur? l. ſancimus. eod.

Nemo tam ſupinus vel ſtultus invenitur qui ſuum nomen ignoret. l. cùm in liberis. de inſtituen. hæredibus.

Antiqua regula eſt hæredem hæredis teſtatoris hæredem eſſe. d. l cùm in liberis. eod.

Extraneum etiam penitus ignotum hæredem quis inſtituere poteſt. l. extraneum. eod.

Inſtitutus in re certa habetur loco legatarij univerſaliter inſtituto hæreditatem adeunte. *l. quoties*. *eod*. *Utitur tamen actionibus hæreditarijs*. d. l. quoties.

Confeſſi in jure pro judicatis habentur. l. ſicut major. de repudianda & abſti. &c.

Tranſactio nullo dato vel retento ſeu promiſſo minimè procedit. l. ſuus hæres. eod.

Pupillorum repudiatio delatæ hæreditatis ſine tutoris authoritate nihil eis nocet. l. pupillorum. de repudiand.

Satis abſurdum eſt, illum juvare qui de lucro captando certat, jus autem ſuum conſequentibus auxilium legitimum denegare. l. ſcimus. §. & ſi præfatam. de jure delib.

Arma magis quam jura milites ſcire oportet. d. l. ſcimus. in prin.

Inſtitutus in certis portionibus ſi unam agnoſcit, omnes agnoſcere videtur. l. quidam elogio. eod.

Si pupillo extraneus ſubſtitutus eſt, & idem cohæres, alio cohærede non exiſtente, cujus aditione confirmetur teſtamentum, non poteſt ſubſtitutus pupillarem abſque paterna habere. d. l. quidam elogio.

Infantis ſicuti pupilli conſenſus in adeunda vel acquirenda hæreditate non deſideratur. l. ſi infanti. eod.

Libera eſſe debet adeunda hæreditatis voluntas. l. nec temere. eod.

Pater hære ditatem filio delatam, ſine ipſius voluntate repudiare non poteſt. l. renitente. eod.

Paupertas defuncti, vel damnum injuria tertij illatum,

latum. hæredem ære alieno non liberant. l. ſi te bonis. eod.

Suus hæres ignorans ſibi delatam eſſe hæreditatem longi temporis præſcriptione non removetur. l. licet. eod.

Hæres extraneus hæreditatem non aditam ad hæredes ſuos non tranſmittit. l. quoniam eod.

Hæres inſtitutus jus deliberandi & adeundi ad quoſcunque hæredes, ſi decedat intra annum à die ſcientiæ computandum, tranſmittit. l. cum antiquioribus. eod.

Potuit pupillus pro hærede tutore authore gerendo conſequi ſucceſſionem, ſed ipſius actus & voluntas fuit neceſſaria, nam ſi quid neſciente eo tutor egit, illi hæreditatem acquirere non potuit. l. potuit. eod.

Filiofamilias delata hæreditate, ſi pater pro hærede voluntate filij geſſit, ſolennitati juris ſatisfactum videtur. l. filiofamilias. eo.

Qui ſolvit, pro hærede ſe gerere videtur. l. cùm debitum. eod.

Exiſtentia ſuitatis operatur paternæ hæreditatis non agnitæ tranſmiſſionem ad quoſcunque hæredes. l. ſi fratris. tui. eod.

Voluntates defunctorum potiùs ſunt adiuvandæ quàm impediendæ. l. quidam. de poſthum. hæred. &c.

Uxoris abortu teſtamentum mariti non ſolvitur. poſthumo verò præterito quamvis natus illicò deceſſerit, non reſtituitur ruptum. l. uxoris. eo.

Idem eſt maris & fœminæ generationis principium. l. maximum vitium de lib. præter.

Fœminæ in ſucceſſionibus deterioris conditionis eſſe non debent quàm mares. d. l. maximum vitium. eod.

Cùm manifeſtiſſimus eſt ſenſus teſtatoris, verborum interpretatio nunquàm tantùm valet, ut melior ſenſus exiſtat. l. ſi quis filium. eod.

Nepos præteritus agnoſcendo ſuccedit in locum patris & ex lege Velleia rumpit teſtamentum. l. ſi avus tuus. eod.

Exhæredatio poſt omnes hæredum gradus ſcripta, videtur ab omnibus gradibus facta. l. cùm poſt omnes. eod.

Clauſula in fine poſita, refertur ad omnia præcedentia, ſi non eſt ratio cur magis ad unum referatur quàm ad aliud. d. l. cùm poſt omnes.

Per codicillos hæreditas confirmari non debet, in quibus hæreditas, ſecundum veteres regulas dari non poteſt. l. quidam. de neceſſariis hæredibus, &c.

In ambiguis veſtigia voluntatis ſemper ſunt ſequenda. d. l. quidam. eod.

Filius in poteſtate, non poteſt hæres inſtitui à patre ſub conditione caſuali vel mixta, niſi in defectum illius conditionis exhæredaretur. l. ſi pater. de inſt. & ſubſtit.

Conditio impoſſibilis vel turpis in ultimis voluntatibus non conſideratur. l. repræhendenda. eodem.

Subſtitutio facta liberis legitimis vel naturalibus, tacitam habet ſubjunctam conditionem, & intelligitur ſi deceſſerint ſine liberis legitimis. l. generaliter. §. cùm autem. eod.

Si teſtator voluit conditionem apponere & non fecit, inſtitutio habetur pro pura. l. ſi teſtamentum. eod.

Tacita pupillaris ſubſtitutio quæ continetur ſub expreſſa vulgari non excludit matrem à ſucceſſione luctuoſa ſi i.. l. cùm quidam. eod.

Quandò

Quandò ſuus inſtituitur cum extraneo exiſtente ſui hæredis, nihil operatur in illis quæ ex teſtamento dependent. d. l. cùm quidam. *Partes adjecta in inſtitutione, repetitæ cenſentur in ſubſtitutione.* l. 1. de impub. & aliis ſubſt.

Subſtitutio breviloqua facta perſonis imparibus poteſt porrigi ad eum caſum, quo utrique pariter ſubſtitui potuit. l. hæreditatem. eod.

Repudiante inſtituto, fit locus vulgariter ſubſtituto, & contra eum adeuntem competunt actiones hæreditariæ. l. hæres. inſtituta. eod.

Subſtitutio vulgaris porrigitur ad tacitam pupillarem, niſi teſtatorem aliud voluiſſe probetur. l. quamvis. eod.

Per hæreditatis aditionem vulgaris ſubſtitutio extinguitur. l. poſt aditam. eod.

Subſtitutio vulgaris expirat adita hæreditate, nec per tacitam pupillarem in ea contentam, ſed ex ſubſtitutione pupillari expreſſa vel compendioſa mater excluditur. l. precibus. eo.

Subſtitutio facta duobus impuberibus filiis cum adjectione nominis collectivi, tunc locum habet, ſi in utraque perſona ſubſtitutionis conditio verificatur. l. cùm quidam. eod.

Quandò plures inſtituuntur cum adjectione nominis diſtributivi, quilibet in virilem inſtitutus videtur. l. ſi quis duobus. eod.

Pater & filius juris fictione una perſona intelliguntur. d. l. ſi quis duobus. in fi. eod.

Per tranſitum ad ſecundas nuptias pater non perdit uſumfructum in bonis filii quæſitum. l. omnem. de bonis maternis.

Nihil actum eſſe videtur dum aliquid addendum ſupereſt. l. cùm Syllanianum. de his quibus ut indignis.

Opor-

Oportet ſervos ubicunque ſenſerit dominum periclitantem, ad prohibendas injurias concurrere. l. ult. eod.

Hæredi qui teſtatoris necem inultam omiſit hæreditas adimitur. l. 1. eo.

Quandò auffertur hæreditas ab indigno abſque ſuo delicto, ad proximiores conſanguineos devolvitur. l. hæreditas. eo.

Qui in mora vel culpa non eſt pœnam lege ſtatutam pati non debet. l. ſororem. eo.

Hæreditas in teſtamento data per epiſtolam vel codicillos adimi verbis directis non poteſt. l. hæreditas. eod.

Factum defuncti majoris ab hærede retractari non poteſt. l. Polla. eod.

Agnatione poſthumi præteriti rumpitur teſtamentum, ſimul cum codicillis ad teſtamentum pertinentibus, quia codicilli vires teſtamenti ſequuntur. l. rupto: de codicillis.

Hæreditas codicillis neque directò dari vel adimi poteſt, ſed indirectò, & per fideicommiſſum. l. hæreditatem. eod.

Codicilli ſive præcedant, ſive ſequantur teſtamentum, eodem confirmatur. l. ſive initio eod.

Quæ effectu diſtant, nominibus diverſis ſignificari conſentaneum eſt. l. ſi idem. eod.

Jus inſtituendi vel ſubſtituendi in codicillis non eſt. d. l. ſi idem. eod.

Quod ab initio non valet, ex poſtfacto non poteſt convaleſcere. l. ſervis teſtamento de legat.

In ultimis voluntatibus benigna interpretatio quæ præſumptæ teſtatoris voluntati conveniat facienda eſt. l. 1. eo.

Error nominum in ſcriptura commiſſus, ſi modò de mancipiis vel poſſeſſionibus legatis non ambigitur, jus

legati

legati non minuit. l. ſi Fortidianum. eod.

Propria res legari vel fideicommitti non poſſunt. l. proprias. eo.

Nomine legato actionibus directis niſi ab hæredibus mandatæ ſint legatarius non utitur, ſed tantùm utilibus. l. ex legato. eo.

Appellatione hæredis veniunt hæredes hæredum in infinitum. l. in annalibus. eo.

Verborum ſolemnitas in legatis non obſervatur. l. in legatis. eo.

A ſubſtituto exhæredati legari vel fideicommitti non poteſt, etiamſi exhæredato pater aliquid legaverit. l. cum quidam eod. *par, eademque ratio non videtur admittere debita & lucra non capere.* l. ſi quis. §. ſi quis verò de codicillis.

In legato fundi inſtructi, veniunt inſtrumenta, tam fundi, quam patrisfamilias. l. fundo. de verb. ſign.

Cautionis verbo nuda promiſſio ſignificatur. l. ſancimus eod.

Disjunctiva poſita inter perſonas, & in contractibus & ultimis voluntatibus, libertatibus, & tutelis accipitur pro conjuncta. l. cum quidam. eodem.

Quod relictum eſt familiæ, debetur gradatim perſonis quæ familiæ nomine continentur. l. ſuggeſtioni. eod.

Familiæ nomen continet parentes, liberos, propinquos omnes, libertos & patronos, ſervos & omnes res quæ in patrimonio ſunt. d. l. ſuggeſtioni. eod.

In fraudem legatorum omiſſa cauſa teſtamenti, utilis actio competit. l. ſi in fraudem. eod.

Augeri Rempublicam, & multis hominibus legitimè progenitis frequentari, utile eſt. l. ambiguitates. de indicta viduitat. &c.

Satis inhumanum eſſe videtur, per leges, quæ perjuria

juria puniunt; viam perjuriis aperire. d. l. ambiguitates. eod.

Correlativorum eadem eſt ratio. l. legem. eo.

Conditio quæ viduitatem non inducit, ſed viduitati ſolatium præbet, non remittitur. d. l. legem. eod.

Impoſſibiles & turpes conditiones in ultimis voluntatibus pro non ſcriptis habentur, ſed ſine ullo damno & neglecto teſtatoris præcepto relictum debetur. l. unica de his quæ pœnæ nomine, &c.

Triennalis præſtatio argumentum & conjecturam perpetuæ obligationis inducit. l. 1. de fideicommiſſis.

Hæres agnoſcens minus ſolemnem voluntatem & ſolvens cùm naturaliter obligetur, ſolutum non repetit. l. & ſi inutiliter, & l. ſi veritas. eod.

Si gravatus honorato ſuccedit confunditur obligatio. l. cùm ſecundum eo.

Voluntatis defuncti quæſtio in æſtimatione judicis eſt. l. voluntatis. eod.

Ab eo, qui neque legatum, neque fideicommiſſum, neque hæreditatem, vel mortis cauſa donationem accepit, nihil per fideicommiſſum relinqui poteſt, quem enim non honoro, illum gravare non poſſum. l. ab eo. eo.

Si alienationi conſentiunt, qui revocare poſſunt, amplius ad revocationem non admittuntur. l. quotiens. eod.

Legata vel fideicommiſſa ab inteſtato repetita, debentur ab inſtituto adita hæreditate, vel à venientibus ab inteſtato. l. eam quam. eod.

In fideicommiſſis voluntates magis quàm verba attendenda ſunt. l. cùm virum. eo.

Clari juris eſt in fideicommiſſis poſteriores voluntates eſſe firmiores. l. clari. eo.

Et

Et in epiſtola vel brevi libello, vel ſine ſcriptura, imò etiam nutu fideicommiſſa relinqui poſſe adhibitu teſtibus, nulla dubitatio eſt. l. & in epiſtola. eod.

Sola pœnitentia revocat legatum & fideicommiſſum. l. fideicommiſſum. eo.

Ex teſtamento quod jure non ſubſiſtit, nec fideicommiſſum quidem, ſi non ab inteſtato ſuccedentes quoque rogati probibentur, peti poteſt. l. ex teſtamento. eod.

Deſcendentes teſtatoris gravati poſt mortem ſuam reſtituere hæreditatem, intelliguntur gravati, ſi deceſſerint ſine liberis. l. cùm acutiſſimi. eo.

Hæres recuſans præſtare relictum, hæreditatis commodo privatur. l. quæſtionem. & Auth. hoc amplius. eod.

Illa quæ proſunt communiter privato commodo præferri debent. Auth. res quæ. C. commu. de leg.

Tantùm faveri non debet legatario ut hæredis commoda defraudentur. l. ſi duobus. eod.

Non verbis ſed rebus leges imponi debent. l. omne verbum. eod.

Legatum inutile eſt quod non aliquod lucrum afferat. l. 1. eod.

Dominium rei legatæ fictè tranſit in legatarium ſtatim poſt mortem teſtatoris, poſt aditam vero hæreditatem, verè. l. 1. commu. de legat.

Verba enunciativa principaliter in ultimâ voluntate propter ſe emiſſa, diſpoſitionem inducunt, niſi probentur emiſſa per errorem. l. 1. de falſa cauſa, &c.

Falſa demonſtratio non vitiat legatum ubi certa quantitas eſt expreſſa, aliàs vitiat. l. etiamſi veritas. eo. & l. ſeq.

Modus

Modus & conditio in effectu æquiparantur. l. 1. de his quæ ſub modo, &c.

Argumentum à contrario ſenſu non accipitur, ubi pravus intellectus contra legem, vel abſurdum ſequitur. l. cùm paterfamilias. eo.

Impletio conditionis non prodeſt niſi implenti. l. ſi plures eod.

Habens pignus prætoriū præfertur prioribus diverſum titulum prætendentibus. l. ſi poſtquàm, ut in poſſeſſ. &c.

Miſſus in poſſeſſionem cauſa rei ſervandæ, proprietatem non conſequitur, ſed pignus prætorium & cuſtodiam. l. qui legati & d. l. ſi poſtquàm. o.

Exiſtentia ſui hæredis tranſmiſſionem hæreditatis operatur l. apud hoſtes. de ſuis, & legetim. hæred.

In ſucceſſione inteſtati deſcendentes præferuntur aſcendentibus. l. ſi matre. eod.

Adoptivus admittitur cum filijs legitimis & naturalibus tam natis ante vel adoptionem durante adoptionis jure. l. ſi te parens, eo.

Mulier nubens intra tempora luctus efficitur infamis. l. ſi qua mulier. ad S. C. Tertyllian.

Exceptio tutoris non petiti, non excludit matrem à ſucceſſione filij poſtea facti adulti. l. matres. eod.

Mater tutrix privatur filij hæreditate, ſi tranſivit ad ſecunda vota, filio non petito tutore. l. omnem. eod.

Non numerus liberorum, ſed hæreditatis aditio portiones deſignat. l non pro numero. ad S. C. Orfician.

Deſcendentes præferuntur aſcendentibus. l. quoties. eod.

Matri illuſtri ſpurius legitimis extantibus non ſuc-

cedit, ſecùs ſi ex legitimo concubitu ſit natus. l. ſi qua illuſtris. eod.

Poſt fratres fratrumque filios juri repræſentationis locus non eſt, nec conſideratur vinculorum duplicitas, ſed qui prior gradu eſt is potior jure, fitque ſucceſſio in capita non in ſtirpes, jure agnationis & cognationis penitus ſublato. Authen. poſt fratres. de leg. hæred.

Nihil & invalidum æquiparantur in jure. l. ſi aut nullum. eod.

Partus natus ex muliere quinquagenaria legitimus eſt. l. ſi major. eod.

Servus ſucceſſores habere non poteſt. l. ſervus. com. de ſucceſſ.

Affinitatis jure nulla ſucceſſio admittitur. l. affinitatis. eod.

Quamdiu ſuccedi poteſt ex teſtamento, ceſſat inteſtati ſucceſſio. l. antequàm. eod.

REGULÆ & SENTENTIÆ
EX
Libro Septimo.

DEcretum ex falſa cauſa interpoſitum favore libertatis non reſcinditur. l. 1. de vind. libert.

Rei perfectæ nihil poteſt ſuperaddi. l. nihil. eod.

Quod conceditur inter vivos multò magis concedi debet per ultimam voluntatem. l. unica. de lege fuſ. can. toll.

Agnoſcens legatum debet parere judicio defuncti. l. ſi te donatam. de fideicom. libert.

Factum judicis ſupplet factum hominis ad dam-

num & non ad commodum contumacis. l. ancillam. eod.

Sententia debet eſſe libello conformis, aliàs injuſta eſt. l. cùm quidam. eod.

Verba in ambiguo in humaniorem partem ſunt accipienda. l. cùm apud. de com. ſer. manu.

Maritus dominus eſt civiliter rei dotalis. l. 1. de ſer. pig. &c. & l. fi. eod.

Quod ſpecialiter declaratur validius operatur, quàm quod in genere prædicatur. l. libertas, eod.

Ad reſcindendum aliquod factum, non poteſt quis ſuam turpitudinem allegare. l. ſi creditoribus. eod.

Non contractibus ſed traditionibus transfertur dominium. l. qui tibi. de iis qui à non domino, &c.

Habens precarium uſum, non adquirit rei dominium, ideo rem alienare non poteſt. l. ſi non proprietatem, eod.

Donator poſt traditionem deſinit eſſe dominus, & adminiſtrator. l. ſi tradita, eo.

Pater non poteſt ſupplere defectum ætatis in filio. l. ſi pater, eod.

Fraudis nomine continetur conſilium & eventus. l. 1. qui in manumitt. non poſ.

Confeſſioni ſupplicantis ſtatur in ejus præjudicium, non favorem. l. cùm precum. de lib. cau.

Nemo ſibi patrem adſignare poteſt, cum natura adſignet. l. parentes, eod.

Confeſſio apud acta præjudicat donec contrarium probetur. l. interrogatám, eod.

Inter cognatos præſumitur ſcientia. l. ſi filium. eod.

Qui juſſu matris non obtemperat, jura pietatis videtur violare. l. contra voluntatem. de teſtam. manumiſ.

Quod

Quod differtur non aufertur. l. deberi. de fidei-commiſſ. libert.

Falſa ſimulatio veritatem non minuit. l. nec omiſſa. de lib. cau.

Error non facit jus præſertim in lucro captando. l. opinione. de uſucap. pro hærede.

Viventis non eſt hæres, d. l. opinione.

Qui non poßidet nullo tempore præſcribit, vel qui pro alio poßidet. l. malè igitur. de præſcr. 30 vel 40. ann.

Tantum valet genus quoad omnia quantum enumeratio ſpecierum. l. omnes. eod.

Non valenti agere nulla currit præſcriptio. l. 1. de annali excep. &c.

Diligentia ſua nemini debet eſſe damnoſa. l. ſi. de alluvio, &c.

Qui emolumentum habet ille etiam onus ſentire debet. l. hi quos. eod.

Quicquid judicis poteſtati committitur, neceßitati non ſubjicitur. l. non ſemper. quomodo & quando judex, &c.

Monitio judicis habet vim peremptoriæ citationis. l. ceſſante, eod.

Qui legitimo tempore non appellat videtur ſententiæ adquieviſſe. l. ab eo. eod.

Sententia nulla judicis delegati juriſdictionem extinguit, & cauſa poterit alteri delegari, unde dicitur, nulliter conſummatum extinguit mandatum. l. ſi ut proponis, eod.

Sententia nulla non impedit ordinarium iterum ſuper eodem cognoſcere. l. ſi præſes, eod.

Sententia lata contra abſentem non ſolenniter citatum, eſt nulla. l. ea quæ. eod.

Tres denunciationes obtinent vim peremptorii. l. tres, eod.

Sen-

Sententia lata contra abſentem probabili & neceſſaria cauſa legitimè citatum valet, ſed reſtituitur. l. cùm non voluntatis, eod.

Communis error excuſat. l. ſi arbiter. de ſenten. & interlocut.

Omnes judices in judicando veritatem, & legum juſtitiaque veſtigia ſequi debent. l. nemo judex. de ſent. & interlocut.

In cauſa reconventionis non habet locum exceptio incompetentis judicis, cujus enim in agendo elegit arbitrium, eundem & contra ſe judicem habere dedignari non debet. l. cùm Papinianus. eod.

Quando duo vocabula veniunt ad terminationem ejuſdem verbi, debent intelligi ut uniformiter operentur. l. cùm ſolitum. eod.

Sententia ab incompetente judice lata, eſt ipſo jure nulla l. 1. ſi à non competent. jud.

Judex qui precio vel precibus corruptus, ſententiam fert, infamis efficitur, teneturque parti quam læſit ad æſtimationem litis l. de eo. de pœna jud.

Poſt abſolutum dimiſſumque judicium, nefas eſt litem alteram conſurgere ex litis prima materia. l. terminato. de fructib. & lit. &c.

Non exemplis ſed legibus judicandum eſt. l. nemo. de ſentem. & interlocut.

Sententia neque propria neque prædeceſſoris retractari poteſt, nec quidem prætextu reſcripti. l. 1. & l. fin, ſeu. reſcin. non poſſ.

Exceptiones peremptoriæ uſque ad ſententiam diffinitivã opponi & probari poſſunt. l. peremptorias. eo.

Hoc fructuum nomine continetur, quod juſtis ſumptibus deductis ſupereſt. l. hoc fructuum, de fructib. & lit. expenſ.

Verba judicis ad intellectum legum referri debent. l. 1. eod.

Poſt li-

Poſt litem conteſtatam poſſeſſor in reali mala fidei conſtituitur. l. litigaror. eod.

Contra actorem non defendentem vel proſequentem litem profertur ſententia calumniæ damnorum & expenſarum. l. non ignoret. eod.

In judicijs debet eſſe æqualitas. l. ſi. eod.

Exceptio ſuperveniens poſt ſententiam poteſt opponi poſt ſententiam in executione. l. rebus quidem. de re jud.

Res judicata, ſi ſub prætextu computationis & erroris in calculo commiſſi inſtaurentur, nullus erit litium finis. l. res judicatæ, eod.

Sub ſpecie novorum inſtrumentorum poſtea repertorum, res judicatas inſtaurari exemplo grave eſt. l. ſub ſpecie. eod.

Qui petit dilationem ad ſolvendum, videtur ſententiam approbare & appellationi renunciare. l. ad ſolutionem. eod.

Geſta publica perpetuam fidem habent, non tantum in eadem inſtantia, ſed etiam in aliis.

Exceptio nullitatis poteſt opponi in executione, etiam poſt ſententiam. l. nimis de execut. rei judic.

Ab executione proceſſus non incipiendus. l. 1. eod.

Merus executor non ſubit vices judices, nec poteſt de juſtitia ſententiæ cognoſcere vel pronunciare. l. ſi ut proponis de execut. rei jud.

Interitus & naturales acceſſiones veniunt ex mora. l. ſi longis, eod.

Executor is ſolus eſt, qui poſt ſententiam inter partes audita omni & diſcuſſa lite prolatam, rei judicatæ vigorem ad effectum videtur perducere. l. executorem. eod.

Poſt legalem dilationem quæ judicatis datur, executio legitimè fieri debet. l eos quos, eod.

Mora

Mora ſolutionis poſt ſententiam & quadrimeſtre tempus parit effectum uſura centeſimæ. l. is qui bona. de uſu. rei jud.

Vſurarum uſura præſtari non debent. l. ſancimus, eod.

Proviſio legis fruſtranea eſſe non debet. l. fi. §. & cùm antiquitas, eod.

Sententia condemnatoria ſimpliciter & abſolutè lata contra plures, ejus affectum protendit in viriles. l. ſi non ſinguli. ſi plures una ſent. &c.

Res judicata aliis neque mandantibus vel ratum habentibus non nocet. l. ſi neq; quibus res jud. &c.

Non exemplis ſed legibus eſt judicandum. l. nec in ſimili, eod.

Rei judicatæ effectum non habet, quod interloquendo judex jubet vetatque. l. rei judicatæ comminationes, &c.

Verbum judicis indiſtinctè prolatum, neceſſitatem non importat, etiam ſcriptum in actis. l. interlocutio, eod.

Sententia lata ex falſis inſtrumentis vel atteſtatis teſtium, revocatur falſo probato, niſi de falſo fuerit judicatum. l. ſi tabulas. ſi ex falſis inſtrumentis, &c.

Judicati executio ſolet ſuſpendi, & ſoluti dari repetitio, ſi falſis inſtrumentis circumventam eſſe religionem judicantis, manifeſtis probationibus fuerit oſtenſum. l. judicati, eod.

Confeſſus pro judicato habetur, nec à propria confeſſione in judicio facta recedere poteſt. l. unica. de confeſſis.

Res inter alios acta vel judicata aliis non nocet. l. inter alios. res inter alios acta, &c.

Tranſactio cum uno facta alteri non præjudicat. l. inter alios. eod.

Frater

Frater non præjudicat fratri ſine ejus mandato agendo vel paciſcendo. l. ſi cum fratre, eod.

Pendente relatione judicis officium conquieſcit. l. ſi quando. de relationib.

Relatio dicitur plena quando plena veritas in ea continetur. l. ſuper delictis. eod.

Prius terminari poſſeſſionis quæſtio quam proprietatis & criminis debet. l. prius de appellat.

Quando Princeps ſuper aliqua cauſa conſulitur, ab ejus conſiliariis partibus præſentibus vel abſentibus cauſa examinatur, & ab eorum conſultationibus non appellatur. l. jubemus. eod.

Judex appellationis mandat ſententiam confirmatam executioni. l. addictos. eod.

Ratione mediocritatis negotii & diſtantiæ loci commiſſio quandoque decernitur. l. cùm poſt, eod.

Judex ſub legitima pœna appellationem recipere tenetur. l. judicibus, eod.

Etiam in parvis gravaminibus appellatur, nec ob id judicii infertur injuria. l. & in majoribus, eod.

A majoribus & minoribus judicibus, præterquam à præfecto prætorio appellatur. l. à proconſulibus, eod.

Si appellatio eſt deſerta propter apoſtolos non petitos, vel non præſentatos, vel per perſecutionem omiſſam, ſententia executioni mandatur. l. quoniam nonnulli. eod.

Litigatores etiam non conſcriptis libellis, ſed illicò viva voce tam in civilibus quàm criminalibus cauſis appellare poſſunt. l. litigatoribus, eod.

Lite pendente per appellationem vel conſultationem non debet aliquid innovari, etiam ex reſcripto Principis. l. ex illo, eod.

Criminaliter accuſatus ſi fidejuſſores dare non poteſt carcere detineri debet. l. minimè fas eſt, eod.

Expletis finibus mandati ceſſat mandatum. l. ſi actor. eod.

Appellationem à procuratore interpoſitam dominus proſequi poteſt. l. dominus, eod.

Vbi appellatio per lapſum fatalium eſt deſerta ſententia datur executioni, niſi interim ſit tranſactum. l. ſi contra, eod.

Non probatum vel non allegatum in cauſa principali poteſt allegari & probari in cauſa appellationis. l. eos qui. §. ſi quid, eo & l. per hanc. de tempo. &c.

Iudex ad quem appellatur de cauſa per appellationem devoluta judicare debet, non remittere ad judicem priorem. d. l. eos qui, eod.

Caſus fortuitus excuſat à pœna. l. præſes provinciæ.

Appellatione pendente nihil pro ſententiæ executione eſt innovandum. l. appellatione, eod.

Prætextu reſcripti à principe impetrati, appellandi facultas non denegatur. l. novum. eod.

Ex parte actoris vel rei non propoſita, vel non probata in cauſa principali ex primis dependentia non ſeparata poſſunt in cauſa appellationis proponi & probari. l. per hanc. de temp. appellat.

Exceptio nullitatis impedit executionem ſententiæ ſi offeratur parata probatio. l. latam ſententiam. quandò provo, non eſt neceſſe.

Contra latam ſententiam quæ tranſivit in rem judicatam appellandum non eſt. l. 1. eod.

Sententia lata contra jus conſtitutionis eſt ipſo jure nulla, ſecùs ſi contra jus litigatoris. l. ſi cùm inter, eod.

Forma commiſſionis ſervanda eſt, alias pronunciatum non ſubſiſtit. l. cùm magiſtratuś. & ll. ſequentibus. eod.

Appel-

Appellatio tam appellanti quàm appellato communis eſt, ideoque uterque illa uti non prohibetur. l. ampliorem. de appell.

Sententia lata à corrupto judice, jure non ſubſiſtit. l. venales. quandò provocare non eſt neceſſe.

Verus contumax non appellat. l. 1. quorum appel. non recip.

Ab executione ſententiæ diffinitivæ non appellatur, niſi executor modum executionis excedat. l. ab executione. eod.

Propter immanitatem & atrocitatem criminis patrati convictus & confeſſus appellandi facultatem non habet. l. obſervare. eod.

Ab interlocutoria ſententia ante diffinitivam non appellatur. l. ante ſententiæ. eod.

Vana formido meticuloſo non patrocinatur. l. ſi contra. de his qui prop. met. &c.

Si unus ex pluribus appellaverit, ſi cauſa ſit communis & defenſionis paritas, aliis etiam non appellantibus prodeſt. l. ſi judici. ſi unus ex pluribus, &c.

Ceſſio bonorum non liberat debitorem ab obligatione ſed tantùm à carcere, l. qui bon. ced. &c.

Miſſio in poſſeſſionem ex primo decreto non adquiſitionem dominii, ſed prætorii pignoris inducit. l. in poſſeſſionem. de bon. auth jud. &c.

Hæres non auditur allegans turpitudinem defuncti. l. filios. de revocand. iis, quæ in fraud. &c.

REGULÆ & SENTENTIÆ
EX
Libro Octavo.

Vim vi repellere licet ad defenſionem, & cum moderamine inculpatæ tutelæ, non autem ad vindictam. l. 1. unde vi.

Expellens aliquem de poſſeßione poteſt criminaliter & civiliter conveniri. l. ſi de poſſeſſione. eod.

Omnes ſcire debent quod ſuum non eſt hoc ad alios modis omnibus pertinere. l. cùm querebatur, eod.

Si quis alienam rem adverſus domini voluntatem attigerit, furti actione tenetur. d. l. cùm querebatur.

Qui rem ſuam penes alium conſtitutam propria auctoritate invadit, dominio privatur, ſi ſit aliena, tantundem de ſuo præſtare tenetur, ſin jus in ea habet, illud committit. l. ſi quis in tantam. eod.

Iureiurando à vim paſſo ſuper rebus abreptis præſtito ſtatur. l. ſi quando, eod.

Poſſeſſor non conventus vel citatus non debet in ſua poſſeßione turbari, etiam ex reſcripto principis interlocutione judicis. l. nec imperiale. ſi per vim vel alio modo, &c.

Publicus urbis aſpectus deformari non debet. l. negotiandi. de ædif. privatis.

Pignus conſenſu contrahitur. l. cùm conſtet. quæ res pignori oblig.

Generali obligatione non veniunt illæ res quas neminem credibile eſt pignori ſpecialiter daturum fuiſſe. l. alumnos. eod.

Ius generalis hypothecæ non tantum ad præſentes ſed etiam ad futuras res producitur. l. fin. eo.

Volun-

Voluntates contrahentium magis quàm verborum conceptio attenditur. d. l. ſi.

Mulier in dote omnibus creditoribus chyrographariis & hypothecam habentibus præfertur. l. cum tibi. qui potiores. & l. aſſiduis. eod.

Miſerendum mulieri propter obſequia, quæ maritis præſtant propter partus periculum, & ipſam liberorum procreationem. l. aſſiduis. eo. §. ad hæc.

Proteſtatio minus jus habentis non abeſt plus juris habenti. l. obligata. ſi antiquior. cred. pig.

Secundus creditor offerendo priori debitum, jus ſuum pignoris confirmat. l. ſi prior. de his qui in priorum cred. &c.

Mulier in donatione propter nuptias privilegium prælationis non habet. l. ſi. qui pot.

Fiſcalis haſtæ fides facilè convelli non debet. l. ſi hypothecas. de remiſſione pig.

Obligatio pignoris conſenſu, & contrahitur & diſſolvitur. l. ſi probaverit, eod.

Qui reddit chyrographum creditori jus pignoris amittit. l. creditricem. eo.

Creditor qui alienationi rei conſentit, jus pignoris, quod habet in ea videtur remiſiſſe, idque jus ſemel extinctum, niſi novo conſenſu reviviſcere non poteſt. l. ſolita. eo.

Res pignoris hypothecæve jure creditoribus obnoxias citra conſenſum eorum debitores alienantes, præcedentem obligationem non diſſolvunt. l. res pignoris. eod.

Ceſſante cauſa propter quam res eſt data pignus debet reddi. l. ſi fundi. de pactis pigno.

Quem de evictione tenet actio eundem agentem repellit exceptio. l. exceptione. de evictionibus.

Filius non poteſt evincere rem, quam pater vendidit, cujus ipſe eſt hæres. l. ſive poſſeſſor. eo.

Tria faciunt ceſſare evictione, omiſſa denunciatio-

emptoris ejus abſentia, & judicis injuria. l. emptor. fundi. eo.

Emptor univerſitatis non agit pro evictione rei ſuæ, nec ad ſumptus litis, niſi hoc ſpecialiter ſit promiſſum. l. 1. eod.

Donator tenetur de evictione, ſi per ſtipulationem evictionem promiſit, non ſi nudo pacto. l. quoniam.

Datio in ſolutum inſtar venditionis eſt. l. ſi prædium, eo.

Si res obligata venditur, tranſit cum ſua cauſa. d. l. ſi prædium, eo.

Licèt venditor non obligavit ſe de evictione, tamen ex natura contractus tenetur de evictione. l. non dubitatur, eod.

Res vendita in cauſa judicati non poteſt per debitorem evinci. l. ſi ob cauſam, eo.

Cùm in limine contractus imminet evictio, emptor prætium ſolvere non tenetur. l. ſi poſt perfectam. eod. *vel reſiduum prætii, & ſi ſolvit repetit, niſi ei de evictione ſatiſdetur.* d. l. ſi poſt.

Re ante litem motam perempta ceſſat periculum evictionis. l. ſi quis tibi ſervum, eo.

Emptor ex perſona venditoris habet jus defenſionis. l. emptori, eo.

Creditor vendens jure creditoris, nec ex perſona ſua, nec ex perſona alterius creditoris cui ſuccedit, evincere poteſt. l. cum jure. cred. evict. non deb.

Patientia non ſolum inducit præſumptionem conſenſus, ſed inducit præſumptionem veritatis & ſolennitatis. l. ſi filium. de pat. poſt.

Quod habet filius præſumitur ad patrem pertinere, niſi probetur de rebus ad patrem non pertinentibus. l. ejus quod, eod.

Filium pater caſtigare poteſt ſi eum offendit, & ſi opus ſit veriore caſtigatione, poteſt pater filium judici

prout

prout ejus dictaverit voluntas caſtigandum & puniendum præſentare. l. ſi filius, eo.

Filius reverentiam debet matri. l. cõgruentius. eo.

Filius tenetur matri ſubſidium vitæ, id eſt, alimenta præſtare. l. filia tua. eo.

Quæ naturalia ſunt ſeparari non poſſunt. l. abdicatio. eo.

Hi qui in aliena poteſtate ſunt, juxta jus civile non niſi apud eum, apud quem plena legis actio eſt adoptari poſſunt. l. 1. de adop.

Id quod factum eſt authoritate Principis, poteſt diſſolvi authoritate ſuperioris de partium conſenſu. l. adoptatum, eod.

Adoptatus ab extraneo in ejus poteſtatem non redigitur. l. cùm in adoptivis, eod.

Fruſtrà fit per plura quod fieri poteſt per pauciora. l. veteres, eo.

Conſuetudo dat juriſdictionem voluntariam quæ extenditur ad non ſubditos conſentientes. l. 1. de emancipat. lib.

Vbi requiritur ſolennitas, ea omiſſa, non valet actus. l. non nudo, eo.

Beneficium à Principe in alterius injuriam non conceditur. l. nec avus. eo.

Filius ingratus propter ingratitudinem reducitur in patriam poteſtatem. l. uni. de ingrat. lib.

REGULÆ & SENTENTIÆ
EX
Libro Nono.

CVm duo crimina intentantur, definitio & cognitio gravioris alteri eſt præferenda. l. 1. qui accuſar. non poſſ. &c.

Accuſator ad pœnam talionis ſe inſcribere tenetur. l. qui crimen. eod.

Mulier ad accuſandum admittitur ſi ſuam ſuorumque injuriam proſequatur. l. uxor tua. eod.

Allegans aliquam qualitatem, eam probare debet, antequam ulterius procedatur. l. non ignorat, eod.

Frater non excuſat fratrem de crimine capitali. l. ſi magnum. eod.

Abſolutoria abſentibus accuſatoribus lata, ipſo jure nulla eſt. l. ſi accuſatoribus. de accuſat. & inſcript.

Libellus in cauſa criminali factum, & tempus continere debet. l. in cauſis. eod.

Reus antequam convincatur, carcere non eſt detinendus, niſi vel crimen notorium ſit, corporiſque punitionem requirat, vel ſit grave. l. nullus de exhib. reis.

Privatos carceres abſque ſingulari permiſſione habentes, ultimo ſupplicio ſunt afficiendi. l. jubemus. de privat. car.

Poſſunt plures de eodem crimine accuſari in uno libello, & uno mortuo pendente proceſſu, nihilominus durat inſtantia quoad reliquos. l. 1. ſi reus vel accuſat. &c.

Morte rei finitur delictum. l. defunctis. eod.

Ex conditione perſonarum, hominum dicta ſunt conſideranda. l. unica. ſi quis. Imp. maledix.

Judicia pro qualitate criminis præſtant facultatem torquendi, ubi crimen probatum non eſt. l. ſi quis. ad l. Iul. majeſt.

Conſpiratio contra Principem vel eos qui circa eorum latus agunt, inducit læſæ majeſtatis crimen. l. quiſquis. eod.

Damnatis ob crimen læſæ majeſtatis mors ſolatium, & vitæ ſupplicium eſſe debet. d. l. quiſquis. §. filii.

Mulier neque jure uxoris, vel extranei maritum de adulterio accuſare poteſt. l. 1. ad l. Iul. de adult.

Crimen..

Crimen lenocinii contrahunt qui deprehenſam in adulterio uxorem in matrimonio detinuerint, non qui ſuſpectam adulteram habuerunt. l. crimen. eod.

Qui lege permittente delinquit non punitur. l. Grachus, eod.

Pœna per definitivam impoſita eſt perpetua. l. caſtitati, eod.

Reos adulterii ſimul marem & fœminam ex eadem cauſa fieri, lex Julia de pudicitia vetat, ſed ordine peragi utroſque licet. l. reos. eod.

Condemnatio unius ex pluribus, qui tenentur eodem crimine, non nocet alteri. l. & ſi crimine. eod.

Qui uxorem in adulterio deprehenſam retinet, vel de adulterio damnatam reducit, leno eſt, non qui vana indignatione libellum accuſationis ſolum porrexit. l. ſine metu eod.

In delictis conſideratur animus & merum factum, non juris effectus. l. eum. qui. eod.

Tolle voluntatem de medio & omnis actus eſt indifferens. l. fœdiſſimam. eod.

Damnatus de libidine commiſſa cum ancilla non efficitur infamis. l. & ſi libidine. eod.

Clauſula generalis non obſtante exceptione, non intelligitur removere exceptiones legitimas, ſed inanes. l. ita nobis. eod.

Violenta præſumptio quam lex pro plena probatione habet, æquiparatur confeſſioni partis. l. qui adulterii. eod.

Ob debitum viri uxoris res capi non poſſunt, & qui capit, vim committit. l. 1. ad l. Iul. de vi pub. &c.

Titulus crediti violentiam non excuſat. l. in poſſeſſionem. eod. *& poteſt civiliter & criminaliter accuſari.* l. ſi quis. eod.

Frequentia delicti graviorem pœnam inducit. l. ſervos. eod.

Receptator cum delinquente in pari crimine eſt. l. crimen. eod.

Vim vi repellere licet. l. ſi quis percuſſorem. ad l. Cornel. de ſic.

Crimen patratum caſu, non ex propoſito, excuſationem meretur. l. 1. & l. eum qui eod.

Is qui cum telo ambulaverit hominis necandi cauſa, ſicuti is qui hominem occiderit, vel cujus dolo malo factum erit commiſſum, legis Corneliæ de ſicariis pœna coërcetur. l. is qui cum telo. eod.

Plus eſt hominem extinguere veneno, quàm occidere gladio. l. plus eſt. de malefi. &c.

Dignitas à pœna criminis commiſſi non excuſat. l. & ſi excepta. eod.

In criminalibus probatio accuſatori incumbit non reo. l. cùm ſuppoſiti. ad l. Cor. de fal.

Curſus temporis non immutat ſubſtantiam veritatis. l. ſicut falſi. eod.

De falſo civiliter & criminaliter agi poteſt. l. damnis. eod.

Reſcriptum impetratum ſuper delicto committendo præſumitur ſurreptitium. l. ſi. de fal. moneta.

Mutatio nominis non fraudulosa libero homini eſt permiſſa. l. unic. de mutat. nom.

Pœna pecuniaria delinquentis tranſit in hæredes. l. ſciant. ad l. Iul. repetund.

Qui divinæ legis ſanctitatem aut neſciendo omittunt, aut negligendo violant, & offendunt, ſacrilegium committunt. l. 1. de crim. ſacrileg.

Qui improbat id quod imperator fecit, ex certa ſcientia, committit ſacrilegium. l. 2. eod.

Expilatæ hæreditatis crimen loco deficientis actionis intendi conſueviſſe, non eſt ambigui juris. l. expilatæ. de crim. expilat. hæred.

Stellia-

Stellionatus accuſatio inter crimina publica non habetur. l. ignorantia de crim. ſtellionat.

Verba ſui natura injurioſa præſumuntur animo injuriandi prolata, niſi contrarium probetur, & hæc actio anno tollitur. l. ſi non convicii de injuriis.

Injuriarum cauſa non publici judicii, ſed privatam continet querelam. l. injuriarum. eod.

Indulgentia remittit pœnam non infamiam. l. fin. de generali abolit.

Ille dicitur deſtitiſſe, qui depoſuit animum proſequendi, non qui aliquantiſper diſtulit. l. in executionibus. ad Senatusconſ. Turpillia.

Quiſquis crimen intendit, non impunitam fore noverit licentiam mentiendi, cùm calumniantes, ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicii. l. quiſquis. de calumniator.

Impunitas delicti propter ætatem non datur, ſi modò in ea quis ſit, in quam crimen quod intenditur, cadere poteſt. l. impunitas. de pœnis.

Pœnam ſententia dictam revocare judici non licet. l. pœnam. eod.

Cùm facies hominis ad imaginem Dei ſit formata, non debet ſignis in fronte impreſſis fœdari. l. ſi quis in eod.

Pœna non debet egredi delinquentem, ſed ſuum tenere authorem. l. ſancimus. eod.

REGVLARVM & SENTENTIARVM

F I N I S.

Lugduni Batavorum,

Typis SEVERINI MATTHIÆ. 1656.

ANT 1319413

[illegible]

Google

10893

image
not
available